

శత పత్రము

4

గీతా స్త్రము,

గ్రంథకర్త:

శ్రీ నిత్యానందులు

దుబ్బా వింగ్‌బంగ్ పెన్, పాల్డుటూరు.

1958.

ప్రకటన.

శ్రీ మద్విశ్వంభరీయము.	ప్రథమసంపుటము	0-4-0
,,	రెండవసంపుటము	0-4-0
శ్రీ జానకిరామ శతకము.		0-6-0
శ్రీ నిత్యానంద (మొదటి భాగము.)		0-3-0
పుత్రహితబోధిని.		0-3-0
హితమతి.		0-2-0
నారాయణాస్త్రము.		0-3-0
శాంతి.		0-6-0
రామనామము.		0-4-0
ఆర్షకిరణము.		0-4-0
శతపత్రము 1-వ కాండము. (కష్టసుఖములు)		2-0-0
శతపత్రము 2-వ కాండము. (నిత్యశుభము.)		3-0-0
శతపత్రము 3-వ కాండము. గ్రంథసమీక్ష. (అచ్చులోనున్నది)		
శతపత్రము 4-వ కాండము (గీతాశాస్త్రము)		5-0-0
నారాయణస్తవము.		0-6-0
నారాయణ మాలామంత్రము.		0-2-0
శరణాగతి.		0-2-0
భజగోవిందం.		0-2-0

వలయువారు,

(1) శ్రీ నిత్యానందులు, పల్లపాడుగ్రామం,
ప్రొద్దుటూరు తాలూకా - ఆరకటపేముల పోస్టు.

(2) కె. నరసింహులుశెట్టి,
గంగమ్మదేవళం వీధి, ప్రొద్దుటూరు.

(3) కె. బాలగంగిరెడ్డి, సి. రాజుపాళెం,
కమలాపురం తాలూకా - పాయసంపల్లె పోస్టు.

రా జ పో ష కు లు.

1. శ్రీశ్రీశ్రీ వైకుంఠం వేంకటేశంనాయుడుగారు, నల్లపల్లె, జమ్మలమడుగు తా॥
2. „ గుగ్గుళ్ల అప్పయ్యగారి చెన్నమ్మగారు, „ „
3. „ జి. సూర్యనారాయణరెడ్డిగారు, పెద్దచింతకుంట, ఆళ్లగడ్డ
4. „ గుర్రం నాగానాయుడుగారు, సి. రామాపురం.
5. „ తిమ్మారెడ్డి చిన్నగోవిందరెడ్డిగారు, పెద్దజొన్నవరము.
6. „ గోపిరెడ్డి పుల్లారెడ్డిగారు, చిన్నకెట్టిపల్లె.
7. „ గోపిరెడ్డి వెంకటరెడ్డిగారు, „
8. „ జీరెడ్డి చిన్నవెంకటపబ్బారెడ్డిగారు, పర్లపాడు.
10. „ చెవా సంతినారాపురంరెడ్డిగారు, పెద్దముడియం, జమ్మలమడుగు
11. „ కె. మహనందయ్యరెడ్డిగారు, పొద్దుటూరు.
12. „ కుండా పెద్దదాసప్పగారు, జమ్మలమడుగు.
13. „ లక్కంసాని చిన్నఅంజనయ్య కుమారుడు నెట్టికలప్పగారు,
కొనకొండ, గుత్తి తా॥
14. „ లక్కంసాని చిన్నఅంజనయ్య కుమారుడు హనుమప్పగారు,
కొనకొండ, గుత్తి తా॥
15. „ కె బాలగంగిరెడ్డిగారు, సి. రాజుపాళెం, కామలాపురం తా॥
16. „ చీరం రామారెడ్డిగారు, పర్లపాడు.
17. „ జీరెడ్డి గోవిందరెడ్డిగారు, పర్లపాడు.
18. „ పానెం యర్రమ్మనిరెడ్డిగారు, బుడ్డాయపల్లె.
19. „ తోళ్ల పుల్లయ్యగారు, టీచరు, ఉప్పలూరు.
20. „ లకిరెడ్డి రంగారెడ్డిగారు, చిన్నపనపుల.

పో షకు లు.

1. శ్రీశ్రీశ్రీ చెమికల నారాయణరెడ్డిగారు, పెద్దబొన్నవరం,
2. ,, లకిరెడ్డి కొండారెడ్డిగారు, అరకటవేముల,
3. ,, లక్కంసాని చిన్నఅంజనయ్య కుమారుడు భీమప్పగారు,
కొనకొండ, గుత్తి తా॥

స హా యు లు.

1. శ్రీశ్రీశ్రీ చెమికల వీరారెడ్డిగారు, హనుమనగుత్తి, కామలాపురం తా॥
2. ,, చూపాకం తెరుపెలయ్యగార్లు, జమ్మలమడుగు.
3. ,, భూపాకం బుచ్చరాముడు గెట్టిగారు, ,,
4. ,, గుగ్గళ్ళ పెద్దప్ప కుమారుడు నారాయణరెడ్డిగారు, నల్లపల్లె,
జమ్మలమడుగు తా॥
5. ,, గుగ్గళ్ళ కలికిరెడ్డిగారు, నల్లపల్లె, జమ్మలమడుగు తా॥
6. ,, రాయలవెంకటప్పగారు, యకా నరసాపురం, గుత్తి తా॥
7. ,, వల్లముడి గురప్పగారు, హెచ్. బమ్మనపల్లె, పత్తికొండ తా॥
8. ,, డి. గంగన్నగారు, మద్దికెర. పత్తికొండ తా॥
9. ,, గోవిరెడ్డి పెద్దసుక్మరెడ్డిగారు, కొత్తపేట, సోదరుమారు తా॥
10. ,, సుద్దపల్లె గోవిందమ్మగారు, కొనకొండ, గుత్తి తా॥
11. ,, పల్లె చిన్నవెంకటరెడ్డిగారు, పల్లపాడు,
12. ,, కళిరెడ్డి ఈశ్వరరెడ్డిగారు, ,,
13. ,, ముడిమేల రామసుబ్బారెడ్డిగారు, ఉలవపల్లె, జమ్మలమడుగు
14. ,, కె శివనాగిరెడ్డిగారు, గాడగూడూరు.
15. ,, పిట్టా వెంకటప్పగారు, కన్నెలూరు,
16. ,, కె. చిన్ననారపురెడ్డిగారు, కొర్రపాడు.
17. ,, నలదిమ్మ వెంకటరామిరెడ్డిగారు, పల్లపాడు.
18. ,, నలదిమ్మ నాగిరెడ్డిగారు, ,,
19. ,, కాచన నారాయణరెడ్డిగారు, బుడ్డాయపల్లె.

వి ష య సూ చి క.

ధ్యానము.	...	1
భగవద్గీతాప్రశంస.	...	3
చీష్మపతనము.	...	13
ధృతరాష్ట్రవిలాపము.	...	14
భీష్మరక్షణప్రబోధము.	...	15
యుద్ధసన్నాహము.	...	16
పాండవహ్యూహరచన.	...	21
యుధిష్ఠిరమనోవేదన.	...	24
దుర్గాస్తోత్రము.	...	26
ఆర్జున విషాదయోగము.	...	28
సాంఖ్యయోగము.	...	58
స్థితప్రజ్ఞ లక్షణము.	...	97
కర్మయోగము.	...	115
జ్ఞానయోగము.	...	148
ప్రాణాయామము.	...	168
కర్మసన్న్యాసయోగము.	...	188
ఆత్మసంయమయోగము.	...	208
విజ్ఞానయోగము.	...	245
అక్షరపరబ్రహ్మయోగము.	...	265
రాజవిద్యారాజగుహ్యయోగము.	...	281

విభూతియోగము.	...	301
విశ్వరూపసందర్శనయోగము.	...	318
భక్తియోగము.	...	340
క్షేత్రక్షేత్రజ్ఞ విభాగయోగము	...	353
గుణత్రయ విభాగయోగము.	...	367
త్రిగుణాతీత లక్షణము.	...	374
పురుషోత్తమ ప్రాప్తియోగము.	...	379
దైవాసుర సంపద్విభాగయోగము.	...	400
శ్రద్ధాత్రయ విభాగయోగము.	...	408
మోక్ష సన్న్యాస యోగము.	...	417

శ్రీ వెంకటేశ్వర భగవాన్

ద్యా న ము.

శ్లో॥ సద్యద్భుచ్చవి భృద్యశుద్ధ దహరాకాశే పరాలింగితే।
 దృశ్యాదృశ్య విలక్షణ స్థల వసత్సమార్క బింబోజ్వలే।
 దీర్ఘస్థాంతర భోగిభోగ నిలయే దివ్యర్షి సంసేవితే।
 శస్త్రాఖండ సుఖప్రదే పరమ గీతాధాత్రి నోఽవానఘే॥

శ్లో॥ నానాజీవ లలాటలేఖన కళాప్రేంఖన్మనీ పాయతే।
 ప్రావృడ్భీమ పయోధ రారవ మిళద్గంభీర భావోదయే।
 సర్వామ్నాయ పురాణ నిమ్కుట నటత్పేశ స్కృదాభాలకే।
 ద్వైతాద్వైత వివర్జితే పరమ గీతాధాత్రి నోఽవానఘే॥

శ్లో॥ నీరాగర్ష కలా కలాప కలనే నిర్వాణ పాంథప్రియే।
 జాహ్న్యభ్యంతర శబ్దరూప విలయస్థానే రణద్రూపిణి।
 శ్రీకంఠాత్మత నర్వమంగళ సుశబ్దవాత సంశోభితే।
 త్వాంతర్జ్యోతిషి ధారయే పరమ గీతాధాత్రి నోఽవానఘే॥

శ్లో॥ దళదప్రేం ఖదదభ శుభ్ర దహరాభధ్వాన గంభీర భా।
 షిణి భాన్వచ్చతకోటి దీప్తి నిలయే లోకత్రయోత్పత్తి సం
 స్థితి సంహర విచక్షణే సకల విద్వత్పూజ్య పాదాంబుజే।
 నవ శృంగాటక నిమ్కుటే పరమ గీతాధాత్రి నోఽవానఘే॥

శ్లో॥ సకల స్థావర జంగమాంతర నినాద బ్రహ్మరూపాజ్జ్వలే।
 భవరోగార్తి హరౌషధప్రద మురారేర్వక్త్ర పద్మాత్పతే।
 సదనత్తత్త్వ వివేక విస్ఫురిత నిత్యానంద సంపత్ప్రదే।
 శతపత్యాంచిత లోచనే పరమ గీతాధాత్రి నోఽవానఘే॥

గృంథకర్త: శ్రీ నిత్యానందులూ.

పర్ణపాదు. పౌర్ణమూరు తా॥ (అరకటవేముల పోస్తు)

శ త ప త్ర ము.

85

గీతమన్నను, గానమన్నను “పాట” యని యర్థము, దీనిని కొందఱు గీతయనియుఁ జెప్పుదురు. నాటకములయందును, సంగీత సభలయందును కొందఱు విద్యార్థులు గానము నేయుచుండుట మీరు చూచి యుందురు. ఆ గానము సర్వజనులకు వచ్చునదికాదు. వచ్చినవారికై నను పఠింపఁదములైన జంత్రిగాత్రము లుండవలయును. సంతోషకరమైన సమయము కావలయును. ఇన్నియున్నను వానికి కంఠస్థమైయున్న పాట ముగిసిపోగానే నోరు మూత పడిపోవుచున్నది. అటుపై న వివేచలఁచుకొన్నను వివేచాలము ఇది బాహ్యేంద్రియ వ్యాపారములోఁజేరిన శబ్దరూపమైన గానము. కాబట్టి కాలపరిచ్ఛేదమునకు లోబడుచున్నది. ఒకప్పుడుండి మఱియొకప్పుడు లేకుండ పోవుచున్నది ఒక ప్రదేశములో ఒకనికి లభించుచున్నది, మఱి యొక ప్రదేశములో మఱియొకనికి లభింపకపోవుచున్నది. సర్వకాల సర్వావస్థలయందును సర్వజనులకు అందుపాటులో నుండునదికాదు. అందువల్ల ఇట్టి గానము సాజనీయమైనదని చెప్పరాదు.

గాహ్యములైన శబ్దరూపములు సోదశుండ చెప్పులు, కన్నులు బాగుగి మూసికొని తమలోఁదాము ఆలసించినచో అగ్రము జెలియని మనోహరమైన గాన మొకటి వివేచనని యింతకు ముందొకప్పుడు తెలుపఁబడి యుండెను సమస్తజీవులు దీనిచే రక్షింపఁబడుచున్నది కనుక దీనికి ‘క్షాంతికార’ మనిపేరు కలిగినది. సర్వభూతములయందు ప్రవృత్తి కెక్కియుండుటచే ‘ప్రణవ’ మని పేరు వచ్చినది. మనము విన్నచు, వివకున్నను, మేలుకొనియున్నను, నిద్రించున్నను మన ప్రాయత్ని మెంత మాత్రములేక తనకుఁ దాన యీ గానముపొందుచుండును అది లోపల ధ్వనించుచుండునంతేపు శరీరము సురక్షితిమిగా నుండును ఆ గానము లేకపోగానే శరీరము నశించుచున్నది. జీవులను వృద్ధిచేయు బీజశక్తి దీనియందు ప్రక్షిప్తమై యుండుటచేతను, దీని

నుపాసించు యోగులకు ఆస్థిబలము వృద్ధిచుచున్నచేతను “బృహస్పత్యో” అను సూత్రమునుబట్టి యీ గానమునకు ‘వాదబ్రహ్మ’ యనివేరు. శబ్ద బ్రహ్మయనియుఁ జెప్పుదురు. కుండలి స్థానమున చిత్రకాశముతోఁ గూడు కొని భగవత్తత్త్వమునందే యీ గాన ముద్భవించుచున్నది. ఈ గానము నందు ప్రకాశించు చిత్రకాశో అన్మత్పద లక్ష్మ్యార్థమైన భగవత్తత్త్వము నిష్కళాహాపమై యున్నది. సమస్తగానములలో ఈ గానమే పూజ్యనీయ మైనది. ఐశ్వర్యవంతమైనది, ప్రకాశమానమైనది. గొప్పనుహినుతో గూడి నది, సర్వదా సత్యమైనది. అందువలన ‘భజనేవాయామి’ అను సూత్ర మునుబట్టి యీ గానమును ‘భగవద్గీత’ యందురు. వాదబిందు నిశాసిత అతీతమై గుణకర్మాగుల నంటకయుండు పరిశుద్ధత త్వమును తనలోఁగాను నిశ్శబ్దముగ మననము చేయుచు భగవద్గీతయచి యోగశ్శిక్షా మతము

జ్ఞానేంద్రియములు, కర్మేంద్రియములు, పంచవాయువులు, మనస్సు, బుద్ధి, చిత్తము, అను పదునెనిమిది శ్రోత్రవలచే ఆత్మకీరణములు ప్రవృత్తి వ్యాపారములకు వ్యాపించుచున్నవి. “అయగతౌ” అను సూత్రము వలన ఈశ్రోత్రలకు ఆయనములనివేరు. ఒక్కొక్కమార్గమునఁబోవు కీరణములను మరలించి కేంద్రస్థానమునకుఁ జేరివేయు పద్ధతికి యోగ శాస్త్రములో అధ్యయనమనియు, అధ్యాయమనియుఁ జేరు పదునెనిమిది మార్గముల సభగ ముంచి ఆయాశాఖముల పన్నిటిని ఒక్కస్థానమునకుఁజేర్చి స్వస్వరూప ధ్యానముచేసికొను పదునెనిమిది యధ్యాయములలో శిక్ష్యమైన ఆత్మ గానము (భగవద్గీత) పర్యాప్తమగుచున్నది పంచేంద్రియముల హేర్గతము లగుచుండ ఆత్మగానము అలవడనేరదు

లోకమలో ప్రాణిభయని చెప్పఁడు పురావృత్తి కర్మిష్ఠుల కనుభవించుచున్న యీ స్వయా ఆత్మగానము (భగవద్గీత)ను అధ్యసించుటయందే ఆనందగలవాఁడు ముక్తిఁడు, ముఖవంతుఁడు నగును. పానికి కిర్మ అంటడు, తాను రావనకు జలమంటడుకదా; అట్లే ఆత్మగానము పభ్యాసము చేయు

వాసక స్వర్ణనియము (బంగారుకొంగళినము, సురాపానము బ్రహ్మహత్య గుణపత్నీగమనము మొదలైన మహాపాపములుగాని, సామాన్య పాపములు గాని, యెప్పుడు సంభవు, అట్టివి చేయడవి భావము. ఆదరణీయమైన ఆత్మ గానము ఏసానమున పారము సేయబడు చున్నదో ఆస్థానముననే సర్వ తీర్థములును, ప్రయాగాదులును ఉండును. 'తీర్థమనగా తరింపజేయునది, ప్రయాగమనగా తిస్సయైన దేవపూజ'యని తేలియవలయును. భౌతికము లైన జలములు, నగరములునని యూహించుట పొరపాటు. మఱియు ఏసానమున భగవద్గీత వర్ణించుచున్నదో ఆకుండలి స్థానమందే దేవతలు ఋషులు మొదలైన దైవపరాయణుల ఆత్మకళలు పోడగుచుండును.

నిశ్చిబ్దమైన, నిష్కల రూపమైన యీ యాత్మగానము (భగవద్గీత) ఎచ్చట చచ్చునో బడుచున్నదో, చనువబడుచున్నదో చనినింపబడు చున్నదో, ఆలకింపబడుచున్నదో అచ్చటనే భగవత్త్వము సర్వదా నివసించియుండును ఇది నిశ్చయము. భగవత్త్వమునకు ఈగానమే ఉత్తమ మైన ఆత్మవిద్య, జీవులయందలి ఆత్మబలమును పెంపొందించునది, భగవత్త్వత్వమునకు స్వకీయమైనది, పలుకులచే నర్థింపగాని పదము తానైనది, అధిమాతా, ధీర స్వరూపమైనది, నిత్యమైనది ఇందును సంశయములేదు శిష్యుల హృదయ తాపములను, గుణకర్మాదులను వారించు సంకల్ప తత్త్వ స్వరూపుడను, జ్ఞానముతో, ఆనందిముతో, గూడినవాడు నైవ గురువుచే సిర్గలాంశః కరణుడు, అర్జునకీర్తి సమన్వితుడగు ఆర్షవిద్యా రూప్రత్యక్షముగ భాగింపబడినది. మనోవాక్యాయ కర్మలవృత్తులనెఱుగు ఎఱుక తానైనది. శ్రేష్ఠమైన ఆనందిము కలిగినది శుద్ధతత్త్వమనెడు అర్థముతో, నిర్మితమైన జ్ఞానముగో గూడినది.

మననమిది మార్గములఁ జూచువాడు ఒక్క కోటనిలిచి యాత్మ గానముతో ఆనందించుటకు వీలుపడదు, కనుక ఆమార్గములనెల్ల అనదో ధించి తిన్నదాకే మరల్చుకొని పవనములను, మానసేంద్రియములను

స్వాధీనమునకుఁ జెచ్చుకొని చలనములేని మనస్సు గలవాడై యెవఁడైనా నిరంతరము పదునెనిమిది యధ్యాయముల ఆత్మగానము (భగవద్గీత) పఠ్యాత్మముగ అభ్యాసముచేయుచున్నాడో వానియందు జ్ఞానము సిద్ధాంత మగుచున్నది. అటుపిమ్మట నిత్యశుభ ప్రతిపాదకమైన ఉత్తమస్థానమును పొందుచున్నాడు. ఒకటేసారి సంపూర్ణముగా అభ్యసించఁ జాలనివాడు ఒకసారి యర్థము, ఇంకొకసారి మఱియొక యర్థము అభ్యసించవచ్చును. అట్టివానికి దివ్యలోకమును దానముచేసినంత పుణ్యము లభిచును, ఇందు సంశయములేదు. ఒక్కొక్కసారి మూడవసారు అభ్యసించువారికి సుఖస్థానము పొందఁదగిన శుచిత్వము కలుగుచున్నది. ఆఠవభాగము పథ్యసించువారికి అమృతమును సేవించినంత ఫలము కలుగుచున్నది. నిర్మలమైన భక్తితో నిత్యము ఒక్కొక్క యధ్యాయమును సాధించువానికి కామాది శత్రువులవలనఁ గలుగు దుఃఖమును బోగొట్టు ఆలోకిన బలము కలుగును. అంతకుఁజే దక్కువగనైనను ఏకాంతమాత్రము అభ్యసించు చుండినను శుభఫలముకేయిచ్చును, తుట్టతొదకు ముక్తి నొసఁగును. ఆత్మగానము నుచ్చరించుచు మరచించినవాడు ఉత్తమగతిఁ బ్రాప్తించును.

ఇంతకుఁ బూర్వము మహాపాపములతోఁ గూడియుండినవాడే అయిప్పటికి ఆత్మగానముయొక్క ప్రయోజనమును నిమిటయలదానకుఁ డగునేని వైకుంఠస్థానమును పొందును. సర్వవ్యాప్తియైన పరమాత్మ తత్త్వముతోఁగూడి ఆనందించును, నియతములైన కర్మలక్షణములు ఆత్మగానము యొక్క ప్రయోజనమును మిక్కిలిగ భ్యాసించువాడు జీవన్ముక్తుడని తెలియఁదగును. అతఁడు దేహము వదలిని వెనుక మోక్షస్థానముఁజేడును. ఈలోకములో జన్మమునకుఁ గర్తలు, భోక్తలునైన అనేకులు ఆత్మగానము నాశ్రయించి పాపములను బాగుగ పోగొట్టుకొని ఆగానమునే పొందుచున్నారు. అందువల్ల వారు ఉత్తమమైన పదమును పొందినవారగుచున్నారు. ఈ యాత్మగానమును వ్యక్తముఁ గావించుకొనుచు ఎక్కడైతే

దానియందలి గొప్పతనమును గుర్తింపఁజే వాని గీతావ్యక్తికరణము నిరర్థకమగును. అట్టి వానికి శ్రమమాత్రమే మిగులుచున్నది. మహిమతోఁ గూడిన యీగానము నెవఁడైతే యభ్యాసము చేయుచున్నాఁడో వాఁడా ఫలమును పొందుచున్నాఁడు. దుర్లభమైన గతిని బ్రాపించుచున్నాఁడు.

పూజనీయమైన ఆత్మగానమనెఁడు పుణ్యశాసనమును ఎవఁడైతే ప్రయత్న పూర్వకముగా వ్యక్తముఁ గావించుకొనుచున్నాఁడో అట్టిస్వయం రక్షణ శీలుఁడు భయము, శోకము మొదలైన అవలక్షణములనుండి విడువబడినవాఁడై సర్వముతానైన పదమును బ్రాపించుచున్నాఁడు ఆత్మగానమును స్వభావముగ అనువర్తించు ప్రాణాయామయోగికి పూర్వజన్మమునఁ జేయఁబడిన పాపము లుండనేయుండవు. ఇట్టి స్వభావము కుదిరినవాడు పూర్వజన్మములోనైనను దుష్కర్మ చేసియుండఁడని భావము. జలముతో దినదినము కుద్ధిచేయుటవలన దేహముమీఁది ముఱికి పోవుచున్నది. అద్యంతములులేని అతిదీర్ఘమైన కాలప్రమాణమునందు ఏ కొన్నిసంవత్సరములో (సకృతుగా) ఆత్మగానముచే కుద్ధిసేయఁబడినను జన్మకారణమైన మలినకర్మ నశించి పోవుచున్నది.

శ్లో॥ సర్వోపనిషదో గావో దోగ్ధా గోపాల నందనః॥

పార్థోవత్స స్సుధీర్ఘక్తా దుగ్ధం గీతామృతం మహత్॥

“ ఉపనిత్తులన్నియుఁ గోవులు. ప్రపూరకుఁడు గోపాల నందనుఁడు, పార్థుఁడు వత్సము. అందు పూరింపఁబడునది మరణ రాహిత్యకారణమైన. పూజనీయమైన ఆత్మగానము. ఈయమృతమును భుజించువాఁడు ధ్యానయోగి.”

వివరణము॥ జీవతత్త్వము ఏ స్థానమున ఈశ్వరతత్త్వమును బొందుచున్నదో ఆస్థానము “ఉపనిషత్” అనబడును. పవణేంద్రియములు, మనోబుద్ధి చిత్తాహంకారములు ఏస్థానమున భగవత్తత్త్వములో లయించుచున్నవో

అస్థానము “ఉపనిషత్” అనబడును. జ్ఞాత యేస్థానమున నిలిచి శబ్దాది సమస్తవిషయ భోగాదుల, రాగద్వేషాదుల భావవికారముల గుణకర్మాదుల విస్మరించి యాత్మరతిసుఖమున వినోదించుచుండునో అస్థానము “ఉపనిషత్” అనబడును. నాదబిందుకళలు, శబ్దరూపములు విస్థానమున బుట్టుచున్నవో, విస్థానమున లయించుచున్నవో అస్థానము “ఉపనిషత్” అనబడును. బంధకారణములైన చిత్తవృత్తులన్నియు విస్థానమున దహింపబడుచున్నవో (కూటదాహే) ఆకూటస్థానము “ఉపనిషత్” అనబడును. సర్వధర్మములకు మూలమైన ఆత్మధర్మమేస్థానమున సిద్ధాంతము చేయబడుచున్నదో సర్వరహస్యములు విస్థానమున గాపాడబడుచున్నవో అస్థానమునకు “ఉపనిషత్” అనిపేరు. ఇట్టి యుపనిషత్ స్థానము సర్వశరీరముల యందుండుటచే పైశ్చోకములో “ఉపనిషదః” అని బహువచనముగ వ్యాయబడినది.

“గోః” అనగా స్వర్గమునకు, అవునకు, వాక్కునకు, వజ్రాయుధమునకు, దిక్కునకు, నేత్రమునకు, సూర్యకిరణమునకు, భూమికి, జలమునకు, బాణమునకు, చేరగునని అమరకోశము నానార్థవర్గమున జెప్పబడినది. ఈశబ్దము బహువచనములో గావః = గోవులు, అని చెప్పబడును. ఆత్మసంయమ సిద్ధాంతులైన యాగీశ్వరులు శాశ్వత సుఖానందములకై యేస్థానమును పొందుదురో అస్థానము (జ్ఞానభూమిక) స్వర్గమగును. ఇట్టి సుఖాత్మకమైన కూటస్థానము సర్వశరీరములయందుండుటచే గావః అని బహువచనముగ జెప్పబడినది. “షడ్విశ్రాంతిరణ గత్యవసాదనేషు, “గమేయ గతౌ” అను సూత్రములవలన ఉపనిషచ్ఛబ్దమునకు, గోశబ్దమునకు నొకటే యర్థము వచ్చును. (ఉర్ధ్వకుండలి స్థానమని భావము) మఱికొందఱు గోశబ్దమునకు జ్ఞానవాక్యమని యర్థము చెప్పుదురు. ఇక గొందఱు పశుపరముగ జెప్పుదురు. ఇవియు ఒప్పుకొనదగినవే.

దివ్యసుఖమునకు నిధానమైన ఊర్ధ్వకుండలి స్థానము కామాది గుణ సాంకర్ష్యముచే దూషితముకాకుండ కాపాడుకొను అర్హవిద్యార్థులకు గోపాలురనిపేరు. వీరికానందము సమకూర్చు భగవత్తత్త్వము, గోపాలనందనః” అనబడును.

ఈ భగవత్తత్వముచేతనే కేంద్రస్థానమునుండి ఆత్మగానమనెడు అమృతము పూరింపఁబడుచున్నది. “దుహప్రపూరణే” అను సూత్రమువలన గోశబ్రవాచ్యమైన ఉపనిషత్ స్థానమున ఆత్మ గానామృతమును పూరించు భగవత్తత్వము ‘దోగ్ధ’ యనఁబడును.

గోపాలనందనుఁడనఁగా గొల్లవాని కొడుకైన భౌతికకృష్ణుఁడనియు, దోగ్ధ యనఁగా అవుపాలుపితుకుటలో నైపుణ్యముగలవాఁడనియు కొందఱు ఉపమానముకల్పించిచెప్పుదురు కాని వీరనుకొనినభౌతికవ్యక్తి కృష్ణుడుగొల్లవానికిపుట్టినవాఁడుకాఁడు, పాలుపితికినవాఁడుకాఁడుకాఁబట్టియీ ఉపమానము సరిపాదు.

“పా పానే, పా రక్షణే” అనుసూత్రములవలన ఆత్మగానామృతమును పానముసేయుటే పృయోజనముగఁ గలవాడు, రక్షణోపాయమునకై గురువును యాచించువాఁడు పార్థుఁడు, ఇట్టి విద్యార్థి భౌతికదేహముచేఁ బెద్దవాఁడైనను విజ్ఞానమునకు శిశుప్రాయుఁడే కనుక “పార్థవత్వః” అని చెప్పబడినది. పార్థుఁడనఁగా భారతములోఁ బెప్పఁబడిన భౌతికవ్యక్తి కొంతయు ఁడని కొందరందురు. ఈయర్థము నాధ్యాత్మికు లొప్పుకొనరు. “ద్యైచింతాయామ్” అను సూత్రమువలన “సుధిః” అనఁగా జ్ఞానయోగముచే భగవత్తత్వమును లెస్సగఁ జింతించువాఁడు ఇట్టి జ్ఞానయోగి మాత్రమే ఆత్మగానామృతమును భుజించువాఁడు.

లంతర్వీధిలో ఉపనిషత్ స్థానమున ధ్వనించు ప్రణవనాదములోఁ నిశ్శబ్దమైన, నిరాకారమైన గుణకర్మాదులకతీతమైన, అస్మత్పద లక్ష్ణార్థమైన నేనె నేనని భావించు భావమే పూజనీయమైనఆత్మగానము (భగవద్గీత) అనిపేరు. ఇది యిట్లుండ ఉపనిషత్తులనియు, గీతలనియు లోకములో కొన్ని పుస్తకములుకూడ కనఁబడుచున్నవి. నాలుగువేదములలో అందందు ఆత్మతత్వమును గుఱించి వివరించు జ్ఞానవాక్య సముదాయములను విడిచిపెట్టువేఱు పుస్తకములుగ పృచురించి వీనికి ఉపనిషత్తులని పేరుపెట్టిరి. వీనిలో నూటయినిమిది యుపనిషద్గ్రంథములు మాత్రము త ఁ చు చదువఁబడుచున్నవి.

భారతములోను, భాగవతాది పురాణములలోను ఆత్మజ్ఞానమును బోధించు కొన్ని ఘట్టములకు గీతలని పేరుపెట్టి వేఱువేఱు గ్రంథములుగ వాడుకొనుచున్నారు. అవధూతగీత, అష్టావక్రగీత మొదలైన కొన్ని గీతలు

పురాణములతో సంబంధములేక పృత్యేక గ్రంథములుగఁ గనఁబడుచున్నవి ఈగీతాపుస్తకములన్నియు నించుమించుగ ముప్పదియాఱు కెక్కువగ, నలువదిక తక్కువగ వాడుకయందుండినట్లు తెలియుచున్నది. ఊర్ధ్వకుండలి స్థానమున ధ్వనించు అత్మగానములో నిత్యశుభ ప్రతిపాదకమైన భగవత్తత్త్వమున్నదనియు, దాని రహస్యము తెలిసి యుపాసించువాడే తత్త్వజ్ఞుడనియు ఉపనిషత్తులు, గీతలు, బ్రహ్మసూత్రములు, సమస్తగ్రంథములు మోషించుచున్నవి. అందువలన ఉపనిషత్తులు, గీతాగ్రంథములుకూడ అర్థవిద్యార్థులకు ఉపయోగకరములే. సర్వభూతములయందు ధ్వనించు నది యొకటే సత్యమైన గీత, దాని నెఱుంగక పొవుటచే పెక్కువిధముల గీతలు కావలసి వచ్చినవి.

గ్రంథరూపమునఁ గనఁబడు గీతలన్నిటిలో మిక్కిలి వ్యాప్తి గలిగినది భగవద్గీత, ఇందుకుఁ గారణములేకపోలేదు. విద్యయందును, విజ్ఞానమునందును, సాచిలేని అర్థకవులచే వ్రాయఁబడినది. అధ్యాత్మికులకు, లౌకికులకు, సజ్జనులకు, దుర్జనులకు, సదాచారులకు, దురాచారులకు, యోగులకు, బోగులకు, త్యాగులకు, ఏకము మనుష్యులకు ఏయంశములు గావలయునో అవి యన్నియు లభించుటచే మద్యమ మోహమార్కెట్టువలె సర్వజన సంసేవ్యమై యున్నది. భారతగ్రంథము ద్వారా లోకోన్నతకీర్తి విరాజితులైన మహాపురుషుల నామములిందు తగులఁచెయఁ బడినవి. అదియుఁ గాక రంగనాథరామాయణములో కాలనెమి కథవలె ఈభగవద్గీతాగ్రంథము భారత యుద్ధచరిత్రముతో జతగూర్పబడినది. భీష్మపర్వము 13 అధ్యాయము మొదలు 42 అధ్యాయమువఱకు 30 అధ్యాయములు భగవద్గీతా పర్వములోఁ జేర్చఁబడినవి. అంతేకాక ఈగ్రంథము జదువు విద్యార్థులకు గొప్ప ఫలము లభించునని వరాహపురాణము మున్నగు మఱి కొన్ని గ్రంథములలో ఉగ్గడింపఁబడినది. ఈకారణముల చేతనో, మఱి యేకారణముల చేతనో పురాణములయందు విశ్వాసముగల భారతీయులేకాక మతాంతరులు, ఖండాంతరులు కూడ చదువుచున్నారు.

భారతగ్రంథము తెట్టతెలుత జయమనుపేర ఎనిమిదివేలు, ఎనిమిది సూర్లుశ్లోకములుగ రచింపఁబడినట్లు అదిపర్వము 1 అధ్యాయము 87 శ్లోకము వల్ల తెలియుచున్నది. మఱియొకప్పుడు ఇరువదినాలుగువేలు శ్లోకములు

కలిగియుండెననియు, ఇంకొకప్పుడు ఉపాఖ్యానములతోఁ గూడ నూఱువేలు శ్లోకములు కలిగియుండెననియు అదిపర్వము 1 అధ్యాయము 108-109 శ్లోకములలోఁ జెప్పఁ బడినది.

శ్లో॥ ఇదంశతసహస్రంహి శ్లోకానాం పుణ్యకర్మాణామ్।

సత్యవత్సాత్మజేనేహ వ్యాఖ్యాత మమితాజసా॥

అని యాదిపర్వము 62 అధ్యాయము 14 శ్లోకమునుబట్టిచూడ నూఱు వేలు శ్లోకములుగల భారతమంతయు సాత్వికతేయుండె రచించినాడని చెప్ప వలసి వచ్చుచున్నది. సౌతికాలమునాటికే పైశ్లోకము రీతిగ నూఱువేలుశ్లోక ములు పూరింపఁబడి యుండినవనియు, భగవద్గీతకూడ అప్పటికే భారతము లోఁ బూడఁబడు చుండెననియు అదిపర్వము ఒకటి రెండు అధ్యాయము లు పదివిన వారికిఁదెలియును. అప్పటికి ఏపర్వములో ఎన్ని అధ్యాయము లు, శ్లోకములుండెనో అవిషయ మాదిపర్వము రెండవయధ్యాయములో వ్రాయ బడినది. దానినిబట్టి యిప్పటి మద్రాసు పృతి మహాభారతము 18 పర్వము లు విమర్శింపఁగా సాక్షిక, స్త్రీపర్వములలోను, మౌనల మహాపృష్ఠానిక పర్వములలోను, సరిగనె యున్నవి. అశ్వమేధ ఆశ్వమవాస పర్వములలోఁ బదునాలుగధ్యాయములు తక్కువయున్నవి తక్కిన పండ్రెండు పర్వములలోఁ అనఁగా అదిపర్వము నందలి కథానెపమును, సభాపర్వము నందలి ఆచిక శ్లోకములను గలుపుకొని లెక్కింపఁగా 223 అధ్యాయము లెక్కువ కనబడు చున్నవి. సౌతికాలమునకుఁ ఏమ్మట కదీశ్వరులచే నిట్టిమార్పులఁ జెందిన మహాభారతము అంతకుముందు మాత్రము మార్పుఁజెంది యుండదని యేమినమ్మకము? ఈ విషయమై యెనుబడినాల్గవ పత్యములోఁ గొంత వ్యాఖ్యఁబడియుండెను.

ముప్పది యధ్యాయములచే వర్ణింపఁబడిన భగవద్గీతాపర్వము కొంత దూరము భౌతికముగను; కొంతదూరము అధ్యాత్మికముగను దోచు చుండును. ఇందలి వ్యక్తుల స్వభావములను విమర్శించినను భౌతిక గాధ రచించిన కవిచేతనే అధ్యాత్మికగాధ రచింపఁబడి యుండవచ్చునని చెప్ప లేము. ఇందుకు దృష్టాంతములు గ్రంథములో అందందుఁ బూపఁబడును. పదునైదవ యధ్యాయము చదివిన ఏమ్మట నలువదినాల్గవ యధ్యాయము

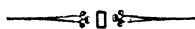

ప్రారంభించి చదివినచో కథ సందర్భోచితముగ అన్వయించును. ఈ నడుమనుండు అధ్యాయము లన్నియు వైకల్పికములుగనే కనఁబడుచున్నవి. మఱియు నశ్వమేధ పర్వమునందలి అనుగీత, ఉద్యోగపర్వము నందలి సనత్సుజాతీయము, ఇఁకనిట్టి యనేక ఘట్టములు వైకల్పికములుగనే కనఁబడును. కనుక నిట్టి మహత్తరములైన సద్గ్రంథములను స్వార్థత్యాగులైన గొప్పవేదాంత పండితులెవరోతయారుచేసి లోకోపకారమునకై విఖ్యాత గ్రంథములలోఁ జేర్చియుండురని యూహింపఁ దగియున్నది. ఇది యిట్లుండనిచ్చి గ్రంథము చదివి చూతము.

శ త ప త్ర ము.

86

శ్రీ మహాభారతము ఓష్ఠపర్వము 13 అధ్యాయము.

జనమేఽయునకు వైశంపాయనుఁడు చెప్పచున్నాడు:- ఓ భారతా! గవల్లణుని కుమారుఁడు విద్వాంసుఁడు, త్రికాలవేది, సర్వవిషయములను ప్రత్యక్షముగఁ జూడఁగలిగినవాడైన సంజయుఁడు యుద్ధభూమినుండి పచ్చి దుఃఖముతో పడిపోయినవాడైన భారత పితామహుఁడు భీష్ముఁడు రణ నిహతుఁడయ్యెనను విషయము చింతాపరుడైన ధృతరాష్ట్రునకు చెలియఁ జెసెను

(భీష్ముడు యుద్ధములో పడిపోయినాఁడు, చూచివచ్చిన సంజయుఁడు దుఃఖములోఁ బడిపోయినాఁడు. ధృతరాష్ట్రుఁ డంతకుముందే విచారములోఁ బడిపోయినాఁడు.)

సంజయుఁడు చెప్పచున్నాఁడు:- భరతవంశములో శ్రేష్ఠుడైన ఓ మహారాజా! నెను సంజయుఁడను. నీకు నమస్కారము. భారత పితామహుఁడు శంతనుపుత్రుఁడు భీష్ముఁడు కొట్టఁబడెను. యుద్ధవీరులలో విలుకాండ్రలో ప్రధానుఁడు కురుపితామహుఁడు భీష్ముడిప్పుడు బాణములపై ఒరగియున్నాఁడు. ఓరాజా! ఎవనిబలము నాశ్రయించి నీకుమారుఁడు జూదమాడెనో అభిష్ముఁడు యుద్ధములో శిఖండిచే మిక్కిలి కొట్టఁబడి శయనించియున్నాడు. కాశీపురములోఁ బ్రతిఘటించిన రాజుల నెల్లర నొకతేరథముతో నెవఁడు జయించెనో, పరశురాము నెదుర్కొని యుద్ధముచేసి యెవఁడు భ్రాంతుఁడుకాలేదో, అతనిచే కొట్టువడలేదో అట్టి ాష్ముఁ డిప్పుడు శిఖండిచే కొట్టువడెను. శౌర్యముతో మహేందునివంటివాఁడు, స్థిరత్వముతో హిమాలయమువంటివాఁడు, గాంధీర్యముతో సముద్రమువంటివాఁడు, ఓర్పుతో

భూమివంటివాడు. బాణములనెడు కోటలు, ధనుస్సనెడునోరు, ఖడ్గమునెడు నాలుకగల నృసింహమూర్తివంటివాడు నీతండ్రియైన భీష్ముడిపుడు పాంచాల కుమారుచే పడఁగొట్టఁబడెను. యుద్ధవ్యయత్నమునందు గొప్పదైన పాండవసైన్యము ఎవనిజూచి సింహమునుగాంచిన పశుగణమువలె భయముచే గంపించునో శత్రుసంహారకుడైన అభీష్ముడు దుష్కరమైన కార్యముచేసి పదిదినములు మనసైన్యమును రక్షించి సూర్యు డస్తమించినట్లు పోయెను. ఇందుగఁడు వర్షించినట్లు ఎవఁడైతే వేలకొలది బాణములను పర్షించి పదిదినముల యుద్ధములో చేయిగొట్ల యోధులను గొట్టెనో అతఁడు గాలిచే విజుగఁగొట్టఁబడిన వృక్షమువలె భూమిమీదఁబడి శయనించియున్నాడు. ఓరాజా! అట్లుపడుట కర్హుఁడుకాని ఓష్ఠ్యుఁడు నీచెడుతలంపువల్లనే పడెను.

శ్రీ మహాభారతము ఓష్ఠ్యపర్వము 14 అధ్యాయము.

ధృతరాష్ట్రుడు చెప్పుచున్నాడు:- ఓ సంజయా! ఇందుగనితో సమానుఁడు కురుపితామహుఁడు నాతండ్రి ఓష్ఠ్యుఁడు శిఖండిచే ఎట్లు కొట్టఁబడెను. రథమునుండి యెట్లు పడిపోయెను? తండ్రికోటకు బ్రహ్మచారియైనవాఁడు బలవంతుఁడు దేవతలతో సమానుఁడు ఓష్ఠ్యుఁడు లేకపోగా అటుమీదట నాపుత్రులెట్లుండిరి? మహాప్రాజ్ఞుఁడు పురుషులలో గ్రెఘ్ఘుడు గొప్పసత్త్వము బలము, ఉత్సాహముగలవాఁడు ఓష్ఠ్యుఁడు హతుఁడు కాగానే నామనస్సు లేకుండపోయినదాయెమి? పురుషులందఱును, కౌరవులలోను శ్రేష్ఠుఁడు వీరుఁడు కంపములేనివాఁడు ఓష్ఠ్యుఁడు హతుడైనాడనివిని నామనస్సుగొప్ప దుఃఖమును బెంచుచున్నది. యుద్ధమునకు నడచునప్పు యెవ్వరాయనను కూడియుండిరి? ముందెవరు నడచుచుండిరి? ఆయనతోకూడ ఎవరు నిలిచియుండిరి? ఎవరు మిక్కిలిగఁ బరివేషించియుండిరి? ఓ సంజయా! రథకులలో, క్షత్రియులలో శ్రేష్ఠుఁడు, శత్రుసైన్యముల నద్భుతముగఁ గొట్టుచుండువాఁడునగు ఓష్ఠ్యుని పిగూరులు వెంబడించియుండిరి? చీకటిని హరించు సూర్యునివలె ఎవఁడు శత్రుసైన్యములను హరించుచు, శత్రువులకు భయము పుట్టునట్లు దుష్కరమైన కార్యముచేసెనో అట్టిభీష్ముని ఎవఁడు నిలువరించెను? సంజయా! అపగ్రతిహతమైన కార్యముచేయు శంతను

పుతుని పాండవులెట్లు వారింపగల్గిరి? అని మఱియుఁ బెక్కువిధముల విలపించెను.

ఇకను బెప్పుచున్నాడు: ఓ సంజయా! సర్వాస్త్యముల వశీకరణము నెఱిగినవాఁడు, శాంతము, ఓర్పుగలవాఁడు మంచి మనోబలముగలవాఁడు భీష్ముఁడు హతుడుకాగా మిగిలిన సైన్యమంతయు హతమైనట్లే తలఁతును. వృద్ధిని గురువునుజంప రాజ్యమును సంపాదించుటకు పాండవులు కోరిరి కాబట్టి ధర్మమునకంటె అధర్మమే బలిష్ఠమై ప్లాపించినదని తలఁచుచున్నాడను. పెక్కుసారులు క్షత్రియవీరుల నెల్లర జయించిన పరశురామునిచే కొట్టువదని భీష్ముఁడిప్పుడు శిఖండిచే కొట్టువదెను. యుద్ధదుర్మదుఁడైన భార్గవునికంటె ద్రుపదపుత్రుఁడైన శిఖండి తేజస్సునందును, బలమునందును గొప్పవాఁడగును సంజయా! పాండవులతో భీష్మునకు యుద్ధమెట్లు జరిగినదో భీష్మునకెవరు తోడైయుండిరో చెప్పుము. ఓ సంజయా! నాతండ్రి పరులచే పడఁగొట్టఁబడగా బాదగాండ్రైన దుర్యోధనుఁడు, కర్ణుఁడు, శకుని, దుశ్శాసనుఁడు ఏమనిరి? పడిన ఓమ్మని బూచి నాపుత్రులు శోకించుచున్నారని తలఁతును. నాచెడుతలంపువలన భీష్ముఁడిట్లు పడరానివిధమునఁ బడెను మందుఁడైన దుర్యోధనుని చేష్టలవల్లకలిగిన దుఃఖమును నేను వినఁబోవు చున్నాడను. నాకుమారుని మందబుద్ధివల్ల కలిగినది అన్యాయమో! యమో! యుద్ధమెట్లు జరిగినదో చెప్పుము.

శ్రీ మహాభారతము భీష్మపర్వము 15 అధ్యాయము.

సంజయుడు చెప్పచున్నాడు:- ఓ మహారాజా! నీప్రశ్నము నీకుఁ దగినట్లేయున్నది. ఇందు దుర్యోధనుని తప్పలేదు. ఈదోషమునకు నీవే పాత్రుడవు. ఎవఁడైతే తన దుశ్చరితముచే తాను అశుభమును ప్లాపించుచున్నాడో వాఁడు దానిచేతనే సిగ్గును, శంకను పొందఁదగి యుండును. మహారాజా! మనుష్యులలో ఎవఁడు కేవలము నింద్యకార్యముఁ జేయుచున్నాడో వాఁడు లోకమునకు వధ్యుఁడు ఇక వ్యర్థముగఁ జింతింపక నేజూచిన విషయము వినుము.

ఎవని యనుగ్రహముచే మిక్కిలి యుత్తమమైన, దివ్యమైన జ్ఞానము లభించినదో! ఇంద్రియములకంటె అతిశయమైన దృష్టి, దూరశ్రవణము,

భూతభవిషద్వార్తల నెఱుఁగు జ్ఞానము, ఉద్వర్తనుల కార్యకారణముల నెఱుఁగు తెలివి, ఆకాశగమనము, యుద్ధములో ఆయుధములు తగుల కుండ తిరుగు మహిమ కలిగినదో అట్టి భీమంతుడైన పారాశర్యునకు నమ స్కరించి అద్భుతమైన భారత యుద్ధమును జరిగినది జరిగినట్లు చెప్పు చున్నాడను; ఓరాబా! వినుము.

ఓ రాబా! అటు పిమ్మట దుర్యోధనుఁడు దుశ్శాసనునితో నిట్లు చెప్పెను;- దుశ్శాసనా! చాలకాలమునుండి అనుకొనినట్లే తురు పాండవ సమాగమము కలిగినది. మనకుఁగల సర్వసైన్యములను, సర్వరథికులను భీష్ముని రక్షించుటకై నియోగింపుము. మన మాయన నొక్కని రక్షింతుమని ఆయన పాండవులను, పాంచాలులను, స్పృంజయులను అందఱును పడఁ గొట్టఁగలఁడు శిఖండి అంగనాపూర్వుఁడు కన్దుక వానితో యుద్ధము చేయు నని భీష్ముఁడు పూర్వమేమనకు బెప్పియుండెను రక్షింపాయములేని సింహ మును నక్క చంపఁగలదు. కాబట్టి భీష్ముని రక్షించుటకు. శిఖండిని వధించుటకు మనవారందఱు ప్రియత్నముతో నిలువవలయును. పూర్వ పశ్చిమ దేశములవారు, దక్షిణ దేశమువారు, ఉత్తర దేశమువారు శస్త్రాస్త్ర కొవిదులైన సర్వయోధులు మన తాతను రక్షింపవలయును. జంబుకముచే సింహమునువలె శిఖండిచే భీష్ముని పోఁగొట్టుకొనరాదు. ఉత్తమౌజుఁడు, యుధామన్యుఁడు అర్జునునకుఁ జక్కరక్షకులుకాఁగా అర్జునుఁడు శిఖండికి రక్షకుఁడగుచున్నాఁడు. భీష్మునిచే వదలిపెయ్యబడి అర్జునునిచే రక్షింపబడు చున్న శిఖండి భీష్ముని కొట్టకుండుటకు ఎట్లు చేయువలయునో అట్లు చేయుము.

శ్రీ మహాభారతము భీష్మపర్వము 16 అధ్యాయము.

సంజయుఁడు చెప్పుచున్నాఁడు:- ఓ ధృతరాష్ట్రమహారాబా! అటుపిమ్మట రాత్రి కడచిపోఁగా యోధులు యుద్ధమునకై ఒకరినొకరు ప్రోత్సహించు శబ్దములతో మిక్కిలి కోలాహలముగ నుండెను. శంఖారావములు, మందుభి స్వనములు, గుఱ్ఱముల సకిలింతలు, భటుల సింహనాదములు, ఏనుఁగుల ఘంకారములు, రథచక్రముల నేమి ధ్వనులు, యోధులగర్జాస్ఫోటన శబ్ద ములు సర్వత్ర నిండిపోయెను. ఓ మహారాబా! సూర్యోదయానంతరము

కురుపాండవులయొక్క గొప్ప సేనలు చక్కఁగ నియోగింపఁబడి పరస్పరము సమీపములో నిలిచెను. రాజేంద్రా! నీకుమారులయొక్కయు, అదేవిధముగా పాండవులయొక్కయు సైన్యములు దుస్సహములైన గొప్పశస్త్రాస్త్రముచేతను, కవచములచేతను విరాజిల్లుచుండెను ఏనుఁగులు బంగారుతో అలంకరింపఁబడిన రథములు అన్నియు మెఱుము (మెఱపు) లతోఁ గూడిన మేఘములవలె పృథాశించుచుఁ గనఁబడుచుండెను. రథిక సైన్యము గొప్పనగరమువలె నుండెను. అందు నీతండ్రియైన భీష్ముఁడు పూర్ణచంద్రునివలె మిక్కిలి పృథాశించుచుండెను. ఓ రాజా! యోధులు ధనుస్సు, గదఖడ్గము మున్నగు శుభ్రములైన ఆయుధములతోఁ దమతమ సైన్యములలో నిలచియుండిరి. రథికులు, అశ్వికులు, గజారోహకులు, పదాతులు దట్టముగ నిలిచిరి. ఉభయసైన్యములయందును పైకిత్రోఁబడిన పెక్కిములు బహువిధాకారములతోఁ గనఁబడుచుండెను. వెలకిలఁగి గజారోహకులు సువర్ణ రత్నాభరణములు ధరించి ఆగ్నివలెను, సూర్యునివలెను వెలుఁగుచుండిరి. యుద్ధమునందు వాంఛగల గొప్పవీరులు మహేంద్రునివంటి లక్షణములతో సన్నద్దులై కనఁబడుచుండిరి పృథాశించు ఆయుధములతో, తలత్రాణ కంకటాదులతో రాజులు సేనాముఖమునఁ జేరియుండిరి.

శకుని, శల్యుఁడు, సైంధవుఁడు, అవంతిప్రభువులైన విందానువిందులు, కైకేయులు, కాంభోజపతియైన సుదక్షిణుఁడు, కళింగపతియైన శుక్రతాయువు, జయశ్రేనుఁడు, అయోధ్యాపతి బృహద్బలుఁడు, కృతవర్మ ఈ పదిమంది అక్షహింసకులు గొప్పదక్షిణలిచ్చి యాగములు చేసెయుండినవారు. వీరుగాక ఇంక అనేకులు నీతిమంతులైనరాజులు, రాజపుత్రులు, మహారథులు దుర్యోధనునకు వశవర్తులై తమతమ సైన్యములతోఁ జేరియుండిరి. పదునొకండవదైన కౌరవసైన్యము అన్నిసైన్యములకు మొదటిదై భీష్ముఁడెచ్చట నుండెనో అచ్చటనే యుండెను. మహారాజా! తెల్లనిరుమాలు, తెల్లనిగొడుగు తెల్లని కవచముగల భీష్ముఁడు చంద్రునివలె పృథాశించుచుండెను. వెండి రథముపై తాళధ్వజముగల భీష్ముని కురుపాండవులు తెల్లని మేఘము చంద్రునివలె చూచిరి. విజృంభించిన సింహమును అల్పజంతువులు చూచినట్లుభృష్టద్యుమ్న పురోగములైన సృంజయులు భీష్ముని జూచిరి. మఱియు దుష్టద్యుమ్నాదులైన యోధులందఱు భయపడుచుండిరి. శ్రీమంతములైన

పదునొకండు అక్షోహిణుల బలము నీపక్షమునను అట్లే యేడక్షోహిణుల బలము పాండవుల పక్షముననుజేరి ప్రళయసముద్రములవలె నుండెను. ఇట్టి సైన్యముల నిదివరకు చూడలేదు. విసలేదు.

శ్రీ మహాభారతము భీష్మపర్వము 17 అధ్యాయము.

సంజయుఁడుచెప్పుచున్నాఁడు:-వ్యాసభగవానుఁడు కృష్ణుడైపాయనుఁడు చెప్పియుండినట్లే రాజులెల్లరు తమతమ సైన్యములతోఁ గూడుకొనిపచ్చిరి. అప్పుడు సూర్యునియందును గ్రహ నక్షత్రలయందును కొన్ని దుశ్శకునములు తోచినవి. కాకులు, నక్కలు, కూసినవి. పిశాచములు శరీరములతో కనఁబడినవి. భీష్ముఁడు ద్రోణుఁడు నీకొఱకు యుద్ధము చేయువారై యుండియు ఉదయములేవగానే పాండవులకు జయముగల గవలయునని దినదినముదీపించుచున్నారు. సర్వధర్మములను గురైఱఁగిన నీతులఁది దేవవృతుఁడు రాజుల నెల్లరఁబలిచి యిట్లు చెప్పుచున్నాఁడు ఓ క్షత్రియ వీరులారా! మీకు స్వర్గమునకైయిదేద్వారము తెఱవఁబడినది. ఈమార్గమునను హేంద్రలోకమును నిచ్చు లోకమునుపొందుఁడు. మనపూర్వులచేతను వారికులైపూర్వుచేతను నియతమైనవైదికమార్గమును నిర్మలాత్ములై సంభావింపుడు. నాబాగుఁడు, యయాతి, మాంధాత, నహుషుఁడు, నృగుఁడు మున్నగువారు ఇట్టికార్యములచేతనేయుత్తమపదవిఁ బొందిరి. క్షత్రియులు శస్త్రమరణము జెందుటే సనాతన ధర్మమగును. కాని యింటనుండి రోగములచే మరణించుట ధర్మముకాదు. ఇట్లు భీష్మునిచే బోధింపఁబడిన రాజులు ఉత్తమ రథములతో శోభిల్లుచు వారివారి సైన్యములలోనికిఁబోయిరి. కర్ణుఁడు భీష్మునియందలి విరుగుతో మంత్రి బాంధవ సమేతుడై యుద్ధరంగములో ఆయుధము వదలిపొయెను. కర్ణుని యెడఁబాటుగలిగిన నీకుమారులు, రాజులు సంహనాదములతో పదిదిక్కులు ధ్వనింపఁజేయుచు యుద్ధమునకు వెడలిరి.

తెల్లని గొడుగులచేతను, పెక్కములచేతను, గజ తురగ స్థంధన పదాతి పర్గములచేతను సైన్యములు శోభిల్లుచుండెను. చేరీ మృదంగాదుల ధ్వనులచేతను, రథములనెమి స్వనముల చేతను భూమి కంపించు చుండెను. సువర్ణ భూషణాలంకృతులైన మహారథులు అగ్నిచే జ్వలించు పర్వతములవలె ప్రకాశించుచుండిరి. కొరవ సైన్యాధిపతియైన భీష్ముఁడు తాళధ్వజ

ముచే సూర్యునివలె వెలుగుచు నిలచియుండెను, మనరాజులందఱు గొప్ప ధనుస్సులుదాల్చి నియమము నతిక్రమింపక భీష్ముని పరివేష్టించియుండిరి. గోవాసన దేశాధిపతి వైబ్యుఁడు గొప్పయేనుఁగునెక్కి సర్వరాజులతోఁగూడి యుండఱకంటెముందు అశ్వత్థామ యెచ్చట పోవుచున్నాడో అచ్చట పోవు చుండెను. శుశ్రూషులు, చిత్రసేనుఁడు, పురుమిత్యుఁడు, వివింశతి, శల్యుఁడు, భూరిశ్యవస్సు, వికర్ణుఁడు ఈయెడుగురు మహారథులు. గొప్ప ధనుస్సులు ధరించి భీష్మ పురోగములై యశ్వత్థామ ననుసరించి పోవుచుండిరి. స్వర్ణ మయమైన వేదికా ధ్వజముతో దోణుఁడు పోవుచుండెను. పెక్కునూర్లవేల సైన్యముల నాకర్షించు రత్నమయమైన నాగధ్వజముతో దుర్యోధనుఁడు పోవుచుండెను. ఈయనముందట పౌరవులు, కాళింగులు, కాంబోజులు, కేమధన్వుఁడు, శల్యుఁడు నుండిరి. మగధరాజు (జరాసంధ పుత్రుడుగాక ఇంకొక రాష్ట్రాధిపతి) వృషభధ్వజముగల గొప్పరథముపైనెక్కి శత్రుకర్ష నుఁడై సేనాముఖమున నడచుచుండెను. తూర్పుదేశమునుండివచ్చిన గొప్ప సైన్యము అంగరాజుచేతను, (ఇచ్చట అంగరాజునఁగా కర్ణుఁడుగాక ఇంకొక రాష్ట్రాధిపతియని తెలియవలయును) కృపునిచేతను, కాపాడఁబడుచు ముం దుభాగమున నడచుచుండెను. మఱియు నూజువేలు రథములు, ఎనిమిది వేలు గజములు, అఱువదివేలు గుఱ్ఱములుగల గొప్పసైన్యముతో సైంధవుఁడు సేనాముఖమును కాపాడుచు బోవుచుండెను. అఱువదివేల రథములతో, పదివేల యేనుఁగులతో సర్వకళింగాధిపతియైన కృత్వాయువు కేతుమంతునితోఁ గూడి పోవుచుండెను. తెల్లని గొడుగుతో, స్వర్ణధూషణములతో, చామరాది లాంచనములతో కేతుమంతుఁడు గొప్పయేనుఁగునెక్కి పోవుచుండెను. దేవెం ద్రునివంటి తేజస్సుచే ప్రకాశించుచు గొప్ప యేనుఁగునెక్కి భగదత్తుడు పోవు చుండెను. అవంతిశ్వరులైన విందానువిందులుకూడ భగదత్తునివలెనే గొప్ప యేనుఁగులనెక్కి కేతుమంతు ననుసరించి పోవుచుండిరి. ఇట్లు సర్వయోధు లచే పూహము రచింపఁబడినది.

శ్రీ మహాభారతము భీష్మపర్వము 18 అధ్యాయము.

సంజయుడు చెప్పచున్నాడు:- మహారాజా! అటుపిమ్మట యుద్ధము చేయవచ్చిన ఉభయబలముల యందలి యోధులు కారసింఁచుటచేఁ బుట్టిన శబ్దము ముహూర్తకాలములో హృదయము కంపించునట్లు వినఁ

బడెను. శంఖదుందుభుల ధ్వనులచేతను, ఏనుగుల ఘంకారముల చేతను రథనేమి స్వనముల చేతను, భూమి పగిలిపోవునట్లుండెను. గుఱ్ఱముల సకిలింతల యొక్కయు, యోధుల గర్జనముల యొక్కయు గొప్పశబ్దములచే క్షణకాలములో ఆకాశము నిండిపోయెను. ఉభయ సైన్యముల యందును గొప్ప సంచలనము కలిగెను. స్వర్ణాభరణములచే అలంకరింపబడిన యేనుగులు, రథములు మెఱపులతోఁ గూడిన మేఘములవలె పక్కాకామానములై కనబడినవి. కనకమయములైన శేతనములు అగ్నిశిఖలవలె వెలుఁగొందుచుండెను. బంగారు కవచములు దెడుగుకొనిన యోధులు సూర్యునివలె వెలుఁగుచుండిరి.

ప్రకాశమానములైన ఆయుధములను, అంగుళిక్రాణములను, తనుక్రాణములను ధరించి అగ్నివలెను, సూర్యునివలెను, వెలుఁగుయోధులు సేనాముఖమున నుండిరి. ఓరాజా! నీకుమారులు దుష్కాసనుఁడు, చుర్విషహుఁడు, దుర్మఖుఁడు, దుస్సహుఁడు అదేవిధముగా వివింశతి, చిత్రసేనుఁడు మహారథుఁడైన వికర్ణుఁడు, సత్యవ్రతుఁడు, పురుమితుఁడు, జయుఁడు, భూరిశ్యవస్సు, శలుఁడు, వీరందఱు చీమ్మని వెనువెంటనెయుండి ఆయనను కాపాడుచుండిరి. మఱియు నిరుపదివేలమంది రథికులు విరిసిన సరించి పోవుచుండిరి. కూరసేన, నైబ్య, వసాతి, సాల్వ, మత్స్య, అంబష్ట, త్రైగర్త, కైకయ, సావీర, గాంధార, పూర్వ, పశ్చిమోత్తర, దేశముల యందలి కూరులు గొప్ప రథసమూహముతో చీమ్మని రక్షించుచుండిరి. గొప్ప వేగముగల పదివేల యేనుగులతో మగధరాజు ఆ సైన్యము ననుగమించుచుండెను. రథములకు చక్కరక్షకులు, గజములకు పాదరక్షకులు నియమింపబడి యుండిరి పదునొకఁడు అక్షహిణుల సంఖ్యగల నీకుమారుని సైన్యము యమునానదియందలి జలమువలెఁ గనబడుచుండెను.

శ్రీ మహాభారతము చీప్రుపర్వము 19 అధ్యాయము.

ధృతరాష్ట్రుఁడు చెప్పుచున్నాఁడు:-సంజయా! పదునొకఁడు అక్షహిణుల సైన్యములతో బలనియుండు కౌరవ పృథ్విహమునుబాచి యుద్ధిష్ఠిరుఁడు తన స్వల్పసైన్యముతో నెట్లు సమకట్టెను? దైవాసుర నర గంధర్వ పృథ్విహముల నెఱగిన భీష్ముని కొంతెయుండెట్లు ప్రతిఘటించెను?

సంజయుఁడు చెప్పుచున్నాఁడు:- ఓ రాజా! నీకుమారుని సైన్యముల పూహమునుబాచి ధర్మరాజు ధనంజయుతో నిట్లు చెప్పుచున్నాఁడు. "నా యనా! అర్జునా! స్వల్ప సైన్యముతో గొప్పసైన్యమునుదాఁకి యుద్ధము చేయ వలసివచ్చినప్పుడు సూచిముఖపూహము రచించుట మంచిదని బృహస్పతి చెప్పియుండెను. ఇప్పుడు మనసైన్యము అల్పముగనే యున్నది. కనుక మహర్షివాక్యము ప్రకారమే చేయవలయును. ఈ మాటవిని యర్జునుఁడు యుధిష్ఠిరునకుఁ బ్రత్యుత్తరముఁ బెప్పుచున్నాడు. రాజోత్తమా! దానినే రచించెదను. అచలము, పక్ష్యము, అను నామములు కలది, శత్రువులకు జయింపరానిది, దేవేంద్రునిచే బోధింపబడినది. దానిని రచింతును, ఎవడు యుద్ధములో గాలివలెరేగి శత్రువులకు సహంపరానివాఁడగునో ఎవనిఁజూచి దుర్యోధనాదులైన కౌరవులెల్లరు సింహమును గాంచిన నీచమృగములవలె వెనుకకుఁ దిరుగుదురో అట్టియోధాగ్రేసరుఁడు రణవిశారదుఁడు, భీముఁడు మన సైన్యములయందు మొదటివారిలో మొదటివాడై సేనాముఖమున నిలుచును. శత్రువీరుల తేజములను హరించుచు యుద్ధముచేయును. మహేంద్రు నాశ్రయించిన దేవతలవలె మన మెల్లరము సమునే యనుసరింతము గొద్రెద్రెకముచే భయంకరముగ యుద్ధముసేయు భీమునిఁ జూచుటకు లోకములో నెవఁడును జాలడు. అని చెప్పి ధనంజయుఁ డదేవిధముగ పూహముఁ బన్ని తన స్థానమునకుఁ బోయెను.

ఎదుటపచ్చు కౌరవులఁ జూచి పాండవ సైన్యములు గంగాప్రవాహమువలె నెమ్మదిగ ముందునకు నడచెను. ఈ సైన్యములకు భీముఁడు మొదటివాడై యుండెను. తరువాత ధృష్టద్యుమ్నుఁడు, నకులుఁడు, సహదేవుడు ధృష్టకేతుఁడు పావుచుండిరి. అవెనుక అక్షహిణీసేనతో సోదరులతో పుత్రులతో విరాటుఁడు స్వజన రక్షాపరుడై నడచుచుండెను. నకుల సహదేవులు చిమునికిఁ జక్కరక్షకులుగ నుండిరి. అభిమన్యుఁడు ద్రౌపదీ పుత్రులు మంచి వేగముగలవారై వెనుకప్రక్క నుండి చీముని గాపాడుచుండిరి. వీరి నెల్లరఁ గాపాడుచు ధృష్టద్యుమ్నుఁడు గొప్పరథము నెక్కి కూర్చులైన రథికముఖ్యులతో బోవుచుండెను. తరువాత భీమ్మని పధిండుటకుఁ బ్రయత్నపడిన శిఖండి యర్జునునిచేఁ గాపాడఁబడుచుఁ బోవుచుండెను. పాంచాల కుమారులైన యుధామన్యుఁడు ఉత్తమౌజుఁడు అర్జునునకుఁ జక్కరక్షకులుగ నుండిరి.

అట్లుచనివెంట గొప్ప బలముగల సాత్యుని, కైకేయులెవరు, ధృష్టకేతుడు, చేకితానుడు పోవుచుండిరి. భిముడు వజ్రాయుధమువంటి దృఢమైన గద ధరించి సముద్రమును ఎండించువానివలె వేగముగఁ జరించెను.

అప్పుడర్జునుడు “ఓ భీమా! అదే ధృతరాష్ట్రతనయులు ఇంక గొప్ప ధైర్య నీబలముఁ జూపుము” అని చెప్పఁగా అందుకు సర్వసైన్యములు మెచ్చుకొనెను. గొప్ప నడకొండలవంటి యేనుఁగుల దండుతో ధర్మరాజు సైన్య మధ్యమునఁ బోవుచుండెను. అక్షహినీ సైన్యముతో పాంచాలపతియైన యజ్ఞ సేనుడు పాండవులకొఱకు పరాక్రమించువాడై విరాటా ననుసరించి పోవుచుండెను. మఱియు కనకాభరణములను నానావిధ లాంఛనములను ధరించినవారు సూర్యచంద్రులకు సమానులైనవారు రథకు లగేకులు వీరివెంటఁ బోవుచుండిరి. సోదరులతో, పుత్రులతోఁగూడిన ధృష్టదుమ్ముడు వెనుక పక్కనుండి ధర్మరాజును గాపాడుచుండెను. ఇభయ బలములయందలి పతాకములనెల్ల నధఃకరించుచు అర్జునుని రథమునందలి కపిఠతనము ప్రకాశించుచుండెను. ఓమునికి సహాయులుగా ఆయుధపాణులైన అనేక శతసహస్రముల పదాతులు ముందు నడచుచుండిరి. ఆ వెనుక పదివేల యేనుఁగులు నడచుచుండెను. భయంకరమైన గద ధరించి సూర్యునివలె దుర్నిరీక్ష్యుడై సైన్యమును దహించువానివలెఁ గనఁబడు భీముని సమీపముటకు, చూచుటకు యోధులెవరును చాలకుండిరి.

అట్లునునిచే రచింపఁబడి అన్నిచైపుల పాండవులచే కాపాడఁబడుచు మనుష్య లోకములో నెవ్వరికి జయింపరాకయుండు వజ్రమునుపేరుగల వ్యూహముతో పాండవులు సీసైన్యములను ప్రతిఘటించి నిలిచిరి. వాయు రాకాకాది పంచభూతములయందు కొన్నిశకునములు కనఁబడినవి. (అవి పాండవులకు శుభమును, కౌరవులకు కీడును సూచించును) యుద్ధమునందుత్సాహముగల పాండవులు ఈవిధముగా సీసైన్యములతో ప్రతిఘటించి అగ్రభాగమున గదా పాణియై నిల్చియున్న భిమునిజూచుచు (మన) యోధుల యెముకలలోని సారమును పీల్చివేయువారివలె నిల్చిరి.

శ్రీ మహాభారతము బీష్మపర్వము 20 అధ్యాయము.

ధృతరాష్ట్రుడు చెప్పుచున్నాడు:- ఓ సంజయా! సూర్యోదయము కాగా ముందుగా యుద్ధమునకుఁ గడఁగినవారెవరు? భీష్ముడు కన్నాకుగ నుండు మనవారా? భీష్ముడు కన్నాకుగనుండు పాండవులా? ఎవరుత్సాహ పంతులై యుండిరి? అప్పుడు వాయుసహితులైన సూర్యచంద్రులెవరికి వక్రించి యిండిరి? ఏప్రక్కన నక్కలు మొఱుఁగుచుండినవి? ఏపక్షమున యువకుల ముఖములు మంచి వర్ణములు కలిగి ప్రసన్నములుగ నుండెను? అది యంతయు యధారీతి నాకుఁజెప్పుము.

సంజయుడు చెప్పుచున్నాడు:- రాజా! రెండు సైన్యములు సమముగనే ముందునకుఁజెరివచ్చినవి. సంతోషమునందును, ముఖకళలయందును రెండు సైన్యములు సమానమే ఉభయబలములయందును ఏనుఁగులు, రథములు, గుఱ్ఱములు సమముగఁ గ్రుక్కిరిసి యుండెను రెండు సైన్యములు దుస్సహములై బయంకరములుగ నుండెను రెండు సైన్యములు స్వర్గజయము నభిలషించుచునే యుండెను ఉభయ సైన్యములు సత్పురుషులచే నిండి సమృద్ధముగనుండెను, కౌరవులు పశ్చిమాభిముఖులై నిల్చియుండిరి పాండవులు పూర్వాభిముఖులై యుద్ధప్రయత్నము చేయుచుండిరి కౌరవసేన దైత్యసేనవలెను, పాండవులసేన దేవసేనవలెను (కనఁబడుచుండెను) పాండవ సైన్యమునకు వెనుక ప్రక్క అగ్ని వెలుఁగుచుండెను. వాయువు విడుచుండెను. కౌరవసైన్యములున్న పైపు కుక్కలు మొఱుఁగుచుండెను. నికుమారుని సైన్యమునందలి యేనుఁగులకు మదధారలు లేకుండెను. దుర్యోధనుడు పద్మముపంటివర్ణముగల యేనుఁగునెక్కి శ్వేతచ్ఛత్రముతో, వందిరూగధ సంస్తుతులతో కౌరవసేనా మధ్యముననుండెను. అతనిని కనిపెట్టుకొని శకుని పార్వితేయ గాంధారసైన్యములతో నిలిచియుండెను. సర్వసైన్యములకు ముందుభాగమున వృద్ధుఁడగు భీష్ముడు తెల్లని గొడుగుతో, తెల్లనిధనుస్సుతో, శంఖముతో, తెల్లనిరుమాలుతో తెల్లనిపెక్కుముతో, తెల్లనిగుఱ్ఱములతో తెల్లని పర్వతమువలె ప్రకాశించుచుండెను. ఇతనిసైన్యముతో సర్వకౌరవులుఁజేరియుండిరి. ఇంకను బాహ్లాక, అంబుష్ఠ, సింధు, సౌవీర, పంచనదదేశముల కీత్రియులు కూరులెల్లరుఁ జేరియుండిరి. ఈరాజులవెనుక విజ్ఞుని గుఱ్ఱములతో బంగారు రథముతో మహాత్ముడైన ద్రోణుడు మహేంద్రునివలె నుండెను. సైన్య

మధ్యమున సైంధవుడు, భూరిశ్రవస్సు, పురుమితుడు, జయుడు, సాల్వ మత్య కైకయ దేశాధిపతులు సమర సన్నద్ధులైయుండిరి. కృష్ణుడు, శక యవన కిరాత సైన్యములు పార్శ్వముల నుండెను. పదివేల రథములతో సంశప్తకులు అర్జునునితో మత్సరించుచు నడచుచుండిరి.

ఓ రాజా! నీ సైన్యమునందు అగ్రభాగమున నూలువేల యేనుగులు ఏనుగులకు నూరురెట్లు రథములు, రథములకు నూరురెట్లు గుఱ్ఱములు, అశ్వములకు పదిరెట్లు విలుకాండు, వారికి పదిరెట్లు చర్మాయుధముల వారు. ఈ విధముగ భీష్మునిచే నియోగింపఁబడి యుండెను. దినదినము భీష్ముడు ఈవిధముగా మానుష దైవాసుర గాంధర్వ పృథ్విహముల రచించి తాను ముందు నిలుచుచుండెను. రథసమూహములచే విస్తారమై సముద్ర మువలె హెచ్చించు కౌరవసైన్యము భీష్మునిచే పృథ్విహముగ రచింపఁబడి అనంతరూపమై భయంకరమైయుండెను. పాండవుల సైన్యమట్టివి కాకపోయి నను దానికి కృష్ణార్జునులు నియంతలగుటచే దానినికూడ గొప్పదనియే తలఁతును.

శ్రీ మహాభారతము భీష్మపర్వము 21 అధ్యాయము.

సంజయుడు చెప్పుచున్నాడు:- భీష్మునిచే పృథ్విహముగ రచింపఁ బడిన గొప్పదైన కౌరవరాజ సైన్యముఁజూచి యుధిష్ఠిరుడు మనోవేదనఁ జెంది వివర్ణుడై యర్జునునితో నిట్లు చెప్పుచున్నాడు. "గొప్ప బాహుబలము గల ధనంజయా! భీష్మునిచే శాస్త్రోక్తముగ నిర్మింపఁబడిన పృథ్విహము భేదింపరానిది. పితామహుడైన భీష్ముడు ఎవరికొఱకు యుద్ధము చేయు చున్నాడో ఆధార్తరాష్ట్రులతో బోరుటకు మనకెట్లు శక్యమగును? మనము ససైన్యముగ యుద్ధములో ఉత్తీర్ణులమగుట సంశయముగ నున్నది." శత్రు సంహారకుడైన యర్జునుడు నీ సైన్యమును విషస్యముగఁజూచి యుధిష్ఠి రునితో చెప్పుచున్నాడు. ఓ రాజా! కేవలము అధికులను శూరులను బాగుగ తర్చిదు పొందినవారలను అధిక సంఖ్యాకులను అల్పసంఖ్యాకులైన వారలెట్లు గెలువవచ్చునో దానిని నీకుఁజెప్పెదను. సహనభావముకలిగి బుద్ధిచేఁ దెలిసికొనుము. దీనిని నారదుఁ డెరుగును. భీష్మద్రోణు లెఱుగు

దురు. ఈయర్థమును దేవాసురయుద్ధ సమయమున మహేంద్రాదులకు బ్రహ్మ బోధించియుండెను. “శత్రువుల జయింపఁదలఁచిన వారెవరైనను ధర్మముచేతను, సత్యముచేతను, అహింసచేతను గెలిచినట్లు కేవలము బలముచేతను, వీరత్వముచేతను గెలువఁజాలరు. ధర్మమును, అధర్మమును, లోభమును దెలిసికొని నిరహంకారులై ప్రయత్నముతో యుద్ధము సేయుఁడు. ధర్మమున్నచోట జయముండును.” అని దేవతలకు బోధించియుండెను. ఓ రాజా! అదేవిధముగా మనకు జయము నిశ్చయమని తెలిసికొనుము.

నారదుఁడు చెప్పినట్లు కృష్ణుడున్నచోట జయముండును. జయమును నది కృష్ణుని వెంబడించుటయందు అలవాటుపడి యున్నది. ఈ గోవిందుడు అంతములేని తేజస్సుగలవాఁడు శత్రు మధ్యమున వ్యధలేనివాఁడు సనాతన పురుషుఁడు కనుక ఈయన యున్నచోట జయముండును. పూర్వమీయన శ్రీహరిఁబొందు దేవాసుర యుద్ధములలో దేవతలకు జయముగలిగించెను. మన మీయన నాధారము చేసికొని దేవేంద్రాదులనైన గెలువవచ్చును. త్రిభువన సామ్రాజ్యమునైన పొందవచ్చును. ఈయన మనకు జయముఁ గలిగించును నీకు కొంచెమైనను శ్రమయుండదు. యీ సంగతి నేనెఱుఁగుదును.

శ్రీ మహాభారతము చీష్టపర్వము 22 అధ్యాయము.

సంజయుఁడు చెప్పుచున్నాఁడు:- తమవాత యుధిష్ఠిరుఁడు భీష్ముని సైన్యమును నెదిరించుటకు తన సైన్యమును బురికొల్పెను. ఉద్దేశించినట్లు ఆ సైన్యములు కృమము దప్పక స్వర్గముఁ గోరుచు పరస్పరము ప్రతి పుచ్చించెను. అట్లునిచే రక్షింపఁబడిన శిఖండి సైన్యము మధ్యభాగమున నుండెను. ధృష్టద్యుమ్నుఁడు బిముని యావతి చెప్పిన నడచుచుండెను. సాత్యకి దక్షిణభాగమున సెనలఁ గాపాడుచుండెను. యుధిష్ఠిరుఁడు మణి కనకమయము, కాంచన కుంభ పిరాజితమునగు రథముపై దంత శలా కాభిరామమైన నైతచ్ఛత్రము వెలుఁగ గజ సైన్యముల సడుమ నుండెను. మహర్షులు ప్రదక్షిణముగ వచ్చి యుధిష్ఠిరుని నుతిసేయుచుండిరి. సిద్ధు బ్రహ్మర్షులు, స్తోత్రము చేయుచుండిరి. పురోహితులు శత్రువధమును గుఱించి యుగ్గడించిరి. జపములచేత, మంత్రములచేత ఓషధులచేత స్వస్థయనము

జెప్పుచుండిరి. అప్పుడు యుధిష్ఠిరుడు వేయి గోవులను, ఫలములను, పుష్పములను, అదేవిధముగా బంగారు నాణెములను బాహ్మణులకు దానము సేసి దేవేందునివలె యుద్ధమునకు వెడలెను.

అయుధము లేకయే మనుష్యులనుగాని, యేనుగులనుగాని యెవడైతే తన బాహు బలము చేతనే భస్మము సేయఁగలఁడో! సింహమువలె, ఆబోతువలె మత్తుడై భయంకరమైన రూపముతో నకుల సహదేవులతోఁ గూడుకొని యెవడైతే నిస్సైన్యములపై నడచుచున్నాఁడో అభిముని బావి నీవారందఱు బురదలోఁ జిక్కిన యేనుగులవలె పరితపించిరి. భూలోకములో ఎవనికి సాటివచ్చు విలుకాడు మత్తయొకఁడు లేఁడో ఆకవిధ్యజ్ఞుడైన యుద్ధనుఁడు గాండివమును, బాణములను ధరించి కృష్ణునిచే సంగ్రహింపబడిన రథమునందుండెను. తెల్లని గుత్తములు, మంచి చక్కములుగల ఆరథము బంగారు చిరుగంటలతో మేఘకట్టతో సూర్యుని వలెను, అగ్నివలెను, వెలుగుచుండెను. ధృతరాష్ట్ర మహారాజా! అట్లు సైన్యమధ్యమున నుండు రాజపుత్రుడైన అర్జునునితో కృష్ణు డిట్లు చెప్పుచున్నాఁడు “ఎవఁడు రోషముతో శత్రువుల మిక్కిలి మాడ్చివేయు చున్నాఁడో ఎవఁడు బలముతోఁ గూడుకొని సింహమువలె మన సైన్యమును హరించుచున్నాఁడో, ఎవనిచే మున్నూఱు ఆశ్వమేధ యాగములు చేయఁ బడినదో అభిమ్యుడు కురు వంశమునకు పతాకవంటివాఁడు. సూర్యుని గప్పిన మేఘములవలె కౌరవ సేనలెల్ల ఆయనను పరివేష్టించి యున్నవి. నీవ సైన్యములఁ జంపి ఆయనతో యుద్ధము కాకింపుము.

శ్రీ మహాభారతము భీష్మపర్వము 23 అధ్యాయము.

సంజయుఁడు చెప్పుచున్నాఁడు:- ధార్తరాష్ట్రుల సైన్యమునుజూచి యుద్ధము సేయుటకై సమీపించుచుండు అర్జునుని మేలుకొనికు కృష్ణుఁ డిట్లు చెప్పుచున్నాఁడు. “అర్జునా! నీవు శుచివై యుద్ధరంగమునకు అభిముఖముగ నిలిచి శత్రువులు నీచే జయింపఁబడుటకై దుర్గాదేవిని స్తోత్రము సేయుము.” అని యిట్లు కృష్ణుఁడుచెప్పఁగా అర్జునుఁడు యుద్ధలో రథము నుండిదిగి చేతులు బోడించుకొని బహువిధముల స్తోత్రము చేయుచున్నాఁడు. (ఈస్తోత్రము 13 శ్లోకములతో వర్ణింపఁబడినది.) తరువాత మానవులయందు

వాత్సల్యముగల దుర్గాదేవి అర్జునుని భక్తి తెలిసికొని శ్రీకృష్ణునియొడుట ఆకాశమున నిలిచి చెప్పుచున్నది. “ఓరీ పాండుకుమారా! నీవు పూర్వము నరుడను ఋషీశ్వరుడవు, శ్రీమన్నారాయణుని సాహాయ్యము వడసినవాడవు. యుద్ధములో శత్రువులకు మహేంద్రాదులకు సైతము అజేయుడవు. స్వల్పకాలములోనే శత్రువుల గెలువగలవు” అని యిట్లు వరమిచ్చి క్షణములో అంతర్ధానమునొందెను. అర్జునుడు దేవితే వరముబొంది తనకింక జయము తప్పదని నిశ్చయించి సంతుష్టుడై రథమెక్కిను. కృష్ణార్జును లిద్దఱు ఒక టేరథముననెల్లి దివ్యములైన శంఖములు పూరించిరి. ఇదంతయు వ్యాసుని అనుగ్రహమున నేడు తెలిసికొంటిని. నీకుమారులు దురాత్ములు, క్రోధమునకు వశపడినవారు. కనుకనే కృష్ణార్జునులను నరనారాయణులని తెలిసికొనలేకపోయిరి. కాలపాశమునకు జిక్కిరి ద్వైపాయన నారదాదులు నివారించినను గ్రహించుకొనలేక పోయిరి. ధర్మమున్నచోట కృష్ణుడున్నాడు. కష్టుడున్నచోట జయమున్నది.

శ్రీ మహాభారతము బీష్మపర్వము 24 అధ్యాయము.

దృతరాష్ట్రుడు చెప్పుచున్నాడు:- ఓ సంజయా! ఎవరి యోధులు సంహితులై యగ్రభాగమున యుద్ధము సేసిరి? ఎవరు త్యాహవంతులై యుండిరి? ఎవరు దీనులైయుండిరి? హృదయము కంపించుయుద్ధములో ముందుగ అయుధ వ్యయోగము చేసిన వారు మనవారా? పాండవులా? నాకామాట చెప్పుము. పుష్పహరముల పరిమళము, గర్జించు యోధుల వాక్కులు, పృథక్విణములు ఎవరి సైన్యమున నుండెను?

సంజయుడు చెప్పుచున్నాడు:- ఓ రాజా! ఉభయసైన్యముల యోధులు సంతోషముగనే యుండిరి. ఉభయత్ర పుష్పహరముల సౌరభము సమముగనే యుండెను. సైన్యములు గుంపుచేరుటచే గలిగిన సందడి, వాద్య విశేషములు, శంఖ చేరీధ్వనులు, వినుగుల ఘోరములు, ఉత్సాహ భరితులైన యోధుల పరస్పర వీక్షణములు, సింహనాదములు, ఇవన్నియు నుభయ బలములయందును అతిశయముగనే యుండెను. (20 అధ్యాయములోను ఇంచుమించుగ నిట్టి సంభాషణమే వర్ణింపబడినది.)

శ త ప త్ర ము.

87

శ్రీ మహాభారతము చీష్మపర్వము 25 అధ్యాయము.

ధృతరాష్ట్రుడు చెప్పుచున్నాడు

మూ॥ ధర్మక్షేత్రే కురుక్షేత్రే సమవేతా యుయుత్సవః।

మామకాః పాండవాఽచ్చైవ కిమకుర్వత సంజయ॥ 1

తా॥ ఓ సంజయా! ధర్మక్షేత్రమైన కురుక్షేత్రమున యుద్ధకాములై చేరిన నావారు, పాండవులు ఏమిచేసిరి?

వివరణము॥ ఈక్షేత్రములో మన కథాకాలమునకుముందు, వెనుక పెక్కుయుద్ధములు జరిగినవి. కొట్లకొలది పాణిలు నష్టమగుటయు, చుదకు దేశము పరాక్రాంతమగుటయు, చరిత్రములవల్ల చెలియుచున్నది ఇప్పుడు పేర్కొనబడిన భారత యుద్ధమునందేకాక మఱి కొన్ని యుద్ధములలో సైతము ప్రముఖులైన యోధులందఱు అధర్మముగనే వధింపబడిరి. పాండవులు ధర్మమువదలి యధర్మముతో జయించినట్లు ద్రోణ పర్వము 191 అధ్యాయమునందును, శల్యపర్వము 62 అధ్యాయము నందును శ్రీకృష్ణుని వాక్యములవల్లనే తెలియుచున్నది. అదిగాక గ్రంథములో వర్ణింపబోవు విషయము ప్రథమ క్లకములో సూచింపబడుట సాంప్రదాయాచారము. ఇట్లుండ దీనిని ధృతరాష్ట్రుడు ధర్మక్షేత్రమని పేర్కొనెనె? అనిప్రశ్న. ఇందుకు సమాధానము:- తొలుత ధర్మముగనే యుద్ధము సేయవలయునని క్షత్రియులకు నిబంధన యుండినది. అంతేకాక యజ్ఞము, దానము, తపస్సు మొదలైన వైదిక ధర్మములుకూడ ఆక్షేత్రమునందు నిర్వహింపబడు చుండినవి. అందువలన ధర్మక్షేత్రమనియు, కురువంశ ప్రభువులకు హక్కు గలిగియుండుటవలన కురుక్షేత్రమనియు దానికి రూఢినామము లేర్పడినవి. దానినిబట్టి గీతాగ్రంథకర్తలుకూడ అనామములనే వాడియుందురు. మరియు

నిందాఁత పర్ణింపఁబడిన యధ్యాయములలోని విషయమునుబట్టి చూచినచో ఈశ్వరమునందలి ధృతరాష్ట్రుని పశ్చిము సందర్భించితముగ నుండదు. కావున ఈ ఘట్టము సాతిభారత రచనకుఁ బూర్వమే పశ్చిము సేయఁబడి యుండవచ్చునని కొందఱు విమర్శకులు చెప్పుదురు.

విశేషార్థము:- మోక్షరూపమైన అత్మధర్మమును సాధింపఁదగిన అభ్యాసములన్నియు ఈశరీరమునందే యున్నవి అందువలన శరీరము ధర్మక్షేత్రమనఁబడును. మఱియు కురుక్షేత్రమనఁగా అన్నముతోఁ బెరిగిన స్థూల శరీరమని కొందఱు వేదాంతులు చెప్పుదురు. ఈశరీరమునందు జీవుని విషయ సుఖములకు లాగుకొనిపోవు గుణములు (అభ్యాసములు) కొన్నియు, శాశ్వతమైన మోక్షసుఖమునకు లాగుకొనిపోవు గుణములు కొన్నియు నున్నవి. పరస్పరము వీనికి ముఱిల్లినపోటి అధ్యాత్మిక యుద్ధ మనఁబడును. ఈశరీరము జీవతత్త్వముచే ఓపించుచున్నది. ఒకప్పుడు కాలముచే ఉపద్రవమునకు గుఱయగుచున్నది. కాబట్టి దేహమునకు రాష్ట్రమనిపేరు. ఇట్టి యుపద్రవ స్వరూపమైన దేహమును ధరించినవాడు దేహమే నేనని యభిమానించుకొనినవాడు ధృతరాష్ట్రుఁడు. దేహమే నేననుకొనుటచే శరీరసుఖములను సమకూర్చు లోభాడిగుణములను నావారనుకొనుచున్నాఁడు. అవసానమున సైతము వీనిచేతనే సుఖము దక్కునని భ్రాంతుఁడగు చున్నాఁడు. ఈభ్రాంతి పుత్యమోహ మనఁబడును.

ఉపద్రవ రూపమైన మోహముచే విశ్వసింపఁబడి దానితో నంబు దించియుండు గుణములకు ధార్తరాష్ట్రులని పేరు. పాండువనఁగా తెల్లని వర్ణము గలది దేహమునందలి జ్ఞాననాడియు, అందలి చిత్తశక్తియుతెల్లనివె. సుఖస్వరూపమైన చిత్తశక్తికు ముప్పు కలుగకుండ కాపాడు గుణములకు పాండవులనియు, పాండుపుత్రులనియు పేరు. ఇంద్రియములను లెస్సగ జయించిన శుద్ధబుద్ధి సంజయఁడనియు, అజ్ఞానమనెడు ఉపద్రవమును ధరించిన మలినజీవుఁడు ధృతరాష్ట్రుఁడనియు కొందఱు వేదాంతులు చెప్పుదురు. దీనిని కొంచె మువిచారితము.

అంతఃకరణము మలినమైనప్పుడు జీవుఁడు మలినఁ డగుచున్నాఁడు అంతఃకరణము పరిశుద్ధమైనప్పుడు జీవుఁడు పరిశుద్ధుఁడగుచున్నాఁడు.

అప్పుడు జీవవృత్తులు లేకుండ పావుచున్నవి. కనుక జీవుడనెడు పేరుకూడ లేకుండ పావుచున్నది. జీవుడు శుద్ధుడా? అశుద్ధుడా? అను సంగతి యంతఃకరణమును బట్టియుండును. అంతేకాని బుద్ధి పరిశుద్ధమై యుండుటయు, జీవుడు మలినుడై యుండుటయు పాసగదు.

ఎటువంటి దుష్పథవర్తనల యందైనను ఈవృత్తి మంచిదికాదని తనలో తనకే యేచో యొకటి బోధించుచుండును. ఇట్లు బోధించునది సుభాషితమనబడును. ఈ సుభాషితమే సంజయుడనియు, ఉపద్యోగమును ధరించు మోహమే ధృతరాష్ట్రుడనియు కొందరాధ్యాత్మకు లందురు. బౌతిక యుద్ధచరిత్రమునందును ధృతరాష్ట్రుడు మోహమునకు అదర్శపురుడేకదా?

సంజయుడు చెప్పుచున్నాడు

మూ॥ దృష్టాతు పాండవానీకం పూర్వం దుర్యోధనస్తదా॥

ఆచార్యముపసంగమ్య రాజా వచన మబ్రవీత్॥ 4

కా॥ అప్పుడు రాజైన దుర్యోధనుడు పూర్వముగఁ దీర్ఘబడియుండు పాండవ సైన్యమునుబాది ఆచార్యుని సమీపమునఁజేరి మాటచెప్పుచున్నాడు

విశే॥ పౌరరత్నములోలేనిది కావలయుననియు, పౌరరత్నము తీరిపోవునది పోగూడదనియు ప్యయత్నించు గుణము లోభమనఁబడును ఇది మోహమువలనఁ గలుగుచున్నది అన్యవస్తువును హరింపజూచుటచే పోరాటము వచ్చును. ఇది యోధనమనఁబడును. తనదిగాని యర్థమునకై పెట్టుకొన్న పోరాటమువలనఁ గలుగు ఫలము దుఃఖమే. (దుష్కరంయోధన మస్యాస్తీతి దుర్యోధనః, ముష్టుయోధన మస్యాస్తీతి సుయోధనః, యుధసంప్రహరే) ఇట్లు దుఃఖకరమైన పోరాటము పెట్టుకొనువాడు దుర్యోధనుడు. మిక్కిలి పోరాటములు జరుపు స్వభావముగలవాడు సుయోధనుడు. బౌతిక గృంథమునందును దుర్యోధనుని స్వభావమిట్టిదే కనుక ఆధ్యాత్మిక భావమునందు ఇతని లోభమున కాదర్శముగఁ దీసికొనవచ్చును.

దోషాచార్యుడు కురుపాండవులకు విద్యాగురువని భారతకథలలోఁ జెప్పఁబడినది. కాని దోషా శబ్దమునకు అర్థమును విమర్శించినను, బౌతిక గృంథమునందీయన చరిత్రమును విమర్శించినను కుటిలుడని తేలుచున్నది.

కాబట్టి యాధ్యాత్మిక భావమునందీయనను కొటిల్కమునకాదర్శముగఁ దీసి
కొనవచ్చును. పాండవానికి మనఁగా అత్మసుఖమున కనుకూలమైన గుణ
సముదాయము.

మూ॥ పన్నైతాం పాండు పుత్రాణా మాచార్య మహతీంచమూమ్।

వ్యూఢాం ద్రుపదపుత్రేణ తవ శిష్యేణ ధీమతా॥ 3.

తా॥ ఓయాచార్యా! నీ శిష్యుఁడు బుద్ధిమంతుఁడు నైన ద్రుపద పుత్రు
నిచేఁ రచింపఁ బడినఁ గొప్పదైన యీ పాండవ సేనా వ్యూహము
బాదుము.

వివ॥ పాండవుల సైన్యము గొప్పదని దుర్యోధనుఁ డెన్నఁడును జెప్ప
లేదు. అల్పమైన దనియు, బలములో సైతము చాలనిదే యనియుఁ జెప్పు
చుండెడువాఁడు. మఱయు దానిని వజ్రవ్యూహముగ నియమించినవాఁ డర్జును
డు కాఁగా ద్రుపద పుత్రునిచే ననుటయు, “రచింపబడిన”అను క్రియాపద
ము మూలములోఁ గనఁబడక పోవుటయు, పాఠకులకు సంశయకారణము
లగుచున్నవి. “ఓ రాజా! నీ సైన్యము అంతము, రూపము లేనిది, భయం
కర మైనది. పాండవులసైన్య మట్టిదికాదు ఐనను కృష్ణార్జునులు నియంత
లగుటచే అదియు గొప్పదే యనుకొందును”అని ఇదివఱకు (భీష్మ20ఆధ్యాయం
సంజయుఁడు ధృతరాష్ట్రునకుఁ జెప్పినట్లు విని యుంటివి.

“నీశిష్యుఁడు, బుద్ధిమంతుఁడు” అనుటచే ధృష్టద్యుమ్నుఁడు వ్యూహ
రచనయందు నెర్పరియను భావము వ్యక్తమైనను ద్రోణునకంటెఁ జిన్న
వాఁడెయని యూహింపఁదగి యున్నది. అటులైన ద్రోణునకుఁ దెలియని
వజ్రవ్యూహముధృష్టద్యుమ్నుఁడు కల్పించియుండుననియు, వ్యూహకల్పనము
చేతనే పాండవ సైన్యము ముందుకంటె గొప్పదైయుండుననియు దుర్యోధను
డు నమ్మినట్లేదా? ఇది నిజమేయైనప్పుడు ఇట్టి ముగ్ధుఁడు కొరవ సామ్రాజ్య
మును పాలించుటకు యోగ్యుఁడగునని విశ్వసించిన పెద్దమనుష్యుల పొర
పాటును సమర్థించుటకేమైన నాధారముండునా?

విశే॥ పార్శ్వములోలేని యర్థము కావలయునని కొరునది లోభము
కనుక దీనికి ఋజుమార్గము పనికిరాదు. వక్రస్వభావమే దీనికి సలహా

నిచ్చు అచార్యుడు కాబట్టి “కౌటిల్యమా! సుగుణవర్గమునుజూడు” మని చెప్పుచున్నది. మఱియు ధృష్టదుమ్ముడు ద్రోణుని వధించుటకు పుట్టివచ్చిన వాడు. భీష్మునిగాని మఱియే యోధునిగాని తాకి యోర్చుటకు సమర్థుడు అని నిశ్చయించి పాండవు లితనికి సర్వసైన్యాధిపత్య మిచ్చిరి. (ఉద్యో 150 అధ్యాయం) తరువాత కార్యమంతయు నితని ప్రయత్నము మీదనే సాగింపఁ బడినది. యుద్ధప్రయత్నమునందు ధృష్టదుమ్ముఁ డుండినట్లు మోక్షముకొఱకు జేయు అభ్యాసయోగములయందు గట్టిప్రయత్నముండినచో వక్ర స్వభావము నశించుచున్నది. కావున అధ్యాత్మిక భావమునందు ధృష్టదుమ్ముని పురుష ప్రయత్నమునకు అదర్శముగఁ దీసికొన వచ్చును.

ఇతను “తవ శిష్య” అను పదమునకు నియొచ్చ విద్య నేర్చుకొన్న వాడని సామాన్యమైన యర్థమున్నను ఇచ్చట వేరొక యర్థమున్నది. నిపు నశింపఁగా మిగిలియుండువాడని కాని, నీకంటె నధికుఁడనికాని, యర్థము తెలుచున్నది. మోక్ష విద్యాభ్యాసములు లోభాదివర్గమునకంటె సంఖ్యయందు తక్కువయైనను ప్రయత్నమునందెక్కువ యగుటచే పాండవ సైన్యము గొప్పదని చెప్పవచ్చును.

మూ॥ అత్యసారా మహేష్వాపా దిమాద్భుత సమాయుధః।

యుయుధానో విరాటస్య దుశ్శపదస్య మహారథః॥ 4.

తా॥ ఈపాండవ సైన్యములో సారులు గొప్ప ధనుస్సులు గలవారు యుద్ధమునందు భీమునితోను, అర్జునునితోను సమానులు యుయుధానుఁడు (సాత్యకి) విరాటుఁడు, మహారథుఁడైన దుశ్శపదుఁడు (మహారథుఁడనగా పదివేల విలుకాండ్రతో ఒంటరిగ నిలిచి యుద్ధముచేయఁగల సారుఁడు)

విశే॥ భారతవీరులలో ధైర్యమునందు వీముఁడు, పౌరుషమునందు ధర్మ నుఁడు పేరుగాంచినవారు ముఖ్యముగ పాండవ విజయమునకు వీరి ధైర్య పౌరుషములే యాధారమని చెప్పవచ్చును. ధైర్యముగలవానికి శత్రువులు భయపడుదురు. కనుక అధ్యాత్మిక యుద్ధ చరిత్రమునందు ధైర్యమునకు భీముని, పౌరుషమునకు అర్జునుని అదర్శముగఁదీసి కొనవచ్చును, యుయుధా నుఁడు అర్జునునియొద్ద విద్యనేర్చుకొన్న కృతజ్ఞతతో గురు ఋణముఁ దీర్చుకొ

నుటకు వచ్చినవాడు. గురుసేవయందింత శ్రద్ధగలవాడు మతయొక్కాడు లేడు. కాబట్టి యితని గురుసేవకు అదర్శముగఁ దీసికొనవచ్చును. విరాటుడు "మీరుకాపాడిన రాజ్యము, ధన మాన ప్రాణములు మీవే" యని యుద్ధిరునితో జెప్పుటకాక యావజ్జీవము అదేవిధముగ వర్తించినవాడు కావున నీతనినాత్మ సమర్పణమున కాదర్శముగఁ దీసికొనవచ్చును. దుష్పదుడు రెండుసారులు కౌరవ సామ్రాజ్యవాదులచే పరాభవము పొందిన వాడు ఇంక నట్టిది లేకుండుటకై పాండవులతో జేరినవాడు మృత్యువువలని పరాభవము తప్పిపోవుటకు సత్సంగతి కారణ మగుచున్నది. కాన సత్సంగతి కితని నాదర్శముగఁ దీసికొనవచ్చును.

మూ॥ ధృష్టకేతు శ్చేకితానుః కాశిరాజశ్చ వీర్యవాహః ।

పురుజి తుక్మంతిబోజశ్చ నైబ్యశ్చ సరపుంగవః॥ 5.

తా॥ ధృష్టకేతుడు, చేకితానుడు, బలవంతుడైన కాశిరాజు, కుంతి బోజ పంశజుడైన పురుజితు, నయిలలో శ్రేష్ఠుడైన నైబ్యుడు.

విగే॥ ధృష్టకేతుడు - శిశుపాలుని కుమారుడు సకులుని భార్యయైన కరేణుమతకి సోదరుడు, కుంతిదేవి చెల్లెలైన సాత్వతికి పాత్రుడు. ఇతని తండ్రిని శ్రీకృష్ణుడు చంపినను ఇతడు ద్వేషింపక పూర్వభాంధవ్యమును గుఱుతు పెట్టుకొని పాండవులకుఁ బోషువచ్చెను. కావున ఆధ్యాత్మిక యుద్ధ చరిత్రమునందితనిని "ప్రభానము (గుఱుతు)" అని చెప్పవచ్చును. చేకి తానుడు యదుపంశ ప్రభువు బలవంతుడు ముఖ్యబంధువు కాకున్నను కృష్ణాష్టనుల యందలి సుహృద్భావముతో వచ్చిన వాడు. అందువలన సామ్రాజ్యమున కాదర్శముగఁ దీసికొనవచ్చును. భారత దేశమునందలి పుణ్య క్షేత్రములలోఁ బవిత్రమైనది కాశి. "కాశిం పురీం రాజయతితి కాశిరాజః రాజృద్ధిస్తా" అను సూత్రమును బట్టి దీనిని పాలింప వలయు పవిత్రుడుగ నుండినదే యీ పట్టణము పవిత్రముగ విరాజిల్లి యుండును. కాశి రాజ కన్య బలంధర వీమునకు భార్య యైనట్లు ఆదిపర్వము 95 వ అధ్యాయములోఁ జెప్పఁ బడుటచే కాశిరాజు పాండవులకు ముఖ్యబంధువైనను ఆధ్యాత్మిక చరిత్రమున పాఠిశుధ్యమునకే యితని నాదర్శముగఁ దీసికొన వచ్చును.

పురుజిత్తు:-కుంతిదేవి పెంపుడుతండ్రికి ఔరస పుత్రుఁడు యుధిష్ఠిరుని మేనమామ. ఇతఁడు, కుంతియు ఏకోదరులు కాకపోయినను సోదరీ వాత్సల్యముతో యుద్ధనకుఁ దోడు వచ్చిని వాఁడు కాఁబట్టి యితని సోదర్య మని చెప్పవచ్చును. నైబ్యుఁడు శిబివంశములోఁ బుట్టిన చిత్రరథుడు. (ద్రోణ 23 అధ్యాయము) నైబ్యుఁడైన గోవాసనుని కన్య దెవిక యుధిష్ఠిరునకు భార్యయైనట్లు ఆదిపర్వము 95 అధ్యాయములోఁ జెప్పినందున ఈ చిత్రరథుఁడు ముఖ్య బంధువే యైనను ఆధ్యాత్మిక చరిత్రమున బౌతిక భాంధవ్యముతోఁ బని లేదు. “నృ నయే” అను సూత్రమువలన సరపుంగవుఁడనఁగా మానసేంద్రియములను, పవనములను, అంతశ్శత్రువులను సర్వమును స్వాధీనము గావించుకొను వారిలో శ్రేష్ఠుఁడని యర్థము తెలుసు. త్యాగి కాని వానికి మానసేంద్రియములు వశపడవు. శిబిచక్రవర్తి మహాత్యాగియగుట లోకవిదితము. ఆవంశమువాఁడని పేర్కొన బడినందున నితనియందు త్యాగము రూఢి యగుచున్నది. అట్లగుటచే నైబ్యుఁడనఁగా శిబికి సంబంధించిన త్యాగమని చెప్పవచ్చును.

మూ॥ యుధామన్యుశ్చ విక్రాంత ఉత్తమౌజాశ్చ వీర్యవాన్॥

సౌభద్రో ద్రౌపదియశ్చ సర్వవిప మహారథాః॥

6

తా॥ గూరుడైన యుధామన్యుఁడు, బలముగల ఉత్తమౌజాఁడు, సుభద్రాపుత్రుడైన అభిమన్యుఁడు, ద్రౌపదిపుత్రులెవ్వరు (ప్రతివింధ్యుఁడు, శ్రుత సోముఁడు, శ్రుతకీర్తి, శతానీతుఁడు, శ్రుతసేనుఁడు) విరందఱుమహారథులె.

వి॥ యుధామన్యుఁడు, ఉత్తమౌజాఁడు, పాంచాల వీరులు గొప్ప కౌర్యము, బలము గలవారు కనుకనే అష్టసునంతటి వానికిఁ బ్రకరక్షకులుగ నియమింపఁ బడిరి వీరి నామములు కూడ వీరి కర్తవ్యముగనే యున్నవి. “విక్రాంతః, వీర్యవాన్” అను రెండు పదములకు ఒకటే యర్థము వచ్చును. వీరి విశేషనామములఁ బట్టచూచినను, బౌతిక చరిత్రమును బట్టి చూచినను వీరియందు వికళము, పాబల్యము వ్యక్తము లగుచున్నవి. కావున ఆధ్యాత్మిక యుద్ధచరిత్రమున దిరివి వికళము పాబల్యము అని చెప్పవచ్చును. అభిమన్యుఁడు పూర్వజన్మమున సోమపుత్రుడైన “పర్వ” యను వాడు. అర్జున పుత్రుడై పుట్టి పదునాళ్లెండ్ల పాపములో కృష్ణార్జునులు

లేని దినమున యుద్ధములో వికృమించి శత్రుసైన్యములో నాల్గవ భాగమును వధించి తాను మరణించునని అదిపర్వము 67 అధ్యాయములో జెప్పబడినది. శత్రుకర్షణమునందు ఇంతకు మించినవాడు మఱిలేడు. కాబట్టి అధ్యాత్మిక చరిత్రమునందితని ఉత్కర్షణమని చెప్పవచ్చును. ద్రౌపదేయులు:- సైర్యము వలనఁ గలిగినది యేకాగ్రత. ధైర్యమువలనఁ గలిగినది. పురోగమనము, పారుషము వలనఁ గలిగినది నిగ్రహము. దిదృక్షుత్వము వలనఁ గలిగినది చిత్తుఁగాదర్శనము, జిఘాసవలనఁ గలిగినది సంతృప్తి యని అధ్యాత్మికయుద్ధ చరిత్రమునఁ బేర్కొన వచ్చును.

మూ॥ అస్మాకంతు విశిష్టాయే తాన్ నిబోధ ద్విజోత్తమః।

నాయకా మమసైన్యస్య సలఙ్ఘార్థం తాన్ బ్రవిమితే॥ 7.

తా॥ ఓ ద్విజోత్తమా! మనవారిలో శ్రేష్టులు, నాసైన్యమునకు నాయకులు ఎవరో వారిని నీకు బ్లాపకము కొఱుగు (గుఱుతుకొఱుగు) చెప్పుచున్నాఁడను వారిని తెలిసికొనుము.

వివ॥ ఉభయసైన్యములలో ఎవరెంతమాత్రము వారో, ఎవరి నెట్లు నివారింప వలయునో అసంబ్ధలన్నియు ద్రోణుఁడెఱిగినట్లు మఱియొక రెఱుఁగరు. ఇంక దుర్యోధనుఁ డెఱిపింపము చెప్పఁదలంచు కొన్నాఁడో! మును

విశే॥ “ద్విజోత్తమ” అనుటచే ఉపనయనాది శౌత కర్మలవలన సంస్కరింపఁ బడినవాడని తెలియుచున్నచేకాని అత్యుజ్జానముచే అచార్యుఁడైనట్లు సాదృశ్యములేదు. ఈవర్గములోఁజేరిన వారందఱు నిట్టియాచారములచేతనే శిష్టులమైతిమని నమ్ముకొనియుండురు. అందువలన నిట్టివారలు జయముఁ గొందఁబాలరు.

మూ॥ భవాన్ భిష్మస్త్వ కర్ణస్త్వ కృపస్త్వ సమితింజయః।

అశ్వత్థామా వికర్ణస్త్వ సౌమదత్త ర్జయద్రథః॥ 8

తా॥ నీవు, భిష్ముఁడు, కర్ణుఁడు, యుద్ధములో జయముగల కృపుఁడు, అశ్వత్థామ, వికర్ణుఁడు, సౌమదత్త పుత్రుఁడైన యూపకేతుఁడు (భూరిశ్రవస్సు) జయద్రథుఁడు. (ద్రౌపదులు)

విష॥ కొన్ని పశువులలో జయద్రుఢునిపేరు లేదు. కర్ణుడు భీష్ముడొణులచే నిష్కారణముగఁ దిరస్కరింపఁబడి విసుగుఁ జెందుటవలన భీష్ముడుండినంతకాలము నేను యుద్ధము చేయనని విరమించుకొని పోయియుండెను. భీష్ముడు పడిపోయిన తరువాతనే కర్ణుడు యుద్ధములో పాల్గొన నుండెను. ఇట్లుండ భీష్ముని యుద్ధారంభదినముననే కర్ణుని ఉగ్గడించినామనఁగా భీష్మునకిది యమంగళకరము, అవమానకరము, అపరాధము కాదా!

అదిగాక పాండవయోధులలో ఒకరిద్వఙ్మదప్య తక్కిన యక్షహిని పతులు సామాన్య యోధులు కూడ వారి వారి బల పాదములతో, విశేష నామములతో గొప్పగా వర్ణింపబడినారు. కౌరవ యోధులలో యక్షహిని పతులైనఁ దిన్నఁగ బేర్కొనలేదు. అందు జయద్రుఢుఁడొక్కఁడుమాత్రము విశేషనామములేవియులేక సామాన్య నామముతోఁ బేర్కొనఁబడినట్లు కొన్ని పశువులలోఁ గనఁబడుచున్నది. క్షత్రియ స్వభావముగల బ్రాహ్మణుఁడొక చేశ్యను మోహింపఁగాఁబట్టి, తల్లి దండ్రులచే అడవిలోనే బాటవిడువఁబడి శంతనునిచేఁ బెంపఁబడిన సంక్లృష్టపవిత్ర శిశువు కృష్ణుడు శంతనుని యబ్ధాగత పుత్రుఁడని పేరుదెచ్చుకొని కౌరవుల యన్నముచేతనే పెరిగి వృద్ధుఁడైన వాఁడు. "అర్థమునకు పురుషుఁడు దాసుఁడగుచున్నాఁడు. నేను అర్థ బద్ధుఁడనై కాపురుషునివలె కౌరవులపని చేయుచున్నాఁడు. యుద్ధములో నేను చావకుండ నీకుజయము గలిగింతు"నని యుద్ధిష్ఠిరునకు వరమిచ్చినవాఁడు. పదునెనిమిది దినముల యుద్ధములో ఎవ్వని కొట్టినాడో యెవ్వనిచే గాయ పడినాడో తెలియకుండ మిగిలిపోయినవాఁడు అట్టికృష్ణ యొక్కనిమాత్రము "సమితింజయు"డని పేర్కొనుటచూడ భౌతికచరిత్రమునందలి దుర్యోధనుఁడిట్లు చెప్పియుండఁడని విమర్శకుల మతము.

విశే॥ భీష్ముడు సత్యమును, ధర్మమును పాటించువాడే త్యాగము గలవాడే కాని అగుణములయందు కొంచెము స్థాతిత్యములుకూడ కలిగి యుండినట్లు ఇతని భౌతికచరిత్రమువల్ల తెలియుచున్నది. బౌద్ధత్యమునందు నూత్రము స్థాతిత్యము కనఁబడదు. దానిచేతనే శత్రువులకు భయంకరుఁడు గాఁగనఁబడుచు కౌరవ రాజ్యమును గాపాడుచు వచ్చినాడు. కాబట్టి అధ్యాత్మిక యుద్ధచరిత్రమున నితని బౌద్ధత్యమున కాదర్శముగ దీసికొని

వచ్చును. కర్ణుడు అర్జునునిమీద మత్సరము వహించి తానుచెడి కౌరవులను చెడఁగొట్టినవాడు. కనుక ఆధ్యాత్మిక చరిత్రములో నితనిని మాత్సర్యమని చెప్పవచ్చును. కృష్ణుడు చేయదగినంతపని చేయక అశ్రద్ధవహించి యజమానున కపజయము కలుగఁజేసిన నిస్పృహుడు. అందుచే నితని నాధ్యాత్మిక చరిత్రములో నిస్పృహయని చెప్పవచ్చును. అశ్వత్థామ మిత్రమీతున కోధముచే ఘోరకృత్యములొనర్చి శత్రువుచే పరాభవింపఁబడి తనకుముందున్న మాకందీ సంస్థానమును పోగొట్టుకొని వలసపోయినవాడు. ఇతని నాధ్యాత్మిక చరిత్రమున కోధమనవచ్చును.

వికర్ణుడు దుర్యోధనునిసోదరుడు. ఇతఁడు ధర్మమును గుర్తించి మాట్లాడఁగలవాడేకాని మాటచెల్లించుకొనలేని యస్వతంత్రుఁడు. ఆకారణముచేతనే దుష్టవర్గముతో నితఁడుకూడ చెడవలసివచ్చెను కావున నితని నాధ్యాత్మిక చరిత్రమున అస్వతంత్రతయని చెప్పవచ్చును భూరిశ్రవస్సు:- శినిపంశమువారిపై పగదీర్చుకొనవలయుననెడు అసూయతో సోమదత్తుఁడు తపస్సుచేయుఁగా పుట్టినవాడు అసూయతోనే పెరిగినవాడు పదునాల్గవనాటి యుద్ధములో శిని పాత్రుఁడైన సాత్యకిని జంపబోయి తానే చచ్చినవాడు. ఆధ్యాత్మిక చరిత్రములో అసూయకతని నాదర్శముగ దీసికొనవచ్చును. జయద్యుడు అరణ్యవాసకాలములో ద్రౌపది నెత్తుకొని పోవుటకు ఒగ్గయ్యింది యవమానింపబడఁసాడు. అందుపై మఱికొన్ని కారణము లేర్పడినందున పదునాల్గవనాటి యుద్ధములో తాజచ్చుటేగాక అన్నుగాపాడదలచిన మఱి పక్కమందిని నాశముచేసిన దుష్కామి. ఆధ్యాత్మిక చరిత్రమున నితని కామమున కాదర్శముగ దీసికొనవచ్చును.

మూ॥ అన్యేచ బహవశ్శూరా మదర్థే త్యక్త జీవితాః॥

నానాశస్త్ర ప్రహరణా స్ఫుర్వేయద్ధ విశారదాః॥

9.

తా॥ (ప్రెల్లకములో బేర్కొనఁ బడిన వారె గాక) ఇతరులుకూడ అనేకులు శూరులు వివిధములైన ఆయుధప్రయోగముల నెఱిగినవారు (కలరు) వీరందఱు యుద్ధములో సప్రణులు, నాకొఱకు జీవితములు వదలువారు.

విశే॥ సైబెప్పఁబడిన క్రోధ మాత్సర్యాదులే కాక ఇంకను రాగద్వేషాదులు మఱికొన్ని గుణములుకూడ లోభమునకుఁ దోడుపడునవి యున్నవని యిందువలనఁ చెలియనగును.

మూ॥ అపర్యాప్తం తదస్మాకం బలం భీష్మాభి రక్షితమ్।

పర్యాప్తం త్వదమేతేషాం బలం భీష్మాభిరక్షితమ్॥

10.

టీక:- అస్మాకం = మనయొక్క, బలం = సైన్యము, భీష్మాభిరక్షితం = భీష్మునిచే లెస్సగ రక్షింపబడుచున్నది, ఏతేషాం = వారియొక్క, బలం = సైన్యము, భీష్మాభి రక్షితం = భీష్మునిచే లెస్సగ రక్షింపబడుచున్నది. తత్ = అది, అపర్యాప్తం = చాలినదికాదు, ఇదంతు = ఇదియైతేనో, పర్యాప్తం = చాలినంత యున్నది

తా॥ మన సైన్యము భీష్మునిచే లెస్సగ రక్షింపబడుచున్నది. వారి సైన్యము భీష్మునిచే లెస్సగ రక్షింపబడుచున్నది. అది చాలినది. ఇది యున్నది చాలినది.

విష॥ ఈ శ్లోకమునకు అనేకు లనేక విధముల అర్థము చెప్పుదున్నారు. అపర్యాప్త శబ్దమును వ్యాఖ్యాత లందఱును “ అస్మాకం బలం ” అను శబ్దములతో సమన్వయము చేయుచు వచ్చినందున అనేక భిన్నాభిప్రాయములు కలుగవలసి వచ్చినది.

“అపర్యాప్తము, అనలము,” అను రెండు పదములకు ఒకటే యర్థము. అగ్ని యెన్ని వస్తువుల భక్షించినను ఇంకజాలునన్న మాటయుండదు. కనుకనే యగ్నికి అనలుడని పేరువచ్చినది కామియగువాడెన్ని విషయముల ననుభవించినను చాలునన్నమాటయుండదు. అందువల్లనే కామమునకు అనలమని పేరువచ్చినది. (బ్రహ్మ 27 అధ్యాయ 39 శ్లో॥) తృణకాష్ఠాదులెన్నియున్నను అగ్నికి చాలకపోయినట్లు, విషయాదులెన్నియున్నను కామమునకు చాలకపోయినట్లు, పరసైన్యము లెన్నియున్నను కొరవసైన్యము నెదిరించుటకు జాలవను బుద్ధితో తన సైన్యము సపర్యాప్తముగ దుర్యోధనుడు చెప్పియుండవచ్చునని కొందఱుందురు.

అనుత్తమము, అనర్హము, అగణ్యము, అపరిమితము, అనిర్వాచ్యము, అనిర్దేశ్యము అను శబ్దములవలె అపర్యాప్తమనగా పర్యాప్తమునకు మించినదని మఱికొందఱు చెప్పుదురు. (ద్రోణపర్వము 67 అధ్యాయ 2 శ్లోకములోను

ఇట్టిభావమే స్థాపింపబడినది.) లోభబుద్ధివాని కెంతయున్నను ఆకాబాలు సని సంతుష్టిచెందఁడు దుర్బోధనుడట్టివాడే కనుక పాండవులకంటె నాలు గక్షోహిణుల సైన్యమెక్కువ యున్నను సంతుష్టిచెందక తనకింకను సైన్య ము చాలనియట్లే భావించియుండునెమోయని వేతొకకొండఁజు సమర్థించు చున్నారు.

సపత్నీ సోదరుడైన యుయుత్సుఁడు పాండవపక్షపాతియని తెలిసియుం డుటచేతను, కృప, ద్రుణ, భీష్ములు పాండవహితమును గోరువారనియనుమాన ముండుట చేతను అక్షోహినీపతులైన శల్యుఁడు, విందానువిందులు కౌరవ పక్షమున నున్నను పాండవులకు ముఖ్యబంధువులగుటచేతను, అక్షోహినీపతి యైన కృతవర్మయు, నారాయణ గోపాలురును శ్రీకృష్ణుని సంబంధు లగుట చేతను, బాహ్లాకాదులు ఉభయపక్షములవారికి సమానముగ జ్ఞాతులగుట చేతను, విశ్వాసపాత్యుడైన కర్ణుఁడు బీష్మునిమీఁది కోపముతో సపరివారముగ యుద్ధ విముఖుఁ డగుటచేతను, తక్కిన సైన్యమును లెక్కించిన పాండవ సైన్యమునకంటె తక్కువగఁ గినఁ బడుటచేతను మనసైన్యము చాలనిదని చెల్లడిగఁ జెప్పక గూఢార్థముగఁ జెప్పియుండునని మఱికొండఁజెప్పుదురు.

శిఖండి బాణములనుండి తన్నుదాను రక్షించుకొనఁ జాలని భీష్ము ఁడు నాయకుఁడుకాఁగా అతనిచే రక్షింపఁబడు సైన్యము చాలనిదే యగునని యింకఁ గొందఱతమతము. దూరమునఁ గనఁబడుచుండు సైన్యమును 'ఇది' యని చెప్పుటయు, తనచుట్టుఁ బరివేష్టించియుండు స్వసైన్యమును "అది" యని చెప్పుటయు స్వభావ విరుద్ధమనుట ప్రత్యక్షముగఁదెలిసిన రహస్యము. అందువల్ల అది పాండవసైన్యము అపర్యాప్తము (చాలినది) ఇది మనసైన్యము పర్యాప్తము (చాలినది) అని నిత్యానందుని యల్పహృదయమునకుఁ దోచిన రీతి అను వాదము వ్యాయఁబడినది.

విశే॥ గణితశాస్త్రములో ఒక లెక్కకు సత్యమైన "అన్నరు" ఒకటే యుండును. అసత్యమైన అన్నరు లనేకములుగనుండును. అట్లే పురుషుని యందు సాత్విక గుణముల సంఖ్య తక్కువయు, రాజస తామస గుణముల సంఖ్య యెక్కువయు, నుండునని యెఱుఁగునది

మూ॥ అయనేమచ సర్వేషు యథాభాగ మపస్థితాః!

భీష్మమేవాభి రక్షింతు భవంత స్సర్వ ఏవ హి॥ 11.

తా॥ మీరందఱు నియమము ప్రకారము ఎవరెవరి హద్దులో వారుండి సర్వరీతుల భీష్మునే కాపాడవలయును.

వివ॥ శిఖండి బారిఁ బడకుండ భీష్ముని రక్షించుటకుఁ జేయఁబడిన యోర్పాటులు 15 అధ్యాయములో వర్ణింపఁబడి యుండెను. శిఖండి భీష్ము నిపైఁ బడి వధించు నప్పుడు కృపద్రోణులు పాండవపక్షపాదులై యుపేక్షించి నను, అటుగాక పాండవులకు జయముఁ గలిగింపఁగోరి యుద్ధేశపూర్వకముగ భీష్ముడే శిఖండి బారి బడినను కార్యము చెడును కనుక మిడియొక సారి హెచ్చరించుట మంచిదే.

విశే॥ కామలోభదుల కార్యవిజయ మంతయు బెద్దత్యము మీదనే యాధారపడి యుండును. సుగుణసంహితముచే బెద్దత్యము పడిపోయిన యె డల తమ పని యంతయు చెడిపోవుచున్నది. కావున విశేష కుత్సితపాటు ములతో దానిని కాపాడుకొనవలసి వచ్చుచున్నది.

మూ॥ తస్య సంజనయన్ హర్షం కురువృద్ధః పితామహః।

సంహనాదం విచ్యైచ్చై స్సంఖం దచ్చై ప్రతాపవాన్॥ 12.

తా॥ కొరవులలో వృద్ధుఁడు, ప్రతాపవంతుఁడు సగు తాత అదుర్దొధ నునకు సంతోషము గలగించుచు హెచ్చు స్వరముతో సంహనాదము చేసి శంఖము పూరించెను.

విశే॥ పితామహుడనగా గొప్పరక్షకుడని యర్థము. ఉద్ధతు లెప్పుడును స్త్రోత్రప్రియులుగ నుండురనుటకు సాదృశ్య మి న్నొకమున గనబడుచున్నది.

మూ॥ తత స్సంఖాశ్చ బేర్యశ్చ పణవాసక గోముఖాః।

సహనైవాభ్య హస్యంత సశబ్దస్తుముల్కౌ భవతే॥ 13.

తా॥ తరువాత శంఖములు, బేరులు, పణవములు, తమ్ముటలు, గోము ఖములు నత్వరముగ హోగింప బడినవి. అవాద్యముల శబ్దము అంతట నిండినది.

విశే॥ సుగుణములుగాని, దుర్గుణములుగాని పశ్యకోపించినప్పుడు శరీరము నందలి ధమనినాడుల వేగమెక్కువ యగుటయు, నాడీప్రకాండమునందు దశవిధ నాదములు అతిశయముగ విసబడుటయు యోగీశ్వరులకు అనుభవైకచేద్యము.

మూ॥ తతశ్శ్రోతైర్దయైర్ద్యుక్తే మహతి స్థందనే స్థితౌ।

మాధవః పాండవశ్చైవ దివ్యౌ శంఖౌప్రదధృతుః॥ 14

తా॥ తరువాత తెల్లని గుఱ్ఱముల బూన్చిన గొప్ప రథమునందుండు మాధవుడు, (కృష్ణుడు) పాండుకుమారుడైన అర్జునుడు దివ్యములైన శంఖములను మిక్కిలి పూరించిరి.

విశే॥ యుదుకులములో మధుడను రాజర్షివంశములో బుట్టినవాడు మాధవుడు. “మా” అనగా లోకజననిర్మలైన ఐశ్వర్యాధి దేవత ఆయధిదేవత యెవనికి వశమర్హినియో యున్నదో అట్టివాడు మాధవుడు. శత్రువులను అడల జేయువాడు. మాధవుడు అని బౌతిక గ్రంథములలో జెప్పుచుందురు. బాహ్యంతర శత్రువుల గంపింపఁ జేయునట్టియు, మహాశక్తి స్వరూపిణి యైనట్టియు. యోగవిద్య “మా” అనబడును. అవిద్య యెవనికి వశమైయుండు నో అట్టి యార్థగురువు మాధవుడని ఆధ్యాత్మికుల మతము.

“కృషవిలేఖనే” అను సూత్రమును బట్టి పశ్యయకాలమున సర్వ జీవులు దేనిచే సంకృష్టము లగుచున్నదో; ఇంద్రియ గోచరములైన శబ్ద రూపాది సమస్త విషయములు, ఐహికామూఢ్మికములైన భగములు దేనిచే నికృష్టము లగుచున్నదో; పవనములు, మనోబుద్ధింద్రియములు, దేనిచే నుత్కృష్టము లగుచున్నదో; శిష్యుల హృదయతాపములు, గుణ కర్మాదులు, సుఖదుఃఖములు పుణ్య పాపములు దేనిచే సమాకృష్టము లగుచున్నదో; లోకములో సాధుకంటకములైన దుష్టసంతానములు దేనిచే వ్యవకృష్టము లగుచున్నదో అట్టి సర్వకర్షణ యంత్రము భగవత్తత్త్వము “కృష్ణః” అని చెప్పబడును. అట్టి భగవత్తత్త్వము తానైన అర్థవిద్యా గురువు కృష్ణుడు, శుచిశబ్దమునకు, అర్జున శబ్దమునకు ఒకటే యర్థము కనుక అర్జునుడనఁగా శుచిత్వముగల, అర్థవిద్యార్థిః ఆధ్యాత్మిక యుద్ధ చరిత్రమునందు కృష్ణార్జున సంవాదమనగా గురు శిష్య సంవాదమని తెలియవలయును.

మూ॥ పాంచజన్యం హృషీకేనో దేవదత్తం ధనంజయః॥

పాండవం దధ్మౌ మహాశంఖం భీమకర్మా వృకోదరః॥ 15.

తా॥ శ్రీకృష్ణుడు పాంచజన్యమనెడు శంఖమును, అర్జునుడు దేవదత్త మనెడు శంఖమును పూరించిరి, భయంకరమైన కార్యము జేయు భీముడు పాండవునెడు శంఖము పూరించెను. (పంచజన సంబంధం పాంచజన్యం, దేవైస్తత్తం దేవదత్తం, పుండ్ర సంబంధం పాండ్రమ్.)

విశే॥ మానసేంద్రియముల కీశ్వరుడైన వాడు, బహ్మ సందముచే పుల కితుడైనవాడు హృషీకేశుడు. సంతోషప్రవహించు కీర్తిధనమును జయించిన వాడు ధనంజయుడు,

మూ॥ అనంత విజయం రాజా కుంతీ పుత్రో యుధిష్ఠిరః॥

నకుల సహదేవశ్చ సుమోష మణిపుష్పకౌ॥ 16.

తా॥ కుంతీపుత్రుడైన యుధిష్ఠిర మహారాజు అనంత విజయమనెడు శంఖమును, నకుల సహదేవులు సుమోషము, మణిపుష్పకము అనెడు శంఖములను (పూరించిరి.)

విశే॥ “కుంతి” అనగా పశుపము శక్తియు స్థావరమని కొందఱు వేదాంతు లందులు (గుంభములలో జూతలేదు) దుస్సంకల్పములచే ప్రణ వస్తానము మలినము చెందకుండు కాపాడినవాడు కుంతిపుత్రుడు. ఆధ్యాత్మిక సంగ్రామమున కామలోభాదులచే కదలంప బడక అత్యస్తానమున సేన్స లుదై యుండినవాడు యుధిష్ఠిరుడు. ఐతిక యుద్ధ చరిత్రమునందైనను తిక్కన్న భారతమును చదివి మూలము బాతుచుని యుధిష్ఠిరుడు సుస్థిరు డనియే తెలియుచున్నది. కాబట్టి ఆధ్యాత్మిక చరిత్రమున నితని సైర్యమున కాదర్శముగఁ దీసికొన వచ్చును. సర్వగుణములు శమించి పోయినవిమ్మట మిగిలియుండునది సైర్యమే యగుటచేత మోష సామ్రాజ్యమునకు ప్రభు వదేయని చెప్పవచ్చును నకులుఁడు రూపముచే మిక్కిలిదర్శనీయుడనియు, సహదేవుడు జిజ్ఞాసువనియు పురాణప్రబంధము. (మహాప్రస్థానిక 2 అధ్యాయం) అందువలన ఆధ్యాత్మిక చరిత్రమున విరిని దిద్దుక్షాత్యమునకు, జిజ్ఞాసుకు ఆదర్శముగఁ దీసికొన వచ్చును.

మూ॥ కాశ్యశ్చ పరమేష్వాస శ్శిఖండిచ మహారథః।

ధృష్టద్యుమ్నో విరాటశ్చ సాత్యకి శ్చాపరాజితః॥ 17

మూ॥ దుగ్రపదో దౌగ్రపదేయాశ్చ సర్వశః పృథివీపతే।

సౌభద్రశ్చ మహాబాహుశ్శంఖాన్ దద్యుఃపృథక్ పృథక్॥ 18

తా॥ ఓ ధృతరాష్ట్ర మహారాజా! మేలురకము ధనుస్సుగల కాశిరాజు, పదివేలమంది విలుకాండ్రతో ఒంటిగ నిలిచి యుద్ధముచేయగల శౌర్యవంతుడైన శిఖండి, ధృష్టద్యుమ్నుడు, విరాటుడు, అపజయమన్న మాటే లేని సాత్యకి, ద్రుపదుడు, ద్రౌపది పుత్రులు, గొప్ప భుజబలముగల అభిమన్యుడు అందఱన్నియెడల వేఱువేఱుగ శంఖములను పూరించిరి. (ఇచ్చట శంఖ నాదములను వర్ణించుటలో మనకవీశ్వరులు కౌరవయోధులకు అన్యాయము చేసినారు.)

విశే॥ శిఖండియనువాడు కొన్నాళ్లు స్త్రీగాను, కొన్నాళ్లు పురుషుడుగాను ఉండినాడు. సంపూర్ణమైన స్త్రీకాదు, సంపూర్ణమైన పురుషుడుకాదు క్లిబరూపుడు అని యుండందు వినియుంటిమి. అట్లగుటచే స్త్రీపురుషులకుండనట్లు వినియుండు పర్వాప్తమైన రాగముండదు. విరాగియనియే యూహింపవలయును. విరాగభావమే వైరాగ్యము. వైరాగ్యవాసనసోకినంతనే బెద్ధత్యము పడి పోవుచున్నది. దీమ్మని పడఁగొట్టుటకే పుట్టివచ్చినాడని భౌతికగ్రంథములోను చెప్పఁబడినది. కావున ఆధ్యాత్మిక చరిత్రమునందు బెద్ధత్యమును పడఁగొట్టు వైరాగ్యమునకితని నాదర్శముగ దీసికొనవచ్చును.

మూ॥ సమోజో ధార్తరాష్ట్రాణాం హృదయాని వ్యధారయత్।

నభశ్చ పృథివీంచైవ తుములో వ్యనునాదయః॥ 19.

తా॥ ఆ (శంఖముల) ధ్వని అంతట నిండినదై ఆకాశమును భూమిని కూడ ధ్వనింప జేయుచు ధార్తరాష్ట్రుల హృదయములను పగులఁ జేసెను.

విశే॥ ఈ స్లోకములో వర్ణింపబడిన భావములు 20, 21 అధ్యాయములలో వర్ణింపబడిన కథకు విరుద్ధముగ నున్నవి. అందుచేతనే యీ ఘట్టము భౌతిక చరిత్రమున జెర్పదగినది కాదని విమర్శకులందురు. పౌరుషమునకు గురుబలముతోడై ప్రణవము విశేషముగ ధ్వనించినప్పుడు కామలోభాది

శత్రువర్గము విదారిత మగుననుట ఒప్పుకొన దగిన విషయమే. కాబట్టి ఇది యాధ్యాత్మిక యుద్ధచరిత్రమని నమ్మదగియున్నది.

మూ॥ అథవ్యవస్థితాః దృష్ట్యా ధార్తరాష్ట్రాః కపిధ్వజః॥

ప్రవృత్తే శస్త్ర సంపాతే ధనురుద్యమ్య పాండవః॥ 20.

హృషీకేశం తదావాక్య మిదమాహ మహిపతే॥

తా॥ ఓ రాజా! అటుపిమ్మట (ఉభయబలములవలన) ఆయుధములు పడు సమయముకాగా కపిధ్వజుడు, పాండుకుమారుడు నగు అర్జునుడు ధనుస్సు పైకివీసి సవరించి పట్టుకొని అచటజేరియుండు ధార్తరాష్ట్రులజూచి అప్పుడు శ్రీకృష్ణుని గూర్చి యీమాట చెప్పెను. (ఇచట భౌతిక యుద్ధమును వర్ణించుటే కవి యుద్ధేశమైన యెడల ఎదురుపడిన యోధులతో దలపడి పోట్లాడుట దప్ప ఇక నేదో మాట్లాడవలసిన నిమిత్తము కనబడదు.)

అర్జునుడు చెప్పుచున్నాడు:-

మూ॥ సేనయో రుభయోర్మధ్యే రథం స్థాపయ మేఽచ్యుతః॥ 21

యావదేతాః నిరీక్షేహం యోద్ధుకామా నవస్థితాః॥

కైర్యయాసహయోద్ధవ్య మస్మిః రణసముద్యమే॥ 22

యోత్యమానా నచేక్షేహం య ఏతేఽత్య సమాగతాః॥

ధార్తరాష్ట్రస్య దుర్భుధ్యేమ్యుధ్యే ప్రియచికిర్షవః॥ 23

తా॥ ఓ అచ్యుతా! (స్థానభంగశములేనివాడా) ఈ యుద్ధప్రయత్నము నందు నాతోయుద్ధము చేయఁదగినవారెవరో (అట్లు) యుద్ధముచేయఁగోరివచ్చి యుండువారిని నేను చూడదగినంత పక్షకు బాచెదను. చెడుబుద్ధి గల దుర్యోధనునకు ప్రియముచేయఁగోరి యెవరెవరువచ్చి ఆయుధ ప్రయోగము చేయుచున్నారో వారినిల్లరఁ బాచెదను. నా రథమును రెండు సైన్యముల నడుమ నిలుపుము. అర్థసౌలభ్యము కొఱకు విభక్తిప్రత్యయముల యందచ్చుటచ్చట కొంచెము మార్పుచేయఁబడుచుండును.)

వివ॥ ఉభయసైన్యములయందలి యోధులెల్లరు ఇందాకఁ బాట్టనిచేఁ జూడఁబడినవారే. లెక్కింపఁబడినవారే. పరస్పరావలోకనములు, పౌరుషాక్తులు, సింహనాదములు, శంఖారావములుఁ బరఁగించిన వారెరుని కడచిన భౌతిక చరిత్రమునందలి యధ్యాయములలోఁ జదివియుంటిమి. ఇప్పుడు

అయుధములు పడుచుండు సమయములో నట్టనడుమఁగూర్చుండి యింకొక సారి యందఱఁ జూడదలఁచుటయు, అనేక యోజనముల వైశాల్యము గల భూమి నాక్రమించియుండు సైన్యమునందలి యోధుల నొకచోట నిలుచుండి సామాన్య నేత్రములతోఁ జూచుటకు వీలగునని యూహించుటయు జూడ అధ్యాత్మిక గ్రంథరచనకుఁ గారణముగఁదెచ్చి పెట్టుకొన్న సమస్యయే కాని మఱియొకటికాదని విమర్శకుల భావము.

- ఓం. తత్ సత్.

శ త ప త్ర ము.

88

శ్రీ మహాభారతము భీష్మపర్వము 25 అధ్యాయము.

సంజయుఁడు చెప్పుచున్నాఁడు.

మూ॥ ఏవముక్తోహ్యపీకేనో గుడాకేన భారత!

సేనయో రుభయోర్మధ్య స్థాపయిత్వా రథోత్తమమ్॥ 24

భీష్మద్యౌణ పృముఖత స్సర్వేషాఁశ మహాకీతామ్।

ఉవాచ పార్థ! పత్యైతాన్ సమచేతాన్ కురూనితి॥ 25

తా॥ భరతవంశములోఁబుట్టిన ధృతరాష్ట్ర మహారాజా! యుద్ధసన్నాహమునఁజేరిన వారిలో శ్రేష్టుడైన అర్జునునిచే నిట్లుపలుకఁబడిన న్రీకృష్ణుఁడు రెండు సైన్యములనడుమ భీష్మద్యౌణాది సర్వభూపాలురయెదుట ఉత్తమమైన రథమునునిలిపి “ఓ పార్థా! యిచట కూడిన కురువీరులను బాదుము” అని చెప్పెను.

విశే॥ “గుడః సన్నాహః, గుడం అకతీతి గుడాకః, గుడాకానాంతుఃః గుడాకేః, గుడరక్షయాం, ఆక అగ కుటిలాయాం గతౌ, గుడ స్వాస్థ్యధ్లోకే హస్తే సన్నాహేకు వికారయోః (విశ్వప్రకాశః)” గుడ మనఁగా బెల్లము, గోళము, హస్తము, సన్నాహము అని విశ్వప్రకాశ నిమంటువులోఁజెప్పఁబడినది. ఇచ్చట మనకుఁగావలసినది సన్నాహమేకమక “గుడాకాః” అనఁగా యుద్ధసన్నాహమున కుటిలముగఁజేరినవారని తెలియవలయును. వారిలో శ్రేష్టుఁడు గుడాకేఁడని భావము. సాత్త్వికములు, అసాత్త్వికములునైన రెండు విధముల గుణసమూహములకు నడుమనిల్చి అసాత్త్వికగుణములఁ బరిశీలింపుమని గురువు శిష్యునకు బోధించుచున్నాడు.

మూ॥ తత్సావశ్యత్ స్థితాః పార్థః పితృనభవితామహాః।

అచార్యాః మాతులాః భ్రతృః పుత్రాః పాత్రాః సఖింస్తథా॥26

శ్వశురాః సుహృదన్రైవ సేనయో రుభయారవి।

తాః సమీక్ష్య స కౌంతేయ స్సర్వాః బంధు నవస్థితాః॥ 27.

కృపయా పరయావిప్రో విషద న్నిదమబ్రవీత్॥

తా॥ అత్మరక్షణార్థమైన ఆర్జునుడు అచ్చటనుండు తండ్రులను, తాతలను, గురువులను, మేనమామలను, సోదరులను, పుత్రులను, పాత్రులను మామలను, మంచిభావముగల మిత్రులను చూచెను. కుంతీపుత్రులైన అయ్యుడును, రెండు సైన్యములయందును జేరియుండు సర్వబంధువులనుబాది కేవలము కరుణా విషాదములతోఁగూడినవాడై ఇట్లుచెప్పెను.

వివ॥ తనతో పోట్లాడఁగల ప్రతివీరులు కొరవసేనయం చెవరెవరు కలరనుట యిప్పుడు క్రొత్తగఁ చెలిసికొన వలసిన విషయముకాదు. వారిని చూచుట, పృతిమటన పృయత్నము చేయుట. అన్యయు నింతకుముందు అధ్యాయములలోనే వర్ణింపఁబడినవి. ఐన నిచట అధ్యాత్మిక గ్రంథరచనకు గారాముగ నింకొకసారి శత్రుమోఢులఁ బూజవలయునని యర్జునుడు కోరెను. శ్రీకృష్ణుడు పృతిపక్షులఁ బూజుమని చెప్పెనుఁ కాని అర్జునుడు మాత్ర మనుకొన్నట్లు లొకపక్షము వారిని చూచి యూరకొనఁగెదు. ఈకాలపు వెదాంతోపద్యాయకుల పుణ్యమువలననో, నిత్యానుదుని దురదృష్టము వలననో, తన చావల్యము వలననో, ఉభయబలములఁ బూజెను. అందువల్లనే “కృపయా పరయా విప్రో” (నేడమైన కరుణతో నిండిపోయినాఁడు.) అని వర్ణింపఁ బడినది.

వారాహతమున లక్కయింటిలో అన్నమున కానించుకొని వచ్చిన నిరపరాధుల నాద్వరఁ గాల్చుకొప్పుడు గాని, అంతకు పూర్వము ద్రోణాచార్యులకు రాజ్యము సంపాదించి పెట్టుటకై పాంచాలరాజ సైన్యముల నుక్కడంచు నప్పుడు గాని, ఖాండవారణ్యమున అటవిక జనులను అనాథ జీవులను, సాదుజంతువులను సైతము నిర్దాకిణ్యముగ బట్టి వధించునప్పుడు గాని, రాజసూయ మిషమున నానారాజ్యములపై దండెత్తి ద్రావ్యమునకై నిర్వైరులైన రాజకుమారుల నపమానించి హంసించు నప్పుడుగాని, యుద్ధ

ప్రకటనము లేని పొలోమ కాలకేయ నివాతకవచుల నగరములపై నాకస్మికముగఁ బోయి వారినెల్లఁ జిత్రవధ గావించు నప్పుడుగాని, ఘోషయాత్రా మిషమున జిరమిత్రుడైన గంధర్వపతిని పరాభవించు నప్పుడుగాని, సింధు రాజు కొఱవై వచ్చిన సౌవీరరాజు కుమారులఁ దునుమాడు నప్పుడుగాని, ఉత్తర గోగ్రహణమునాడు సమ్మోహనాస్త్రముచే కురు వీరులకు మరణ తుల్యమైన యవమానము గావించునప్పుడు గాని, ఈకురుక్షేత్ర యుద్ధరంగములో నైనను ఒక ఘడియకుముందు భీష్ముని మీదికి శిఖండిని, కురు కుమారుల మీదికి భీముని పోతనహించుచు సైన్యముల బురికొల్పుచు దాను విజృంభించుచుండు నప్పుడుగాని, కృపయనగా నెట్టిదో యెఱుగని యద్భుతునకు శత్రువులు తారసించి యాయుధముల గుప్పించునప్పుడు శ్రేష్ఠమైన కృప గలిగినది.

అదియు బుద్ధదేవునివలె సర్వభూతములయందు సమానముగ గలిగిన కృపగాదు. రావణ హిరణ్యాక్షుని రాక్షసవీరులవలె, సింహవ్యాఘ్రుని క్రూరమృగములవలె, కంఠ, జరాసంధుని క్షత్రియులవలె స్వపక్షజనులయందే కలిగిన కృపగాదు. ఉభయపక్షములయందును తనవారుగఁదలఁపఁబడిన వారిని జూచుటచే తాత్కాలికముగఁగలిగిన ముగ్ధప్రేమ. శస్త్రోపజీవుల తరగతిలోఁజేరిన అర్జునుని జీవితముననిట్టి కృపగలుగుట కిదే మొదటి పర్యాయముకాఁబట్టి యిది శ్రేష్ఠమైన కృపయని ఒప్పుకొనవలసినదే అర్జునుఁడు చెప్పుచున్నారు.

మూ॥ దృష్ట్యైవం స్వజనం కృష్ణయుయత్సుం సముపస్థితమ్ | 28

సేదంతి మమగాతాన ముఖంచ పరిశుష్కతి |

వేపదుగ్ధ శరీరేషు రోమహర్షగ్ధ జాయతే॥ 29

తా॥ ఓ కృష్ణా! యుద్ధముసేయు వాంఛతోఁజేరియుండు స్వకీయమైన యీజనమునుజూచి నాశరీరాంగములు వివశములగుచున్నవి. ముఖముమిక్కిలి వాడిపావుచున్నది. దేహమునవణకు పుట్టుచున్నది. పులకరించినది కూడ. (అర్థసౌలభ్యము కొఱవైన పచనవిభక్త్యాదుల మార్పులగమనింపరాదు)

విశే॥ స్వజనమును జూచుటచే కలిగినదుఃఖము మమకారముతోఁగూడినదే కాని నిర్వాజమైన కృపతోఁగూడినది కాదు. దీనినాధ్యాత్మికులు శ్రేష్ఠమైన కృపయని యొప్పుకొనరు.

మూ॥ గాంధీవంశ్యంసతే హస్తాత్ త్వక్చైవ పరిదహ్యతే॥

నచశక్నోమ్యవస్థాతుం భృమతివచమే మనః॥ 30

తా॥చేతినుండి గాంధీవము (ధనస్సు) జాతిపావుచున్నది. దేహమునం దలి చర్మమంతయు దహింపబడు చున్నది. నామనస్సుచలించు చున్నట్లు న్నది. ఇటునుండుటకుసైతము అసమర్థుడనగు చున్నాడను.

మూ॥ నిమిత్తానిచ పశ్యామి విపరీతాని కేశవ॥

నచ శ్రేయోఽను పశ్యామి హత్వాస్వజన మాహవే॥ 31

తా॥ ఓ కేశవా! శకునములు అవలక్షణములుగా కనబడబడుచున్నవి. యుద్ధములో స్వకీయులనెల్లరఃజంపిన తరువాత శుభమును కూడఁజూడలేను

విశే॥ బ్రహ్మాత్వము, ఈశ్వరత్వము ఎవనియందు నముత్పన్నములగు చున్నవో అట్టివాడు కేశవుడని అమరకోశ వ్యాఖ్యాతలుచెప్పిరి.

గ్లో॥ కఇతి బ్రహ్మనోనామ ఈఽహం సర్వదేహినామ్॥

అవాం తవాగే సంభూతో తస్మాత్కేశవ నామవాక్॥

“కః” అనునది బ్రహ్మనామము, నేను సమస్త శరీరధారులకు ఈశుడను. మేమిరువురిము నీయందు సంభవించిన వారలమే అందువలన నీవు కేశవనామము కలవాడవగుదువు. (హరివంశము.) ‘నారాయణాద్బ్రహ్మ జాయతే, నారాయణా దుద్బోజాయతే’ (నారాయణో పనిషత్తు) “కో బ్రహ్మ త్మాని లార్క్రేమ, సుఖశీర్షజలేమ కమ్” (విశ్వప్రకాశః) “కః” అనఁగా బ్రహ్మ, ఆత్మా, వాయువు, సూర్యుడు. “కం” అనఁగా సుఖము, శిరస్సు, జలము ఇవన్నియు ప్రణవస్వరూపమైన ఆత్మగానమునందిమిడి యున్నవి. (కైశచై. ఈశ దివ్యర్యే)

అనేక కల్పములనుండి నానాజంతు యోనులయందుఁ బుట్టుచు గిట్టుచు భౌతికములైన సుఖ దుఃఖములకు అలవాటు పడిన జీవుడు ఆయల వాటుల నన్నిటి నొక్కసారి త్రుంచి వేయవలయుననిన ఆరంభములో విషాదమున మునుగుననుట పొరపాటుకాదు. ఎందుకనిన ఆశలేకున్న ఆర్థిక సమస్య పడిపావు చున్నది. దేహయాత్ర సాగదు. స్థానికములైన హక్కు

లనుకాపాడు కొనుటకైనను భౌతికవాదులకు బౌద్ధత్వమే శరణ్యము. తక్కిన యభ్యాసము లన్నియు దాదాపుగ నిట్టివే. ఈ యభ్యాసములే తనకు సుఖమును, లాభమును, చేకూర్చు చున్నవనియు, తన కాప్తబంధువులివే యనియు నమ్ముకొని యుండును. దేహములో ఇవన్నియు నాతో బుట్టినవి, నాతో నివసించుచున్నవి, కాపాడుచున్నవి, సుఖపెట్టుచున్నవి, ఇవి లేకపోయిన నాడు నేనిక సుఖము గాంచజాలను, జీవింపజాలను. అనిభావించుచున్నాడు. అందువల్లనే వాని వినాశమును శంకించి విషాదమున మునుగవలసి వచ్చినది.

మూ॥ సకాంక్షే విజయం కృష్ణ నచరాజ్యం సుఖానిచ॥

కిం నో రాజ్యేన గోవింద కిం బౌగై ర్జీవితేన వా॥ 32.

తా॥ ఓ కృష్ణ! నేను జయమును కోరను రాజ్యమును, సుఖములను కోరను. గోవిందా! మాకు రాజ్యముతోఁ బనియేమున్నది? బౌగములతో జీవితముతో నైనను పనియేమున్నది.

విశే॥ భౌతికయుద్ధ చరిత్రములోని యర్జునుఁడు ధార్తరాష్ట్రులఁ గనికరింపడు. విజయమును, రాజ్యమును వలదనఁడు. యీ విషయ మింతకు ముందు గ్రంథములో పెక్కుచోట్ల వ్యక్తమగుచు వచ్చినది. ఉద్యోగపర్వము 47 అధ్యాయములో మహాంత స్పృహముగ వ్రాయబడినది అదియట్లుండుగాక! గుణకర్మాదులు నశింపఁగా బ్యారబ్ధము మిగిలియుండునని చెప్పలేము ప్యారబ్ధము తీజినదనగా దేహబుణము తీజునదన్నమాట. ఇక జీవితముతోను, బౌగములతోను పనిలేదన్నమాట నిజమే. నశించి నశించిపోవుదుండగా విజయమును, రాజ్యమును కోరననుమాటయు ఒప్పుకొన దగినదే "గో" అనఁగా సుఖస్థానమని యింతకుముందు చదివెయ్యవచ్చును. అట్టిస్థాన మెవని సోమ్యైయున్నదో అతఁడు గోవిందుఁడు. (గాంధిందత్తి గోవిందఁ, విద్యులబు)

మూ॥ యేషామర్చే కాంక్షితం నో రాజ్యం బౌగాస్సుఖానిచ॥

త ఇమేఽపస్థితా యుద్ధే పాశాం స్త్యక్త్యా ధనానిచ॥ 33.

తా॥ మాకు ఎవరి పృయోజనమునకై రాజ్యమును, బౌగములను, సుఖములను కోరదగియున్నదో అట్టివారందఱు పాశములను, ధనములను, త్యజించి యుద్ధమునందున్నారు. (సౌభద్ర ద్రౌపదీయూది కుమారులు సైతము యుద్ధములోనే యున్నారని భావము.)

విశే॥ పురుషుడు ఏయే గుణములతోఁగూడుకొని భౌతికసుఖముల ననుభవించుచు వచ్చినాడో ఆగుణము లన్నియు విచ్చిన్నములై పోగా ఇంద్రియ వ్యాపార మంతయు ఆగిపోవు చున్నది. మనోవృత్తులు అణగి పోవుచున్నవి ఆధ్యాత్మిక సామ్రాజ్యమును కోరునదికూడ మనోవృత్తియే. కనుక అదియు నశించినదనియే చెప్పవలయును. అట్లుండ నట్టి సామ్రాజ్యమును ఎవని కొఱకెవడు కోరవలయును? సుఖదుఃఖముల ననుభవింపఁ దగిన వృత్తు లన్నియు నశింపనైయుండ అటుపిమ్మట రూపనామ క్రియలులేని యాత్మ దేనితోఁ గూడుకొని యనుభవింపవచ్చును? అని యిట్లు అపరివక్తవదళయం దున్న విద్యార్థికి ఆరంభములో సంశయము కలుగు చున్నది.

మూ॥ ఆచార్యాః పితరః పుత్రాః స్త్రీధైవచ పితామహాః॥

మాతులా శ్వశురాః పాత్రా స్వ్వాలా స్సంబంధిన స్తథా॥ 34

తా॥ ఆచార్యులు, తండ్రులు, తాతలు, మేనమామలు, కన్యాదాతలైన మామలు, అదే విధముగా కొడుకులు, మనుమలు, బావమజులు, అల్లె సంబంధులు (వియ్యముల వారుకూడ ఉన్నారని భావము.)

విశే॥ ఆధ్యాత్మిక సామ్రాజ్య పీఠమునకు మొదటి సోపానము వైరాగ్యము. అంతకుముందు పురుషునకుఁగల ప్రకృతి బంధువు లందఱి యందలి వాత్సల్యమును నిగ్రహించినఁగాని సంపూర్ణ వైరాగ్యము కలుగదు. అట్టి బంధుప్రేమ ఒక్కసారి త్రెంపిచేయు వలయుననిన అనుతాపము కలుగు చున్నది అదియుఁ గాక ప్రకృతి సుఖముల ననుభవించుచుండు వానికి అందుకు దగిన గుణములన్నియు తన్ను రక్షించునవిగాను, హితము నెఱిగించు నవిగాను, సుఖపెట్టునవిగాను, ఇట్లే పెక్కువిధముల తనకు సంబంధించినవిగానే తోచుచుండును. అగుణములను (అభ్యాసములను) వదలు కొనుట మొదట కష్టముగనే కనఁబడును.

మూ॥ ఏతాన్ నహంతు మిచ్ఛామి ఘ్నతోఽపి మధుసూదన॥

అపిత్రైలోక్య రాజ్యస్య హేతోః కిన్ను మహీకృతే॥

35.

తా॥ మధుసూదనా! వారిని హింసించుటచే మూఁడులోకముల రాజ్యము లభింపఁదగిన కారణమున్నను, నేనే వారిచే హింసంపఁబడినను వారిని హింసించుటకు ఇష్టపడను. ఇక పృథివి నిమిత్తమై యేమనవలయును?

విశే॥ “మన్యతే అభిలష్యత ఇతిమధు. మనజ్ఞానే, మాద్యం త్యనేనేతి మధు. మదీహర్షే” అభిలాషచేదలపబడునది, మదవిశారములకు సంబంధించినది. విషయానందము. అందువల్ల దీనిని మధువని చెప్పవచ్చును. (మాద కీరణే హింసాయాంచ) అట్టి విషయానంద రూపమైన, రజోగుణసంకలితమైన మధువును ఖండించినవాడు మధుసూదనుడు మధువనగా నొక రాక్షసుడనియు వాడు హరిచే వధింపఁబడి నాడనియు భౌతికగ్రంథములలో వర్ణింపఁబడినది.

“లోక్యతే సర్వమస్మిన్నితి లోకః లోక్య దర్శనే, రాజ్యదీప్తా” స్థూల సూక్ష్మ కారణ శరీరములయందు, జాగ్రత్స్వప్న సుషుప్తలయందుజీవితత్వముచే నేది చూడబడుచున్నదో, దీప్తిమంత మగుచున్నదో అది యంతయు త్రిలోక రాజ్యము. అట్టి త్రిలోక రాజ్యము జెందియుండినను అందు ప్రారబ్ధ మనుభవించుటకు జీవునియందు అభ్యాసము లన్నియు నుండవలసి వచ్చును. కాబట్టి ఆగుణములను నశింపజేయుటకు ఇష్టపడడు. (మహాపూజాయామ్) ఈ మూడవస్థల కంటె గొప్పది తురీయము. అంత గొప్ప పదవి లభింపబోవు చుండగా ఇంద్రాక్ష సాఖ్యకారణములై యుండిన గుణములను వ్యర్థముగ జంపుకొననేల యని భ్రాంతుడైన శిష్యుడగుచున్నాడు.

మూ॥ నిహత్య ధార్తరాష్ట్రా నః కా ప్రితి స్స్యా జనార్దనః।

పాపమేవాశ్రయే దస్మా క హత్యైతా నాతతాయినః॥ 36.

తా॥ (జన్మబంధమునకు జిక్కిన వారిని పీడించువాడు. జనార్దనుడు “అర్థపీడాయామ్”) ఓ జనార్దనా ధార్తరాష్ట్రుల జంపుట వలన మాకెమి సంతోషము కలుగబోవుచున్నది. ఈ యాతతాయుల జంపుటచే మాకు పాపమే ముట్టుకొనునెమో!

స్తో॥ అగ్నివో గరదత్తైవ శస్త్రపానిర్దనపహః।

క్షేత్ర దారాపహర్తా చ షడేతే హ్యతతాయినః॥

అగ్నిపెట్టువాడు, విషము పెట్టువాడు, హత్యగావించుట కాయుధముల బట్టుకొని వచ్చువాడు, ధనము నపహరించువాడు, భూముల నపహరించువాడు, కులస్త్రీలనపహరించువాడు ఈయాటుగురు ఆతతాయులనబడుదురు. అట్టివారిని వధించుటవలన పాపమురాదు అని శాస్త్రజ్ఞులు చెప్పుదురు. భౌతిక చరిత్రమును బట్టిచూడఁగా కొరవులు దాదాపుగ నీయాటు తరగతులలో జేర్పఁదగిన వారేకాని స్వజనులఁ జంపరాదన్న నితియొకటి యుద్ధము వచ్చుచున్నది.

మూ॥ తస్మాన్నార్థా వయం హంతుం ధార్తరాష్ట్రాన్ స్వబాంధవాన్॥

స్వజనంహి కథం హత్వా సుఖిన స్స్యమ మాధవ॥ 37.

తా॥ అందువలన స్వబాంధవులైన ధార్తరాష్ట్రులను మనము చంపదగినవారలముకాము. ఓ మాధవా! మన చుట్టములను జంపి మనమెట్లు సుఖవంతుల మగుదుము. (కొన్నిప్రతులలో “ధార్తరాష్ట్రాన్ సబాంధవాన్” అని యున్నది.)

శ్లో॥ బంధుర్వధార్తదోషోఽపి న బంధుర్వధ మర్హతి॥

త్యాజ్యస్తేనైవ దోషేణ హతః కిం హన్యతే పునః॥

బంధువు చంప దగినంత దోషము కలవాడైనను అట్టి బంధువును త్యజింపవలయును గాని చంపరాదు. అదోషముచేతనే చచ్చినవాడగుచున్నాడు. మరలఁ జంపబడుటయేమున్నది. (భాగవతము 10 స్క. 54 అశ్వా. 40 శ్లో)

మూ॥ యద్యప్యేతే నపశ్యంతి లోదోష హతచేతసః॥

కులక్షయ కృతందోషం మిత్రద్రోహేచ పాతకమ్॥ 38

కథం నజ్ఞేయ మస్మాభిః పాపా దస్మాన్నివర్తితుమ్॥

కులక్షయ కృతందోషం ప్రపశ్యద్భి ర్జనార్థన॥ 39

తా॥ కులమును నాశముగావించుటచే కలుగుదోషమును, మిత్రులకు ద్రోహముచేయుటలో కలుగుపాపమును లోభబుద్ధిచే మతిచెడిన ఆధార్తరాష్ట్రులు ఒకచేళ్ల చూడకపోయినను ఓ జనార్థనా! కులక్షయ కృతమైన దోషమును లెస్సగఁజూచుచున్న మనచేతను అట్టిపాపమునుండి తప్పించుకొనుటకు తెలియరానిదగుట యెట్లు?

విశే॥ (37-38-39) శరీరములో బహుకాలమునుండి జీవునితోఁగూడి యుండు గుణములన్నియు జీవునికి స్వకీయములుగానే తోచుచుండును. ఆయభ్యాసములవల్లనే సుఖపడుచుంటినని నమ్మినవాఁడు ఆగుణములు నశించినమీదట నేను మఖింపఁజాలనని దిగులుపడుచుండును. కులమనఁగా సమూహమని యర్థము. అట్టిగుణ సముదాయము నశింపగా అందువల్ల జీవయాత్రకు కలుగఁబోవు లోపములెట్టివో ఆగుణములు తెలిసికొనఁజాలవు. అభ్యాసములన్నియు తప్పిపోయిన తరువాత మతెట్టి యిక్కట్టులుఁ పడవలసి వచ్చునో బాగుగఁజూడఁగలిగిన జీవుఁడి సంగతి తెలిసికొనకుండుట యెట్లు?

మూ॥ కులక్షయే ప్రణశ్యంతి కులధర్మా స్సనాతనాః॥

ధర్మేనష్టే కులం కృత్స్న మధర్మోఽభి భవత్కుత॥ 40

తా॥ కులము క్షీణింపఁగా శాశ్వతములైన కులధర్మములు నశించు చున్నవి. ధర్మము నశింపఁగా అధర్మము బలిసిపోయి కులమునంతటిని పరిభవించు చున్నదికదా?

విశే॥ “ధర్మః పుణ్యే యమే న్యాయే స్వభావాచారయోఃకృతౌ।

ఉపమాయా మహింసాయాం కార్మకేచ నిగద్యత” (విశ్వప్రకాశః) ధర్మశబ్దము పుణ్యమునకు, యమధర్మరాజునకు, న్యాయమునకు, స్వభావమునకు, ఆచారమునకు, కర్మయజ్ఞమునకు, ఉపమానమునకు, అహింసకు, కోదండమునకుఁపేరగుచున్నది.

“ధరతి విశ్వం ధర్మః, ధరతిలోకానితి ధర్మః, ధీయతేవా జనైతి ధర్మః, ధృత్ ధరణే” విశ్వమును ధరించునది ధర్మము. లోకుల ధరించునది ధర్మము. జనులచే ధరింపఁబడునది ధర్మము.

పురుషునియందలి గుణసముదాయము నష్టమగుచుండఁగా ఆగుణ సమూహముచే ధరింపఁబడియుండు ఆచారములు నశించుననుటకు సంశయములేదు. ఆచారముక్షీణింపఁగానే అనాచారము మించి కులమును పరిభవించుచున్నది (అధఃకరించు చున్నది) కదా? అందువల్ల ముందున్న తన యభ్యాసములఁబోకొట్టు కొనఁజాలనని భావించునైన సమ్యక్కు చెప్పుచున్నాడు.

మూ॥ అధర్మాభి భవాత్ కృష్ట ప్రదుష్కృంతి కులస్త్రియః॥

స్త్రిషు దుష్టాసు వార్జ్యైః జాయతే వర్జసంకరః॥ 41.

తా॥ ఓ కృష్ణా! వారేయా! అధర్మముచే కులము పరిభూత మగుచుండగా కులస్త్రిలు వికృతముగజేయుఁ బడుచున్నారు. స్త్రిలు వైకృత్యముఁజెందగా వర్జసంకర మగుచున్నది.

విశే॥ “స్యాధర్మ మస్త్రియాం పుణ్యం శ్రేయసి సుకృతవృషః” (అమర. కాలవర్గము 25 స్లో॥) ధర్మము, పుణ్యము, శ్రేయము, సుకృతము, వృషము అను పదములన్నియు సమానమైన యర్థముకలవి. వృషః అనఁగా శ్రేష్ఠుఁడనియుఁ బెప్పుదురు. భక్తులకు వాంఛితార్థములను వర్షించుటచే వృషనామము కలిగినదందురు, “వృషాహి భగవాన్ ధర్మః, వృషు సేవనే

అని యార్యోక్తి యున్నది. వృషపదమునకు సంబంధించినదే వార్ణ్యపదము. శిష్యులు యాచించిన అర్థమును వర్ణించుగురువు వార్ణ్యుడు.

“సమ్యగ్గన్యత ఇతి సంఘాతః హన హింసా గత్యోః” అను సూత్రము వలన లెస్సగ గూర్చబడినది సంఘాతము. “స్థాయంతి సంఘాతే భవంతి గుణా అస్యామితిస్త్రీ, పైర్దైర్వ్య శబ్ద సంఘాతయోః” అను సూత్రము ను బట్టి పురుషునియందు ఏయే స్థానములలో గుణములు సంఘాతము చేయబడుచున్నదో అయా స్థానములు స్త్రీ లనఁ బడును. ఆస్థానములలో అంతకుముందు జీవుడనుభవించుచుండిన విషయానందము తప్పిపోవుచున్నది. అందు వలన ఆస్థానములు వికృతమగుచున్నవి. “దుషవైకృత్యో” అను సూత్రము వలన దూష్యములనిపించుకొనుచున్నవి. అస్థానములలో విషయ సుఖములు పడిపోయినను పూర్వానుభవమువలన విషయవర్ణన మింకను మిగిలియుండును. దానిలోనే వైరాగ్య వర్ణనము కలియుటచే వర్ణసంకర మగు చున్నది. (సమ్యక్కరోతితి సంకరః వర్ణస్తుతౌ) ఒకవిషయము వర్ణింప బడుచోట రెండు విషయములు వర్ణింపఁ బడుట వర్ణసంకరము ఇట్లగుటచే కొత్తగ కొన్ని కష్టములు వచ్చునెమో యని శిష్యునకు సంశయము కలుగు చున్నది.

మూ॥ సంకరో నరకాద్యైవ కులమ్నానాం కులస్యచ

పతంతి పితరోహ్యహం లుప్త పిండోదక క్రియాః॥

42

తా॥ కులనాశకులకు, కులమునకు నరకప్రాప్తికొఱకే ప్రైజెప్పినవర్ణ సంకరమేర్పడుచున్నది. విరిపితరులు పిండోదక క్రియలు లేనివారై పతితు లగుదురు. సంక్లిష్టలు సామాన్యముగఁ దుష్ట్రులకు ముప్పుగడపువారుగ నుండరని భావము.

విని॥ వృత్తులను సరింపఁజేసినవారికి, వారిగుణ సముదాయమునకు అంతకుముందున్న సుఖము తప్పిపోవుచున్నది. సంతోషము చెడు చున్నది. దుఃఖము గలుగుచున్నది. దుఃఖమేనరకమని చెప్పబడును. ప్రవృత్తి నివృత్తి వాసనా సమ్మేళనముచే జీవుఁడానందము బెందజాలక పతితుడు కావచ్చు ననియు ఛోహింపఁదగియుండును. అని శిష్యుఁడు విచ్రాంతుడగును.

మూ॥ దోషైరేతైః కులఘ్నానాం వర్ణసంకర కారకైః॥

ఉత్సాద్యంతే జాతి ధర్మాః కులధర్మాశ్చ శాశ్వతాః॥ 43

తా॥ కులమును నాశముగావించు వారిదోషములు వర్ణసంకరమునకు గారణములగుచున్నవి. ఆదోషములచే జాతిధర్మములు, శాశ్వతములైన కుల ధర్మములు చెడఁగొట్టబడున్నవి. (అర్థసౌలభ్యముకొరకు ఆందందు విభక్తులు కొంచెము మార్పుతో వ్రాయఁబడు చుండును.)

విశే॥ “జనీపాదుర్భావే” జాతియనగా ఒకప్పుడు పుట్టునది. కులము నిట్టిదే జన్మముచేఁగలిగిన అచారములు జాతిధర్మములనఁబడును, కులముచే నియమింపఁబడిన ధర్మములు కులధర్మములనఁబడును. జాతులు, సంఘ ములు ఒకప్పుడుండి యింకొకప్పుడు లేకుండబోవు స్వభావముగలవనిమనమె టుఁగుదుము. కనుక ఈ జాతిచేతను, కులముచేతను నిర్వహింపఁబడు అ చారములు శాశ్వతములనిచెప్పుటకు వీలుపడదు. జీవుఁడు పృవృత్తియందు వర్తించినంతవఱకు మాత్రమే జాతిధర్మముండును. పృవృత్తిపాఁగా జాతిపో వుచున్నది. దానికి సంబంధించిన ధర్మములు పోవుచున్నవి. అజ్ఞానులకు మాత్రమే యీ ధర్మములు శాశ్వతములుగఁ గనఁబడును.

మూ॥ ఉత్సన్నకుల ధర్మాణాం మనుష్యాణాం జనార్దన!

నరకే నియతం వాసో భవతీత్యను శుశ్రుమ॥ 44

తా॥ ఓ జనార్దనా! ఏవరిచే కులధర్మములు చెడఁగొట్టబడు చున్నవో ఆ మనుష్యులకు శాశ్వతముగ నరకమునందే నివాసమగుచున్నదని వినుచు న్నారము.

మూ॥ అహోబత మహత్పాపంకర్తుం వ్యవసితా వయమ్॥

యద్రాజ్య మఖిలోభేన హంతుం స్వజనముద్యతాః॥ 45

తా॥ అయ్యయ్యా! మనముగొప్పపాపముచేయుచుంటిమి. అదెట్లైన రాజ్యసుఖ ములయందలి దురాశతో మనచుట్టములనే చంపుటకు పృయత్నపడితిమి.

మూ॥ యదిమా మప్యతీకార మశస్త్రం శస్త్ర పాణయః॥

ధార్తరాష్ట్రా రవే హన్య స్తస్మై క్షేమతరం భవేత్॥ 46.

తా॥ అయుధము లేక పృతీకారము సేయ నొల్లకయుండు నన్ను ఆయుధ హస్తమైన ధార్తరాష్ట్రులు యుద్ధములో హింసించినను నాకది మిక్కిలి క్షేమమే యగును.

విశే॥ గుణములను నశింప జేయ దగిన సాధనలు లేనప్పుడు అట్టి ప్యయత్కముకూడ లేనప్పుడు ఆగుణములు పురుషుని పొందుకొను చున్నవి. కామాది గుణసమ్మేళనము ప్రాకృతపురుషులకు క్షేమముగనే కనబడును.

“రశోమాం హన్యుః” శబ్దస్థానమున నున్న పొందుదురుగాక. (రణశబ్దే, హనహిసాగత్యైః)

సంజయుడు చెప్పుచున్నాడు.

మూ॥ ఏవ ముక్త్యాత్మన స్సంఖ్యే రథోపస్థ ఉపావిశత్.

విస్మజ్య సశరం చాపం శోకసం విగ్రమానసః॥

47

యుద్ధభూమిలో రథమునందున్న యర్జునుడు పై విధముగాఁజెప్పి దుఃఖముతో చలించిన మనస్సుగలవాడై బాణములతోఁగూడ కొదండమును వదలి వెనుకూర్చుచున్నాడు.

ఇది శ్రీ మహాభారతము పీఠ్యపర్వములో అర్జున విషాదయోగమనెడు ఇరువదియైదవ అధ్యాయము.

పం. తత్. సత్.

శ త ప త ము

89

శ్రీ మహాభారతము భీష్మపర్వము 26 అధ్యాయము.

సంజయుడు చెప్పుచున్నాడు:—

మూ॥ తం తథా కృపయావిష్ట మశ్రుపూర్ణా కులేక్షణమ్।

విషీదంత మిదం వాక్య మువాచ మధుసూదనః॥ 1.

తా॥ అవిధముగా కరుణతో నిండిన వాడై కన్నుల నీరు నింపుకున్న అర్జునునిఁ గూర్చి శ్రీకృష్ణుడు ఈ మాట చెప్పుచున్నాడు.

విశే॥ భూతదయ గలవాడు, సంసారసాగరము నెట్లు దాటుదునా యని దుఃఖించువాడు గురూపదేశమునకు అర్హుడగును భారతములో బేర్కొన బడిన అర్జునునియం దీ లక్షణములు కనబడినందుననే శ్రీకృష్ణు డతనికి తత్త్వోపదేశము చేయుటకుఁ గారణమేర్పడినది. అని కొందఱు వ్యాఖ్యాత లందురు. మఱియు

“దయా సర్వభూతేషు. కౌంతి రనసూయా శుచి రనాయాసో

మాంగళ్య మకార్యణ్య మస్పృహచే త్యష్టావాత్మగుణాః”

సర్వభూతములయందు దయ, ఓర్పు, పరులయందు దోషమారోపింప కుండుట, నిర్మలత్వము, అయాసము కలుగఁజెసికొనక మనశ్శాంతిని కాపా డుకొనుట, శుభమైన స్థితిని పొంది యుండుట, ధనముండియు దరిద్రుడు గాకుండుట, ఐహిక వాంఛ లేకుండుట, అరు నీయైనిమిదియు స్వభావ గుణములు అని పృమాణవాక్యముఁ బూవుదురు. పైఁజెప్పఁబడిన గుణము లన్నియు అర్జునునియందు సమగ్రముగఁ గలవన్నమాట భారత విమర్శకు లు ఒప్పుకొనరు. ఇతనికిఁ గలిగిన శోకము సైతము కార్యవైముఖ్యమును

నూచించునే కాని సంసార తరణోపాయము నాకాంక్షించుట లేదు అందు వల్లనే యీ ఘట్టము భౌతికము కాదని విమర్శకుల వాదము.

భగవానుడు చెప్పుచున్నాడు:-

మూ॥ కుతస్త్వా కశ్మల మిదం విషమే నముపస్థితమ్ |

అనార్య జుష్ట మస్వర్గ్య మకీర్తి కర మర్జునమ్ || 2.

ఓ యర్జునా! అనార్యులతో కూడుకొని యుండఁదగినది సుఖస్థానము నకు సంబంధపడనిది. అపకీర్తిని కలుగఁ జేయునదియైన యీ మనోవైకల్య ము విషమస్థితియందు ఎందుకు నిన్ను జెందినది?

విశే॥ కామాది శత్రువుల జయింపనున్న ఆధ్యాత్మిక యోధుఁడు అర్జునుడుగ (నిర్మలుఁడుగ) నుండవలయును విషమ మనఁగా నిష్ప్రతి ద్వంద్వము. (పాటలేనిది) మనోవికారములులేని వానికే అట్టిస్థానము వశ మగుచున్నది. ఆస్థానముననే ఆత్మ విజయము, శాశ్వత సుఖము, కీర్తి సిద్ధాంతము లగుచున్నవి. కాబట్టి విషమస్థానమునే కశ్మలము కలుగరాదని గురువు బోధించుచున్నాఁడు.

మూ॥ క్షైబ్యం మాన్మ గమః పార్థ నై తత్త్వయ్యుప పద్యతే |

క్షుద్రం హృదయ దౌర్బల్యం త్యక్తోత్తిష్ఠ పరంతపమ్ || 3.

తా॥ ఓ పార్థా! (రక్షణమును యాచించువాఁడా) పురుషులకు, స్త్రీల కు సైతము ఉండరాని నపుంసక భావమును పొందకుము. ఇది నీయందు పొందఁ దగినదికాదు. శత్రువుల తపింపఁ జేయువాఁడా! (శ్రేష్ఠమైన తపము గలవాడా!) నీ మనస్సు నందలి స్వల్పమైన దుర్బలత్వమును వదలివేసి ఉద్యుక్తుడవు కమ్ము (అంతశ్శత్రువుల జయించుటకు శరీర బలమున కంటే ఆత్మబలము ముఖ్యము. కాబట్టి యిట్లు చెప్పబడినది)

అర్జునుఁడు చెప్పుచున్నాడు:-

మూ॥ కథం భీష్మమహం సంఖ్యే ద్రోణంచ మధుసూదన |

అమభిః ప్రతియోత్యామి పూజార్హా వరిసూదనమ్ || 4.

తా॥ ఓ శత్రు సంహారకా! మధుసూదనా! పూజార్హులైన భీష్మ ద్రోణు లను యుద్ధరంగమున బాణములతో నే నెట్లు ప్రతిఘటించును?

విశే॥ ఆధ్యాత్మిక చరిత్రమున గురువు తొలుతనే కామాది శత్రువులను జయించి యుండుటచే అరిసూదన అని శిష్యుఁడు సంబోధించుచున్నాడు. ప్రకృతి వ్యాపారములలోఁ దనకు మిక్కిలి సన్నిహితములై తోడుపడుచుండు ఔద్ధత్యమును, కౌటిల్యమును గురుభావమున సన్మానించి యుండును కనుక వాని నెట్లు ప్రతిఘటించునని సంశయించుచున్నాఁడు. ఆధ్యాత్మిక యోధులచే లెస్సగ ఎన్నఁబడు కూటస్థానము సంఖ్యము. (ఖ్యాప్రకథనే) అంతర్లక్యమును పొందు ఆధ్యాత్మిక దృక్పిరణములు ఇసుపు లనబడును. (ఇషగతో) అట్టి కూటస్థానమున ఆధ్యాత్మిక దృక్పిరణములతో ఔద్ధత్యమును, కౌటిల్యమును అనుసంధించుట కెట్లు వీలుపడునా యని శిష్యుఁడు సంకోచించుచున్నాఁడు.

మూ॥ గురూ నహత్వా హి మహానుభావాః ।

శ్రేయో బోక్తుం వైక్య మపిహ లోకే ।

హత్వార్థకామాంస్తు గురూ నిహైవ ।

భుంజీయ బోగా రుధిర ప్రదిగ్గా ॥

5.

(1) టీ॥ మహానుభావాః = మహానుభావులైన, గురూన్ = గురువులను అహత్వాపివ = హింసింపకయే, బోక్తుం = భుజించుటకు, ఇహలోకే = ఈలోకములో, వైక్యమపి = సేవవల్లనో, యాచనవల్లనో, కూలివల్లనో సంపాదించిన అన్నమైనను, శ్రేయోహి = మేలుకదా? గురూః = గురువులను, హత్వా = హింసించి, రుధిర ప్రదిగ్గా = రక్తముచే తడుపఁబడిన, బోగా = బోగములను, అర్థకామాః = అర్థకామములను, నిహైవ = ఈలోకములోనే, భుంజీయ = ఆనుభవించును.

తా॥ మహానుభావులైన గురువులను హింసింపకయే భుజించుటకు లోకములో సేవవలనఁగాని, యాచన వలనఁగాని, కూలివలనఁగాని, సంపాదించఁబడిన ద్రవ్యము మేలుకదా? (భిక్షుసేవార్థకాభ్యుతిః అమరకోశము) గురువులను హింసించి రక్తముచే తడుపఁబడిన అర్థకామములను ఈలోకములోనే ఆనుభవించును. (పరమార్థములేదని యిందువలనఁ దెలియుచున్నది) భారతములో పాండవులు కొంతకాలము పరులను సేవించియు, యాచించియు జీవించుటకలవాటు పడియుండిరి. కనుక గురుజనవిధేయుఁడైన యర్జునుఁడిట్లు చెప్పుట లెస్సగనే యున్నది.

(2) టీ॥ ఇహ = ఇచ్చట, అర్థకామాన్ = ద్రవ్యము నపేక్షించువారలను, మహానుభావాన్ = (ధనార్జనవృత్తి) గొప్పగ అనుసరించు భావముగలవారలను, హత్యా = హింసించి, రుధిరప్రదిగ్ధాన్ = రక్తసిక్తములైన, గురూన్ బోగాన్ = గొప్పబోగములను, హత్యాఆపి = పొందియుండియు, ఇహలోకే = ఈలోకములో, బైక్ష్యమేవ = సేవాలబ్ధమైన పదార్థమున, భుంజీయ = అనుభవించును, (ఇట్టిది) భోక్తుం = భుజించుటకు, శ్రేయోనహి = మేలైనది కాదుకదా?

తా॥ అర్థముచే బద్ధులమై నపుంసకులవలె కౌరవులకు లోబడి పని చేయుచుంటిమని (భీష్మపర్వము 43 అధ్యాయములో) చెప్పినందున వీరెంత మహానుభావులైనను అర్థకాములే. ఇట్టి యర్థకాములైన గురువుల హింసించి రక్తసిక్తములైన గొప్పబోగములనుపొంది యీలోకములో కొంత అనుభవించునుబో, అప్పటికైనను నేను సేవకుఁడనేకాని స్వతంత్రప్రభువునుకాను. సేవాలబ్ధమైన యర్థము బైక్ష్యముక్రిందనే చేరుచున్నది. ఇంత శ్రమించియు తుదకు బైక్ష్యమునే కుడువవలసి వచ్చినప్పుడు అది మేలైనది కాదుకదా?

(3) టీ॥ మహానుభావాన్ = మహానుభావులైన, గురూన్ = గురువులను హత్యా = చేరి, భోక్తుం = అనుభవించుటకు, బైక్ష్యం = సేవాఫలము, శ్రేయవిష = మేలైనదే (ఐననిది) ఇహలోకే = ఈలోకములో, నభుంజీయహి = అనుభవింపఁ జాలనుకదా? (కాట్య) అర్థకామాన్ = అర్థమునందు కోరికఁ బుట్టించు, గురూన్ = గురువుల, హత్యా = చేరి, రుధిరప్రదిగ్ధాన్ = 'పంచకోశావృతమైన అహంకారముచే తిన్నగ సంచితము చేయఁబడిన, భోగాన్ = బోగములను, ఇహైవ = ఇచ్చటనే, భుంజీయ = అనుభవించును.

తా॥ ("హనహింసాగత్యైః" అనుసూత్రమువలన "హత్యా" అనఁగా "హింసించి" యనియు "కూడుకొని" యనియు రెండర్థములు వచ్చును. "రుధిర్ ఆవరణై" అను సూత్రమువలన రుధిరమనఁగా రక్తమునకును, పంచకోశావృతమైన అహంకారమునకును బేరగును. "దిహి అనుచయే" అనుసూత్రమువలన దిగ్ధమనఁగా పూయబడినదానికి, సంచితము గావింపఁబడిన దానికిఁ బేరగును)

మహానుభావులైన గురువులచేరి యనుభవించుటకు సేవాఫలము మేలైనదేయైన నిది యీలోకములోనే యనుభవించుటకుకాదు. కాఁబట్టి యర్థ

మునందు కోరిక గలుగజేయుటొక గురువులజేరి అహంకారముచే సంవి తము గావింపఁబడిన భోగముల ననుభవించును.

(4) టీ॥ శ్రేయః = మోక్షరూపమైన, చైత్యం = గురుసేవాఫలము, బో క్తుమపి = అనుభవించుటకైనను, ఇహలోకే = ఈలోకములో, గురూఁ = గొప్పవైన, అర్థకామూఁ = అర్థములను, కామములను, హత్వా = చెడఁగొట్టుకొని, మహానుభావాఁ = మహానుభావులైన, గురూన్ = గురువులను, హత్వా = చేరి, రుధిరప్రదిగ్ధాఁ = అహంకారలిప్తములైన, బోగాఁ = భోగములను, ఇహ = ఈలోకములో, నభుంజీయ ఏవహి = అనుభవింపకయే పోదునుకదా

శ్రేష్ఠమైన సేవాఫలము అనుభవింపనగునని నమ్ముకొని ఐహికములైన గొప్ప అర్థములను, కామములను చెడఁగొట్టుకొని గొప్ప అనుభవముగల గురువులఁబొందితిరా? ఈలోకములో అహంకారలిప్తములైన (ప్రారబ్ధరూపములైన) భోగములను అనుభవింపజాలకపోదును.

5 టీ॥ మహానుభావాన్ = మహానుభావులైన, గురూఁ = గురువులను, హత్వా = పొంది, చైత్యం = గురుసేవాఫలమైన, శ్రేయః = మోక్షము, ఇహైవలోకే = ఈలోకములోనే, భోక్తుం = అనుభవించుటకు, నహి = కాదుకదా?, అర్థకామూన్ = అర్థములను, కామములను, హత్వా = పొంది, రుధిరప్రదిగ్ధాఁ = అహంకారలిప్తములైన, గురూన్ భోగాఁ = గొప్పభోగములను, ఇహితి = ఇచ్చటఁగూడ, భుంజీయ = అనుభవించును.

తా॥ గురువులజేరి సేవించుటచేఁగలుగు మోక్షము ఈలోకములోనే అనుభవించుటకు తగినదికాదు. అర్థకామములఁబొంది ఐహికములైన గొప్పభోగముల ననుభవించును.

మూ॥ నచైత ద్విద్యః కతరన్యో గరీయో

యద్వా జయేమ యది వా నో జయేయః॥

యానెవ హత్వా న జిజీవిషామ

స్తేఽవస్థితాః పృథుభే ధార్తరాష్ట్రాః॥

6.

తా॥ ఎవరిని హింసించి మనము జీవించుటకు ఇష్టపడమో అధార్తరాష్ట్రలే యెదుట నిల్చియున్నారు. వారిని మనము జయింతుమో మనలవారు జయింతురో! ఏనమస్యగొప్పదో! దానినిసైతము మనమెఱుంగము.

విశే॥ భీష్మపర్వము 21, 23 అధ్యాయములలోను, అంతకు పూర్వ కథలలోను పాండవులకే జయము కలుగునని సిద్ధాంతము చేయబడినది. ఈశ్లోకములో జయము సంశయింపఁ బడుచున్నది. కనుకనే యీఘట్టము అధ్యాత్మిక చరిత్రములోఁ జేర్చఁ దగినదని విమర్శకుల మతము.

కామలోభాదులైన అంతశ్శత్రువుల తుదముట్టించినా మనఁగా కోరికలన్నియు నశించిపోయిన వన్నమాటే. ఇంకను ఎంతోకాలము జీవింపవలయునను కోరిక సైతము కామమున కంటే వేఱైనదికాదు. కనుక వారు నశింపఁగా మనకు జీవితాశయు పోవుచున్నది. మనము జయించినచో బ్రహ్మానందముఁ జెందుదుము. వారు జయించినచో విషయానందముఁ జెందుదుము. అట్టి ధార్తరాష్ట్రులు మన యెదుట నిల్చియున్నారు. ఏపక్షము వారికి జయము కలుగునో! ఏ యనుభవము గొప్పదో! మన మెఱుంగము.

మూ॥ కార్పణ్య దోషాప హత స్వభావః॥

పృచ్ఛామి త్వాం ధర్మ సంమూఢ చేతాః॥

యచ్ఛ్రేయస్యాస్య నిశ్చితం బ్రూహి తన్నే॥

శిష్యస్తేఽహం శాధి మాంత్యాం ప్యపన్నమ్॥

7.

తా॥ ఓ కృష్ణా! పాగ్రబ్ధ వశమున లభించిన సొమ్మును సరిగా ఉపయోగించుకొనక పోవుటచే కలిగిన పరితాపము వలన నా స్వభావము చెడఁగొట్టఁ బడినది. ధర్మము తెలిసికొనుటలో మూఢచిత్తుఁడనై యున్నాఁడను. నీ శిష్యుఁడను. నిన్ను శరణొందిన వాఁడను. నన్ను అజ్ఞాపింపుము. నాకు ఏది మంచిదగునో నిన్ను అడుగుచున్నాఁడను. నాకు (ధర్మమును) నిశ్చయించి చెప్పుము.

విశే॥ పూర్వము చేసియుండిన సత్కర్మఫలము పాగ్రబ్ధ రూపమున కలిసి వచ్చినను గురుసూత్రము దెలియని వాఁడు దానిని సుఖవంతముగ ఉపయోగపెట్టుకొనఁ జాలఁడు. అందువలన తాపత్రయమునకుఁ జిక్కుచున్నాఁడు. స్వస్వరూపము చెడఁగొట్టఁ బడుచున్నది. అటుపైన ఆత్మరక్షణ ధర్మసూత్రమును తెలిసికొనఁ జాలని మూఢచిత్తుఁ డగుచున్నాడు. అట్టి విద్యార్థి గురువును జేరి ఓదేవా! నేను నీయాజ్ఞకు పాతుకొన్నాను. నిన్నే శరణొందితిని. నాకు ఏది శాస్త్రతమైన ముక్తియగునో దానిని చెప్పుము. నేను

మూడుడనై యడుగుచున్నాడను. నన్ను అజ్ఞాపింపుము. అని పార్థిండు చున్నాడు.

మూ॥ నహి ప్రవక్త్యామి మమాపనుద్ధా॥
 ద్యుచ్చోక ముచ్చోషణ మింద్రియాణామ్॥
 అవాప్య భూమా వసపత్న మృద్ధం॥
 రాజ్యం సురాణా మపి చాధి పత్యమ్॥

8

తా॥ భూలోకములో శత్రురహితము, సమృద్ధమునైన సామ్రాజ్యము పొందియు, దేవలోకాధిపత్యము సంపాదించియు ఇంద్రియములను శుష్కింప జేయు గోకమును తెలిగించు సూత్రమేదో దానినెఱుగనుకదా!

విశే॥ పురాశృత కర్మఫలముచేతను, ఈజన్మమున జేసిన సుకృతము చేతను బహిశాముష్మికములైన దొగభాగ్యానుభవ సామ్రాజ్యములఁబ్రాపించియు ఇంద్రియములదహించు విషయతృష్ణానలము నార్పివెయు అత్యరక్షణ ధర్మ సూత్రమేదీ కలదో దానిని లెస్సగ కనిపెట్టఁబాలను కదా! అని శిష్యుడడుగు చున్నాడు.

సంజయుఁడు చెప్పచున్నాడు.

మూ॥ ఏవముక్త్యాహ్మకేశం గుడాకేశః పరం తపః॥
 నయోత్యో ఇతి గోవింద ముక్త్యాతాష్టం బభూవహ॥

9

తా॥ మైత్రేకములలో వెల్లడింపబడినరీతిగాబెప్పి యుద్ధసన్నాహనియతులలో శ్రేష్ఠుఁడు, శత్రువుల సంతాపింపఁ జేయువాడు, (శ్రేష్ఠమైన తపముగలవాడు) నగు అర్జునుఁడు (దేనిక) యుద్ధముచేయసని హృషికేశుఁడైన గోవిందునితో బెప్పియూరకుండెను. (విశేషార్థము సులభము)

మూ॥ తమువాచ హృషికేశః ప్రహసన్స్వప భారత॥

సేనయో రుభయో ర్మద్యో విషదంత మిదువచః॥

10

తా॥ ఓ బారతా! ధృతరాష్ట్రా! రెండు సైన్యములనడుమ వ్యసనపడుచున్న అర్జునిఁగూర్చి శ్రీకృష్ణ పరమాత్మహస్యము చేయువానివలె ఈ మాట చెప్పెను.

విశే॥ బహుశాలానుగతమైన పరిచయముచే కలిగిన మమకారము వలన దుర్బుణములయందును పురుషునకు శారీర్యము కలుగుట దుర్లభము.

అట్లగుటచే వానిని ఖండింపనోపక సుగుణ దుర్గుణముల నడుమ ఊరకుండ వలసి వచ్చినది.

శ్రీ భగవానుడు చెప్పుచున్నాడు.

మూ॥ అశోచ్యానన్యశోచస్త్యం పృజ్ఞావాదాంశ్చ భాషసే!

గతాసూనగతాసూంశ్చ నానుశోచంతి పండితాః॥

11.

తా॥ ఓ యచ్ఛనా! శోకింపఁ దగని వారిని గూర్చి నీవు శోకించు చున్నాడవు. పైగా బుద్ధిమంతుని మోస్తరుగా మాటలాడుచున్నాడవు. పాణిములు పోయిన వారిని గూర్చికాని, పానివారిని గూర్చికాని జ్ఞానులు అనుతాపము పొందరు.

వివ॥ యుద్ధరంగమున ఆయుధమును బట్టి నిలిచిన యోధులెల్లరు చంపుటకు, చచ్చుటకు ఒప్పుకొని వచ్చిన వారేయని భావము. తమ మరణమునకుఁ దామె శోకింపఁని స్థితియందున్నవారు కనుక మఱి యొకరి లక్ష్మీములోను వీరు శోకింపఁ దగనివారే. అంతేకాక అధర్మపరులైన ఆతతాయుల పక్షమున యుద్ధమునకు వచ్చిన వారు గురువులైనను, బంధువులైనను, మిత్రులైనను, శోకింపఁదగనివారే. భీష్ముడు, ద్రోణుడు, కృప, కృతవర్మ బాహ్లాకుడు, భగదత్తుడు ద్రుపదుడు, విరాటుడు మొదలైన కొందఱు యోధులు బహుకాలము జీవించినవారు, ప్రపంచముపై విసుగుపట్టి చావున కెదురు చూచునంతటి వృద్ధులు కావున వీరు శోకింపఁ దగనివారే

విశే॥ శరీరమునకు, ఆత్మకు సంయోగ ముండునంత వఱకు ప్రాణ వాయులు శరీరమున సంక్లిప్తములై యుండును. శరీరాత్మలు వియోగము జెందునపుడు వాయువులు శరీరము నుండి తొలగిపావు చున్నవి. ప్రాణవా యువులతోఁ గూడి యుండునవి, వేఱగునవి, శరీరములు మాత్రమే (శరీర స్థానమే. అమరకోశః) అట్టిశరీరములు స్థిరములు కావని యెఱుఁగుటచే వాయువులతోఁ గూడియుండు శరీరముల గుఱించి కాని, వాయువులు వెడలి పోయిన శరీరముల గుఱించికాని జ్ఞానులు శోకింపరు. పాణిమయ కోశము పంచకోశములలో నొకటి. దాని నతిక్రమించి పోయినవాడు ఆరూఢుడు. పోవనున్నవాడు ఆ రురుక్షువు. అట్టి పాణిమయ కోశము నధిగమించి పావుటలోఁ గాని, దానిని కూడుకొని యుండుటలోఁ గాని, నిత్య శుభప్రాప్తి కెట్టి

లోపమురాదు. కాబట్టి దాని నతికృమించి పోయిన వారిని గూర్చికాని, అతి కృమింపని వారిని గూర్చికాని, జ్ఞానులు అనుతాపముఁ జెందరు.

మూ॥ నత్వే వాహం జాతునానం నత్వం నేమే జనాధిపాః।

నచైవ నభవిష్యామ స్సర్వే వయ మతః పరమ్॥ 12.

తా॥ నేను ఒకప్పుడును లేకపోవు వాడనుకాను. నీవు లేక పోవు వాఁడవు కావు. యీ రాజు లెల్లరును లేకపోవువారు కారు. ఇఁకమీద సైతము మన మందఱము లేకపోవు వారలము కాము. (త్రికాలమున యందును ఉండుమని భావము.)

విశే॥ నేను, నీవు, వారు అను పదములు ఉపచారార్థము తీసికొనినవే కాని శాశ్వతమైన వృధగ్భావముతో తీసుకొనినవికావు. ఉత్తిర్లులయందు ఏకత్వమే భావింపఁబడునని నమ్మవలయును.

శ్లో॥ యస్తుసాక్షిణ మాత్మానం సేవతే ప్రియముత్తమమ్।

తస్యప్రియా నసా వాత్మా న నశ్యతి కదాచన॥

మనో బుద్ధింద్రియములకు సాక్షి. ప్రియము, ఉత్తమమునైన పరి శుద్ధాత్మను ఎవఁడు భజించుచున్నాఁడో వానికి ప్రిమాతిశయమైన ఆయాత్మ యెప్పుడైనను నశింపదు (వేదాంత పంచదశి 12-71)

మూ॥ దేహినోఽస్మిన్ యథాదేహే కౌమారం యౌవనం జరా।

తథాదేహంతరప్రాప్తి ర్ధీరస్త్రత నముహ్యతి॥ 13

తా॥ దేహధారియైన పురుషునకు ఈదేహమునందు బాల్యము, యౌవనము, వార్ధకము అను నవస్థలు ఒకటిపోయినతరువాత మఱియొకటి ఏప్రకారము వచ్చుచున్నదో అప్రకారముగానే యీదేహము పోయినతరువాత మఱియొక దేహము వచ్చుచున్నది. ఈవిషయమున జ్ఞాని మోహముఁ జెందఁడు. బాల్యముపోయి యౌవనము వచ్చునప్పుడు, యౌవనము పోయి వార్ధకము వచ్చునప్పుడు దేహ స్వరూపమునందు మార్పు కలుగుచున్నదేకాని, పురుషుడు చావడు. అట్లే యీశరీరముపోయి యింకొక శరీరము వచ్చినప్పటికి పురుషుఁడు చావడు. "దేహినః" అనుటచే దేహభిమానముతోఁ గూడిన పాశ్వత జనులకుమాత్రమే దేహంతరప్రాప్తి నియమము వర్ణింపఁబడినది. కాని పరిపూర్ణజ్ఞాన సిద్ధాంతాలకులేదని యూహించుకొనవలయును.

మూ॥ మాతాస్పర్శాస్తు కౌంతేయ శీతోష్ణ సుఖదుఃఖదాః॥

ఆగమాపాయినోఽనిత్యాస్తాం స్థితిక్షస్వభారత॥

14.

తా॥ ఓ భారతా! కౌంతేయా! గ్రోతాదులైన యింద్రియములు, ఇంద్రియ వ్యాపారములొజేరిన శబ్దస్పర్శాది విషయములు ఇవన్నియు పురుషునకు శీతోష్ణములను, సుఖదుఃఖములను కలిగించు చుండును. (అంతేకాదు ఒకప్పుడు) వచ్చుచున్నవి. (ఇంకొకప్పుడు) వినాశము కలిగియున్నవి. ఎల్లప్పుడు ఒకటేవిధముగ నిలిచియుండునవికావు. కనుక నిట్టి శీతోష్ణాది క్లేశములను ఓర్చుకొనుము. ఇచ్చట వర్ణింపఁబడిన విషయము భౌతిక యుద్ధచరిత్రమునకుఁ బనికివచ్చునదికాదు. కాబట్టి యిది యాధ్యాత్మిక గ్రంథముగ అంగీకరింపఁబడుచున్నది.

మూ॥ యలహి నవృదయం త్యేతే పురుషం పురుషర్షభ॥

సమదుఃఖ సుఖం ధీరం సోఽమృతత్వాయకల్పతే॥

15.

తా॥ యోధాగ్యేసరులలో శ్రేష్ఠుడవైన అర్జునా! దుఃఖములు, సుఖములు ఆగంతకములే కాని నిత్యములుకావు కనుక వానిని సమముగఁజూచి సహించుకొను పాటవముగల యే పండితాగ్యేసరునైతే హైఘ్రేష్ఠుఁబడిన ఇంద్రియవిషయాదులు కదలింపఁజాలదో అతఁడే అమృతస్వరూపమైన మోక్షపదము పొందఁదగినవాఁడు. మానసేంద్రియములచేఁ జలింపని స్థితి స్థైర్యమునఁబడును. స్థైర్యముగలవాడే ఆధ్యాత్మిక సామ్యాట్టు.

గ్లో॥ కిం విద్యయా కిం తపసా కిం త్యాగేన శుభతేనవా॥

కిం విచిత్రేన మౌనేన స్త్రి భిర్యస్య మనోహృతమ్॥

ఎవనిమనస్సు స్థిలచే హరింపఁబడినదో (వానికిఁ) విద్యచేతను, తపస్సుచేతను, త్యాగముచేతను, సద్వాక్య శ్రవణముచేతను, ఏకాంత వాసముచేతను, మౌనముచేతను ఎంతమాత్రము ప్రయోజనము లేదనిభావము. (భాగవ. 11 స్కం 26 అ. 12 గ్లో)

గ్లో॥ పుంశ్చల్యాప హృతంచిత్రం కౌన్తవ్యోమోచితుం ప్రభుః॥

ఆత్మారామేశ్వర మృతే భగవంత మభోక్షజమ్॥

దృశ్యములైన విషయములనన్నిటిని అధఃకరించునట్టియు, స్వస్వరూపముచే క్రిడించునట్టియు భగవంతుడైన పరమేశ్వరుఁడు దప్ప జారస్థిచే

అపహరింపఁబడిన చిత్తమును ఆమెనుండి వదలించుటకు ఏప్రభువు కలఁడు? (భాగవ 11 స్కం. 26 అ. 15 స్లో)

శ్లో॥ కామ నామ్నాకిరాతేన విక్లిష్టాముగ్ధచేతసః।

నార్యోనర విహంగానా మంగబంధన వాగురాః॥

ముగ్ధచిత్తలైనస్త్రీలు నరులనెడు పక్షులదేహములను పట్టుకొనెడు వలలుగా కామదేవుఁడను వేటకానిచే విడువఁబడినారు. (మ హాపనిషత్తు 3-45 ఈశ్వరము యాజ్ఞ వల్క్యోపనిషత్తులోను చదివినట్లు జ్ఞాపకము.)

శ్లో॥ విషం విషయ చైషమ్యం నవిషం విషముచ్యతే।

జన్మాంత రఘ్నావిషయా ఏకజన్మహరం విషమ్॥

విషయార్థములయందు సమత్వము లేకపోవుటే విషమని చెప్పబడునుకాని విషము విషమని చెప్పఁబడదు. విషము ఒక జన్మమునే హరించును విషయములు మఱుజన్మమునసైతము బాధించుచున్నవి (మ హాపనిషత్తు 3 అ. 54-55) అను ప్రమాణ వాక్యములఁబట్టి మానసేంద్రియములచే జలింపని ధీరుఁడే మోక్షాధికారి.

మూ॥ నానతో విద్యతే భావో నాభావో విద్యతే సతః।

ఉభయోరపి దృష్టాంత స్త్వనయోస్తత్త్వదర్శిభిః॥ 16.

తా॥ అశాశ్వత వస్తువునకు స్థిరమైన యునికిలేదు శాశ్వతవస్తువునకు నాశములేదు. ఈ రెంటియొక్క పర్యవసానము తత్త్వజ్ఞులకు గోచరించుచుండును. శరీరములు ఒకప్పుడు నశించునవి యను సంగతి యందఱెఱిగినదే దేహముతో గూడిన పవనేంద్రియములు వానిచే లక్షింపఁబడు శీతోష్ణాదులు, సుఖదుఃఖములు ఇవన్నియు స్థిరముగ నుండునవికావు. కనుక వీని వియోగమునకై శోకించినను నిష్ప్రయోజనము. దేహేంద్రియములకు, గుణకర్మాదులకు అతీతమైన ఆత్మ యెన్నఁటికి నాశములేనిది. దీనిని గుఱించి శోకింపవలసిన కారణమేలేదు. ఇతఁ డేనిని గుఱించి శోకింపవలసి వచ్చినదని గురువు అడుగుచున్నాఁడు,

మూ॥ అవినాశితు తద్విద్ధి యేన సర్వమిదం తతమ్।

వినాశ మవ్య యస్యాస్య న కస్చి త్కర్తు మర్హతి॥ 17.

తా॥ ఈ విశ్వము (జగత్స్వరూపమైన స్థూలశరీరము) సర్వము దేనిచే వ్యాప్తమై యున్నదో అట్టి పరిశుద్ధాత్మ తత్త్వము వినాశము లేనిదని తెలిసికొనుము. దానిని నశింపఁ జేయుటకు అర్హుడెవఁడును లేఁడు. “ఏకః పరాత్మా బహుదేహవర్తీ” యను అర్థోక్తిని బట్టి సర్వ శరీరముల యందలి చైతన్య మొకటే కాఁగా తనకంటే అన్యమైన చైతన్య వస్తు వింకొకటిలేదని తెలియుచున్నది. జడవస్తువు లేవియు దీనిని నష్టము చేయఁజాలవని యెఱుగుదుము. కనుకనే ఆత్మను నష్టము చేయువాఁడు లేడని చెప్పఁబడినది.

మూ॥ అంతవంత ఇమేదేహ నిత్య స్థోక్తా శ్శరీరీణః॥

అనాశినోఽ ప్యమేయస్య తస్మాద్ద్యుధ్యస్య భారత॥

18.

తా॥ ఓ భారతా! (చిత్ప్రకాశముచే క్షీడింపఁబడు శిష్యా) ఇట్టివాఁడని కాని, యింతవాఁడని కాని, బుద్ధింద్రియములచే ఏర్పఱుపరానివాఁడు, నాశము లేనివాఁడు, కాశ్యతుఁడు, శరీరధారియు నైన ఆత్మకు ఈ దేహములు అంతముతో గూడినవని చెప్పఁబడుచున్నవి. నశించిపోవు పృథివీమయ వీని యందుండుట చేతనే శరీరములని పేరుకలిగినది. తాపత్రయముచే దహింపబడుచున్నవి. జరరాగ్నిచే దహింపఁ బడుచున్నవి. కామ జ్వరాదులచే దహింపబడుచున్నవి, యోగాగ్నిచే దహింపబడుచున్నవి, తుదకు సృశానము లో ఇంధనాగ్నిచే దహింప బడుచున్నవి ఆత్మ సర్వసాక్షి, నిత్యుఁడు కాబట్టి అస్థిరములైన దేహములయందుగాని, దేహములతో సంబంధముగల విషయ బొగాదుల యందుగాని, అభిమానము వదలుకొనుము. శత్రువుల సంహరింపుము ఇచ్చట ఆత్మ నిత్యము. ఎవ్వని చేతను సంహరింప బడునదికాదు. సర్వము తానై యుండుటచే శత్రు మిత్ర భేదములు లేవని చెప్పవలయును. శరీరము సహజముగ నశించునది. శత్రు మిత్ర భేదమెఱుఁగని జడము. ఇంక శత్రుసంహర మనఁగా నెట్టిది? అని కొందఱుడుగుచున్నారు. అర్హ విద్యార్థికి కామలోభాదులే శత్రువులని జ్ఞాపక ముంచుకొన వలయును.

మూ॥ య ఏనం వేత్రి హంతారం యశ్చైనం మన్యతే హతమే॥

ఉభౌతౌ నవిజానీతో నాయం హంతి న హన్యతే॥

19.

తా॥ శరీరధారియైన యీ యాత్మ యింకొకరిని చంపువాఁడని యెవడు తెలిసికొను చున్నాడో, అటుగాక చంపఁబడినాఁడని యెవఁడు తలఁచు

చున్నాడో అట్టి వారిరువురు మూడులే. (ఎందుకనగా) ఆప్రకృత్యాత్మ చంపు నది కాదు. చంపఁ బడునది కాదు.

శ్లో॥ హంతాచే నృన్యతే హంతుం హతశ్చే నృన్యతే హతమ్।

ఉభౌతౌ న విజానీతో నాయం హంతి న హన్యతే॥

ఈ శ్లోకము కరోపనిషత్తు 2. వల్లిలోను, శివగీత 2 అధ్యాయములోను, ఒకటేవిధముగఁ జెప్పఁబడినది. మఱయు భారత శాంతి. 224 అధ్యాయములోను, ఈ భావము చెల్లడింపఁ బడినది. ఇట్టి యనుకరణ శ్లోకములు అందందు కనఁబడు చుండుటచేతను. “భగవద్గీతాను, ఉపనిషత్సు” అని గీతాగ్రంథములో అధ్యాయాంతమున వ్యాయఁబడుటచేతను, “సర్వోప నిష ద్దోగావః” అని గీతా ప్రశంసా శ్లోక ముండుటచేతను, ఉపనిషత్తుల నుండి సంగ్రహింప బడినదే గీతాశాస్త్రముని నమ్మపలనియున్నది.

మూ॥ నజాయతే మ్రియతే వా కదాచి।

న్నాయం భూత్వా భవితా వా నభూయః।

అదో నిత్యశ్శాశ్వతోఽయం పురానో।

సహన్యతే హన్యమానే శరీరే॥

20.

తా॥ సనాతనమైన యీయాత్మ జన్మములేనిది. ఎల్లప్పుటికి నియతము గ నుండునది. ఎప్పుడైనను పుట్టునది కాదు, చచ్చునది కాదు. మఱయు ఈ యాత్మ యొకప్పుడుండి యింకొకప్పుడు లేకపోవునది కాదు శరీరము హింసింపబడుచుండగా అత్మ హింసింపఁబడదు. శరీరము పవనోద్రియములతో సంఘాతము చేయఁబడుచుండఁగా అత్మ యటుల సంఘాతము చేయఁబడదు. (హనహింసాగత్యోః)

శ్లో॥ నజాయతే మ్రియతేవా విపశ్చి।

న్నాయం కుతశ్చిన్న బభూవకశ్చిత్।

అదో నిత్య శ్శాశ్వతోఽయం పురానో।

సహన్యతే హన్యమానే శరీరే॥

పండితుఁడు పుట్టఁడు, చావఁడు. అట్టివాడెవఁడును ఎచ్చటను లేని వాఁడుకాదు. తక్కిన అర్థ శ్లోకము గీతలో వచ్చినదే. (కరోపనిషత్తు 2 వల్లి 18 శ్లో॥)

శ్లో॥ న జాయతే నోమ్మియతే న వర్తతే।
 నక్షియతే నో వికరోతి నిత్యః।
 విలియ మానైపి వపుష్య ముష్మిన్।
 నలీయతే కుంభ ఇవాంబరం స్వయమ్॥

అస్మత్పదలక్ష్యాద్ధమైన పరిశుద్ధాత్మ జనన మరణములు, వృద్ధిక్షీణములు, మొదలైన వికారములులేనిది. నిత్యమైనవి కడవయందలి ఆకాశమువలె ఉదేహము నందుండియు, తాను లయించునదికాదు. (వివేకచూడామణి 136 శ్లో)

శ్లో॥ కదాచిదాత్మా నమ్మతో నజాయతే।
 నక్షియతే నాపి వివర్తతేనవః।
 నిరస్త సర్వాతి శయః సుఖాత్మకః।
 స్వయంప్రభః సర్వగతో యమద్వయః॥

అపరమాత్మ యెప్పుడైనను చావఁడు, పుట్టడు, క్షీణింపడు, పెరుగడు, సనాతనుడు, సర్వవ్యాపి, స్వయంప్రకాశముగలవాడు. సుఖస్వరూపుడు. ఇంత కంటె పెరైసదిలేదు అతిశయమైనదిలేదు. (ఈశశము రామగీతలోను 35 అ. ఉత్తర 5 సర్గలోను చదివినట్లు జ్ఞాపకము)

శ్లో॥ నజాయతే నమ్మియతే కిం చిదత్య జగత్యయే।
 నచభావ వికారాణాం సత్తాక్వచ న విద్యతే॥

పరమాత్మ తత్త్వము ఈమూఁడు లోకములలో కొంచెమైనను పుట్టదు, చావదు. భావ వికారములకువ్యతిరేకమైన సత్త్వము లేకపాపుట యెక్కడిది? (మ హావనిషత్తు 4-120)

“నజాయతే, నమ్మియతే, నశుష్యతి, నక్లిద్యతే, నదహ్యతే, నకంపతే, నబిద్యతే, నచ్చిద్యతే, నిర్గుణః సాక్షిభూతః శుద్ధో నిరవయ వాత్మా కేవలః సూక్ష్మ నిర్మమో నిరంజనో నిర్వికారః” అవయవ శూన్యమైన అపరమాత్మ సాత్వికాదిగుణములులేనివాఁడు, సర్వమునకు సాక్షియైనవాఁడు, పరిశుద్ధుడు కేవలము సూక్ష్మరూపుఁడు. నాది యన్నమాటలేనివాఁడు, అందువల్లనే అనురాగశూన్యుఁడు. షడ్భావ వికారములులేనివాడు. కావున అపరమాత్మ పుట్టఁడు, చావఁడు, ఎండింపఁబడఁడు, తడువఁబడఁడు, దహింపఁబడఁడు, చలింపఁడు, పగులఁగొట్టఁబడఁడు, చీల్చఁబడఁడు. (ఆత్మప్రభోదో పనిషత్తు 1 గ.)

మూ॥ వేదావినాశినం నిత్యం య ఏన మజ మవ్యయమ్।

కథం స పురుషః పార్థ కం ఘాతయతి హంతికమ్॥ 21.

తా॥ ఓపార్థా! పవనములకు, మనోబుద్ధింద్రియములకు విలక్షణమై, గుణ కర్మాదులకు ఆతితమై సర్వభూతములయందు నేను నేనని వ్యవహరింపబడు పరిశుద్ధాత్మ తత్త్వము దేశకాల వస్తు పరిచ్ఛేదములచే స్వరూపనాశము నొందనిది, షడ్భావ వికారములఁ జెందక నియతమై యుండునది, జన్మములేనిది, ఎన్నఁదికి తక్కినాక యేకరీతి ప్రకాశించునది'' అని యెవఁడు తెలిసికొనుచున్నాడో (పరిపూర్ణజ్ఞాన సిద్ధాంతియైన) ఆ పురుషుఁడు ఎవని నెట్లు చంపించును? ఎవని నెట్లు చంపును.

మూ॥ వాసాంసి జీర్ణాని యథా విహాయః।

నవాని గృహ్లాతి నరోఽపరాణి।

తథా శరీరాణి విహాయ జీర్ణా।

న్యన్యాని సంయతి నవాని దేహా॥ 22.

తా॥ మనుష్యుఁడు శిథిల పస్త్రములను వదలివేసి ఆ పస్త్రముల కంటె వేఱైన కొత్త పస్త్రముల నెట్లు గ్రహించుచున్నాడో అట్లే దేహియగువాడు రోగముల చేతను, వార్ధకము చేతను చింతాపరంపరల చేతను శిథిలీభూతములైన శరీరములను వదలివేసి సూతనములైన వేఱు శరీరముల బొందుచున్నాఁడు. అత్యు యోగవచనము నందును, శరీరములు బహువచనము నందును. చెప్పబడుటచే అనేక జన్మములు కలవనియు, అందు ఉత్పత్తి నాశములు శరీరములకే కాని, ఆత్మకు లేవనియు తెలియుచున్నది. ప్రాతవస్త్రముల విడుచునప్పుడు శోకములేదు. అట్లే ప్రాతశరీరములను వదులు నప్పుడు కూడ శోకము జెందరాదని భావము.

శ్లో॥ యథాత్యజతివై జీర్ణం వాసో గృహ్లాతి సూతనమ్

తథా జీర్ణం పరిత్యజ్య దేహా దేహంపున ర్నవమ్।

భజత్యైవ సదాతత్య శోకస్యావసరః కుతః।

ఆత్మా సమీయతే జాతుజాయతే స చపర్థతే॥

పురుషుఁడు ప్రాతవస్త్రమును విడిచిపెట్టి కొత్తవస్త్రము నెట్లు గ్రహించుచున్నాడో అట్లే ప్రాతశరీరమును వదలివేసి ముత్యముక కొత్తశరీ

రమును ధరించుచున్నాడు. అత్మ యొన్నడును చావడు. పుట్టడు. పెరుగడు. కావున దీనియందు శోకింపవలసిన అవసరమేమున్నది? (అధ్యా. అయో. 7. సర్గ 104, 105 శ్లో)

శ్లో॥ యథా జీర్ణ మజీర్ణం వా వస్త్రం త్యక్తాతు పూరుష॥

అన్యద్దోయతే వస్త్రమేవం దేహ శ్శరీరిణామ్॥

పురుషుడు శిథిలమైన వస్త్రమునుగాని, శిథిలముకాని వస్త్రమునుగాని వదలివేసి వేఱువస్త్రమును ధరింపఁగోరుచున్నాడు, శరీరధారులైన జీవులకు దేహములు సైతమట్టివే. (భారతము. స్త్రీ. 3. 9.)

మూ॥ నైనం ఛిందంతి శస్త్రాణి నైనం దహతి పావకః॥

నచైనం క్షేదయంత్యాపా న శోషయతి మారుతః॥ 23.

తా॥ (ఈపరిశుద్ధాత్మ రూపము, పరిమాణములేనిదికాబట్టి) దీనిని ఆయుధములు చీల్చఁజాలవు, అగ్ని దహింపఁజాలదు, జలములు తడుపఁజాలవు, వాయువు దీనిని ఎండింపఁజాలదు. (పంచభూతముల వలన సంభవించిన దృశ్యవస్తు సముదాయముమాత్రమే పంచభూతములచే బాధింపఁబడునుకాని తద్విలక్షణము, నిర్వికారము, నిరాకారమునైన పరిపూర్ణాత్మ తత్త్వము మఱి దేనిచేతను బాధింపఁబడదు.)

మూ॥ అచ్చేద్యోఽయ మదా హ్యాయ మక్షేద్యోఽ శోష్య వివచ॥

నిత్యస్సర్వగత స్థాణుర చలోఽయం సనాతనః॥ 24.

తా॥ ఆపరమాత్మ తత్త్వము భావ వికారములులేక ఒకపేరితిగ నుండునది. కనుక నిత్యమైనది. సర్వవస్తువులయందు వ్యాపించియుండునది. శాశ్వతమైన ప్రతిష్ఠ కలిగినది. చాంచల్యములేనిది. అద్యంతములు లేకపోవు టచేసనాతనమైనది అందువల్లనేచేదింపరానిది. దహింపరానిది. తడుపరానిది. ఎండింపరానిది ఇట్టిపరమాత్మ యేవిధముగనైన నశించునదికాదు. దీనికంటె ఇతరవస్తువులన్నియు తమకుదామే నశించుస్వభావముగలిగినజడపదార్థములు ఎవరుకొట్టకున్ననుకాలముచేతనే కొట్టువదిపోవుచున్నవి, కాబట్టితనకంటె అన్యమేదియుఁ గానరాని శుద్ధచైతన్యమునుగూర్చికాని, తమకుదామే నశించు స్వభావముగల జడాత్మకములైన శరీరాదులను గూర్చికాని శోకింపరాదని భావము.

శ త ప త్ర ము

90

మూ॥ అవ్యక్తోఽయ మచింత్యోఽయ మ వికార్యోఽయముచ్యతే।

తస్మాదేవం విడిత్వైనం నానుశోచితు మర్హసి॥

25

తా॥ ఆపరమాత్మ తత్త్వము రూపనామములు లేనిది కనుక అవి ఇట్టి దట్టిదని పలుకులచే వర్ణింపరానిది. నిరాకారము, నిర్గుణము అగుటచే బుద్ధి చే ఊహింపరానిది. కర చరణాద్యవయవములు లేనిదగుటచే క్రియారహిత మైనది. (అని యిట్లు పండితులచే) పలుకఁబడుచున్నది. అందువలన ఆ పరమాత్మను ఈవిధముగాఁ దెలిసికొని (శోకము మానుము) నీవు శోకింపఁ దగినవాఁడవుకావు. అని గురువు బోధించుచున్నాఁడు.

స్తో॥ నసంద్యశే తిష్ఠతిరూపమస్య, నచక్షుషా పశ్యతి కశ్చిదేనమ్।

మనీషయా మనసాచైహృదాచ, యవినం విదురమృతాగ్నేభవంతి॥

తా॥ ఆ పరమాత్మస్వరూపము సాదృశ్యమునందు నిలుచునదికాదు. (దానికి సాదృశ్యమేలేదు.) దాని నెవఁడైనను కంటిచేతను, బుద్ధిచేతను, మన స్సుచేతను, హృదయభావముచేతను చూడఁజాలఁడు అట్టిపరమాత్మ నెవరు తెలిసికొందురో వారు మరణము లేనివారగుదురు. (ఈస్లోకము సనత్కు జాతీ యము 5 అధ్యాయములోను, కరోపనిషత్తు 6 వల్లీలోను, మహానారాయణోపని షత్తు 6 అధ్యాయములోను, శివగీత 13 అధ్యాయములోను, నారాయణోపని షత్తు 1 అధ్యాయములోను, శ్వేతాశ్వతరోపనిషత్తు 4 అధ్యాయములోను, కొం చెము వర్ణభేదముతోఁ జదివినట్లు భావకము.) ఇచ్చట తెలిసికొనుట యసంభావ అన్యవస్తువులవలె పృథగ్భావముతో తెలిసికొనుటకాదు. తత్స్వరూపమును జెందుటయని భావింపవలయు.

మూ॥ అధవైసం నిత్యజాతం నిత్యం వా మన్యసే మృతమ్।

తథాపి త్వం మహాబాహౌ నైవం శోచితు మర్హసి॥ 26.

తా॥ గొప్ప బాహుబలముగల అర్జునా! ఇంకను ఆపరమాత్మను నిరంతరము పుట్టుచు, చచ్చుచుండు వానిగాఁడలఁచి నప్పటికిఁగూడ నీవీ విధముగా శోకింపరాదు. (దినదినము పుట్టుట, చచ్చుట నైజగుణమే యైనప్పుడు దానినిగుఱించి శోకింప నవసరమేలేదు.)

మూ॥ జాతస్య హి ధ్రువో మృత్యుర్ధ్రువం జన్మమృతస్యచ।

తస్మాదపరిహార్యేఽర్థే నత్వం శోచితు మర్హసి॥

తా॥ జన్మించు స్వభావముగల వస్తువునకు మరణము నిశ్చితమై యుండును. మరణించు స్వభావముగల వస్తువునకు మరల జన్మము తప్పినదికాదు ఏవస్తువునకైనను జనన మరణములలో ఒకటిమాత్రమే యుండుటకు వీలుపడదు. లేనదాని కీరెండు నుండవు. ఉన్నదాని కీరెండునుండును. ఇట్లు తప్పనిసరిగా జనన మరణములు రెండును నియతమై యుండు వస్తువు కొఱకైనను నీవు శోకింపరాదు. (ఎందుకనఁగా చచ్చినది మరల పుట్టును. ఇంక శోకింపనేల?)

శ్లో॥ బంధత్య మపి చే న్మోక్ష బంధాభావే క్వమోక్షతా।

మరణం యదిచే జన్మ జన్మాభావే మృతిర్నచ॥

బంధముండినయెడల మోక్షమున్నది. బంధము లేకపోయినప్పుడు మోక్షమెక్కడిది? జన్మముండినయెడల మరణమున్నది. జన్మము లేకపోయినప్పుడు మరణములేదు. (తేజోబిందూపనిషత్తు 5-24)

శ్లో॥ జన్మవాక్ యది లోకేఽస్మిం స్తస్మి తం మృత్యురన్యగాత్।

తస్మాదపరి హర్యేఽయం మృత్యుర్జన్మవతాం సదా॥

ఈలోకములో జన్మముగలవాఁడు కాగానే వానిని మృత్యువు వెంబడించుచున్నది. అందువలన ఎల్లప్పుడును జన్మగలవారికి మరణము అనివార్యమై యున్నది. (అధ్యా - అయో - 7 స. 99 శ్లో)

శ్లో॥ జాయతే మృత్యవే లోకో మ్రియతే జననాయచ।

అస్థిరా స్సర్వ ఏవేమే సచరాచర చేష్టితా॥

ఇంద్రియగోచరమైన వస్తుసముదాయ మంతయు (జన్మించుచున్నది. మరణించుచున్నది.) చచ్చుటకే పుట్టుచున్నది. మరల పుట్టుటకే చచ్చుచున్నది. జంగమస్థావర సహితమైన లోకముయొక్క యీ చేష్టితములు (జననమరణాదులు) అన్నియుసస్థిరములే (మహాపనిషత్తు 3 అధ్యాయ 4 శ్లో)

శ్లో॥ మరణం జన్మని పాశ్రుం జన్మవై మరణాశ్రితమ్ |

అ విద్వాక్ మోక్ష ధర్మేషు బద్ధో భవతి చశ్వవత్॥

జన్మమునందు మరణమున్నది. మరణము నాశ్రయించి జన్మమున్నది. మోక్షధర్మములయందు జ్ఞానయుక్తుడు కానివాడు చక్రమువలె బద్ధుడై యున్నాడని చెప్పబడినది. (పరాశరగీత 9 అ. 19 శ్లో.)

మూ॥ అవ్యక్తాదీని భూతాని వ్యక్తమధ్యాని భారత |

అవ్యక్త నిధనాన్యేవ తత్ర కా పరిదేవనా॥

28.

తా॥ ఓ యష్టునా! ఈ భూతములన్నియు పుట్టకముందెట్లుండెనో అప్పుడు మానసేంద్రియములకు గోచరించుటలేదు. ఇలలో పుట్టిన తరువాత కొంతకాలము నామరూపములతో గనబడుచుండును తుదకన్నియు కసలబడక పోవుచున్నవి, అట్లుపోవుట భూతములకు నైజగుణము కనుకనే ఇట్టి భూతములకై శోకింపరాదు.

భూతములనగా శరీరములని కొందఱు అనువదించి యున్నారు. “భూ సత్రాయామ్” అను సూత్రమువలన కలుగునది (ఉద్భవించునది) భూతము. జీవకళలేనిదే జడాత్మకమైన శరీరము పుట్టదు. పెరుగదు. అంతే కాక ఆద్యంతములయందు అవ్యక్తముగ నుండుటకు శరీరమునకు అర్హత యుండదు. శరీర మేర్పడుటకు ముందు, శరీరము నశించిన పిమ్మట అవ్యక్తముగ నుండునవి జీవులు మాత్రమే కనుక భూతములనగా శరీర ధారులైన జీవులని తెలియవలయును. శరీరాత్మల సంయోగ వియోగములే జీవులకు జనన మరణములని యెంచబడును. శరీరమును వదిలిపోవు జీవుని కొఱకు శోకించుచున్నారే కాని శరీరము కొఱకెవ్వరును శోకించుటలేదు. కాబట్టి భూతములనగా కేవల శరీరములు కావు.

శ్లో॥ అభావాదీని భూతాని భావమధ్యాని భారతః।

అభావ నిధనాన్యేవ తత్య కా పరిదేవనా॥ (భారతము స్త్రీ. 2-6)

ఓ భారత? అఁది లోలేక, అంతములో లేక, నడుమ కొంతకాలము మాత్రమే ఉండు భూతముల కొఱకై యేల శోకింపవలయును.

శ్లో॥ అదర్శనా దాపతితాః పునశ్చాదర్శనం గతాః।

నైతే తవ నతేషాం త్వం తత్య కా పరిదేవనా॥

వీరందఱు అవ్యక్తము నుండి వ్యక్తపడుచున్నారు. మరల అవ్యక్తము నే పొందుచున్నారు. నీకు వారు లేరు, వారికి నీవు లేవు. కనుక అట్టివారి కొఱకు శోకింపనేల? (భారతము స్త్రీ. 2-13)

శ్లో॥ తేషాంస్మి హే న కర్తవ్యో విప్రయోగో ద్రుదోహితైః।

అదర్శనా దా పతితాః పునశ్చాదర్శనం గతాః॥

(లోకికులైన) వారి స్నేహము చేయ దగినదికాదు. వారి స్నేహము మదెప్పులైనను ఎడబాటుగుట నిజము. అట్టివాడు కనబడని దశనుండివచ్చుచున్నాడు, మరల కనబడని స్థితినే పొందుచున్నాడు. (పింగళాగీత 17 స్లో)

మూ॥ ఆశ్చర్యవ తృశ్యతి కశ్చిదేన।

మాశ్చర్యవ ద్వదతి తదైవ చాన్యః।

ఆశ్చర్య వచ్చైన మన్య శ్శునోతి।

శ్రుత్వా ప్యేనం వేద నచైవ కశ్చిత్॥

29.

తా॥ ఈ పరమాత్మను ఒకానొకఁడు చూడకచూడక అరుదుగఁ జూచి నట్లు వింతగఁ జూచుచున్నాఁడు. మఱియొకఁడు అట్లే వింతగఁ జెప్పు చున్నాఁడు. వేదాంత డియాత్మను గుఱించి వింతగ వినుచున్నాఁడు అటుల వినియు యీ పరమాత్మను ఎవ్వఁడెనియుఁ తెలిసికొనలేదు (పరమాత్మను పృథగ్భావముతోఁ జూచువారు తెలిసికొన లేరని యిందలి భావము) నేనను పదమునకు లక్ష్యార్థమును తెలిసికొనిన యోగి పరమాత్మను తనకంటె అన్యముగఁ జూడదు. సమదృష్టితోఁ జూచిన వానికివింతగఁ గనబడదు. అట్టివాడు శోకము పొందదు.

ఇంద్రియగోచరమైన వస్తుసముదాయ మంతయు (జన్మించుచున్నది. మరణించుచున్నది.) చచ్చుటకే పుట్టుచున్నది. మరల పుట్టుటకే చచ్చుచున్నది. జంగమస్థావర సహితమైన లోకముయొక్క యీ చేష్టితములు (జననమరణాదులు) అన్నియునస్థిరములే (మ హావనిషత్తు 3 అధ్యాయ 4 శ్లో)

శ్లో॥ మరణం జన్మని పాకం జన్మవై మరణాశ్శతమ్।

అ విద్వాన్ మోక్ష ధర్మేషు బద్ధో భవతి చశ్రవత్॥

జన్మమునందు మరణమున్నది. మరణము నాశ్రయించి జన్మమున్నది. మోక్షధర్మములయందు భ్రానయుక్తుడు కానివాడు చక్రమువలె బద్ధుడై యున్నాడని చెప్పబడినది. (పరాశరగీత 9 అ. 19 శ్లో.)

మూ॥ అవ్యక్తాదీని భూతాని వ్యక్తమధ్యాని భారత।

అవ్యక్త నిధనాన్యేవ తత్ర కా పరిదేవనా॥

28.

తా॥ ఓ యర్జునా! ఈ భూతములన్నియు పుట్టకముందెట్లుండెనో అప్పుడు మానసేంద్రియములకు గోచరించుటలేదు. ఇలలో పుట్టిన తరువాత కొంతకాలము నాచురూపములతో గనబడుచుండును తుదకన్నియు కనబడక పోవుచున్నవి, అట్లుపోవుట భూతములకు నైజగుణము కనుకనే ఇట్టి భూతములకై శోకింపరాదు.

భూతములనఁగా శరీరములని కొందఱు అనువదించి యున్నారు. “భూ సత్రాయామ్” అను సూత్రమువలన కలుగునది (ఉద్భవించునది) భూతము. జీవకళలేనిదే జడాత్మకమైన శరీరము పుట్టదు. పెరుగదు అంతే కాక ఆద్యంతములయందు అవ్యక్తముగ నుండుటకు శరీరమునకు అర్హత యుండదు. శరీర మేర్పడుటకు ముందు, శరీరము నశించిన పిమ్మట అవ్యక్తముగ నుండునవి జీవులు మాత్రమే కనుక భూతములనఁగా శరీర ధారులైన జీవులని తెలియవలయును. శరీరాత్మల సంయోగ వియోగములే జీవులకు జనన మరణములని యెంచబడును. శరీరమును వదిలిపోవు జీవుని కొఱకు శోకించుచున్నారే కాని శరీరము కొఱకెవ్వరును శోకించుటలేదు. కాబట్టి భూతములనగా కేవల శరీరములు కావు.

శ్లో॥ అభావాదీని భూతాని భావమధ్యాని భారతా

అభావ నిధనాన్యేవ తత్య కా పరిదేవనా॥ (భారతము స్త్రీ. 2-6)

ఓ భారత? అడిలోలేక, అంతములో లేక, నడుమ కొంతకాలము మాత్ర
మే ఉండు భూతముల కొఱకై యేల శోకింపవలయును.

శ్లో॥ అదర్శనా దాపతితాః పునశ్చాదర్శనం గతాః॥

నైతే తవ నతేషాం త్వం తత్య కా పరిదేవనా॥

వీరందఱు అవ్యక్తము నుండి వ్యక్తపడుచున్నారు. మరల అవ్యక్తము
నే పొందుచున్నారు. నీకు వారు లేరు, వారికి నీవు లేవు. కనుక అట్టివారి
కొఱకు శోకింపనేల? (భారతము స్త్రీ. 2-13)

శ్లో॥ తేషాంస్నే హౌ న కర్తవ్యో విప్రయోగో ద్రుదోహితైః॥

అచర్శనా దా పతితః పునశ్చాదర్శనం గతః॥

(తొకినవైన) వారి స్నేహము చేయ దగినదికాదు. వారి స్నేహము
మఱియున్నను ఎడబాటుగుట నిజము. అట్టివాడు కనబడని దశనుండివచ్చు
చున్నాడు, మరల కనబడని స్థితి నే పొందుచున్నాడు. (పింగళాగీత 17 స్లో)

మూ॥ ఆశ్చర్యవ త్వశ్శక్తి కశ్చిదేన॥

మాశ్చర్యవ ద్వదతి తచైవ చాన్యః॥

ఆశ్చర్య వచ్చైన మన్య శ్శుభోతి॥

శ్రుత్వా ప్యేనం వేద నచైవ కశ్చిత్॥

29.

తా॥ ఈ పరమాత్మను ఒకానొకడు చూడకచూడక అరుదుగఁ జూచి
నట్లు వింతగఁ జూచుచున్నాఁడు. మఱియొకఁడు అట్లే వింతగఁ జెప్పు చు
న్నాఁడు. వేరొక డియాత్మను గుఱించి వింతగ వినుచున్నాఁడు అటుల విని
యు యీ పరమాత్మను ఎవ్వఁడెనియుఁ తెలిసికొనలేడు (పరమాత్మను
పృథగ్భావముతోఁ జూచువారు తెలిసికొన లేరని యిందలి భావము) నేనను
పదమునకు లక్ష్మార్థమును తెలిసికొనిన యోగి పరమాత్మను తనకంటె అన్య
ముగఁ జూడడు. సమదృష్టితోఁ జూచిన వానికివింతగఁ గనబడదు. అట్టివాడు
శోకము పొందడు.

మూ॥ దేహీ నిత్య మవధ్యోఽయం దేహీ సర్వస్య భారతః।

తస్మా త్సర్వాణి భూతాని నత్వం శోచితు మర్హసి॥

30.

తా॥ ఓ యద్భూతా! నమస్త భూతముల యొక్కయు శరీరము నందలి యాత్మ నిత్యమైనది. (ఒకప్పుడును) వధింపబడునది కాదు. అందువలన సర్వభూతములను గుఱించి నీవు శోకింపరాదు.

శ్లో॥ యధోర్వాభిః సృజతే గృహ్లాతేచ।

యథా పృథివ్యా మోషధయ స్సంభవంతి॥

యథాసతః పురుషా త్కేశలోమాని।

తథాక్షరా త్సంభవ తిహ విశ్వమ్॥

సాలిడుపురుగు తంతువు నెట్లు సృజించి యుపసంహరించు చున్నదో, భూమియందు ఏకవార్షికములైన సస్యములెట్లు సంభవించుచున్నదో, సత్పురుషుని శరీరమునుండి, దేహమునుండి వెండుకలెట్లు పుట్టుచున్నదో అట్లే అస్థి లిత పరబ్రహ్మ తత్త్వమునుండి యీవిశ్వము సంభవించుచున్నది. (ము-డ కోపనిషత్తు 1-1-7.) దీని రాకపోకలు ఒకని యధిసములు కావు. కనుక శోకింపరాదని భావము.

మూ॥ స్వధర్మ మపి చావేక్ష్య న వికషిపితు మర్హసి।

ధర్మాద్వి యుద్ధాచ్ఛ్రేయోఽన్యత్ క్షత్రియస్య నవిద్యతే॥ 31.

తా॥ మఱియు స్వధర్మముఁజూచి (యైన) చలింపఁదగనివాడవే (ఎందుకనఁగా) ధర్మముతో సంబంధించిన యుద్ధమునకర్హులై శ్రేయము క్షత్రియునకు వేఱకలలేదు.

విశే॥ ఈ భగవద్గీత ఆధ్యాత్మిక గ్రంథమని పలువురు వేదాంత స్వాములు చెప్పుకొనుచుండుట పాఠకులు వినియుందురు కనుక యుద్ధమనఁగా భౌతికయుద్ధ మనుకొనరాదు. స్వధర్మమనఁగా తనధర్మము. తాననఁగా దేహింద్రియములకు విలక్షణమైన పంశుద్ధాత్మ. ఇట్టి పరిశుద్ధాత్మ తత్త్వముచే ధరింపఁబడినది స్వధర్మము. అశుభకారణములైన స్వల్పశుభములకై స్వయం ప్రకాశ సంకలితమైన జ్ఞానశక్తిని చెడఁగొట్టుకొనకుండుట స్వధర్మము. విష

యేంద్రియములచే కదలింపబడకుండుట స్వధర్మము. కామలోభాదులైన అంతశ్శత్రువులచే బాధింపబడక దివ్య వైభవోపేతమైన నిత్యసుఖమునఁ జొక్కియుండుట స్వధర్మము. అధి వ్యాధులయందును, జననమరణ వేదనలయందును ఉద్వేగమునొందక శాశ్వతానందపదమున సుస్థిరుడైయుండుట స్వధర్మము.

క్షతమనఁగా గాయము. క్షతమునుండి రక్షించువాఁడు క్షత్రియుఁడని పండితులు చెప్పుదురు. దేహములు అంతముతోఁగూడినవి ఒకప్పుడు శిథిలములై పావుచున్నవి. అందువల్లనే శరీరములని పేరుకలిగినది. “కాయేకృతాంతాద్భయమ్” అంతమును కలిగించువాఁడు కృతాంతుఁడు. కాలపురుషుఁడందురు. అట్టి కాలమువలన దేహమునకు అపాయమున్నదని శ్రీభర్తృహరి యోగిందుఁడు చెప్పెను.

శ్లో॥ సర్వే క్షయాంతా నివయాః పతనాంతా స్సముచ్చయాః।

సంయోగా విప్రయోగాంతా మరణాంతం చ జీవితమ్॥

(భారత స్త్రీ 2 అ. 3 శ్లో)

అను గ్లాక్కార్థమునుబట్టి మనుష్య జీవితము మరణముతో ముగియుచున్నది. ఇట్టియస్థిరశరీరములను అపాయములేకుండ కాపాడువాడెఁడున్నాడనికాని, కాపాడుటకు సాధ్యమగుననికాని నమ్ముట మొదటిరకము వెట్టియని చెప్పవలసివచ్చును. అందువలన క్షత్రియుఁడనగా విషయచింతనము వల్లను, కామ క్రోధాదులవల్లను అత్మకు క్షతము కలుగకుండ కాపాడువాఁడని అధ్యాత్మికులమతము.

శ్లో॥ అభిధ్యా ప్రవృత్తమం హంతి చైవమ్।

కామక్రోధావను గృహ్యశు పశ్యాత్॥

ఏతే బాలాః మృత్యుచే పాపయంతి।

ధీరాస్తు చైర్యేణ తరంతి మృత్యుమ్॥

పూర్వశ్లోక విషయమునుబట్టి “అభిధ్యా” అనఁగా విషయచింతనమని చెప్పబడినది. అట్లు విషయములఁ జింతించు యోగిని తొట్టతొలుత అధ్యా

నమే కొట్టుచున్నది. అటుపిమ్మట కామకౌగళములు సత్వరముగ పట్టుకొని కొట్టుచున్నవి. ఇవన్నియు అపగల్గులైన విద్యార్థులనుపట్టి మృత్యువును పొందింపజేయుచున్నవి. జ్ఞానులు ధైర్యముతో మృత్యువును తరింతురు. (ననత్సుజాతీయము. 1-11) అని చెప్పుటచే కామకౌగళాది శత్రువర్గముల వలన ఆత్మకు గాయము కలుగుచున్నదనియు, అట్టి గాయమునుండి యాత్మను రక్షించుటే క్షత్రియధర్మమనియు చెలియుచున్నది.

“యుధసంప్రహరే” అనుసూత్యమువలన యుద్ధమనఁగా శత్రువును లెస్సగ ప్రహరించుట, ఆత్మరక్షణముకై కామకౌగళాది శత్రువర్గమును ప్రహరించుటే స్వధర్మమునకు సంబంధించిన యుద్ధము క్షత్రియునకు (ఆత్మరక్షపరునకు) ఇంతకంటే శ్రేయము (మోక్షము) వేరొకటిలేదు. ఇట్టి యాధ్యాత్మిక సంగ్రామమే మోక్షదాయకమగును కాని యనర్థదాయకమైన భౌతిక ద్రవ్యసంచయమునకై జ్ఞాతులతో కలహించి చచ్చినవారికి మోక్షము లభించినట్లు నేనెచ్చటను వినియుండలేదు.

మూ॥ యదృచ్ఛయా చోపపన్నం స్వర్గద్వార మపావృతమ్।

సుఖినః క్షత్రియాః పార్థ లభంతే యుద్ధమీదృశమ్॥ 32

తా॥ ఓపార్థా! తమప్రయత్నము లేకయే తటస్థించినట్టియు, తెలివైన బడిన స్వర్గద్వారమనఁ దగినట్టియు, ఈవిధమైన యుద్ధము సుఖవంతులైన క్షత్రియులు పొందుదురు.

విశే॥ “సుష్మఖినతి కామాదీశ శత్రూనితి సుఖమ్ తత్సుఖం యేషా మస్తి తే సుఖీనః ఖను అవదారసే” అనుసూత్యమునుబట్టి కామాది శత్రువులను విదారింపు సత్కర్మఫలము సుఖమనఁబడును. అట్టి పూర్వసుకృతము కలిసివచ్చుటే అప్రయత్నముగ యుద్ధము తటస్థించుటయగును. సుఖస్థానమే స్వర్గముకనుక కామాది శత్రువులను ప్రహరించుటకు అవకాశ మేర్పడినదనఁగా స్వర్గద్వారము తెలివైనదనియే భావము. ఇట్టి యవకాశమును పొందిన ఆత్మరక్షా వికారదులే క్షత్రియులు, సుఖవంతులు. హత్యాప్రచారములొజ్జరిన భౌతిక కలహమే స్వర్గద్వారమనికాని, యిట్టి కలహములలో పాల్గొనినవారే సుఖవంతులనికాని చెప్పినయెడల ఈకాలపు పెద్దమనుష్యులు ఓప్పుకొనరు.

మూ॥ అథచేత్త్వం ధర్మ మిమం సంగ్రామం నకరిష్యసి।

తతస్స్వధర్మం కీర్తించ హిత్వా పాపమువాప్యసి॥

33.

తా॥ మఱినీవు ధర్మముతో సంబంధించిన యాయుధము చేయవేని అం దువలన స్వధర్మమును, కీర్తిని వదలివేసి పాపము పొందగలవు.

విశే॥ అంతశ్శత్రువులైన కామ లోభాదులను అణచు కొనిన పరిశుద్ధాత్ములకు బాహ్యశత్రువు లుండరు భౌతికమైన యుద్ధము తటస్థింపదు. ఆధ్యాత్మిక యుద్ధరంగమున ప్రధానశత్రువులైన కామలోభాదుల జయించు నైపుణ్యములేని హిరణ్యకశిపుడు, రావణుడు, మొదలైన బలవంతులు భౌతిక యుద్ధములలో శత్రువుల నెందఱు గెలిచినను వారికి కీర్తీలేదు. సుఖములేదు స్వధర్మము, సిద్ధాంతము కాలేదు. కనుక అంతశ్శత్రువుల నిగ్రహించి భావ శుద్ధిని గాంచుటే ధర్మమునకు సంబంధించిన యుద్ధము కీర్తికరమైన స్వ ధర్మము. అటుగాక బౌతిక యుద్ధము మాత్రమే చేయుటవలన కీర్తిలేదు, సుఖములేదు. స్వధర్మము కానేరదు. పాపముపొందుట నిజము.

మూ॥ అక్రీర్తిం చాపి భూతాని కథయిష్యంతి తేఽవ్యయామ్।

సంభావి తస్య చా కీర్తి ర్మరణా దతిరిచ్యతే॥

34.

తా॥ పృజలు నీ యపకీర్తిని పృకటింపఁ గలరు. ఈ యపకీర్తి మాని పోవునదికాదు. గొప్పగఁ దలఁపఁబడిన పురుషునకు అపకీర్తియన్నది మరణ మునకు మించిన దగును. •

విశే॥ మరుత్తుఁడు, దుష్కంతుఁడు, మొదలైన కొందఱు సుప్రసిద్ధ ప్రభువులు అప్రయత్నముగ ప్రాప్తించిన భౌతికయుద్ధమునుండి విరమించు కొనినట్లు రామాయణములో ఉత్తరకాండమునఁ జెప్పబడినది. శ్రీకృష్ణుడు సైతము కొన్నిచోట్ల భౌతిక యుద్ధము నుండి పరాజ్యుక్తుడైనట్లే పురాణము లలో చెప్ప బడినది. కాని అందువల్లనే వారు మరణమునకు మించిన అప కీర్తిలో బడిపోయినారని మనము వినలేదు. "నీతిలేనివాని నిందింతు లోకు లు" అని పెద్దలు చెప్పియున్నారు, ఆధ్యాత్మిక నీతిలేనివాడు బౌతిక నీతి నిలుపుకొనఁ జాలక లోకులచే నిందింపబడి మరణమునకు మించిన అప కీర్తిని, పాపమును పొందుచున్నాఁడు.

మూ॥ భయా ద్రణా దుపరతం మంస్యంతే త్వాం మహారథాః॥

యేషాంచ త్వం బహుమతోభూత్వా యాస్యసి లాఘవమ్॥ 35.

తా॥ ఎవరిలో నీవు (ఇంతవఱకు) గొప్పగఁ దలఁపఁ బడుచుంటివో (వారియెదుటనే) లాఘవము పొందగలవు. మహారథులెల్లరు నిన్ను భయముతో విరమించుకొనిన వానినిగఁ దలఁతురు.

విశే॥ “రము క్రిడాయామ్” అను సూత్యమువలన అత్మకు క్రిడాస్థానమైన శరీరము రథమనబడును.

శ్లో॥ అత్మానం రథినం విధి శరీరం రథమేవతః॥

బుద్ధింతు సారథిం విద్ధి మనః ప్రగఃమేవచ॥

ఇంద్రియాణి హయానాహుర్విషయాన్స్తేషు గోచరాః॥

అత్మ రథికుఁడు. శరీరము రథము. బుద్ధి సారథి మనస్సు పగ్గము. ఇంద్రియములు గుఱ్ఱములు. ఇంద్రియ గోచరములైన విషయములు లక్ష్యములు. (ఈశ్వరము కలెఁపనిషత్తు 3 వల్లిలోను, పైంగలోపనిషత్తు 4 అధ్యాయములోను, శివగీత 14 అధ్యాయములోను, కొంచము వర్ణభేదముతో జదివినట్లు జ్ఞాపకము.) మఱియు భాగవతములో పురంజనోపాఖ్యాన మనెడు అధ్యాయములో ఘట్టమునందు దేహమును రథముగ వర్ణించియున్నారు. మహారథులనగా దేహధారులలో గొప్పవారని భావము. స్థూల శరీరము నందలి తత్త్వము లన్నిటిలోను గొప్పగా బావింపబడిన జ్ఞాత కామ లోబాదులను నిగ్రహింప జాలక విరమించుకొనుటచే లాఘవము పొందుచున్నాఁడు. విషయేంద్రియములకు లొంగిపోవుటే యపకీర్తి అదే మరణము.

శ్లో॥ అమృత్యుః కర్మణా కేచిన్మృత్యుర్నాస్తితి చాపరే॥

శృణుమే బుధవతో రాజా యదైతన్మా విశంకభా॥

ఓ రాజా! కర్మ (అభ్యాస) యోగముచే మృత్యు రాహిత్యము అగుచున్నదని కొండఱు (చెప్పుదురు) తనకంటే అన్యములేదన్న పరిపూర్ణ భావము గలవారు మృత్యువు లేదనియే (చెప్పుదురు) అదియెట్లో చెప్పుచున్న నా మాట వినుము, సంశయింపకుము. (సనత్కుజాతీయము 1 అ. 3 శ్లో)

శ్లో॥ ఉభేసత్యే క్షత్రియాద్య పృవృతే।
 ర్మహౌ మృత్యు స్సమ్మతోఽయం కవీనామ్।
 పృమాదంపై మృత్యుమహం బ్రవీమి।
 తథాపృమాద మమృత త్వం బ్రవీమి॥

“ఓ క్షత్రియా! పైజెప్పినట్లు రెండు నిజమే. జన్మకారణమైన వృత్తి యందు కలుగు మోహమే మృత్యువని పండితుల యభిప్రాయము. అజా గగత్త (స్వస్వరూపమును మఱచుట) మృత్యువని నేను చెప్పుచున్నాడను, అదే విధముగా జాగృతఅమృతత్వమని చెప్పుచున్నాడను.” (సనత్సుజాతి యము 1 అ 4 గ్లో)

శ్లో॥ పృమాదో బృహ్మనిష్ఠాయాం న కర్తవ్యః కదాచన।
 పృమాదో మృత్యురీత్యాహు ర్విద్యాయాం బృహ్మవాదినః॥

బృహ్మనిష్ఠయందు మతిమఱపు ఎప్పుడును ఉండరాదు. విద్యయందు పృమాద పడుటే మృత్యువని బృహ్మవాదులు చెప్పుదురు. (అధ్యాత్మీపని షత్తు 14) పృశ్నతి విషయములయందు అనురక్తుడై స్వస్వరూపమను మఱచుటే అధ్యాత్మికులకు మరణమని యిందువలన ఋజువగుచున్నది.

మూ॥ అవాచ్య వాదాంశ్చ బహూ వదిష్యంతి తవాహితాః।
 నిందంత ప్రప సామర్థ్యం తతో దుఃఖతరం ను కిమ్॥ 36.

తా॥ నీకు హేతులు కానివారు నీసామర్థ్యమును నిందించుచు పలుక రానిమాటలు విశేషముగా పలుకఁగలరు. అంతకంటె మిక్కిలి దుఃఖము మఱేమున్నది?

మూ॥ హతోవా ప్రాప్స్యసి స్వర్గం జిత్వావా భోక్తృసేమహీమ్।
 తస్మాదుత్తిష్ఠ కౌంతేయ యుద్ధాయ కృతనిశ్చయః॥ 37.

తా॥ ఓ కౌంతేయా! హతుఁడవైనచో స్వర్గము పొందగలవు. జయించి నచో మహా ననుభవింపఁగలవు. అందువల్ల యుద్ధమునకై కృతనిశ్చయముఁడవై

శ్లో॥ హతోఽపిలభతే స్వర్గం హత్వాచ లభతేయశః॥
 ఉభయంనో బహుగుణంనాస్తి నిష్పలతారవే॥

యుద్ధములో చచ్చినప్పటికి స్వర్గము పొందుచున్నాడు. శత్రువుల చంపినను కీర్తి పొందుచున్నాడు. మనకీరెండును గొప్ప ప్రయోజనకరములే యగును. నిష్ప్రయోజనమన్నమాటేలేదు (భారత స్త్రీ 2-14)

శ్లో॥ జేతావా బాహ్మమానందం జితేవా విషయాదికమ్।

ప్రాప్నోతి నియతం తస్మాత్కామదీక్షా ప్రహరేద్యతి॥

కామాది శత్రువులతో పోరాడి జయించినచో బ్రహ్మనందమును పొందుచున్నాడు. ఓడిపోయినను విషయానందమును పొందుచున్నాడు. ఎట్లును ఆనందము తప్పినదికాదు. అందువలన యతీశ్వరుడు కామాదులను కొట్టవలసినదే. (విశ్వగీత 68)

విశే॥ “ఈభూమికంటె వేఱుగ మఱియొకచోట స్వర్గలోకమని యొకటి యుండును. అది యీలోకమునకంటె చాల భాగ్యవంతమైనది. సుఖవంతమైనది. అచ్చట దుఃఖమన్నమాటే యుండదు. ఈలోకములో యుద్ధము చేసి చచ్చినవారందఱు ఆలోకములోఁజేరి సుఖింతురు. అది భూలోకమునకంటె సర్వవిధముల హెచ్చైనది” అని భౌతిక పురాణములలోఁ జెప్పుదురు. మఱియు జయించినవారు సుఖ దుఃఖభూయిష్టమైన భూలోకరాజ్యము ననుభవించుననియుఁ జెప్పుదురు. వైశిష్ట్యాలోకమును కొందఱు వ్యాఖ్యాతలు ఇట్లే అనువదించియున్నారు. యుద్ధములో అసమర్థుడైనవాడు చచ్చి దివ్యలోక సుఖముఁ బొందించుచుండఁగా సమర్థుడైనవాడు జయించి దుఃఖపూరితమైన భూరాజ్యమును పొందుట మిక్కిలి యన్యాయముగ నున్నది. మఱియు, దివ్యసుఖ ప్రాప్తికరమైన యుద్ధ మరణమునే సర్వజనులు కొరకదుష్ప్రాప్తికరమైన విజయమును కొరువారు కొందఱు కనఁబడుచుండుట మఱింత చిత్రము. ఈభావము ఆధ్యాత్మికులకు నచ్చదు.

“హనహింసాగత్యోః” అను సూత్రమువలన హతుడనఁగా కామలోభాది శత్రువులచే బీడింపఁబడినవాడనికాని, మానసేంద్రియములచే సంఘాతము చేయబడినవాడనికాని చెప్పవచ్చును. అట్లు విషయేంద్రియ సంగతుడైనవాడు భౌతిక సుఖముల ననుభవింపదగిన దృశ్యధర్మమును పొందుచున్నాడు. అంతశ్శత్రువుల జయించినవాడు (మహాపూజాయామ్) పూజనీయమైన దివ్యపదవి ననుభవించుచున్నాడు. “చిత్ చయనే” అను సూత్రమువలన

చయమనగా కొన్నివస్తువుల చేరికయని యర్థమగుచున్నది. “నిరస్తంచయం నిశ్చయమ్” అన్యవస్తువుల చేరిక లేకుండినది నిశ్చయము, కృతనిశ్చయుడనగా సంగదోషరహితము చేయఁబడినవాడని యర్థము. అట్టి నిస్సంగుడైన శిష్యుని కామాదుల ప్రహరించుటకు లెమ్మని గురువుప్రబోధించుచున్నాడు.

మూ॥ సుఖదుఃఖే సమేకృత్వా లాభాలాభౌ జయాజయౌ।

తతోయుద్ధాయ యుజ్యస్య నైవం పాపమవాప్స్యసి॥

38.

తా॥ సుఖదుఃఖములు, లాభాలాభములు, జయాపజయములు సమముగఁ దోచునట్లు అంతఃకరణమును సంస్కరించుకొని తరువాత యుద్ధమునకుఁ గడఁగుము. అట్లైన పాపము పొందవు.

శ్లో॥ సుఖస్యానంతరం దుఃఖం దుఃఖస్యానంతరం సుఖమ్।

ద్వయమే తద్ది జంతూనా మలంఘ్యం దినరాత్రివత్।

సుఖమధ్యస్థితం దుఃఖం దుఃఖమధ్యస్థితం సుఖమ్।

ద్వయమన్యోఽన్య సంయుక్తం పోచ్యతే జలపంకవత్॥

జీవులకు పగలు, రాత్రి ఒకదాని తర్వాత నొకటి తప్పని సరిగా ఎట్లు వచ్చుచున్నవో అట్లే సుఖ దుఃఖములు ఒకదాని తరువాత మఱియొకటి వచ్చుచున్నవి. వీనిని తప్పించుటకు వీలులేదని తెలిసికొనుము. జలము, బురద ఒకదానియందొకటి కలిసికొని యుండినట్లు సుఖ దుఃఖములు కూడ పరస్పరము ఒకదానియందొకటి కలిసియుండునని చెప్పబడినది. (అథ్వా అయో 6. స. 13, 14 శ్లో)

శ్లో॥ సుఖదుఃఖే సమేకృత్వా లాభం హానిం జయంతథా।

వరాజయంచ శీతోష్ణం మానం చాప్యవమానకం॥

సుఖదుఃఖములను, లాభ లాభములను, జయాజయములను, అదే ప్రకారము శీతోష్ణములను, మానావమానములను సమముగ భావింపవలయును. (వరాహపురాణము పూర్వా. 59 అధ్యాయం)

శ్లో॥ సుఖాత్సం జాయతే దుఃఖం దుఃఖమేవం పునఃపునః॥

సుఖస్యానంతరం దుఃఖం దుఃఖస్యానంతరం సుఖమ్॥

భౌతికమైన విషయసుఖమువలన దుఃఖము కలుగుచున్నది. సుఖమునకు విఘ్నము దుఃఖము వచ్చుచున్నది. దుఃఖమునకు తరువాత సుఖము వచ్చుచున్నది. ఈ విధముగా మరలమరల దుఃఖముకలుగుచున్నది. (పింగళాగీత 19 స్లో.)

శ్లో॥ సుఖదుఃఖే మనుష్యాణాం చక్రవత్పరివర్తతః॥

సుఖాత్త్వం దుఃఖమాపన్నః పునరాపత్త్యసే సుఖమ్॥

మనుష్యులకు సుఖదుఃఖములురెండు చక్రమువలె ప్రవర్తించుచున్నవి నీవు సుఖమునుండి దుఃఖము పొందుచున్నాడవు. మరలసుఖమును పొందుచున్నాడవు. (పింగళాగీత 20)

శ్లో॥ ననిత్యం లభతేదుఃఖం ననిత్యం లభతేసుఖమ్॥

శరీరమేవాయతనం దుఃఖస్యచ సుఖస్యచ॥

యెల్లప్పుడు దుఃఖమునే పొందుటలేదు. ఎల్లప్పుడు సుఖమునే పొందుటయులేదు. దుఃఖమునకును, సుఖమునకును దేహమే నిలయము (దేహములేనప్పుడు సుఖదుఃఖములు లేవనిభావము. (పింగళాగీత 21 స్లో.)

శ్లో॥ శరీరమేవాయతనం సుఖస్య

దుఃఖస్యచాప్యాయతనం శరీరమ్॥

యద్యచ్ఛరీరేణ కరోతికర్మ

తేనైవ దేహీ సమపాశ్మతే తత్॥

సుఖమునకు శరీరమే నిధానము. దుఃఖమునకు శరీరమే నిధానము మనుష్యుడు శరీరముతో ఏయే కర్మచేయుచున్నాడో ఆ కర్మఫలమును శరీరముతోనే అనుభవించుచున్నాడు (పింగళాగీత 22 స్లోకము)

విశే॥ భౌతికములైన సుఖదుఃఖాది ద్వంద్వములన్నియు జన్మకారణములే. వీనియందొకటి మంచిది, వేఱొకటి చెడ్డదియను భేదభావము ఆర్థవిద్యార్థికి ఉండరాదు. అన్నిటియందును సమానమైన నిస్పృహకలిగిన మీదటనే కామాది శత్రువుల ప్రహరించుటకు వీలుపడును. ఈ విధముగజేసి నప్పుడే సర్వపాపములనుండి విముక్తుడగుచున్నాడు.

శ్లో॥ క్వచిత్పుద్వీశయ్యః క్వచిదపిచ పర్యంక శయనః॥

క్వచిచ్ఛాకాహరః క్వచిదపిచ శాల్వోదనరుచిః॥

క్వచిత్కంఠాధారీ క్వచిదపిచ దివ్యాంబరధరో॥

మనస్వీకారార్థీ న గణయతి దుఃఖం నచసుఖమ్॥

కార్యము సాధింపదలచిన ధీరాగ్రేసరుడు ఒకయెడ (కఠిన శిలాకంటక సమన్వితమైన) భూమిమీదశయనించుచున్నాడు. ఒకయెడ (అతిమృదులములైన హంసతూలికాది) తల్పముల మీదను శయనించుచున్నాడు. ఒకయెడ (నీరసములైన) కందమూలాది వన్యపదార్థములఁ దినుచున్నాడు ఇంకొక యెడ మంచి స్వాదుగలిగిన పరియన్నము మొదలైన పదార్థములఁ గూడ భుజించు చున్నాడు. ఒకయెడ ప్రాతపేలికలతో గూర్చబడిన బొంత ధరించు చున్నాడు వేతొకయెడ దివ్యములైన (బంగారుపట్టు) వస్త్రములు సైతము ధరించుచున్నాడు. కాని భూశయ్యాదుల యందలి దుఃఖమును, మృదుపర్యంకాదుల యందలి సుఖమును గూడ లెక్కింపడు. (శ్రీభర్తృహరి 1-73) ఇటువంటి యార్షవిద్యార్థి పాపమునుండి విడువబడును.

మూ॥ ఏషాతేఽభి హతాసాంఖ్యే బుద్ధిర్యోగేత్విమాంశృణు॥

బుద్ధాయుక్తో యయాపార్థ కర్మబంధం ప్రహస్యసి॥ 39.

తా॥ అర్జునా! అత్యవిచారణలోఁ జేరిన జ్ఞానము నీకు బోధింప బడినది ఇంక యోగమునందు ఏ బుద్ధితో గూడుకొని జన్మకారణమైన కర్మబంధమును వదలగలవో దానిని వినుము. (అష్టాంగ యోగములలో పూర్వాంగములు నాలుగు కర్మయోగ మనియు, ఉత్తరాంగములు నాలుగు బుద్ధియోగ మనియు, ఇదివఱకు జెప్పబడినది, బుద్ధియోగముతోఁ గూడుకొని నప్పుడు కర్మబంధములు వదలునని యోగీశ్వరులు చెప్పుదురు.)

మూ॥ నేహభిక్రమనానోఽస్తి పృత్యవాయో నవిద్యతే॥

స్వల్పమప్యస్య ధర్మస్య త్రాయతే మహతోభయాత్॥ 40.

“అభిక్షా: క్రమతి ఇతి అభిక్రమః, తన్నాశః అభిక్రమనాశః, క్రముపాద విక్షేపే, ఐశ అదర్శనే”

తా॥ ఇచ్చట బాగుగ ఆక్రమింపబడిన లక్ష్మీస్థానము మరల తప్పి పోదు. కలుగబోవు శుభోదయమునకు పృతి విఘాతములేదు. ధర్మములో కొంచము భాగము అయినప్పటికి గొప్పభయమునుండి రక్షించుచున్నది.

శ్లో॥ స్వల్పవి దీపకణికా బహుళం నాశయేత్తమః॥

స్వల్పౌపిపిబోధోనిబిడం బహులం నాశయేత్తమః॥

దీపజ్వాల చిన్నదయ్యును గొప్పచీకటిని పొగొట్టుచున్నది అట్లే తత్వజ్ఞానము కొంతమాత్రము సాధించినను అది గాఢమైన గొప్ప అజ్ఞానాంధకారమును పొగొట్టుచున్నది. (ఆత్మప్రబోధోపనిషత్తు 28 శ్లో.)

మనుష్యునకుఁగలుగు సమస్త భయములు జన్మమువలననే కలుగుచున్నవి. కావున అన్నిటిలో జన్మభయమే గొప్పది. అద్యంతములులేని యాత్మ అనంత కాలవాసినయందు ఆధ్యాత్మిక యుద్ధమనెడు స్వధర్మమును సర్వదాచేయక ఒక్కనరజన్మమున మాత్రము సూక్ష్మసంవత్సరములో అంతకు తక్కువగనోచేయుట స్వల్పమేయగును. అటులస్వల్పమేయైనను గొప్పదైన జన్మభయమునుండి రక్షించుచున్నది. భౌతికయుద్ధమే స్వధర్మమని నమ్మినయెడల కొంచమేచేసి విరమించుకొన్నవానికి భయము దీక్షుననిచెప్పలేము. అభిక్రమము నిలువదు. శుభముఁ గాంచజాలఁడు కనుక ఆధ్యాత్మిక యుద్ధమని నమ్మవలసియున్నది.

మూ॥ వ్యవసాయాత్మికా బుద్ధిరేకేహ కురుసందస॥

బహుకాఖాహ్యనంతాశ్చ బుద్ధయోఽవ్యవసాయినామ్॥ 41

తా॥ అర్జునా! మంచినిశ్చయ జ్ఞానముతోఁగూడిన బుద్ధియోగము ఒక టేపద్ధతిలోనుండును నిశ్చయజ్ఞానములేనివారి బుద్ధులు అనేకములైన చీలి కలుగలిగి యెంతదూరముపోయినను విడతగనిచైయుండును.

సర్వభూతములయందలి చైతన్యమంతయు నొకటేకాని అన్యము లేదను నిశ్చయజ్ఞానముగల యోగిబుద్ధి యెప్పుడును ఏకభావమునే కలిగియుండును. వేఱువేఱుగనుండు సూల శరీరములఁబూచి పరమాత్మయు నటదేయని పృథగ్భావముతోఁ బూచువానిబుద్ధి నానావిధములఁ బోవుచుండును.

మూ॥ యామిమాం పృష్టితాం వాచం పృవదంత్యవిపశ్చితః
వేదవాదురతాః పార్థ నాన్యదస్తీతి వాదినః॥ 42.

కామాత్మాన స్వర్గపరా జన్మకర్మ ఫలప్రదామ్।
క్రియావిశేష బహుళాం బోగైశ్వర్య గతిం పృతి॥ 43

తా॥ అర్జునా! ఆత్మజ్ఞానశూన్యులు, వేదములలో వాదోపవాదములు సేయుటయందే యిచ్చగలవారు, బౌతికములైన కోరికలతోఁ గూడుకొని స్వర్గా దిసుఖములయం దాసక్తిగలవారై జన్మకారణమైన కర్మఫలము నిచ్చునట్టి యు, కాయక క్రియాబాహుళ్య రూపమైనట్టియు, బోగములతో, ఐశ్వర్యము లతోఁ గూడినట్టియు మార్గమేదికలదో దానినిగుఱించి వికాసమైన మాట చెప్పు చున్నారు. ఇంతకంటె వెఱుమార్గములేదని వాదించుచున్నారు.

మూ॥ బోగైశ్వర్యప్రసక్తానాం తయావహృతచేతసామ్।
వ్యవసాయాత్మికా బుద్ధిస్సమాధౌ నవిధీయతే॥ 44.

తా॥ అట్టి ప్రవృత్తిమార్గముచే అపహరింపఁబడిన చిత్తముగలవారికి, బోగములయందును, ఐశ్వర్యములయందును ఆసక్తిగలవారికి సమాధియందు నిశ్చయమైన బుద్ధి నిలువదు

స్థో॥ పరంతు శాస్త్రాణి యజంతుదేవాః।
కుర్వంతు కర్మాణి భజంతు దేవతాః।
అత్రైక్య బోధన వినా విముక్తిః
ర్మసిద్ధ్యతి బ్రహ్మశతాంతరేఽపి॥

తర్కవ్యాకరణాది శాస్త్రములు చదువుదురుగాక, మహేంద్రాదులైన దివ్యపురుషుల పూజింతురుగాక, శ్రౌతస్మార్తాది బౌతిక కర్మలఁ జేయుదురు గాక, మఱియు నానాదేవతలసేవింతురుగాక సర్వభూతములయందలి యాత్మ యొకటేయను తెలివి గలుగకున్నచో నూఱుబ్రాహ్మకల్పములకైనను ముక్తి లభింపదు. (వివేకచూడామణి 6)

స్థో॥ న కర్మణా సుకృతే నైవ రాజకః।
సత్యం జయే జ్ఞానానాద్వా యజేద్వా।

MEMORIAL
BUDDAPAH.
265

శత పత్రము. (90)

సతన బాలోఽమృత్యు మభ్యేతి రాజః।

రతించాసా నలభత్కృంతకాలే॥

ఓ రాజా! వేదవిహితమైన పుణ్యకర్మచేతనే నిత్యశుభమును సాధించుటకు వీలుపడదు. ఇతను హోమముఁజేయుఁగాక, యజ్ఞముఁ జేయుఁగాక మూఁడుఁడైనవాఁడు (అత్మజ్ఞానము లేనివాడు) మోక్షముఁ బెందజాలడు. అవసాన కాలములో అత్మరతి సుఖము గాంచజాలడు. (సనత్కుబా॥ 4-19)

మూ॥ త్రైగుణ్య విషయావేదా నిస్త్రిగుణ్యో భవార్జునః

నిర్వ్వంద్యో నిత్యసత్త్వస్థో నిర్దైగక్షేమఅత్మవాః॥

45.

తా॥ అర్జునా! వేదములు సత్త్వ రజస్తమో గుణములకు సంబంధించిన ప్రకృతివిషయములను (నీతులను) విశ్రాంతిచేయుచున్నవి. నీవు అత్రిగుణములకు సంబంధము లేనివాఁడవగుము సుఖదుఃఖాది ద్వంద్వములు లేనివాఁడవు, నిరంతరము సత్త్వరూపమైన భగవత్తత్త్వమునందే స్థిరముగ నిలిచియుండువాఁడవు, స్వస్వరూపము నెఱిగినవాఁడవు కమ్ము. ఐహికములైన యర్థములను కూడవేయుట, కాపాడుట అనుయోగక్షేమములు లేనివాఁడవుకమ్ము. అపేక్షాసూన్యుడై మోక్షార్హుడని భావము.

శ్లో॥ నఛందాంసి వృజినం తారయంతి।

మాయావినం మాయయా చర్తమానమ్।

నీడం శకుంతా ఇవ బాత పక్షః॥

ఛందాంస్యేనం ప్రజహో త్యంతకాలే॥

మాయావిద్య మాయతోఁగూడి వర్తించుచు పాపమును పెంచుకొనినవానిని వేదములు రక్షింపజాలవు. వాడుచదివిన వేదపాఠము లన్నియు మరణకాలము ప్రార్థించినప్పుడు రెక్కలుపచ్చిన పక్షులుగూటిని వదలివేసినట్లు వానినివదలివేసి తలఁగిపోవుచున్నవి. (సనత్కుబాతీయము. 2-5.)

మూ॥ యావానర్థ ఉదపానే సర్వత స్సంప్లతోడకే।

తావాన్సర్వేషువేదేషు బ్రాహ్మణస్య విజానతః॥

46.

తా॥ ఎల్లెడల పరిపూర్ణముగ నిండియుండు సరోవర జలముండగా ఇకప్రయత్న పూర్వకముగ త్రవ్వితీయఁబడు ఒకచిన్న బావిసీటియందు ఎంత ప్రయోజనముండునో పరబ్రహ్మతత్వ సిద్ధాంతికి కామ్యకర్మల నెఱిగించు వేదములయందు నంత ప్రయోజనముండును. శాశ్వతమైన బ్రహ్మనందము లభించినవానికి స్వల్ప కాలానుభవ యోగ్యములైన స్వర్గాది సుఖముల దొసఁగు వేదములయందు ప్రయోజన ముండదని భావము.

“తత్రాపరా ఋగ్వేదో యజుర్వేద స్సామవేదోఽథర్వవేద శ్శిక్షా కల్పో, వ్యాకరణం నిరుక్తం ఛందో బ్యోతిషమితి. అథపరా యయా తదక్షర మధిగమ్యతే”

తా॥ ఋగ్వేదము, యజుర్వేదము, సామవేదము, అథర్వవేదము (అనునాలుగు వేదములు) శిక్ష, కల్పము, వ్యాకరణము, నిరుక్తము, ఛందస్సు బ్యోతిషము (అనునాఱు శాస్త్రములు) అపరవిద్యలోఁజేరినవి. మఱియేవిద్యచే అస్థిలిత పరబ్రహ్మతత్వము పొందఁబడుచున్నదే ఆవిద్యపరావిద్యయనఁబడును పరావిద్య లభించిన వారికి అపరావిద్యతోఁబనిలేదు.

(ముండకోపనిషత్తు 1 ముం. 1 ఖం 5 శ్లో.)

“అమృతేన తృప్తస్య పయసా కింప్రయోజనం? ఏవం స్వాత్మానం జ్ఞాత్వావేదైః కింప్రయోజనం భవతి? జ్ఞానామృతతృప్తయోగినో నకించి తక్కర్తవ్యమస్తి తద్రుచే న్నసతత్త్వవిద్యవతి” అమృతము ద్రావి తృప్తిఁజెందినవానికి జలముతో నేమిప్రయోజనమున్నది? అప్లేతనయందు ప్రకాశించు పరమాత్మ తత్త్వమును తెలిసికొనిన తర్వాత వేదములతో నేమిప్రయోజనమున్నది? జ్ఞానామృతములో తృప్తిపడిన యోగీశ్వరునకు (చైవిక కర్మయందు) చేయఁదగినది కొంచెమైననుండదు. ఉండినచో అట్టివాఁడు తత్త్వజ్ఞుఁడుకాఁడు.

(పైంగలోపనిషత్తు 4 అధ్యాయ 9 శ్లో)

శ్లో॥ ద్వేవిద్యేవేదితవ్యేహి పరాచైవాపరాచతే।

తత్రాపరాతు విద్యేహి ఋగ్వేదోయజురేవచ॥

సామవేద ప్రధాథర్వవేదః శిక్షమునిశ్వరః।

కల్పోవ్యాకరణం చైవ నిరుక్తం ఛందవివచ॥

బ్యోతిషంచ యథానాత్మ విషయా అపిబుద్ధయః

అధైషాపరమావిద్య యయాత్మా పరమాక్షరమ్॥

తద్భూతయోనిం పశ్యంతిధీరా ఆత్మానమాత్మని॥

అపరావిద్యయనియు, పరావిద్యయనియు రెండువిద్యలు తెలియఁదగినవి. అందుఋగ్వేదము, యజుర్వేదము, సామవేదము, అదేవిధముగా అథర్వవేదము, శిక్ష, కల్పము, వ్యాకణము, నిరుక్తము, ఛందస్సు, బ్యోతిషము ఇతను అనాత్మవిషయ జ్ఞానముతో కూడినయేలాటివికూడ అపరావిద్యలోఁజేరుచున్నవి. మఱియేవిద్యచేత జ్ఞానయోగులు సర్వభూతముల యుత్పత్తికిఁగారణమైనట్టియు, అవ్యయమైనట్టియు భగవత్తత్త్వమును తమలోఁదాము చూచుచున్నారో అవిద్య పరావిద్యయగును. పరావిద్య లభించినవానికి అపరావిద్యయందు ప్రయోజనముండదని తెలియవలయును.

(రుద్రహృదయోపనిషత్తు 28 మొదలు.)

మూ॥ కర్మవ్యోవాధికారస్తే మాపలేషు కదాచన।

మాకర్మఫలహేతుర్భూత్వే సంగోఽస్యకర్మణి॥

47.

తా॥ నీకు కర్మచేయుటయందే యధికారమున్నది. ఫలములయందు ఎప్పుడును వలదు. కర్మఫలమునకు కారణము కారదు. అకర్మయందు నీకు అసాక్తియుండకూడదు.

విశే॥ యోగికి తెలుత కర్మయోగము అని చెప్పఁబడు యోగభాగమును అబ్యాసము చేయుటకే అర్హతయుండును. ఇందు మనశ్శుద్ధి దప్ప మఱి యొక పృతిఫలము లేదు. మనశ్శుద్ధి యన్ననో రూపనామములు లేనిది. కర్మయోగికి కొరకున్నను కలుగుచున్నది. ఇదిగాక మఱియైన కొరిక పెట్టుకొనినను యోగభృంశ మగుచున్నది. కనుక ఇతర ఫలములను కొరరాదు. ఫలములకు నేను కర్తననుకొనరాదు, మఱియొక జన్మకారణమైన ఫలమునకు హేతువైన కర్మచేయరాదు కర్మయోగ పద్ధతి వలదని దీనికంటె అన్యమైన పద్ధతి కావలయునని నీకు ఆపేక్షవలదు.

మూ॥ యోగస్థః కురు కర్మాణి సంగం త్యక్త్వా ధనంజయ।

సిద్ధ్యసిద్ధ్యో స్సమో భూత్వా సమత్వం యోగ ఉచ్యతే॥

48.

కా॥ అర్జునా! జన్మకారణమైన పృవృత్తియందు ఆసక్తిలేక లాభాలాభములయందు సముడవై యోగమునందుండి కర్మలను చేయుము. సమభావము కలిగియుండుటే యోగమనఁబడును.

విశే॥ సర్వభూతములయందలి పృత్యగాత్మ యొక్కటే కాని వేఱు లేదను భావము సమత్వము, ఇది యోగమనబడును. సర్వభూతాత్మనేననుజ్ఞప్తియందుండుటే యోగము నందుండుట తనకంటె అన్యము మఱియొకటి లేనప్పుడేక లభింపఁదగినదిలేదు. లభింపరానిదిలేదు. కావలయుననెడి యాసక్తియులేదు. అట్టిస్థితియందుండి విద్యార్థియై మనీయమాది కర్మయోగ పద్ధతుల నభ్యాసము చేయవలయును.

శ్లో॥ కర్మోదయే కర్మఫలానురాగాస్తే।
తత్రానుయాంతి నతరంతి మృత్యుమ్॥
సదర్థ యోగానవగమా త్సమంతాత్।
ప్రవర్తతే బోగయోగేన దేహ॥

కర్మయోగారంభమున కర్మఫలమునం దనురక్తులైనవారు దానియందే తగులుకొనిపాదురు. మృత్యువును తరింపఁజాలరు. స్వస్వరూపానుభవము అందుపాటులో లేకపావుటవలన దేహిసంపూర్ణముగా ఐహికభోగములను సమకూర్చుకొనుటతోనే వర్తించుచుండును. (సనత్సుజాతీయము 1 అ 9 శ్లో)

ఓం. తత్. సత్.

శ త ప త్ర ము

91

మూ॥ దూరేణహ్యవరం కర్మ బుద్ధియోగా ధ్ధనంజయః।

బుద్ధౌ శరణ మన్విచ్ఛ కృపణాః ఫలహేతవః॥

49.

తా॥ అర్జునా! కర్మయోగము మోక్షస్థానము జెందుటకు చూర
మైన దగుటచే బుద్ధియోగమునకంటే మేలైనదికాదు. నీవు బుద్ధియోగము
నందు ఆశ్రయము కోరుము. కర్మఫలమును కారణముగ లక్షించువారు
అల్పులు, బుద్ధియోగము నాశ్రయింపక కేవల కర్మయోగమునే అనుష్ఠింపఁ
జూచినచో విషయాసక్తి యుడుగదు. యోగభ్రంశమగును. మఱియు పెక్కు
కష్టములు, దుఃఖములు సంభవించును కనుక బుద్ధి నాశ్రయించియే కర్మ
చేయవలయును.

శ్లో॥ చిత్తస్యశుద్ధయే కర్మ సతుపస్తాపలబ్ధయే।

వస్తు నిద్ధిర్విచారేణ నకించిత్కర్మకోటిభిః॥

కర్మయోగము మనశ్శుద్ధికి బనికివచ్చునే కాని తత్త్వప్ర్యాప్తికి బనికి
రాదు. పరమాత్మ తత్త్వము సాంఖ్యయోగము చేతనే లభించును. సాంఖ్య
యోగము లేకున్న పెక్కుకర్మలు చేసినను లభించునదికాదు.

(వివేకచూడామణి 11 శ్లోకము)

మూ॥ బుద్ధియుక్తౌ బహుతిహ ఉచె సుకృత దుష్కృతే।

తస్మాద్భోగాయ యుజ్యస్య యోగః కర్మసు కౌశలమ్॥

50

తా॥ బుద్ధియోగముతో కూడినవాడు (సాంఖ్యయోగి) ఈ లోకములో
పుణ్య పాపములను రెంటిని వదలివేయుచున్నాడు. యమనియమాది దృశ్య

రూపములైన అభ్యాసములయందు బుద్ధియోగముమేలు. అందువలన యోగము కొరకు యత్నము చేయుము.

విశేషము బుద్ధినిశ్చయము లేకున్న కర్మయోగము సాగదు. కర్మయోగము లేకున్న చిత్తశుద్ధి కలుగదు. చిత్తశుద్ధిలేకున్న అత్మజ్ఞానము లభింపదు. అత్మజ్ఞానములేకున్న సత్యశుభప్రాప్తిలేదు. అందువలన తెలుత బుద్ధినిశ్చయము కావలయును.

శ్లో॥ న కామకర్మవీజానామ్ దృశ్యతేయత్య సంభవః॥

వాసుదేవైక నిలయ స్సవైభాగవతోత్తమః॥

కోరికతోగూడిన కర్మవీజాంతురము ఎవనియందు గనబడదో, సర్వభూతాత్మయైన పరమాత్మయే తనకు స్థానముగ నెవడున్నాడో వాడు దైవపరాయణులలో ఉత్తముడు. (అర్చభగిత. అ. 1-50) ఇట్లు చెప్పుటచే భగవత్తత్వము నందు బుద్ధినిలిపిన యోగియే నిష్కామ కర్మయోగమునందు నెర్పరియగునని భావము.

మూ॥ కర్మజం బుద్ధి యుక్తాహి పరిం త్యక్తా మనీషిణః

జన్మబంధ వినిర్ముక్తాః పరంగచ్ఛంత్యనామయమ్॥

51.

తా॥ బుద్ధియోగముతో గూడినవారు (ప్రత్యాహార, ధారణా, ధ్యాన సమాధి అను ఉత్తరాంగములు అనుష్ఠించినవారు) యమ నియమాది కర్మయోగాభ్యాసములవలన కలుగు కాయగ్లేశములను సుఖదుఃఖాది ఫలములను త్యజించి జన్మబంధముల వలన విడువబడిన వారై నిరామయమైన పరమాత్మ తత్వమును పొందుచున్నారు. బుద్ధియోగము లేక కేవల కర్మయోగమునే అభ్యసించువారు జన్మకారణమైన కర్మ ఫలమును త్యజింపజాలరు. పరతత్వమును పొందజాలరు. అని భావము.

మూ॥ యదాతేమోహ కలిలం బుద్ధిర్వ్యతి తరిష్యతి

తదా గంతాని నిర్వేదం ప్రోతవ్యస్య శ్శుతస్యచ॥

52

తా॥ అర్జునా! నీబుద్ధి యొప్పుడైతే మోహరూపమైన కాలుష్యమును దాటగలదో అప్పుడు వినవలసినట్టియు, వినినట్టియు అర్థములలో వైరాగ్యము పొందుచున్నాడవు. అతీతానాగతములైన బౌతిక విషయములయందు శృవణజ్ఞానము లేనివాడవగుదువు. స్వర్గాది సుఖముల నెఱిగించు వేదములకు అతీతమైనపదము పొందుదువు.

శ్లో॥ ఇంద్రియేభ్యశ్చ పంచబ్యో మనసశ్చైవ భారత।

అతీతానాగతేభ్యశ్చ ముక్తస్యే త్స సుఖభవేత్॥

ఓ భారతా! ఇంద్రియములనుండి, మనస్సునుండి, అగతానాగతములైన విషయ వాసనలనుండి విడువబడిన వాడగునేని అట్టివాడు సుఖపంతుడగును. (సనత్సుజాతయము 2. అ 39 శ్లో.)

మూ॥ శుభ్రతి విపశ్చిపన్నా తే యదా స్థాస్యతి సిశ్చలా।

సమాధావచలా బుద్ధిస్తదాయోగ మవాప్స్యసి॥

53

తా॥ అర్జునా! వేదములనుండి విపరీతజ్ఞానమును పొందిన నీబుద్ధి యొప్పుడైతే భృంశములేనిదై సమాధియందు నిలకడగా స్థాపితమగుచున్నదో అప్పుడు యోగమును పొందగలవు.

వి॥ శే॥ “శుభ్రతి విపశ్చిపన్నా” వినికడివలన విశేషముగఁ దెలియఁబడినదని యింకొకయర్థము వచ్చును. ఈయర్థము మంచిదేకాని అష్టాంగయోగములు సాధించి శృమపడినవారికే సమాధియందు చిత్తమునిలుచుట దుర్లభమని యోగీశ్వరులు చెప్పుచుండ శృవణమాత్రముననే నిలుచునని యొప్పుకొనుటకు వీలుపడదు. అర్జునుడు తెలుతవైదిక ధర్మములఁజేర్కొనుచు విమనస్కుడైనట్లు చెప్పఁబడియుండుటచేతను, కడచిన శ్లోకములలో సైతము వేదవిహితాచారములు నిరసింపఁబడి యుండుటచేతను, పృథ్వీధర్మములైన వైదికాచారములవలన విముఖతఁజెందినప్పుడే సమాధియోగమునందు బుద్ధి పృథిష్ఠింపఁబడుటకు అపకాశము చిక్కునని యోగీశ్వరులందఱు చెప్పుచుండుటచేతను పెవిధముగ అనువదించితిని.

అట్లునుఁడు చెప్పచున్నాఁడు;

మూ॥ స్థితప్రజ్ఞస్య కా భాషా సమాధిస్థస్య కేశవ।

స్థితధీః కిం ప్రభాషేత తిమాసిత వ్యజేతకమ్॥

54

తా॥ ఓ కృష్ణా! సమాధియందు స్థిరముగ బుద్ధినిలిచిన వానిభాష యెట్టిది? అతఁడేమి మాటాడును? ఎట్లు కూర్చుండును? ఎట్లు ప్రవర్తించును? (అధ్యాత్మిక కర్మయందు తుదిలక్ష్మ్యమైన సమాధి వర్ణింపఁబడుచున్నది కనుక యుద్ధమన్నను, కర్మయన్నను భౌతికముకాదని తెలియఁపగి యున్నది)

శ్రీభగవానుఁడు చెప్పచున్నాఁడు.

మూ॥ ప్రజహాతి యదా కామాన్ సర్వాన్ పార్థ మనోగతాన్।

ఆత్మన్యై వాత్మనా తుష్టః స్థితప్రజ్ఞ స్తదోచ్యతే॥

55

తా॥ అట్లునా! మనస్సుతోఁగూడిన కోరికల నన్నిటిని ఎప్పుడైతే విడిచి పెట్టు చున్నాఁడో, ఆత్మయందు ఆత్మచేతనే ఎప్పుడు సంతృప్తుఁడగు చున్నాఁడో అప్పుడు స్థితప్రజ్ఞుఁడని చెప్పఁబడు చున్నాఁడు.

శ్లో॥ ప్రజహాతి యదా కామాన్ సర్వాన్ శ్చిత్త గతాన్ మనః।

మయి సర్వాత్మకే తుష్టః సజీవన్ముక్త ఉచ్యతే॥

ఓ మునింద్ర! ఎప్పుడైతే సర్వభూతాత్మయైన నాయందు తృప్తిజెందిన వాడై తన మనస్సున తగులుకొనియుండు కోరికల నన్నిటిని కొట్టివేయు చున్నాఁడో అప్పుడే యతఁడు జీవన్ముక్తుఁడని చెప్పఁబడును.

(వరాహోపనిషత్తు 4 28 శ్లో)

మూ॥ దుఃఖేష్వను ద్విగ్నమనా స్సుఖేషు విగతస్పృహ॥

వీతరాగ భయకౌఠః స్థితధీర్ముని రుచ్యతే॥

56.

తా॥ దుఃఖములు గలిగినప్పుడు భీతిఁజెందక, సుఖములయందు ఆశ పడక రాగమునుఁ భయమును, క్రోధమును వదలుకొని స్వస్వరూపమును మననముచేయువాడు స్థిరమైన బుద్ధికలవాడని చెప్పఁబడును.

శ్లో॥ న హి దుఃఖేషు శోచంతే న పృహ్లాష్యంతి చర్తిషుః
కృతప్రజ్ఞా జ్ఞానతృప్తాః క్షాంతాః సంతోషనీషిణః॥

జ్ఞానయోగము పర్యాప్తముగ చేసి జ్ఞానముచేతనే సంతోషింపబడి ఓర్పు
గలిగియుండు సత్పురుషులు భీశాలురు దుఃఖములు కలిగినప్పుడు శోకింప
రు. క్షేమాభివృద్ధులు కలిగినప్పుడు సంతోషపడరు కదా?

(భారతము శాంతి 223 అ. 29 స్లో)

శ్లో॥ అర్థసిద్ధి మనర్థంచ జీవితం మరణం తథా।
సుఖదుఃఖఫలంచైవ నద్వేష్టు నచకామయే॥

అర్థలాభమును, అనర్థమును, జీవితమును, మరణమును, సుఖదుఃఖ
రూపమైన కర్మఫలమును ఇట్టివాని నన్నిటిని వలదని ద్వేషించును కావల
యునని వాంఛింపను. (భారత. శాంతి. 224 అ. 13 స్లో.)

" దృష్టదుఃఖేష్వను ద్వేగో విద్యాయాః ప్రస్తుతం ఫలమ్ " దుఃఖము
లు తోచినప్పుడు భీతిజెందకుండుటే బ్రహ్మవిద్యయొక్క యిష్టఫలము.
(వివేకచూడామణి 422 స్లో.)

విశే॥ భగవత్తత్త్వమునందు మానసేంద్రియములను స్థిరముగ నిలి
పినప్పుడు భౌతికములైన దుఃఖములు, సుఖములు కనబడవు. అందువ
లన బేదమోదములు కనబడవు. తనకు హనిజేయు అన్యవస్తువులేదని తెలి
సికొనినందున రాగద్వేషాదులు పాడనూపవు. ఇట్టి స్థితప్రజ్ఞుని గురించి తేజో
బిందూపనిషత్తునందు విపులముగ వర్ణింపబడినది. మఱియు పెక్కుచోట్ల
ఉగ్గడింపబడినది.

మూ॥ యస్సర్వతానభి స్నేహస్తత్తత్త్వాప్య శుభాశుభమ్।
నాభినందతి నద్వేష్టి తస్యప్రజ్ఞా పృత్యతా॥

57.

తా॥ ఎవడైతే సర్వవిషయములయందు కేవలము అను రాగము
జెందక యుండునో, ఆయా శుభాశుభములను ప్రియించియు శుభమువలన
సంతోషమును, అశుభమువలన ద్వేషమును పొందఁడో అట్లువంటివాని
బుద్ధి మిక్కిలి స్థిరమైనది.

“దుఃఖేననోద్విగ్నః సుఖేన నానుమోడకో, రాగేనిస్పృహః, సర్వత్య శుభాశుభయోరనభిస్నేహః” దుఃఖముచే దిగులు పడనివాడు, సుఖముచే హర్షముఁ బొందనివాడు, అనురాగమును బుట్టించు వస్తువులయందు ఆశ లేనివాడు, ఎల్లెడల శుభాశుభములయందు ఎక్కువ స్నేహము లేనివాడు స్థితప్రజ్ఞుఁడనఁబడును. (తురీయాతీతోపనిషత్తు.)

శ్లో॥ గృహీత్వాపీంద్రియై ర్థాకా యా నద్వేష్టి నహృష్యతి।
విష్టోర్భాయామయం శక్యం సచై భాగవతోత్తమః॥

బాహ్యభ్యంతరములైన యింద్రియములచేత విషయార్థములను గగ హించియు ఆయర్థములవలన ఎవఁడైతే ద్వేషమును, సంతోషమును పొంద క అంతయు విష్టుమాయా మయముగఁ జూచుచుండునో అతఁడు భాగవ తులలో ఉత్తముఁడు. (ఆర్షభ గీత 1-48)

మూ॥ యదాసంహరతే చాయం కూర్మోఽంగానీవసర్వకః।
ఇందియానీందియాద్దేభ్యస్తస్య ప్రజ్ఞాప్రతిష్ఠితా॥ 58.

తా॥ తాబేలునకు ఏదైన మఱయొక జంతువు వలన భయము కలిగి నప్పుడు తల, తోక, పాదములు వీని నన్నిఁటిని తన లోపలికి తీసికొని నట్లు ఆయోగియు ఇందియార్థములైన విషయములనుండి తనమానసేంద్రియము లను ఎప్పుడైతే ఉపసంహరించుకొనుచున్నాఁడో అప్పుడే యతని బుద్ధి మిక్కిలి స్థిరముగ నులుచున్నది. (ఈసాధనకు యోగశాస్త్రములో ప్రత్యా హరమని పేరు)

శ్లో॥ యదాసంహరతే కామాన్ కూర్మోఽంగానీవ సర్వకః।
తదాత్మజ్యోతి రచిరా త్వాత్మన్యైవ ప్రసీదతి॥

తాబేలు తన అంగములను ముడుచుకొనినట్లు పురుషుఁడు ఎల్లరీతుల కోరికలను ఎప్పుడైతే ఉపసంహరించు కొనుచున్నాఁడో అప్పుడు తనయందే ఆత్మజ్యోతి త్వరగా ప్రసన్న మగుచున్నది (భారత శాంతి 21-ఆ. 3-శ్లో)

శ్లో॥ లభతే యోగయుక్తాత్మా పురుషస్తత్పరం పదమ్।
కూర్మఃస్వపానిపాదాది శిరశ్చాత్మని ధారయేత్॥

ఏవంద్వారేషు సర్వేషు వాయుపూరిత రేచితః॥

నిషిద్ధంతు నవద్వారే ఊర్ధ్వం పౌఞ్చశ్వసంస్తథా॥

తాజేలు తన కర చరణాదులను, శరమును తనయందే ధరించుచున్నది. అదే విధముగా యోగీశ్వరుడు సర్వద్వారములయందు రేచక పూరకములచే నిషేధింపబడిన నవద్వారబంధురమైన శరీరమునందు వాయువును ఊర్ధ్వముగా ముందు ఎక్కించుచు అట్లే మోక్షపదమును పొందుచున్నాడు. (యోగతత్త్వోపనిషత్తు 140-141 స్లోకములు)

శ్లో॥ యథాకూర్మ ఇవాంగాని పృసార్య వినియచ్ఛతి॥

ఏవమేవేంద్రియగామం బుద్ధిః స్మృప్త్యా నియచ్ఛతి॥

తాజేలు తన శరీరాంగములను ఏపృకారముగా విస్తరింపజేసి మరల ముడుచుకొనుచున్నదో, పురుషుని బుద్ధియు అదే పృకారముగా ఇంద్రియ సముదాయమును బయటికి బోపడిచి మరల నిగ్రహించుచున్నది.

(భారత శాంతి 247-14)

శ్లో॥ పృసార్యేహ యథాంగాని కూర్మః సహరతే పునః॥

తేవేంద్రియాణి మనసా సంయంతవ్యాని భిక్షునా॥

లోకములో తాజేలు తన శరీరాంగములను విప్పి మరల నెఱుల ముడుచుకొనజేయుచున్నదో అదేవిధముగా సన్న్యాసి తన ఇంద్రియములను మనస్సుచే నిగ్రహింపవలయును. (భారత శాంతి 327-39)

“విషయేషు విచరతా మింద్రియాణాం బలాదాహరణం పృత్యాహరః యద్యత్పశ్యతి తత్సర్వ మాత్మేతి పృత్యాహరః, యద్యత్పశ్యతి తత్సర్వ మాత్మేతి వత్త్యాహరః, నిత్యవిహిత కర్మఫలత్వాగః పృత్యాహరః, సర్వవిషయ పరాజ్ఞుభిత్వం పృత్యాహరః” శబ్ద స్పర్శాది విషయములయందు చరించు ఇంద్రియములను బలవంతముగ వాపసు తీసుకొనుట పృత్యాహరము, ఏమేమి చూచుచున్నాడో అది యంతయు నేనేయని భావించుట పృత్యాహరము, నిత్యము చేయఁబడుచున్న శాస్త్రసమ్మతమైన కర్మయొక్క ఫలమునకు తాను కర్త కాకుండుట వత్త్యాహరము, సర్వవిషయములయందు విముఖుఁడగుట పృత్యాహరము. (శాండిల్యోపనిషత్తు 1 ఆ)

“చిత్తస్యాంత ర్ముఖీభావః ప్రత్యాహరస్తు సత్తమ” ఓ సత్పురుషా!
మనస్సు బాహ్య వ్యాపారములకు ప్యాపింపక అంతర్ముఖముగాఁ దిరుగుట
ప్రత్యాహరము. (తిగిళి బ్రాహ్మణోపనిషత్తు 30 శ్లో)

యోగాంగములలో ఈసూత్రము మిగుల ముఖ్యమైనది. కనుక ఇచ్చటఁ గొన్ని దృష్టాంతములు చూపఁబడినవి.

మూ॥ విషయా వినివర్తంతే నిరాహరస్యదేహినః

రసవర్జం రసోఽప్యస్య పరందృష్ట్యా నివర్తతే॥ 59

తా॥ (పూర్వశ్లోకరీతిగా) ఇంద్రియముల వృత్తిని ఉపసంహరించు
కొనిన దేహికి విషయములు తెలఁగుచున్నవి అనురాగసూన్యమైన పరమాత్మ
తత్త్వమును దర్శించుటచే అతనికి విషయములయందలి అనురాగముకూడ
ఉడిగిపోవుచున్నది. (ఈశ్వరము భారత, శాంతి 204 అధ్యాయములో చదివి
నట్లు భావకము)

వివ॥ కొందఱు “నిరాహరస్య” అనుటచే భోజనములేనివానికి విషయ
ముల గ్రహించు శక్తియుండదు. కాని విషయవాసనమాత్ర ముండును.
మరల భుజించినప్పుడు అన్నివిషయములు తగులుకొనును. అత్మసాక్షాత్కా
రము పొందినయోగికి విషయవాసన తగ్గిపోవునని చెప్పుదురు. ఇందు కొంత
నిజమే యున్నదికాని భోజనములేక స్వహము దుర్బలమైనవానికి కర్మేంద్రి
యములు తగ్గినను జ్ఞానేంద్రియములు అంతరింద్రియములు తగ్గవు కనుక
భోజనము తగ్గినంతనే విషయములన్నియు తగ్గునని చెప్పరాదు జిహ్వేంద్రి
య విషయము ననుసరించి తగ్గునది, హెచ్చునది గుహ్యేంద్రియ విషయ
ముమాత్రమే నిరాహరలనఁగా కూడు తిననివారని భాగవతములో ప్రమా
ణశ్లోకము లుండినట్లుఁ బెప్పుదురు. అందు:

శ్లో॥ జిహ్వయాతి ప్రమాధిన్యా జనో రస విమోహితః।

మృత్యుమృచ్ఛ త్యనద్బుద్ధి ర్మీనస్తు బడినైర్వధా॥

చేప మనోవ్యాకుల కారణమైన జిహ్వేంద్రియ చాపల్యముచే గాలముల
కుఁ దగులుకొని యెట్లు మరణించుచున్నదో అట్లే పరమాత్మతత్త్వమునందు
బుద్ధి నిలుపని మనుష్యుఁడు రసమోహితుఁడై మృత్యువును పొందుచున్నాడు

(భాగవత 11 స్కం. 8 అధ్యాయ 19 శ్లో)

రసమోహితుడనగా భోజనపదార్థములయందలి షడ్రసములకు భ్రాంతి పడినవాడనియు, చేపతో పొల్చుటచే దానివలెనో జిహ్వేంద్రియము చేతనే చెడుచున్నాడనియు తలచుచున్నారు.

“శృంగారాదౌ, విషే, వీర్యే, గుణే, రాగే, ద్యవేరసః॥ రస్యత ఇతిరసః రస ఆస్వాదనే” రసశబ్దము శృంగారాది రసములకును, విషమునకును, బలమునకును, మధురాది షడ్రసములకును, అనురాగమునకును, ద్రవమునకునుపేరు (ఆమర నానార్థ 228 స్లో)

రసమనగా రాగము. రసరమనగా ఆస్వాదించువృత్తి పరతత్త్వావలొకనమువలన రసనము విజితమగుచున్నది. అందువల్లనే రాగము జయింపబడుచున్నది.

శ్లో॥ ఇంద్రియాణి జయంత్యాశు నిరాహరా మనీషిణః॥

వర్ణయిత్వాతు రసనం తస్మిరస్య స్పవర్ధతే॥

“అసమంతాత్ హరణం అహరణం, నిరస్తం అహరణం నిరాహరణం, నిరాహరణవంతః పురుషా నిరాహరాః” విషయార్థముల గైకొనని బుద్ధిమంతులు రసనమును (ఆస్వాదనమును) వర్జించి శీఘ్రముగా ఇంద్రియముల జయించుచున్నారు. రసనము నిరసింపబడిన మరల వృద్ధిచెందదు.

(భాగవత 11 స్కం. 8. ఆ 20 స్లో)

శ్లో॥ తావజ్జితేంద్రియో నస్యాద్విజితాన్దేంద్రియః పుమాః॥

నజయేద్రసం యావజ్జితం సర్వం జితేరసే॥

పురుషుడు ఎంతవఱకు రసనమును (విషయాస్వాదవృత్తిని) జయింపడో అంతవఱకు తక్కిన ఇంద్రియముల గెల్చినను విజితేంద్రియుడు కాదు. విషయానురాగము జయింపబడినప్పుడు సర్వము జయింపబడుచున్నది. (భాగవత. 11 స్కం. 8 అధ్యాయ 21 శ్లో)

మత్స్యమును ఉపమానముగఁ దీసికొనుటచే పురుషుడు జిహ్వేంద్రియముచేతనే మోసపాపుచున్నాడని సిద్ధాంతము చేయరాదు.

శ్లో॥ విస్తారితం మకరకేతన ధీవరేణ।
 ప్రీతసంజ్ఞితం బడిశమత్ర భవాంబురాశౌ।
 తేనాచిత్రదధరామిషలోల మర్త్య
 మత్యాన్వీకృత్య స పచత్యనురాగవహ్నా॥

సంసారసాగరమున మన్మథుఁడను బెస్తవానిచే ప్రీయను గాలము
 విడువఁ బడినది. అధరామృతమనెడు మాంసమున కాశపడిన నరులనెడి
 చేపలను సత్వరముగఁ బట్టుకొని అనురాగమును అగ్నిలో అతఁడు పాకము
 చేయుచున్నాడు (శ్రీభర్తృహరి 2 52)

అంతేగాక భాగవతములో సైతము పైశ్లోకములకు పూర్వోత్తర శ్లోకము
 లలో ఎచ్చటనైనను నిరాహార శబ్దమునకు శబ్దాది విషయముల నన్నిటిని
 త్యజించుటయుని వర్ణింపఁబడినదొకాని తిండి లేకుండుట యని చెప్పలేదు.
 యోగీశ్వరులు ఉపవాస జాగరములు చేయరాదనియు, కడుపులో నాలు
 గింట ఒకభాగము వెలితియుండునట్లు మితమెఱిగి భుజించుచుండవల
 యుననియు యోగశాస్త్రములో చెప్పబడినది.

మూ॥ యతతోహ్యపి కౌంతేయ పురుషస్య విపశ్చితః।

ఇంద్రియాణి పృమాధీని హరంతి చ్యవభం మనః॥ 60.

తా॥ అర్జునా! పురుషుడు మంచి తెలివిగలవాడేయైనను, ఇంద్రియ
 నిగ్రహమునకై పృయత్నించు వాడేయైనను కలతపెట్టు స్వభావముగల
 ఇంద్రియములు మనస్సును బలవంతముగ హరించుచున్నవి.

వివ॥ ఉత్తమాధికారియైన గురువుచే బోధింపఁబడక యమనియమాది
 యోగాంగముల శాస్త్రోక్తరీతిగ నభ్యసింపక తనకుఁదానే యింద్రియ వ్యాపా
 రమును మానుకొనఁ బ్రయత్నించువానిని బలవంతముగ లాగునని తెలియ
 వలయును.

శ్లో॥ మాతా స్వస్యా దుహితౌవా న వివిక్తాసనోభవేత్।

బలవానింద్రియగామో విద్వాంస మపి కర్షతి॥

ఇంద్రియ సమూహము బలిష్ఠమైనది. విద్వాంసు నైనను వ్యక్త
 త్రించును. (అందువలన) తన తల్లితోనైనను, చెల్లెలితోనైనను, పుత్రికతో

నైనను ఏకాంతమున గూర్చుండరాదు. (ఈశ్వరము మనుస్మృతి 2. అధ్యాయములోను, భాగవతము 9 స్కం. 19 అధ్యాయములోను హితోపదేశమునందు మిత్రభావ తంత్రములోను, ఒకటే విధముగ నున్నది.)

భగవత్తత్త్వమునందు బుద్ధి పృతిష్ఠింపఁ బడినప్పుడు ఇంద్రియముల బలము ఉడిగిపోవునని పూర్వశ్లోకములలోఁ జెప్పఁబడినందువలన సామాన్య విద్వాంసుల మాటయే యిందుఁజెప్పఁబడియుండును.

మఱియు

శ్లో॥ తస్మాదేతామహం త్యక్త్వా బ్రహ్మజ్ఞాధాయ మాసనమ్ |

నిర్వంద్వీనిరహంకార శ్చరిష్యామి మృగైస్సహ ||

“అందువలన నేను ఈ విషయాభిలాష వదలుకొని పరబ్రహ్మము నందు మనస్సును నిలిపి సుఖ దుఃఖాది ద్వంద్వములు, అహంకారము లేని వాడనై మృగములతోఁ గూడి చరించుచుండును” అని యయాతి మహారాజు చెప్పెను. (భాగవతము 9 స్కం. 19 అ. 19 శ్లోక) యీ శ్లోకమునందును ఆత్మధ్యానమువలన విషయానురాగము తగ్గుననియే సూచింపఁబడినది.

మూ॥ తాని సర్వాణి సంయమ్యయుక్త ఆసీతమత్పరః |

వశే హి యస్యేంద్రియాణి తస్యప్రజ్ఞా ప్రకృత్యా ||

61.

తా॥ ఆ ఇంద్రియముల నన్నిటిని తన స్వావీనములో నిలుపుకొని ఆస్మచ్ఛబ్ద లక్ష్కార్థమైన సర్వభూతాత్మయే శ్రేష్ఠమనెడు భావము కలిగి యోగిర్ని యుండవలయును. ఇంద్రియములు వివనివశమున (పర్తించునో) అతని బుద్ధి స్థిరమైనది.

వివ॥ ఇంద్రియములు వశపడుటకు పరమాత్మయందు అనన్యభావము కలుగుటే ముఖ్యహేతువని ఈ శ్లోకమువలన తెలియుచున్నది. “ఆత్మ ప్రసన్నత లేకున్న ఇంద్రియ నిగ్రహముకాదు. ఇంద్రియనిగ్రహములేకున్న ఆత్మప్రసన్నతకలుగదు ఈరెండు ఒకటేసారి ఒకటే క్రియాసూత్రమువలన లభింపవలయునే కాని వేఱువేఱు సూత్రముల వలన లభించునవికావు”

(అన్నపూర్ణోపనిషత్తు 4 అ 78-80 శ్లో.)

శ్లో॥ యస్తువిజ్ఞానవాక్ భవతి యుక్తేన మనసా సదా।

తస్యేంద్రియాణి వశ్యాని సదశ్చా ఇవసారభః॥

యస్తువిజ్ఞానవాన్ భవతి సమనస్కస్పదాశుచిః।

సతు తత్పద మాప్నోతి యస్మాద్భూయో నజాయతే॥

ఎవడైతే యెల్లప్పుడు యోగసక్తమైన మనస్సుతో జ్ఞానయోగియై యున్నాడో అతని ఇంద్రియములు సారధికి వశ్యములగు మంచి గుణములవలె వశ్యములగుచున్నవి. ఎవడైతే జ్ఞానయోగియై మనస్సుతోగూడి యెల్లప్పుడు పరిశుద్ధుడైయున్నాడో అతడు పునర్జన్మములేని మోక్షస్థానమును పొందుచున్నాడు. (కరపనిషత్తు 3 వల్లి 6, 8 శ్లో.) ఇందువలన జ్ఞానశిద్ధి, ఇంద్రియ నిగ్రహము వేఱువేఱుగ లేవని తెలియుచున్నది.

మూ॥ ద్యాయతో విషయాక్ పుంస స్సంగస్తేషూపజాయతే।

సంగాత్పుంజాయతే కామః కామాత్క్రోధోఽభిజాయతే॥ 62.

శబ్దాది విషయములఁ జింతించుచుండు పురుషునకు అవిషయముల యందు అందుపాటు యేర్పడుచున్నది. విషయములు అందుపాటులోనికి వచ్చుట వలన వానిని అనుభవించవలయునను కోరిక పెరిగిపోవుచున్నది. ఆకోరిక నుండి కోభము అధికముగ కలుగుచున్నది. (విషయములను అనుభవించిన కొలది కోరిక పెరిగిపోవుచున్నది. అటంకము కలిగినప్పుడు కోభము పుట్టుచున్నది.)

శ్లో॥ క్రోధాద్భవతి సమ్మోహ స్సమ్మోహత్ స్మృతివిభ్రమః॥

స్మృతిభ్రంశా ద్బుద్ధినాశో బుద్ధినాశాత్ప్రణస్యతి॥ 63.

తా॥ కోభమువలన మనోవైకల్యరూపమైన అవివేకము కలుగుచున్నది. అవివేకమువలన పురుషధర్మమునందలి జ్ఞప్తి చలించిపోవుచున్నది. అట్టి చలనమువలన నీతి నియమములు స్ఫురింపక పోవుటచేత చేయఁదగిన శార్యమేదో, చేయరానికార్యమేదో, తన కర్తవ్యమేదో యెఱుఁగు బుద్ధి బలము నశించుచున్నది. బుద్ధిబలము చెడిన పురుషుడు మిక్కిలి చెడి పోవుచున్నాడు.

మూ॥ రాగద్వేష వియుక్తైస్తు విషయా నింద్రియైశ్చరన్।

అత్మ వత్స్వేర్విధేయాత్మా పృసాదమధిగచ్ఛతి॥ 64.

తా॥ నియతాత్మ్యుడైన యోగీశ్వరుడు రాగద్వేషములనుండి విడువబడినట్టియు, తనకు స్వాధీనమైనట్టియు, ఇంద్రియములచే విషయముల ననుభవించుచు ఉత్తమగతి పొందుచున్నాడు (ప్రకృష్టం సీదంతి అస్మిక్ ఇతిప్రసాదం, షష్ఠ్యైవికరణ గత్యవసాదనేమ) అత్మనిష్ఠాపరులైన యోగీశ్వరులైనను ఆహారపానీయాది విషయములను ఇంద్రియములచే అనుభవించవలసియున్నది. రాగద్వేషాదులు వదలినవిగాను, తనకు వశపడినవిగాను, ఉండు ఇంద్రియములచే విషయముల ననుభవించినను బద్ధులు కారని బావము.

శ్లో॥ ఇంద్రియై రింద్రయార్థాకాయ శ్చరత్కాత్మ పద్వైవిహి।

అసంజమాన శాంతాత్మా నస్వికార స్సమాహిత॥

విషయభేదాదులయందు అసక్తుడౌకాక, షడ్భావవికారముల బెరుడక చిత్తేవశమముగాంచి ప్రసన్నమానమౌచై తనకు వశపడిన ఇంద్రియములతో లోకములో ఎవరైతే విషయముల ననుభవించుచున్నాడో ఆతడు స్థిత ప్రజ్ఞుడు. (భారతము శాంతి. 330-15)

మూ॥ ప్రసాదే సర్వదుఃఖానాం హనిరస్యోపజాయతే।

ప్రసన్నచేతసోహ్యశు బుద్ధిః పర్యవత్తితే॥

65

తా॥ సత్పూర్తికాగా యోగీశ్వరుని దుఃఖముల కన్నిటికి వినాశము సంభవించుచున్నది. స్వస్థచిత్తుడైన యతని బుద్ధి సత్పరముగ స్థిరపడుచున్నది.

వివ॥ పూర్వస్థోకములలో పర్జింపబడిన విషయరంగాది దోషములు శమించి పొవుటకు తత్ప్రసన్నతయే ముఖ్యకారణమని యా శ్లోకములో బెప్పబడినది.

శ్లో॥ చిత్తస్య హి ప్రసాదేన హంతి కర్మ శుభాశుభమ్।

ప్రసన్నాత్మాత్మని స్థిత్యా సుఖమక్షయ మశ్నుతే॥

చిత్తము స్వాధీనమగుటచే (యోగీశ్వరుడు) శుభాశుభ రూపమైన కర్మను నిర్మూలించుచున్నాడు. ప్రసన్న చిత్తుడై తనలో తాను నిశ్చలుడై యెన్నటికిని తఱుంగని సుఖము ననుభవించుచున్నాడు (ఈశ్వరము మైత్రే

యోపనిషత్తు 1 అధ్యాయమందును. మైత్రాయణ్యుపనిషత్తు 4 ప్రపాతక మందును ఉన్నది,

శ్లో॥ యానిదుఃఖాని యాతృష్ణా దుస్సహయే దురాధయః॥

శాంతచేతః సు తత్సర్వం తమోర్క్రేష్టివ నశ్యతి॥

సూర్యోదయముకాఁగా చీకటి నశించిపోయినట్లు చిత్తముశాంతించిన పురుషులయందు ఏ దుఃఖములును, ఏయాశయు, సహింపరాని యేనంక టములును సర్వము నశించుచున్నవి. (మ హోపనిషత్తు 4 అధ్యాయము 29 శ్లో)

శ్లో॥ చిత్తప్రసాదేన చుత్తిర్హృతిహ శుభాశుభమ్॥

ప్రసన్నాత్మాత్మని స్థిత్యా సుఖమత్యంత మశ్నుతే॥

చిత్తము శాంతించుటచేత యతీశ్వరుఁడు లోకములో శుభాశుభ కర్మఫల ములను అతికృమించుచున్నాఁడు ప్రసన్నచిత్తుడైన యోగీశ్వరుఁడు తనలో తాను నిలిచి అతీశయమైన సుఖము ననుభవించుచున్నాఁడు.

(భారత. శాంతి. 246 అధ్యాయము. 10)

శ్లో॥ భిద్యతేహృదయగ్రంధి శ్చిద్యంతే సర్వసంశయాః॥

క్షీయంతేచాస్య కర్మాణి తస్మిన్ దృష్టే పరావరే॥

ఆపరమాత్మ తత్త్వము తెలియబడినంతట ఆయతీశ్వరుని హృదయ గ్రంధి (వకస్సప్తభావము) భిన్నమగుచున్నది సంశయము లన్నియు ఖండిం పబడుచున్నవి సుకృత దుష్కృత కారణములైన కర్మలుకూడ నశించు చున్నవి. (ఈశోకము అన్నపూర్ణోపనిషత్తు 4 అధ్యాయములోను, యోగశిఖో పనిషత్తు 5 అలోను, ముం.పత్తు 2 ముం. 2 ఖండములోను, మ హోపనిషత్తు 4 అధ్యాయములోను, సరస్వతి రహస్యోపనిషత్తులోను ఒక టేవిధముగనున్నది. (భాగవత 11 స్కం 20 అధ్యాయములో కొంచెము వర్ణభేదముతో నున్నది.)

“తద్యథాపియయాస్త్రియా సంపరిష్వక్తో నబాహ్యం కించన వేదనాంతర మేవ మేవాయం పురుషఃప్రాజ్ఞే నాత్మనా సంపరిష్వక్తోనబాహ్యంకించనవేదనాంతరమ్”

ఏ యు రా లై న స్త్రీచే లెస్సగ కౌఁగి లిం పఁ బ డి న పురు షుఁడు బాహ్యంతరములను కొంచెమైనను ఎట్లు తెలిసికొనకుండునో, అదే ప్రకారముగా విజ్ఞాన స్వరూపమైన పరమాత్మచే బాగుగ కౌఁగిలింపఁబడిన పురుషుఁడు (కూడ) బాహ్యంతర సుఖదుఃఖరూపమైన ప్రపంచమును కొంచె

మైనను తెలిసికొనకుండును. (బృహదారణ్యకోపనిషత్తు 4 అ. 3 బ్రా 21 శ్లో.)
ఇట్లు చెప్పుటవలన తత్త్వ ప్రసన్నతయే సర్వదుఃఖములకు వినాశహేతువని
తెలియువలయును.

శ్లో॥ స్వామిన్నభ్యుద్ధితే సూర్యే తమస్త్యైత్కథం ప్రచో॥

క్షీయంతేచాస్య కర్మాణి తస్మిన్ దృష్టే పరావరే॥

ఇతివక్తిశ్శుతిః స్వామిం స్త్ర్యయిదృష్టే నచాస్త్యభిమమే॥

ఓ స్వామీ! పరమాత్మను దర్శించినవాని కర్మలు క్షీణించునని శుశ్రుతి
చెప్పుచున్నది. నిన్ను దర్శించినవానికి పాపములేదు సూర్యుడుదయింపగా
చీకటి యెక్కడ నిలుచును? (వరాహపురాణము. పూర్వ 49 అధ్యాయం)

మూ॥ నాస్తిబుద్ధి రయుక్తస్య నచాయుక్తస్య భావనా

నచాభావయత శ్శాంతి ర శాంతస్య కుతస్సుభిమే॥ 66

తా॥ యోగి కానివానికి బుద్ధిబలముండదు పరమాత్మ తత్త్వనిరూపణ
జ్ఞానముకూడ ఉండదు. తత్త్వమును నిరూపింపనివానికి రాగాదులు శమిం
పవు. అట్లు రాగాదులు శమింపనివానికి సుఖమెక్కడిది?

శ్లో॥ యథాగ్నిర్దారు మధ్యస్థో నోత్తిష్టే నృథనంవినా॥

వినాచాభ్యాసయోగేన జ్ఞానదీపస్తథానహి॥

కొయ్యను చిలుకకున్న ఆకొయ్యయందలియగ్ని యెట్లు వెల్లడిగ ప్ర
కాశింపదో అట్లే అభ్యాసయోగములేకున్న జ్ఞానదీపముకూడ ప్రకాశింపదు.
(ఈశ్వరము యోగకుండల్యుపనిషత్తు 3 అధ్యాయములోను, యోగశిఖోపనిష
త్తు 6 అధ్యాయములోను, చూచినట్లు జ్ఞాపకము) ఇట్లు చెప్పటచే అభ్యా
సయోగమే యన్నిటికి మూలమని తెలియుచున్నది

మూ॥ ఇంద్రియాణాంహి చరతాం యన్మనోఽను విధీయతే॥

తదస్య హరితిప్రజ్ఞాం వాయు ర్నావ మివాంభసే॥ 67

తా॥ పూర్వోక్తరీతిగా యోగి కానివానికి సుఖము లేకపోవుటకు కార
ణమేమనిన విషయార్థములయందుఁ జరించు ఇంద్రియములరీతి ననుస
రించి మనస్సు వర్తించుచు స్థిరమైన యాధారములేక జలములోఁ దేలు
చుండు ఓడను వాయువు హరించునట్లు ఇంద్రియ నిగ్రహములేనివాని బుద్ధిని
ఇంద్రియములతోఁగూడిన మనస్సు హరించుచున్నది.

శ్లో॥ నిర్గుణే బ్రహ్మణి మయి ధారయన్ విశదం మనః॥

పరమానంద మాప్నోతి యత్యకామోఽప సీయతే॥

ఎచ్చటనైతే కోరిక క్షీణించుచున్నదో అట్టి యస్మచ్ఛబ్ద లక్ష్యార్థమైన నిర్గుణ పరబ్రహ్మ తత్త్వమునందు నిర్మలమైన మనస్సును నిలుపుచు శ్రేష్ఠమైన ఆనందమును జెందుచున్నాడు. (భాగవతము 11 స్కం. 15 అధ్యాయము. 17 శ్లో) ఇట్లు చెప్పుటవలన మనస్సు నిర్మలమగుటకు అభ్యాస యోగము, ఆనందము జెందుటకు జ్ఞానయోగము అవసరమని ఋజువగుచున్నది.

మూ॥ తస్మాద్ద్యస్య మహాబాహో నిగృహీతాని సర్వశః॥

ఇంద్రియాబింద్రియారేభ్యస్తస్య పృజ్ఞాపృతిష్ఠితా॥ 68.

తా॥ అట్టనా! అందువల్ల ఎవని ఇంద్రియములు ఇంద్రియార్థములైన విషయములనుండి సర్వవిధముల నిగ్రహింపబడుచున్నవో ఆయతీశ్వరుని బుద్ధి స్థిరముగ నిలించుచున్నది.

శ్లో॥ ఇంద్రియాబింద్రియారేభ్యో మనసాకృప్యతన్ననః॥

బుద్ధ్యాసారథినా ధీరః ప్రణయేన్మయిసర్వతః॥

జ్ఞానియైనవాడు ఇంద్రియార్థములైన విషయభోగాదులనుండి సర్వేంద్రియములను మనస్సుచే పట్టి లాగుకొని ఆమనస్సును బుద్ధియనెడు సారథిచేత ఎల్లెడల అస్మత్పద లక్ష్యార్థమైన భగవత్తత్త్వమునందు చేర్చవలయును. (భాగవతము 11 స్కం. 14 అ. 42 శ్లో.)

మూ॥ యానిశా సర్వభూతానాం తస్మాం జాగర్తిసంయమీ॥

యస్మాం జాగృతి భూతాని సా నిశా పశ్యంతేషునేః॥ 69.

తా॥(1) సర్వభూతములకు ఏడినిశయగుచున్నదో దానియందు యతీశ్వరుడు మేలుకొనియుండును. దేనియందు భూతములు మేలుకొనియుండునో అది (స్వస్వరూపమును) చూచుచు మననము చేయువానికి నిశయగును

(2) "నిశా నిశీధిని రాత్రి స్త్రియామా క్షణదా క్షపా" (అమరకోశము కాలవర్గము 4 శ్లో.) నిశ అనగా రాత్రియని సామాన్యప్రజల యభిప్రాయము. పౌశ్యత జనులు నిద్రించుచుండు రాత్రికాలమున యతీశ్వరుడు

మేలుకొని తత్త్వచింతనము చేయుచుండును. ఎందుకనగా మానవులసందడి లేక అసమయము నిశ్శబ్దముగను, నిర్మలముగను ఉండును. ప్రజలందఱు మేలుకొనుటచే సందడిగనుండు సమయములో ధ్యానముచేయుటకు మనస్సు సరిగ నిలువదు కనుక అప్పుడు యోగి నిద్రించును. (ఈయనువాదము కొందఱు ఒప్పుకొనరు)

3 "నితరాంశ్యతి సర్వవ్యాపారాః నిశా, శో తనూకరణే" అను సూత్రమువలన సర్వవ్యాపారములను మిక్కిలి తగ్గించునది "సశా" అని చెప్పబడును. రాత్రి సూర్యరశ్మి లేకపోవుటచే మనుష్యుల నయనేందియ వ్యాపారము తగ్గింపబడుచున్నది. మఱియు కంటితోబూచుచు కర చరణములతోఁ జేయఁదగిన యిఁకఁగొన్ని వ్యాపారములు తగ్గింపబడుచున్నవి. మనస్సుతో సహా ఏకాదశేందియములలో నేత్రము, కరచరణములుగాక తక్కిన యెనిమిది యింద్రియములతోఁ జేయఁబడు వ్యాపారములు ఎంత మాత్రము తగ్గింపబడుటలేదు. అంతేకాక యీశ్లోకములో 'సర్వభూతానాం' అని చెప్పుటవలన ఒక్కమనుష్యజాతికిమాత్రమేకాదు జన్మబంధమునకు లోబడిన సర్వజీవులకు వర్తించుచున్నది. అట్టి ప్రశ్నభూతముల నన్నిటిని పరిశీలింపగా పగలు సంచరించు జీవులకంటె రాత్రివరించు జీవులసంఖ్య యెక్కువగనుండినట్లు స్పష్టలోఁ గనబడుచున్నది. దివారాత్రములలోవివేళయందుఁ జూచినను ఆయాజాతి జంతువుల వ్యాపారము తక్కువలేక సాగుచునే యుండును.

అభ్యాసయోగులనుగుఱించి "ప్రాతర్మాధ్యంధినే సాయ మర్ధరాత్రేతు కుంభకాః, శనైరశీతి పర్యంతం చతుర్వారం సమభ్యసేత్" అని శాండిల్యోపనిషత్తులోను, యోగతత్త్వోపనిషత్తులోను, త్రిశిఖి బ్రాహ్మణోపనిషత్తులోను, మఱియు నందందు చెప్పబడినది. అందువలన రాత్రి, పగలుకూడ అభ్యాసయోగుల వ్యాపారము సాగుచున్నదనియే భావము. ఇఁక జ్ఞానయోగులకు కాలనియమమేలేదు. జన్మభయమునుండి తప్పించుకొనవలయునను ఆత్రముగల స్వాత్మ నిరీక్షణాసక్తుఁడు అమోఘమైన ఆయువులో కొంతవృధాపావుటకు సమ్మతించఁడు. సూర్యచంద్రులచేతను, అగ్నిచేతను, మఱిదేనిచేతను వెలిగింపబడక సర్వమును తాను వెలిగించు పరతత్త్వమే తానైన సంయ

మీశ్వరుడు కాలభేదము నెఱుంగడు. కనుక ఈశ్వరములోఁ బెప్పఁబడిన నిశాశబ్దమును రాత్రియని అనువాదము చేయరాదు.

ప్రపృత్తికిఁ జెందిన సర్వజీవులకు అగమ్యగోచరమగుటచే నిశయని చెప్పఁదగిన నివృత్తి పద్ధతి (ఆత్మవిద్య) యందు సంయమీశ్వరుడు మెల కువ గలిగి యుండును. జన్మబంధముతోఁ గూడిన జీవులకు మంచి మెల కువ (నైపుణ్యము) గల ప్రవృత్తి మార్గమునందు అత్మావలోకన పరుడైన జ్ఞానయోగికి నైపుణ్యము తక్కువ యగుటచే అతనికామార్గము నిశయగు చున్నది.

శ్లో॥ యత్యనుప్తా జనానిత్యం ప్రబుద్ధ ప్రత్యసంయమిః।

ప్రబుద్ధాయత్యతే విత్వాన్ సుమంత్రం యాతి యోగిరాట్॥

జననమరణములుగల ప్రజలందఱు దేనియందు మెలకువ తప్పి యుందురో దానియందు (బ్రహ్మనిష్ఠయందు) యతీశ్వరుడు మిక్కిలి జ్ఞాప కము కలిగి యుండును. అమూలజనులెల్లరు దేనియందు మిగుల హెచ్చరిక కలిగి యున్నారో అట్టి ప్రవృత్తి వ్యవహారమునందు విద్వాంసుడైన యోగీశ్వ రుడు ఎంతమాత్రము మెలకువ లేకుండును. (యాజ్ఞవల్క్యపనిషత్తు 22 శ్లోకము)

శ్లో॥ మరణంయత్ర సర్వేషాం తత్యాసా పరిజీవతి।

యత్యజీవతి మూఢాస్త తత్యాసా మృతవివచే॥

సామాన్య జనులెల్లరు దేనియందు మరణతుల్యమైన అనాగత్యపడు చున్నారో అబ్రహ్మవిద్వా పరిశ్రమయందు యోగీశ్వరుడు లెస్సగ జీవించు చున్నాడు. మూలజనులెల్లరు దేనియందు జాగ్రత్తతో జీవించుచున్నారో అట్టి తౌకిక వ్యాపారమునందు ఆయోగీశ్వరుడు నిస్సహుడై చచ్చినవానివలెనే యుండును. (యోగశిఖాపనిషత్తు 1 అ. 46 శ్లో)

శ్లో॥ ప్రవృత్తిర్మానినాం గమ్యా గహనా బ్రహ్మవాదినామ్।

నివృత్తిర్మానినాం గమ్యా గహనా దేహమానినామ్॥

దేహభిమానులకు సుగమ్యమైన ప్రవృత్తిమార్గము బ్రహ్మవాదులకు అగమ్యమై యుండును. మౌనీశ్వరులకు సుగమ్యమైన నివృత్తిమార్గము దేహ భిమానులకు అగమ్యమైయుండును. (విశ్వగీత 101 శ్లో.)

మూ॥ ఆపూర్వమాణ మచల పృతిష్ఠం।
 సముద్రమాపః ప్రవిశంతి యద్వత్।
 తద్వత్కామా యంప్రవిశంతి సర్వే।
 స శాంతిమాప్నోతి న కామకామీ॥

70.

తా॥ అంతటను నిండింపఁ బడినట్టియు, హద్దును మీఱిపోక యేకరీతి నిలిచియుండు నట్టియు, సముద్రమును (ఎక్కడెక్కడనుండి వచ్చిన) జలములు ఎట్లు ప్రవేశించుచున్నవో అదేప్రకారముగా సమస్తమైన భౌగోవిషయములు ఎవని ప్రవేశించుచున్నవో అతఁడు శాంతి పొందఁగలఁడు. విషయవాంఛగలవాఁడు శాంతిపొందజాలఁడు. (ఈశ్వరము అవేదూతేపనిషత్తులోను, భారతము శాంతి. 251 అధ్యాయములోను చదివినట్లు జ్ఞాపకము.)

శ్లో॥ యత్యప్రవిష్టా విషయాః పరేరితా।
 నదీప్రవాహా ఇవవారిరాశౌ।
 లీనంతి సన్మాతృతయా నవిక్రియా।
 ముత్పాదయంత్యేవ యతిర్విముక్తః॥

నదీప్రవాహములన్నియు సముద్రములో కలిసిపోయినటుల శబ్దస్పర్శాదులు, ఆహారపానీయాది విషయములన్నియు ఇతరులచే ప్రేరితములై యెవనియందు ప్రవేశించి స్వరూపలయము పొందుచున్నవో, పరిపూర్ణతత్త్వ స్వరూపుఁడగుటచే భావవికారమును పుట్టింపనేరకయే పోవుచున్నవో అట్టి యతీశ్వరుఁడు ముక్తుఁడగుచున్నాఁడు. (వివేకచూడామణి 442 శ్లో.)

వివ॥ సమస్త నదులనుండి జలము రావలెననికాని, రాఁగూడదనికాని సముద్రము కోరుటలేదు. ఆజలమువచ్చిచేరక ముందెట్టి స్థితియందుండెనో వచ్చినపిమ్మట అదేస్థితియందుండును. నదులయందలిజలము సముద్రమునఁ గలియుటచే అంతకుముందా జలమునకుండిన గుణములు, నామరూపములుపోయి అంతయు సముద్రరూపమే యగుచున్నది. కాని యీసముద్రమునందెట్టి మార్పులును కలుగుటలేదు. అట్లే జ్ఞాని కోరకున్నను అన్నపానములు, వస్త్రమాల్యములు మొదలైన కొన్నివిషయములు వచ్చిచేరుచున్నవి. కాని అవిషయములవలన అతనియందెట్టి భావవికారములు కలుగవు. అట్టి యోగీశ్వరుఁడు శాంతిపొందును. కోరికలుగలవాడు పొందజాలడు.

శ్లో॥ కాంతాకటాక్ష విశిఖా నఖనంతి యస్య
చిత్తం న నిర్దహతి కోపకృశాను తాపః
కర్తంతి భూరివిషయాశ్చ న లోభపానై
ర్లోకత్రయం జయతి కృత్స్నమిదం సధీరః॥

ఎవ్వని మనస్సును స్త్రీల కటాక్షములనెడు బాణములు త్రవ్వజాలవో
కోపాగ్నియొక్క వేడిమి దహింపఁ జాలదో, అనేక విషయములు అశాపాశ
ములచేత ఆకర్షింపఁజాలవో అట్టి పండితుఁడు మూఁడులోకములను సంపూ
ర్ణముగ జయించుచున్నాఁడు. (శ్రీభర్తృహరి. నీతి. 75 శ్లోకము) ఈ శ్లోకము
పైయభిప్రాయమునే వెల్లడించుచున్నది.

మూ॥ విహాయ కామాః యస్సర్వాః పుమాంశ్చరతి నిస్సృహః॥
నిర్మమో నిరహంకార స్సశాంతి మధిగచ్ఛతి॥ 71.

తా॥ ఏపుడుముడైతే కోరికల నన్నిటిని వదలివేసి నాది. నేను అను
భావములు లేక ఆశారహితుడై దేహధారభార్థము అహరాది విషయములను
లభించిన మాత్రము భుజించుచున్నాడో అతడు శాంతి పొందుచున్నాఁడు.

మూ॥ ఏషా బ్రాహ్మ స్థితిః పార్థ! నైనాం పాశ్రవ్య విముహ్యతి।
స్థిత్యాస్యామంత కాలేఽపి బ్రహ్మనిర్వాణ మృచ్ఛతి॥ 72.

తా॥ అట్లునా! (పూర్వోక్త శ్లోకములలోఁజెప్పఁబడిన) యీస్థితి పరబ్రహ్మ
తత్త్వమునకు సంబంధించినది. దీనిని ప్రాప్తించిన యోగి విమనస్కుఁడు
కాఁడు అవసాన సమయమున సైతము ఈ స్థితియందే యుండిన యతి
శ్వరుఁడు బ్రహ్మానంద రూపమైన మోక్షమును పొందును.

శ్లో॥ సంశాంత సర్వసంకల్పా యా శిలావదవస్థితిః।
జాగ్రన్నిద్రా వినిర్ముక్తా సాస్వరూపస్థితిః పరా॥

సర్వసంకల్పములు తెస్సగ శాంతించినట్టియు, ఎఱుక మఱపుల నతి
కృమించినట్టియు, జాయివలె నిశ్చలముగ నుండునట్టియు స్థితి యేదికలదో
అదిశ్రేష్ఠమైన బ్రహ్మ స్వరూపమునకు సంబంధించినది.

శ్లో॥ ఏషా బ్రాహ్మీ స్థితిః స్వచ్ఛా నిష్కామా విగతామయా!

ఆదాయ విహరన్నేవం సంకటేషు న ముహ్యతి॥

ఈ స్థితి పరబ్రాహ్మ తత్త్వమునకు సంబంధించినది. పరిశుద్ధమైనది. కోరికలు లేనిది అధివ్యాదులు లేనిది. ఈ స్థితిని పొంది యిట్లే విహరించుచుండు యోగీశ్వరుడు సంకటనమయములయందు మోహితుడుకాదు.

(మ హాపనిషత్తు 6-73)

“శహజ్ఞానేన దీపితే బుద్ధి రఖంశ రూపా యదా భవతి, తదావిద్వాన్ బ్రహ్మజ్ఞానాగ్నినా కర్మబంధం నిర్దహేత్” దేహము జ్ఞానముచే ఎప్పుడు వెలిగింపబడుచున్నదే, బుద్ధి దేశ కాలాది పరిచ్ఛేద రహిత స్వరూపము గలదిగ ఎప్పుడగుచున్నదే అప్పుడే విద్వాంసుడు బ్రహ్మజ్ఞానమును అగ్నిచే జన్మకారణమైన కర్మబంధమును దహించు చున్నాడు.

(పైంగలోపనిషత్తు 4 అధ్యాయము 11 శ్లో॥)

ఇది శ్రీ మహాభారతము. భీష్మపర్వములో సాంఖ్యయోగమును ఇరువది యాఱవ అధ్యాయము.

ఓం. తత్. సత్.

శ త ప త్ర ము

92

శ్రీ మహాభారతము భీష్మపర్వము 27 అధ్యాయము.

అర్జునుఁడు చెప్పుచున్నాఁడు:—

మూ॥ బ్రాహ్మసంచెత్ కర్మశస్త్రే మతాబుద్ధిర్జనార్దన!

తత్త్విం కర్మణి ఘోరే మాం నియోజయసి కేశవ॥ 1.

తా॥ ఓ కేశవా! జనార్దనా! కర్మయోగమున కంటె బుద్ధియోగము శ్రేష్ఠముగ నీకుఁదోచిన యెడల భయంకరమైన కర్మయందు నన్నెందులకు నియోగించుచున్నాడవు?

వివ॥ బాహ్యేంద్రియములచే జేయఁబడు కార్యమునకు సామాన్యముగ కర్మయనిపేరు. దీనిచుండు కొన్ని కాయక్షేపములు, ఉపద్రవములు కలుగుచుండు ననుట నిజమే. యోగవిద్యలో యమము, నియమము, అసనము, ప్రాణాయామము, కర్మలో జేరినవని మనకుఁ దెలియును. ఈకర్మలో పారపడిన వారికి ఉన్మాదము, రోగములు, ప్రాణహాని మొదలైనవి సంభవించుట అందందుఁ జూచియున్నారము. మజ్జయు

శ్లో॥ కర్మణాబధ్యతే జంతుర్విద్యయాచ విముచ్యతే।

తస్మాత్కర్మ నకుర్వంతి యతయః పారదర్శినః॥

జీవి కర్మచే బద్ధమగుచున్నది. విద్యచే ముక్తియొందుచున్నది. (విదజ్ఞానే) అందువలన పరమాత్మ తత్త్వమును గాంచిన యతీశ్వరులు కర్మచేరురు. (సన్న్యాసోపనిషత్తు 2-98) ఇంకను వివేకచూడామణి 10-11 శ్లోకములలోను ఇదేభావము వెల్లడింపఁబడినది. ఈగీతాగ్రంథములో సైతము సాంఖ్యయోగము 49 శ్లోకములో బుద్ధియోగమునకంటె కర్మయోగము మేలైనది

కాదని చెప్పఁబడినది. ఇట్లుండగాఁ భయంకరము, స్వల్పప్రయోజనకరము నైన కర్మయందు నన్ను నియోగింపనేలయని శిష్యుఁ డడుగుచున్నాడు.

మూ॥ వ్యామిశ్రేణౌవ వాక్యేన బుద్ధిం మోహయసీవ మే।

తదేకం వద నిశ్చిత్త్య యేన శ్రేయోఽహ మాప్నుయామ్॥ 2.

తా॥ (విశేషణ అసమంతాత్ మిశ్రః వ్యామిశ్రః ఏతేన ఇవ వ్యామిశ్రేణౌవ.) యుక్తివాదము వంటి వాక్యముచేత నాబుద్ధిని మోహింపఁజేయు వాని వలె నున్నాఁడవు. దేనిచే నేను మోక్షముఁ జెందగలనో అవాక్యము నొక్క దాని నిశ్చయించి చెప్పుము.

వివ॥ కడచిన అధ్యాయములో కర్మయోగము, బుద్ధియోగము రెండు వర్ణింపఁ బడినవి. యోగరహస్యమును గుర్తింపని వారి కీరెండు యోగములు పరస్పర విరుద్ధములుగఁ గనఁబడును. అందేది యనుష్ఠాన యోగ్యమో తెలియక మోహితులగుచున్నారు. అందువలన ప్రస్తుత కర్తవ్యాంశమేదో దానినే చెప్పుమని శిష్యుఁడడుగుచున్నాడు.

శ్రీభగవానుఁడు చెప్పుచున్నాఁడు:—

మూ॥ లోకేఽస్మిన్ ద్వివిధా నిష్ఠా పురాప్రాక్తా మయానమ।

జ్ఞానయోగేన సాంఖ్యేనాం కర్మయోగేన యోగినామ్॥ 3.

ఓ పాపరహితుఁడా! ఈ లోకములో బ్రహ్మనిష్ఠ రెండు విధములు. జ్ఞానయోగముతో సాంఖ్యులకు, కర్మయోగముతో యోగులకు పూర్వము నాచే తెన్నగఁ జెప్పఁ బడినది.

వివ॥ పరబ్రహ్మ తత్త్వ మిట్టిదని బుద్ధిచే విచారించి తెలిసికొని స్వస్వరూపమును బొంది దివ్యసుఖము ననుభవించువారు సాంఖ్యులు. శరీరావయవములచే క్రియారూపమైన సాధనసేసి మానసేంద్రియముల నిగ్రహించి స్వాధీనము గావించుకొని నియతమైన సత్పథమున నడివింపఁ గలిగినవారు కర్మయోగులనియు, యోగులనియు, పిలువఁబడుదురు. ఈ యుభయుల పద్ధతులు బ్రహ్మనిష్ఠలోఁ జేరినవే. ఇందులో ఏదైన నొక పద్ధతి చేసినంత మాత్రమున బ్రహ్మనిష్ఠ పూర్తియగు ననుకొనుట పొరపాటు.

శ్లో॥ ద్వౌ కృమౌ చిత్తనాశస్య యోగో జ్ఞానం మునీశ్వర।

యోగస్తద్వృత్తిరోధహి జ్ఞానం సమ్యగచేక్షణమ్।

తస్మిన్ నిరోధితేనూన ముపశాంతం మనోభవేత్।

మనస్స్పందోప శాంత్యాయం సంసారః ప్రవిలీయతే॥

చిత్తమును క్షిణింపఁజేయుటకు యోగమని, జ్ఞానమని రెండు పద్ధతులున్నవి. ఓ మునీశ్వరా! చిత్తవృత్తులను నివారించునది యోగము. స్వస్వరూపమును లెస్సగఁ గాంచునది జ్ఞానము. ఆ చిత్తవృత్తి నిగ్రహింపఁ బడి నప్పుడు మనస్సు శాంతించుచున్నది. మనస్సు చలన ముడుగుటచే ఆ సంస్కృతి బంధము లయించి పోవుచున్నది. ఇది నిజము. (కాండిలోపనిషత్తు 1 అధ్యాయము. 24-25 శ్లోకము)

శ్లో॥ శిఖాజ్ఞాన మయీవృత్తి ర్యమాద్యష్టాంగ సాధనైః।

జ్ఞానయోగః కర్మయోగ ఇతి యోగో ధ్వితీయతః॥

యమము. నియమము, అసనము, ప్రాణాయామము, ప్రత్యాహారము ధారణ, ధ్యానము, సమాధియని అష్టాంగసాధనములతో శ్యాప్తమైన జ్ఞానవృత్తి యోగమని చెప్పఁబడును. ఈ యోగము కర్మయోగమనియు, జ్ఞానయోగమనియు, రెండు విధములు. (త్రిశిఖిబ్రాహ్మణోపనిషత్తు 23 శ్లోకము)

శ్లో॥ క్రియాయోగ మధేదానీం శృణుబ్యాహ్మణ సత్రమ।

అవ్యాకులస్య చిత్తస్య బంధనం విషయేక్వచిత్॥

ఓ బ్రాహ్మణోత్తమా! వినుము. చిత్తమును చెదరనీయక ఒకానొక విషయమునందే (పరబ్రాహ్మ తత్త్వమునందే) నిలుపుట కర్మయోగము.

(త్రిశిఖిబ్రాహ్మణోపనిషత్తు 24 శ్లో)

శ్లో॥ యత్సంయోగో ద్విజశ్రేష్ఠ సచ ద్వైవిధ్య మశ్నుతే।

కర్మ కర్తవ్య మిత్యేవ విహితేష్వేవ కర్మసు॥

ఓ బ్రాహ్మణశ్రేష్ఠా! శాస్త్రవిహితములైన కర్మలయందు (యోగపద్ధతులయందు) ఇది చెయఁదగిన కర్మయని లెస్సగ అనుష్ఠింపఁబడిన యోగమేది కలదో అదియే రెండు విధముల యోగఫలమును పొందుచున్నది.

(త్రిశిఖిబ్రాహ్మణోపనిషత్తు 25 శ్లో)

శ్లో॥ బంధనం మనసానిత్యం కర్మయోగ స్పృశ్యతే।

యతచిత్తస్య సతత మర్థే శ్రేయస బంధనమ్।

జ్ఞానయోగ స్స విజ్ఞేయః సర్వసిద్ధి కరశ్శివః॥

యస్మాక్త లక్షణే యోగే ద్వివిధైః ప్యవ్యయం మనః॥

మనస్సును బాహ్యవిషయములకుఁ బోసక నిగ్రహించుట కర్మయోగ మనఁబడును, నిగ్రహింపఁబడిన మనస్సును మోక్షరూపమైన పరమాత్మ యందు నిలుపుట జ్ఞానయోగమని తెలియవలయును. ఈ జ్ఞానయోగమే సర్వవిభూతుల నొసగుచున్నది. శుభస్వరూపమైనది. ఇట్లు చెప్పఁబడిన రెండువిధముల లక్షణముగల యోగమునందు ఎవని మనస్సు చెడకుండు నో (వాడు త్వరగా మోక్షమును బొందుచున్నాడు)

(త్రిశిఖిబాహ్యబోపనిషత్తు 26-27 శ్లోకము.)

కర్మయోగముచే మనస్సును నిగ్రహింపకున్న జ్ఞానయోగము చేయుటకు వీలుపడదు. జ్ఞానయోగముతో గూడిన తత్త్వదృష్టి లేకున్నచో కర్మ యోగమునందు మనస్సు నిగ్రహింపఁబడదు. కాబట్టి రెండును పరస్పర విరుద్ధములు కావు.

మూ॥ నకర్మణా మనారంభా నైష్కర్మ్యం పురుషాః శ్చుతే॥

నచ సన్న్యసనాదేవ సిద్ధిం సమధిగచ్ఛతి॥

4.

తా॥ కర్మయోగమునకు ప్రియత్నము చేయక పోవుటవలన (మాన సేంద్రియములు నిగ్రహింపఁ బడవు విషయవాసన నశింపదు అంతఃకరణము నిర్మలముకాదు. సుకృత దుష్కృత రూపమైన జన్మ కర్మ క్షీణింపదు) పురుషుఁడు కర్మరాహిత్య ఫలమును అనుభవింపఁ జాలఁడు. కేవలము కర్మ వదలు కొన్నందువల్లనే నిత్యశుభప్రాప్తి పొందఁజాలఁడు.

శ్లో॥ కర్మత్యాగా న్నసన్న్యాసో నప్రేషాచ్ఛారసేనతు॥

సంధౌ జీవాత్మనో రైక్యం సన్న్యాసః పరికీర్తితః॥

కర్మ (అభ్యాసయోగము) చేయకపోవుటవలనఁగాని, లౌకికవిషయ సంగతి సంభాషణములు లేకుండుటవలనఁగాని సన్న్యాసము సిద్ధింపదు. సంధిస్థానమున జీవాత్మ పరమాత్మలయొక్క ఏకీభావమే సన్న్యాస మనఁబడును. (మైత్రేయోపనిషత్తు 2 అధ్యాయము 17 శ్లో.) భగవత్తత్త్వ ప్రసన్నత ముఖ్యమని భావము.

మూ॥ నహికశ్చిత్ క్షణమపి జాతు తిష్ఠ త్యకర్మకృత్॥

కార్యతే హ్యవశః కర్మ సర్వః ప్రకృతిజైర్గుణైః॥

5.

తా॥ ఒకప్పుడైనను క్షణకాలమేని కర్మచేయనివాఁడు ఎవ్వఁడును ఉండడుకదా? సహజముగ ప్రకృతివలనఁ గలిగిన సత్త్వాదిగుణములచే ప్రతిమనుష్యుఁడు తనయత్నము లేకయే కర్మ చేయింపఁబడుచున్నాఁడు. (ఈశ్లోకము భాగవ 6 స్కం 1 అ.లో కొంచెము వర్ణభేదముతోనున్నది.)

వివ॥ దేహమున్నంతసేపు అహరపానీయములు స్వీకరింపవలయును ఉచ్చాస నిశ్శాన్తిములు జరుగుచుండవలయును. మలమూత్రములను వెడలింపవలయును. శరీరమునందలి పంచవాయువులచే ఆయాకార్యములు చేయుచుండవలయును. రక్తకోశమునందును, అంత్రకోశమునందును ఉండునాడులచేతను, కండరములచేతను విధి విరామములేక పనిచేయుచుండవలయును. ఈగలు, నల్లలు, చీమలు మొదలైన భూతములవలని బాధలు తెలఁగించుకొనవలయును ఈకర్మలలో ఒక్కటియు మానుకొనుటకు వీలు లేదు. "ప్రకృతిజైర్గుణైః" అనుటవలన ప్రకృతికి లోబడిన పామరులకు మాత్రమే యీశ్లోకము అన్వయించునని కొందఱియూహ. పైఁజెప్పఁబడిన కార్యములు ప్రకృతినిదృఢమైన దేహధర్మములో జేరినవి. కనుక దేహముండి నంతపఱకు పండితులు, పామరులు, ఎల్లరుఁ జేయవలసినదే. అందువల్లనే "సర్వః" అని చెప్పఁబడినదికాని ఆకర్మలనే పామరులు అహంభావముతోఁ జేయుదురు, జ్ఞానులు నిరహంకారులై చేయుదురు.

మూ॥ కర్మేంద్రియాణి సంయమ్య య ఆస్తే మనసా స్మరక॥

ఇంద్రియార్థాన్ విమూఢాత్మా మిథ్యాచార స్స ఉచ్యతే॥ 6.

తా॥ ఎవఁడైతే కర్మేంద్రియములైన వాక్పాణి పాదపాయు గుహ్యేంద్రియములను విషయములవెంటఁ బోనీక బిగబట్టుకొని మనస్సుచేత ఇంద్రియార్థములైన విషయభౌగాదులను చింతించుచున్నాఁడో అట్టివాఁడు సత్స్వరూపమైన పరమాత్మ తత్త్వమును జింతింపనేరక లోకమును నమ్మించుటకై అంతస్సార శూన్యమైన వట్టి యాచారముమాత్రమే పెట్టుకొనిన మూఢాత్ముఁడు దొంగసన్న్యాసియని చెప్పఁబడును. ఇట్టి మిథ్యాచారమువలన వాని కేమి ప్రయోజనముండునని కొందఱు ప్రశ్నింతురు. ఇందుకు సమాధా

నము:- అత్మశుద్ధి యున్నను, లేకపోయినను వైరాగ్యవేషములు ధరించుట వల్లను, గ్రంథములు చదువుకొని ఆధ్యాత్మిక సభలలో ఉపన్యాసము లిచ్చుట వల్లను, మన కలియుగ వేదాంత స్వాములకు కలుగు భౌతిక లాభములు గౌరవ మర్యాదలు చూచుచున్నాము. దీనినిగుఱించి యింకను:

శ్లో॥ అయాచితం యథాలాభం భోజనాచ్ఛాదనం భవేత్ |

పరేచ్ఛయా చ దిగ్విసా స్సాన్సం కుర్యాత్పరేచ్ఛయా॥

అలాభే నవిషాదీ స్సా ల్లాభేచైవ నహర్వయేత్ |

అభిపూజిత లాభైస్తు యతిర్ముక్తైఃపి బధ్యతే॥

దిగంబరుడైన సన్న్యాసి యెవరినెదియు యాచింపక పరులెవరైనను వారివారి యిష్టానుసారము తెచ్చి పెట్టుటచే లభించు అన్నము, వస్త్రము లభించినంతమాత్రమే ఉపయోగించుకొనవలయును. స్నానము పనుల పృ యత్నముతోనే చేయవలయును. (ఈశ్లోకములో "పరేచ్ఛయా" అనగా మోక్షపేక్షచేత ననియు అర్థము చేసికొనవచ్చును) లాభము లేనప్పుడు వ్యసన పడరాదు. లాభము వచ్చినప్పుడు సంతోషపడరాదు. కర్మబంధములనుండి విడువబడిన యతీశ్వరుడుకూడ గొప్ప పూజాలాభములచే బద్ధుడగుచు న్నాడు. (నారద పరివ్రాజకౌపనిషత్తు 5 ఉపదేశ: 4.79)

శ్లో॥ వమనాహరవద్యస్య భాతి సర్వేష ణాదిషు |

తస్యాధికార స్సన్న్యాసే త్యక్త దేహభిమానః॥

యదామనసి-వైరాగ్యం జాతం సర్వేషు వస్తుషు |

తదైవ నృస్యసే ద్విద్వా నన్యథా పతితో భవేత్॥

ద్యవ్యార్థమన్నవస్త్రార్థం యః పృతిష్ఠార్థ మేవవా |

సన్న్యసే దుభయభ్యస్త స్సముక్తిం నాపు మర్హతః॥

ధనము, భార్యలు, పుత్రులు మొదలైన సర్వాభీష్టములయందు కడు పులోసుండి వెడలగ్రక్కబడిన అన్నమువలె ఎవనిమనస్సునకు స్ఫురించు నో, ఎవనికైతే దేహమునందలి అభిమానము వదలుకొనబడియుండునో అట్టివానికి సన్న్యాసమునందు అధికారము కలుగును. భోగ్యములైన సర్వ వస్తువులపైన తన మనస్సులో ఆసక్తి యెప్పుడు లేకపోవుచున్నదో అప్పుడే విద్వాంసుడు సన్న్యసింపవచ్చును. వైరాగ్యములేకయే సన్న్యసింపవచ్చు

భగ్గుడగును. ద్రవ్యము సంపాదించుటకు. అన్నవస్త్రములకొఱకు, ఘనత కొఱకుమాత్రమే యెవఁడు సన్ననించుచున్నాఁడో వాడు ప్రవృత్తి నివృత్తులకు రెంటికి తప్పిపోవును. మోక్షముఁజెందుటకుఁ బనికిరాదు. (మైత్రేయోపనిషత్తు. 2 అధ్యాయము 18-19-20 శ్లోకములు.) ఇట్లు పెద్దలు చెప్పియుండుటచే మిథ్యాచారుల గుఱించి గీతలో కొంచెము ప్రస్తావన చేయవలసివచ్చినది.

మూ॥ యస్త్వింద్రియాణి మనసా నియమ్యారభతేర్హునః

కర్మేంద్రియైః కర్మయోగ మసక్త స్స విశిష్యతే ॥

7

తా॥ అర్హునా! స్వల్పసౌఖ్యప్రదములైన విషయములయందు (భోగ్య వస్తువులయందు) అభిలాష మానుకొని, శౌత్రాది జ్ఞానేంద్రియములను మనస్సుచే నిగ్రహించి కర్మేంద్రియములైన కర చరణాదులతో, ప్రాణాయామాదులతోఁగూడిన అభ్యాస యోగమును ఆరంభించి యెవఁడు చేయుచున్నాడో వాడు ఉత్తమ పురుషుడగును.

వివ॥ కర్మయోగమనఁగా ధానము, కళకుపు మొదలైన శ్రౌతకర్మలఁ జేయుటయని కొందఱు దలఁతురు. స్వర్గాదిభోగములఁగోరినవారు దేవతల పీఠికొఱకు చేయునవి శౌత్రకర్మలు. దేవతలనెడువారు తనకంటె వేఱుగ నెచ్చటనో యుండురనియు, వారు అనుగ్రహించి సుఖములనో, ఐశ్వర్యములనో యిత్తురనియు ఈకర్మలయందు భావము వ్యక్తమగును. ఇందు స్వస్వరూపానుభవము కలుగుననికాని, మోక్షము లభించుననికాని, చెప్పలేము. మఱియు:

శ్లో॥ తావన్నామర్చయేద్దేవం ప్రతిమాదౌ వ్యకర్మభిః

యావత్సర్వేషు భూతేషు స్థితం చాత్మని సస్మరేత్ ॥

సమస్త భూతములయందు పరమాత్మ యున్నాఁడనుజ్ఞప్తి యెందఁకకలుగదో అందఁక వారివారికి నియతములైన క్రియాభేదములతో విగ్రహాదులయందు దేవపూజ సేయవచ్చును. (అధ్యాయ ఉత్త 7న. 76 శ్లో)

శ్లో॥ అనంత కర్మశౌచంచ జపాయజ్ఞ సత్తైవచ॥

. తిర్థయోత్యాభిగమనం యావత్తత్త్వం న విందతి॥

ఏదతగని కర్మ, శౌచము, జపము, యజ్ఞము, మఱియు ఇదేషకారముగా తీర్థయాత్రలకుఁ బోవుచుండుటయు (ఇట్టివి) భగవత్తత్త్వము లభింప నంతవరకు ఉండవచ్చును. (పైంగలోపనిషత్తు 4 అ. 18 శ్లో) ఇందువలన ఈయధ్యాయము మూడవ శ్లోకములోఁ జెప్పఁబడిన బ్రహ్మనిష్ఠలో ఒకయం శమైన కర్మయోగమునకును, శౌతకర్మకును సంబంధము లేదని తెలియుచున్నది. మానసేంద్రియములను అంతర్వీధిలో భగవత్తత్త్వమునందు నిలుపుటయు, కర చరణాదులతో పనిచేయుటయు అధ్యాత్మిక యుద్ధమునకుఁ బనికివచ్చునేకాని భౌతిక యుద్ధమునకుఁ బనికిరావని యెట్టిమూఢుడైనఁ జెప్పఁగలఁడు. కనుక సామాన్య క్షత్రియు కులోచితమైన యుద్ధకర్మయనియుఁ జెప్పరాదు.

మూ॥ నియతం కురు కర్మ త్వం కర్మ జ్ఞాయోహ్యకర్మణః।

శరీర యాత్యాపివ తే న ప్రిసిద్ధ్యే దకర్మణః॥ 8.

తా॥ అర్జునా! నీవు ఇంద్రియములను లెస్సగ నిలుపఁదగిన అభ్యాస యోగము చేయుము. అభ్యాసములేక వట్టి యుక్తులతో పరమాత్మ యిట్టిదని తెలిసికొనుటకంటె అభ్యాసయోగమే మేలైనది. అభ్యాసము లేక పాపుటవలన నీకు శరీరప్రాప్తికూడ మిగుల లాభములేనిదగును. అభ్యాసము చేయనివానికి మానసేంద్రియములు వశపడవు. అవి వశపడక పోయినప్పుడు బుద్ధి నిలుకడ యుండదు. బుద్ధి స్థిరపడనివానికి ఆత్మ సాక్షాత్కారము కలుగదు. అది లేకపోయినప్పుడు మోక్షములేదు. అనేక జన్మార్జిత సుకృతకర్మ ఫలముచే పొందఁబడిన మనుష్యజన్మము నిష్ఫలమగును. కనుక అభ్యాసయోగము మానరాదని గురువు చెప్పుచున్నాడు.

మూ॥ యజ్ఞార్థా త్కర్మణోఽన్యత్ర లోకోఽయం కర్మబంధనః

తదర్థం కర్మ కౌంతేయ ముక్త సంగ స్సమాచర॥ 9.

తా॥ ("యజదేవపూజాదౌ" అను సూత్రమువలన సర్వభూతాత్మయైన భగవత్తత్త్వమును మనోవిధియందు పూజించుటే యజ్ఞమనఁబడును. అది గాక స్వాయంభువ మనుకాలములో పరమేశ్వరావతారము యజ్ఞనామముతో బిలువబడినట్లు భాగవతము అష్టమస్కంధము ప్రథమాధ్యాయము 6 శ్లోకములోను, 19 శ్లోకములోను సూచింపఁబడినది.) అర్జునా! పరమాత్మకొఱకుఁ

జేయు పూజా కార్యమునకంటె వేఱైన కార్యములయందు లోకము కర్మచే బంధింపఁబడుచున్నది. నీవు విషయవాసన లేనివాడవై అపరమాత్మ తత్త్వముకొఱకే అభ్యాసయోగము ఆచరింపుము. (అత్మప్రసన్నతయే కర్మయోగమునకు పరమావధియని యిందుపలనఁ దెలియుచున్నది)

మూ॥ సహాయజ్ఞాః ప్రజాన్సృష్ట్యా పురోవాచ ప్రజాపతిః॥

అనేన ప్రసవిష్యధ్వమేషవోఽన్విష్ట కామధుక్॥

10.

తా॥ సృష్టికర్త పూర్వము యజ్ఞముతోఁ గూడ ప్రజలను సృజించి మీరీయజ్ఞముచేత ఉత్పత్తిచేయుడు. ఈ యజ్ఞము మీకొరికల పూర్తిచేయునది యగును అని చెప్పెను.

సృష్టికర్త యనఁగా బ్రహ్మదేవుఁడు ఒకప్పుడాయన మఱియొక లోకమునుండ భూమికి దిగివచ్చెను. మనుష్యులను, జంతువులను, చరాచర వస్తువుల సన్నిఁదిని పుట్టించెను. అట్లు పుట్టిన మనుష్యులలో మూఁడు కులముల వారికి కొన్ని రకముల యజ్ఞములు చేయుటకు నేర్పెను. మీరలిట్లు యజ్ఞము చేయుచుండ ప్రజలు వృద్ధి యగుచుందురు. మీ కొరికలు పూర్తి చేయఁబడుచుండును. అని చెప్పిపోయెను. (ఇది వైదికస్వాములు వేయు అనువాదము.)

ఇతర దేశములలో ప్రజలీయజ్ఞములు జరుపుచుండినట్లు వినలేదు. మన భారతదేశములో నైనను పశుపక్ష్యాది జంతువు లెప్పుడును చేయుట లేదు. మనుష్యులలోను పెక్కుతెగలవారు యజ్ఞము పేరేయెఱుగరు. అగ్ర జాతి స్వాములలో యజ్ఞమను పేరు మాత్రము చెవులలోఁ బడినవారు చాలమంది కనఁబడు చున్నారు. దాని క్రమమెఱిగి చేయఁగల వారినిగాని, చేసిన వారినిగాని నేనెచ్చటను జూడలేదు, ఉత్తర హిందూస్థానమున నొకప్పుడు ఏకొండతో యజ్ఞములు చేసి యుండినట్లు పౌరాణికులు చెప్పుదురు. అగ్నికుండములలో కెల్తలు, నేయి మొదలైన వస్తువులు వేయుచు వైదిక స్వాములు దేవతలను స్తోత్రము చేయుట, అందు పశు పక్ష్యాది జంతువులే కాక కొన్నిచోట్ల మనుష్యులు కూడ ఆ యజ్ఞములలో బలి యొసఁగఁబడుట అందువలన ఇంకొక లోకము నుండి "దేవతలు" అనే వారు దిగివచ్చి మన వైదిక స్వాముల కొరికల పూర్తిచేసి పొవుట. ఇట్లు పౌరాణిక స్వాములు గొప్పగ వర్ణించి చెప్పుచుందురు.

పులిపిల్ల మాతృగర్భము నుండి బయట వచ్చునప్పుడు నఖదంష్ట్రాదులతోఁ గూడుకొని వచ్చుచున్నది. ఏయుగములో, ఏదేశములో పుట్టినను పులిపిల్లలు ఇట్లే పుట్టుచున్నవి కాని మఱియొక మార్పుతో పుట్టుటలేదు. బాతులు, చేపలు మున్నగునవి పుట్టునప్పుడే జలములోఁ జరించు విద్యతోఁగూడి పుట్టుచున్నవి. వానికింకొకరు నేర్పవలసిన పనిలేదు. ఇట్లే సృష్టిలో సర్వజంతువులకు సహజముగ వచ్చిన విద్యలు సర్వకాలముల యందును ఏకరీతి ప్రకాశించియుండును. భౌతిక యజ్ఞములు ప్రజలతోఁ గూడ విధినియుక్తములై పుట్టిన వనుమాట నిజమేయైన యెడల ఇంకొకరివలనఁ చెలిసికొన వలసిన అవసరము లేకయే సర్వప్రజలకు సర్వదా అనుభవములో నుండవలయును. ఈ యజ్ఞముల చేతనే కోరికలు పూర్తిచేయఁ బడుచుండవలయును. యజ్ఞముచేఁగాక మఱియొక విధముగా ప్రజలయందు ఉత్పత్తి లేకుండవలయును. అదిగాక ఈయజ్ఞములు ఉపనిషద్గ్రంథములలో పెక్కుచోట్ల నిరసంపఁ బడినవి. ఇట్టి యజ్ఞములు ప్రజలతోఁగూడ పుట్టి వచ్చినవనిన అధ్యాత్మికులు ఒప్పుకొనరు. పురాకృత కర్మఫలము విధియనబడును. జీవుల యుత్పత్తి స్థితి లయములకు కర్మఫలమే కారణము. అందు సాధుజంతువునకుఁ గాని, దుష్టజంతువునకుఁ గాని, మత్తదేనికిఁ గాని తనలోఁ దనకు అంతరాత్మయందు సద్భావము కలిగియుండును. అంతరాత్మను సన్మాన భావముతోఁ జూచుటే ఆత్మపూజ యనియు, ఆత్మయజ్ఞమనియుఁ బెప్పబడును. ఇది జ్ఞానముతోఁ గూడినది కనుక జ్ఞానయజ్ఞమనియుఁ బెప్పబడును. ఈయజ్ఞముచేతనే జీవులు క్షేమాభివృద్ధిఁ గాంచుచున్నవి కోరికలు పూరింపబడుచున్నవి. ఇదిసర్వజీవులకు పుట్టుకతో వచ్చిన యజ్ఞము దీనిని జేయుటకు లోలోపల తమవిధి, తమ్ము సర్వదా ప్రేరేపించుచున్నది.

మూ॥ దేవా భావయతానేన తే దేవా భావయంతు వః॥

పరస్పరం భావయంతః శ్రేయః పరమవాప్స్యథ॥ 11.

తా॥ ఈయజ్ఞయచేత మీరు దేవతలను భావింపుడు. అదేవతలు మిమ్ము భావింతురు. మీరు, వారు ఆద్యోన్యము భావించువారై శ్రేష్ఠమైన మోక్షమును పొందుదురు.

వివ॥ "దివ్యేకాదౌ" అను సూత్యమువలన "దేవా" అను శబ్దమునకు సర్వభూతములయందు కీడించువారు, ప్రకాశించువారు అనియర్థము.

రామశబ్దమువలెనని తెలియవలయును సర్వభూతాత్మ యేక వచనముగఁ జెప్పఁబడక యిచ్చట బహువచనముగఁ జెప్పఁపడుటవలన స్వయంప్రకాశ ముచే ఏకమయ్యును శరీరభేదములచే నానారూపములుగఁదోచు ప్రత్యేకాత్మ స్వరూపులైన దివ్యపురుషులని భావము. అట్టి స్వయం ప్రకాశ స్వరూపులైన దివ్యపురుషులను మీరు (సామాన్య ప్రజలు) భావింపఁగా వారు మిమ్ము భావింతురు. అన్యోన్య ప్రేమభావములచే మోక్షముఁ జెందవచ్చును. ఇట్లుఁ గాక భౌతిక యజ్ఞములచే ఇంద్రాది దేవతల నారాధించి మోక్షముఁ బొంద వచ్చుననిన ఆధ్యాత్మికులు ఒప్పుకొనరు.

మూ॥ ఇష్టాక బోగాక హి దో దేవా దాస్యంతే యజ్ఞభావితా॥

తైత్తితా నప్రదాయైర్హ్యో యో భుక్త్యైస్సేన విపసః॥ 12.

తా॥ అత్మపూజావిధాన రూపమైన జ్ఞానయజ్ఞముచే సంభావింపఁబడిన దివ్యపురుషులు మికు అభీష్టములైన భోగములను ఇయ్యఁగలరుకదా? అది వ్యపురుషులచే అనుగ్రహింపఁబడిన (ఇప్పింపఁబడిన) భోగములను దైవార్పణ భావములేక అహంభావముతో ఎవ్వఁడు భుజించుచున్నాఁడో వాఁడు దొంగయేరుగును పరతత్త్వ నిశానులైన పెద్దల సేవించు ప్రజలకు భౌతికము గాఁగాని ఆధ్యాత్మికముగాఁగాని, లాభముండునని భావము.

శ్లో॥ ప్లవాహ్యేతే అదృథా యజ్ఞరూపాః।

అష్టాదశోక్తమవరం యేషుకర్మ।

ఏతచ్ఛ్రేయో యేఽభి నందంతి మూఢాః।

జరామృత్యుం తే పునరేవాపియంతి॥

పదునెనిమిది విధముల తీరుదప్పినకర్మ వేనియందు చెప్పఁబడినదో అట్టి యజ్ఞస్వరూపములన్నియు ఓటిపడవలవంటివికదా! ఇవే మేలైనవని యే మూఢులు మిగుల సంతోషపడుచున్నారో అట్టివారు జరామరణములను మరల మరల పొందుచున్నారు (ముండకొపనిషత్తు 1 ము. 2ఖం. 7 శ్లో)

“ఇష్టాపూర్తం మన్యమానా వరిష్టం నాన్యచ్ఛ్రేయో వేదయంతే ప్రమూఢాః॥ నాకస్యప్రప్యే తే సుకృతేన భూత్వేమం లోకం హీనతరం వా విశంతి”

ఇష్టాపూర్తము కేవలము శ్రేష్ఠమైనదని తలఁచువారు ఇంతకంటే మేలైనది వేరొకటి లేదని యెఱుకపఱచుకొనుచున్నారు. మిక్కిలి మూఢులైన

అజనులు స్వర్గములో అనుకృత ఫలము ననుభవించినమీఁదట మరల ఈ లోకములోనో, ఇంతకంటె మిగుల హీనమైన యింకొకలోకమునో ప్రవేశించు చున్నారు. (ముండకోపనిషత్తు 1ముం. 2ఖం. 10 శ్లో.)

శ్లో॥ ఏకే త్యాఖిల కర్మాణి సన్న్యస్య స్యాప శమంగతాః

జ్ఞానినో జ్ఞానయజ్ఞేన యజంతి జ్ఞాన విగ్రహమ్॥

అఖండైక స్వరూపమైన నీయందు సమస్త కర్మలను వదలివేసి కాంతి పొందిన జ్ఞానులు జ్ఞానరూపుడవైన నిన్ను జ్ఞాన యజ్ఞముచే బూజింతురు. (భాగవత 10స్క. 40 అధ్యాయ 6 శ్లో.)

అని యిట్లు ఆధ్యాత్మిక గ్రంథములలో వర్ణించబడుటచే భగవద్గీతలో ను జ్ఞానయజ్ఞమే వర్తింపఁబడియుండునని చెప్పవలసియున్నది.

మూ॥ యజ్ఞశిష్టాశిన స్సంతో ముచ్యంతే సర్వ కిల్బిషైః॥

భుంజతే తేత్సఖం పాపా యే పచంత్యాత్మ కారణాత్॥ 13.

తా॥ సర్వ విషయములను, గుణ కర్మాదులను, మానసేంద్రియము లను జ్ఞాన యజ్ఞమునందు వెల్వఁగా సర్వము తానైన భగవత్త్వమువలని దివ్యసుఖము మిగిలియుండును. అటుల మిగిలియుండు పవిత్రమైన జ్ఞాన యజ్ఞ శిష్టమను బ్రహ్మనందమును అనుభవించు సజ్జనులు సమస్త పాపము లచే విడువబడుచున్నారు. దైవార్పణబుద్ధిలేక పృథగ్భవముతో తమకొఱకుఁ దామే యెవరైతే కర్మఫలమును పక్వముగావించుకొనుచున్నారో అట్టిపాపులు పాపమునే భుజింతురు. వారికి మోక్షములేదు.

శ్లో॥ కాయేన వాచా మనసేంద్రియై ర్వా

బుద్ధ్యాత్మనావాను స్మత స్వభావాత్॥

కరోతి యద్యత్సకలం పరస్మై॥

నారాయణాయేతి సమర్పయేత్తత్॥

శరీరముచేత, వాక్కుచేత, మానసేంద్రియములచేత, బుద్ధిచేత ఇన్ని టికి విలక్షణమైన ప్రత్యేకాత్మచేత పురుషుఁడు ఏదేది చేయుచున్నాడో అది యంతయు పరతత్త్వానుగత స్వభావమువలన శ్రీమన్నారాయణ పరమాత్మ కొఱకే చేసితినిని సమర్పింపవలయును (ఆర్షభగీత 1 అ. 36 శ్లో)

మూ॥ అన్నాద్భవంతి భూతాని పర్వన్యాదన్నసంభవః॥

యజ్ఞాద్భవతి పర్వన్యో యజ్ఞః కర్మ సముద్భవః॥ 14.

కర్మ బ్రహ్మాద్భవం విద్ధి బ్రహ్మక్షరసముద్భవమ్॥

తస్మాత్సర్వగతం బ్రహ్మ నిత్యం యజ్ఞే ప్రతిష్ఠితమ్॥ 15.

తా॥ 1. అన్నమువలన భూతములు కలుగుచున్నవి. అన్నము వర్షాధి దేవతయైన పర్వన్యనివలన సంభవించుచున్నది. వర్షాధిదేవత యజ్ఞమువలన కలుగుచున్నది. యజ్ఞము కర్మవలన మిక్కిలిగ ఉద్భవించుచున్నది. కర్మ బ్రహ్మవలన ఉద్భవించుచున్నదని తెలిసికొనుము. బ్రహ్మ అస్థలిత పర మాత్మవలన ఉద్భవించుచున్నది. అందువలన సర్వమును పొందియుండు బ్రహ్మ యజ్ఞమునందే నియతముగ స్థిరపఱుపఁబడి యుండును.

2 పరమాత్మవలన వేదము పుట్టినది. వేదము వలన శ్రౌత స్మారాది కర్మ యుద్భవించినది. శ్రౌతాది కర్మవలన యజ్ఞము ఉద్భవించినది, యజ్ఞ మునందు వెల్వఁబడిన అహుతులు సూర్యుఁనటు అందుచున్నవి. సూర్యుని వలన మేఘములు కల్పింపఁబడి వర్షము నిచ్చుచున్నవి ఆ వర్షమువలన అహరోత్పత్తి యగుచున్నది. అహర రసోపార్జితములైన శుక్ల శోణితముల వలన భూతములు పుట్టుచున్నవి. అందువల్ల సర్వముతోఁ గూడియుండు వేదము కర్మయజ్ఞము నందే సర్వదా ప్రతిష్ఠింపఁబడి యుండును (ఇది వైదిక స్వాముల అనువాదము.)

వేదములు, కర్మ యజ్ఞములు లేని అమెరికా ఖండములో అందీను పర్వతములయందు ఎడతెగని వర్షధారాపాతము కలిగియున్నది. బ్రహ్మాండ ములో మఱియెచ్చటను జూడబడనంత పొడవు, వెడల్పు, లోతుగల "అమె జాకా" నది విముతువులోను వెలితిపడని ప్రవాహము కలిగియున్నది. ఇతర దేశములలో నెచ్చటనులేని యాహరోత్పత్తి ఆదేశవాసులకున్నది. నానా భూత ములు పుట్టుచున్నవి. పెరుగు చున్నవి. భారత దేశములోమాత్ర మ టు ల కాదు. తిక్కసోమయాజులవారు వైదిక కర్మయజ్ఞము చేయుటచేతనో, పెద్ది భట్టుగారు విరాటపర్వము చదువుటచేతనో, తోటవెంకన్న పోతురాజుస్వామికి ఘటాభిషేకము చేయుటచేతనో, గొల్ల సుంకన్న గంగప్రార్థన చదువుటచేతనో. మనతాతగారు శకుపునిండ మజ్జిగ పుచ్చుకొని గఱ్ఱున త్రేపుట చేతనో, ఇంక

నెందుచేతనో వర్షము కురియుచున్నది. భూతములు వృద్ధియగుచున్నవి. అని కొందఱు నమ్ముచున్నారు.

శ్లో॥ ఏకస్య వేద్యస్యాజ్ఞానాద్వేదాస్తే బహవోఽభవన్॥
సత్యస్యైకస్య రాజేంద్ర సత్యే కశ్చిదవస్థితః॥
ఏవం వేద మవిజ్ఞాయ ప్రాజ్ఞోఽహమితి మన్యతే॥
దాన మధ్యయనం యజ్ఞో లోభాదేతత్ప్రవర్తతే॥

ఓరాజేంద్రా! తెలియఁదగిన వేదము పరమాత్మయొకటే, అది యొకటే సత్యమైనది. దాని నెఱుఁగకపోవుటవలన అవేదము లనేకములు పుట్టియున్నవి. సత్యమైన వేదమునందు నిలుచువాఁడు ఒకానొకఁడు మాత్రమే. ఈవిధముగా నిజమైన వేదమును తెలిసికొనక మనుష్యుఁడు నేనే లెస్సగఁ దెలిసినవాఁడనని తలఁచుచున్నాఁడు. దానము, గ్రంథపఠనము, యజ్ఞము ఇట్టిదంతయు, లోభగుణమువల్లనే ప్రవర్తిల్లుచున్నది (సనత్సుజాతీయము 2 అ. 42, 43 శ్లో) ఇట్లు చెప్పుటవలన ఆత్మయజ్ఞమే మోక్షకారణమని తెలిచున్నది.

3. అక్షరము అనఁగా అస్థిలితము, నిర్గుణము, నిరాకారము, నిష్కళము నైన పరతత్త్వము. బ్రహ్మ అనఁగా పరతత్త్వము నందు ప్రకృతి చేరుట చే ఏర్పడు బ్రహ్మతత్త్వము తాను మఱి దేనిచేతను వృద్ధి నొందింపఁబడక యొక దేనినైన తాను వృద్ధి నొందింపఁ జాలియుండును. అందుచేత బ్రహ్మయని పేరు కలిగినది. (బ్రహ్మవృద్ధో) రూపనామ క్రియలుగల వస్తువు లన్నిటిలో పూజనీయమైనది. అందువలన మహత్తత్త్వమని పేరు కలిగినది. (మహాపూజాయామ్) వృద్ధి స్వరూపమైన వృత్తియుండుటచే సాత్త్వికాది గుణములు గలిగి ప్రవృత్తిలోఁ జేరుచున్నది. దీని వలన కర్మత్వ, భోక్తృత్వ, మంతృత్వాది వృత్తులన్నియుఁ గలుగుచున్నవి. తరువాత తాత్కాలికశుభము కొఱకుఁ జేయ బడు భౌతికకర్మలు, నిత్యశుభము కొఱకుఁ జేయఁబడు ఆధ్యాత్మిక కర్మలు (యమ నియమాసన పాణాయామము లనెడు యోగాంగములు) అన్నియు బ్రహ్మతత్త్వము వల్లనే కలుగుచున్నవి. ఇట్లుచేయఁబడు కర్మయోగమువల్ల దుష్టగుణములు నశించి సుగుణములు ఉద్ధరింపఁబడుటచే ఆత్మపూజారూపమైన జ్ఞానయజ్ఞము సిద్ధాంతమగుచున్నది. ఈ యజ్ఞమువలన

నాకంటెనన్యము లేదను ప్రబోధము కలుగుచున్నది. ఆనందరసవృష్టిచే అంతఃకరణమును తడిపివేయు చున్నది. కనుక ఆధ్యాత్మిక పరిభాషలో ప్రబోధమును వర్ణాధి దేవత యని ఒప్పుకొన వచ్చును. (వృషుసేచనే) ఆనందవృష్టివలన జీవులు నిత్య శుభప్రాప్తిని పొందుచున్నవి. “అదభక్షణే” అను సూత్రమువలన యోగీశ్వరులు భుజించు ఆత్మరతి సుఖము అన్నమనఁబడును. “భూపాప్తా” అను సూత్రమువలన శుభప్రాప్తి కలిగిన జీవులు భూతములనఁబడును. అందువలన సర్వమును కూడియుండు బ్రహ్మ జ్ఞాన యజ్ఞమునందే నియతముగఁ బ్రతిష్ఠింపఁ బడియుండును. (అని యోగీశ్వరుల మతము)

మూ॥ ఏవం పృవర్తితం చక్రం నాను వర్తయతీహ యః॥

అఘాయుర్బింద్రియా రామో మోఘం పార్థ స జీవతి॥ 16.

తా॥ “చక్రతి తర్యయతి యోగిన ఇతి చక్రః, చక్రత్యప్తా” యోగులను తృప్తిపఱచునది చక్రము. అర్జునా! యిట్లు పృవర్తించు వృత్తమును ఈ లోకములో ఎవఁడైతే ఆనుసరింపఁడో అట్టివాఁడు పాపపూరితమైన ఆయుస్సుగలవాఁడు. ఇంద్రియములచేత అంతటను క్రిడించువాఁడు (అంతేకాక) ఇట్టివాఁడు వ్యర్థముగ బ్రతుకుచున్నాడు.

మూ॥ యస్త్రాత్మరతిరేవ స్యాదాత్మతృప్తశ్చ మానవః॥

ఆత్మస్యేవ చ సంతుష్ట స్తస్య కార్యం న విద్యతే॥ 17.

తా॥ ఏమానవుడైతే ఆత్మయందే క్రిడించువాఁడు, ఆత్మయందే పీఠి జెందువాఁడు, ఆత్మయందే సంతోషించువాఁడు అగునో అట్టివానికి చేయఁదగినదియుండదు.

శ్లో॥ అతిథ్యశ్శాద్ధయజ్ఞేషు దేవయాత్రోత్సవేషు చ॥

మహాజనేషు సద్ద్యర్థీ నగచ్ఛేద్ద్యోగవిత్ క్వచిత్॥

పరతత్త్వ ప్రాప్తికర్తించు యోగీశ్వరుఁడు అతిథి సత్కారములయందును, శాద్ధకర్మలయందును, యజ్ఞములయందును, దేవయాత్రలయందును, ఉత్సవములయందును, పూజనీయులని పేరొందిన అవతారస్వాములయందును ఎచ్చటనైన పొత్తు గలిగించుకొనరాదు. (నారద పరివ్రాజకోపని (శత 4/17) పత్తు 6-3)

శ్లో॥ నవిధిర్ననిషేధశ్చ నవర్జ్యావర్జ్యకల్పనాః

బ్రహ్మ విజ్ఞానినామస్తి తథా నాన్యచ్ఛ నారద॥

ఓ నారదా! బ్రహ్మజ్ఞానులకు విధినిషేధములులేవు. వర్జ్యావర్జ్యములనెదు కల్పనయులేదు. అదేవిధముగా మఱి యితరమైనదియులేదు.

(నారద పరివ్యాజకోపనిషత్తు 6-15)

ప్రాణాయామాది సాధనలు చేయుట అత్మ సాక్షాత్కారము కొఱకే. భగవత్తత్త్వమునుజెంద దానియందే కీర్తించుచు, మోదించుచు, ఆనందించుచు, దానియందేచెక్కి సమస్తము మఱచిన వానికిఁగ అభ్యాసయోగముతో పనిలేకపోవచ్చును. అంతకులోపల చేయవలసినదేయని భావము.

మూ॥ నైవతస్య కృతేనార్థో నాకృతేనేహ కశ్చనః

నచాస్య సర్వభూతేషు కశ్చిదర్థ వ్యపాశ్యయః॥

18.

తా॥ పూర్వోక్త శ్లోకములో చదువఁబడిన జ్ఞానయోగ సిద్ధాంతికి లోకములో చేయబడిన కర్మచేత విప్రయోజనము లేనేలేదు. చేయఁబడిన కర్మచేతను ఏదియు నుండదు. సర్వభూతములయందు ప్రయోజనము కొఱకై ఆశ్రయింపదగినది ఇతని కేదియులేదు. సర్వార్థములకు మూలమైన పరమార్థము తానేయైనప్పుడు, తనకంటె వేఱుపస్తువు కానరానప్పుడు విప్రయోజనముకొఱకు వివస్తువు నాశ్రయింపవలయునో యెఱుఁగఁడు.

శ్లో॥ నాకృతేన కృతేనార్థో నశుభ్రతి స్మృతి విభ్యమైః

నిర్మందర ఇవాంభోధిః స తిష్ఠతి యథాస్థితః॥

చేదములు, శాస్త్రములు చదువుటవలన కలిగిన భ్రాంతులతో కర్మ చేసినను ప్రయోజనములేదు. చేయకపోయినను ప్రయోజనములేదు. అట్టి భ్రాంతులులేనివాఁడు చేసినను, చేయకపోయినను ఒకటే వానికేప్రయోజనము కాఁబట్టదు. అట్టివాడు మందరపర్వతముచే చిలుకఁబడిన సాగరమువలె అచంచలుడై యథాప్రకారము నిలిచియుండును. (మ హాపనిషత్తు

4-41)

శ్లో॥ జ్ఞానామృతేన తృప్తస్య కృతకృత్యస్య యోగినః॥

నచాస్తి కించి త్కర్తవ్య మస్తిచే న్నసతత్త్వవిత్॥

లోకత్రయేఽపి కర్తవ్యం కించిన్నాస్యాత్మ వేదినామ్॥

జ్ఞానామృతముతో తృప్తిజెంది కృతకృత్యుడైన యోగికి ఇంక జేయఁ దగినది కొంచెమైనను లేదు. ఇంకను ఏమైన చేయఁదగినది కొదవయుండె ననినచో అట్టివాఁడు తత్త్యజ్ఞుఁడుకాఁడు. అత్యజ్ఞానులకు మూఁడు లోకము లలో కొంచెమైనను చేయఁదగినదిలేదు.

(జాబాలదర్శనోపనిషత్తు 1. ఖం. 23-24 స్లోకము)

మూ॥ తస్మాదసక్తస్సతతం కార్యం కర్మ సమాచరః

అసక్తోహ్యచరణ కర్మ పరమాప్నోతి పురుషః॥ 19.

తా॥ అత్యసక్తుఁడైకంటె వేఱుప్రయోజనములేదు. తనకింకొక ఆశ్రయము లేదు. అనుట నిశ్చయమైనందువలన సమస్త విషయ భోగముల యందు విరక్తుడై క్రియారూపమైన అభ్యాసయోగమును నిరంతరము బాగుగఁజేయుము. విరాగియై అభ్యాసయోగమును చేయుచుండు. పురుషుఁడుకదా మోక్షము పొందుచున్నాఁడు.

మూ॥ కర్మనైవహి సం నిద్ధి మాస్థితా జనకావయః

లోకసంగ్రహ మేవాపి సంపశ్యత్ కర్తుమర్హసి॥ 20.

తా॥ జనకుఁడు మొదలైన రాజర్షులు అభ్యాస యోగము చేతనేకదా లెస్సైన లాభమును (మోక్షమును) పొందిరి. (అభ్యాసమువలన మనశ్శుద్ధి కలుగును అమీద అత్నావలోకనమునకు అనుకూలమేర్పడును. దానివలన జన్మకర్మ క్షీణించును. మోక్షము లభించును. అనిభావము.) “లోకృదర్హనే” అనుసూత్రమువలన శ్రోత్రాదులైన యింద్రియములచేఁ జూడఁబడు విషయ సముదాయమంతయు లోకమనఁబడును. విషయావలోకనమును సూక్ష్మపఱచుటే లోకసంగ్రహము. ఇంద్రియవ్యాపారమును తగ్గించుటే లోక సంగ్రహము. విశ్వమంతట వ్యాపించు దృక్కును మరలించి సూక్ష్మమైన అంతర్లక్ష్యమున నిలుపుటే లోకసంగ్రహము. లోకులకు ఇదేచక్కని మార్గమని యెఱుకపడునట్లుఁ జేయుటే లోకసంగ్రహము. ఇట్టిలోకసంగ్రహమునే లక్ష్యమునందుంచుకొనియైన ఈవిధము చేయఁదగినవాఁడవే.

మూ॥ యద్యదాచరతి శ్రేష్ఠస్తత్తదేవేతరో జనః॥

స యత్యమాణం కురుతే లోకస్తదనువర్తతే॥ 21.

లోకముగఁగాని, వైదికముగఁగాని, అధ్యాత్మికముగఁగాని శ్రేష్ఠుడైన వాఁడు ఏదేది చేయుచున్నాఁడో దానినే యితరమనుష్యుఁడు చేయుచున్నాడు. అట్టి యుత్తమ పురుషుఁడు దేనిని ప్రమాణముగఁ జేయునో దానినే లోకమనుసరించుచున్నది.

దుష్కర్మచేయువాఁడు శ్రేష్ఠుఁడుకాఁడు. దుష్కర్మచేనివాఁడు ప్రమాణముగఁ జేసినదానినే లోకమనుసరించునని చెప్పఁబడినది. కాఁబట్టి శ్రేష్ఠుఁడు దుష్కర్మచేయుననికాని, లోకము దానిననుసరించుననికాని చెప్పరాదు. అట్టియాదర్శ పురుషుఁడుఊరకుండుటకంటెలోకోపకారార్థము కర్మచేయుటే మంచిది. (ఈశోకము భాగవత. 6 స్కం. 2 అధ్యాయములో కొంచెము వర్ణ భేదముతోఁజూచినట్టు జ్ఞాపకము.)

మూ॥ న మే పార్థాస్తి కర్తవ్యం త్రిమ లోకేషు కించనః।

నానవాప్తమవాప్తవ్యం వర్త విపచ కర్మణి॥

22.

తా॥ అర్జునా! నాకు మూఁడు లోకములలో చేయఁ దగినది కొంచెమైనను లేదు. లభింపదగినదిలేదు. (ఇట్లుండియు) కర్మయందు వర్తించుచునే యున్నాఁడను.

విశే॥ అస్మత్పద లక్షార్థమైన నిర్గుణతత్త్వమునకు జాగ్రన్వృష్ట సుమప్తు లనెడు మూఁడు లోకములలో చేయఁ దగినదిలేదు. "ఈశ ఐశ్వర్యే" అను సూత్రమువలన సర్వేశ్వరతత్త్వము సిద్ధాంతమైన భగవత్తత్త్వము నందు అష్టేశ్వర్యములు సిద్ధాంతములగుచున్నవి. అందొకయైశ్వర్యమైన 'ప్రాప్తి' తన యందే యుండెను. కనుక నితర పాపింపనిది, పాపింపఁ దగినది యుండదు. ఐనను ఆత్మ మనస్సు నందును, మనస్సు ఇంద్రియముల యందును వర్తించిన గాని యెట్టికార్యమును జరుగదు. కావున లోకసంగ్రహార్థము చేయు కర్మయందు ఆత్మ వర్తించుచున్నదని యిచ్చట సూచింపఁబడినది.

శ త ప త్ర ము

93

మూ॥ యదిహ్యహం నవరేయం జాతు కర్మణ్యతంద్రితః।

మమవర్త్యానువర్తంతే మనుష్యాః పార్థసర్వశః॥ 23.

తా॥ అద్దనా! ఎట్టి యువద్రవములులేని జాగ్రత్త్యరూపుడనైన నేను ఒకప్పుడైనను కర్మయందు వర్తింపక యూరకుందునేని ప్రజలు సర్వవిధముల నామార్గమునే యనుసరింతురు.

విశే॥ చిత్తచాంచల్యము ఉడిగిపోయిన పరిపూర్ణ జ్ఞానికి అభ్యాసయోగముతోఁగూడ జనము లేదని యింతకుఁ బూర్వము చెప్పఁబడియుండెను. ఇట్లనుకొని అదర్శపురుషుఁడు కర్మ మానుకొనెనేని "ఏసాధన మాకెందుకు వీసానికి బనికిరాదు" అని యపూర్వ వేదాంతస్వాములెల్లరు అభ్యాసములను వదలివేసి శుష్కవాక్యములతోనే వేదాంతమును వెల్లడించుచు సోమరితనమును పెంచుకొందురు. కనుక జ్ఞానయోగియు కర్మయోగమున వర్తించుట పొరపాటుకాదు.

మూ॥ ఉత్సేదేమురిమే లోకా నకుర్వాం కర్మచేదహమ్।

సంకరస్యచ కర్తా, స్వాముపహ న్యామిమాః ప్రజాః॥ 24.

1 తా॥ నేను కర్మచేయక పోయినచో ఈలోకులు చెడిపోవుదురు. సంకరమునకు నేను కర్తనగుదును. ఈప్రజల నందఱు చెడఁగొట్టిన వాఁడ నగుదును.

2. నేను పరిపూర్ణజ్ఞాని నగుటచే అభ్యాసయోగముతో నాకుఁ బ్రయోజనములేదు. అని దానిని మానుకొనినచో అదివఱకే తెలియని లోకులు ఇంకొకరిని చూచుకొని చేయుటకైనను అవకాశము లేనందున యీ కర్మ

చేయఁజాలక అజ్ఞానకూప నిమగ్నులై చెడిపోదురు. మార్గదర్శకులు లేక తమకుఁ దామే చేయఁ బూనినవారు పద్ధతులలో ముందు వెనుకలు తెలియక తబ్బిబ్బులు పడుచు ఒకపద్ధతి చేయఁదగిన వారు మఱియొక పద్ధతి చేయుదురు. అందువలన కర్మసంకరమగును. ఈ సంకరమునకు నేనే కర్త నగుదును. ఇటుల నాలోపముచేతనే ఈ పృజలు చెడిపోవుచుండ వీరిని నేనే చెడఁగొట్టిన వాడనగుదును.

3. అన్యచ్ఛబ్ద లక్ష్యార్థమైన పరమాత్మ అంతఃకరణమున పృతి ఫలింపక తనయందే తాను నిల్చుటవలన దేహేంద్రియములు ప్రకాశింపవు. దృశ్యము మిగుల సన్నగిలి పోవును. ఇతర భూతములను బాగు సేయుటకు వీలులేదు. కర్మేంద్రియములయందు పృతిఫలించియు విరాగియైయుండుట బాగు.

మూ॥ సక్తాః కర్మణ్యవిద్వాంసో యథా కుర్వంతి భారతా

కుర్యాద్విద్వాంస్తదానక్త శ్చిక్రీర్షర్హేక సుగ్రహమ్॥ 25.

తా॥ అర్జునా! కర్మయని చెప్పఁబడు అభ్యాసయోగమునందు స్వరూప జ్ఞాన శూన్యులైన మూఱులు ఎటుల చేయుచున్నారో పరిపూర్ణజ్ఞాన సిద్ధాంతి యు అట్లే చేయుచున్నాడు. ఈ ఇరుతెగల వారి కర్మ ఒక్కటేపద్ధతిగ నున్నను వారి భావములు వేరుగనుండును. అజ్ఞానులు విషయానురాగ బద్ధులై స్వార్థచింతతో చేయుచుండురు. జ్ఞానులు తీవ్ర వైరాగ్యోపేతులై లోక కల్యాణముకొఱకు చేయదగును. (నిపుకూడ అట్లేచేయవలయుననిభావము)

మూ॥ న బుద్ధిభేదం జనయే దజ్ఞానం కర్మ సంగినామ్।

బోషయే త్సర్వకర్మాణి విద్వాన్ యుక్త స్సమాచరన్॥ 26.

తా॥ జ్ఞానయోగమనఁగా నేమో యెఱుఁగని మూఱజనులు కర్మయోగమునందే విశేషప్రయోజన ముండునని దానియందే ఆసక్తులైయుండురు. "కర్మయోగమువలన ప్రయోజనములేదు. దీనికంటే మేలైనది జ్ఞానయోగ మున్నది. జ్ఞానయోగమువేఱు కర్మయోగమువేఱు" అని బోధించి అజ్ఞానులకు జ్ఞానియైనవాడు బుద్ధిసంచలనము కలిగింపరాదు. తాను యోగియై సర్వకర్మలను చేయుచు అజ్ఞానులచేతఁ జేయింపవలయును చలనముకలిగించుటచే నిరుత్సాహమువలన చేయుదానిని చేయఁజాలరు. పైదానికిఁ బో

జాలరు. ఉభయత్ర చెడుదురు. కర్మయోగమునే విడువక చేయుచువచ్చినచో కొంతకాలమునకు చిత్తశుద్ధి యగుచున్నది. దానిలోనే జ్ఞానయోగమున్నది. కర్మయోగముయొక్క పర్యవసానమే జ్ఞానయోగమని తెలిసినవాడు మఱి యొకనికి పృథగ్భావమును కలిగింపఁడు.

మూ॥ ప్రకృతేః క్రియమానాని గుభైః కర్మాణి సర్వశః॥

అహంకార విమూఢాత్మా కర్తాహమితి మన్యతే॥

27.

తా॥ ప్రకృతివికారములైన గుణములచే అన్నివిధముల కర్మలు చేయఁబడుచున్నవి. (శరీరముకలుగుటచే దీనినిగుఱించిన పాలనాభ్యవహారాది కర్మలనేకములు పురుషుని ప్రయత్నములేక దేహధర్మమువల్లనే చేయబడుచున్నవి. ప్రాణకోశమునందును, రక్తకోశమునందును, అంత్రకోశమునందును స్వతంత్రనాడులు రేవగలు తమకుఁదామే అనేకకర్మలు చేయుచున్నవి. ఇందు కర్తృత్వమెంతమాత్రము లేకున్నను) పురుషుడు అహంకారముతో ఇట్టికర్మలకు నేను కర్తనని తలఁచుకొనుచున్నాడు. (ప్రకృతినయోగము లేనప్పుడు కేవల నిర్గుణానంద పరబ్రహ్మతత్త్వము ఏకర్మయఁ జేయుట లేదుకదా?)

శ్లో॥ అహంకారో వినిర్ఘేతా కలంకీ బుద్ధి రుచ్యతే॥

బుద్ధిః సంకల్పితాకారా ప్రయాతి మననాస్పదమ్॥

పవనోద్రియములతోఁగూడి యీశరీరమునందు నాయకత్వము వహించిన అహంకారము మలినబుద్ధి యనఁబడును. ఆబుద్ధిసంకల్పముఁజెంది విషయచింతనములకు స్థానముగా మాఱుచున్నది. (మ హిప 5-125)

శ్లో॥ మనోఘనవికల్పంతు గచ్ఛంతింద్రితాం శనైః॥

పాణి పాదమయం దేహమింద్రియాణి విదుర్బుధాః॥

పూర్వశ్లోకరీతిగా విషయచింతనముచే మనోరూపముజెందిన బుద్ధి గొప్ప వికల్పముఁజెంది మెల్లగ ఇంద్రియస్వరూపముఁ జెందుచున్నది. ఇంద్రియములనఁగా కరచరణాదులచే రూపొందిన దేహమేయని జ్ఞానులెఱుంగుదురు (మ హిపనిషత్తు 5 అ. 126 శ్లో)

శ్లో॥ ఏవం జీవేహి సంకల్పవాసనా రజ్జు వేష్టితః॥

దుఃఖజాల పరీతాత్మా క్రమాదాయాతి నీచతామ॥

ఈ విధముగా అహంకారముగను, మలినబుద్ధిగను మానసముగను ఇంద్రియములుగను, పాంచభౌతిక శరీరముగను మాటుచు వచ్చిన జీవుఁడే సంకల్పములు, విషయవాసనలు ననెడు తాళ్లతో బంధింపబడి దుఃఖములనెడు వలలో దగులుకొని కృమముగా నీచపశుకు వచ్చుచున్నాఁడు.

(మ హింసనిషత్తు 5 అధ్యాయము 127 శ్లోకము)

మూ॥ తత్త్వవిత్తు మహాబాహో గుణకర్మ విభాగయోః॥

గుణగుణైషు వర్తంత ఇతి మత్వా న సజ్జతే॥

28.

తా॥ అర్జునా! సత్త్వాది గుణము లిట్టివనియు, వానిచే జేయఁబడు కర్మ లిట్టివనియు విమర్శించి యధార్థము తెలిసికొన్నవాడు ఏయే గుణములు ఆయా అభ్యాసములయందే వర్తించుచున్నవని తెలిసికొని ఫలానక్తిని పొందకయుండును.

అసంస్కృతాంతఃకరణ వేదాంత స్వాములు కొందఱ్ఱోకము నాధారము జేసికొని అనేకదుర్మయముల జరుపుచున్నారు. మేముచేయలేదు. గుణములే చేయుచున్నవి. గుణములకు మాకు సంబంధములేదు. ఆ కర్మఫలము మాకెంతమాత్రమంటదు. మేము త్రిగుణాతీతులమైన పరిశుద్ధాత్ములము అని సమాధానము చెప్పుచున్నారు. అంతటి పరిశుద్ధాత్ములైనప్పుడు లోకకల్యాణ దాయకమైన సత్కర్మచేయుదురేకాని దుష్కర్మచేయరని పాఠకులు జ్ఞాపక ముంచుకొనవలయును.

మూ॥ పృథ్వీతేఽర్థగుణసమ్మూఢాః సజ్జంతే గుణకర్మసు॥

తానకృత్స్నవిదో మందాః కృత్స్నవిన్నవిచాలయేత్॥ 29.

తా॥ పృథ్వీతివలనఁ గలిగిన సత్త్వాదిగుణముల తారతమ్యము నెఱుంగని మూఢులు అగుణములచే జేయఁబడు కార్యములను మేమే చేయుచున్నారమని మోహితులై అకర్మయందే ఆసక్తు లగుచున్నారు. పూర్తిగఁ దెలియని యామూఢులను పరిపూర్ణజ్ఞాని కదిలింపరాదు.

ప్రకృతిస్వరూపములైన ద్దహేంద్రియములవలనఁ జేయఁబడు అభ్యాస యోగము పూర్తియగువఱకు జ్ఞానయోగములేదు. అందాక ఏడుమూఢులనియే తలఁపబడుదురు. నిదానముగ పైకిరాదగిన యాయసంపూర్ణ జ్ఞానులను వీ రొనర్చిడు అభ్యాసములనుండి పరిపూరజ్ఞాని తొలఁగింపరాదు.

మూ॥ మయి సర్వాణి కర్మాణి సన్న్యసాధ్యాత్మచేతసా

నిరాశీర్నిర్మమో భూత్వా యుధ్యస్య విగతజ్వరః॥

30.

తా॥ కేవలము అత్మకు సంబంధించిన మనస్సుచేత అ యోగసయోగ క్రియా సూత్రముల నన్నిటని అస్మచ్ఛబ్ద లక్ష్కార్థమైన భగవత్తత్త్వమునందే యుంచి అశ, మమకారము లేనిదై సంతాపమును వదలినవాడవై శత్రు పుల లెస్సగఁ బ్రహరింపుము.

అశ, మమకారము మానుకొని ఆధ్యాత్మిక చిత్తముతోఁ జేయునది ఆధ్యాత్మిక యుద్ధమే కాని భౌతికయుద్ధముకాదు. అందుఁజేయఁబడు కర్మలు అభ్యాస యోగాంగములైన యమనియమాదులేకాని భౌతికకార్యములుకావు.

స్తో॥ హరౌ సర్వాణి కర్మాణి సన్న్యసేద్యోగ విత్తమః॥

నిర్మమో సత్కత్వప్రశ్చ భగవద్ధ్యాన మాశ్రితః॥

యోగీశ్వరుడు భగవద్ధ్యానము నాశ్రయించి మమకారమును మా నుకొని నిత్యసంతోషియై సమస్తకర్మలను హరియందు సమర్పింపవలయును. (వరాహపురాణము, పూర్వ. 59 అధ్యాయం)

మూ॥ యే మే మతమిదం నిత్యమనుతిష్ఠంతి మానవాః॥

శృద్ధావంతోఽనసూయంతో ముచ్యంతే తేఽపి కర్మభిః॥

31.

తా॥ అస్మచ్ఛబ్ద లక్ష్కార్థమైన భగవత్తత్త్వము యొక్క యామతమును (జ్ఞానమును) ఏమానవులైతే నియతముగ అనుష్ఠించుచున్నారో పరమాత్మ తత్త్వ చింతనమునందు శృద్ధగలిగినట్టియు, సర్వాంతర్యామియైన యీశ్వర తత్త్వమునందు అనూయలేనట్టియు అమానవులు కూడ జన్మకారణములైన శుభాశుభ కర్మలచే విడువఁబడుచున్నారు.

మూ॥ యేత్యేతదభ్యసూయంతో నానుతిష్ఠంతి మే మతమ్॥

సర్వజ్ఞాన విమూఢాస్తాః విద్ధి సప్తానచేతసః॥

32.

తా॥ ఎవరైతే సర్వభూతాత్మయైన భగవత్స్వరూపమువై అసూయపెట్టుకొని యీ నా మతమును అనుష్ఠింపకుండురో బ్రహ్మనిష్ఠా విధానము పూర్తిగ దెలియని అమూఢులను చెడినవారని గాను, వివేకము లేనివారినిగాను, తెలిసికొనుము. సర్వము నేనని తెలిసికొనుటే సర్వజ్ఞానము. తనకంటే పరుడులేదని తెలిసికొనిన తరువాత అసూయపడుటకు తావుండదు. అట్టిజ్ఞానము లేనివానికే అసూయయుండును. అందువల్లనే అసూయగలవాఁడు మూఁఢుడనియు, వివేకశూన్యుడనియు, విషయరాగాదులచేఁ జెడినవాఁడనియు, జెప్పుటకు కారణము గలిగినది.

మూ॥ సదృశం చేష్టతే స్వస్యాః ప్రకృతేర్జ్ఞానవానపి।

ప్రకృతింయాంతి భూతాని నిగ్రహః కిం కరిష్యతి॥ 33.

తా॥ పూర్వమెప్పుడో చేయఁబడియుండి యీ జన్మములో పురుషుని చే అనుభవింపఁ బడుటకై జన్మముతో కూడివచ్చిన దేదికలదో అది ప్రకృతియని కొందరందురు. పురాకృత కర్మఫల రూపములైన సుఖఃఖాది ద్వంద్వములను అనుభవింపఁ జేయుటకు పురుషునకు సాధన భూతముగ జన్మములో మొట్టమొదట కూడివచ్చినది యీ శరీరమే కాఁబట్టి యీ శరీరము, ఈవిధముగనే సృష్టిలోఁ గనబఁడు సర్వవస్తువులు ప్రకృతి యని మఱికొందఁబడుదురు. (ప్రకృష్టం కరణం ప్రకృతిః, దుక్ష్మజ్జేకరణే) జ్ఞానయోగియు తన శరీరస్థితికిఁ దగినమాత్రము అహరవస్తు సంగ్రహాది కార్యములు కొన్ని చేసికొను చున్నాఁడు సామాన్య భూతములు ప్రకృతి నంటుకొనియేయున్నవి. కరచరణాది బాహ్యేంద్రియములతో నేమియుఁ జేయరాదను పట్టుదలయేమి పనికి వచ్చుచున్నది?

జ్ఞానయోగమునందు ఉత్తిష్టడైనవాఁడు కూడ ప్రకృతికి అనుగుణముగా అభ్యాసయోగము చేయుచున్నాఁడు. జన్మబంధముతోఁ గూడినవారు ప్రకృతిని జెందుకొనియే అన్నికార్యములు చేయుచున్నారు. కరచరణాదులతో ఏకార్యము జేయక విగఁబట్టుకొని కూర్చుండవలయునను పట్టుదలయేమిచేయుచున్నది?

గ్రంథములు చదివి. పెద్దలవలన విని పరమాత్మ తత్త్వ మిట్టదని తెలిసికొనిన వాడైనను అభ్యాసయోగము చేయనియెడల చిత్తశుద్ధియుండదు. అందువలన తన పురాకృతమునకు అనుగుణముగ అన్నికార్యములు చేయుచున్నాడు. అన్యభూతములు దేహమే నేననుకొని పృకృతియందే మునిగి పోవుచున్నవి. జ్ఞానులు, అజ్ఞానులు, సర్వులు కర్మచేయక తప్పినదికాదు. కాబట్టి బాహ్యేంద్రియములను మాత్రము నిగ్రహింపవలయునను ప్యము త్నమునందు సాఫల్య మెంతమాత్రము లేదని యిందువలన ఋజువగుచున్నది.

మూ॥ ఇంద్రియస్యేంద్రియస్యార్థే రాగద్వేషా వ్యవస్థితౌ।

తయోర్నవశమాగచ్ఛేత్ హ్యస్య పరిపంథినౌ॥ 34.

తా॥ జ్ఞానేంద్రియములకు శబ్దస్పర్శ రూప రసగంధములు పృయోజనములు, కర్మేంద్రియములకు వచనదాన గమన విసర్జనాది విషయములు ప్రయోజనములు అంతఃకరణమునకు సంకల్ప వికల్పములు మున్నగునవి ప్రయోజనములు అందు ప్రతియింద్రియమునకు ఇష్టమైన ప్రయోజనము లభించి నప్పుడు అనురాగము కలుగుచున్నది. అనిష్టమైన పృయోజనము లభించి నప్పుడు ద్వేషము కలుగుచున్నది. పురుషుడు ఈ రాగద్వేషములకు రెంటికిలోఁబడరాదు. ఈరెండు యోగికి శత్రువులుకదా?

శ్లో॥ తూష్ణిమేక ఉపాసీత చేష్టేత మనసాపి న।

తదా సంస్తుతినిందాభ్యాం ప్రీతిరోషా వివర్జయేత్॥

ఒంటివాడై మౌనిర్నిరు యుపాసింపవలయును. మనస్సుచేత నైనను చేష్టలు లేకుండవలయును. అప్పుడు లెస్సగ స్తుతి సేయుటవలన సంతోషము గాని, నిందవలన రోషముగాని చెందరాదు. (సనత్సుజాతీయము 4అ. 20శ్లో.)

రాగద్వేషములే శత్రువులని పైశ్లోకములోఁ జెప్పుటవలన అంతశ్శత్రువుల బ్రహ్మరించుటే యుద్ధమగును. కాని యీ గ్రంథములో వర్ణింపఁబడినది భౌతి కయుద్ధము కాదని తెలియుచున్నది.

మూ॥ శ్రేయాః స్వధర్మో విగుణః పరధర్మాత్స్వనుష్ఠితాత్।

స్వధర్మో నిధనం శ్రేయః పరధర్మో భయావహః॥ 35.

తా॥ బ్రాహ్మణులకు జపమోమాదులు సేయుట స్వధర్మము. క్షత్రియులకు యుద్ధము, రాజ్యపరిపాలనముచేయుట స్వధర్మము. వైశ్యులకు కృషి వాణిజ్యాదులు స్వధర్మము. శూద్రులకు ద్విజస్వాముల సేవించుట స్వధర్మము. ఇంకొకని ధర్మమును తానుగైకొని బాగుగ అనుష్ఠించుటకంటె గుణములేనిదైనను తనధర్మమును తానే అనుష్ఠించుటమేలు. తనధర్మము నందు అనగా ఎవఁడు చేయుచున్నపనిలో వాఁడు మరణించినను మోక్షమున్నది. పరులవృత్తినివలించువానికి ఆవ్యాపారములొనైపుణ్యము లేకపోవుటచే నష్టమువచ్చుననియు, మఱియొకని బ్రతుకుచెరువున శత్రుముపోవుటచే పాపము వచ్చుననియు భయముకలుగుచుండును (అనివైదికులు చెప్పుదురు)

శ్లో॥ యః శరీరేంద్రియా దిభ్యో విహీనం సర్వసాక్షిణమ్ |

పారమార్థికవిజ్ఞానం సుఖాత్మానం స్వయంప్రకాశమ్॥

పరతత్త్వం విజానాతి సోఽతివస్థాశ్రమి భవేత్ |

వస్థాశ్రమాదయో దేహే మాయయా పరికల్పితాః॥

నాత్మనో బోధరూపస్య మమ తే సంతిసర్వదా |

ఇతి యో వేదవేదాంతైః సోఽతివస్థాశ్రమి భవేత్॥

అస్థిరములైన దేహేంద్రియాదులకు విలక్షణమైనట్టియు, సమస్త (గుణకర్మాదులకు) నాకియైనట్టియు, పరమార్థ జ్ఞానమునకు సంబంధించినట్టియు, సుఖస్వరూపమైనట్టియు, స్వయంప్రకాశము కలిగినట్టియు, పర బ్రాహ్మతత్త్వము నెవఁడు తెలిసికొనుచున్నాడో అట్టివాడు వస్థాశ్రమముల నతిక్రమించినవాడగును. వర్ణాశ్రమములు మొదలైనవి దేహమునందు మాయచే మిక్కిలి కల్పింపఁబడినవి. కేవల పరిశుద్ధాత్మ తత్త్వబోధ స్వరూపుడైన నాకు అవస్థాశ్రమాదులు ఎల్లప్పుడును లేవని వేదాంత సూత్యములచే ఎవడు తెలిసికొనుచున్నాడో అట్టివాడు వస్థాశ్రమాదుల నతిక్రమించిన వాడగును. (నారద పరివ్రాజకోపనిషత్తు 6 ఉ. 9-11 శ్లో) ఆధ్యాత్మిక గ్రంథములో స్వధర్మమని పేర్కొనబడినది. లౌకికమైన కులవృత్తికాదని యిందువలనఁ దెలియుచున్నది.

ఓత్తపరిపాకములేనివారు అభ్యాసయోగము చేయుటయు, చిత్తశుద్ధిగలవారు (సాంఖ్యులు) జ్ఞానయోగము చేయుటయు యోగి జనసంప్రదాయము

లోజేరిన నియతధర్మము. ఇందులో ఒకపద్ధతి చేయదగినవారు మఱియొక పద్ధతి యోగధర్మమును నైపుణ్యముతో జేయుటకంటెను తమకు నియతమైన పద్ధతి స్వల్ప పృయోజనకరమైనను దానినేచేయుటలేస్స. ఒకవేళ ఆ పద్ధతి పూర్తిగ నెఱవేఱకముందే యోగి మరణించినను ఎన్నటికైన మోక్షము కలుగుచునేయున్నది. తనపద్ధతివిడిచి మఱియొకపద్ధతి జేయువాడు రెంటికిని బనికెరాక తుదకు జన్మభయమునకు గుఱియగుచున్నాడు.

శుభేచ్ఛాది విజ్ఞాన భూమికలు ఏడు కలవని యిదివఱకు వినియున్నారు. అందు ఏభూమికయందలి విద్యార్థి ఆభూమికకు నియతమైన యోగపారము ననుష్ఠించుట స్వధర్మము. మఱియొక భూమికయందు నియతమైన పద్ధతిని బాగుగ అనుష్ఠించుటకంటె తనభూమికకు నియుక్తమైన పాఠము స్వల్ప పృయోజనకరమైనను దానినే చేయుటమేలు. ఆభూమికలో ఉత్తీర్ణుడు కాకముందే మరణించినను మఱియొక జన్మములోనైన మోక్షముకలుగుచున్నది. తనపాఠము విడిచిపెట్టి ఆస్యపాఠము ననుష్ఠించువారికి జ్ఞానసెద్ది లేకపోవుటచే జన్మభయమునకు గారణమగుచున్నది. అంతేకాక యోగపృమాదమువలన నానావ్యాధులు, మూర్ఛ, యున్మాదము మొదలైన పీడలు కూడ రావచ్చును.

స్వధర్మమనగా తపధర్మము అని యిదివఱకు చదివియున్నారు. పంచ భూతాత్మకమైన స్థూలశరీరము, పంచేంద్రియములు, మనోబుద్ధి చిత్తాహంకారములు, శబ్దాదివిషయములు, నామరూపములు, గుణకర్మాదులు, సంకల్ప వికల్పములు అన్నియు లయించినపిమ్మట ఏదిమిగిలియుండునో అదియొకటే తాను. ఇట్లు తానైన అఖండపరిపూర్ణైక పరబ్రహ్మతత్త్వముచే ఏది ధరింపబడునో అది స్వధర్మము దానికంటె అన్యములైన ప్రవృత్తిధర్మములన్నియు ఒకప్పుడు తనవికాకపోవుచున్నవి అందువల్ల పరధర్మములని చెప్పవచ్చును. అనేక జన్మములనుండి ప్రవృత్తియందే వర్తించుచుండు పాశ్చాత్యపురుషులకు ఆ ధర్మములయందు మంచి యభ్యాసముండుటచే అవి లెస్సగ అనుష్ఠింపబడుచుండును. అత్యసంబంధమైన నివృత్తి ధర్మము (స్వధర్మము) జీవులచే దీర్ఘకాలము అభ్యాసముచేయబడి యుండదు. "గుణఅభ్యాసే" అనుసూత్రమువలన విగుణమనగా అభ్యాసములేనిది. బాగుగ అనుష్ఠిం

వఁబడు పృవృత్తి ధర్మమునకంటె అభ్యాసములేనిదైనను స్వకీయమైన నివృత్తి ధర్మముమేలు. ఆత్మధర్మమునందు భౌతికములైన దృవ్యములవలని తగులాటముండదు. (నిరస్తంధనం నిధనమ్) అందువలన మోక్షము లభించుచున్నది. పృవృత్తిధర్మము నాచరించుట సులభమే కావచ్చును కాని అది జన్మభయమును తలుగఁజేయుచున్నది.

అష్టనుఁడు చెప్పుచున్నాఁడు:

మూ॥ అథ కేన పృయుక్తోఽయం పాపం చరతి పూరుషః॥

అనిచ్చన్నపి వాఙ్మయ బలాదివ నియోజితః॥

36.

తా॥ ఓకృష్ణా! (పాపము సేయుటవలన నరకమనుభవింపవలసి వచ్చునని సామాన్యజనులకును దెలియును. పాపము చేయునపుడు హృదయము జంకుచుండుటచే ఇది పాపకృత్యమని తెలిసినట్లేయున్నది.) ఇట్లుండగా తన కిష్టములేని కార్యములయందు పృథువులచే బలాత్కారముగఁ బంపబడు భృత్యునివలె ఈపురుషుఁడు ఇష్టములేని వాడయ్యును ముక్తదేచఁ బ్రయోగింపఁబడి పాపము నాచరించుచున్నాఁడు? (చేయరాని కార్యమని యెఱిగియుండియు దానినేచేయువారు కొందరున్నారని యింపువలన వెల్లడియగుచున్నది.)

శ్రీ భగవానుఁడు చెప్పుచున్నాఁడు:-

మూ॥ కామ ఏష క్రోధ ఏష రజోగుణ సముద్భవః॥

మహాశనో మహాపాప్మా విద్వేగమహావైరిణమ్॥

37.

తా॥ (జీవులకు సర్వానర్థకారణమైన కొరికయేది కలదే అదేకామము ఏదైన నొకటి యాటంక మేర్పడుటచే కామము విఫలమైనప్పుడు అకామమే క్రోధముగ మాటుచున్నది. క్రోధమనునది కామమునకంటె వేఱుగ నుండదు. ఆరెంటికి శబ్దార్థములలో బెడములున్నను ఉత్పత్తికారణమొకటే. అందువల్లనే యీ శ్లోకములో కామ క్రోధములు ద్వివచనముగఁగాక యేక వచనముగఁ బ్రయోగింపవలసి వచ్చినది)

క్రోధమే పరిణామముగ గలిగిన యీకామము లోకములో రజోగుణమువలన సంభవించును. గొప్పయాహారము గలది. మిక్కిలి పాపముతోఁ గూడినది. దీనిని శత్రువుగఁ దెలిసికొనుము.

“కామకోధాదయస్తత్య శత్రవః శత్రుసూదన”

శత్రుసంహారకుడవైన ఓ లక్ష్మణా! బ్రహ్మ విద్యాభ్యాసము నందు కామకోధాదులు శత్రువులు (అధ్యా. అయో. 4 స. 34 శ్లో.)

శ్లో॥ ఉద్భూతం జ్ఞానదుర్మిత్యమవధార్యాతిదుర్బలః

అశ్చర్యం కామమాకాంక్షే త్కాలమం తమనుశ్రితమ్॥

కామమనునది జ్ఞానమునకు శత్రువుగ పుట్టినదని యెఱిగి యుండి యు అంతకాలము నాశ్రయించి దుర్బల హృదయుడై అకామమునే వాంఛించుచున్నాడు. అశ్చర్యము! (అష్టావక్యగీత 3 ప్ర. 7 శ్లోకము) ఇచ్చట కామమే ముఖ్యమైన శత్రువని చెప్పుటచే భగవద్గీతాగ్రంథము భౌతికయుద్ధ చరిత్రమునకు సంబంధించినది కాదని చెప్పవలసియున్నది. కామక్రోధములు లీకపాయి నప్పుడు భౌతిక యుద్ధమునకుఁ కారణములేదు.

మూ॥ ధూమేనావియతే వహ్నిర్యథా దర్శో మలేన చ॥

యథోల్లేనావృతో గర్భస్తథా తేనేదమావృతమ్॥

38.

తా॥ అగ్ని పృథాశమానమైనదే యైనను ప్రకాశశూన్యమైనపాగ చుట్టు కొనుటవలన వెలుగొందదు. మనుష్యుల పృథిబింబముఁ గరఁబఱుపఁగల పరిశుద్ధమైన అద్ధము ముఱికి పట్టుటచే మునుపటివలెఁ గనఁబఱుపకున్నది. గర్భశశువు చైతన్యము కలిగియుండియు జడస్వరూపమైన మావిచేఁ గప్పఁబడి పృథాశంపకుండును. ఇవన్నియు నెట్లు ధూమాదులచేఁ గప్పఁబడుచున్నచో అదేవిధముగా కామముచే జ్ఞానము అవరింపఁబడుచున్నది. పాపము చేయవలయుననెడు ఇష్టము లేనివాడైనను అనర్థకరములైన కామ క్రోధాదులచేత జ్ఞానము మఱుగుపడుటవలన అన్వతంత్రుడై చేయుచున్నాడని భావము.

మూ॥ అవృతం జ్ఞానమేతేన జ్ఞానినో నిత్యవైరినా॥

కామరూపేణ కౌంతేయ దుష్ప్రారేణానలేనచ॥

39.

తా॥ అప్పునా! కామమువలన క్రోధము కలుగుచున్నది. క్రోధమువలన తుదకు దుఃఖము కలుగుచున్నది. కాఁబట్టి కామమనగా దుఃఖముతో నిండిన

దని చెప్పవచ్చును. ఎన్నెన్ని విషయభోగములు కూడినను ఇతజాలునన్న మాట దీనికుండదు. నిత్యసంతోషమై తత్త్వచింతనము చేయఁదగిన జ్ఞాన యోగికి దుఃఖనిధానమైన యీకామము నిరంతర శత్రువుగుచున్నది. ఇట్టి కామస్వరూపమైన శత్రువుచే జ్ఞాన మావరింపఁబడుచున్నది. (ధనహీనుఁడు దొంగల భయమెఱుంగఁడు. మానహీనుఁడు అవమానదుఃఖమునెరుగడు జ్ఞాన హీనుఁడు కామమువలనఁగలుగు విప్లవము నెఱుంగఁడు. అందువల్లనే కామము జ్ఞానికి శత్రువుని చెప్పఁబడినది)

మూ॥ ఇంద్రియాణి మనోబుద్ధి రస్యాధిష్ఠాన ముచ్యతే।

ఏతైర్విమోహయత్కేష జ్ఞానమావృత్య దేహినమ్॥

40.

తా॥ పైఁజెప్పఁబడిన కామస్వరూపమైన శత్రువునకు ఇంద్రియములు, మనస్సు, బుద్ధి అధారస్థానమని చెప్పబడుచున్నది. ఇట్లు లాఠారము జేసికొనిన యీకామశత్రువు జ్ఞానమును అంతయు కప్పిచేసి ఇంద్రియముల చేతనే దేహధారియైన జీవుని మోహింపఁజేయుచున్నది. (స్థూలదృష్టితో జూచు వారికి ఇంద్రియములు వేఱువేఱుగఁ గనఁబడవచ్చును. కాని సూక్ష్మ దృష్టిలో నివియన్నియు నొక్కటయని చెప్పవచ్చును కంటితో నొక రుచ్యమైన పదార్థమును జూడఁగా జిహ్వేంద్రియము చలించుచున్నది. శృంగరవంతులైన స్త్రీ, పురుషులు ఒకరి నొకరు చూచుటచే కొన్ని ఇంద్రియములు చలించుచున్నవి. ఇంద్రియముల కన్నిటికి నెట్లెఱుఁగఁగలుగుచున్నది. అందువల్లనే పైగ్లోకములో నివియన్నియు ఏకవచనముక్రిందఁజేర్చఁబడినవి)

మూ॥ తస్మాత్త్వమింద్రియాణ్యాదౌ నియమ్య భరతర్థభి।

పాప్మానం పృజహిహ్యేనం జ్ఞానవిజ్ఞాన నాశనమ్॥

41.

తా॥ అర్జునా! కామరూపమైన శత్రువునకు ఇంద్రియము లాధారమగుచున్నవని యంతకుముందు చెప్పితిని) అందువలన తొట్టతొలుత ఇంద్రియములను స్వాధీనము గావించుకొని ఏమట్లు జ్ఞానవిజ్ఞాన నాశనకరమైనట్టియు, పాపభూయిష్ఠమైనట్టియు ఈ కామ శత్రువును బాగుగ కొట్టివేయుము. (మొట్టమొదట అభ్యాసయోగముచేతనే ఇంద్రియములను స్వాధీనముచేసికొనవలయును. అట్లయిన లౌకిక ధర్మముల నిరూపించు సామాన్య జ్ఞానమును నివృత్తి ధర్మమును నిరూపించు విశేషజ్ఞానమును నాశము గావించకుండ విషయానురాగరూపమైన శత్రువును గెలువవచ్చును. ఏమట్లు జ్ఞానయోగ

మునందు కృతార్థుఁడు కావచ్చును. రాగమును విడనాడుటే ముఖ్యసూత్రము.)

శ్లో॥ జ్ఞానినాం సంతతరిపుః కామస్సంకల్ప సంభవః।

అదావేవ విజితైవనం తతోయోగం సమభ్యసేత్॥

మనస్సంకల్పములవలన పుట్టిన కామము జ్ఞానులకు యెల్లప్పుడును శత్రువుగనుచున్నది. మొట్టమొదటనే ఆకామ శత్రువును జయించి అటు విమృట యోగాభ్యాసము చేయవలయును. (విశ్వగీత. 72 శ్లో)

శ్లో॥ హృత్కేదారే కామనామ దుర్నిజాంకుర ఉచ్యతే।

తముత్పాత్య సమూలంతు స్వస్థా భవతు సంయమీ॥

హృత్కేత్రమునందు కామమనునది కలుపుమొక్కయని చెప్పఁబడినది. యత్కించ తాకలుపు మొక్కను వేళ్లతోసహ పెళ్లగించి వేసి తనలోఁ దాను సుఖముగ నుండవచ్చును. (విశ్వగీత 71 శ్లో)

శ్లో॥ మరేవ్యాదే స్థితిత్వార్థ ముపాయం కదయామి తే।

యన్యత్స్వాభిమతం వస్తు తత్ర్యజ్జా మోక్షమశ్నుతే॥

మనస్సులోఁ బుట్టిన వ్యాధికి చికిత్సచేయుటకై నీకు ఉపాయము చెప్పుచున్నాఁడను. అధిరాషపుట్టించు వస్తువు ఏదేదీ కలదో దానిని వదలి వేయుచుండువాఁడు మోక్షము పొందుచున్నాఁడు.

(మ హాపనిషత్తు 4 అ 88 శ్లో)

శ్లో॥ స్వపారుషైక సాధ్యైర స్వేచ్ఛితత్యాగరూపినాః।

మనఃపశ్యమ మాత్రేణ వినానాన్తి శుభాగతిః॥

తన పారుషము చేతనే యిష్టబోగములను వదలుటకు సాధ్యమగును. చిత్తముశాంతించును, ఇటులగాకున్న శుభమైన మార్గములేదు.

(మ హాపనిషత్తు 4 అ. 90 శ్లో)

శ్లో॥ అసంకల్పేన శస్త్రేణ చిన్నం చిత్తమిదం యదా।

సర్వం సర్వగతం శాంతం బ్రహ్మ సంపద్యతే తదా॥

సంకల్ప రాహిత్యమునెడు ఆయుధముచేత చిత్తమెప్పుడు విదారిత మగుచున్నచో అప్పుడు సర్వజగద్వ్యాప్తమైనట్టియు, సర్వము తానేయైనట్టి యు, శాంతస్వరూపమైనట్టియు, పరబ్రహ్మతత్త్వము లభ్యమగుచున్నది.

(మహాపనిషత్తు 4 అ. 91 స్లో)

స్లో॥ మనసైవ మనస్వత్వా పాశం పరమ బంధనమ్॥

భవాదుత్తరయాత్మానం నాసావన్యేన తార్యతే॥

పురుషుని ముందునకు సాగిపోకుండ కేవలము బంధించు పాశము మనస్సే. మనస్సనెడు ఈ పాశమును మనస్సుచేతనే ఖండించి జన్మసాగ రమునుండి అత్మను దాటించుము. అటుగాక మఱయొక విధముగా ఆయాత్మ దాటించబడదు. (మహాపనిషత్తు 4 అ. 107 స్లో)

స్లో॥ ఇచ్ఛామాత్య మవిద్యేయం తన్నానో మాకీఉప్యతా॥

సదా సంకల్పమాత్యణ సద్బ్రథవతీచైమునె॥

ఓ మునింద్రా! ఇష్టచోగముల యందలి ఆదిలాంఛనది అభ్యాసము ముదిరిపోవుచున్నది. అయథిలాష నసించుటమోక్షమని చెప్పబడుచున్నది. సంకల్పరాహిత్యము చేతనే ఆదిలభించుచున్నది.

(మహాపనిషత్తు 4 అ. 116 స్లో)

మూ॥ ఇంద్రియాని పరాజ్ఞానం రింద్రయేభ్యో పరమహః॥

మనసస్త పరాబుద్ధి ర్బుద్ధ్యా పరతత్తవః॥

42.

తా॥ (బాహ్యంతరముల సర్వక్షిప్యముల గ్రహించు) యింద్రియ ములు (దృశ్యమునకంటె) శ్రేష్ఠములని చెప్పుదురు. మనస్సు చలించకున్న ఇంద్రియము లెట్టి కార్యమును జేయఁబాలవు. కనుక ఇంద్రియములకంటె మనస్సు శ్రేష్ఠము. బుద్ధి స్థిరపడియుండినచో మనస్సుకల్పము లేమియు జేయఁబాలవు. కాబట్టి మనస్సునకంటె బుద్ధి శ్రేష్ఠమైనది. బుద్ధి కంటెను శ్రేష్ఠమైన దెదికలచో అది పరమాత్మ (సః అని సర్వనామముగ బెప్పుటచే పూర్వోక్త కామమని కొండఁబడును. అది భావిన్లకమున కన్వయింపదు. మఱయు “మనస్స్వ పరాబుద్ధి ర్బుద్ధేరాత్మా మహాపరః” అని కరోపని శత్రులోఁ బెప్పఁబడినందున బుద్ధికంటె శ్రేష్ఠమైనది పరమాత్మయని యను వదించితిని)

మూ॥ ఏవం బుద్ధేః పరం బుద్ధ్యా సంస్తభ్యాత్మాన మాత్మనా।
జహి శత్రుం మహాబాహో కామరూపం దురాసదమ్॥ 43.

తా॥ అర్జునా! యీవిధముగా బుద్ధికంటె శ్రేష్ఠమైన పరమాత్మను తెలిసికొని ఉపనిషత్ స్థానమునుండి భ్రంశము కాకుండ ఆత్మను ఆత్మచేతనే నిలువరించి మిగుల దుఃఖముతోఁ గూడినట్టియు, కామస్వరూపమైనట్టియు, శత్రువును కొట్టివేయుము.

“ ఆత్మనాత్మని సంత్వప్తో నావిద్యా మనుధావతి ” ఆత్మచేత ఆత్మ యందు లెస్సగ త్వప్తిజెందిన యోగి ఆజ్ఞానమును వెంబడించి పరుగెత్తఁడు అని యన్నపూర్ణోపనిషత్తు 4 అధ్యాయలోను జెప్పఁబడినది. కనుక ఆత్మ పైర్వముచేతనే కామము జయింపఁబడునని నమ్మవలసియున్నది.

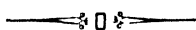
ఇది త్రిమహాభారతము. భీష్మపర్వములో కర్మయోగమను ఇరువది యేడవ అధ్యాయము.

ఓం. తత్. సత్.

శ త ప త ము

94

శ్రీ మహాభారతము బీష్మపర్వము 28 అధ్యాయము.

శ్రీభగవానుడు చెప్పుచున్నాడు:-

మూ॥ ఇమం ఇవస్వతే యోగం పోక్తవానహ మహ్యయమ్॥

వివస్వాన్ మనవే పాహ మనురిష్వౌకవేఽబ్యపిత॥ 1.

తా॥ (బీష్మ పర్వము 26-27 అధ్యాయములలో వాగ్దేవుడు రీతిని ఇంద్రాక బొధింపబడియుండు) నాశరహితమైన యీ యోగమును నేను వివస్వతునకుఁ జెప్పియుంటిని. వివస్వతుఁడు మనువునకుఁ జెప్పెను, మనువు ఇష్వాకునకుఁ జెప్పెను.

విశే॥ చిత్కళాప్రణాళముచేత ఇరువదినాలుగు తత్త్వములతోఁగూడిన శరీరత్రయమును అచ్ఛాదించువాఁడు వివస్వతుఁడు. (పర అచ్ఛాదనం) స్వధర్మనిరూపణమునందు మనుష్యజాతికి ఆదర్శపురుషులైన పృథువు మనువు, వృజలకు ఇంపైన రీతిని అంతటను శబ్దించువాడు ఇష్వాకు. (ఇవ్యతే సర్వైరితి ఇషః, ఇషుఇచ్ఛాయాం, అసమంతాత్కాయత ధ్వంతితి అకుః, కైశద్యై, ఇషః + అకుః = ఇష్వాకుః)

సూ॥ ఏవం పరం పరాప్రాప్త మిమం రాజర్షయోవిదుః॥

సకాలేనహ మహతా యోగోనష్టః పరంతప॥ 2

తా॥ ఈవిధముగా ఒకరినుండి యింకొకరికి లభించుచువచ్చిన యీ యోగమును ఉత్తములైన ఋషులెఱుఁగుదురు. అర్జునా! యిప్పుడు చాలకాలము గడచిపోవుటచే లోకములో ఈ యోగ మగపడుటలేదు.

వి॥ పూర్వశ్లోకములో అవ్యయము (క్షిణముకానిది) అనిచెప్పబడిన యోగము ఈశ్లోకములో నష్టమైనదని చెప్పుటయేమి? అనిప్రశ్న:- ఇందుకు సమాధానము: భౌతికములైన సుఖదుఃఖములందలి ఇచ్ఛాద్వేషములనువదలి వేసి నిరంతరము యోగము నభ్యసించు పురుషుడు అవ్యయుడగుచున్నాడు. అతనికీవిద్యయు అవ్యయమే యగుచున్నది. కాబట్టి యీవిద్యను అవ్యయమందురు. ఆత్మజ్ఞానములేని మూఢజనుల కీవిద్య అగోచరముగ నుండును కావున నష్టమని చెప్పబడును. నష్టమనగా అగోచరమనియర్థము. (ఇశ అద ర్హసే)

భారతకాలములోను, అటుపిమ్మట కలియుగారంభమునఁ గొన్నాళ్ల వఱకును ఈవిద్య నెఱుఁగిన బ్రహ్మర్షులు, రాజర్షులు అనేకులుండినట్లు పురాణములవలనఁ దెలియుచున్నది. మన్వాదులు ఒకరిద్దఱుమాత్రమే యెఱుఁగి యుండిన కాలములో ప్రకాశమానముగఁ దలఁపఁబడిన విద్య అనేక ఋషి శ్రీరు లెఱుఁగియుండిన భారతకాలములో నష్టమైదగిఁ దలఁపఁబడుటయేమి? అనిప్రశ్న - ఇందుకు సమాధానము: కురువంశములో ప్రతీపమహారాజు ఒక్కఁడెఱుఁగెను కాలములో వంశము నష్టమైనదని యెవ్వరును చెప్పలేదు. భారత యుద్ధానంతరము ధృతరాష్ట్రపుత్రులైన యుయుత్సుఁడు, పాండవ ప్రాతూఁడైన విష్ణురాతుఁడు, అర్జునపుత్రుడైన బ్రభువాహనుఁడు మున్నగు ప్రభువులు కొందఱుండిన కాలములో కౌరవవంశము నశించినదని తలఁపఁబడుచుండెను. ఇట్లే యిదుకులములో ఋషిశాపమువలన పరస్పర కలహములచే అనేకులు చావఁగాఁ గొందఱు పురుషులు మిగియున్నను కులము నశించినట్లే చెప్పఁబడినది అట్లే యొకప్పుడు లక్షలకొలది పెరిగియుండిన రాజర్షులసంఖ్య యొకొకప్పుడు వందలలోనికో, పదులలోనికో దిగివచ్చి నచో అప్పుడు బ్రహ్మవిద్య నశించినదని చెప్పుట కేవలము పొరపాటుకాదు.

మూ॥ స ఏవాయం మయా తేఽద్య యాగః ప్రాక్తః పురాతనః।

భక్తోఽసి మే సఖాచేతి రహస్యం హ్యేతదుత్తమమ్॥

3.

తా॥ పూర్వము వివస్వతునకుఁ బెప్పఁబడిన అయోగమేయిది. నీవు నాకు భక్తుడవు, స్నేహితుడవు. ఇట్లని మిగుల గోప్యము, ఉత్తమమునైన యీయోగమిప్పుడు నాచే నీకుఁ బెప్పఁబడినది.

వివ॥ ఉపనిషత్తులనుండియు, భారత భాగవతాది పురాణములనుండియు అందందు కొన్నియంశములను విశిత్రులైన సమకూర్చుటచే తయారైనదే కాని యిది స్వతంత్రగ్రంథముకాదని విమర్శకుల మతము. ఇందుకు సాదృశ్యము "సర్వోపనిషదోగాదే" అనుశ్లోకము గీతా పాఠకులెల్లరు ఆమోదించినదే. ఈగీత చదువబడుచున్నది, దీనికి మాతృకలైన పూర్వగ్రంథములు చదువబడుచున్నవి. ఇట్లుండ నీవిద్య నశించుట యెప్పుడు? క్రొత్తగ లోకములోఁ బ్రవేశపెట్టుట యెప్పుడు? అనిప్రశ్న:- ఇందుకు సమాధానము: వితత్పూర్వమీవిద్య గ్రంథములలో నుండినదేయైనను లోకములో ప్రజలచే దఱుమచూడబడకపోయినప్పుడు, అనుష్ఠింపబడకపోయినప్పుడు గ్రంథముల నుండిబయల్పడక అందులో నేమఱుగుపడిపోయినప్పుడు ఆవిద్యనశించినదని చెప్పుటవింతకాదు. ఒకానొకమహనీయుఁడావిద్యను పైకిఁదీసి శిష్యులకుబోధించిలోకములో అనుష్ఠానమునకుఁదెచ్చినప్పుడు క్రొత్తగఁబ్రవేశపెట్టినట్లే భావింపబడును. గాంధీమహాత్మునిచేఁ బ్రవేశపెట్టఁబడిన కద్దరుసమస్య యిట్టిచేకవా?

అర్జునుఁడు చెప్పుచున్నాఁడు:

మూ॥ అపరం భవతో జన్మ పరం జన్మ వివస్వతః॥

కథమేత ద్విజానీయాం త్వ మాదౌ పోక్తవానితి॥ 4.

తా॥ ఓ కృష్ణ! వివస్వతుని జన్మము పూర్వకాలములో కలిగినది నీ జన్మము ఇటీవలి కలిగినది (ఇట్లుండఁగా) ఈయోగమును పూర్వమే చెప్పియుంటివని యెట్లు తలంతును?

విశే॥ నిరాకారమైన పరమాత్మయందు తెలుత చిత్తశక్తిపట్టుచున్నది. పిమ్మట నాదబ్రహ్మ కలుగుచున్నది. అటుపైన నామరూపములు, నీవు నేనను భేదభావములు. జ్ఞానాజ్ఞానములు, వాగ్దానాదవృత్తులు కలిగినవి. తరువాత ఒకరికొకరు బోధించుటకు అవకాశ మేర్పడుచున్నది. మొదట చిత్తశాస్త్రరూపమునకు ప్రథమగ్రంథముండదు. అప్పుడు బోధించుట మెట్టులని శిష్యుడడిగి యుండవచ్చునేమో!

శ్రీ భగవానుఁడు చెప్పుచున్నాఁడు.

మూ॥ బహూని మే వ్యతీతాని జన్మాని తవ చార్జున॥

తాన్యహం వేద సర్వాణి నత్వం వేత్త పరంతప॥ 5.

తా॥ శేష్మమైన తపముచే గామలోభాదులైన అంతశ్శత్రువుల సంతాపింపజేయు అర్జునా! అస్మచ్ఛబ్ద చక్షుర్థమైన నాకు (సమస్తశరీరములయందు నేను నేనని పేర్కొనఁబడు పరమాత్మకు) స్పృహ్యాదినుండియు అనేక జన్మములు కడచిపోయినవి. వాచ్యార్థ స్వరూపమైన నీకు ప్రత్యగాత్మకుఁ గూడ పెక్కు జన్మములు కడచినవి. ఆజన్మముల నన్నిటిని నేనెఱుఁగును. అట్లానాపరణముచే జీవభావము పహించియుండు నీవెఱుఁగవు.

మూ॥ అపోఽపి సన్నవ్యయాత్మా భూతానామీశ్వరోఽపి సః॥

ప్రకృతిం స్వామధిష్ఠాయ సంభవామ్యాత్మమాయయా॥ 6.

తా॥ నేను పరిశుద్ధుఁడను, నిర్గుణుఁడను కనుక ప్రాకృత జనులం దక్షువలె కర్మబద్ధమైన జన్మ నాకులేదు. అందువల్లనే నేను క్షీణించు స్వభావములేనివాఁడను జన్మబంధముగలజివులకెల్ల నియామకుఁడనైయున్నాఁడను. ఇట్లు రూపరామకృయా సామ్యుఁడనై యుండియు స్వకీయమైన కియూనకి (స్వతంత్ర్యగతి) సర్వస్వించి నాయందు పరిమితమైయుండు మాయతోఁగూడి సంభవించు చున్నాఁడను.

“మా మాన” అను సూత్రమువలన అంతది యింతదియనియు, అట్టి దిట్టివనియు పరిమాణము కలిగినదిమాయ. పరిమాణములకు ఆతీతమైనది పరమాత్మ.

మూ॥ యదాయదా హి ధర్మస్య గ్లానిర్భవతి భారత॥

అభ్యుత్థాన మధర్మస్య తదాత్మానం సృజామ్యహమ్॥ 7.

(ఈగ్లోకము భారత. అరణ్య 189 ఆధ్యాయములో కొంచెము వర్ణింపఁబడుతో జదివినట్లు భావకము)

తా॥ 1 అర్జునా! ప్రజల అచార వ్యవహారములయందు ఎప్పుడెప్పుడు ధర్మమునకు హాని కలుగుచున్నదో, అధర్మము పైకొని యెప్పుడు చెలరేగుచున్నదో అప్పుడు (ధర్మమును కాపాడుటకై) నాయంశమును అవతరింపఁజేయుదును.

పూర్వముగములలో ధర్మమునకు ఏకొంచెమో స్థానిత్యము కలిగినంత నే రామకృష్ణాద్యవతార పురుషులువచ్చి కొంతదిర్ఘమండినట్లు పురాణము లలో వినియుంటిమి. ఈకాలములోనే చెప్పరానన్నివిధముల అధర్మము పెరిగిపోయినది. మహాపురుషులవతరించుచున్నారు, నిరంతరపరిశ్రమ చేయుచున్నారు, ప్రభుత్వములు మార్చివేయబడుచున్నవి. ధర్మముమాత్రము దినదినమునకు అడుగునకే దిగిబడిపోవుచున్నది. పగభాహృదయములో మూఱ్ఱత్వము ముదిరిపోవుచున్నది. ఎచ్చటజూచిననుస్వార్థము క్రౌర్యము మూర్తిభవించినవి. ఇకధర్మరక్షణ కీమమైన దైవాంశమెట్టిదో, యొప్పుడువచ్చుచో అనికొందఅడుగుచున్నారు. ఇందుకు సమాధానము:- ఆకాలపు వేదాంతస్వాములు అధర్మమును సహింపరు. అట్టిది కొంచెము చెలరెగుచుండగానే అందఱొకటిగఁజేరి ధర్మరక్షణార్థము పరమేశ్వరావతారము రావలయునని సంకల్పించుచుండెడివారు. ఈకాలములో అట్టిత్వము, సంకల్ప బలముగల స్వాములు తఱుమగ లేకపోవుటవలన భారతదేశమునకింత దుర్భర పచ్చియుండ నొప్పును.

2. మానవుని హృదయమునందు ధర్మబలము తగ్గిపోయి యధర్మము హెచ్చినప్పుడు పాపముచేయఁ దలపెట్టుచున్నాఁడు అప్పుడు వాని హృదయమునందే భగవత్తత్త్వము సూక్ష్మముగ స్ఫురించి (అవతరించి) యాకార్యము చేయరానిదినుమాయని లోలోపల పగబోధించుచున్నది అప్పుడా మనుష్యునకు పాపభయము కలుగుచున్నది. ఎవరైన చూచిపారుచోమాయని దిక్కులు చూచుచున్నాడు. అత్మగౌరవమును కాపాడుకొను పురుషుడు అపనిసప్పుడే మానివేయుచున్నాడు. ఇదియొకవిధమైన యవతారము

3. పురుషునియందు స్వాత్మ నిరీక్షణరూపమైన అత్మధర్మమెప్పుడు తగ్గిపోవుచున్నది అప్పుడే దానికి విరుద్ధమైన ప్రకృత పగపహరిదక్షిత బాగుగ అలవడుచున్నది. ఇందు తఱుచు కామమునకు స్థానముచిక్కుటచే క్రొధమాత్సర్యాదులు, అహంకార మమకారములు, వానిమూలమున తీరిని దుఃఖములు సంభవించుచున్నవి. ఇవన్నియు అధర్మమ యొక్కరూపాంతరములే ఈవిధముగా దుఃఖితుడైన పురుషునియందు పరమాత్మ సూక్ష్మముగ అవతరించి “అయ్యో! యీ పాపభూయిష్టమైన జన్మమిక పలదు” అని తీవ్రవైరాగ్యమునుబుట్టించి తరణ్యము కొఱకు సద్గురువును వెదకునట్లు చేయుచున్నది. ఇది యొకవిధమైన యవతారము. అదృష్టవంతులకే యిట్టిది లభించును.

మూ॥ పరిత్రాణాయ సాధూనాం వినాశాయచ దుష్కృతామ్ |

ధర్మసంస్థాపనార్థాయ సంభవామి యుగేయుగే॥ 8.

తా॥ 1. సత్పురుషుల యాపదలఁదొలఁగించి రక్షించుటకు, దుష్కర్మానుష్ఠానపరులను నాశము గావించుటకు, లౌకికవైదిక పారమార్థిక ధర్మములను లెస్సగ స్థాపించుటకు (నేను) ప్రతియుగము నందును అవతరించుచున్నాఁడను.

2. సత్త్వగుణ ప్రధానములైన శాంతశమదమాది గుణములను కాపాడుటకు, దుఃఖమును కలుగఁజేయు (దుఃఖంకరోతితిదుష్కృతే. దుక్ఖజ్జేకరవే) కామక్రోధాది శత్రుగుణములను నశింపఁజేయుటకు, స్వాత్మసీరిక్షణ రూపమైన నివృత్తిధర్మమును లెస్సగఁ బ్రతిష్ఠించుటలోఁగల ప్రయోజనమును గుర్తింపఁజేయుటకు పుషుని హృదయాకాశమునందు అస్మచ్ఛబ్ద లక్ష్మ్యార్థమైన పరిశుద్ధతత్త్వము లచ్చడప్పుడు స్ఫురించు చుండును.

మూ॥ జన్మకర్మచ మే దివ్యమేవం యోవేత్తి తత్త్వ తః |

త్యక్త్వా దేహం పునర్జన్మనైతి మామేతి సోఽర్హున॥ 9.

తా॥ భగవత్తత్త్వమునకుఁ గర్మబద్ధమైన జన్మములేగు, జన్మకారణమైనకర్మలేదు. ధర్మరక్షణార్థము స్వేచ్ఛగ ధరింపఁబడినదే జన్మము. ప్రతిపలాపేక్షలేక లోకసంగ్యహార్థముచేయు ధర్మానుష్ఠానమే కర్మ అర్హున! యివిధముగా దివ్యమైన (క్రిడామాత్యమైన) నాజన్మమును, కర్మను యధార్థముగ ఎవఁడైతే తెలిసికొనుచున్నాఁడో వాడు దేహమును వదలివేసిన తరువాత మరలజన్మముపొందఁడు. నన్ను (స్వస్వరూపమును) పొందుచున్నాడు.

మూ॥ వీతరాగభయకోధా మన్మయా మాముపాశ్రితాః |

బహదో భానతపసా పూతా మద్భావమాగతాః॥ 10.

తా॥ అనురాగము, భయము, కోధము వదలుకొనినవారు, అస్మచ్ఛబ్ద లక్ష్మ్యార్థమైన సర్వభూతాత్మ తామైనవారు, అపరమాత్మనే ఆశ్రయించినవారు జ్ఞానయోగయుక్తమైన తపస్సుచే పరిశుద్ధులైనవారు అనేకులు నాస్థితి నేపొందిరి

శ్లో॥ సంపాద్యైవైవ మృషయోజ్ఞాన తృప్తాః

కృతాత్మానో వీతరాగాః పశాంతాః॥

తే సర్వగం సర్వతః పాప్య ఫీరా।

యుక్తాత్మానస్సర్వమేవావిశంతి॥

జ్ఞానయోగమును గృహించి యభ్యాసయోగము చేసినవారు, విషయ భోగాదులయం దనురాగము మానుకొని చిత్తోపశమముగఁగంచి అత్మసంస్కారము పొందినవారు, జ్ఞానముచే సంతుష్టులైన ఋషీశ్వరులు పూర్వోక్తరీతిగా తమలోఁదాము బ్రహ్మస్థానమునుపొంది అటుపైన ఎల్లదల సర్వమును వ్యాపించియుండు పరమాత్మనుపొంది సర్వము తానైన అవదమునందే కలిసి పోవుచున్నారు. (ముండకోపనిషత్తు 3 ముం 2-ఖం 5 స్లో.)

మూ॥ యే యథా మాం పశ్యద్యంతే తాంస్తథైవ భజామ్యహమ్।

మమ వర్తమాను వర్తంతే మనుష్యాఃపార్థ సర్వశః॥ 11.

తా॥ (కొందఱు నానావిధముల నామరూపములఁ గల్పించుకొని ప్రతి ఫలాపేక్షతో ఉపాసించురు. మఱికొందఱు నిష్కాములై నిరాకారమును నిష్ఠుణమును ఉపాసించురు.) అర్జునా! ఎవరేవిధముగ నన్నాశ్రయించుచున్నారో వారిని ఆవిధముగానే నేను పాపించియుండును. ఐనను మనుష్యులందఱును సర్వవిధముల నామార్గమునె అనుసరించుచున్నారు.

శ్లో॥ త్రయ్యాప విద్యయా కేచిత్త్వాం చై చైతానికా ద్విజాః।

యజంతే వివిధైర్గజై ర్చానారూపామ రాఖ్యయా॥

యజ్ఞములు సేయుటకు అలవాటుపడిన కొందఱు బ్రాహ్మణులు నానారూపములఁదోచు దేవతల నామముల నెఱగించు వేదములలోని చదువు నాధారముచేసికొని వివిధములైన యజ్ఞములచేత నిన్ను పూజించుచున్నారు. (భాగవత 10-స్కం. 40 ఆధ్యా 5-స్లో ఇచ్చట మఱియైదు స్లోకములలోను యజ్ఞభేదములు వర్ణింపఁబడినవి.)

శ్లో॥ నిర్మమో నిరహంకార స్సర్వసంగ వివర్జితః।

సదా శాంత్యాది యుక్తస్సృక్ అత్మన్యాత్మాన మీకతే॥

అహంకార మమకారములులేనివాఁడు సర్వవిషయములయందు అనురాగమును వదలకొనినవాఁడు, ఎల్లప్పుడు శాంతి మొదలైన సుగుణములతో గూడినవాడునై తనయందే స్వస్వరూపమును చూచుచున్నాఁడు. (నారదపరివాజకోపనిషత్తు. 6 ఉపదేశ. 19 స్లో.)

మూ॥ కాంక్షంతః కర్మణాం సిద్ధిం యజంత ఇహదేవతాః॥

క్షిప్యం హి మానుషే లోకే సిద్ధిర్భవతి కర్మజా॥ 12.

తా॥ కర్మలయొక్క లాభమును ఆభిలషించినవారు ఇహమునకు నంబంధించిన దేవతలను పూజించుచున్నారు. మనుష్యలోకములో కర్మవలనఁ గలుగు పృయోజనము సత్కరముగ లభించుచున్నదిగదా?

విశే॥ యమనియమాది యోగకర్మలయొక్క పృయోజనమైన చిత్తశుద్ధిని, కాయశుద్ధిని పొందఁగోరినవారు లోకములో క్రిడామాత్మలైన గురువుల సేవించుచున్నారు. మానవదృక్పథమునందు కర్మయోగమువలనఁ గలుగు మనఃకాయశుద్ధిరూపమైన లాభము సత్కరముగ నగునుగదా?

మూ॥ చాతుర్వర్ణ్యం మయాస్పష్టం గుణకర్మ విభాగశః॥

తస్య కర్తారమపి మాం విద్ధ్య కర్తార మవ్యయమ్॥ 13.

తా॥ 1. సత్త్వగుణము, రజోగుణము, తమోగుణము అని మూడు పృథానగుణములు వినిపాంకర్మమువలన పెక్కు గుణములు పుట్టినవి. గుణములవలెనే కర్మలు పెక్కువిధములుగ నుండును. ఇట్టి గుణకర్మల విభాగరీతిగా నాలుగు వర్ణముల పృజాసముదాయము భగవత్తత్త్వముచే సృజింపబడినది. ఆందు శమదమాది గుణములను కాపాడుకొని తపముచేయువారు కొందఱు, కౌర్య పృతాపములుకలిగి కొన్నిభూతములను శిక్షించుచు, కొన్నిభూతములను రక్షించుచు రాజసముననుండువారు కొందఱు, ఆదాయవ్యయములను ముఖ్యముగ గమనించు చిత్తవృత్తిగలవారు కొందఱు, స్వతంత్రజ్ఞానములేక యితరులను సేవించి జీవించువారు కొందఱు ఈవర్ణభేదములు జన్మముతోసహా స్వాభావికముగ, గలిగినవికనుక దైవకల్పితములని చెప్పఁబడినవి. ఈకాలపు గోత్రామరస్వాములు చెప్పుకొను బాతిభేదములు మనుష్య కల్పితములేకాని దైవకల్పితములుకావని తెలియవలయును. ఇట్లు వర్ణభేదములతోఁగూడిన సృష్టికింగర్త భగవత్తత్త్వమేయైనను ఈవిధముగఁ గలుగవలయునని పరమాత్మకు సంకల్పము లేనందున నాశరహితమైన పరమాత్మయిందుకు కర్తకాదని తెలిసికొనుము.

శ్లో॥ సర్వత్రాహమకర్తేతి దృఢభావనయానయా॥

పరమామృతనామ్ని సా సమత్రైవావశిష్యతే॥

ఎల్లెడల నేను కర్తనుకాను అనెడు దృఢమైన అభావనచే మోక్షమృత
మని పేరువహించిన అసమత్వము మాత్రమే మిగిలిపోవుచున్నది. (మహా
పనిపత్తు 6-అ. 2-శ్లో)

శ్లో॥ అథవా సర్వకర్తృత్వమకర్తృత్వంచ వై మునే |
సర్వం త్యక్త్వా మనః పితౄయోఽసి సోఽసి స్థిరోభవ॥

ఓ మునీంద్రా! ఒకవేళ సమస్తమైన కర్తృత్వమును అకర్తృత్వమును
అంతటని వదలివేసి మనస్సును నిగ్రహించిన మిఁదట నీవెవఁడవి వాఁడవే
యగుదువు. (నిర్వికల్పస్వరూపుడవగుదువు) సుస్థిరుడవుకమ్ము.
(మహాపనిపత్తు 6 అ, 5. శ్లో)

శ్లో॥ యస్తు కర్తారమాత్మానం మన్మథే సాధ్యసాధు వా |
తస్య దోషవత్ప్రజ్ఞా అతత్త్వజ్ఞేతి మే మతిః॥

శరీరకర్మ మంచిదికానీ చెడ్డవికానీ దానికి ఆత్మకర్తయని యెవ్వఁడు
తలఁచుచున్నాఁడో అట్టివాని బుద్ధి దోషయుక్తమైనది. తత్త్వము నెఱుంగనిది
అని నా యభిప్రాయము. (భారత. శాంతి. 222 అధ్యాయము. 17 శ్లో)

(2) చతుర్వర్ణాత్మకమైన, పృణావరూపమైన నాదబ్రహ్మ పరమాత్మ
నుండి యుత్పన్నమైనది దానితో స్థూల సూక్ష్మ కారణ మహాకారణ శరీర
ములు, జాగ్రత్స్వప్న సుషుప్తి తురీయములు కలిగినవి. ఇందువలన జీవు
లకు కర్మభేదములు కలిగినవి ఇట్లు గుణకర్మాదులచే విభక్తమైన, చతుర్వ
ర్ణాత్మకమైన భూతసృష్టికి పరమాత్మ కర్తయైనను రూపనామ క్రియాసూన్య
ము, నాశరహితము, సంకల్పవర్జితము నగు పరతత్త్వము దీనికి కర్తకాదని
తెలిసికొనుము.

(3) “గుణఅభ్యాసే” అను సూత్రమువలన గుణకర్మలనఁగా అభ్యా
సము చేయఁబడిన కర్మయోగ వర్ధతులని భావము “పర్వస్తుతౌ” అను సూ
త్రము వలన పర్వములనఁగా ప్రోత్యపాత్యములనిభావము. యమము, నియ
మము, ఆసనము, ప్రాణాయామము అని నాలుగు భాగములుగ వర్ణింపఁ
బడిన అభ్యాసయోగము నాచే నిర్మింపఁ బడినది. ఈ యోగము చేయుటచే
లాభముగాని, చేయకపోవుటచే నష్టముగాని నాకులేదు దీనియందు
రాగముకూడ లేదు. కనుక దీనికి నేను కర్తనైనను కర్తను కానని
తెలిసికొనుము.

మూ॥ నమాం కర్మాణి లింపంతి న మే కర్మఫలే స్పృహః।

ఇతి మాం యోఽభిజానాతి కర్మభిర్నస బద్ధ్యతే॥ 14.

తా॥ లౌకిక కర్మలయందుఁ గాని, శ్రౌతస్మార్తాది నిత్యనైమిత్తిక కర్మలయందుఁగాని, యమనియమాది యోగకర్మలయందుఁ గాని నాకు పృతి ఫలము కావలయునని యాసక్తిలేదు. ఈ కర్మలేవియు నన్నంటవు. అని యెవఁడైతే నన్నుబాగుగ దెలిసికొనుచున్నాఁడో అట్టివాఁడు కర్మలచే బద్ధుడు కాఁడు.

శ్లో॥ న యస్య జన్మకర్మాభ్యాం న వర్ణశ్రమ జాతిభిః।

సజ్జతేఽస్మిన్నహంభావో దోహే వై స హరేః పియః॥

పుట్టుకచేతను, క్రియలచేతను, వర్ణశ్రమాచార విధులచేతను, అభిజాత్యముచేతను, ఈ దోహమునందు ఎవనికైతే అహంభావమంటదో అట్టి వాఁడు శ్రీహరికిఁ బియ్యుఁడు, (ఆర్షభగీత 1. 51) ఇట్లుచెప్పుటచే ఫలాసక్తి లేనివానికి కర్మలంటవని నమ్మపలసియున్నది.

శ్లో॥ కర్తవ్యం నైవ తస్యాస్తి కృతేనాసా న లిప్యతే।

జీవన్ముక్త స్సదా స్వచ్ఛ స్సర్వదోష వివర్జితః॥

ఆతనికి చేయఁ దగిన కర్మ లేనేలేదు, చేయఁబడిన కర్మచే అశఁడంటబడఁడు. జీవన్ముక్తుఁడు సమస్త దోషములచే విడువఁబడి యెల్లప్పుడును పరిశుద్ధుఁడై యుండును. (యోగశిఖోపనిషత్తు 1 47.)

శ్లో॥ హిత్వా గుణమయం సర్వం కర్మ హిత్వా శుభాశుభమ్॥

ఉచే సతా నృతే త్యక్త్వా ఏవం భవతి నిర్గుణః॥

సత్త్వరజస్తమో గుణములవలన నేర్పడిన సమస్త పృపంచమును అభిమానించుకొనక శుభా శుభములకు హేతువైన కామ్యకర్మను వదలిచేసి సత్యా సత్యములను రెంటిని విడిచిపెట్టి యీ విధముగా నిర్గుణుడగుచున్నాఁడు. (నారాయణీయము 2 అధ్యాయము 11 శ్లో.)

మూ॥ ఏవం జ్ఞాత్వా కృతం కర్మ పూర్వైరపి ముముక్షుభిః।

కురు కర్మైవ తస్మాత్త్వం పూర్వైః పూర్వతరం కృతమ్॥ 15.

తా॥ మోక్షమునం దాసక్తిగల పూర్వీకులచేత నైతము (పూర్వశ్లోకము ల రీతిగా విషయానురాగము, ఫలాసక్తిలేని పద్ధతిలో) అభ్యాసయోగము చేయఁబడినది. అందువలన ఈ విధముగఁ దెలిసికొని చాలపూర్వకాలము నుండి పూర్వీకులచే జేయఁబడిన అభ్యాసయోగమునే నీవు చేయుము.

మూ॥ కిం కర్మ కిమకర్మేతి కవయోఽప్యత్య మోహితాః॥

తత్రే కర్మ పృవక్ష్యామి యద్వజ్ఞాత్వా మోక్ష్యసేఽశుభాత్॥ 16.

తా॥ కర్మయనగా నేమి? అకర్మయనగా నేమి? అను సందర్భములో పండితులకూడ పొరపాటుపడినారు. నీవు దేనిని తెలిసికొని అశుభమునుండి విడువఁ బడుదువో ఆ కర్మ నీకుఁ జెప్పుచున్నాఁడను. (స్వర్గభాగాదుల నెఱఁ గు శ్రౌతాది కర్మలయందు శుభము క్షీణింపఁగా అశుభము రానె వచ్చు చున్నది. అధ్యాత్మిక కర్మమైన అభ్యాసయోగము చేతనే అశుభము తెలగ వలయును.

మూ॥ కర్మసోహ్యపి బోధవ్యం బోధవ్యం చ వికర్మణః॥

అకర్మణశ్చ బోధవ్యం గహనా కర్మసో గతః॥

17.

తా॥ (1.) కర్మయొక్కయు, వికర్మయొక్కయు, అకర్మయొక్కయు పద్ధతి స్వరూపము తెలిసియుండుట మంచిది. కర్మయొక్క పద్ధతి మిగుల కష్టమైనది. (ఈకర్మచేదములను గుఱచిన వివరములేవియు ఈగ్రంథము లో విశదముగ వ్రాయలేదు.)

(2) కర్మయనగా సామాన్యముగ వేదములలోఁ జెప్పఁబడిన సత్కర్మయనియు, అకర్మయనగా చేయరాని యనర్థకర్మయనియు, వికర్మయనగా విజ్ఞాన కారణమైన నిశేషకర్మయనియుఁ గొందఱు చెప్పుదురు.

ఇందుకు దృష్టాంతములు:- కర్మ, అకర్మ, వికర్మ. శుద్ధము, అశుద్ధము, విశుద్ధము. జ్ఞానము, అజ్ఞానము, విజ్ఞానము. నిందితము, అనిందితము వినిందితము. వినిందితము, అవినిందితము, వివినిందితము జితము, అజితము, విజితము. పాటనము, అపాటనము, విపాటనము. లుప్తము, అలుప్తము, విలుప్తము లూనము, అలూనము, విలూనము. దీర్ఘము, అదీర్ఘము, విదీర్ఘము. మొదలైన శబ్దముల వలెనని తెలియవలయును. ఇంతే కాక మఱికొన్ని యభిప్రాయములు కూడ అందందు గ్రంథములలోఁ గనఁ బడుచున్నవి.

శ్లో॥ కర్మాకర్మ వికర్మేతి వేదవాదో న తౌకికః!

వేదస్యచేశ్వరాత్మత్వాత్తత్ర ముహ్యంతి సూరయః॥

కర్మాకర్మ వికర్మలనెదు సమస్య లో శాతీతమైన జ్ఞానసంభాషణములో జేరినది. ఈకర్మజ్ఞానము ఈశ్వరత్వమునుండి యుత్పన్నమైనది. అందువలన దీనియందు పండితులు మోహపడుచున్నారు. (ఆర్షభగీత. 2 అ 47 శ్లో) ఇచ్చట కర్మయనఁగా శాస్త్రవిహితమైన సత్కర్మయనియు, అకర్మయనఁగా దానికంటె విపరీతమైన నిషిద్ధకర్మయనియు, వికర్మయనఁగా వికర్మయుఁ జేయక ఊరకుండు స్థితియనియు, శ్రీధర వ్యాఖ్యానములోఁ జెప్పబడినది.

శ్లో॥ పరోక్షవాదో వేదోఽయం బాలానామనుశాసనమ్!

కర్మమోక్షయ కర్మాణి విధత్తేహ్యగదం యథా॥

ప్రత్యక్షానుభవమును తెలియఁజేయని ఆవేదము జ్ఞానయోగము నెఱుగని మూఢుల జన్మకర్మను క్షీణింపఁజేయుటకు కర్మయోగపద్ధతులను విధించుచున్నది. ఈశాసనము లెగులకు ఔషధమువంటిది. (ఆర్షభగీత. 2.48)

శ్లో॥ నాచరేద్గది వేదోక్తం స్వయమభ్యోఽవిజితేంద్రియః

వికర్మణాహ్యధర్మేణ మృత్యోర్మృత్యుముపైతి సః॥

వేదోక్తమైన కర్మయోగమును (అభ్యాసయోగమును) స్వయముగ ఆచరింపఁడని అట్టివాఁడు ఇంద్రియముల జయింపఁజాలఁడు. జ్ఞానయోగము తెలిసికొనబాలడు. ధర్మవిరుద్ధమైన వికర్మచే మరణమునుండి మరణమును (మాటిమాటికి మరణమును) పొందుచున్నాఁడు కదా? (ఆర్షభగీత 2-49) ఇచ్చట "వికర్మణాహ్యధర్మేణ" అనుటచే చేయరాని కార్యముచేయుట యొకవిధముగ ధర్మవిరుద్ధమగు చున్నది. చేయదగినదానిని చేయకపోవుట యొకొక విధముగ ధర్మవిరుద్ధమగుచున్నది. ఇందువల్లనే పండితులు సైతము కర్మపద్ధతి తెలిసికొనలేక తప్పిబ్బులగు చున్నారు.

శ్లో॥ పుంసోఽయుక్తస్య నానార్థో భ్రమస్సగుణదోషభాన్!

కర్మాకర్మ వికర్మేతి గుణదోషవిమోక్షదా॥

అభ్యాసయోగము చేయనిపురుషునికి నానావిషయ స్వరూపమైనట్టియు, గుణదోషముల ననుభవించునట్టియు సంచలనము (భ్రమ) కలుగుచున్నది. అట్టి గుణదోషములతోఁగూడిన ఆభ్రమ "కర్మ, అకర్మ, వికర్మ" యని భేదములఁగల్పించు చున్నది. (భాగవత 11 స్కం. 7 అధ్య 8శ్లో.

అచ్చట కర్మయనగా శాస్త్రోక్తమైన సత్కర్మయనియు, అకర్మయనగా చేయఁదగినదానిని చేయకుండుటయనియు, వికర్మయనగా నిషిద్ధకర్మయనియు శ్రీధరాచార్యులే పై వ్యాఖ్యానమునకు విరుద్ధముగఁజెప్పియున్నారు. విహితము కర్మయని ఒప్పుకొనిన తరువాత విహితమునకంటె వేఱైనదంతయు అకర్మలోఁజేరిపోయినట్లే యెంచుకొనవలయును. అంతేకాక కర్మచేయకుండుటకు ఒక్కక్షణమైనను సాధ్యముకాదని యింతకుముందే యెఱుగుదుము. కనుక కర్మలేని స్థితియుండునని చెప్పరాదు.

మూ॥ కర్మణ్యకర్మ యః పశ్యేదకర్మణి చ కర్మ యః॥

స బుద్ధిమాన్ మనుష్యేషు స యుక్తః కృత్స్న కర్మకృత్॥18

తా॥ (1) కర్మయందు అకర్మను, అకర్మయందు కర్మను ఎవఁడైతే చూడఁగలఁడో అట్టివాఁడు మనుష్యులలో బుద్ధిమంతుఁడు, (భాని) యోగి, సంపూర్ణముగ కర్మచేసినవాఁడు నతఁడే.

(2) లౌకిక శ్రేణిస్థులైన కర్మలుచేయనప్పుడు కర్మఫలమునందా సక్తుఁడుకాక యెవ్వఁడు విముఖుడై నైష్కర్మ్య పాపిఁగాండు చున్నాఁడో; లౌకిక కార్యవిరామ సమయమునందు అంతరంగికమైన ఆధ్యాత్మిక కర్మ నెవఁడు చూచుచున్నాఁడో అట్టివాడు బుద్ధిమంతుఁడు. యోగి పూర్తిగ కర్మ చేసినవాడు.

(3) పాశ్చాత్య జనులచే అనుష్ఠింపబడు కామ్యకర్మ నిజమైన కర్మ కాదనియు, లౌకికులెల్లరు కర్మకాదని చెప్పుకొను పరమార్థచింతనమే నిజమైన కర్మయనియు ఎవఁడు చూచుచున్నాఁడో వాఁడు మనుష్యులలో బుద్ధిమంతుఁడు. యోగి. పూర్తిగ కర్మచేసినవాడు.

(4) అష్టాంగయోగములలో పూర్వాంగములు కర్మయనియు, తక్కినవి (సాంఖ్యము) అకర్మయనియు యోగీశ్వరుల యభిప్రాయము. బాహ్యేంద్రియములచే కర్మయోగము నభ్యసించుకాలములో అకర్మగమందు జ్ఞానస్వరూపమును అంతఃకరణముచే నెవఁడు తిలకించు చున్నాఁడో, అకర్మయని చెప్పఁబడు జ్ఞానయోగమునందు అంతరంగికమైన పరిశ్రమనెవఁడు కాంచుచున్నాఁడో వాడు మనుష్యులలో బుద్ధిమంతుఁడు. యోగి. పూర్తిగ కర్మచేసినవాఁడు దైహిక మానసిక పరిశ్రమలు రెండును చేసినప్పుడే కర్మ పర్యాప్తమగునని భావము.

(5) శ్లో॥ విశ్వం విష్ణుమయం సర్వం విష్ణుర్విశ్వమయః ప్రభుః!
స వస్త్యస్త్రీతు లోకేఽస్మిన్ విష్ణోఃపరం నసంశయః॥

ఈ సమస్త విశ్వము విష్ణువుకంటె వేతైనదికాదు. ప్రభువైన విష్ణువు విశ్వమునకంటె వేతైనవాడుకాడు. ఈ లోకములో విష్ణువుకంటె వేతైన వస్తువు లేనేలేదు. ఇందు సంశయము లేదు. (విశ్వగీత 94) అను ప్రమాణ రీతిగా క్రియాస్వరూపమైన ప్రకృతియందు నిష్క్రియా స్వరూపమైన పర మాత్మను, రూపనామ క్రియాగూన్యమైన పరమాత్మయందు క్రియాబాహుళ్య రూపమైన ప్రకృతిని ఎవఁడైతే చూడఁగలఁడో అట్టివాడు మనుష్యులలో బుద్ధిమంతుడు, యోగి, పూర్తిగ కర్మచేసినవాడు. ప్రకృతి పురుషులకు సం యోగముండి నప్పుడే కర్మయున్నది. సంయోగము లేనప్పుడు, కర్మలేదు. అందువలన కర్మలో ఆకర్మయున్నది. ఆకర్మలో కర్మయున్నది. అని తెలి యుచున్నది.)

మూ॥ యస్య సర్వే సమారంభాః కామసంకల్పవర్జితాః॥

జ్ఞానాగ్నిదగ్ధకర్మాణం కమాహుః పండితం బుధాః॥ 19.

తా॥ ఎవఁడు చేయు ప్రయత్నము లన్నియు కోరికలతోను, సంకల్ప ములతోను సంబంధపడక యుండునో, ఎవఁడైతే జ్ఞానాగ్నిచేత కర్మబంధము లను దహింపగలిగి యున్నాడో అట్టి పురుషుని జ్ఞానులు పండితుఁడందురు.

శ్లో॥ సంశాంతసర్వసంకల్పః ప్రశాంతసకలేషణః॥

నిర్వికల్పపదంగత్వా స్వస్థోభవ మునీశ్వరః॥

ఓ మునీశ్వరా! సమస్తసంకల్పములను, ధన దార పుత్రాదులయంద లి వాంఛను, ఉడిగించుకొన్నవాడవై వికల్పములులేని పదమును పొంది నీయందే నీవు సుఖముండుము. (మ హాపనిషత్తు 6-82.)

శ్లో॥ అనాబాధేఽవికారే స్వే సుఖే పరమపావనే॥

సంకల్పోపశమే యత్నంపారుషేణ పరంకురు॥

దుఃఖగూన్యము, వికారరహితము, అత్మసుఖ స్వరూపము, పరమ పవిత్రమునైన సంకల్పశాంతికై పారుషముతో ఉత్తమమైనయత్నము చే యుము. (ఆధ్యా. ఉత్త. 6-53.)

శ్లో॥ నిస్సంకల్పో యథాప్రాప్తవ్యహరపరోభవః।

క్షయే సంకల్పజాలస్యః జీవో బ్రహ్మాత్యమాప్నుయాత్॥

సర్వవిధముల సంకల్పములను వదలివేసి ప్రారబ్ధానుసారము ఏవేళ కేది ప్రాప్తమగుచున్నదో ఆ వ్యవహరమునందు వర్తించుచుండుము. సంకల్పరూపమైన వల క్షిణింపఁగా జీవుఁడు బ్రహ్మాత్యమును పొందుచున్నాడు. (ఆధ్యా. ఉత్తర. 6-55) సర్వసంకల్పములు బంధములేయని నిరాలంబో పనిపత్తులొను చెప్పబడినది.

మూ॥ త్యక్త్వా కర్మఫలాసంగం నిత్యతృప్తో నిరాశ్రయః

కర్మణ్యభిష్యవృత్తోఽపి నైవకించిత్కరోతి సః॥

20.

తా॥ కర్మఫలమునందలి ఆసక్తి వదలుకొని నియతమైన సంతోషము కలవాఁడును, తనకింకొక ఆశ్రయము లేనివాఁడునై విహితకర్మయందు బాగుగఁ బ్రవర్తించుచుండియు అతఁడు కొంచమైనను కర్మచేయని వాఁడెయగును. అతనికి కర్మఫలని దోషమధిపదని భావము.

శ్లో॥ రాగద్వేషా నుఖదుఃఖం ధర్మాధర్మౌ ఫలాఫలే।

యః కరోత్యసపేక్ష్యేవ స జీవన్ముక్త ఉచ్యతే॥

రాగద్వేషములను, నుఖదుఃఖములను, ధర్మాధర్మములను, ఫలాఫలములను, ఆపేక్షింపకయే యెవఁడైతే (బ్రహ్మానిష్ఠ) చేయుచున్నాఁడో వాఁడు జీవన్ముక్తుఁడని చెప్పబడుచున్నాఁడు. (మహాపనిషత్తు 2 అ. 49 శ్లో)

శ్లో॥ సర్వత్ర విగతస్నేహో యస్సాక్షివదవృత్తః।

నిరిచ్ఛో వర్తతే కార్యే స జీవన్ముక్త ఉచ్యతే॥

ఎవఁడైతే అనురాగముఁ జెందక సర్వవస్తువులయందు సాక్షివలె సమదృష్టికలిగి యున్నాఁడో, చేయదగిన విహితకర్మయందు కాంక్షఁజెందక వర్తించు చున్నాఁడో అట్టివాఁడు జీవన్ముక్తుఁడని చెప్పబడుచున్నాఁడు.

(మహాపనిషత్తు 2 అ. 51 శ్లో)

శ్లో॥ యః సమస్తార్థబాలేషు వ్యవహర్యపి నిస్పృహః

పరార్థేషు పూర్ణాత్మా స జీవన్ముక్త ఉచ్యతే॥

సమస్త పృయోజనములయందు వ్యవహరించుచుండు వాఁడయ్యును పరులకెవరికైనను కలుగుచుండు పృయోజనములయందువలె తనకుఁ గలుగఁబోవు పృయోజనములయందును, ఆశలేక మనస్సంకోచము లేక యెవఁడున్నాఁడో అట్టివాఁడు జీవన్ముక్తుడని చెప్పఁబడును.

(మ హాపనిషత్తు 2 అ. 62. శ్లో.)

మూ॥ నిరాశీర్యతచిత్తాత్మా త్యక్తసర్వపరిగ్రహః॥

శారీరం కేవలం కర్మ కుర్వన్నాప్నోతి కిల్బిషమ్॥ 21.

తా॥ ఆశలేనివాఁడై శరీర రక్షణాపసరమునకు మించి యేవస్తువునైన గ్రహింపక అంతఃకరణమును స్వ వశముఁ గావించుకొని కేవల శరీరసంబంధమైన అభ్యాసయోగము చేయుచుండువాఁడు పాపము పొందడు.

“స్వసంకల్పవశాద్భద్రో నిస్సంకల్పాద్విషమచ్యుతే” తన సంకల్పమునకు తాను వశపడుటవలన బద్ధుఁడగుచున్నాఁడు సంకల్పము లేకపోవుట వలన ముక్తుఁడగుచున్నాఁడు (మ హాపనిషత్తు 2-70) బంధమోక్షములకు మనస్సంకల్పమే కారణమగును కాని కేవల శారీరకర్మ కాదు.

శ్లో॥ మాభవ గ్రాహ్యభావాత్మా గ్రాహకాత్మాచ మాభవ॥

భావనామఖిలాం త్యక్త్వా యచ్ఛిష్టం తన్మయోభవ॥

నీవు ఇంకొకదానిచే గ్రహింపఁబడు స్వభావముకలవాఁడవు కావలదు. ఇంకొకదానిని గ్రహించుస్వభావము కలవాఁడవు కావలదు. సమస్తమైన భావనను వదలిపెట్టినమీఁదట ఏదిమిగిలియుండునో అదేనీవైయుండుము. (మైత్రేయోపనిషత్తు. 2 అ. 28 శ్లో) విషయపరిగ్రహము వదలుటయెంత ముఖ్యమో యిందువలనఁదెలియుచున్నది.

ఓం. తత్ సత్.

శ త ప త్ర ము

95

మూ॥ య దృచ్ఛాలాభ సంతుష్టో ద్వంద్వతీతోవిమత్సర॥

సమస్సిద్ధావసిద్ధౌచ కృత్వాపి న నిబద్ధ్యతే॥

22.

తా॥ భౌతికవిషయలాభమునకై కాని, ఆధ్యాత్మికములైన అనిమాద్వైశ్వర్యములకొఱకుఁగాని పరమార్థముచేయక పురాకృత విశేషముకొలఁది ఏవేళ కేది లభించుచున్నాదో దానితో తృప్తిఁజెందుచు, నుఖదుఃఖాది ద్వంద్వముల కందక, ఇతరులపై మత్సరము వహింపక, లాభము వచ్చినను రాకపోయినను మోదభేదములఁజెందక సమచిత్తముతో వర్తించువాఁడు విహితకర్మ (అభ్యాసయోగము) చేసియు ఆ కర్మచే బద్ధుఁడుకాదు.

“యస్య సంకల్పనాశ స్సాన్త్రస్య ముక్తిః కరేస్థితా. తస్మాద్భావాభావౌ పరిత్యజ్య పరమాత్మధ్యానేన ముక్తోభవతి” ఎవనకైతే సంకల్పములు నశించునో వానిచేతిలో ముక్తియున్నది. అందువలన భావాభావములను వదలిపెట్టి పరమాత్మధ్యానముచేత ముక్తుఁడగుచున్నాఁడు (మండల బ్రా॥పనిషత్తు 2-3)

“పునఃపునస్సర్వావస్థాసు జ్ఞానజ్ఞేయౌ ధ్యానధ్యేయౌ లక్ష్మ్యలక్ష్మ్యే దృశ్యాదృశ్యేచోహపాహాది పరిత్యజ్య జీవన్ముక్తో భవేత్” సర్వావస్థలయందును జ్ఞానజ్ఞేయములు, ధ్యానధ్యేయములు, లక్ష్మ్యలక్ష్మ్యములు, దృశ్యాదృశ్యములు, ఊహపాహాలు మొదలైనవానిని విడిచివేసి వదలివేసి జీవన్ముక్తుఁడు కావచ్చును. (మండల బ్రాహ్మణోపనిషత్తు 2-3)

ఇట్లు చెప్పుటచే సర్వసంకల్పములను, ద్వంద్వములను వదలిన కర్మయోగి జీవన్ముక్తుఁడగునని పైశ్చోక్తార్థము వ్యక్తమగుచున్నది.

మూ॥ గతసంగస్య ముక్తస్య జ్ఞానావస్థితచేతన॥

యజ్ఞాయాచరతః కర్మసమగ్రం ప్రవిలీయతే॥

23.

తా॥ బహుకాముమ్మేక భాగములయందు వాంఛ పెట్టుకొనక, సుఖదుఃఖాది సమస్త ద్వంద్వములచే విడువఁబడి తనచిత్తమును బ్రహ్మజ్ఞానమునందే నిలుపుకొని భగవత్తత్వముకొఱకు అచరించువానికర్మ (అభ్యాసయోగము) అంతయు మిగులులేకుండ (భగవత్తత్వమునందే) కలిసిపావుచున్నది. (లీజ్ నేషవే)

శ్లో॥ తపస్తీర్థం జపాదానం పవిత్రానీతరాచనః।

నాలంకుర్వంతి తాంశుద్ధిం యాజ్ఞాన కలయాకృతా॥

జ్ఞానయోగములో పదాఱింట ఒకభాగము చేతచేయఁబడు శుద్ధి యేదికలదో అటువంటి శుద్ధిని తపస్సుగాని, తీర్థసేవగాని, జపముగాని, దానముగాని, పవిత్రములైన యేయితర కర్మలుగాని పర్యాప్తముగఁజేయఁజాలవు. (భాగవత. 11స్కం-19 ఆధ్య. 4శ్లో) జ్ఞానశుద్ధిచే దైవార్పణముగఁ జేయఁబడిన కర్మనిర్దుష్టమని భావము.

మూ॥ బ్రహ్మార్పణం బ్రహ్మ హవిర్బ్రహ్మగ్నౌ బ్రహ్మణా హుతమ్।

బ్రహ్మైవ తేన గంతవ్యం బ్రహ్మకర్మ సమాధినా॥ 24.

తా॥ అంతర్విధియందు తనకంటె అన్యవస్తువేదియులేని కూటస్థానమున పరమాత్మతత్త్వ చింతనమనెడు యజ్ఞమును (ఆత్మపూజ) చేయుచోట సర్వము తానైయుండును కనుక యజ్ఞముచేయు కర్తయు, హవిరాదిపూజాపదార్థములును, యాగాగ్నియు, యజ్ఞోపకరణ సముదాయము, యజ్ఞకిరీయా కలాపము అంతయు తానే (బ్రహ్మస్వరూపమే) యై యుండును. ఈయజ్ఞము యమముమొదలు ధ్యానమువఱకు విడంగములతో సమాప్తమగుచున్నది. ఇంతవఱకు ఉపాస్యము, ఉపాసకుఁడు అను భేదము వాచ్యార్థములో నున్నది. ఆభేదముకూడలేని సమాధిస్థితియందు బ్రహ్మస్వరూపుడైన యజ్ఞకర్త పాండఁబోవు యజ్ఞఫలముసైతము బ్రహ్మస్వరూపమే యగును. ఈయజ్ఞకర్త బద్ధుఁడగుటకు మఱెట్టికారణములేదని భావము (ఈశ్వరము శరణ్యుని పత్తులొను చదివినట్లు జ్ఞాపకము)

శ్లో॥ జ్ఞాన విజ్ఞాన యజ్ఞేన మామిష్ట్యాత్మాన మాత్మనః।

సర్వ యజ్ఞపతిం మాం వై సంసిద్ధిం మునయోఽన్యగతా॥

సర్వవిధములైన యజ్ఞములకు అధిపతియైనట్టియు, తనలోతానైనట్టి యు అస్మచ్ఛబ్ద లక్ష్యార్థమైన పరమాత్మతత్త్వమును మునీశ్వరులు వైదికజ్ఞానముతోను, వేదాంతితమైన తత్త్వజ్ఞానముతోను కూడిన యజ్ఞము (ఆత్మపూజ) చేత ఆర్పించి స్వస్వరూపమునే లాభముగ లెస్సగ పొందుచున్నారు.

(భాగవత. 11 స్కం. 19 ఆధ్య. 6శ్లో)

మూ॥ దైవమేవాపరే యజ్ఞం యోగినః పర్యుపాసతే।

బ్రహ్మగ్నావపరే యజ్ఞం యజ్ఞేనైవేపజాహ్వాతి॥

25

తా॥ ఇంకొకలోకములో ఏచ్ఛటనే దేవతలనెడువారు కొందఱున్నారనియు, వారివలన శుభముఁజెందవచ్చుననియు విశ్వాసముగల మతీకొందఱు వైదిక కర్మయత్తులు ఆదేవతలకు సంబంధించిన యజ్ఞమునే యుపాసించుచున్నారు. ఇఁకఁగొందఱు పరమాత్మను పరమాత్మచేతనే పరబ్రహ్మతత్త్వమనెడు అగ్నియందు వేల్చుచున్నారు.

విశే॥ “దిద్క్రిడాదౌ” అనుసూత్రమువలన సర్వభూతములయందు క్రిడామాత్రమైన పరమాత్మ యేస్థానమున స్ఫురించుచున్నదే అస్థానమునకు దివమనిపేరు. దివమునకు సంబంధించినది దైవమనఁబడును. “యజదేవ పూజాదౌ” అనుసూత్రమువలన యజ్ఞమనఁగా పూజాకార్యమునకుఁ బేరగునని యంతకుముందు చదివెయున్నారు. కాఁబట్టి “దైవం, యజ్ఞం” అనఁగా పరమాత్మతత్త్వమునకు క్రిడాస్థానమైన ఊర్ధ్వకుండలియందు జరుగు పూజావిధానమని తెలియవలయును. ఈదైవయజ్ఞమనెడు అంతరంగిక పూజావిధానమునే కొందఱు యోగీశ్వరులు ఉపాసించుదురు. మతీకొందఱు ఆత్మప్రయత్నము చేతనే పరబ్రహ్మతత్త్వమునందు ఆత్మను లయింపఁజేయుదురు.

మూ॥ శ్లోత్రాదీనింద్రయాణ్యన్యే సంయమాగ్నిమ జాహ్వాతి।

శబ్దాదీన్ద్విషయాన్యన్యేఽపింద్రి యాగ్నిమ జాహ్వాతి॥

26.

తా॥ ఇఁకఁగొందఱు శ్లోత్రాదులైన యింద్రియములను (జ్ఞానకర్మేంద్రియములను) నిగ్రహమును నగ్నిలోవేల్చుచున్నారు. అనఁగా బాహ్యేంద్రియములను విషయములయందు పోనీయక తమ యధీనముఁగావించుకొనుచున్నారని చెప్పబడినది. ఇందు దుర్విషయములకు పోనీక నిలుపుకొనవచ్చునుకాని, ఆహారపానీయాదులకైనను పోకుండ నిలిపినారని యూహిం

చుకొనరాదు. మఱికొందఱు శబ్దస్పర్శాది విషయములను ఇంద్రియములనెదు అగులయందువేల్చుచున్నారు. అనఁగా విషయబోగములను సంపాదించి తెచ్చి యింద్రియములకు కొల్లగ “సప్తై” చేయుచున్నారని భావింపరాదు. విషయాసక్తిని ఉడిగించుకొని ఆహారాది విహిత కృత్యములయందు పర్తించుచున్నారని తెలిసికొనవలయును.

మూ॥ సర్వాణీంద్రియ కర్మాణి పాణిక ర్మాణిచాపరే।

ఆత్మసంయమ యోగాగ్నౌ జుహ్వతి జ్ఞానదీపితే॥

27

తా॥ (26 శ్లోకమునందు “శ్లోకాది” అనుటచే దశేంద్రియములు మాత్రమే చెప్పఁబడినవి.) వేఱొకకొందఱు మనోబుద్ధి చిత్రాహంకారములతోఁగూడ పదునాలుగింద్రియములచేఁ జేయఁబడు సమస్తకార్యములను, దశవిధములైన పాణివాచమువులచేఁజేయబడు బాహ్యంతరకర్మలను జ్ఞానముచే వెలిఁగింపఁబడిన ఆత్మనిగ్రహమనెడు అగ్నిజ్వాలయందు వేల్చుచున్నారు. పవనేంద్రియవృత్తులు ఆత్మసమర్పణము చేసినట్లు చెప్పఁబడినదేకాని కర్మమానుకొనవలయునని చెప్పలేదు ఇట్లు పవనేంద్రియములను నిగ్రహించు సాధనయోగమనఁబడును. “జ్ఞానదీపితే” అనుటవలన జ్ఞానములేకున్న యోగము సిద్ధాంతముకాదని తెలియుచున్నది. కనుక యోగము, జ్ఞానము రెండును ఉండవలసినదే.

మూ॥ ద్రవ్యయజ్ఞాస్తపోయజ్ఞా యోగయజ్ఞాస్తథా పరే।

స్వాధ్యాయ జ్ఞానయజ్ఞాశ్చ యతయస్సంశితవృతాః॥

28

తా॥ ఒకప్పుడుండి యింకొకప్పుండు పోవుదృశ్యవస్తువులతో అగ్ని హోత్యములను, దారుశిలాది విగ్రహములను, పెద్దలను అర్పించువారు; బాహ్యంతరములయందలి అగ్నిచేతను, సూర్యకిరణములచేతను పవనేంద్రియములను తపింపజేయువారు, చిత్రశుద్ధికరమైన ఆభ్యాసయోగముచేయువారు; ఆవిధముగనే యింకఁగొందఱు ఆత్మవిద్యకు సంబంధించిన పారముచదువువారు; పరమాత్మయనఁగా నిట్టిదని చర్చించి తెలిసికొనువారు; మనోబుద్ధింద్రియములను స్వాధీనము చేసికొనినవారు; తీవ్రములైన వృతముల ననుష్ఠించువారు (ఇట్టివారందఱు యజ్ఞములు చేసినవారేయని భావము)

మూ॥ అపానే జుహ్యతి పాణం పాశేఽపానం తథాపరే

ప్రాణాపానగతీ రుద్ధ్వా ప్రాణాయామపరాయణాః॥ 29

తా॥ ప్రాణాయామము ననుసరించుటయే యుత్తమమని నమ్ముకొనిన మఱికొందఱు యోగులు ప్రాణాపానముల మార్గములను నిరోధించి అపానమునందు ప్రాణమును వేల్పుచున్నారు. అదేవిధముగా ప్రాణమునందు అపానము వేల్పుచున్నారు. (ఈయంశము 61 పత్యములోఁగింత వ్యాయఁబడినది.)

వివ॥ మనము పీల్చుకొనుగాలిలో ప్రాణవాయువున్నది. బయటికి విడుచుగాలిలో అపానవాయువున్నది. అని యిదివఱకు చదివినట్లు జ్ఞాపకముండవచ్చును. ప్రాణవాయువుచరించు నాసామార్గమును, అపానవాయువుచరించు పాయురింద్రియమార్గమును బంధించి ఆపైన అపానమును రేచించిన స్వరమున ప్రాణమును పూరించుచున్నారు. అదేవిధముగా ప్రాణమును పూరించిన స్వరమున అపానమును రేచించుచున్నారు.

1. అమృతనాదోపనిషత్తు: రేచకము, పూరకము కుంభకము అని ప్రాణాయామము మూడువిధములు. శరీరములోని వాయువును వెలుపల ఆకాశమునకు బోవిడిచి శూన్యభావమునందు పరమాత్మ చింతనము చేయుట రేచకము యొక్క లక్షణము. ఉత్పలనాళముచేత నోటితో జలమును పీల్చినట్లు వాయువును పీల్చుట. పూరకముయొక్క లక్షణము ఉచ్ఛ్వాస నిశ్వాసములు లేక శరీరాంగములు కదలకయుండి ఆత్మచింతనముచేయుట కుంభకముయొక్క లక్షణము నాసికాపుటము దొకదానిని వ్రేలితో బిగఁబట్టి మఱి యొక దానిచే వాయువును పీల్చి అందలి యుష్ణమును నిలుపవలయును. మనస్సును ఆత్మయందు నిల్పి ప్రణవనాదమును ధ్యానింపవలయును. ప్రక్కలకుఁగాని పైకిగాని, క్రిందికిఁగాని చూడఁగూడదు. యోగికి భయము, క్రోధము, మదము, అలసత్వము, ఉండరాదు. నిద్రాహారములయందు ఎక్కువ తక్కువలు లేక మితము కలిగి యుండవలయును. ఇట్లు లభ్యమిచ్చిన యోగికి మూడుమాసములకు జ్ఞానముకలును. ఆఱుమాసములకు మోక్షాధికారము కలుగును.

2. ధ్యానబిందూపనిషత్తు:-

20. శ్లో॥ ఇడయా వాయుమాపూర్య పూరయిత్వోదరస్థితమ్।

ఓంకారం దేహమధ్యస్థం ధ్యాయేజ్జ్వాలావలీవృతమ్॥

ఇడానాడిచే వాయువును సమగ్రముగ పూరకముచేసి యుదరమున నిశ్చలముగ నిలిపి తన దేహమధ్యమున జ్వాలావలీ సమావృతమైయుండు పృథువస్వరూపమైన పరమేశ్వర తత్త్వమును జింతింపవలయును.

21. శ్లో॥ బ్రహ్మ పూరక ఇత్యుక్తో విష్ణుఃకుంభక ఉచ్యతే।

రేచో దుద్ర ఇతి ప్రోక్తః పాణాయామస్య దేవతాః॥

పాణాయామమునకు దేవతలు బ్రహ్మపూరకమనియు, విష్ణువు కుంభకమనియు, దుద్రుడు రేచకమనియుఁ జెప్పఁబడుదురు.

30 శ్లో॥ అతస్సప్తస్థనంకాశం నాభిస్థానే పృతిష్ఠితమ్।

చతుర్భుజం మహావిష్ణుం పూరకేణ విచింతయేత్॥

అగ్నిసప్తముతో సమానమైన వర్ణము కలిగినట్టియు, నాభిస్థానమున బృతిష్ఠింపఁబడి యుండునట్టియు, చతుర్భుజుడైన మహావిష్ణువును పూరకముచే ధ్యానింపవలయును. (ఈయుపనిషత్తులో 21 శ్లోకమునకును ఈ శ్లోకమునకును కొంచెము వైరుధ్యము కనపడుచున్నది.)

31 శ్లో॥ కుంభకేన హృదిస్థానే చింతయేత్కమలాసనమ్।

బృహ్మణం రక్తగౌరాభం చతుర్వక్త్రం పితామహమ్॥

కమలాసనస్థుఁడును, రక్తగౌర వర్ణుఁడును, చతుర్ముఖుఁడును, లోక పితామహుఁడు నైన బృహ్మను కుంభకముచేత హృదయస్థానమున ధ్యానింపవలయును. (ఈశ్లోకమునందును వైశ్ణోకమునందువలెనే కొంచెము వైరుధ్యము కానవచ్చుచున్నది)

32 శ్లో॥ రేచకేనతు విద్వాత్మా లలాటస్థం త్రిలోచనమ్।

శుద్ధస్ఫటికసంకాశం నిష్కలం పాపనాశనమ్॥

విద్వాన్వరూపుడైన యోగీశ్వరుఁడు తన లలాటస్థానమున (యోగముచే) పృతిష్ఠింపఁబడినట్టియు, శుద్ధస్ఫటికమువంటి తెల్లని వర్ణము కలిగి

నట్టియు, నిష్కళారూపుడైనట్టియు, సమస్తపాపములను నశింపజేయునట్టియు ముక్తాంతిశ్వరుని రేచకముచే ధ్యానింపవలయును.

3. యోగతత్వోపనిషత్తు:- ఈడిచేతి బొటనవేళితో పింగళా నాడిని బట్టి యిడానాడిచేత నిదానముగా వాయువును పూరింపవలయును. పూరింప బడిన వాయువును వాయుకోశమునందు నిదానముగా ఆయాసములేకుండ కుంభకము చేయవలయును. తరువాత అవాయువును పింగళానాడిచేత నిదానముగా విడువవలయును. మరల పింగళానాడిచేత నిదానముగా పూరించి శక్తికి మించకుండ కుంభకము చేయవలయును. మరల మెల్లగ ఇడానాడి ద్వారా రేచకము చేయవలయును. వినాడిచేత విడుచునో అనాడిచేతనే పూరింపవలయును వ్యత్యాసములుండ కూడదు వేళ్లతో మోకాలిమీద వేగముగఁగాక నిదానముగఁగాక యేకరీతిని తాళము వెంసట్లు తట్టుచు అవి మాత్రలుగ లెక్కఁబెట్టుకొని 16 మాత్రల కాలము పూర్వకము, 64 మాత్రల కాలము కుంభకము, 32 మాత్రల కాలము రేచకము, అగునట్లు అనాయాసముగ నిదానముగఁ జేయవలయును. ఉడయము, మధ్యాహ్నము, సాయంత్రము, అర్ధరాత్రి యట్లు పృథివీసము నాలుగు సారులుగ (ఒక్కొక్కసారి) 80 కుంభకములవఱకు చేయవలయును. మూడు మాసములు చేయినప్పటికి నాడులు శుద్ధియగును శరీరము కొంచెము కృషించి మంచిపన్నె కలిగి తేలికగ నుండును. జీర్ణశక్తి బాగుండును. ఈయోగి ప్రాతస్నానము, ఉపవాసము, మొదలైన కాయశ్లేశములను మానవలయును. ఉప్పు, కారము, పులుసు, కేవలము వేడివస్తువులు, తీక్షణమైన వస్తువులు (కరింపదార్థములు) ఉపయోగించుట మంచిదికాదు. మఱయు అవాలు, వృక్షసంపదమాలైన ఇంగువ మున్నగు వస్తువులు ఉపయోగింపరాదు. అగ్నిసాన్నిధ్యము, స్త్రీ సాన్నిధ్యము, పసికిరాదు. పాలు, నెయి, గిడుమలు, పెసలు, వరియన్నము తినవచ్చును.

4. త్రిశిఖిబ్రాహ్మణోపనిషత్తు:- ఈడిచేతితోనే ముక్కుపట్టుకొన వలయును. పింగళానాడియందలి వాయువును బయటికివిడువవలయును. ఇడానాడి ద్వారా 16 మాత్రల కాలములో పూరించి తరువాత 64 మాత్రల కాలము కుంభకము చేయవలయును. అటుపిమ్మట 32 మాత్రల కాలములో పింగళానాడిద్వారా రేచకము చేయవలయును. ఇట్లు మరల మరల చేయఁ

గా దేహము నిండుకడవవలె గాలిచే నించుచున్నది. అందువలన నాడు లన్నియు వాయువుచే పూరింపబడుచున్నవి. హృదయము వ్యాకోచముఁ జెందుచున్నది. ఇట్లు సర్వభూతాత్మయైన పరమాత్మను లక్షించుచు ఉదయము, మధ్యాహ్నము, సాయంత్రము, అర్ధరాత్రి కాలములలో ప్రతిదినము నాలుగు పర్యాయములుగ 80 కుంభకములు చేయవలయును.

5. యోగచూడామణ్యుపనిషత్తు:- యోగి బద్ధ పద్మాసనస్థుడై చంద్ర స్వరమున వాయువును పూరించి శక్తియున్నంతమాత్రము ధరింపవలయును. మరల సూర్యస్వరమున రేచింపవలయును. సూర్యస్వరమున పూరించినకుంభ కముచేసి చంద్రస్వరమున రేచింపవలయును. ఓంకారము మంత్రముగ జపముచేయుచు సూర్యచంద్రమండలములను ధ్యానింపవలయును. శ్వాసమయములైన 12 మాత్రలు పూరకము. 16 మాత్రలు కుంభకము. 10 మాత్రలు రేచకము. అథముఁడైనయోగి 12 మాత్రలు చేయును. మధ్యముఁడుదీసికొని రెండింతలుచేయుచు ఉత్తముఁడుమూడింతలుచేయును. ఇట్టిదిప్రణవాత్మకమైన ప్రాణాయామ మనఁబడును.

6. మండలబ్రాహ్మణోపనిషత్తు:- “పూరకకుంభకరేచకై ష్టాదశచతుష్టష్టి ద్వాత్రింశత్సంఖ్యాయా యథాక్రమం ప్రాణాయామః” 16 మాత్రలు పూరకము, 64 మాత్రలు కుంభకము, 32 మాత్రలు రేచకము క్రమముతప్పక చేసినది ప్రాణాయామము.

7. యోగశిఖోపనిషత్తు. 1 అధ్యాయ:- అభ్యాసయోగి సూర్యనాడిచేత వాయువును పూరించి నియతముగ కుంభకము చేయవలయును. చంద్ర నాడిద్వారా రేచకము చేయవలయును. ఇట్లు రెండునాడులచేత మరల మరల చేయుచు రాగా ఉదరరోగములు, క్లిమిదోషములు, శమించును. కంఠమునందు కఫాది దోషములు హరింపఁబడును. (ఇంకను పెక్కువిశేషములు వర్ణింపఁబడినవి)

8. యోగకుండల్యుపనిషత్తు: 1 అధ్యాయ. చిత్తము చలించుటకు కారణములు విషయవాసన, వాయువు. ఈరెంటిలో ఒకటి నశించినను రెండు నశించినట్లే. ముందువాయువును జయింపవలయును. ఇందుకు సాధనలు మితాహారము, అసనము, శక్తిచాలనము. (ఈమూఁడు విషయములు విపుల

ముగ వర్ణింపఁబడినవి. ఆ వివరమంతయు నిచ్చట వ్రాయఁబూనినచో ఇదే యొక గ్రంథమగును కాఁబట్టి చాలవఱకు వదలివేయఁబడినది.)

ప్రాణవాయును పూర్తిగ నిగ్రహించుట ప్రాణాయామము. శరీరము నందు వాయువును నిలుపుట కుంభకము. ఇది సహితకుంభకము, కేవలకుంభకము అని రెండువిధములు. కేవల కుంభకము సిద్ధించువఱకు సహితకుంభకము చేయవలయును ఈసహిత కుంభకమనునది సూర్యా, ఉజ్జాయా, శత శ్రీ, భస్మి, యని నాలుగువిధములు. అందు.

(1) సూర్యః:- పద్మాసనస్థుడై సరస్వతీ నాడిని కదలింపవలయును. పింగళానాడిచేత వాయువును ఇష్టప్రకారము పూరింపవలయును. ఇట్లు పూరింపబడిన వాయువులో నాలుగింట ఒకభాగము వాయువు కపాల శుద్ధికి ఉపయోగపడవలయును. తరువాత ఇడానాడి ద్వారా మెల్లగరేచింపవలయును. ఇట్లు మాటిమాటికి చేయవలయును. దీనివలన వాతదోషము శ్రమిదోషము శమించును.

(2) ఉజ్జాయః:- నోరు మూసికొని రెండు స్వరములచేత వాయువును గొంచెము శబ్దము వినఁబడునట్లు నిదానముగ పీల్చుకొనవలయును, ఈ వాయువు కంఠస్థానమునుండి హృదయమువఱకు వ్యాపించునట్లు పైనిధముననే కుంభకము చేయవలయును. తరువాత ఇడానాడిద్వారా రెండము చేయవలయును దీనివలన శరీరమున జనించు ఉష్ణవ్యాధి క్షీణించును. కంఠమునందలి స్లెష్మము హరింపఁబడును. నాడిజలోదర ధాతుగత దోషాది సమస్త రోగములు నశించును. శరీరాగ్ని వృద్ధియగును. నడచుచుండియు, నిలుచుండియు, ఈకుంభకము చేయవచ్చును.

(3) శతశ్రీః:- నాలుకయందు ఒరసికొనిపోవునట్లు నోటితోవాయువును పీల్చుకొనవలయును. పూర్వోక్తరీతి కుంభకము చేయవలయును తరువాత రెండు ఘ్రాణరంధ్రములవెంట సదాసముగా బయటికి విడువవలయును. దీనివలన గుల్మప్లహవిషాదులు, కీయ పితృజ్వర విదాహములు శమించును.

(4) భస్మి:- పద్మాసనస్థుడై కడుపు, మెడ సమముగ నుంచుకొని, నోరు మూసికొని వాయువును ఘ్రాణముద్వారా పృథుత్వపూర్వకముగా బయటికి విడువవలయును. ఆ వాయువు కంఠమునుండి కపాలమునందు తాఁ

కుచు శబ్దముతో వ్యాపించును. తరువాత ఇంచుమించుగా హృదయపద్మము వఱకు పోవునట్లు వేగముగా వాయువును పూరింపవలయును. మరల రేచింపవలయును. మరల పూరింపవలయును. ఇట్లు మరల మరల చేయుచుండవలయును. కమ్మరవానితిత్తిపలె వేగముగ కదలుచుండవలయును. దేహమునకు శ్యమ దోచునట్లు, కడుపు నిండునట్లు సూర్యస్వరముచే పూరకము చేయవలయును. త ర్జ న ని వ్రేళ్లు లేకయే వాయువును నానికామధ్యమున ధరింపవలయును. పూర్వోక్తరీతి కుంభకముచేసి యిడానాడిద్వారా రేచకము చేయవలయును. ఇందువలన కఘాద్యనేకరోగములు సశించును.

9 బాబాలదర్శనోపనిషత్తు 6 ఖం: పృణావ పాగ్నాయామము:- ఇడానాడిద్వారా 16 మాత్రలకాలము పూరకము చేయవలయును. ఈకాలములో ఆకారమును స్మరింపవలయును తరువాత అవాయువును ఉదరములో 64 మాత్రలకాలము కుంభకము చేయవలయును. ఈకాలములో ఆకారమును స్మరింపవలయును తరువాత మకారమును స్మరించుచు 32 మాత్రలకాలములో పింగళానాడిద్వారా నివానముగా రేచకము చేయవలయును. మరల ఆకారమును స్మరించుచు పింగళానాడిచేత 16 మాత్రలు పూరించి ఆకారమును స్మరించుచు 64 మాత్రలు కుంభముచేసి మకారమును స్మరించుచు 32 మాత్రలు ఇడానాడిద్వారా రేచకము చేయవలయును. (రేచక పూరకములు లేకుండ కేవలము కుంభకమునెచేయు పద్ధతియున్నను అవి దుర్లభమైనది కాబట్టి యిచ్చటవ్రాయలేదు)

10. శాండిలోపనిషత్తు: 1 అధ్యాయ:- పై యుపనిషత్తులలోఁ జెప్పబడిన పాగ్నాయామయోగ పద్ధతులన్నియు నిందు విపులముగ వ్రాయబడినవి 4 నుక అస్మిఁటకంపై ఈయుపనిషత్తు యోగులకు మిక్కిలి యుపయోగకరమని చెప్పవచ్చును.

శ్లో॥ పాగ్నాం పాగ్నిడయా విచేన్నియమితం భూయోఽన్యయా రేచయేత్ |
 ఏత్యా పింగళయా సమిరణమథేబధ్యా త్యజేద్వామయా |
 సూర్యాచంద్రమసోరసేన విధినాభ్యాసం సదా తన్వతామ్ |
 శుద్ధా నాడిగణా భవంతి యమినాం మాసత్యయాచూర్ధ్వతః॥

పాగ్నావాయువును ముందుగా ఇడానాడిచే పీల్చుకొనవలయును. (తరువాత కుంభకము చేయవలయును.) మరల ఇంకొకనాడిచే రేచింపవలయును. పింగళానాడిచే పీల్చి కుంభకముచేసి యెడమనాడిచే విడువవలయును.

సూర్య చంద్ర నాడులయొక్క అభ్యాసము ఈవిధముగ ఎల్లప్పుడు చేయవలయును. ఇట్లు మూడుమాసములు చేసినమీదట యోగులనాడులు శుద్ధములగును.

శ్లో॥ పాతర్మధ్యందినే సాయమర్ధరాత్రేతు కుంభకాః ।

శనైరశీతిపర్యంతం చతుర్వారం సమభ్యసేత్ ॥

ఉదయము, మధ్యాహ్నము, సాయంత్రము, అర్ధరాత్రి యిట్లునాలుగు పర్యాయములు నిదానముగా ఎనుబడి యగునంతవఱకు కుంభకములను బాగుగ అభ్యాసము చేయవలయును. (తక్కిన విషయములు కావలసినవారు ఉపనిషత్తు చదువవచ్చును.)

11. వరా హోపనిషత్తు: 5 అధ్యాయ:- లక్ష్మింపఁబడుచున్న సాకారబ్రహ్మ నాశ్రయించి రేచకమును, పూరకమును కుంభకమునందు నిరోధింపవలయును. బాహ్యముగనుండు సమస్త విషయము రేచకమగును. (విసర్జింపఁబడినది.) శాస్త్రములుచదివి సంపాదించిన జ్ఞానము పూరకము (వెలినుండి ఆకర్షింపఁబడినది.) తనంతటతానే తెలిసికొనిన జ్ఞానము కుంభకము. చిత్రము చే ఈవిధముగ అభ్యాసముచేయువాడు ముక్తుఁడగును. ఇందు సంకయము లేదు.

12. తేజోబిందూపనిషత్తు: 1 అధ్యాయ:- చిత్రము మొదలైన సర్వభావములయందు బ్రహ్మత్వముచేతనే కలిగిన భావసవలన సమస్తవృత్తులు నిరోధింపఁబడుట పాణానామము. ఈజగత్తు నేనుకాదని తెలిసికొని యనురాగము వీడుటరేచకము. సర్వభూతాత్మ యైన బ్రహ్మస్వరూపమునైనని గ్రహించుట పూరకము. వివృత్తియులేని నిశ్చలత్వము కుంభకము ఇట్టిది జ్ఞానులపాణానామము ఊపిరాడకుండ ముక్కుబిగఁబట్టుకొనుట అజ్ఞానుల పాణానామము.

మూ॥ అపరే నియతాహారాః పాణానాః పాణానామ జుహ్యతి ।

సర్వైః ప్యేతే యజ్ఞవిదో యజ్ఞకీపితకల్మషాః ॥

30

తా॥ నియతమైన విషయసంగ్రహముగల మణికొండలు యోగులు పాణానాయువులను వశపఱచుకొని దేనిస్థానమునదానిని ఆత్మసమర్పణము

చేయుచున్నారు (తాముకర్తలుగాక బ్రహ్మభావముతోఁజూచుచున్నారు) వీరం దఱుకూడ యజ్ఞము నెఱిగినవారే. యజ్ఞముచేఁబాపమును పోగొట్టుకొనిన వారే.

మూ॥ యజ్ఞశిష్టామృతభుజో యాంతి బ్రహ్మ సనాతనమ్।

నాయం లోకోఽస్త్య యజ్ఞస్య కుతోఽన్యః కురుసత్తమ॥ 31

అర్జునా! పవనేంద్రియములు, గుణకర్మాదులు, మనోవృత్తులు అన్ని యు యోగాగ్నియందు వేల్చఁబడినమీదట మిగిలియుండు అమృతమయ మైన స్వస్వరూపమును ఆనుభవించువారు సనాతనమైన పరబ్రహ్మ స్వరూప మునుజెందుదురు. ఇట్టి యజ్ఞముచేయనివానికి ఐహికసుఖమేలేదు. మఱి యొకటి యెక్కడిది?

శ్లో॥ యే యే భావాః స్థితా లోకే తానవిద్యామయాకా విదుః॥

త్వ కావిద్యో మహాయోగీ కథం తేషు నిమజ్జతి॥

లోకములొ వి యే భావములుకలదొ ఆవియన్నియు అజ్ఞానస్వరూప ములేనుని (భ్రానులు) ఎఱుఁగుదురు. అజ్ఞానమును వదలివేసిన మహాయో గీశ్వరుఁడు ఆ ప్రకృతిభావములొ నెట్లుమునుఁగును? అజ్ఞానవృత్తులను భ్రానాగ్నియందు వేల్చినయోగి బద్ధుఁడుకాఁడని భావము. (అన్నపూర్ణోపని షత్తు 4. 4)

మూ॥ ఏవం బహువిధా యజ్ఞావితతా బ్రహ్మసో ముఖే।

కర్మభాకా విద్ధి తాక సర్వానేవం జ్ఞాత్యా విమోక్ష్యసే॥ 32.

తా॥ “వేదస్త్రత్వంతపాబ్రహ్మ. బ్రహ్మవిష్టుః, ప్రచాపతిః బృహబ్రహ్మద్యై” (అమరనానార్థవర్గము.) ఈ విధముగా పెక్కురీతుల యజ్ఞములు నిగమ చే దితములై ప్రవృత్తతత్త్వముద్వారా విస్తరించినవి (మిక్కిలిగ వ్యాపించినవి) ఇవన్నియు దేహేంద్రియ కర్మలవలన ఉత్పన్నమైనవనియు, ఇందుకునేను కర్తనకూననియు ఈవిధముగఁదెలిసికొని మోక్షముఁజెందగలవు.

మూ॥ శ్రేయాన్ దృవ్యమయాద్యజ్ఞా జ్ఞానయజ్ఞః పరంతప।

సర్వం కర్మాఖిలం పార్థ జ్ఞానే పరిసమాప్యతే॥

తా॥ శత్రువుల తపింపజేయు అర్జునా! బాహ్యపూజలయందు విగ్రహములు, అగ్ని హోత్రములు భౌతికవస్తువులే. పూజాపదార్థములు, ఉపకరణములు భౌతికవస్తువులే. ఇట్టి భౌతికద్రవ్యరూపమైన పూజావిధానమునకంటె జ్ఞానయజ్ఞముమేలు. (ఎందుకనగా) జ్ఞానముకలుగగా నస్తున్నదైన కర్మఅంతయు పరిసమాప్తమగుచున్నది. జ్ఞానయోగముచేయక అభ్యాసయోగమొకటి మాత్రముచేయుటచే బ్రహ్మయోజనము లేదనిభావము.

శ్లో॥ తీర్థ దాన జపే యజ్ఞే కాష్ఠే పాషాణకే సదా॥

శివం పశ్యతి మూఢాత్మా శివే దేహే ప్రతిష్ఠితే॥

తనదేహమునందే పరమశివుడు సర్వదాప్రతిష్ఠితుడైయుండగా దాని నెఱుగని మూఢాత్ముడు ఎచ్చటనో తీర్థమునందు, దానమునందు, జపమునందు, యజ్ఞమునందు, కొయ్యయందు, జాతియందు దేవుడుండని భ్రాంతుడై చూచుచున్నాడు. (బాబాలదర్శనోపనిషత్తు 4-ఖం 57 శ్లో)

శ్లో॥ అంతస్తం మాం పరిత్యజ్య బహిష్ఠం యస్తు సేవతే॥

హస్తస్తం పిండముత్స్పృజ్య లిహేర్కూర్పరమాత్మనః॥

తనలోపలనేయుండు నన్నువిడిచిపెట్టి వెలుపల మఱెచ్చటనో దేవుడున్నాడనుకొని బాహ్యవస్తువును సేవించువాడెవడుకలఁదో అట్టివాడు తన హస్తమునందున్న అన్నకబళమును పాజువేసి మోచేతిని నాకుకొనినవాడగును. (బాబాలదర్శనోపనిషత్తు 4-58.)

శ్లో॥ సంత్యజ్య హృద్గుహేశానం దేవమన్యం ప్రయాంతి యే॥

తే రత్నమభివాంఛంతి త్యక్తహస్తైకౌస్తుభాః॥

తమ హృదయమునందెయున్న పరమేశ్వరుని విడిచిపెట్టి యేవరైతే యితరదేవుని జేరుచున్నారో అట్టివారు తమహస్తమునందలి కౌస్తుభమనునిపాఁగొట్టుకొని స్వల్పమైన సామాన్యరత్నము సభిలషించినవారగు చున్నారు. (మ హోపనిషత్తు 6-20)

శ్లో॥ జ్ఞానశౌచం పరిత్యజ్య బాహ్యే యో రమతే నరః॥

స మూఢఃకాంచనం త్యక్త్వా లోఽప్తం గృహ్లాతి సుప్రతః॥

మంచివ్యతముగల ఓ సాంకృతి మునీంద్రా! జ్ఞానతీర్థముతో ఆత్మను శుద్ధిచేసికొనక యెవడైతే జలముతో శరీరమును వై వైనకడుగుకొని ఇంతటి తోనే పరిశుద్ధుడనైతి నని మురియుచు గీడించుచున్నాడో అట్టి మూఢుడు బంగారమును పొగొట్టుకొని మంటిపెడను పట్టుకొనినవాడగును.

(బాబాలదర్శనోపనిషత్తు 1 ఖం. 22 శ్లో.)

శ్లో॥ ఆత్మతీర్థం సముత్స్పృజ్య బహిస్తీర్థాని యో వ్రజేత్ |

కరస్థం స మహారత్నం త్యక్త్వా కాచం విమార్గతే ||

జన్మసాగరమును దాటింపగల సర్వాంతర్యామి పరమాత్మతత్త్వము తనయందే యుండగా దానిని విసర్జించి బాహ్యతీర్థములను గుఱించి యెవ్వడు యాత్ర చేయబోవు చున్నాడో అట్టివాడు తన చేతియందున్న గొప్ప రత్నమును విసర్జించి గాఢాకాతిని వెదకువాడగుచున్నాడు.

(బాబాలదర్శనోపనిషత్తు 4-50)

శ్లో॥ ఆత్మలింగం పరిత్యజ్య యో బాహ్యం లింగమర్పయేత్ |

మానుక్యదీపముత్స్పృజ్య చిత్రస్థం దీపమీహతే ||

తనయందేయుండు పరమాత్మ స్వరూపమైన శివలింగమును విడిచిపెట్టి వెలుపలగనెబడు కృతకలింగము నెవడు పూజించుచున్నాడో అట్టివాడు మానుక్యదీపమును విడిచిపెట్టి చిత్రపటమున వ్రాయబడిన దీపము నాశించుకొన్నవాడగును (విశ్వగీత 55)

శ్లో॥ యోంతర్బ్రహ్మసుఖం హిత్యా విషయానందమశ్నుతే |

స వైకుంఠపురంత్యక్త్వా కాంతారమనుధావతి ||

తన లోపల పరబ్రహ్మ తత్త్వమువలన కలుగు సుఖమును పొగొట్టుకొని తుచ్చమైన విషయానందము నెవడు గుడుచుచున్నాడో అట్టివాడు భగవద్దామమైన వైకుంఠ నగరమును విడిచిపెట్టి అడవివెంబడి పరుగెత్తిపోయినవాడగును, (విశ్వగీత 56)

శ్లో॥ విస్మృత్య హృత్సమీకానం యో బాహ్యం పరిమార్గతి |

కల్పాగం సంపరిత్యజ్య ధుత్తారం సముపాగతః ||

తన హృదయమునందేయున్న పరమేశ్వరుని మఱచి వెలుపల మఱచుటనో ఈశ్వరుఁ డనేవాఁడొకఁడుండునని యెవఁడు వెదుకఁబోవుచున్నాఁడో అట్టివాఁడు కల్పవృక్షమును విడిచిపెట్టి ఉమ్మెత చెట్టును జేరినవాఁడగును.

(విశ్వగీత 58)

శ్లో॥ పాషాణ లోహమణి మృణ్మయ విగ్రహేషుః।

పూజా పునర్జననభోగకరీ ముముక్షుః।

తస్మాద్యతి స్వప్నహృదయార్చనమేవకుర్వా।

ద్బాహ్యార్చనం పరిహరేదపునర్భవాయ॥

జాళ్లతోను, లోహముతోను, మంటితోను, మాణిక్యములతోను నిర్మింపబడిన విగ్రహములయందుఁ జేయఁబడు పూజ ముముక్షువునకు పునర్జన్మమును, భోగములను, కలుగఁజేయునది. అందువల్ల యతిశ్వరుఁడు తనలోఁ దాను మానసికపూజ చేయవలయును పునర్జన్మ రాహిత్యము కొఱకై బాహ్యపూజ వదలివేయవలయును. (మైత్రేయోపనిషత్తు 2-26)

శ్లో॥ క్రియాత్పన్నైర్నైర్నైకబైదైర్ద్యవ్యైర్మే నాంబ తోషణమ్।

భూతావమానినార్చాయామర్చితోఽహం నపూజితః॥

ఓ తల్లీ! అనేకములైన వివిధములైన కృతక పదార్థములతో నాకు సంతుష్టి కలుగదు. (ఆత్మవంతములైన) అన్యభూతముల నవమానించుచు (జడాత్మకములైన) విగ్రహములను పూజించువాని పూజ నాకుఁజెందదు.

(ఆధ్యా ఉత్త 7-75)

శ్లో॥ అశ్వమేధసహస్రస్య వాజపేయశతస్య చ।

యోగస్య కలయా తాత నతుల్యం విందతే ఫలమ్॥

వేయి యశ్వమేధయాగముల ఫలము, సూఱు వాజపేయముల ఫలము అంతయును యోగాభ్యాసముచే పొందఁబడిన ఫలములో పదునాఱింట ఒకభాగమునకు సాటికాదు. (భారత శాంతి. 324-9)

మూ॥ తద్విద్ధి ప్రణిపాతేన పరిప్రశ్నేన సేవయా।

ఉపదేశ్యంతి తే జ్ఞానం జ్ఞానినస్తత్త్వదర్శినః॥

తా॥ పరమాత్మ తత్త్వమును బాగుగఁ గాంచఁగలిగిన జ్ఞానులు (పూర్వోక్త స్థానములలోఁ జెప్పఁబడిన) ఆ జ్ఞానయోగమును నీకు బోధింపఁగలరు (నీవు వారియొద్దజేరి) నమస్కరించి, సేవించి, బాగుగపఱిగించి తెలిసికొనుము.

శ్లో॥ గురుర్బ్రహ్మ గురుర్విష్ణుర్గురుర్దేవస్సదాశివః॥

న గురౌరధికః కశ్చిత్త్రిమ లోకేమ విద్యతే॥

గురుఁడేబ్రహ్మ, గురుఁడే మహావిష్ణువు, దేవదేవుడైన సదాశివుఁడు గురుఁడే. గురునకంటె అధికుఁడు మూఁడు లోకములలో ఏవ్వఁడునులేడు

(యోగశిఖోపనిషత్తు 5-56.)

శ్లో॥ దివ్యజ్ఞానోపదేశప్రారం దేశికం పరమేశ్వరమ్॥

పూజయేత్పరయా భక్త్యా తస్య జ్ఞానఫలం భవేత్॥

దివ్యమైన జ్ఞానము నుపదేశించు పరమేశ్వరుడైన గురుని శ్రేష్ఠమైన భక్తితో పూజింపవలయును. అతనికి జ్ఞానఫలము కలుగును.

(యోగశిఖోపనిషత్తు 5-57)

శ్లో॥ గురూపదేశమగ్రేణ సహస్రైవ పృథాకతే॥

స్తూలం సూక్ష్మం పరంచేతి త్రివిధం బ్రహ్మణో వపుః॥

స్తూలము, సూక్ష్మము, పరము అని బ్రహ్మశరీరము మూఁడువిధములుగ నుండును. గురువులవారి యుపదేశపద్ధతిచేత అది శ్రీఘముగానే వెల్లడియగును. (యోగశిఖోపనిషత్తు 2-14)

శ్లో॥ యస్య దేవే పరా భక్తిర్యథా దేవే తథా గురౌ॥

తస్యైతే కథితాహ్యర్థాః పృథాకంతే మహాత్మనః॥

ఎవనికైతే దేవునియందు ఉత్తమమైన భక్తికలదో! దేవునియందెట్లో గురువునందును అట్లే యెవనికైతే యుత్తమమైన భక్తికలదో అట్టి మహాత్మునికి గదా యీచెప్పఁబడిన యర్థములు వెల్లడియగుచున్నవి (ఈస్థానముయోగశిఖోపనిషత్తు 2 అధ్యాయములోను, శ్వేతాశ్వతరోపనిషత్తు 6 అధ్యాయములోను చూడవగును.)

శ్లో॥ సర్వజ్ఞం సర్వగం శాంతం సర్వేషాం హృదయేస్థితమ్।

సుసంవేద్యం గురుమతాత్మదుర్బోధమచేతసామ్॥

సర్వము నెఱిగినట్టియు, సర్వమును పొందియుండునట్టియు, సర్వజనుల హృదయమునం దుండునట్టియు పరబ్రహ్మతత్త్వము గురుమతానుసారముగా నులభముగ దెలియబడుచున్నది. మనస్సును స్వాధీనపెట్టుకొనని వారలకిది సుఖముగఁ దెలియదు. (యోగశిఖోపనిషత్తు 3-20)

“తద్దర్శనం సదాచార్యమూలమ్” అత్మసాక్షాత్కారము సదాచార్యుల వలన కలుగదగినది.

‘తాదృశ యోగిపూజా యస్య లభ్యతే సోఽపి ముక్తో భవతి’ అటువంటి యోగీశ్వరుని పూజ యెవనికి లభించుచున్నదో వాఁడుకూడ ముక్తుఁడగుచు న్నాడు. (అద్యయతారకోపనిషత్తు)

‘యథా జాత్యంధస్య రూపజ్ఞానం నవిందతే, తథా గురూపదేశేన వినా కల్పకోటిభిస్తత్త్వజ్ఞానం నవిద్యతే” పుట్టుగ్రుడ్డియైన వానికి రూపమును గ్రహించు తెలివి యెటులకలుగదో అటులే గురూపదేశము లేకుండ అనేక కోట్ల బ్రహ్మకల్పములకైనను తత్త్వజ్ఞానము కలుగదు. (మహానారాయణోపనిషత్తు 5 అధ్యాయం)

శ్లో॥ శ్రద్ధాశుర్యక్రిమార్గేషు వేదాంతజ్ఞాన లిప్యయా।

ఉపాయనకరోభూత్వా గురుం బ్రహ్మవిదం వ్రజేత్।

సేవాభిః పరితోషైః సర్వకాలం సమాహితః॥

సదా వేదాంతవాక్యార్థం శృణుయాత్సుసమాహితః॥

మోక్షదాయకములైన యోగపద్ధతులయందు విశ్వాసముగల శిష్యుఁడు వేదాంతము తెలిసికొనవలయుననెడి అసక్తికలవాఁడై (ఫలపుష్పాదులైన) కానుకలు పట్టుకొని బ్రహ్మవేత్తయైన గురువును జేరవలయును. చాలకాలము గురువులయొద్ద చూపెట్టుకొని సేవించుచు ఆయనను సంతోషపరుపవలయును. ఎప్పుడును సమీపవర్తియైయుండి వేదాంతవాక్యముల వినుచు అర్థమును గ్రహింపవలయును. (నారద పరివ్రాజకోపనిషత్తు 6 ఉపదేశము 17-18 శ్లో) శివగీత 13 అధ్యాయం 19-20 శ్లోకములలోను ఇట్లే చెప్పబడినది. పైశ్లోకముల

బట్టిచూడ భౌతికయుద్ధచరిత్రమున శ్రీకృష్ణార్జున సంవాద భగవద్గీతా ఘట్టమును వినినంతనే జ్ఞానయోగము సిద్ధాంత మగునని చెప్పుటకు వీలుపడదు. జ్ఞానోపలబ్ధికి గురుసేవ ముఖ్యకారణమని యిందువలన తెలియుచున్నది.

మూ॥ యజ్ఞాత్వా న పునర్మోహమేవం యాస్యసి పాండవ

యేన భూతాన్యశేషేణ దృక్ష్మిస్యాత్మన్యథో మయి॥ 35

తా॥ అర్జునా! దేనిని తెలిసికొనినమీదట ఈవిధముగ మరల మనోవైకల్యమును పొందకుండువో! అస్మచ్ఛబ్దలక్ష్యార్థమైన పరమాత్మయందు సర్వ భూతములను అభేదముగా నీలోనివు దేనిచే ఇతరమీదట చూడగలవో (అట్టి జ్ఞానయోగమును పూర్వోక్తశ్లోకరీతిగా తెలిసికొనుము)

మూ॥ అపిచేదసి పాపేభ్యస్సర్వేభ్యః పాపకృత్తమః॥

సర్వం జ్ఞానప్లవేనైవ వృజినం సంతరిష్యసి॥

తా॥ పాపముచేసిన వారందఱకంటె ఎక్కువపాపముచేసినవాడవై యుండినప్పటికిని జ్ఞానయోగమనెడు తెప్పచేతనేపాప సముద్రమునంతటని తెస్సగదాటగలవు.

మూ॥ యధైధాంసి సమిధోఽగ్నిర్భస్మసాత్కురుతేఽర్జునః

జ్ఞానాగ్నిస్సర్వకర్మాణి భస్మసాత్కురుతే తథా॥ 37.

తా॥ అర్జునా! బాగుగ జ్వలించిన అగ్ని కొయ్యల నెట్లు కాల్చుచున్నదో అట్లే జ్ఞానయోగమనెడు అగ్ని సమస్తకర్మలను దహించుచున్నది. (వేదాంతపంచదశి 14 వ ప్రకరణములోను ఈశ్వరము కనబడుచున్నది.)

శ్లో॥ యథాగ్నిస్సుసమిధార్చిః కరోత్యేధాంసి భస్మసాత్॥

తథా మద్విషయా భక్తిరుద్ధవైనాంసి కృత్స్నశః॥

ఓయి ఉద్ధవా! వికసించిన జ్వాలలుగల అగ్ని కొయ్యల నెట్లు కాల్చి వేయుచున్నదో అట్లే నాయందలి భక్తి సర్వవిధముల పాపములను కాల్చివేయుచున్నది. (భాగవతము 11 స్కం. 14 అధ్య. 19 శ్లో.)

వివ॥ జ్ఞానయోగముచే కర్మలు దహింపఁబడిన మీఁదట కర్మఫలము నుభవింపవలసిన పనియుండదు. ఈ కాలములో జ్ఞానయోగులమన చెప్పు కొను స్వాములలో కొంతమంది దేహబాధలు అనుభవించుచుండుట మన మెఱుగుదుము. అంతేకాదు పెక్కుమందిస్వాములు బాధకోర్కజాలక 'కొస్తాలు' తిరిగి వైద్యుల నాశ్రయించుచుండుటయుఁ జూచుచున్నాము. జ్ఞానముచే దహింపఁబడిన మీఁదట మరలఁ గర్మయొక్కడిదని యడుగఁగా వీరిచ్చు సమాధానము. "భావిజన్మములలో అనుభవింపఁదగిన అగామి, సంచితము అను రెండువిధముల కర్మలను మాత్రమే జ్ఞానాగ్ని దహింపఁగలదు కాని ఈ జన్మములో మరణ పర్యంతము అనుభవింపఁ దగిన ప్రారబ్ధకర్మను దహింపఁజాలదు." అని చెప్పుదురు.

శ్లో॥ జ్ఞానోదయాత్పురారబ్ధం కర్మ జ్ఞానాన్ననశ్యతి |
అదత్వా స్వఫలం లక్ష్మ్యముద్ద్యోత్సృష్టబాణవత్ |
వ్యాఘ్రబుద్ధ్యా వినిర్ముక్తో బాణః పశ్చాత్తు గోమతో |
న తిష్యతి భినత్త్యేవ లక్ష్మ్యం చేగేన నిర్భరమ్ ॥

జ్ఞానోదయమునకు పూర్వమే ఆరంభింపఁబడినకర్మ జ్ఞానము వలన నశింపదు. లక్ష్మ్యము నుద్దేశించి విడువఁబడిన బాణమువలె తన ఫలము నొసఁగకపోదు. అదవిలో వేఁటకాఁడు పెద్దపులి యని తలఁచి బాణమును విడిచిన తరువాత అది పులికాదు గోవుఅని వాఁడు తలఁచినను ఆబాణము నిలువదు. అతివేగముతో లక్ష్మ్యమును భేదించుచునేయున్నది. (ఈశ్లోకము లు అధ్యాత్మోపనిషత్తులోను వివేకచూడామణిలోను ఉన్నవి.) అని యిట్టి ప్రమాణములఁ జూపుదురు.

ఎన్నఁడో మఱియొక జన్మములో రాఁబోవుకర్మలను దహింపఁ గలిగిన జ్ఞానాగ్ని నేఁడు రేపు వచ్చు కర్మలను దహింపఁజాలక పోవుటయేమి? దూర మునందుండు కొయ్యలను కల్పఁగలిగిన యగ్ని సమీపమునందలి కొయ్యలను కల్పఁజాలక పోవుటయేమి? దానికట్టి శాపముండునా? రెండువిధముల కర్మలను కల్పి మూఁడవ కర్మను కల్పఁజాలక పోవుట నిజమేయైన యె డల పైగీతా శ్లోకములో కర్మశబ్దము ద్వివచనముగఁజెప్పక "సర్వకర్మాణ" అని బహువచనముగఁ జెప్పఁజాల! అని కొందఱుడుగుదురు. ఇంకను.

శ్లో॥ నరోగో మరణం తస్య న నిద్రా న క్షుధా తృషా।
 నచ మూర్ఛా భవేత్తస్య యో ముద్రాం వేత్తి ఖేచరీమ్।
 పీడ్యతే నచ రోగేణ లిప్యతే నచ కర్మణా।
 బద్ధ్యతే నచ కాలేన యస్య ముద్రాస్తి ఖేచరీ॥

“ముదంహర్షంరాతి దదాతి ఇతిముద్రా. రాదానే” ఖేచరీముద్రను యె
 వడు తెలిసికొనుచున్నాడో అట్టి యోగికి రోగములేదు. మరణములేదు,
 నిద్రలేదు, ఆకలిలేదు, దాహములేదు, మూర్ఛయులేదు. ఎవనికి ఖేచరీము
 ద్యకలదో అట్టివాడు రోగముచే పీడింపబడడు. కర్మచే అంటబడడు.
 కాలముచే బద్ధుడుకాడు. (ధ్యానభిందూపనిషత్తు 80 మొ)

శ్లో॥ అతీతానాగతం కర్మ వర్తమానం తథైవచ।
 నకరోమి నభంజామి ఇతి మే నిశ్చలా మతిః॥

నేను భూతభవిష్యద్వర్తమానములనెదు మూడు విధముల కర్మను
 చేయువాడనుకాను, అనుభవించువాడనుకాను అని నా బుద్ధి నిశ్చలమై
 యున్నది (అవధూతగీత 1-73)

శ్లో॥ నాహంచేహో జన్మమృత్యూ కుతో మే
 నాహంప్రాణః క్షుత్తిపాసే కుతో మే।
 నాహంచేత్స్నోకమోహో కుతోమే।
 నాహంకర్తా బంధమోక్షే కుతో మే॥

నేను దేహమునుకాను (కనుక) నాకు జననమరణము లేక్కడివి?
 నేను ప్రాణమునుకాను (కనుక) నాకు ఆకలిదప్పులేక్కడివి? నేను మనస్సు
 కాను (కనుక) నాకు శోకమోహములేక్కడివి? నేను కర్తకాను (కనుక)
 నాకు బంధమోక్షములేక్కడివి? (సర్వసారోపనిషత్తు)

మఱియు ప్రాణాయామముచే అధివ్యాధులు నివారింపబడునని యు
 పనిషద్గ్రంథములలో బెక్కుచోట్లఁ బెప్పబడినది. నా యనుభవములో
 సైతము ఇట్టి సాదృశములు కొన్నిచోట్లఁ జూచియుంటిని.

శ్లో॥ అహంబ్రహ్మేతి విజ్ఞానాత్ కల్పకౌటిశతార్జితమ్।
 సంచితం విలయం యాతి ప్రభోధాత్ స్వప్నకర్మవత్॥

నిద్రానుండి మేలుకొనగా స్వప్నములోఁ గనఁబడుచుండిన కర్మయంతయు అదృశ్యమైపోయినట్లు పురుషుఁడు నేను పరబ్రహ్మమయ్యుడనని తెలిసికొనుటవలన నూఱుకొట్ల కల్పములనుండి సంపాదించఁబడిన సంచితకర్మ శమించి పోవుచున్నది. (ఈశ్వరము అధ్యాత్మోపనిషత్తులోను, వివేకచూడామణిలోను, వున్నది.)

శో॥ స్వమసంగముదాసీనం పరిజ్ఞాయ నభో యథా।

నశ్లిష్యతే యతిః కించిత్ కదాచిద్భావికర్మభిః॥

సంగరహితము, ఉదానసీనము, ఆకాశమువలె నిర్మలమునైన తన స్వరూపమును తెన్నగఁ దెలిసికొనిన యతీశ్వరుఁడు ఎప్పుడేనియు భావికర్మలచేత కొంచెమైనను అంటబడడు. (ఈ శాశ్వతము అధ్యాత్మోపనిషత్తులోను వివేకచూడామణిలో వున్నది.)

స్లో॥ అజరోఽస్మ్యమరోఽస్మీతి య ఆత్మా సం ప్రపద్యతే।

తదాత్మనా తిష్యతేఽస్య కుతః ప్యార్థకల్పనా॥

నేను వృద్ధత్వము లేనివాఁడను, మరణములేనివాఁడను, అని యెవఁడైతే స్వస్వరూపమును పొందియున్నాఁడో ఆ పరమాత్మతోఁగూడి స్థిరముగ నిల్చియుండు నాయతీశ్వరునకు ప్యార్థకల్పకర్మ యొక్క కల్పనయొక్కడిది?

(అధ్యాత్మోపనిషత్తు 55)

సీ॥ నిఖిలరోగంబుల నిర్మూలముగఁజేయు భవభయంబులఁ నెల్ల బాఱఁబోలు।

బంధనంబుల బహువంశలు గావించి నెలయు నాపదలను నులిమిచైచు।

శాత్రవవిజయంబునతతంబునమకూర్చుదూలించు బహువిధదుఃఖములను।

దలఁజూపకుండ దుర్దశలను దొలఁగించు సకలశుభంబుల సంగ్రహించు॥

(సీతారామాంజనేయ సంవాదము. 1. అశ్వాసము. 64 పద్యము)

పైఁజెప్పఁబడిన గ్రంథప్రమాణములు స్థూలదృష్టితోఁ జూచువారికి పరస్పర విరుద్ధములుగా కనబడవచ్చును. ప్యార్థకల్పమనగా నేమో తిన్నగ విమర్శింపని కారణముచే మన వేదాంతస్యాములలో అభిప్రాయభేదములు కలుగవలసి వచ్చినది. “ప్రకర్షణ అరభ్యత ఇతిప్యార్థకః” అను సూత్రము

వలన దేహోత్పత్తితో ఆరంభింపఁబడి దేహంతముతో ముగియునది ప్యారబ్ధ కర్మయనఁబడును. అధివ్యాధులు దేహముతో ఆరంభింపఁబడక, దేహంతము దాఁక నిలిచియుండక నడుమ నడుమ వచ్చుచున్నవి పొవుచున్నవి. కొన్ని వ్యాధులు దౌషధచికిత్సచేతను, మంత్రచికిత్సచేతను దేవతాపూజలచేతను, దానజప హోమాదులచేతను, యోగాభ్యాసముచేతను, పొవుచుండుటమనముచూచుచున్నాము. కనుక నిట్టివిప్రారబ్ధములనిన కొందఱు విమర్శకులు ఒప్పుకొనరు శీతోష్ణములు, ఘృత్విపాసలు, ఉచ్ఛ్వాస నిశ్వాసములు, నిమేషాన్మేషములు మొదలైన శారీరకకర్మలు దేహముతో వచ్చుచున్నవి. దేహముతో తిఱిపొవుచున్నవి జ్ఞానోదయమునకు పూర్వమున్నవి. అనంతరము దేహంతముదాఁక నున్నవి జ్ఞానముచే నశింపవు ఇట్టివే ప్యారబ్ధకర్మలు కావచ్చునని పైవిమర్శకులందురు. అభ్యాసయోగము చేయక జ్ఞానయోగముమాత్రమే చేసిన వారియందు అధివ్యాధులు సైతము నశింపవని కొందఱిమతము.

యోగబలముచే రోగములను మాన్పుకొనఁ గలిగిన యతీశ్వరులకంటె తమకట్టి శక్తియుండియు శరీరవ్యాధులను మఱచి స్వాత్మ నిరీక్షణముచేయు యోగీశ్వరులు గొప్పవారు.

మూ॥ నహిజ్ఞానేన సదృశం పవిత్రమిహ విద్యతే।

తత్స్వయం యోగసంసిద్ధః కాలేనాత్మని విందతి॥ 38.

తా॥ జ్ఞానయోగముతో సమానమైనది. పవిత్రమైనది లోకములో మఱేదియు లేదునుమా! అభ్యాసయోగమునందు బాగుగ కృతార్థుడైన యతీశ్వరుఁడు కాలము కూడివచ్చినప్పుడు తనలోఁదానే అట్టి జ్ఞానయోగమును పొందుచున్నాఁడు.

మూ॥ శ్రద్ధావాక్ లభతే జ్ఞానం తత్పరస్సంయతేంద్రియః॥

జ్ఞానం లబ్ధ్వా పరాం శాంతిమచిరేణాధిగచ్ఛతి॥ 39.

తా॥ (గురువులయందు) భక్తి (విశ్వాసము) జ్ఞానమునందు మిక్కిలి అసక్తి, సమగ్రమైన యింద్రియ నిగ్రహముగల పురుషుఁడు జ్ఞానలాభముఁ గాంచుచున్నాఁడు. అట్లు జ్ఞానలాభముఁగాంచి శీఘ్రకాలములో శాంతి పొందుచున్నాఁడు.

శ్లో॥ శ్రుత్వా స్పృష్టాచ భుక్త్వాచ దృష్ట్యా జ్ఞాత్వా శుభాశుభమ్।
నహృష్యతి గ్లాయతి యస్స శాంత ఇతి కథ్యతే॥

శుభాశుభరూపమైన కర్మఫల ప్రాప్తిని వినియు, స్పృశించియు, అనుభవించియు, చూచియు, తెలిసికొనియు శుభముచే సంతోషమునుగాని, అశుభముచే జేటునుగాని, యెవఁడు పొందడో అట్టివాడు శాంతిపొందిన వాడని చెప్పబడును (మ హాపనిషత్తు 4-32) శ్రద్ధ, ఇంద్రియనిగ్రహము వైరాగ్యముగల వానికే శాంతిపొందుటకు సాధ్యము,

మూ॥ ఆజ్ఞాశ్రద్ధధానశ్చ సంశయాత్మా వినశ్యతి।
నాయంలోకోఽస్తి నపరో నసుఖం సంశయాత్మనః 40.

తా॥ నిత్యమైనదేదో, అనిత్యమైనదేదో తెలిసికొను తెలివితేడ, పెద్దలు బోధించుజ్ఞానవాక్యములయందు విశ్వాసములేక మఱియు అట్టిజ్ఞానవాక్యములయందు సంశయములనుకూడ పుట్టించుకొనుస్వభావము కలిగియుండువాడు మిగుల చెడిపోవును. సంశయ స్వభావము కలవానికి ఈలోకములేదు, పరలోకములేదు. సుఖములేదు.

శ్లో॥ అసంశయవతాం ముక్తిః సంశయావిప్లవేతసామ్।

నముక్తిర్జన్మ జన్మాంతే తస్మాద్విశ్వాస మాప్పుయాత్॥

సంశయము లేనివారలకు మోక్షమున్నది. సంశయచిత్తులకు పృతి జన్మాంతమందును ముక్తిలేదు. అందువలన భగవద్విశ్వాసమును సంపాదించుకొనవలయును. (మైత్రేయోపనిషత్తు 2 అ. 16. శ్లో.)

మూ॥ యోగసన్న్యస్తకర్మాణం జ్ఞానసంఛిన్నసంశయమ్।

ఆత్మవంతం నకర్మాణి నిబద్ధంతి ధనంజయ॥ 41.

తా॥ అర్జునా! అభ్యాసయాగముచే సర్వకర్మలను భగవత్తత్త్వమునందు సంక్షేపించి జ్ఞానయోగముచే సంశయములనెల్ల ఖండించి పరిశుద్ధాత్మను పొందియుండు యతిశ్వరుని కర్మలు బంధింపవు.

మూ॥ తస్మాద్జ్ఞానసంభూతం హృత్స్థం జ్ఞానానినాత్మనః।

చిత్త్వేనం సంశయం యోగమాత్రిష్టాత్రిష భారత॥ 42.

తా॥ అర్జునా! (సంశయములేనివానిని కర్మలుబంధింపవు.) అందువలన అజ్ఞానముచే కలిగినట్టియు, నీమనస్సులో నాటుకొనియుండునట్టియు సంశయమును స్వకీయమైన జ్ఞానయోగమనెడు ఖడ్గముచేత ఖండించి యోగమును అనుష్ఠింపుము. లేమ్ము. (అజ్ఞానయోగమువలన చిత్తశుద్ధియు, జ్ఞానయోగమువలన సంశయ విచ్ఛేదము కలుగును. కనుక రెండు వర్ణింపఁ బడినవి.)

ఇది శ్రీమహాభారతము. భీష్మపర్వములో జ్ఞానయోగమనెడు ఇరువది యెనిమిదవ అధ్యాయము.

ఓం. తత్. సత్.

శత పత్రము

96

శ్రీ మహాభారతము భీష్మపర్వము 29 అధ్యాయము.

అర్జునుడు చెప్పుచున్నాడు.

మూ॥ సన్న్యాసం కర్మణాం కృష్ణ పునర్యోగంచ శంససి।

యచ్ఛ్రేయ ఏతయోరేకం తస్మై బ్రూహి సునిశ్చితమ్॥ 1.

తా॥ ఓ కృష్ణా! కర్మలను సన్యసింపుమని చెప్పుచుండియు, మరల కర్మయోగమును ఉగ్గడించిచెప్పుచున్నాడవు. కర్మను సన్యసించుట, చేయుట యను నవిరెండును పరస్పర విరుద్ధకార్యములు. ఈరెండుకార్యములను ఒకఁడుచేయుట కెట్లువీలుపడును? ఈరెంటిలో నెది మంచిదని నిశ్చయింపబడినదో దాని నొకదానినె నాకుఁ బెప్పుము.

శ్రీ భగవానుడు చెప్పుచున్నాడు.

మూ॥ సన్న్యాసఃకర్మయోగశ్చ నిఃశ్రేయ స కరాపుభౌ।

తయోస్తు కర్మసన్న్యాసా త్కర్మయోగో విశిష్యతే॥ 2.

తా॥ కర్మయోగము (అభ్యాసయోగము) విడిచిపెట్టినను మోక్షమున్నది. చేయుచున్నను మోక్షమున్నది ఈరెండింటియందును కర్మసన్న్యాసమునకంటె కర్మయోగము మంచిది. (వైరాగ్యముతోఁ గూడినవాని కీరెండువిధములచేత మోక్షము లభింపవచ్చును. కాని కర్మమానుకొనుటచే దేహయాత్రయందు కొంతచిక్కు పచ్చుచున్నది కనుక కర్మచేయుటే మంచిది.)

శ్లో॥ యోగేనరహితం జ్ఞానం నమోక్షాయ భవేద్విధే॥

జ్ఞానేనైవ వినాయోగో నసిద్ధ్యతి కదాచన।

జన్మాంతరైశ్చ బహుభిర్యోగో జ్ఞానేన లభ్యతే॥

జ్ఞానంతు కర్మనైకేన యోగాదేవ పృజాయతే।

తస్మాద్ధ్యోగా త్పరోనాస్తి యోగమార్గస్తు మోక్షదః॥

యోగాభ్యాసము లేకపోవుటచే పవనేంద్రియములు విషయాదులవెంట పరిభ్రమించుచుండ గృంధములు చదివికాని, వేదాంతస్వాములవలన విని కాని “పరమాత్మ పుట్టదు, చావదు, చీల్చబడదు, కల్పబడదు, నిత్యము నిర్మలము, అఖండము, ఆనందమయము.” అని యిట్లు విచారించుటచేతనే కలిగిన జ్ఞానము మోక్షము నొసంగజాలదు. భగవత్తత్త్వ మిట్టిదని తెలిసికొ నక, దానివలన దివ్యసుఖము చవియెఱుంగక కేవలము పవనేంద్రియము లను మాత్రము బిగబట్టుకొని కూర్చుండుట యెన్నటికైన నిష్ప్రయోజన మే. (కావున యోగము, జ్ఞానము రెండును నుండవలసివచ్చె) జ్ఞానముచేత పెక్కుజన్మములకు యోగము లభించుచున్నది. యోగమువల్లనైతేనే ఒక్క జన్మముచేతనే జ్ఞానము కలుగుచున్నది. ఆయోగమునకంటె మేలైనది మఱి యొకటిలేదు. యోగపద్ధతి మోక్షమునిచ్చునది. (యోగశిఖోపనిషత్తు 1 అధ్యాయం)

శ్లో॥ జన్మాంతరశతాభ్యస్తా మిథ్యా సంసారవాసనా।

సా చిరాభ్యాసయోగేన వినా న క్షియతే క్వచిత్॥

అనేక జన్మాంతరములనుండి యభ్యాసపడి నట్టియు, అసత్యమైనట్టి యు ఈ సంస్కృతియందలి యాసక్తి చాలకాలము అభ్యాసయోగము చేసిన దప్ప ఇక నెందునను క్షియింపదు. (ముక్తికోపనిషత్తు 2-14)

శ్లో॥ శుద్ధే చేతస తస్యైవ స్వాత్మజ్ఞానం ప్రకాశతే।

తస్మాచ్ఛ్చేజ్ఞానం భవేద్ద్యోగాజ్ఞన్మనైకేన పద్మజ।

తస్మాద్ద్యోగం తమేవాచ సాధకో నిత్యమభ్యసేత్॥

ముముక్షుభిః పాణిజయః కర్తవ్యో మోక్షహేతవే॥

ఓ పద్మజా! అభ్యాసయోగమువలన చిత్తశుద్ధికాగా ఆ యతీశ్వరునికే స్వకీయమైన ఆత్మజ్ఞానము ప్రకాశించుచున్నది. ఆ యోగమువలన ఒక్క జన్మముతోనే జ్ఞానము కలుగగలదు. అందువలన సాధకుడు మొదట ఆయోగమునే నియతముగ అభ్యాసము చేయవలయును. మోక్షము నిమిత్త మై పాణివాాయువులను నిగ్రహించుట ముముక్షువులకు కర్తవ్యము.

(యోగశిఖోపనిషత్తు 1 అ. 65-66 శ్లో.)

మూ॥ జ్ఞేయస్సనిత్యసన్న్యాసీ యో నద్వేష్టి న కాంక్షతి।

నిర్వృంద్యో హి మహాబాహో సుఖం బంధాత్ప్రముచ్యతే॥ 3

తా॥ అర్జునా! ఎవడైతే ద్వేషమును, అనురాగమును పొందఁడో వాఁడు నిత్యసన్న్యాసియని తెలియవలెను. సుఖదుఃఖాది ద్వంద్వములకు లోబడనివాఁడు జన్మబంధమునుండి సుఖముగ విడువబడుచున్నాఁడు.

శ్లో॥ నిర్ద్వంద్వో నిత్యసత్త్వస్త స్సర్వత్ర సమదర్శనః।

తురీయః పరమో హంసస్సాక్షాన్నారాయణో యతిః॥

సుఖదుఃఖాది ద్వంద్వములఁ బొందక శుద్ధసత్త్వ ప్రధానుడై సర్వ భూతములను సమభావముతోఁ జూచుచు ప్రకృతిని మఱచి పరమహంస స్వరూపముఁజెందిన యతీశ్వరుఁడు సాక్షాత్తు నారాయణుఁ డగును.

(నారద పరివ్యాజకోపనిషత్తు 4 ఉ ప-13-14 శ్లో)

మూ॥ సాంఖ్యయోగో వృధగ్బాలాః ప్రవదంతి న పండితాః

ఏకమప్రార్థితస్సమ్యగుభయార్వింశతే ఫలమ్॥

4.

తా॥ జ్ఞానయోగము (కర్మసన్న్యాసము) కర్మయోగము వేఱువేఱు అని మూఢులు చెప్పుదురు. జ్ఞానులటుల చెప్పరు. ఇందొకదానినైనను పూర్తిగ అభ్యసించియుండినవాఁడు రెండింటి ప్రయోజనమునులేస్తగ పొందగలడు.

వివ॥ చిత్రపశమము, వాసనాక్షయము, తత్త్వజ్ఞానము ఈమూఁడు పరస్పర కారణములతోఁ గూడుకొని దుస్సాధ్యమైయుండును. ఈమూఁడింటిని ఒకటేకాలములో ఒకటేసాధనతో చాలదినములు అభ్యాసముచేసి సాధింపవలయును. కాని వేఱువేఱు సాధనలతో ఒక దానిని విడిచిపెట్టి యింకొక దానిని సాధించుటకు వీలుపడదు. అని అన్నపూర్ణోపనిషత్తు 4 అధ్యాయము లో చెప్పఁబడి యున్నందున చిత్రపశమము, వాసనాక్షయముగావించు అభ్యాసయోగమువేఱనియు, తత్త్వజ్ఞానముఁ గలిగించు సాంఖ్యము వేఱనియుఁ జెప్పరాదు. ఈరెంటికిని అంతిమ ప్రయోజనమొకటే కాబట్టి అంతయు నొకటేయని భావము.

మూ॥ యత్సాంఖ్యైః ప్రాప్యతే స్థానం తద్వ్యగైరపి గమ్యతే।

ఏకం సాంఖ్యంచ యోగంచ యః వశ్యతి సపత్యతి॥

5.

తా॥ జ్ఞానయోగులకు ఏపదవి లభించుచున్నదో అపదవి కర్మయోగులకుఁ గూడ లభించుచున్నది. (ఈ రెండుపద్ధతులవలన గలుగు ప్రయోజనమొకటే కనుక) సాంఖ్యయోగమును, కర్మయోగమును రెంటిని అభేదము

గఁ జూచువాడెవఁడో వాడే తత్త్వజ్ఞుఁడు. (వేదాంతపంచదశి 12 ప్రకరణము 82 శ్లోకము ఇంచుమించుగ నిట్లేమున్నది.)

శ్లో॥ యదేవ యోగాః పశ్యంతి తత్సాంఖ్యైరపి దృశ్యతే।

ఏకం సాంఖ్యంచ యోగంచ యః పశ్యతి స తత్త్వవితే॥

అభ్యాసయోగులు దేనిని గాంచుచున్నారో అవి (పరమాత్మతత్త్వము) సాంఖ్యయోగులచేతనైతము తెలియఁబడుచున్నది. సాంఖ్యయోగము, అభ్యాసయోగము ఒకటేకాని వేఱుకాదని సమదృష్టితో ఎవఁడు చూచుచున్నాడో అట్టి యతీశ్వరుడే పరబ్రహ్మ తత్త్వము నెఱిగినవాఁడు.

(భారతము శాంతి. 317 అధ్యాయము 4 శ్లోకము)

మూ॥ సన్న్యాసస్తు మహాబాహో దుఃఖమాప్తుమయోగతః।

యోగయుక్తో మునిర్బ్రహ్మ నచిరేణాధిగచ్ఛతి॥ 6.

తా॥ అర్జునా! అభ్యాసయోగముచేయకయే సన్న్యాసించినవానికి విషయ వాసన క్షిణింపకపోవుటచేతను, మనోవృత్తులు నశింపకపోవుటచేతను తత్త్వజ్ఞానము కలుగదు అందువల్ల దుఃఖముపొందుటకు కారణమగును. అభ్యాసయోగముతోఁ గూడఁకొని తత్త్వచింతనముచేయు మునీశ్వరుఁడు బ్రహ్మపదము తెందును. (బ్రహ్మనిష్ఠయొక్క అపరిపక్వదశ కర్మయోగము, పరిపక్వదశ జ్ఞానయోగము అని యిందువలన తెలియుచున్నది కావున రెంటికి భేదములేదని చెప్పవచ్చును.

శ్లో॥ యోగహీనం కథం జ్ఞానం మోక్షిదం భవతీహ భే।

యోగోఽపి జ్ఞానహీనస్తు నక్షమో మోక్షీకర్మణి।

తస్మాజ్జ్ఞానంచ యోగంచ ముముక్షు ర్మథమభ్యసేత్॥

అభ్యాసయోగములేకుండ జ్ఞానయోగముకాని, జ్ఞానయోగములేకుండ అభ్యాసయోగముగాని ఏదో యొకదానినే చేసినయెడల అది మోక్షమునొసఁగఁజాలదు. అందువలన మోక్షము కోరినవాడు జ్ఞానయోగమును రెంటిని గట్టిగ అభ్యాసము చేయవలయును. (యోగశిఖోపనిషత్తు 1 అ 13-14 శ్లో. మఱియు యోగతత్త్వోపనిషత్తు 14-15 శ్లోకములలో కొంచెము వర్ణభేదముతో నిట్లే వ్యాయబడినది)

మూ॥ యోగముక్తో విశుద్ధాత్మా విజితాత్మా జితేంద్రియః॥

సర్వభూతాత్మభూతాత్మా కుర్వన్నపి నలిప్యతే॥ 7.

తా॥ అభ్యాసయోగముతోఁ గూడిన వానియందు విషయరాగాదులు క్షీణించుటచే నిర్మల స్వభావుడగుచున్నాఁడు. అందువల్లనే చిత్తేపశుము, ఇంద్రియనిగ్రము గలుగును. సర్వభూతములయందు ప్రకాశించు పరమాత్మ నాకంటే అన్యముకాడను జ్ఞానమును పొందును. ఇట్టియోగీశ్వరుడు నియతకర్మ ఆచరించుచుండినను అతనికి కర్మఫలమంటదు.

శ్లో॥ ఏకో వశీ సర్వభూతాంతరాత్మా।

ఏకం రూపం బహుధా యః కరోతి।

తమాత్మస్థం యేన నువశ్యంతి ధీరా।

స్తేషాం సుఖం శాశ్వతం నేతరేషామ్॥

ఏకస్వరూపమైనట్టియు, సర్వభూతములయందు అంతరాత్మయై యుండునట్టియు, ఒక్కరూపమును అనేక విధములుగాఁ దోపఁజేయునట్టియు, తమ లోపలనే నివసించియుండునట్టియు, అభగవత్తత్త్వము నెవ్వరుచూతురో వారు జ్ఞానులు. వారికి సుఖము శాశ్వతమైయుండును. ఇతరులకులేదు.

(కరోపనిషత్తు 5- 12 శ్లో ఈశ్లోకము శ్వేతాశ్వతరోపనిషత్తు 6 అధ్యాయములో కొంచెము వర్ణభేదముతో నున్నది)

శ్లో॥ ఏకో హుతాశో బహుధా సమిధ్యతే

ఏకస్సూర్యస్తపసో యోనిరేకః।

ఏకో వాయుర్బహుధా వాతిలోకే॥

మహోదధిశ్చాంభసాం యోనిరేకః।

పురుషస్తైష్ఠ్యో నిర్గుణో విశ్వరూపః।

తం నిర్గుణం పురుషం చావింశతి॥

అగ్నియొకఁడే అనేకవిధముల వెలుగుచున్నాఁడు. సూర్యుఁడెకఁడే అనేక కిరణములకు ఉత్పత్తికారణ మగుచున్నాఁడు. వాయువుకంటే లోకము లో అనేకవిధముల వీచుచున్నది. సముద్రమొకటే యనేకజలముల యుత్పత్తికి కారణమగుచున్నది. నిర్గుణుఁడైన పరమాత్మయొకఁడే సమస్తప్రపంచ రూపుఁడైయున్నాడు. రూపనామములుగల వస్తువులు అనిర్గుణ పరమాత్మ యందే లయించుచున్నవి. సర్వము తానైయున్నాఁడు.

(నారాయణీయము 2-10 మొ.)

శ్లో॥ ఏకేనైవతు పిండేన మృత్రికాయాశ్చ గౌతమ!

విజ్ఞాతం మృణ్మాయం సర్వం మృదభిన్నం హి కార్యకమ్॥

ఓ గౌతమమునీంద్రా! ఒకటే మంటిముద్దతో జేయబడిన దంతయు మన్నేయగును కాని మంటికంటే వేరైనది కాదుకదా?

(పంచబ్రహ్మోపనిషత్తు 29)

“యోఽసౌ సూర్యే తిష్ఠతి, యోఽసౌ గోమ తిష్ఠతి, యోఽసౌ గోపాన్ పాలయతి, యోఽసౌ సర్వేషు దేవేషు తిష్ఠతి యోఽసౌ సర్వైర్దైర్ఘీయతే, యోఽసౌ సర్వేషు భూతేష్వవిశ్వ భూతాని విదధాతి స వోహి స్వామీ భవతి”

ఎవడైతే సూర్యునియందున్నాడో, ఎవడు గోవులయందున్నాడో, ఎవడు గోబృంపములను రక్షించుచున్నాడో, ఎవడు సమస్త దేవతలయందున్నాడో, ఎవడు సమస్తదేవతలచే గీర్తింపబడుచున్నాడో, ఎవడు సమస్తభూతముల యందావేశించి భూతములను భరించుచున్నాడో అతడు మీకు స్వామియగును (గోపాలోత్తరతాపన్యూపనిషత్తు.)

మూ॥ నైవ కించిత్కరోమితి యుక్తో మన్యేత తత్త్వవిత్।

పశ్యక్ శృణ్వక్ స్పృశక్ జిఘ్రన్నశ్చక్ గచ్ఛక్ స్వపక్ శ్వసన్
ప్రలపక్ విసృజక్ గృహ్లా న్సున్మిషన్మిషన్నపి

ఇంద్రియానుండ్రియార్థేషు వర్తంత ఇతి ధారయక్॥ 9.

తా॥ “యుక్తః తత్త్వవిత్” అనుటచే అభ్యాసయోగమును, జ్ఞానయోగమును చేసినవాడని భావము. అట్లుగుటచే వాసనాక్షయము, చిత్రోపశమము, తత్త్వజ్ఞానము అన్నియు కలిగియుండును. అట్టియతిశ్వరుడు ఏక్షించుచు, ఆలించుచు, స్పృశించుచు, ఆఘ్రాణించుచు, భుజించుచు, పోవుచు, నిద్రించుచు, ఊపిరిగొనుచు, భాషించుచు, విసర్జింపుచు, గ్రహించుచు, కన్నులు తెఱచుచు, మూయుచు ఉండియు నే నీకార్యములు చేయుచున్నాడనని కొంచెమైనను తలంపడు. ఇంద్రియములకు ప్రయోజనములైన విషయములయందు ఇంద్రియములే వర్తించుచున్నవని తలంచును.

శ్లో॥ పశ్యక్ శృణ్వక్ స్పృశక్ జిఘ్రన్నశ్చక్ గృహ్లా వదక్ ప్రజక్
ఈహితానిహితైర్ముక్తో ముక్త వివ మహాశయః॥

చూచుట, వినుట, సోఁకుట, అఘ్రాణించుట, భుజించుట, గ్రహించుట, భాషించుట, నడచుట మొదలైన కర్మలన్నియు ఇంద్రియ వ్యాపారములోజేరినవి. ఇవి జన్మముతో ఆరంభింపఁబడినవి. కనుక పాపబ్రకర్మలనఁబడును. ఈకర్మలలోదేనియందును ఇచ్చలేక ద్వేషములేక అన్నిటికినిలక్షణము డైయుండు మహేశయుడు ముక్తుడే యగును. (అష్టావక్రగీత 17 ప్ర 12 శ్లో)

శ్లో॥ పృలపఁ విసృజఁ గృష్ణన్నున్మిషఁ నిమిషన్నపి॥

నిరస్తమనసానందః సంవిన్మాత్యపరోఽన్యహమ్॥

భాషించుచు, విసర్జించుచు, గ్రహించుచు, కన్నులు తెఱచుచు మూయుచు ఉండియు నేనీ కర్మలయందలి జ్ఞప్తితో ఆనందపడను. జ్ఞానమును మాత్రమే శ్రేష్ఠముగ నమ్మియున్నాడను. (సన్న్యాసోపనిషత్తు 2.47)

శ్లో॥ గచ్ఛంస్త్రిష్ఠన్నుపవిశ ఇచ్చయానోవాన్యధాపిచ॥

యథేచ్ఛయావసేద్విద్వానాత్మా రామః సదామునిః॥

ఎల్లెడల తనయందే తాను గీడించు మునీశ్వరుడు నడుచుచు, నిలుచుచు, కూర్చుండుచు, శయనించుచు. ఇతరకార్యములనుకూడ చేయుచు ఎల్లప్పుడును తనయిష్టప్రకారము నివసించును (కుండికోపనిషత్తు 28) ఇవన్నియు సుకృత దుష్కృతములతో సంబంధపడని శారీరకర్మలు.

మూ॥ బ్రహ్మన్యాధాయ కర్మాణి సంగం త్యక్త్వా కరోతియః

లిప్యతే న స పాపేన పద్మపత్రమివాంభసా॥

10.

తా॥ విహితకర్మలను పరబ్రహ్మతత్త్వమునందు సంక్షిప్తముగావించి ఫలానక్తిని వదలివేసి యెవఁడు చేయుచున్నాడో అట్టివాడు నీటిచే అంటఁబడని తామరాకువలె పాపముచే అంటుకొనఁబడఁడు. (కొందఱుస్వాములు దుష్కార్యములు చేయుచు తమకు దోషమంటదని యిట్టిశ్లోకముల ప్రమాణముగఁ జూపుదురు. యతీశ్వరుఁడు దుష్కార్యము చేయడని తెలియవలయును.)

మూ॥ కాయేన మనసా బుద్ధ్యా కేవలైరింద్రియైరపి॥

యోగినః కర్మ కుర్వంతి సంగం త్యక్త్వాత్మసద్దయే॥

11

తా॥ యోగీశ్వరులు ఆత్మశుద్ధి (జ్ఞానయోగప్రాప్తి) కొఱకు ఆసక్తిని విడచిపెట్టి శరీరముచేతను, మనస్సుచేతను, బుద్ధిచేతను, కేవలము ఇంద్రియములచేతను విహితకర్మ (అభ్యాసయోగము) చేయుచున్నారు. (8 9 శ్లోకములలో బెప్పబడిన కర్మయని కొందరందురు.)

“అంతస్సర్వ పరిత్యాగీ బహిఃకురు యథాగతమ్”

అంతరంగమున సర్వమును పరిత్యజించి బహిరంగమున యథారీతి కర్మచేయుము. (అన్నపూర్ణోపనిషత్తు 5 అ. 116 శ్లో)

శ్లో॥ అంతస్సంత్వక్తసర్వాశో వీతరాగో వివాసనః।

బహిస్సర్వసమాచారో లోకే విహర విజ్వరః॥

అంతర్యములో ఆశ, అనురాగము, విషయవాసన లేనివాడవై బాహ్యములో సర్వము ఆచరించుచు లోకములో సంతాపము లేనివాడవై విహరింపుము. (మ హాపనిషత్తు 6 అ. 67 శ్లో.)

మూ॥ యుక్తః కర్మఫలం త్యక్త్వా శాంతిమాప్నోతి నైషికిమ్।

అయుక్తః కామకారేణ ఫలే సక్తో నిబద్ధ్యతే॥

12.

తా॥ అభ్యాసయోగము చేసినవానికి వాననాక్షయము, మనోనిగ్రహము కలుగుచున్నవి. కనుక వాడు ఫలాసక్తి విడిచిపెట్టి బ్రహ్మనిష్ఠవలనగలుగు శాంతిని అనగా జ్ఞానయోగప్రాప్తిని పొందును. యోగికనివాడు కోరికలచే పెర్రేపింపబడి ఫలాసక్తుడై బద్ధుడగును.

శ్లో॥ నివృత్తిరపి మూఢస్య పృవృత్తిరపజాయతే।

పృవృత్తిరపి దీరస్య నివృత్తిఫలభాగినీ॥

అజ్ఞాని దేహేంద్రియ వృత్తుల మానుకొని నివృత్తుడనైతి ననుకొన్నను అంతఃకరణవృత్తి మానలేడు. కావున వానికి నివృత్తియనుకొన్నదే పృవృత్తియగుచున్నది. జ్ఞాని దేహేంద్రియములతో విహితకర్మ చేయుచుండియు, అంతఃకరణవృత్తులైన సంకల్ప వికల్పములను, అహంకార మమకారములను పొందకుండును. కనుక లోకమునకు పృవృత్తిగా కనబడినదే జ్ఞానికి నివృత్తి యగుచున్నది. (అష్టావక్రగీత 18 పృ 61 శ్లో)

శ్లో॥ సర్వగం సచ్చిదానందం జ్ఞానచక్షుర్వీక్షతే

అజ్ఞానచక్షుర్వీక్షత భాస్వంతం భానుమంధవతే॥

సత్యము, జ్ఞానము, ఆనందము స్వరూపముగ గలిగినట్టియు, సర్వ వ్యాపియైనట్టియు పరమాత్మను జ్ఞాననేత్యముగలవాడు తెన్నగఁ జూచుచు న్నాడు. చక్కగఁ బ్రకాశించుచుండు సూర్యమండలమును గుడ్డివాడు చూడఁనట్లు ఆపరమాత్మను జ్ఞానదృష్టిలేనివాడు చూడజాలడు. (అశ్లోకము మహాపనిషత్తు 4 అధ్యాయములోను, వరాహాపనిషత్తు 2 అధ్యాయము లోను కొంచెము వర్ణభేదముతో చదివినట్లు జ్ఞాపకము)

శ్లో॥ ఉలూకస్య యథాభానురంధకారః పృథియతే।

స్వప్రకాశే పరానందే తమో మూఢస్య జాయతే॥

సూర్యుని వెలుతురు గుడ్లగూబకు అంధకారముగా ఎట్లు కనఁబడు చున్నదో అట్లే తనయందు పరమానంద స్వరూపమైన ఆత్మప్రకాశించుచుం డఁగా మూఢచిత్తునకు తమోగుణమే కలుగుచున్నది. (ఆత్మప్రబోధోపని షత్తు 25)

శ్లో॥ చక్షుర్దృష్టినిరోచేఽభ్రైః సూర్యో నాస్తితి మన్యతే।

తథాజ్ఞానావృతో దేహబ్రహ్మనాస్తితిమన్యతే॥

మనుష్యుని నేత్రముల దృష్టికి మేఘములచే అటంకము కలుగగా ఆప్పుడు సూర్యుడులేడని తలచుచున్నాడు అదేవిధముగా దేహభిమాని యైనవాడు అజ్ఞానముచే కప్పబడి బ్రహ్మలేదని తలచుచున్నాడు. (ఆత్మ ప్రబోధోపనిషత్తు 26)

శ్లో॥ నాజ్ఞానచక్షుస్త్యాం పశ్యేదంధదృగ్భ్రాన్కరం యథా।

యోగినస్త్యాం విచిన్వంతి స్యదేహే పరమేశ్వరమ్॥

అంధుడు సూర్యునిజూడఁ జాలకపోవుట యెట్లో అట్లే జ్ఞాననేత్యము లేనివాడు నిన్ను చూడఁజాలడు. యోగీశ్వరులు పరమేశ్వరుడవైన నిన్ను తమదేహమునందే వెదకి కనుగొనుచున్నారు. (అధ్యా ఉత్త 2 స 7 శ్లో)

శ్లో॥ అజ్ఞస్య దుఃఖౌఘమయం జ్ఞస్యానందమయం జగత్।

అంధం భువనమంధస్య ప్రకాశంతు సుచక్షుషామ్॥

గుడ్డివానికి లోకమంతయు గుడ్డిదిగనే యుండును మంచికన్నులు గలవారికి వెల్లడిగ కనఁబడుచునే యుండును. (అట్లే) జ్ఞానహీనునికి పృథం

చమంతయు దుఃఖస్వరూపమగు చున్నది. జ్ఞానికి అనంద స్వరూపమగు చున్నది. (వరాహోపనిషత్తు 2-22)

శ్లో॥ న హి యాజక యజ్ఞ విభాగ ఇతి
న హుతాశన వస్తువిభాగ ఇతి
యదిచైకనిరంతర సర్వశివం
వద కర్మఫలాని భవంతి కథమ్॥

నిత్యమైనది సర్వశుభ స్వరూపమైనది యొకటేయగునెడల యాజకుడు, యజ్ఞము, అగ్ని, సుగ్రీవవాది వస్తువులు అనుభేదములేదు కదా? (ఇత) కర్మఫలము లేట్లుకలుగుచున్నవో చెప్పుము (అవధూతగీత 6-19)

మూ॥ సర్వకర్మాణి మనసా సన్న్యస్యాస్తై సుఖం వశి।
నపద్వారే పురే దేహే నైవ కుర్వత్ నకారయత్॥ 13.

తా॥ ఇంద్రియములను, మనోవృత్తులను తనస్వాధీనము చేసికొనిన యొగి యేకర్మయుచేయువాడుగాక, చేయించువాడుగాక సర్వకర్మలను మనస్సుచేతనే సన్న్యసించి తొమ్మిదిద్వారముల పట్టనమువలెనుండు దేహములో సుఖముగ నివసించు చున్నాడు.

శ్లో॥ బహిః కృత్రిమసంరంభో హృది సంరంభవర్జితః॥
కరా బహిరకర్తాంతర్లోకే విహర శుద్ధభిః॥

వెలుపల చూచుటకు ప్రియత్నపరఁడుగనుండి లోపలప్రియత్నము లేకుండవలయును. పైగా చూచుటకు కర్తగనేయుండి లోపలకర్త కాకుండవలయును. (ఇట్లు) పరిశుద్ధమైన బుద్ధిగలవాడవై లోకములో విహరింపుము (మహోపనిషత్తు 6 అ 68 శ్లో) మానసికమైన సన్యాసమే మోక్షకారణమని యెఱుఁగునది.

మూ॥ న కర్తృత్వం న కర్మాణి లోకస్య సృజతి పృథుః।
న కర్మఫలసంయోగం స్వభావస్తు పృవరతే॥ 14.

తా॥ “లోకృదర్శనే” అను సూత్రమువలన చూడఁబడునది లోకము లోకమును చూచుప్రభువు పరమాత్మ. ఉచ్చాస్రసిష్వాసాది కాయక కర్మలఁగాని, కర్మఫలముయొక్క ప్రాప్తినిగాని, కర్తృత్వమునుగాని లోకమునకు పర

మాతృ సృజించియుండలేదు. ప్రకృతియొక్క స్వభావమే యిట్లు ప్రవర్తించుచున్నది.

వివ॥ సూర్యుని సాన్నిధ్యమున అగ్నిజ్వలించు చున్నది. వాయువువీచుచున్నది. మేఘములుత్పత్తి యగుచున్నవి. వర్షించు చున్నవి. సస్యములు పెరుగు చున్నవి. సూర్యుడులేకున్న ఈ కార్యములేవియు జరుగవు. ఐనను ప్రకృతి స్వభావమువలన జరుగుచున్నవేకాని యిందుకు సూర్యుడు కర్త కాడు. అట్లే యాత్మసాన్నిధ్యమున దేహప్రకృతియే శారీరకర్మలయందు వర్తించు చున్నది కాని పరమాత్మయిందుకు కర్తకాడని భావము.

శ్లో॥ మాయాప్రపంచరచనా నచ మే వికారః॥

కౌటిల్యదంభరచనా నచ మే వికారః॥

సత్యాన్యతేతి రచనా నచ మే వికారః॥

జ్ఞానామృతం సమరసం గగనోపమోఽహమ్॥

మాయాస్వరూపమైన ప్రపంచముయొక్క రచనయు, కౌటిల్య దంభములనెడు వాని రచనయు, సత్యాన్యత్యములనెడు వాని రచనయు మున్నగు వాని వికారములు నావికావు. నేను జ్ఞానస్వరూపుడను అమృతస్వరూపుడను సర్వసముడను. ఆకాశమువలె నిర్మలుడను. (అవధూతగీత 3 ఆధ్యాయము 20 శ్లో) ఆత్మ నిష్కర్మము, నిర్వికారము.

మూ॥ నాదత్తే కస్యచిత్పాపం నచైవ సుకృతం విదుః॥

అజ్ఞానేనామృతం జ్ఞానం తేన ముహ్యంతి జంతవః॥

తా॥ మానసేంద్రియములచే జేయబడు శారీరకర్మకు, కర్మఫలము నకు పరమాత్మ కర్తకాడని పూర్వోక్తశ్లోకమువలన చెల్లినయిస్తున్నది. అందులో ఏయొక్క పాపమునుగాని పుణ్యమునుగాని పరిశుద్ధాత్మ గ్రహించుట లేనేలేదు. అజ్ఞానముచే జ్ఞానము కప్పబడినందున జీవులు మోహము జెందుచున్నవి. (జీవభ్రాంతిచేత నేను కర్మ చేయుచున్నాడననియు, పాపపుణ్యముల ననుభవించుచున్నాడననియు దలఁతురని భావము)

శ్లో॥ ఏకం వృక్షం సమాసాతే సుపర్ణావయుతౌ పరే॥

తయోరన్యః కర్మజన్యం ఫలమశ్నాతి సర్వదా॥

అస్పృష్టగంధస్తత్త్రివదీప్యసే త్వం యథారవిః॥

ఒకవృక్షమునందు రెండుపక్షులున్నవి. అందొకపక్షియైన నీవు భోగవాసన నంటక సూర్యునివలె వెలుగుచున్నాడవు. ఇంకొకపక్షియైన జీవుడు కర్మఫల మనుభవించుచున్నాడు. (వరాహ పురాణము పూర్వ 48 అధ్యాయము)

శ్లో॥ ద్వౌ సుపర్ణౌ శరీరేఽస్మిన్ జీవేశాభ్యాం సహస్థితౌ ।

తయార్జీవః ఫలం భుంక్తే కర్మణో న మహేశ్వరః॥

ఈశరీరమునందు (వృక్షమునందు) జీవుడు, మహేశ్వరుడు అను రెండుపక్షులున్నవి. ఆరెండుపక్షులలో జీవుడను ఒకపక్షిమాత్రము కర్మఫలము భుజించుచున్నది. మహేశ్వరుడను రెండవపక్షి భుజించుటలేదు (ఈశ్లోకము అన్నపూర్ణోపనిషత్తు 4 అ లోను రుద్రహృద యోపనిషత్తులోను కనబడుచున్నది)

“ద్వా సుపర్ణౌ భవతే బ్రహ్మణోఽహం సంభూతస్తదేతరో బోక్తాభవతి. అన్యో హి సాక్షీ భవతీతి. వృక్షధర్మేతా తిష్ఠతః. అతో భోక్త్రభోక్తారౌ పూర్వో హి బోక్తా భవతి తచే తరోఽభోక్తా కృష్ణో భవతీతి”

బ్రహ్మతత్వమునకు సంబంధించిన యిరువురు పక్షిందుగలున్నారు. వారు వృక్షధర్మమునందు (శరీరమునందు) ఉన్నారు. అందులో అహంకారముతో సంభవించిన యొకడు ఫలము ననుభవించువాడగును. మఱియొకడు సాక్షియగును. మొదటివాడు (దేహభిమాని) అనుభవించుచున్నాడు. ఇంకొకడు కృష్ణపరమాత్మ. ఆయన కర్మఫలము ననుభవించువాడుకాదు. (గోపాలత్రైతాపిన్దుపనిషత్తు)

ఈవిషయమింకను భాగవత 11 స్కం. 11 అధ్యాయములోను, ముండకోపనిషత్తు 3 ముండకములోను ఇంచుమించుగ నిట్టిశ్లోకములతో వర్ణింపబడినది.

శ్లో॥ తత్ర యః పరమాత్మాహి స నిత్యం నిర్గుణః స్మృతః ।

స హి నారాయణో జ్ఞేయస్సర్వాత్మా పురుషో హి సః ।

న లిప్యతే ఫలై శ్చాపి పద్మపత్యమివాంభసా ।

కర్మాత్మాత్వపరో యోఽసౌ మోక్షబంధైస్స యుజ్యతే॥

ఎవడు పరమాత్మయో అతడేకదా యెల్లప్పుడును నిర్గుణుడుగ తెలియబడినవాడు? అతడేకదా సర్వభూతములయందు అత్మస్వరూపుడై

యుండువాడు? అతడేకదా శ్రీమన్నారాయణుడని తెలియదగినవాడు? అందు (శరీరములయందుండియు) తామరాకునీటిచే అంటబడనియట్లు ఆ పరమాత్మ కర్మఫలముచేసైతము అంటబడడు. కర్మనభిమానించుకొనిన హినుడెవడేవాడు బంధమోక్షములచే బంధింపబడు చున్నాడు.

(నారాయణీయము 2 అధ్యాయము 14-15 శ్లో)

శ్లో॥ తిగ్రమ ధామసు యద్భోగ్యం భోక్తా భోగశ్చ యద్భవేత్ |

తేభ్యో విలక్షణస్సాక్షీ చిన్మాత్రోఽహం సదాశివః॥

మూ॥ యోగములలో (శరీరత్రయమున, అపస్తాత్రయమున) బోగింపబడు నదియేదికలదో, భోగించువాడు, భోగము ఏదికలదో యాయన్నిటి కంటె నేను విలక్షణుడను, సాక్షిస్వరూపుడను, జ్ఞానస్వరూపుడను, సదాశివుడను. (ఈశ్వరము కైవల్యోపనిషత్తు 1 ఖం లోను, శివగీత 12 అధ్యాయములోను ఉన్నది.)

మూ॥ జ్ఞానేనతు తదజ్ఞానం యేషాం నాశితమాత్మనః |

తేషామాదిత్యవజ్జ్ఞానం పృథాకాయతి తత్పురమ్॥

16

తా॥ అత్మజ్ఞానముచే ఎవరియజ్ఞానము నాశముగావింపబడు చున్నదో వారి జ్ఞానము సూర్యునివలె ఆ పరమాత్మను వెలిగించుచున్నది.

“అండం జ్ఞానాగ్నినా దగ్ధం కారమైః సహ పరమాత్మని లీనం భవతి | తతో బ్రాహ్మణః సమాహితో భూత్వా తత్ తస్యం పదైక్యమే వ సదా కుర్వాత్ తతోమేఘాపాయేఽంశు మానివాత్మావిర్భవతి”

కారణములతోగూడ అవరణము జ్ఞానాగ్నిచే కాల్చబడినదై పరమాత్మయందు లయించుచున్నది. అందువలన బ్రాహ్మణిష్ఠా గరిష్ఠుడైన పురుషుడు పృథ్వీచిత్తుడై నిల్లప్పుడును “తత్, త్వమ్” అను రెండు పదములను ఒకటిగా భావింపవలయును. అటుపైన మేఘముఁబాసిన సూర్యునివలె పరమాత్మ పృథాకించు చున్నది (పైంగలోపనిషత్తు 3 అధ్యాయము)

వివ॥ సర్వవస్తువులు పరమాత్మచే వెలిగింపబడు చున్నవేకాని పరమాత్మను వెలిగించువస్తువు మణియొకటిలేదని కరోపనిషత్తు 5 వల్లలోను మణిపెక్కు గృంధములలోను చెప్పబడినది. పెద్దలనేకులు ఇట్లే చెప్పి

యున్నారు ఇట్లుండ ఆపరమాత్మను జ్ఞానముమాత్రము వెలిగించుట యెట్లు
లని సంశయమువలదు. ఆశాశమున మేఘము పట్టినప్పుడు సూర్యుడు వె
లుగలేదని తలచుచున్నారు. ఆమేఘము గాలిచే తొలగగొట్టబడినప్పుడు
సూర్యుడు ప్రకాశించుచున్నాడని యెంచుచున్నారు. మేఘముండినప్పుడు,
లేనప్పుడుకూడ సూర్యుడు వెలుగుచునేయుండును. అగాలి మేఘమును
తొలగించుచున్నదేకాని సూర్యుని వెలిగించుటలేదు. అట్లే జ్ఞానయోగము ఆ
జ్ఞానమునుపొగొట్టుచున్నదేకాని పరమాత్మను వెలిగించుటలేదు. స్వస్వరూ
పము తనంతటతాను సర్వదా యేకరీతిని వెలుగుచునేయున్నది.

మూ॥ తద్బుద్ధయస్తదాత్మానస్తన్విషాస్తత్పరాయణాః

గచ్ఛంత్యపునరావృత్తిం జ్ఞాననిర్మాతకల్మషాః

17.

జ్ఞానయోగముచే పాపమును పొగొట్టుకొనినవారు. పరబ్రహ్మతత్త్వము
నందు బుద్ధి తగులుకొనియుండువారు, పరబ్రహ్మమే తామైయుండువారు,
అట్టి బ్రహ్మతత్త్వమునందే సుస్థిరులైయుండువారు, అతత్త్వమే తమకు పర
మగతిగ వర్తించువారు మరల జన్మమునకురాని పదవిని పొందుదురు.

మూ॥ విద్యావినయసంపన్నే బ్రాహ్మణై గవి హస్తిన

శుశ్చైవ శ్వపాకేచ పండితాస్సమదర్శినః॥

18

జ్ఞానము, నీతిగలిగిన బ్రాహ్మనిష్ఠునియందును, గోవునందును, వినుఁ
గునందును, కుక్కయందును, కుక్కమాంసము వండుకొను చండాలుని
యందును సమమైన దృష్టిగలవారు జ్ఞానులు. (ఈశ్వరము భారత శాంతి
239 అధ్యాయములో కొంచెము వర్ణభేదముతోనున్నది)

వివ॥ మనుష్యులలో ఆత్మతత్త్వముఁడు బ్రాహ్మనిష్ఠుఁడు. అధముఁడు
చండాలుఁడు. తిర్యగ్గుంతువులలో ఉత్తమమైనది గోవు. నిచమైనది శునకము
మధ్యమము వినుఁగు. ఈయత్తమాధమ మధ్యమములనెడు భేదములు
శరీరతత్త్వములవలన కలిగినవికావు. పరమాత్మవలన కలిగినవి కావు
గుణకర్మాదులవలన కలిగినవి. స్థూలదేహములను, గుణకర్మాదులను
జూడక అంతరంగిక దృష్టి చే ఆపరమాత్మ తత్త్వమునుమాత్రమే
చూచువారికి ఈజీవులన్నియు సమముగఁ గనఁబడును.

అటులచూచువారు జ్ఞానులు. అత్యుత్తమము, అత్యధమమునగు రెండుజీవులు పేర్కొనబడినప్పుడు ఆరెంటికి నడుమనుండు సర్వజీవులు పేర్కొనబడినట్లే భావము. తిర్యగంతువులుసైత మిట్లైయని తెలియవలయును.

మూ॥ ఇహైవ తైర్జితః సర్గో యేషాం సామ్యే స్థితం మనః

నిర్దోషం హి సమం బ్రహ్మ తస్మాద్బ్రహ్మణి తే స్థితాః॥ 19

తా॥ పరబ్రహ్మతత్త్వము దోషరహితమైనది. సర్వవస్తువులయందు సమముగనుండునదిగదా? అందువలన ఎవరిమనస్సు సమత్వముకలిగి యుండునో అట్టివారు పరబ్రహ్మమునందున్నవారే. జన్మకారణమైన కర్మబంధము అట్టి పురుషులచే ఈలోకములోనే జయింపబడుచున్నది. నామరూపములను, గుణకర్మాదులను వదలి అంతర్వీధియందు స్వస్వరూపముఁగాంచినవారికే సమత్వము సిద్ధించుచున్నది. కనుక అట్టిపురుషులచే కర్మజయింపబడుటకు సంశయములేదు.

మూ॥ న పృహృష్యేత్ప్రియంపాప్య నోద్విజేత్ప్రాప్యచాప్రియమ్।

స్థిరబుద్ధిరసమూఢో బ్రహ్మవిద్యుహ్మణి స్థితః 20

తా॥ మూఢత్వములేనివాడై తన బుద్ధిని స్థిరముగ నుంచుకొని పరబ్రహ్మ తత్త్వమిట్టిదని తెలిసికొని అట్టి భగవత్తత్త్వము నందే నిలిచియుండువాఁడు ప్రియమును పొందినప్పుడు సంతోషపడరాదు. అప్రియమును పొందినప్పుడు ఇంకుపడరాదు.

శ్లో॥ న ప్రియతే వంద్యమానో నింద్యమానోన కుప్యతి,

నైవోద్విజతి మరణే జీవనే నాభినందతి॥

స్తోత్రము చేయబడియు ప్రీతినొందఁడు. నిందసేయబడియు కోపింపఁడు చావు బ్రతుకులయందు భయమును, సంతోషమును పొందఁడు.

(అష్టావక్యగీత 18 ప్ర. 99 శ్లో.)

శ్లో॥ న నందంతి న నిందంతి జీవితం మరణం చ యే।

తే ప్రాప్నువంతి పరమం సర్వత్ర సమదర్శినః॥

ఎవరైతే యెల్లెడల సమదృష్టిగలవారై జీవితమును గూర్చి సంతోషింపకుండురో, మరణమును గూర్చి నిందింపకుండురో అట్టివారు మోక్షమును పొందుచున్నారు. (విశ్వగీత 100,)

శ్లో॥ యో నద్వేష్ట్యప్రియం ప్రాప్య ప్రియం ప్రాప్య న హృష్యతి।
సర్వం మాయేతి నిశ్చిత్త త్వాం భజేత్తన్మతో గృహమ్॥

పురుషార్థమునందు ఆప్రియమైనదానిని పొందినప్పుడు ఎవఁడు ద్వేషింపఁడో ప్రియమైన దానిని పొందినప్పుడు హర్షింపఁడో, ఇది యంతయు మాయయే కాని నిజమైనది కాదని నిశ్చయించుకొని యెవఁడు నిన్ను భజించుచున్నాఁడో వాని మనస్సు నీకు గృహమగును.

(అధ్యాయో. 6 స. 59 శ్లో.)

మూ॥ బాహ్యస్పర్శేష్వసక్తాత్మా విందత్యాత్మని యత్సుఖమ్॥
స బ్రహ్మయోగయుక్తాత్మా సుఖమక్షయమశ్నుతే॥ 21.

తా॥ బాహ్యేంద్రియములకు లక్ష్మ్యభూతములైన శబ్ద స్పర్శాది విషయార్థముల యందు ఆసక్తిలేనివాడై (తనకంటె అన్యములైన వస్తువులయందు సుఖమున్నదను భ్రాంతిమానుకొని) యెవఁడైతే ఆత్మయందే సుఖము పొందుచున్నాఁడో ఆట్టియొగి (జీవేశ్వరసంయోగ ప్రియుక్తాంతరంగుఁడు.) ఎన్నఁటికిని జెడని సుఖమును అనుభవించుచున్నాఁడు.

మూ॥ యే హి సంస్పర్శబా భోగా దుఃఖయోనయ ఏవ తే।
ఆద్యంతవంతః కౌంతేయ న తేషు రమతే బుధః॥ 22.

తా॥ అర్జునా! కేవలము విషయములవల్ల కలుగు భోగములు ఏవికలవో అవియన్నియు ఒకప్పుడు వచ్చుచున్నవి, ఒకప్పుడుపోవుచున్నవి. అందువల్ల దుఃఖమును పుట్టించునవే యగుచున్నవికదా? (కనుక) జ్ఞాని ఈసుఖములయందు కీర్షింపఁడు.

శ్లో॥ న మే భోగాగమే వాంఛా న మే బోగ వివర్జనే।
ఆగచ్ఛత్వథ మాగచ్ఛత్వభోగవశగో భవేత్॥

నాకు భోగములు కావలయునని వాంఛలేదు. వలదనియులేదు. బోగములు కలుగవచ్చును కలుగక పోవచ్చును. ఇట్టియెడ మానవుఁడు భోగములకు వశపడఁగూడదు. (అధ్యాయో. 6 స 9 శ్లో.)

శ్లో॥ ఆద్యంతవంతమత్యల్పం సుఖం విషయపూరితమ్।
దుఃఖాంతం తత్పరిత్యజ్య స్వాత్మన్యైవ రమేద్బుధః॥

విషయభోగాదులచే పూరింపఁబడు సుఖము స్వల్పమైనది, అద్యంతములు కలది, కట్టికడపట దుఃఖముతోఁ గూడినది. జ్ఞాని అనుభమును విడిచిపెట్టి తనలోఁదాను పరమాత్మయందే కీర్తింపవచ్చును. (విశ్వగీత 67.)

మూ॥ శక్నోత్తీహైవ యస్సోఽథుం పాశ్శరీరవిమోక్షణాత్।

కామక్రోధోద్భవం వేగం సయుక్తస్య సుఖి నరః॥ 23.

తా॥ కామమునకు అధిష్ఠానము మానసేంద్రియములని ఇదివఱకు చదివెయున్నారు. మానసేంద్రియములకు ఆధారము శరీరము. ఇట్టి శరీరముతో కూడియుండియు కామకోధాదులవలనఁ బుట్టు ఆత్యమును భరించుటకు ఎవఁడైతే సమర్థుఁడగుచున్నాఁడో అట్టివాఁడు యోగీశ్వరుఁడు, సుఖవంతుడు చిత్తమును తన స్వాధీనములో నిలుపుకొనఁ గలిగినవాఁడు.

శ్లో॥ వాచోవేగం మనసక్రోధవేగం హింసావేగముదరోపస్థవేగమి।

ఏతాః వేగాః విసహేద్యై తపస్వీ నిందాచాస్య హ్నాదయం నోపహన్యాత్

వాగింద్రియమువలన పురుషునికి కొన్ని తొందరలు కలుగుచున్నవి. మనస్సు ఒకప్పుడును ఊరకుండదు. నిరంతరము పురుషుని తొందరపుచ్చుట దానిపని. కోపము కలిగినప్పుడు విచేకము సన్నమగుచున్నది. దానివలనఁ బుట్టు అనర్థము, తొందర మనము చూడనిదికాదు. మనస్సునకుఁగాని దేహమునకుఁగాని ఏదైన బాధగలిగెనా వానియాత్యము మిన్నుఁబట్టుచున్నది. కుత్తిపాసలమాట మఱచిపారాదు. చెఱువులు నిండినను చేరెడుకడుపు నిండదన్నమాట కొత్తదికాదు ఇక గుహ్యేంద్రియము తొందర విశ్వామిత్ర పరాశరాదులకైనను దుర్భరమని వినియుంటిమి. తపస్సుచేయు పురుషుఁడు ఇట్టియాత్యముల నెల్ల సహించుకొనవయును. అపవాదము లితనిమనస్సును బాధింపఁగూడదు. (హరీతగీత 17)

శ్లో॥ యావత్స్వస్థమిదం శరీర మరుజం యావజ్జరాదూరతో।

యావచ్ఛేంద్రియశక్తిరప్రతిహతా యావత్ క్షయో నాయుషః

అత్మశ్రేయసి తావదేవ విదుషా కార్యః పర్యంతే పుమాః

సందిస్తే భవనేతు కూపఖననం పృథ్విద్యమః కీదృశః॥

వాతపిత్త శ్లేష్మాది రోగములచే బడలువడక దేహమెందాఁక ఆరోగ్యవం తమైయుండునో, ఎదుటివారికి సైతము చూచుటకేవల పుట్టించు వృద్ధావస్థ యెందాక తన నమీపమునకు రాకుండునో, కన్నులు, చెవులు, కాళ్లు, చేతు లు, మనస్సు మొదలైన చతుర్దశేంద్రియములు తమతమ పాటవము తప్పక యెందాక భద్రముగ నుండునో, ఎందాక ఆయుష్యము కాకుండునో అం దాక విద్వాంసుడు మోక్షముకొఱకు గొప్పప్రయత్నము చేయఁదగును. కొం ప కాలిపోవుచుండగా బావిత్యవ్వఁబూనుట యేలాటిది? (శ్రీభర్తృహరి 3-75) ఈశ్లోకమునందలి భావముజూడ శరీరము మంచిస్థితియందుండగానే మోక్ష ప్రయత్నము చేయవలయునని తెలియుచున్నది.

మూ॥ యోఽంతస్సుఖోఽంతరా రామస్తథాంతర్జ్యోతిరేవ యః

స యోగీ బ్రహ్మనిర్వాణం బ్రహ్మభూతోఽధిచ్ఛతి॥ 24

తా॥ బాహ్యేంద్రియములకు గోచరించు విషయసుఖములయందు ఆ సక్తిఁబెందక తనలోపలనే తాను ఎవఁడైతే సుఖముఁ జెందుచున్నాఁడో, బా హ్యేంద్రియములచే కీడింపక తనలోపలనే తాను ఎవఁడైతే కీడించు చున్నాఁడో, అదేవిధముగా అంతర్వీధియందు చిత్తశాస్త్రరూపమైన ఆత్మజ్యో తియై యెవఁడు వెలుఁగుచున్నాఁడో అట్టియోగీశ్వరుఁడు పరబ్రహ్మస్వరూపుఁడై పరబ్రహ్మమునందే నివృత్తిఁ బొందుచున్నాడు. (శరీరముండినంతవఱకు బాహ్యంతరములున్నవి. “అంతస్సుఖః” అనుటచే శరీరముతో కూడుకొని సాధించునదే యీనిర్వాణపదమని తెలియుచున్నది.)

మూ॥ లభంతే బ్రహ్మనిర్వాణమృషయః క్షీణకల్మషాః।

చిన్నదైవధా యతాత్మానస్సర్వభూతహితే రతాః॥ 25.

తా॥ పాపములను క్షీణింపఁజేసినట్టియు, భేదభావములను సంశయ ములను ఖండించినట్టియు. చిత్తమును స్వాధీనము గావించుకొన్నట్టియు, సర్వభూతములకు హితము సమకూర్చుటయందాసక్తి కలిగినట్టియు ఋషీశ్వ రులు బ్రహ్మస్వరూపమైన నివృత్తిపొందుచున్నారు.

మూ॥ కామక్రోధవిముక్తానాం యతీనాం యతచేతసామ్।

అభితో బ్రహ్మనిర్వాణం వర్తతే విదితాత్మనామ్॥ 26.

తా॥ అభ్యాసయోగము చేయుటవలన కామక్రోధాదులైన అంతశ్శత్రువులు శమించిపోవుచున్నవి. మనోనిగ్రహము కలుగుచున్నది. జ్ఞానయోగము వలన స్వస్వరూపజ్ఞానము కలుగుచున్నది. అని యిదివఱకు వినియున్నారు. ఇట్లురెండువిధముల బ్రహ్మానిష్ఠ నాశ్రయించి ఆత్మజ్ఞాన సిద్ధాంతమైన యతీశ్వరులకు మోక్షము బాగుగకలుగుచున్నది. (దేవేంద్రియములతో కూడియుండు కాలమునందైనను కర్మఫలానుభవముండదని భావము.)

మూ॥ స్పర్శాఽ కృత్వా బహిర్బాహ్యంశ్చక్షుఃప్రైవాంతరే భువోః

ప్రాణాపానౌ సమౌ కృత్వా నాసాభ్యంతరచారిశౌ॥

యతేంద్రియ మనోబుద్ధిర్మునిర్మోక్ష పరాయణః॥

విగతేచ్ఛాభయక్రోధ యస్సదా ముక్త ఏవ సః॥

28.

తా॥ కర్మబంధమునుండి విడువఁబడుటయే ఉత్తమమార్గమని నమ్మి యెవఁడైతే బాహ్యేంద్రియ విషయములైన శబ్ద స్పర్శాదులను లోకొనక నిషేధించి (అభిమానముంచుకొనక యనిభావము) కనుబొమల నడుమ దృష్టి నిలిపి నాసికయందు నడచుచుండు ప్రాణవాయువును, అపానవాయువును రెంటిని సమముగ నడచునట్లుఁ జేసి మనోబుద్ధింద్రియములను తన స్వాధీనమున నిలుపుకొని కోరికలను, భయమును, క్రోధమును వదలివేసి తత్త్వచింతనము చేయుచున్నాడో అట్టివాఁడు ఎల్లప్పుడును ముక్తుడేయగును

ఇచ్చట భూమధ్యమున దృష్టినిలుపుటచే ఖేచరీముద్రయు, ప్రాణాపానముల సమముచేయుటచే ప్రాణాయామము వర్ణింపఁబడినవి ఇది యభ్యాసయోగములోఁ జేరుచున్నది కనుక దీనిచే విషయవాసన ఉడిగిపోవుచున్నది మనస్సు నిగ్రహింపఁబడుచున్నది. తత్త్వచింతనము జ్ఞానయోగములోఁ జేరుచున్నది. దీనివలన శాశ్వతమైన బ్రహ్మానందము సిద్ధాంతమగుచున్నది. ఈవిధముగా అభ్యాసయోగము, జ్ఞానయోగము, యిది వఱకు పెక్కుసారులు వర్ణింపఁబడినవి. ఐనను సద్విషయము లెన్నిసారులు వర్ణింపఁ బడినను ఎక్కువ యనుకొనరాదు.

మూ॥ భౌక్తారం యజ్ఞతపసాం సర్వలోకమహేశ్వరమ్॥

సుహృదం సర్వభూతానాం జ్ఞాత్వా మాం శాంతిమ్పచ్చతి॥ 29

తా॥ "లోకృదర్శనే" అనుసూత్రమువలన దృశ్యములైన స్థూలసూక్ష్మ
కారణ శరీరములయందు, జాగ్రత్స్వప్న సుషుప్తులయందు ఈశ్వరత్వము
వహించినట్టియు, ఆత్మయజ్ఞములకు, తపస్సులకు భోక్తయైనట్టియు, సమస్త
భూతములకు సుహృత్స్వరూపమైనట్టియు, అస్మచ్ఛబ్ద లక్ష్మార్థమైన పరమా
త్మ తత్త్వమును తెలిసికొని శాంతిని పొందుచున్నాడు. (ఈయధ్యాయములో
జ్ఞానకర్మ యోగములకు రెంటికి సమన్వయము నిరూపింపఁబడినది)

ఇది శ్రీ మహారతము భిష్మపర్వములో కర్మసన్యాస యోగమనెడు
ఇరువది తొమ్మిదవ యధ్యాయము.

ఓం. సత్. సత్.

శ త ప త్ర ము

97

శ్రీ మహాభారతము బీష్మపర్వము 30 అధ్యాయము.

శ్రీ భగవానుడు చెప్పుచున్నాడు.

మూ॥ అనాశ్రితః కర్మఫలం కార్యం కర్మ కరోతి యః

స సన్న్యాసీచ యోగీచ ననిరగ్నిర్నచాకిరయః॥

1.

తా॥ అగ్ని హోతృమును వదలినవాడు శరీరముతో చేయఁదగిన యేకార్యమునుజేయక బిగబట్టుకొని కూర్చుండినవాడు సన్న్యాసి కానేరఁడు యోగీ కానేరడు. పృతిఫలము నపేక్షింపక తాజేయఁదగిన విహితకర్మ సంపూర్ణ వైరాగ్యముతో ఏవడైతే చేయుచున్నాడో అట్టివాడే సన్న్యాసయు, యోగి యు నగును.

మూ॥ యం సన్న్యాసమితి ప్రాహుర్మోగం తం విద్ధి పాండవ।

నహ్యసన్న్యస్తసంకల్పో యోగీ భవతి కశ్చన॥

2.

తా॥ పంచభూతములను, పంచేంద్రియములను, అంతఃకరణమును ఊర్ధ్వకుండలి స్థానమున పరమాత్మ తత్త్వముతోజేర్చుట యోగమనియందుండు జెప్పబడినది. సర్వసంకల్పములను, మనోవృత్తులను పరమాత్మయందు శాశ్వతముగ వదలుట సన్న్యాసమనియు జెప్పఁబడినది. అందువలన “యోగము, సన్న్యాసము” అను రెండుపదములకు ఇంచుమించుగ ఒకటే యర్థము వచ్చుచున్నది. కాబట్టి దేని సన్న్యాసమని చెప్పుదురో దానినే యోగమనియుఁ దెలిసికొనుము. మమతాహంకారములతోఁ గూడిన అవిద్యావాసన మొదలుకొని మోక్షపీఠీవఱకుఁగల సర్వసంకల్పములు బంధములేయని నిరాలంబోపనిషత్తులొ జెప్పబడినది. ఈసంకల్పములు మనఃస్ఫున బుట్టుచున్నవి

మనస్సు పరమాత్మయందు లయించినప్పుడు సంకల్పములు లయించుచున్నవి. అప్పుడు సన్న్యాసము సిద్ధాంతమగుచున్నది. అదే యోగమనియు జెప్పబడుచున్నది. అర్జునా! సంకల్పములను వదలజాలనివాని మనస్సు పరమాత్మతో ఐక్యము జెందదు. కనుక అట్టివాడు యోగికాబాలడు.

మూ॥ అరుదుక్షు నేర్వోగం కర్మ కారణముచ్యతే।

యోగారూఢస్య తస్యైవ శమః కారణముచ్యతే॥

3.

తా॥ శాశ్వతసౌఖ్య నిధానమైన ఉర్ధ్వస్థానమును బ్రాపింపగోరి భగవత్త్వమును మననముసేయు అర్హవిద్యార్థికి శరీరాంగములచే సాధింపబడు క్రియారూపమైన “యమనియమాసన ప్రాణాయామము” లనెడు పూర్వాంగములతో గూడిన అభ్యాసయోగము కారణమని చెప్పబడును. అభ్యాసయోగమునందు ఉత్తీర్ణుడైన ఏమ్మట అమౌనిశ్వరునకే చిత్తవిశ్రాంతి కారణమగుచున్నది.

“పతితాః శాస్త్రజాలేషు ప్రజ్ఞయా తేన మోహితాః।

స్వాత్మప్రకాశరూపం తత్త్విం శాస్త్రేణ ప్రకాశ్యతే॥

శాస్త్రములనెడు పలలయందు పడిపోయినవారై అశాస్త్రజ్ఞానము చేతనే మతి చెడగొట్టుకొనుచున్నారు. స్వయం ప్రకాశమానమైన అన్యస్వరూపము శాస్త్రముచేతనే వెలిగింపబడునా? (అని యిట్లు యోగతత్త్వోపనిషత్తు 6, 7 శ్లోకములలోను, యోగశిఖోపనిషత్తు 1 అ. 4-5 శ్లోకములలోను చెప్పబడినది)

స్వయంప్రకాశమానమైన పరమాత్మను వెలిగించునది మఱియొకటి లేదని తెలియుచున్నది. కనుక శాస్త్రోక్తములైన లౌకిక కర్మలు ఫలాపేక్షలేకయే చేసినను ఆకర్మలవల్లనే స్వస్వరూపము వెలిగింపబడునని నమ్ముకొనరాదు.

మూ॥ యదా హి చేంద్రియార్థేషు న కర్మస్వనుపజ్ఞతే।

సర్వసంకల్పసన్న్యాసీ యోగారూఢ స్తదేచ్యతే॥

4.

తా॥ ఇంద్రియార్థములైన సమస్త విషయ భోగములయందును, భౌతిక కర్మలైన యిష్టాపూర్తాదులయందును అధ్యాత్మిక కర్మలైన ప్రాణాయామాదులయందును ఎప్పుడైతే ఆసక్తుడౌతాడో! సర్వవిధములైన సంకల్పములను, మనోవృత్తులను భగవత్త్యమునందు ఎప్పుడైతే సంకీర్తము గావించుచున్నాడో అప్పుడేకదా బ్రహ్మనిష్ఠయందు ఉత్తీర్ణుడైనాడని చెప్పబడుచున్నాడు?

శ్లో॥ యత్య యత్య భవేత్తృష్టా సంసారం విద్ధి తత్య వై।

ప్రాథవైరాగ్యమాశ్రిత్య వీతత్పష్టస్సఖీ భవ॥

ఏయే విషయములయందు ఆసక్తిపుట్టుచున్నదో ఆయావిషయములయందు జన్మకారణమైన సంస్కృతీబంధము కలదని తెలిసకొనుము. దిట్టమైన వైరాగ్యము నాశ్రయించి ఆసక్తిని వదలుకొని సుఖవంతుడవు కమ్ము. (అష్టావకర్మగీత. 10 ప్ర. 3 శ్లో)

శ్లో॥ బాహ్యచింతా నకర్తవ్యా తధైవాంతరచింతికా॥

సర్వచింతాం పరిత్యజ్య చిన్మాత్రపరమో భవ॥

బాహ్యముగాఁగాని, అంతర్యముగాఁగాని చింతింప నవసరములేదు. సమస్తమైన చింతను వదలివేసి జ్ఞానమాత్రమున శ్రేష్ఠుడవుకమ్ము.) ఈశ్లోకము శాండిల్యోపనిషత్తు 1 అధ్యాయములోను, వరాహోపనిషత్తు 2 అధ్యాయములోను కొంచెము వర్ణభేదముతోఁ జదివినట్లు జ్ఞాపకము.)

విషయవాసన కీణించిన మీదట సంకల్పములను వదలుకొనుట సులభము. ఇందు జ్ఞాన కర్మయోగములు రెండును సూచింపఁబడినవి.

మూ॥ ఉద్ధరేదాత్మనాత్మానం నాత్మాన మవసాదయేత్।

ఆత్మైవహ్యత్మనో బంధురాత్మైవ రిపురాత్మనః॥ 5.

సమస్త భూతముల యందుండు చైతన్యమంతయు ఒకటేయని తెలియును. తనకంటె అన్యవస్తు వింకొకటిలేదని తెలియును. అందువలన సౌఖ్యనిధానమైన ఊర్వస్థానమునఁ జేరు సాధనలో తన కింకొక సహాయవస్తువులేదని సిద్ధాంతమగుచున్నది. కనుక ఆత్మస్థానమున తనంతట తానే నిలువవలయును. న్యస్వరూపమును మఱచి మానసేంద్రియముల

యందు వ్యాపించుటచే విషయాసక్తుడై కర్మబంధములలోఁ బడిపావుచున్నాడెకాని తన్ను దిగువకులాగు స్వతంత్రశక్తిగల వస్తువు మఱియొకటిలేదు. తనకుఁ దానే ప్రమాదము తెచ్చి పెట్టుకొనుచున్నాఁడు. తన్నుతానే అధఃకరించుకొనుచున్నాఁడు. కాబట్టి అవిధముగా తన జెన్నత్వమును చెడగొట్టుకొనరాదు.

స్వయంప్రకాశము, ఏకస్వరూపమునైన ఆత్మకు ఇంకొక చుట్టము లేదు, శత్రువులేదు, స్వస్థానమున నిలిచియుండినంతసేపుఁ దనకుఁ దానే చుట్టము. స్థానభ్రంశముకాఁగా రాగాదిదోష సంకలితుడై అశుభమును ప్రాపించుచున్నాఁడు కావున నిచ్చటఁ దనకుఁదానే శత్రువని చెప్పవలయును. (ఆత్మయనఁగా మనస్సు అనియు, స్వభావము అనియు, కొందఱు ఆర్థము చెప్పుదురు కాని ఆయర్థమిచ్చటి సమంజసముగాఁ గనఁబడదు.)

శ్లో॥ ఉద్ధరేదాత్మనాత్మానం మగ్నం సంసారవారిధౌ ।

యోగరూఢత్యమాసాద్య సమ్యగ్గర్భననిష్ఠయా॥

సంసృతిసాగరమున మునిగిపోయిన తన్నుఁదానే యుద్ధరించుకొనవలయును (అదెట్లనిన) భగవత్తత్వమును లెస్సగ దర్శింపఁగల బ్రహ్మనిష్ఠ చేత యోగవిద్యయందు ఉత్తిష్ఠుడై యుద్ధరించుకొన వలయును. (వివేక చూడామణి 9 శ్లోకము.) ఇందువలన ఆత్మయనఁగా తాననియే యర్థమగుచున్నది.

మూ॥ బంధురాత్మాత్మనస్తస్య యేనాత్మైవాత్మనా జితః॥

అనాత్మనస్తు శత్రుత్వే వరేతాత్మైవ శత్రువత్॥

6.

తా॥ మానసేంద్రియములద్వారా ఆత్మ బహిర్గతముకాకుండ కేంద్రస్థానమున తన్నుఁదానే నిలువరించుకొనుటవలన ఆత్మచేత ఆత్మయే విజితమగుచున్నది. ఈ కారణముచేతనే మానసేంద్రియములు విజితములగుచున్నవి ఏయాత్మ యీవిధముగా తనచేతతానే నిలువరింపఁబడి నిశ్చలమగుచున్నది అయాత్మ తనకుఁదానే చుట్టమగుచున్నది. యోగసంస్కారము లేకపోవుటచే అపరిపక్వదశయందుండు అశుద్ధాత్మ అశుభప్రతిపాదకములైన కర్మలయందు తనకుఁదానే విరుద్ధముగ శత్రువువలె వర్తించుచున్నది. ఇందువలన పరమాత్మకు చుట్టముగాని శత్రువుగాని మఱియొకటి లేదని తెలియుచున్నది.

మూ॥ జితాత్మనః పృశాంతస్య పరమాత్మా సమాహితః॥

శీతోష్ణసుఖదుఃఖేషు తథా మానావమానయోః॥

7.

తా॥ అశుభకారణమైన విషయానక్రిఁ జెందకుండ తన్నుదాను కేంద్రస్థానమున నిలుపుకొని ఆకారణముచేతనే చిత్తోపశమము లెస్సగ పొందిన యోగికి శీతోష్ణములయందును, సుఖదుఃఖములయందును అదేవిధముగా మానావమానములయందును నిత్యశుభ పృతిపాదకమైన పరమాత్మ ప్రసన్నమగును.

శ్లో॥ సమదుఃఖసుఖఃపూర్ణ ఆశానైరాశ్యయోగ్యమః

సమజీవిత మృత్యుస్సన్నేవమేవ లయం వృజః॥

(జ్ఞానముచే) పరిపూర్ణుడవై సుఖదుఃఖములయందును, ఆశయందును, ఆశలేకపోవుటయందును, జీవితమునందును, మరణమునందును సముడవై పరమాత్మయందు అట్లే కలిసికొనుము (అష్టావకగీత 5 పృ 4 శ్లో) ఆభ్యాసయోగము, జ్ఞానయోగము రెండుసిద్ధాంతమైనవారికే ఈస్థితికలుగును.

మూ॥ జ్ఞానవిజ్ఞానతృప్తాత్మా కూటస్థో విజితేంద్రియః॥

యుక్త ఇత్యుచ్యతే యోగీ సమలోపాశ్చ కాంచనః॥

8.

తా॥ సామాన్యజ్ఞానముచేతను, విశేషమైన తత్త్వజ్ఞానముచేతను ఆత్మ తృప్తిఁ జెందినవాడు. బాహ్యవిషయములయందు వ్యాప్తిజెందక ఆసక్తుఁడుగాక తనలోదాను కేంద్రస్థానమున నిలిచియుండువాడు అందుచేతనే చతుర్దశేంద్రియమాలను నిగ్రహించి తన యిష్టప్రకారము నడుపగలిగినవాడు పరిశుద్ధాత్మ తత్త్వముతోఁగూడినవాడని చెప్పబడును. తత్త్వజ్ఞానముచే తృప్తుడగుటకు జ్ఞానయోగము కారణము. విజితేంద్రియుడగుటకు ఆభ్యాసయోగము కారణముకనుక ఈస్థితి పొందినపాడు జ్ఞానకర్మయోగములు రెండును చేసినవాడేఁడని ఋజువుపగుచున్నది. ఇట్టి యోగి మట్టిపెడను, తాతని, బంగారమునుసమముగఁ జూచును (ఇటువంటి జ్ఞానయోగ సిద్ధాంతాలు ఈకాలములో తఱచుచుగఁ గనఁబడరు)

మూ॥ సుహృన్మిత్రాన్యధాసేనమధ్యస్థద్వేష్యఖంధుషు

సాధుష్యపిచ పాపేషు సమబుద్ధిర్విశిష్యతే॥

9

తా॥ అధ్యాత్మికదృష్టితోఁ జూచువానికి దేహేంద్రియములు, శబ్దాది విషయములు, గుణకర్మాదులు తనకంటె వేరైనవిగాను, పరిశుద్ధాత్మయొక్కటే తాననియుఁ దోచును. అంతేకాక అట్టితత్త్వము సర్వభూతములయందును ఏకరీతిగానున్నట్లు తనఁబడును. కనుక సద్భావముగలవారియందును, మిత్రులయందును, శత్రులయందును, తటస్థులయందు, మధ్యస్థులయందును, అప్రియులయందును, బంధువులయందును, ఉత్తమ పురుషులయందును పాపాత్ములయందును సమబుద్ధిగల యోగీశ్వరుఁడు శ్రేష్ఠుఁడు.

శ్లో॥ ఆయంబంధురయంనేతి గణనా లభుచేతసామి॥

ఉదారచరితానాంతు పషుదైవ కుటుంబకమ్॥

వీడు నాచుట్టము. వీడు కానివాడు అనుటయంతయు స్వల్పచిత్తుల లెక్కాచారము. ఉదారమైన ప్రవర్తనముగలవారి లెక్కాచారమైతేదో లోక తయు తమ కుటుంబమే (మ హాపనిషత్తు 6 ఆ 71 శ్లో)

శ్లో॥ యస్య నాహంకృతో భాదో బుద్ధిర్యస్య నలిప్యతే

యస్యమస్సర్వభూతేషు జీవితం తస్య గోభతే॥

ఎవనికైతే అహంభావములేదో, ఎవని బుద్ధి విషయాదులచే అంటు కొనఁబడదో, ఎవఁడైతే సమస్తభూతములయందు సమభావము కలిగియున్నాడో అట్టివాని జీవితము పృథాగశించుచున్నది. (సన్న్యాసోపనిషత్తు 2-39) ఇట్లు చెప్పుటచే భానయోగులకు సమత్వము సిద్ధాంతమగునని తెలియుచున్నది.

మూ॥ యోగీ యుంజీత సతతమాత్మానం రహసి స్థితః

ఏ కాశీ యతచిత్రాత్మా నిరాశీరపరిగ్రహః॥

10

తా॥ బ్రహ్మనిష్ఠచేయువాఁడు ఏవిధమైన ఆశయు లేనవాడై దేహావసరమునకుమించి మఱెట్టివిషయమును వాంఛింపక రహస్యస్థులమున ఒంటరిగ నుండి మఱొబుద్ధింద్రియములను స్వాధీనమున నిలుపుకొని నిరంతరము పృథ్విగాత్మను ఊర్వస్థానమునఁ జేర్చువలయును.

శ్లో॥ వసేదేకాంతికో భూత్వా చైకాంతే ద్వైతవర్జితే॥

ఇత్యేవమాచరేద్దీమాకా స ఏవం ముక్తిమాప్నుయాత్॥

బుద్ధిమంతుడైనయొగి తనకంటె అన్యమేదియులేని యేకాంతస్థలమున
ఒంటరివాడై నివసింపవలయును. ఈవిధముగనే బ్రహ్మనిష్ఠ ఆచరింపవల
యును. అతఁడీవిధముగ ముక్తి నొందగలడు. (మైత్రేయాపనిషత్తు 2అ. 3శ్లో)

శ్లో॥ యావత్సర్వం నసంత్యక్తం తావదాత్మా నలభ్యతే।

సర్వవస్తు పరిత్యాగే శేష ఆత్మేతి కథ్యతే॥

సర్వవస్తుసముదాయము ఎంతవఱకు పరిత్యజింపబడదో అంతవఱకు
ఆత్మప్రసన్నత కలుగదు. సర్వవస్తువులను పరిత్యజింపగా అటుపైన మిగిలి
యుండునది ఆత్మయని చెప్పబడును. (అన్నపూర్ణోపనిషత్తు 1అ. 45శ్లో)

ఇట్లు అంతఃకరణము, పవనేంద్రియములు, పంచభూతములు, గుణ
కర్తాదులు నిషేధింపఁబడినమీదట అస్మచ్ఛబ్ద లక్ష్యార్థమైన పరమాత్మతత్త్వ
మొకటి మాత్రమే మిగిలియుండు స్థితికి ఏకాంతమనిపెరు ఆత్మయే స్థాన
మున నిలిచినప్పుడు నామరూపక్రియలు, మనోవృత్తులు కనఁబడకుండునో
అది రహస్యస్థలమని చెప్పఁబడును.

శ్లో॥ ఏకశ్చరేన్మహామేతాం నిస్సంగస్సంయతేంద్రియః।

ఆత్మక్రీడ ఆత్మరతిరాత్మవాః సమదర్శనః॥

ఆత్మతత్త్వమును పొందిన యతీశ్వరుఁడు సర్వసంగ పరిత్యాగియై
జితేంద్రియుడై తనయందే తాను క్రీడించుచు ఆనందించుచు సర్వభూత
ములను సమదృష్టితోఁజూచుచు భూమిపై ఒక్కఁడే చరింపవలయును.
(నారద పరివ్రాజకోపనిషత్తు 5 ఉ 25శ్లో.)

ఆత్మచలింపక తనయందే తాను నిలిచియుండునెడల చిత్తము ఆత్మ
యందే లయించు చున్నది. సర్వవిషయములు త్యజింపఁబడు చున్నవి.
ఆశ శమించిపోవు చున్నది. అందుచేతనే ఆత్మప్రసన్నత కలుగుచున్నది.

మూ॥ శుచౌ దేశే ప్రతిష్ఠాప్య స్థిరమాసనమాత్మనః॥

నాత్మ్యచ్ఛితం నాతినిచం చైలాజినకుశోత్తరమ్॥

11.

తత్రైకాగ్రంమనః కృత్వా యతఃపిత్రేంద్రియక్రియః॥

ఉపవిశ్యాసనే। యుంజ్యాద్యోగమాత్మవిశుద్ధయే॥

12.

తా॥ పరిశుద్ధమైన స్థలములో కేవలము ఎత్తులేకుండునట్లును, కేవలము తగ్గులేకుండునట్లును దర్భ, జింకచర్మము, వస్త్రము మున్నగువానితో బాగుగ తనఆసనమును నిశ్చలముగ నుండునట్లు అమచ్చకొని ఆయాసనమునఁ గూర్చుండి మనస్సును ఊర్వస్థానమున ఒకటేపాఱింట్లుపై నిలుచునట్లుచేసి అంతఃకరణముచేతను, బాహ్యేంద్రియములచేతను, జేయఁబడు అభ్యాసయోగ రూపమైన కార్యములను నియతముగఁ జేయుచు ఆత్మశుద్ధి కొఱకు యోగానుసంధానము చేయవలయును. (ఈవిషయము ఏబదియెనిమిదవ పత్రములో కొంతవ్రాయబడి యుండెను)

యోగతత్వోపనిషత్తుః— చిన్నద్వారము కలిగి వ్రణము లేమియు లేకుండు మఠమును ఆవుపేడతోనే, సున్నముతోనే, బాగుగ అలుకవలయును. ప్యయత్నపూర్వకముగా నల్లులు, దోమలు, సాలీడు పురుగులు మున్నగునవి లేకుండునట్లు చేయవలయును. దినదినము కనపూడ్చి కల్మషము లేకుండ శుద్ధిచేయవలయును. సువాసనగల ధూపములచేత పరిమళింపఁ జేయవలయును. కేవలము ఎత్తుగాని, కేవలము తగ్గుగాని లేకుండునట్లు దర్భతో, జింకచర్మముతో, వస్త్రములతో బాగుగ ఆసనము నిర్మించుకొని బుద్ధిమంతుడైన యోగి దానియందు పద్మాసనస్తుడై దేహము చక్కగనుండునట్లు కూర్చుండి చేతులు బోడించి యిష్టదేవతకు నమస్కరింపవలయును.

శ్లో॥ చైలాజనక్షరైః సమ్యగాసనం పరికల్పయేత్ |

తత్రోపవిశ్య దేవస్య సమ్ముఖే శుద్ధమానసః |

దర్భలచేతను, జింకచర్మములచేతను, వస్త్రములచేతను, ఆసనము తయరుచేసి యుంచుకొని పరిశుద్ధమైన మనస్సుగలవాడై భగవత్సాన్నిధ్యమున కూర్చుండవలయును (అధ్యాయము. 4-21.)

త్రిశిఖిబ్రాహ్మణోపనిషత్తుః— ఇతర భూతములకు సంబంధపడని యేకాంతస్థలములో కొయ్యపీఠము మీఁద దర్భ, జింకచర్మము వగైరాలు అమర్చి ప్యసన్నతతో శరీరము చక్కగనుండునట్లు కూర్చుండవలయును. క్రింది దొడయందలి దంతములు పైదొడ దంతములకు సోఁకకుండునట్లు నాలుక దొడల నడుమ నుండునట్లు స్వస్థచిత్తుడైయుండి నాసాగ్రమున దృష్టి నిలిపి యోగము చేయవలయును.

జాబాలదర్శనోపనిషత్తు - మనోహరము, పరిశుద్ధమునైన స్థలమున మ
తము కల్పించుకొనవలయును. వ్యసన్నచిత్తుడై అననము నిర్మించుకొని తూ
ర్పు ముఖముగఁ గాని, ఉత్తరముఖముగఁగాని కూర్చుండవలయును. నోరు
తెఱచుకొనియుండరాదు. శిరస్సు. మెడ, శరీరము, చక్కగనుండవలయును
నిశ్చలుడై నాసాగ్రమున చూపునిలిపి అచ్చట అవస్థాత్యయమునకు ఆతిత
మైన చంద్రబింబము నందలి అమృతబిందువును జూచుచుండవలయును.

అమృతనాదోపనిషత్తు:- భూమిమీఁద నిర్దుష్టమైన రమ్యమైన దర్భాస
నమందు మానసికమైన రక్షామంత్రము జపించి పద్మాసనమునఁగాని స్వస్తి
కాసనమునగాని, భద్రాసనమునఁగాని ఉత్తరాభిముఖముగ సుఖముగగూర్చుడి
యోగాభ్యాసము చేయవలయును

మూ॥ సమం కాయశిరోగ్రీవం ధారయన్నచలం స్థిరః॥

సంప్రేక్ష్యనాసికాగ్రం స్వం దిశశ్చానవలోకయన్॥ 13.

ప్రశాంతాత్మా విగతభీర్భృహృదాశ్రివతే స్థితః॥

మనస్సంయమ్య మచ్ఛిత్రో యుక్త ఆసీతమత్పరః॥ 14.

తా॥ యోగి తన శరీరమును, శిరమును, కంఠమును సమముగనుండు
నట్లు కదలకుండునట్లు నిలువవలయును. సుస్థిరుడై తన నాసికాగ్రమును
బాగుగఁ జూచుచుండవలయును. ప్రక్కల జూడరాదు. భయమును వదలి
నవాడుగాను, మిక్కిలి శాంతస్వరూపుడుగాను. బ్రహ్మచర్యవ్రతము నను
ష్ఠించువాడుగాను ఉండవలయును. మనస్సును లెస్సగ నిగ్రహించి అస్మ
చ్ఛబ్ద లక్ష్యార్థమైన పరమాత్మ తత్త్వమునందు ఆసక్తుడై అపరమాత్మయందే
చిత్తము నిలిపియుండవలయును,

1. యోగశిఖోపనిషత్తు:- నాసాగ్రమున దృష్టినిలిపి హస్తములను,
పాదములను నియమించి సర్వత్యవ్యాపించు స్వభావముగల మనస్సును
సంకోచింపఁజేసి అచ్చట ప్రణవరూపమైన పరమాత్మనుచింతింపవలయును.

2. యోగచూడామణ్యుపనిషత్తు:- ఏకాంతస్థలమున పద్మాసనము
ను లెస్సగ అధిష్ఠించి నాసాగ్రమున దృష్టి నిలిపి అవ్యయమైన ప్రణవమును
(నాదబ్రహ్మమును) జపము చేయవలయును.

3. మండలబ్రాహ్మణోపనిషత్తు:— చూపుడువేళి చివరభాగములచే మూయఁబడిన రెండు కర్ణరంధ్రములయందును పూర్వార్థము పుట్టుచున్నది. అచ్చట మనస్సు నిలుపఁగా నేత్రములనడుమ నీలవర్ణముగల జ్యోతి కనఁబడును. మనస్సునందును అట్లేతొచును. బహిర్లక్ష్మము నాసాగ్రమున 4-6-8-10-12 అంగుళముల పరిమాణముచేత కృమముగా నీలవర్ణము, నలుపు, ఎఱుపు, పసుపువర్ణముల నేత్ర కిరణములతోఁ గూడిన అకాశము కనఁబడును. ఇట్లు చూచిన వాఁడుయోగి.

4. అద్యయతారకోపనిషత్తు:-ఈ గ్రంథములో సైతము దాదాపుగ మండల బ్రాహ్మణోపనిషత్తులోవలెనే చెప్పఁబడినది. ఈ విషయములో రెండు గ్రంథములకు భేదము కనఁబడదు.

5. శాండిల్యోపనిషత్తు:-- ఇంతకుముందుఁ జెప్పఁబడినటుల మృదువై తనకు వశమైయుండు అసనమున తూర్పు ముఖముగాఁగాని ఉత్తర ముఖముగాఁగాని కూర్చుండి జ్ఞానిశిరమును, కంఠమును సమముగ నుంచుకొని నాసాగ్రమున దృష్టి నిల్పినవాడై భూమధ్యమునందలి చంద్రబింబమును చూచుచు రెండు నేత్రములతో అమృతమును పానము చేయవలయును.

6. భాగవతము. 11. స్కం. 14. అధ్యాయ:-

శ్లో॥ సమ అసన ఆసీనస్సమకాయో యథా సుఖమ్ |

హస్తావృత్సంగ ఆధాయ స్వనాసాగ్ర కృతేక్షణః ||

హెచ్చు తగ్గులు లేక సమముగనుండు అసనమునఁ గూర్చుండి శరీరమును సమముగనుంచుకొని రెండు హస్తములను తొడలపైఁ బెట్టుకొని సుఖము నతికృమింపక తన నాసాగ్రమున దృష్టి నిలుపవలయును.

వివ॥ నాసాగ్రమనఁగా ముక్కు చివరభాగమని సామాన్యముగ అర్థమగుచున్నది. పైచివరభాగమా! కింది చివరభాగమా! అని కొందఱు పాఠకులు సంశయింతురు. ఈ నాసయను ప్రభావేంద్రియము కూటస్థానము నుండి బయటికి వచ్చుటచేత పైచివర భూమధ్యమగును. “నాసాగ్రమున దృష్టినిల్పి భూమధ్యమున చంద్రబింబమును చూచుచు” అని శాండిల్యో

పనిషత్తులోఁ జెప్పుటచేత పైచివరభాగమే నాసాగ్రముని కొండఱు తలఁతురు. మండలబ్రాహ్మణోపనిషత్తునందును, అద్వయతారకోపనిషత్తునందును వర్ణింపఁబడిన పద్ధతియు కొంతవఱకు ఈయభిప్రాయమునకే అనుకూల మగుచున్నది.

శ్లో॥ అంతఃకపాలగహరే జిహ్వం వ్యావృత్త్య ధారయేత్॥

[భూమధ్యదృష్టిరహ్యేషా ముద్రా భవతి ఖేచరీ॥

(యోగతత్వోపనిషత్తు)

“భూయుగమధ్యభితే దృష్టు తద్వారోర్ద్వస్థితేఽపి అవిరూఢతం తారకయోగో భవతి” (అద్వయతారకోపనిషత్తు)

శ్లో॥ కపాలగహరే జిహ్వ పృవిస్తా విపరీతగా॥

[భుదరంతర్గతా దృష్టిర్ముద్రా భవతి ఖేచరీ॥

(ధ్యానవిందూపనిషత్తు, యోగచూడమణ్యుపనిషత్తు.)

ఈ శ్లోకమూలరీతిగఁ జూచినను పైచివరయే నాసాగ్రముని కొండఱు హించుచున్నారు. - [భూమధ్యమున చూపునిలిపినది ఖేచరీ ముద్రయనియు నాసాగ్రమున చూపునిలిపినది భూచరీముద్రయనియు సీతారామాంబునెను సంవాదములోఁ జెప్పఁబడినది అంతేకాక తిక్కనాటముతోఁ గూడిన పైచివర మూలము కావచ్చును. బాహ్యమునకు వ్యాపించిన కిందిచివర అగ్రము కావచ్చును. కాఁబట్టి నాసాగ్రమునఁగా కింది చివరయేయని యిఁకఁగొందఱు వాఁడుతురు అందువలన రెండు చివరలు లక్ష్మిస్థానములేయని ఒప్పుకొనవచ్చును. కాని రెండు నేత్రములనుండి వెలువడిన దృక్కిరణము లన్నియు నాసాగ్రమున ఒక్కపాయించుటై నిలుచుట మిక్కిలి కష్టము. కన్నురొప్పి, తలపోటు వచ్చును. కన్నులు చెడినవారిని కొండఱుని చూచియున్నారము. అటుగాక తెలుత 84 అంగుళముల దూరమున లక్ష్మిమును నిలుపుకొని చూచుచు అభ్యాసమైన కొలది మెల్లమెల్లగ నమీపమునకుఁ జేర్చుకొనుచు రావచ్చును.

మూ॥ యుంజన్మేవం సదాత్మానం యోగీ నియతమానసః॥

శాంతిం నిర్వాణా పరమాం మత్సంస్థామభిగచ్ఛతి॥

తా॥ పూర్వోక్తశ్లోకము రీతిగా యోగి మానసమును స్వాధీనముఁ గావించుకొని నిరంతరము ఆత్మాను సంధానము జేయుచు ఆస్మచ్ఛబ్ద లక్ష్యార్థము నకు నిధానమైనట్టియు, మోక్షస్వరూపమగుటచే శ్రేష్ఠమైనట్టియు, శాంతిని పొందుచున్నాఁడు.

మూ॥ నాత్యశ్చతస్తు యోగోఽస్తి నచైకాంతమనశ్చతః॥

నచాతిస్వప్నశీలస్య జాగ్రతో నైవచాద్దునః॥

16.

తా॥ అట్లునా! మితముదప్పి యెక్కువ భుజించువానికి యోగము లభింపదు. కేవలము నిరాహారమైన వానికిని లభింపదు. అధికముగ నిద్రించు స్వభావముగలవానికిని, ఎంతమాత్రమైన నిద్రయేలేని వానికిని లభింపదు.

శ్లో॥ భయకోధమథాలస్యమతిస్వప్నాతిజాగరమే॥

అత్యాహరమనాహరం నిత్యం యోగీ వివర్ణయేత్॥

భయమును, కోధమును, అలసత్వమును, ఎక్కువ నిద్రను, జాగరమును, అధికాహరమును, లంకణమును యోగి నియతముగ వదలవలయును. (అమృతనాదోపనిషత్తు 28)

శ్లో॥ ఉపసమీపే యో వాసో జీవాత్మపరమాత్మనో॥

ఉపవాసస్య విభేయో నతు కాయస్య గోషణమ్॥

కాయగోషణమాత్రేణ కా తత్యహ్యవివేకినామ్॥

వచ్ఛ్రీకతాడనాదేవ మృతః కిన్ను మహౌరగః॥

జీవాత్మ పరమాత్మల సామీప్య మేదికలదో ఆదే యుపవాసమని తెలియవలయును. కూడుదినక శరీరమును ఎండగట్టుట ఉపవాసముకాదు. దేహమును శుష్కింపఁజేసినంతమాత్రమున వివేకసూన్యులకు విమి ప్రయోజనము? పుట్టమీద కొట్టుటవలన పుట్టలోని మహాసర్పము చచ్చునా?

(వరాహోపనిషత్తు 2 అ. 39-40 శ్లో)

చ॥ వనరుచు నేమియుండిననివానికి మిక్కిలి వెక్కిరింబుగాఁ,

దీని యెగఁబోయువానికిని దీఱని నిద్దురయెల్లప్రాద్దుఁ బై

కొనఁబడియుండువానికిని గొంకక రేపగల్గొకరితి మే

లొక్కిని వసియించువానికి నగోచరముల్వరయోగ లక్ష్యముల్॥

తిండిలేక శరీరము నెండగట్టుకొనువానికిని, మితిమీరిన తిండిపాతు నకును, ఎక్కువ నిద్రించువానికిని, నిద్రలేక యెప్పుడు జాగరణములతోనే కాలము గడపువానికిని యోగాభ్యాసము చేయుటకు వీలుపడదు. (సీతారా మాంజనేయ సంవాదము 1 అశ్వా. 98 ప.)

“లుబ్ధత్వంబుచే నేమియుం దినలేకుండిన కష్టజీవులకు సందేహంబు లేకెప్పుడుం దినుబహ్యశులకుఁ”

“నిదురంగానని సౌఖ్యహీనులకు సందేలేక రేయుంబపల్ నిదురం బెందెడునట్టి మందులకు.....కనంబడదు నీతేజంబు విశ్వంభరా”

(విశ్వంభరీయము 1 సం.)

శ్లో॥ అహారస్యవ భాగౌ ద్వౌ తృతీయముదకస్యవ

వాయోస్సంచలనార్థాయ చతుర్థమవశేషయేత్॥

యోగి కడుపులో రెండుభాగములకు అహారపదార్థములు భుజింపవలయును. మూడవభాగమునకు నిరుత్త్రాగవలయును. వాయుసంచలనమునకై నాల్గవభాగమును వెలితిపెట్టవలయు (సర్వాస్తాపనిషత్తు 2 అ. 59 శ్లో)

“మితాహారోనామ చతుర్థాంశావశేషక సుస్విగ్ధ మధురాహరః” మితాహారమనగా కడుపులో నాలుగింట ఒకభాగము వెలితియుండునట్లు మృదువైన మధురమైన అహారపదార్థము భుజించుట (కాండిల్యోపనిషత్తు 1 అ)

శ్లో॥ అభక్ష్యస్య నివృత్త్యాతు విశుద్ధం హృదయం భవేత్

అహారశుద్ధౌ చిత్తస్య విశుద్ధిర్భవతి స్వతః॥

అనర్థములైన భోజనపదార్థములను తినక మానుకొనుటచేత మనస్సు పరిశుద్ధమగును. పరిశుద్ధమైన అహారపదార్థమును భుజించుటచేత చిత్తశుద్ధి తనంతటనే కలుగుచున్నది. (పాశుపత బ్రహ్మోపనిషత్ 36 శ్లో)

మూ॥ యుక్తాహరవిహరస్య యుక్తచేష్టస్య కర్మసు

యుక్తస్యస్నానబోధస్య యోగో భవతి దుఃఖహ॥

17

తా॥ మితమైన అహరవిహరములు కలవానికి (అహరవిహరము లనగా విషయములను గ్రహించుట, నిషేధించుటయని కొందఱుందురు.) మిత

మైన కర్మానుష్ఠానముకలవానికి, మితమైన నిద్రా జాగరములు గలవానికి దుఃఖసంహారకమైన యోగము కలుగుచున్నది.

యోగులకు వివిషయమెంతమాత్రము గాఢమో వివిషయము విన ర్జనీయమో దానినెఱిగి అపకారము వర్తించువానికి, యోగి జనార్థమైన కర్మయోగపద్ధతుల నాచరించువానికి, యోగి జనార్థమైనరీతి నిద్రాజాగరము లు గలవానికి యోగము దుఃఖశాంతికరమగుచున్నది.

మూ॥ యదా వినియతం చిత్తమాత్మన్యైవావతీష్ఠతే।
నిస్పృహస్పర్శకామేద్భ్యో యుక్త ఇత్యుచ్యతే తదా॥ 18

(పూర్వశ్లోకములో జెప్పబడిన యుక్తశబ్దమునకు అర్థమిందు విశద పరుపబడినది.)

తా॥ చిత్తము లెస్సగా నిగ్రహింపబడి విషయభోగములయందు వ్యాపింపక తనయందే యెప్పుడు నిలుచుచున్నదో సమస్తకామములవలన ఎప్పుడు విరక్తి పుట్టుచున్నదో అప్పుడు యోగి (యుక్తః) అని చెప్పబడును.

మూ॥ యథా దీపో నివాతస్థో నేంగతే సోపమా స్మృతా।
యోగినో యతచిత్తస్య యుంజతో యోగమాత్మనః॥ 19

తా॥ గాలివిపస్థిలములో ఉంచబడిన దీపము చలనములేక యేక రీతి వెలుగుచున్నది. చిత్తమును విషయభోగములకై చలంపకుండ నియమించుకొని ఆత్మయోగాను సంధానముజేయు యోగికి పైజెప్పబడిన దీప వార్త ఉపమానముగఁ దలపబడినది. ఇచట చిత్తనిరోధము వర్ణింపబడుట చే అభ్యాసయోగము, ఆత్మానుసంధానము వర్ణింపబడుటచే జ్ఞానయోగము అవసరమని తెలియవలయును.

స్తో॥ నివాతదీపసదృశమకృత్రిమమణిపృథుమ్।
ధ్యాయతో యోగినస్తస్య ముక్తిః కరతలే స్థితా॥

గాలిలేనిచోట నుంపబడిన దీపమువలె, స్వాభావికముగఁ బుట్టిన మాణిక్యమువలెఁ బృథులగు పరమాత్మను ధ్యానించుచుండు ఆయోగికి మోక్షము అరచేతియందున్నది. (త్రిశిఖి బ్రాహ్మసోపనిషత్తు 157 స్తో)

శ్లో॥ నిర్వాతేతు యథాదీపా జ్వలేత్సేహసమన్వితః॥

నిశ్చలోర్ధ్వశిఖస్తద్వద్యుక్తమాహుర్మనీషిణః॥

గాలివీవనిచోట దీపము నిట్టనిలువు జ్వాలగలిగి చూచువారికి పీఠిని కలిగించు స్వభావముతోఁగూడి యెట్లు వెలుగుచున్నదో, అదేవిధముగా యోగీశ్వరుఁడు ఏకాగ్రచిత్తముతో నిశ్చలఁడైయుండునని బుద్ధిమంతులు చెప్పుదురు. (భారత శాంతి 317 అ 19-20 శ్లో)

శ్లో॥ ధ్యాత్పథ్యానే పరిత్యజ్య కృమాద్ధ్యేయైకగోచరమ్।

నివాతదీపవచ్చిత్తం సమాధిరభిధీయతే॥

ధ్యానించువాఁడు (కర్త) ధ్యానించుట (క్రియ) అనువీనిని కృమముగా విడిచిపెట్టినమీఁదట ధ్యానింపఁదగిన పరమాత్మయందే గోచరించు చిత్తము గాలివీవని స్థలమునందలి దీపమువలె నిశ్చలముగ నిలుచుచున్నది. ఈస్థితి సమాధియనఁబడును. (అధ్యాత్మోపనిషత్తు 35) “ధ్యాత్పథ్యానే విహాయ నివాతస్థతదీపవచ్చ్యేయైక గోచరంచిత్తం సమాధిర్భవతి”

ధ్యానించువాఁడు, ధ్యానించుటయను నీరెండును వదలిరతమవత ధ్యానింపబడదగిన అంతర్లక్యమునందే చిత్తము గాలివీవని స్థలమునందలి దీపమువలె నిశ్చలముగ నిలుచుచున్నది. ఈస్థితి సమాధియగును.

(పైంగలోపనిషత్తు 3 అధ్యా)

శ్లో॥ దృష్టదర్శనదృశ్యాని లీయంతే యత్యతత్యై

సందృశ్యతే స్వయంప్యోతర్నివాశస్థలదీపవత్॥

చూచువాఁడు, చూచుట, చూడఁబడునది ఇవన్నియు నెప్పుట లయించుచున్నవో అచ్చటనే స్వయంప్రకాశమానమైన పరమాత్మ తత్త్వము గాలిలేని స్థలమునందలి దీపమువలె లెస్సగఁ జూడఁబడుచున్నది. (విశ్వగీత 105)

వివ॥ “నివాతస్థలము” అనఁగా గాలిలేని స్థలమని కొందఱాహింతురు. గాలిలేని శూన్యప్రదేశమును “టారిచెల్లి” అను పండితుఁడు కనిపెట్టెను. అట్టి శూన్యప్రదేశములో దీపములు వెలుగవు. జీవులు బ్రతుకవు, సస్యములు పెరుగవు అని పండితులనేకులు దృష్టాంతపూర్వకముగఁ దెలిసికొనిరి. కనుక పైశ్లోకములో “నివాతస్థః” అనుపదమునకు గాలిలేనిచోట నుంపఁ

బడిన అనిచెప్పరాదు. "వా గతిగంధనయోః" అనుసూత్యమునుబట్టి గాలి వీవనిచోట నుంపబడిన అనిచెప్పుటే సమంజసము.

మూ॥ యతోపరమతే చిత్తం నిఘట్టం యోగసేవయా.

యత్యచైవాత్మనాత్మానం పశ్యన్నాత్మని తుష్యతి॥ 20

తా॥ యోగవిద్యాభ్యాసమువలనఁ గలిగిన అనుభవముచేత అటంక పరుపబడిన చిత్తము ఎందు విశ్రాంతిఁ జెందుచున్నదో, (ఈవిశ్రాంతికి ఉప రతియనిపెరు.) తనస్వరూపమును దాఁబూచుచు తనలోనే యెందు సంతుష్టిఁ జెందుచున్నాడో! (ఈశ్లోకము యోగశిఖోపనిషత్తు 3 అధ్యాయమునందున్నది)

మూ॥ సుఖమాత్యంతికం యత్తద్బుద్ధిగ్రాహ్యమతీంద్రియమ్.

వేత్రి యత్య నచైవాయం స్థితశ్చలతి తత్త్వతః॥ 21

తా॥ ఇంద్రియగోచరములైన విషయసుఖములకంటె అతీతమైనట్టి యు, బుద్ధిచే (భాసయోగముచే) గ్రహింపఁదగినట్టియు, అనంతమైనట్టియు పరమసుఖము ఎందు తెలిసికొనుచున్నాడో! తత్త్వమునుండి చలింపక పు రుదుఁడు ఎందు సునిఁపఁడెయున్నాడో!

మూ॥ యం లబ్ధ్యా చాపరం లాభం మన్యతే నాచికం తతః

యస్మిన్ స్థితో న దుఃఖేన గుఃఖాపి విచాల్యతే॥ 22

తా॥ దేనిని పొందినతరువాత ఇతరలాభము ఇంతకంటె గొప్పదికాదని తలఁచుచున్నాడో! దేనియందు నిలిచియుండువాడు గొప్పదుఃఖముచేనైనను కదలింపబడడో! (ఈశ్లోకము యోగశిఖోపనిషత్తు 3 అధ్యాయమునందున్నది)

మూ॥ తం విద్యద్దుఃఖసంయోగవియోగం యోగసంజ్ఞితమ్.

స నిశ్చయేన యోక్తవ్యో యోగోఽనిర్విణ్ణచేతసా॥ 23

తా॥ (పూర్వశ్లోకములలో వర్ణింపఁబడిన)దానిని దుఃఖపాప్తితో సం బంధపడని యోగసమాఖ్యగలదానినిగాఁ చెలియవలయును. తెన్నగ నిశ్చ యింపఁబడినట్టియు, వేదనారహితమైనట్టియు చిత్తముతో ఆయోగము సంఘ టింపఁబడవలయును.

మూ॥ సంకల్పప్రభవాన్ కామాన్ద్యక్త్యా సర్వాన శేషతః

మనసైవేంద్రియగ్రామం వినియమ్య సమంతతః॥ 24

శనైశ్చనైరుపరమేద్బుద్ధ్యా ధృతిగృహీతయా।

అత్మసంస్థం మనఃకృత్వా నశించిదపి చింతయేత్॥

25

“సంకల్పః కర్మమానసమ్” (అమరకోశము) మనోవృత్తి సంకల్పమన బడును. విషయములను చింతించుట మనోవృత్తి. దీనివలన కోరికలు పుట్టుచున్నవి. కోరికవలన క్రోధమాత్మర్యాదులు పుట్టుచున్నవి. అందుచేత మనస్సు నకుఁ గొంత బాహ్య వ్యాపార మేర్పడుచున్నది. కాబట్టి కోరికల నన్నిటఁని మిగులులేకుండ వదలివేయవలయును. కోరిక పుట్టుటకు ఆధారము మానసేంద్రియములు అగుటచే ఇంద్రియముదాయమును మనస్సుచేత నిగ్రహించి స్వవశమున నిలుపుకొని తన యిష్టప్రకారము నడుపవలయును. మనస్సును పరమాత్మయందు నిలిచియుండునట్లుఁ జేసి ధారణాయోగముచే మెల్లమెల్లగ గ్రహింపఁబడిన బుద్ధిచేత పరమాత్మ తత్త్వమునందలి దివ్యసుఖ మనుభవింపవలయును. తనకంటె అన్యమైనదానిని కొంచెమైననుతలపరాదు.

అనాదిగ గల్గిన అజ్ఞానవాసనచేత నేను జన్మించువాడననుకొనుట మొదలగు సంకల్పము బంధమగును. తల్లిదండ్రులు, సోదరులు, భార్యాపుత్రులు, గృహములు, పొలములు, క్రీడాస్థానములు మొదలైన వానియందు మమకార రూపమైన సంకల్పము బంధమగును. దేహేంద్రియములచేఁజేయఁబడు కర్మకు నేను కర్తనను సంకల్పము బంధమగును అణిమ, మహిమ మొదలైన అపైయిశ్వర్యములు కావలయునను సంకల్పము బంధమగును. దేవతలను, మనుష్యులను, ఉపాసించు కోరికతోఁ గూడిన సంకల్పము బంధమగును. యమనియమాది యోగాంగములు మున్నగువాని నభ్యసింపవలయుననెడు సంకల్పము బంధమగును. వర్ణాశ్రమ ధర్మములను, కర్మలనుచేయుటే లెస్సయను సంకల్పము బంధమగును. ఆజ్ఞ, భయము, సంశయము, స్వభావముగల అభ్యాసములయందలి సంకల్పము బంధమగును. యజ్ఞము, వ్రతము, తపస్సు, దానము, వేదవిహితాచారములు తెలిసికొనవలయునను సంకల్పము బంధమగును కేవలము మోక్షము కావలయునను సంకల్పము బంధమగును. ఏమాత్రమైనను సంకల్పము పుట్టుటే బంధమగును. బంధకారణములైన సర్వసంకల్పములు కీణించుటమోక్షమగును (నిరాలంబోపనిషత్తు)

శ్లో॥ యత్కించిదపి సంకల్పస్తాపత్యయమితిరీతమ్।

కామం క్రోధం బంధసం సర్వదుఃఖమ్।

శ త ప త్య ము.

విశ్వం దోషం కాలనానాస్వరూపమ్;
యత్కించేదం సర్వసంకల్పజాలమ్।
తత్కించేదం మానసం సోమ్యవిద్ధి॥

ఏ కొంచము సంకల్పముండినను తాపత్యము తప్పదన్నమాటే కామము, కోధము, కర్మచే బంధింపబడుట, సమస్తమైన దుఃఖము, ప్రపంచము, వికృతిభావము, కాలముయొక్క వివిధమైన స్వరూపము ఇవన్నియు సంకల్పముతో గూడినవే. సమస్తమైన యీ సంకల్పజాలము యేమాత్రముండినను అది మనస్సునఁ బుట్టినదే యని తెలిసికొనుము.

(తేజోబిందూపనిషత్తు 5 అ. 97 శ్లో.)

శ్లో॥ భోగేచ్ఛా మాత్యకో బంధ స్తత్యాగో మోక్ష ఉచ్యతే।

మనసోఽభ్యుదయో నాశో మనోనాశో మహోదయః॥

విషయ భోగములయందలి వాంఛ బంధమగుచున్నది. ఆవాంఛను వదలివేయుట యోక్షమనఁబడును. మనస్సు పెంపొందుటచే తత్త్వజ్ఞానము సశించుచున్నది. మనస్సు నశింపగా తత్త్వజ్ఞానము పెంపొందుచున్నది.

మహోపనిషత్తు 5-87.)

శ్లో॥ మనవివ మనుష్ఠ్యాణాం కారణం బంధమోక్షయో॥

బంధనం విషయాసక్తిర్ముక్త్యై నిర్విషయం మనః॥

మనుష్యులకు బంధమోక్షములయందు మనస్సే కారణమగుచున్నది. విషయభోగములయందు ఆసక్తిజెందుట బంధమగుచున్నది. విషయవాంఛను మానుకొనిన మనస్సు మోక్షమునకు కారణమగుచున్నది. (ఈశోకము త్రిపురతాపిన్నుపనిషత్తు 5 ఉపనిషత్తులోను, శాట్వాతానీయోపనిషత్తులోను బ్రహ్మబిందూపనిషత్తులోను, కొంచెము వర్ణవేదముతోఁజదివినట్టుజ్ఞాపకము)

శ్లో॥ నిరస్తవిషయాసంగం సన్నిరుధ్యమనోహృది।

యదా యాత్యమనీభావస్తదా తత్పరమం పదమ్॥

విషయాసక్తిలేకుండ మనస్సును హృదయాకాశమున నిరోధించి అమనస్కభావమును ఎప్పుడు పొందునో అప్పుడు మోక్షపదము సిద్ధాంతమగుచున్నది. (త్రిపురతాపిన్నుపనిషత్తు 5 ఉపనిషత్తు 4 శ్లో.)

శ త ప త్ర ము

98

మూ॥ యతోయతో నిశ్చరతి మనశ్చంచలమస్థిరమ్।

తతస్తతో నియమ్యైతదాత్మన్యేవ వశం నయేత్॥

26.

తా॥ మనస్సు నిలుకడలేక కదలుచుండు స్వభావముకలది. అది యేయేవిషయములవలన మిక్కిలి చరించుచున్నదో ఆయావిషయముల నుండిమరల్చి స్వాధీనముగావించుకొని పరమాత్మయందుఁ జేర్పవలయును.

శ్లో॥ చిత్తసత్తా పరందుఃఖం చిత్తత్యాగం పరంసుఖమ్।

అతస్పిత్రం చిదాకాశే నయ క్షయమవేదనాత్॥

చలనస్వభావముగల అంతఃకరణము కలిగియుండుట మిక్కిలి దుఃఖము. (కామక్రోధాదులకు అశుభములకు ఇదేహేతువని భావము) అట్టి స్వభావముగల చిత్తమును వదలుటలో శ్రేష్ఠమైన సుఖమున్నది. (మోక్షప్రాప్తి యున్నదని తెలియవలయును.) అందువలన అనాయాసముగ జ్ఞానాకాశమున ఆచిత్తమును క్షయము గావింపవలయును (అన్నపూర్ణోపనిషత్తు5ఆ117)

శ్లో॥ చిత్రే చలితి సంసారో నిశ్చలే మోక్ష ఉచ్యతే।

తస్మాచ్చిత్తం స్థిరీకుర్యాత్ పృజ్ఞయా పరయా విధే॥

ఓ విధాతా! చిత్తము చలించినప్పుడు సంసారమనియు, చలించక నిలిచియుండునప్పుడు మోక్షమనియుఁ జెప్పఁబడును. అందువలన శ్రేష్ఠమైన బుద్ధిచేత చిత్తమును స్థిరముచేయవలయును. (యోగశిఖోపనిషత్తు 6-58)

మూ॥ పృశాంతమనసం హ్యేనం యోగినం సుఖముత్తమమ్।

ఉపైతి శాంతరజసం బహ్మభూతమకల్మషమ్॥

27

తా॥ “రంజయతీతి రజః, రంజరాగే గుణఅభ్యాసే” అనుసూత్రము వలన విషయభోగాదులయందు అనురక్తినిపుట్టించు అలవాటు రబోగుణ

మనఃబడును. ఈయలవాటు శాంతించినగాని మనస్సు శాంతింపదు. మనస్సు శాంతించువఱకు పరతత్త్వప్రార్థన కలుగదు. పాపము క్షీణింపదు. దివ్యసుఖము లభింపదు. కనుక చిత్తైవశమము కలిగినట్టియు, రజోగుణము శాంతించినట్టియు, బ్రహ్మప్రాప్తి జెందినట్టియు, పాపరహితుడైనట్టియు ఈయోగిని ఉత్తమమైన సుఖము చెందుచున్నదికదా?

మూ॥ యుంజన్మేవం సదాత్మానం యోగీ విగతకల్మషః॥

సుఖేన బ్రహ్మ సంస్పర్శ మత్యంతం సుఖమశ్నుతే॥ 28

తా॥ ఈవిధముగా ఆత్మానుసంధానము చేయుచు పాపరహితుడైన యోగీశ్వరుడు పరతత్త్వప్రార్థనరూపమైన విశేషసుఖమును అనాయాసముగా అనుభవించుచున్నాడు.

మూ॥ సర్వభూతస్థమాత్మానం సర్వభూతానిచాత్మని॥

ఈక్షితే యోగయుక్తాత్మా సర్వత్య సమదర్శనః॥ 29

తా॥ మానసేంద్రియములను పరమాత్మయందు సంక్షేపించువాడు యోగయుక్తాత్ముడని యిడిఱకు తెలియును. ఇరువదినాలుగు తత్త్వములు, వానివృత్తులు లయించినవిమ్మట ఆత్మయొక్కటే మిగిలియుండునది. అది సర్వవస్తువులయందును ఒకటేవిధముగ నుండును కాని వేరువేరు విధములుగ నుండదు అని తెలిసికొని ఆజ్ఞప్తితో జూచువాడు సమదర్శనుడు. అట్టియోగీశ్వరుడు పృథివ్యాది స్థావరభూతములయందును, బ్రహ్మాది జంగమభూతములయందును, భూతవికారములైన యితరవస్తువులయందును ఉండు చైతన్యము తానేయనియు, సర్వభూతములు తనయందే వర్తించుచున్నవనియు చూచుచున్నాడు. (ఈశ్లోకము కైవల్యోపనిషత్తు 1 ఖండములోను, భారత శాంతి 2:39 అధ్యాయములోను, 327 అధ్యాయములోను, కొంచెము శబ్దభేదముతోఁ జదివినట్టు జ్ఞాపకము.)

శ్లో॥ సర్వభూతేషు చాత్మానం సర్వభూతాని చాత్మని

విజ్ఞాయ నిరహంకారో నిర్మమస్త్యం సుఖీభవ॥

సర్వభూతములయందు పరమాత్మయున్నది. పరమాత్మయందు సర్వభూతములు ఉన్నవి అనితెలిసికొని అహంకార మమకారములు లేనివాడైన నీవుసుఖవంతుడవుకమ్ము. (అష్టావక్యగీత 15 ప్ర 6 శ్లో)

శ్లో॥ సర్వభూతేషు యః పశ్యేద్భగవద్భావమాత్మనః
భూతాని భగవత్కాత్మన్యేష భాగవతోత్తమః॥

సర్వభూతములయందు భగవత్స్వరూపమైన తనయొక్క భావమును, భగవత్తత్త్వ స్వరూపమైన తనయందు సర్వభూతములను ఎవఁడు చూచుచున్నాఁడో వాడు భాగవతోత్తముఁడు. (అర్చభగీత 1 అధ్యాయ 45 శ్లో.)

శ్లో॥ త్వమేవసర్వభూతానానివాసస్థానముత్తమమ్
తవాపి సర్వభూతాని నివాసదనాని హి॥

సర్వభూతములకు ఉత్తమమైన నివాసస్థానమునీవే నీకును సర్వభూతములు నివాసస్థానములుగదా? (అధ్యాయ 6 స. 52 శ్లో)

శ్లో॥ సర్వభూతస్థమాత్మానం సర్వభూతాని చాత్మని
సంపశ్యత్ బ్రహ్మపరమం యాతి నాన్యేన హేతునా॥

సర్వభూతములయందు తన్ను, తనయందు సర్వభూతములను లెస్సగఁజూచుచుండువాడు పరబ్రహ్మతత్వమును పొందును. ఇతర కారణములచేత పొందఁజాలఁడు. (కైవల్యోపనిషత్తు 10 శ్లో.)

శ్లో॥ యస్తుసర్వాణి భూతాని ఆత్మన్యేవానుపశ్యంతి
సర్వభూతేషు చాత్మానం తతో నవిజగుప్యతే॥

ఎవఁడైతే సమస్త భూతములు తనయందే యున్నవనియు, సర్వభూతములయందు తాను ఉన్నాఁడననియు అంతరంగిక దృష్టితోఁ జూచుచున్నాడో అతఁడైన మఱియే భూతమునైనను నిందింపడు.

(ఈశావాస్యోపనిషత్తు 6 శ్లో.)

శ్లో॥ యదా సర్వాణి భూతాని స్వాత్మన్యేవ హి పశ్యంతి
సర్వభూతేషు చాత్మానం బ్రహ్మ సంపద్యతే తదా॥

ఎప్పుడైతే సమస్త భూతములను తనయందున్నవానినిగాఁ జూచుచున్నాడో! సమస్త భూతములయందు తానున్నట్లుగాఁ జూచున్నాఁడో! అప్పుడు కదా పరబ్రహ్మ తత్త్వమును పొందుచున్నాఁడు. (ఈశ్వోకము అన్నపూర్ణోపనిషత్తు 5 అధ్యాయములోను, జాబాలదర్శనోపనిషత్తు 10 ఖండములోవున్నది.)

శ్లో॥ సర్వభూతైకసదనం సర్వభూతేషు సంస్థితమ్॥

సర్వభూతమయం దేవం స్వాత్మానం శరణం వ్రజే॥

సమస్త భూతములకు నివాసస్థానమైనవానిని, సమస్తభూతములయందు నివసించియుండువానిని, సమస్తభూతములు తన స్వరూపమే యైనవానిని, నాలో నే నని పేర్కొనబడువానిని, దేవదేవుని శరణందుచున్నాడను.

(విశ్వగీత 38)

శ్లో॥ సర్వభూతేషు చాత్మానం సర్వభూతాని చాత్మని॥

యః పశ్యత్ సంచరత్యేష జీవన్ముక్తోభిధీయతే॥

సమస్తభూతములయందు తన్ను, తనయందు సమస్త భూతములను చూచుచు ఎవడు సంచరించుచున్నాడో అట్టివాడు జీవన్ముక్తుడని పేర్కొనబడుచున్నాడు. (శివగీత 13 ఆ. 29 శ్లో.)

మూ॥ యో మాం పశ్యతి సర్వత్ర సర్వంచ మయి పశ్యతి॥

తస్యాహం నప్యణస్యామి సచ మే నప్యణస్యతి॥

30.

తా॥ ఎవడైతే సర్వత్ర నన్నుబూచుచున్నాడో, నాయందు సర్వము ను బూచుచున్నాడో వానికి నేను అదృశ్యుడనుకాను. వాడు సైతము నాకు అదృశ్యుడుకాడు. (యీచట నే ననగా సర్వభూతములయందు "నేనునే" నని వాడబడు అస్మచ్ఛబ్ద లక్ష్యార్థమని తెలియవలయును.)

శ్లో॥ మయ్యేవ సకలం జాతం మయి సర్వం ప్రతిష్ఠితమ్॥

మయి సర్వం లయం యాతి తద్భ్రహ్మాద్వయమస్మహమ్॥

సమస్త భూతజాలము నాయందే, సంభవించుచున్నది. నా యందే వసించియున్నది. నా యందే కలిసిపోవుచున్నది. ఏకస్వరూపమైన ఆ పర బ్రహ్మ తత్త్వము నేనైయున్నాడను (కైవల్యోపనిషత్తు 1 ఖం. 19)

శ్లో॥ త్వత్త ఏవ జగజ్జాతం త్వయి సర్వం ప్రతిష్ఠితమ్॥

త్వయ్యేవ లీయతే కృత్స్నం తస్మాత్త్వం సర్వకారణమ్॥

జగత్తులంతయు నీవలననే సంభవించుచున్నది. నీయందే నిలిచి యున్నది నీయందే లయించుచున్నది. అందువలన సమస్తమునకు నీవే కారణము. (అధ్యా. ఆయో. 1. 25.)

మూ॥ సర్వభూతస్థితం యో మాం భజత్యేకత్వమాస్థితం॥
సర్వథా వర్తమానోఽపి స యోగీ మయి వర్తతే॥

31.

తా॥ బ్రహ్మాదిస్తంబపర్వంతము భూతములయందు “నేను నెను” అని చెప్పబడు రమణీయమైన చిత్తశాస్త్రరూపమంతయు శరీర బేదము లచేత స్థూలదృష్టికి వేఱువేఱు నేనులుగా కనబడినను అంతరంగిక దృష్టి యందు వేఱువేఱు నేనులు కాదు, ఒకటే నెను అని తెలిసికొని యేకభావముతోగూడినవాడై నేనని చెప్పబడు పరిశుద్ధాత్మ తత్త్వమును ఎవఁడు భజించుచున్నాడో అట్టియోగీశ్వరుఁడు సర్వవిధముల అనఁగా దేహధర్మము ననుసరించి చతుర్థశేంద్రియముల ద్వారా శబ్దాదివిషయముల యందు వర్తించుచున్నవాడయ్యును అస్మత్పద లక్ష్కార్థమైన పరమాత్మ యందే వర్తించినవాడగును.

శ్లో॥ సర్వభూతస్థితం దేవం సర్వేశం నిత్యమర్చయేత్॥
అత్మరూపం సమాలోక్య జ్ఞానరూపం నిరామయమ్॥

సమస్తభూతములయందు అంతర్యామియైయుండు దేవుని సర్వేశ్వరుని జ్ఞానస్వరూపుని నిరామయుని తన స్వరూపముగానే చూచి నిరంతరము పూజింపవలయును. (బ్రహ్మవిద్యోపనిషత్తు. 77 శ్లోకము.)

శ్లో॥ యేన వ్యాప్తమిదం సర్వం విశ్వం స్థావరజంగమమ్॥
తమాత్మస్థం నిరాలంబం రంగదేవం భజామ్యహమ్॥

చరాచరరూపమైన యీ విశ్వమంతయు యెవఁనిచేత పరిపూర్ణమై యున్నదో ఆ రంగదేవుని ఆలంబరహితుని, అత్మయందే నిలిచియుండు వానిని భజించుచున్నాఁడను. (విశ్వగీత 37)

“ఏకో దేవో బహుథా నివిష్ట ఆజాయమానో బహుథా విజాయతే”

దేవుఁడొక్కఁడు బహువిధములుగ అవతరించుచున్నాఁడు. జన్మము లేనివాడు బహువిధములుగ జన్మించుచున్నాఁడు. (ముగ్ధలొపనిషత్తు)

శ్లో॥ ఏక ఏవ హి భూతాత్మా చూతే చూతే వ్యవస్థితః॥
ఏకథా బహుథా చైవ దృశ్యతే జలచంద్రవత్॥

ప్రాప్తిస్వరూపమైన సాకారబ్రహ్మ పృథి భూతమునందును ఉన్నది. జలములోఁ గనబడు చంద్రబింబమువలె ఏకముగాను, అనేకముగాను కనఁ

బడుచున్నది. అంతయు నొకటేయాత్మకదా? (ఈశ్లోకము త్రిపురతాపిన్యూపనిషత్తు 5 ఉపనిషత్తులోను, బ్రహ్మబిందూపనిషత్తులోను జదివినట్లు జ్ఞాపకం

“యథా శుద్ధసువర్ణస్య కటకముకుటాంగదాదిభేదః యథా సముద్ర్య సలిలస్య స్థూల సూక్ష్మ తరంగ ఘన బుద్బుద కరక లవణ పాషాణాద్యనంత వస్తుభేదః యథా భూమేః పర్వత వృక్ష తృణ గుల్మ లతాద్యనంత వస్తుభేదః తథైవాద్యైత పరమానంద లక్షణ పరబ్రహ్మణో మమ సర్వాద్యైతముప పన్నం భవత్కేవ మత్స్య రూపమేవ సర్వం మద్య్యతిరిక్తమణుమాత్రం న విద్యతే”

పరిశుద్ధమైన బంగారమునకు కడియములు, కిరీటములు, సందిదండలు మొదలైన భేదమెట్లా; సముద్రజలమునకు గొప్పవియు, చిన్నవియునైన అలలు, నురుగులు, బుగ్గలు, వడగండ్లు, లవణములు, పాషాణములు మొదలైన వస్తుభేదమెట్లా; భూమికి పర్వతములు, వృక్షములు లతలు గుల్మములు, తృణములు మొదలైన వస్తుభేదమెట్లా అట్లే యేకశ్వరూపుడను, పరమానంద లక్షణోపేతుడను, పరబ్రహ్మమయుడను అగునాకు సర్వము ఏకస్వరూపమే యగుచున్నది. సర్వము నాస్వరూపమే. నాకంటె వ్యతిరిక్తమైనది అణుమాత్రమైననులేదు (త్రిపాద్విభూతి మహానారాయణోపనిషత్తు 8 అ.)

“మృద్వికారేషు మృదివ స్వర్ణవికారేషు స్వర్ణమివ తత్తు వికారేషు తంతురివావ్యక్తాది సృష్టిప్రపంచేషు పూర్ణం వ్యాపకం చైతన్యమనంత మిత్యుచ్యతే”

మంటితోఁ జేయఁబడిన కడవ, కుండ మొదలైన పాత్రలయందు మంటివలెను, బంగారముతోఁ జేయఁబడినవివిధాభరణములయందు బంగారమువలెను, నూలుతో తయారుచేయఁబడిన నానావస్త్రములయందు నూలు వలెను అవ్యక్తముమొదలు పాంచభౌతికమైన సృష్టిలో సర్వవస్తువులయందు పరిపూర్ణముగ వ్యాపించియుండు చైతన్యము “అనంత” మని చెప్పఁబడుచున్నది. (సర్వసారోపనిషత్తు)

శ్లో॥ ఏకే విష్ణురనేకేషు జంగమస్థావరేషు చ॥

అనుస్యూతో వసత్కాత్మా భూతేష్వహమవస్థితః॥

ఒక్కడైన విష్ణువు చరాచరములైన అనేక భూతములయందు కూర్చు
బడి వసించుచున్నాడు. భూతములయందు అస్మత్పద లక్ష్యార్థమైన అత్మ
రూపుడైయున్నాడు. (వాసుదేవోపనిషత్తు)

“తైలంతిలేషు క్షాప్తేషువహ్నిః క్షీరేషుతం యథాగంధఃపుష్పేషు।

భూతేషు తథాఽత్యావస్థితోహ్యహమ్”

నూగులలో నూనెయు, కొయ్యలయందగ్నియు, పాలయందు నేయియు
పుష్పములయందు వాసనయు నెట్లో అట్లే భూతములయందు నెను అత్మనై
యున్నాడనుకదా? (వాసుదేవోపనిషత్తు ఈ విషయమింకను శ్వేతాశ్వతరోపని
షత్తు 1 అధ్యాయములోను, బృహహ్యపనిషత్తులోను, బ్రహ్మవిద్యోపనిషత్తు
లోను, ధ్యానబిందూపనిషత్తులోను, ఇంచుమించుగ నిట్లే వర్ణింపఁ బడినది)

సుబాలోపనిషత్తు 5 ఖండము:- శోత్ర త్యక్చక్షుర్జహ్వో భూతములనెడు
జ్ఞానేంద్రియములయందును, వీనికి లక్ష్మ్యములైన శబ్దస్పర్శరూపరస గంధ
ములయందును, ఈయింద్రియాధి దైవతములైన దిగ్విజ్ఞానరాదిత్యవరుణ పృ
థివీ దేవతలయందును, వాక్పాణి పాదపాయు, గుహ్యములనెడు కర్మేంద్రి
యములయందును, వీనికి లక్ష్మ్యములైన వక్తవ్యము, అదాతవ్యము, గంతవ్య
ము, విసర్జయితవ్యము, అనందయితవ్యము అను విషయములయందును,
ఈ కర్మేంద్రియముల కధిదైవతములైన అగ్నింద్రు, విష్ణు మృత్యు పృజా
పతులయందును, మనోబుద్ధి చిత్తాహంకారములనెడు అంతరింద్రియముల
యందును అంతఃకరణ లక్ష్మ్యములైన మంతవ్య బోధవ్య చెతముతవ్యాహం
కర్తవ్యములయందును, యీ ఇంద్రియాధి దైవతములైన చంద్ర బృహ్మ
క్షేత్రజ్ఞ రుద్రులయందును, ప్రాణమయ కోశమునందును, విజ్ఞానమయ
కోశమందును, అనందమయ కోశమునందును, హృదయకాశమునందును
యీయన్నిటియందును లోపలవిడి సంచరింపచున్నదే అది యాత్మ

జరా, మరణము, భయము, శోకములేనట్టియు, అసంతమైనట్టియు,
ఆయాత్మ నుపాషింపవలయును. ఈయాత్మయే సర్వజ్ఞుడు, సర్వేశ్వరుడు,
సర్వాధిపతి, సర్వాంతర్యామి, సర్వమునకు ఉత్పత్తిస్థానము.

మూ॥ అత్యోపమ్యేన సర్వత్య సమం పశ్యతి యోఽర్జున।

సుఖం వా యదీవా దుఃఖం స యోగీ పరమో మతః॥ 32.

తా॥ (సమస్తభూతములయందలి పృథ్వీగాత్మ స్వరూపము తనకంటె అన్యమైనదికాదని యింతకుముందు చెప్పబడియుండెను. అందువల్ల) ఓ యర్జునా! సర్వభూతములు తనవంటివేయనియు, సుఖముగాని దుఃఖము గానితనకుఁ గలిగినప్పు డెట్లుండునో యితర భూతములకుఁ గలిగినప్పుడుఁ గూడ అట్లే యుండుననియు సమభావముతో ఎవఁడు చూచుచున్నాఁడో అట్టి యోగీశ్వరుడు శ్రేష్ఠుఁడని తలఁపఁబడును.

శ్లో॥ ఆత్మవత్సర్వభూతాని పరద్రవ్యాణి లోప్తవత్॥

స్వభావాదేవ న భయాద్యః పశ్యతి స పశ్యతి॥

సర్వభూతములను తనవంటివానినిగను, పరులపస్తువులను మంటిపెళ్ల వంటి వానినిగాను స్వభావమువల్లనే నిరపాయముగ ఎవఁడుచూచుచున్నా ఁడో అట్టివాడు (పరతత్వము) గాంచుచున్నాడు (అన్నపూర్ణోపనిషత్తు 1-38.)

శ్లో॥ సర్వేషు నామరూపేషు నామరూపాది వర్జితమ్॥

పశ్యేదేకం సర్వసమం తతః పరం గమిష్యతి॥

నామరూపములుగల సర్వపస్తువులయందును ఒకటేయాత్మ నామరూ పాదులులేనిదై యున్నదనుకొని సర్వభూతములను సమముగఁ జూడవలయు ను. అందువల్ల మోక్షము పొందగలడు. (విశ్వగీత 76)

శ్లో॥ యచేక్షురస సంవ్యాప్తా శర్కరా వర్తతే తథా

అధ్వయబ్రహ్మరూపేణ వ్యాప్తాఽహం వై జగత్త్రయమ్॥

చెరకురసమునందు చక్కెర యెట్లు వ్యాపించియున్నదో అట్లే యద్వీ తీయ పరబ్రహ్మస్వరూపుఁడనైన నేను ముల్లోకములయందు వ్యాపించి యు న్నాఁడను. (ఆత్మప్రబోధోపనిషత్తు 13 శ్లో)

అర్జునుఁడు చెప్పుచున్నాడు;

మూ॥ యోఽయం యోగస్త్వయా ప్రాకృత్సామ్యేన మధుసూదన॥

ఏతస్యాహం న పశ్యామి చంచలత్వాత్ స్థితిం స్థిరామ్॥ 33

తా॥ ఓ కృష్ణా! నీచేత సర్వభూత సమత్వముతోఁ జెప్పబడిన యీ యోగమేదో దానియొక్క స్థిరమైన స్థితిని నేను చాంచల్యము వలనఁ గాంచ కున్నాడను.

వివ॥ అభ్యాసయోగముచేత వాసనాక్షయము, చిత్తైపశమము కలుగుననియు, అందువల్లనే బుద్ధి స్థిరపడుచున్నదనియు పెక్కుసారులు చదివియున్న పాఠకులకు ఈశ్లోకమునందు సంశయము పుట్టును. చిత్తైపశమమునకుఁ గావలసిన అభ్యాసయోగ సూత్రములన్నియుఁ జాలవఱకు వర్ణింపఁబడియున్నవి. ఇట్లుండియు చిత్తము స్థిరపడకపోవుట చోద్యముగనే కనఁబడవచ్చును.

అన్నలారా వంటచేసి భుజించినప్పుడు ఆగలిబాధ మానుచున్నదేకాని; అన్నమునుగుఱించి క్రియాశూన్యములైన శుష్కవాక్యములతో ఎంతసేపు వర్ణించుచుఁ గూర్చున్నను ఆబాధమానదు. దీపమును వెలిగించినప్పుడు చీకటి నశించిపోవుచున్నదేకాని అటుల వెలిగింపక చీకటింటలోఁ గూర్చుండి “దీపము, దీపము, దీపము ” అని యెంతసేపు ప్రలాపించినను ఆచీకటిపోదు. అట్లే గురువులయొద్దఁజేరి పట్టుదలతో అభ్యాసయోగము చేసినప్పుడు చిత్తము స్థిరపడవచ్చునెమోకాని వేదాంతోపన్యాసములు విన్నంతనే చిత్తైపశమము కలుగదని యిందువలన ఋజువు చేయబడుచున్నది.

మూ॥ చంచలం హి మనః కృష్ణ ప్రమాధి బలవద్బుధమ్ |

తస్యాహం నిగ్రహం మన్యే వాయోరివ సుదుష్కరమ్ || 34

తా॥ ఓకృష్ణా! మనస్సు చంచలమైనది, బలవంతమైనది, దృఢమైనది, పురుషుని కలఁగించునదికదా? (అందువలన) వాయు నిగ్రహమువలె మనోనిగ్రహము మిక్కిలి దుస్సాధ్యమని తలఁచెదను.

శ్లో॥ మనవివ మహద్దుఃఖం మనవివ జరాదికమ్ |

మనవివ హి కాలశ్చ మనవివ మలం తథా॥

మనస్సే గొప్పదైన దుఃఖము, వార్తకము మున్నగునది యంతయు మనస్సే, మనస్సేకాలము, అదేవిధముగ మలినస్వరూపమైనది మనస్సే.

(తేజోబిందూపనిషత్తు 5ఆ. 99శ్లో.)

శ్లో॥ ఇతశ్చేతశ్చ సువ్యగ్రం వ్యర్థమేవాభిధావతి |

మనో దూరతరం యాతి గ్రామే కౌలేయకో యథా॥

మనస్సు మిగుల తొట్టుపాటుతో వ్యర్థముగానే ఇటునటు పరుగు లెత్తుచున్నది. గామములో కుక్క యెట్లుసంచారము వెళ్లుచున్నదో అదేవిధముగ చాలదూరము పోవుచున్నది. (మ హొపనిషత్తు 3అ. 18శ్లో.)

శ్లో॥ అప్యబ్ధిపానాన్మహతః సుమేరూన్మూలనాదపి
అపిబహ్వ్యశనాద్ బ్రహ్మక విషమశ్చిత్తనిగ్రహః॥

ఓబ్రాహ్మణోత్తమా! మహాసముద్రమును పానముసేయుటకంటెను, మేరుపర్వతమును పెకలించుటకంటెను, అధికభోజనమునకంటెను మనోనిగ్రహము విషమమైనది. (మ హొపనిషత్తు 3అ. 20శ్లో. ఇంకను శతపత్యము 39 పత్యము కడపటిపేరాయందు ఈవిషయము కొంతసూచింపబడినది.)

శ్లో॥ పాతాలమావిశసి యాసి నబో విలంఘ్య
డిబ్బుండలం భృమసి మానస చాపలేన
భాగంత్యాపి బాతు విమలం కథమాత్మనీనమ్
న బ్రహ్మ సంస్మరసి నిర్వృతిమేషి యేన॥

ఓ మానసమా! చపలత్వముచేత పాతాళమునకు దూఱిపోవుచున్నదానవు. ఆకాశమున కెగిరిపోవుచున్నదానవు దిగంతములకు వెళ్లిపోవుచున్నదానవు. అంతేకాని దేనిచేత ఊబటఁ జెందఁగలవో అనిర్మలమైన, అత్యహితమైన పరబ్రహ్మమును ఒకప్పుడును పొరపాటుచేతనైనను ఎందుకు తలఁపకున్నదానవు? (శ్రీభర్తృహరి 3-70)

శ్లో॥ బాయంతే మనసస్సర్వే వర్తంతే మనసస్సదా
ప్రళీయంతే మనస్యేవ మనస్సర్వమయం స్మృతమ్॥
మన ఏవ జగత్సర్వం కామసంకల్పసంకులమ్॥
మనోజేతా సర్వజేతా తస్మాజ్జేతా భవేద్యతిః॥

లోకములోపుట్టుచున్న సర్వభూతములు మనస్సువల్లనే పుట్టుచున్నవి. మనస్సువల్లనే ప్రవర్తించుచున్నవి మనస్సునందే లయించుచున్నవి. మనస్సే సర్వరూపములు ధరించియున్నదని తలఁపఁబడినది. కామసంకల్పములతో నిండిపోయిన ఈజగమంతయు మనస్సేయైయున్నది. మనస్సును జయించినవాడు సర్వమును జయించినవాడగుచున్నాడు. అందువలన యతి శ్వరుడు మనస్సును జయింపవలయును. (విశ్వగీత 64-65)

శ్రీ భగవానుడు చెప్పుచున్నాడు.

మూ॥ అసంశయం మహాబాహో మనో దుర్నిగ్రహం చలమ్ ।

అభ్యాసేనతు కౌంతేయ వైరాగ్యేణ చ గృహ్యతే॥ 35

తా॥ అర్జునా! మనస్సు చంచలస్వభావముగలది, సులభముగ నిగ్రహింపరానిది (ఐనను) అభ్యాసముచేతను, వైరాగ్యముచేతను నిగ్రహింపఁబడుచున్నది. సంశయములేదు.

“అభ్యాసాత్తచ్ఛానం కృమేణ పరిపక్వం భవతి పక్వవిజ్ఞానాజ్జీవన్ముక్తో భవతి”

యోగాభ్యాసముచేయుటవలన శ్లానము కృమముగా పరిపక్వ మగుచున్నది. పరిపక్వమైన విజ్ఞానమువలన యోగీశ్వరుడు జీవన్ముక్తుఁ డగుచున్నాడు (మహానారాయణోపనిషత్తు 5 అధ్యాయము)

శ్లో॥ అనభ్యాసవతఃప్రైవ వృధా గోష్ఠ్యా ననిర్ద్యతే

తస్మాత్సర్వప్రయత్నేన యోగమేవ సదాభ్యసేత్॥

యోగాభ్యాసములేనివానికి వ్యర్థమైన గోష్ఠిచేత ప్రయోజనమేలేదు. అందువలన సర్వవిధముల ప్రయత్నించి యెల్లప్పుడును యోగాభ్యాసమే చేయవలయును. (యోగతత్త్వోపనిషత్తు 80)

శ్లో॥ మనసైవ మనశ్చిత్వా కురారేఽపి పాదపమ్

పదం పావనమాసాద్య సద్య ఏవ స్థిరో భవ॥

గొడ్డలిచే వృక్షమును ఛేదించినట్లు మనస్సుచేతనే మనస్సును ఛేదించి పవిత్రమైన పదమునుబొంది అప్పుడే సుస్థిరుఁడవుకమ్ము. (మ హోపనిషత్తు 6 అ 33 శ్లో.)

శ్లో॥ దృశ్యమాశ్రయసీదం చేత్రత్సచ్చిత్తైఃసి బంధవాః ।

దృశ్యం సంత్యజ్యసీదం చేత్రదాచిత్తైఃసి మోక్షవాః॥

చతుర్థశ్చంద్రియములకు గోచరించుచున్న యీవిశ్వము నాశ్రయించెదవేని చిత్రముకలవాడవగుదువు. జన్మబంధము కలవాడవగుదువు. ఈదృశ్యమును వదలివేయుదువేని అప్పుడు చిత్రము లేనివాడవగుదువు. మోక్షము కలవాడవగుదువు. (మ హోపనిషత్తు 6 అ. 35 శ్లో.)

శ్లో॥ న నిజవద్భాతి అంతఃకరణ బృంభణాత్॥

అంతఃకరణనాశేన సంవిన్మాత్యంతో హరిః॥

అంతఃకరణము విజృంభించుటవలన నిజముకానివస్తువు నిజమైనదా నివలె దోచుచున్నది. అంతఃకరణము నశించుటచేత జ్ఞానస్వరూపమైనస్థితి పొంది శ్రీహరి తానగును. (స్కందోపనిషత్తు 2 శ్లో.)

విషయానురాగమునువదలి అభ్యాసయోగము చేయుటచేత మనస్సు నిగ్రహింపఁబడునని యింతకుముందు పలుసారులు చెప్పఁబడినది. చెప్పిన దానినే మరలఁ జెప్పుటచేత కేవలము ముఖ్యాంశమని నమ్మవలయును.

మూ॥ అసంయతాత్మనా యోగో దుష్ప్రాప ఇతి మే మతిః॥

వశ్యాత్మనా తు యతతా శక్యోఽవాప్తముపాయతః॥

36

తా॥ అభ్యాసముచేతను, వైరాగ్యముచేతను మనస్సును వశముగావించు కొన వచ్చునని పూర్వశ్లోకములోఁ జెప్పబడినది. అటుల వశముచేసికొనని వానికి యోగప్రాప్తియగుట దుర్లభము. ఉపాయమువలన మనస్సును స్వాధీనము చేసికొనిన పశువుపరుసకు అట్టియోగప్రాప్తి శక్యమగునని నాయభిప్రాయము.

అర్జునుఁడు చెప్పుచున్నాడు:-

మూ॥ అయతిః శగ్ధయోపేతో యోగాచ్చలితమానసః॥

అపాశ్రయో యోగ సంసిద్ధిం కాం గతిం కృష్ణ గచ్ఛతి॥

37

తా॥ ఓ కృష్ణ! విశ్వాసముతోఁ గూడియుండియు యోగమునుండి మనస్సు చలింప ఆత్మశాంతి పొందలేనివాఁడు యోగఫలముఁ బొందక యేగతిఁబొందును?

వివ॥ ఈకాలములో మోక్షమునందును, మోక్షదాయకమైన యోగ విద్యయందును విశ్వాసముగలవారు ఒక్కొక్కగామములో ఎందరున్నారో లెక్కించుటకు గణితశాస్త్రములు చాలవని యేబుద్ధిహీనుఁడైనను సులభముగఁ జెప్పవచ్చును కాని గట్టిప్రయత్నముతో ఈవిద్యను సాధింపఁగలిగిన యతీశ్వరు లెందఱున్నారనిన ఈప్రశ్నమునకు సమాధానము సులభముగఁ

జెప్పలేము. విశ్వాసముండియు ఫలములభింపనివాఁడు మఱేమగునని పైశ్లోకమురీతిగా ఇప్పుడు శంకింతుమేని ఆశంకకెందఱు గుఱికావలసివచ్చునో!

మూ॥ కచ్చిన్నోభయవిభృష్టస్త్రిన్నాభృమివ నశ్యతి।

అపృతప్థో మహాబాహో విమూఢో బ్రహ్మణః పథి॥ 38.

తా॥ ఓ కృష్ణా! బ్రహ్మవిద్యా పద్ధతియందు నిలుకడఁగాంచఁ జాలని కేవలమూఢుఁడు పృవృత్తినివృత్తి పద్ధతులకు రెంటికిఁ దప్పిపోయినవాడై చెదరగొట్టఁబడిన మేఘమువలె నశింపఁడుగా?

మూ॥ ఏతన్మే సంశయం కృష్ణ ఛేత్తుమర్హస్యశేషతః॥

త్వదన్యస్సంశయస్యాన్య ఛైత్తా నహ్యూపపద్యతే॥ 39.

తా॥ ఓకృష్ణా! నాకుఁ గలిగిన యీ సంశయమును మిగులులేకుండ పోఁగొట్టుటకు (నీవే) తగుదువు. ఈ సంశయమును పోఁగొట్టఁగలవాఁడు నీకంటె వేఱొకఁడు దొరకఁడుకదా?

వివ॥ శ్రీకృష్ణార్జున సంవాదము ఆరంభించినది మొదలు ఇంతపఱకు బోధింపబడినది అర్జునుని కొఱకేయని గ్రంథములోఁ జెప్పఁబడినందున మనము కాదనరాదు కాని వాసనాక్షయము, చిత్తేషశమము కలుగఁదగిన ఆభ్యాసయోగ పద్ధతులు, తత్త్వజ్ఞానము కలుగఁదగిన జ్ఞానయోగ పద్ధతులు సమగ్రముగ బోధింపఁబడి అపథముగఁ జేయఁదలఁచుకొన్న యర్జునుడంత టితోనుండక చిత్తేషశమములేనివాడేగతిఁ బొందునని ప్రశ్నించుటఁజూడ ఈయన స్వప్రయోజనమునకై గీతాశ్రవణము సేసినట్లు కనఁబడదు.

శ్రీభగవానుఁడు చెప్పుచున్నాడు:-

మూ॥ పార్థ! నైవేహ నాముత్ర వినాశస్తస్య విద్యతే।

న హి కల్యాణకృత్కృష్ణిదుర్గతిం తాత గచ్ఛతి॥ 40.

అర్జునా! పూర్వోక్తశ్లోకరీతిగ భృంశము నొందినవానికి ఈలోకములోఁ గాని, పరలోకములోఁగాని వినాశములేదు. నాయనా! క్షేమకరమైన కార్యము జేయువాడెవ్వఁడును దుర్గతిఁబొందడుకదా?

శ్లో॥ వనే రణే శత్రుజలాగ్నిమధ్యే మహర్ణవే పర్యత మస్తకే వా।

సుప్తౌ ప్రమత్తం విషమస్థితం వా। రక్షంతి పుణ్యాని పురాకృతాని॥

అరణ్యమునఁగాని, యుద్ధరంగమునఁగాని, శత్రుమధ్యమునఁగాని, జలమధ్యమునఁగాని, అగ్నిమధ్యమునఁగాని, మహాసముద్రమునఁగాని, పర్వతశిఖరమునఁగాని, నిద్రించువానినైనను, మతితప్పినవానినైనను, విషమదశ యందుండినవానినైనను పురాకృతములైన పుణ్యములు కాపాడుచున్నవి.

(శ్రీభర్తృహరి 1-99.)

మూ॥ పాప్య పుణ్యకృతాం లోకానుషిత్వా శాశ్వతీస్సమాః॥

శుచీనాం శ్రీమతాం గేహ యోగభ్యష్టోఽభి జాయతే॥ 41.

తా॥ యోగమునుండి చలనము నొందినవాఁడు పుణ్యము చేసినవారు పొందఁదగిన లోకములను పొంది అందు పెక్కు సంవత్సరములు గడపి పరిశుద్ధులైన శ్రీమంతుల యింటియందు పుట్టుచున్నాఁడు.

మూ॥ అథవా యోగినామేవ కులే భవతి ధీమతామ్॥

ఏతద్ధి దుర్లభతరం లోకే జన్మ యదీదృశమ్॥ 42.

తా॥ అటుఁగాకున్నను ధీమంతులైన యోగుల సమూహమునందే కలుగును. లోకములో ఇటువంటి జన్మమేదికలదో అదిమిగుల దుర్లభముకదా?

“ ధీమతాం యోగినాంకులే ” అనుటచేత జ్ఞాన కర్మయోగములు రెండును అభ్యసించిన యతీశ్వరుల సంఘమునందు జన్మించునని చెప్పవలయును.

మూ॥ తత్ర తం బుద్ధిసంయోగం లభతే పౌర్వదేహికమ్॥

యతతేచ తతో భూయస్సంసిద్ధౌ కురునందన॥ 43.

తా॥ అట్లునా! అట్టియోగి కులమునఁ గలిగిన జన్మమునందు పూర్వ జన్మములో సంపాదించఁబడియుండిన జ్ఞానయోగమును లేస్తగ పొందుచు న్నాఁడు. అందువలన లె సైసిన శుభప్రాప్తికై మరలఁ బ్రయత్నించుచున్నాడు.

మూ॥ పూర్వాభ్యాసేన తేనైవ హ్యయతేహ్యవశోఽపి సః

జిజ్ఞాసురపి యోగస్య శబ్దబ్రహ్మతివర్తతే॥ 44

తా॥ యోగమునుండి చలించిన అయోగి. తనవశములోఁ దానులేనివాఁడైయుండియు పూర్వజన్మములోఁ జేయఁబడియుండిన ఆయభ్యాసముచేతనే

లాగఁబడుచున్నాఁడు. (గ్రహింపఁబడుచున్నాఁడు.) యోగవిద్యాజ్ఞానమునం
దు అభిలాషగలవాడగుచు అనిర్వాచ్య (శబ్దాతీత) పరబ్రహ్మతత్త్వమును
పొందుచున్నాఁడు.

వివ॥ ఆచార్యోక్త పద్ధతితో నిర్దుష్టముగ యోగభ్యాసము చేయుచువ
చ్చినవాఁడు అవసానకాలమునకు అనిష్టపూర్తికాకపోవుటచే బుద్ధిస్థిరపడక
చిత్రచలన ముడుగక అపరిపక్వదశయందు మరణించినయెడల అట్టియోగి
యింకొక జన్మములో పూర్వాభ్యాసముచేత ఉద్ధరింపఁబడవచ్చును. "అయ
తిః శ్శృద్ధయోపేతః" అని ముప్పదియేడవశ్లోకములోఁ జెప్పుటచేత విశ్వాస
ముండియు యత్నము నెఱవేఱనియోగినిగుఱించినదేయినమన్వకావచ్చును.

పదిదినములు వైరాగ్యవేషములతో ఏబోగులవెంటనో తిరిగినంతనే
మేము తపస్సంపన్నులమైతిమని చెప్పుకొనుచు యోగసిద్ధాంతులు కాకపోవు
ట యటుండఁ జెప్పరాని సజ్జనాపరాధములఁ జేయుచు ఉత్పితమార్గములఁ
జరించుచుండు జ్ఞానశూన్యులు, విశ్వాసహీనులు, సంశయాత్ములు, ధూర్తవే
దాంతస్వాములు సైతము పైశ్లోకమురీతిగ ఇంకొక జన్మములో అప్రయత్నము
గ ఉత్తీర్ణులగుదురని నమ్ముటకు విలువడదు. భీష్మపర్వము 28 అధ్యాయ
ము 40 శ్లోకములో ఇందుకుఁ గావలసినంత సాదృశ్యమున్నది.

మూ॥ ప్రియత్నాద్యతమాసస్తు యోగీ సంశుద్ధకిల్బిషః

అనేక జన్మసంసిద్ధస్తతో యాతి పరాంగతిమ్॥

45

తా॥ అనేకజన్మములయందు క్రమక్రమముగా సమకూర్పఁబడిన
పుణ్యప్రాప్తిగలిగి నిష్కల్మషుడైన యోగీశ్వరుఁడు ప్రియత్నపూర్వకముగ
మరొనిగ్రహము చేయుచున్నవాడై అందువల్లనే శ్రేష్ఠమైన పదవిని పొందు
చున్నాఁడు. (బ్రహ్మానిష్ఠ విడిచిపెట్టి దుర్మార్గమునఁ బ్రవేశించినవాడు సైతము
మఱుజన్మమునఁ బరిశుద్ధుడగునని యీశ్లోకములో ఋజువులేదు.)

వివ॥ ఈయభ్యాయములో 40 శ్లోకము మొదలుకొని 45 శ్లోకమువఱకు
గల ఏషయములను పాఠకు లింకొకసారి గమనింతురుగాక. బ్రహ్మానిష్ఠయం
దు సంపూర్ణుడగుగాని, అనంపూర్ణుడగుగాని దేహత్యాగము సేసినవాఁడు
ఈసుకృతబలముచేత నింకొకసారి యుత్తమజన్మము పొందవలయునేకాని

యింతకు నీచజన్మమును పొందరాదు. పూర్వాభ్యాసముచేత ఆకర్షింపబడి తనప్రయత్నము లే క యే యుత్తమగతికిఁ బోవలయును. మనఃక్లేశము లకు, శోక మోహములకు లోబడరాదు. అని యిందువలనఁ దెలియుచు న్నది. యోగశిఖోపనిషత్తు ప్రథమాధ్యాయములో నిట్లే చెప్పఁబడినది.

భౌతికయుద్ధచరిత్రమునఁ బేర్కొనఁబడిన అర్జునుఁడు పూర్వజన్మ మున లోకోత్తరుఁడైన యొకఋషిశ్వరుఁడని యందందు వర్ణింపఁబడినది.

శ్లో॥ సరస్త్వం పూర్వదేహే వై నారాయణసహాయవాః

బదర్శ్యం తప్తవానుగృం తపో వర్షాయుతాః బహూః॥

నీవు పూర్వజన్మమున బదరీవనములో శ్రీమన్నారాయణుఁడు సహాయుఁడుగ అనేక దశసహస్రముల సంవత్సరములు ఉగ్రమైన తపస్సుచేసిన నరుఁడవు. (అని మహాదేవుఁడు చెప్పెను. అరణ్య. 40) ఇంకను పెక్కు చోట్ల ఈభావమే వెల్లడింపబడినది. అదిగాక యోగసిద్ధాంతమైన బ్రాహ్మణ దంపతులయందుఁ బుట్టియుండినట్లును పురాణములలో వినుచుంటిమి. అంతటి మహాపురుషుఁడు మఱుజన్మమున అంతకంటెను ఎక్కువభూమిక కుఁబోవుట న్యాయ్యమైయుండఁగా అటుల పోనీయక యెందులకో మనకవి శ్వరులు కిందభూమికకు దింపుకొని వచ్చినారు. లోభభూయిష్టమైన క్షత్రియజాతిలో పాండురాజ పత్నియందు కుండపుత్రుడుగ జన్మించినట్లు, అజన్మాంతము రాగద్వేషాదులలో, హర్షశోకములలో, చెప్పరాని మనఃక్లేశముల లో ఈదులాడిచుండినట్లు వర్ణించినారు.

పైకుంఠపురవాసులైన జయ విజయులు సజ్జనాపచారము గావించుట చేతను, చిత్రకేతుఁడిశ్వర ధిక్కార మొనర్చుటచేతను, భరతుడు జింకను ప్రేమించుటచేతను, ప్రభాసుడనువసువువనిష్ఠులవారి యావునుదొంగిలించుట చేతను నీచజన్మమునకు బోవలసివచ్చినదని చమత్కారముగ కారణముల నిరూపించినారు కాని యీయర్జునుఁడుఋషిజన్మమును విడిచి యేకారణము చేతతక్కువభూమికకు వచ్చెనో చెప్పలేదు. సాధుజనులను రక్షించుటకు, దుష్టులను శిక్షించుటకు, ధర్మమును స్థాపించుటకు క్షత్రియులములోఁ గొందఱు దివ్యపురుషు లవతరించుట న్యాయ్యమే. కౌంతేయుడట్టివాఁడేయని

యెప్పుకొనుటయు సమంజసమే యనన్లు. పూర్వజన్మమునందలి ధీరత్వము, అత్మబలము, తపశ్శక్తి శ్రమిధిచిహ్నమునట్లు, మూఢత్వ మ్మాప్తహించినట్లు ఈయన చరిత్రములో అందంధు కనబడుచుండుటమాత్రము గీతాగ్రంథ కర్తల యభిప్రాయమునకు విరుద్ధముగనున్నది.

అందువలన భగవద్గీత భౌతికయుద్ధచరిత్రములోనిదా? ప్రత్యేకగ్రంథమా? యను సందర్భమున పారాణిక స్వాములకును, వేదాంతస్వాములకును అభిప్రాయభేదములు విరివిగా గలుగుచున్నవి. భేదములఁ బట్టిచూడ భౌతికచరిత్రము రచించిన కవితేతనేగీతాగ్రంథము రచింపఁబడినదని నమ్ముటకు సైతము వీలుపడదని కొందఱు విమర్శకులు వాదింతురు.

ఇది ప్రత్యేకగ్రంథమైనప్పుడు భారతవీరుల నామము లిగగ్రంథములో రానేలయని కొంఱు ప్రశ్నింతురు. ఇందుకు సమాధానము మఱికొందఱిట్లు చెప్పుదురు. శశిరేఖాపరిణయము, గయోపాఖ్యానము మున్నగు కొన్నిగ్రంథములు మనము చూచుచుండఁగనే కొత్తగ తయారైన కల్పితకథలని యాంధ్రసోదరులకు బాగుగఁ దెలియును. మఱియు రామాయణములో కాలనేమికథ, సులోచనాసహగమనము, పాతాల హోమము, రామేశ్వర లింగప్రతిష్ఠ; భాగవతములో నరకాసుర సరహరఘట్టములో సత్యభామాయుద్ధము మున్నగు పెక్కుకథలు క్రొత్తగ కల్పింపబడినవని మీలో చాలమంది వినియుందురు. వీనిలోఁ గొన్నికథలు కాలాంతరమున ప్రధాన గ్రంథములలోఁ జేర్పఁబడినవి. కొన్నికథలొకను ప్రత్యేకముగనే యున్నవి.

అదిగాక నీతులను, భక్తిజ్ఞాన వైరాగ్యములను బోధించు కొన్ని గ్రంథములు సంవాద రూపముగ నుండుటయు మనకుఁ దెలిసినవిషయమే. ఇంకను వాల్మీకికి నారదుడు చెప్పెననియు, భరద్వాజునకు వాల్మీకిమునిండ్రుడు చెప్పెననియు ఇట్టివి కొన్ని వినియుందురు. ఈ కాలములో సైతము పెక్కు విధముల సంవాదగ్రంథములు అందండు తయారుచేయఁబడుచు నేయున్నవి.

ఏ గ్రంథమునకైన లోకములో ఎక్కువవ్యాప్తి కలుగవలెననిన గొప్ప విషయములు సమకూర్చి వాయుటే కాక ప్రసిద్ధపురుషుల నామములందు బ్రకటించుటయుఁ గొంతవఱకు లోకాచారమైయున్నది. భగవద్గీతాగ్రంథము కూడ అట్లుతయారైనదే కావచ్చునేమోయని పై విమర్శకులు సమాధానము చెప్పుదురు.

ఉపనిషదర్థ పృతిపాదకమైన యీభగవద్గీత భౌతిక యుద్ధరంగమున అర్జునునకు శ్రీ కృష్ణునిచే బోధింపబడినదే యని వాదించువారిలోఁ గాని, అందుకు వ్యతిరేకముగ వాదించువారిలోఁగాని నేను చేరను. ఈగీతాగ్రంథ మేకాలమున నేవ్యక్తిచే రచింపఁబడినను ఆరచయితయే కృష్ణపరమాత్మ యని గ్రంథమాహాత్మ్యమునుఁబట్టి యొప్పుకొందును.

మూ॥ తవస్విభ్యోఽధికో యోగీ జ్ఞానిభ్యోఽపి మతోఽధికః॥

కర్మభ్యుత్పాధికో యోగీ తస్మాద్దోగీ భవాత్తున॥

46

తా॥ అర్జునా! పవనోద్ధియములను, మనోవృత్తులను, గుణకర్మాదు లను అన్నిటిని వశముగావించుకొని పరమాత్మయందు లయింపఁజేసిన యోగీశ్వరుఁడు చాంద్రాయణాది వ్రతములచేత శరీరమును తపింపఁజేయు వారికంటె గొప్పవాఁడు పృథ్వీ పురుషుల లక్షణములఁ దెలిసికొనిన వారి కంటె సైతము గొప్పవాఁడు (అనుభవము లేనప్పుడు తెలిసికొన్నను లాభ ములేదని భావము ఇష్టాపూర్వది వైదిక లౌకిక కర్మలఁజేయువారి కంటెను గొప్పవాఁడని తలఁపఁబడును. అందునలన నీవు యోగివికమ్ము.

జ్ఞా॥ యోగాత్పరతరం పుణ్యం యోగాత్పరతరం శివమ్॥

యోగాత్పరతరం సూక్ష్మం యోగాత్పరతరం నవా॥

యోగమునకంటె మిక్కిలిశ్రేష్ఠమైన పుణ్యములేదు. యోగమునకంటె మిక్కిలిశ్రేష్ఠమైన శుభములేదు యోగమునకంటె మిక్కిలి సూక్ష్మమైనది లేదు. యోగమునకంటె మిక్కిలి శ్రేష్ఠమైనదిలేదుకదా?

(యోగశిఖోపనిషత్తు 1 అ. 67)

మూ॥ యోగినామపి సర్వేషాం మద్గతేవాంతరాత్మనా॥

శృద్ధావాక్ భజతే యో మాం స మే యుక్తమో మతః॥ 47.

తా॥ అస్మచ్ఛబ్దలక్ష్కార్థమును జెందిన అంతరాత్మతో నేననెడు స్వస్వ రూపమును శృద్ధగలవాడై యెవఁడు భజించుచున్నాడో అట్టివాఁడు యోగు లలో సైతము ఉత్తమయోగీంద్రుడని నా యభిప్రాయము.

శ్లో॥ మయి నిర్భదృహృదయాస్సాధవస్సమదర్శిస॥

వశీతుర్వంతి మాం భక్త్యా సత్స్త్రియస్సత్పతింయథా॥

ఉత్తమస్త్రీలు ఉత్తముడైన భర్తనెటుల వశపఱచుకొనుచున్నారో
అటులే సాధుపురుషులు సర్వభూతమయుడైన నాయందు మనస్సును
హత్తించి సమదృష్టిగలవారై భక్తిచే నన్ను వశపరచుకొనుచున్నారు.

(భాగవతము 9 స్కం. 4 అధ్యాయ. 69. శ్లో)

ఇది శ్రీమహాభారతము భీష్మపర్వములో ఆత్మసంయమ యోగమనెడు
ముప్పదవ అధ్యాయము.

ఓం. తత్. సత్.

శ త ప త్ర ము

99

శ్రీ మహాభారతము భీష్మపర్వము 31 అధ్యాయము.

శ్రీభగవానుడు చెప్పుచున్నాడు:-

మూ॥ మయ్యాసక్తమనాః పార్థ యోగం యుంజన్ మదాశ్రయః॥

అసంశయం సమగ్రం మాం యథా జ్ఞాన్యసి తచ్ఛ్రణు॥ 1.

తా॥ అట్లునా! అస్మత్పదలక్ష్కార్థమైన భగవత్తత్త్వమునందు మనస్సు సక్తముగావించి అట్టి పరిశుద్ధతత్త్వమునే యాశ్రయించి యోగాభ్యాసము చేయుచు సర్వభూతములయందు నేనని వాడబడు పరిశుద్ధాత్మ తత్త్వము ను వివిధముగనైతే సమగ్రముగఁ దెలిసికొనఁగలవో దానిని సంశయము లేకుండ వినుము.

మూ॥ జ్ఞానం తేఽహం సవిజ్ఞానమిదం వక్ష్యామ్యశేషతః॥

యచ్ఛ్లాత్వా నేహ భూయోఽన్యచ్ఛ్లాతవ్యమవశిష్యతే॥ 2.

తా॥ దేనిని తెలిసికొన్నమీదట ఈ లోకములో నింకను దెలియదగినది మఱదో మిగిలిపోయినదన్నమాటయుండదో అట్టిచిత్తుకొ స్వరూపానుభవముతోఁగూడిన జ్ఞానయోగమును నీకు కొదవలేకుండ ఇదిగో చెప్పఁబోవుచున్నాఁడను.

శ్లో॥ అన్యవిద్యాపరిజ్ఞానమవశ్యం నశ్వరం భవేత్॥

బ్రహ్మవిద్యాపరిజ్ఞానం బ్రహ్మప్రాప్తికరం స్థితమ్॥

బ్రహ్మవిద్యవలనఁ గలిగిన జ్ఞానము పరబ్రహ్మతత్త్వనిధి గావించునది గనున్నది. దానికంటె ఇతరమైన మఱియొక విద్యవలనఁ గలిగిన జ్ఞానము తప్పక నశించునదేయగును. (శుకరహస్యాపనిషత్తు 3. 14.)

బ్రహ్మవిద్యచేత పరమాత్మ స్వరూపమిట్టిదని తెలియుచున్నది. సర్వము పరమాత్మమయమే యగుటచేత పరమాత్మను తెలిసికొన్నామనగా సర్వము తెలిసిపోయినదన్నమాట. అందువల్లనే యీక డెలిసికొనదగిన కొదవ యుండదని చెప్పబడినది.

మూ॥ మనుష్యాణాం సహస్రేషు కశ్చిద్యతతి సిద్ధయే।

యతతామపి సిద్ధానాం కశ్చిన్నాం వేత్రి తత్త్వతః॥ 3

తా॥ వేలకొలది పృజలలో ఒకానొకడుమాత్రము యోగసిద్ధికోటకు పృయత్నము చేయుచున్నాడు. అటుల పృయత్నుంచిన యోగసిద్ధులలో సైతము అస్మత్పదవాచ్యమైన అంతర్యామి తత్త్వమును ఒకానొకడు మాత్రము యదార్థముగఁ దెలిసికొనుచున్నాడు. (ఏకమాత్రస్వరూపుడగుచున్నాడు.)

వివ॥ అనేకజన్మములనుండి ప్రవృత్తియందే వర్తించుచువిషయముల యందు వ్యాపించుట కలవాటుపడిన మానసేంద్రియములు అవాసనాబలము చేత ఆదేమార్గమునకే లాగఁబడుచుండును గొప్పపృయత్నముచేసి బలవంతముగఁబట్టి యూర్ధ్వమార్గమునకుఁ దీసికొనిపోవుచున్నను పూర్వాభ్యాసము చేత దొంగపిల్లివలె విషయములమీదఁగి దాటువెయుటకే చూచుచుండును. అందువల్లనే కొంతదూరము యోగాభ్యాసముచేసిన వేదాంతస్వాములుకూడ పెక్కుమంది మరలఁ బ్రవృత్తియందు పడిపోవలసి వచ్చుచున్నది. ప్రయత్నపరులయందొకానొకడు మాత్రమే స్వస్వరూపముఁ గాంచగలిగియున్నాడు.

మూ॥ భూమిరాపోఽనలో వాయుః ఖం మనో బుద్ధిరేవ చ

ఆహంకార ఇతీయం మే భిన్నా ప్రకృతిరష్టథా॥ 4

తా॥ భూమి, జలము, అగ్ని, వాయువు, ఆకాశము, మనస్సు, బుద్ధి, ఆహంకారము అని యీప్రకృతి యెనిమిది విధముల భేదము కలిగియున్నది.

శ్లో॥ మనోబుద్ధిరహంకారః ఖానిలాగ్నిజలాని భూః

ఏతాః ప్రకృతయస్త్యష్టా వికారః షోడశపరే॥

మనస్సు, బుద్ధి, అహంకారము, ఆకాశము, వాయువు, అగ్ని, జలము, భూమి ఈయెనిమిదియు ప్రకృతులు. ఇంకను పదునాఱు ప్రకృతి వికారములు. (శారీరకోపనిషత్తు 6శ్లో.)

వివ॥ అష్టపృథ్వీకృతుల యుత్పత్తివిగుణించి యందందు గ్రంథములలో వర్ణించియున్నారు. ఆయుత్పత్తి కృమమిచ్చట సందర్భచితముగ తవబడక పోవుటచే వ్రాయలేదు.

మూ॥ అపరేయమితస్త్వన్యాం పృథ్వీతిం విద్ధి మే పరామ్॥

జీవభూతాం మహాబాహో యయేదం ధార్యతే జగత్॥ 5.

తా॥ అర్జునా! పూర్వశ్లోకములోఁ వర్ణింపబడిన పృథ్వీతి యనునది తక్కువ తరగతిలోఁ జేరినది ఇంతకంటె వేఱైనదియు, జీవరూపమును బ్రాపించినదియుఁ నైన యేపృథ్వీతీత జగత్తు ధరింపబడుచున్నదో అది శ్రేష్ఠమైన నాపృథ్వీతియని తెలిసికొనుము.

వివ॥ “ పరాపృథ్వీతి శ్రేష్ఠమైనది, అపరాపృథ్వీతి శ్రేష్ఠముకానిది. ” అని శబ్దార్థమునుబట్టి తెలియుచున్నది. అపరాపృథ్వీతిలోఁ జేరిన యెనిమిది తత్త్వములు జడాత్మకములు నిర్గుణ పరమాత్మ సాన్నిధ్యమును గాంచుటకు ను, కర్మలయందుఁ బరిభ్రమించుటకును సమర్థములుకావు. కనుకనే యీపృథ్వీతి శ్రేష్ఠమైనదికాదు.

మృత్తిరహితమైన పరమాత్మయందు దేనిచే జీవతత్వ మారోపింపబడుచున్నదో దానికి పరాపృథ్వీతియనిపేరు. జగత్స్వరూపమైన శరీరత్రయము దేనిచే ధరింపఁ బడుచున్నదో, పోషింపబడుచున్నదో దానికి పరాపృథ్వీతి యనిపేరు రూపనామకీయా రహితమైన పరమాత్మయందు సర్వజ్ఞత్వము, సర్వేశ్వరత్వము, సర్వమంతృత్వము, సర్వకర్తృత్వము, సర్వభోక్తృత్వము, సర్వసంహారకత్వము, మొదలైన గుణములు దేనిచేఁ గల్పింపబడుచున్నవో దానికి పరాపృథ్వీతియని పేరు. నిర్గుణము, నిరాకారము నైన పరమాత్మ దేనిచే సగుణముగను, సాకారముగను దోచుచున్నదో దానికి పరాపృథ్వీతి యనిపేరు.

పృథ్వీతియనునది పరమాత్మకంటె వేఱుగ మఱెచ్చటనో పుట్టి వచ్చినది కాదనియు, ఆత్మ సాన్నిధ్యముచేతనే జగత్స్వరూపముగ పరిభ్రమించుచున్నదనియు, వేదాంతులు చెప్పుచున్నందున ఆత్మకు సంబంధించినదే ప్రకృతియని తలపబడుచున్నది. మఱియు పరమాత్మకులేనినామరూపములు

గుణకర్మాదులు దీనికి గలిగియుండుట చేతను, పృథ్వీ వికారములైన సర్వవస్తువులకు ఆద్యంతములుండుటచేతను పరమాత్మకంటె పృథ్వీ వేరైనదనియుఁ దలఁపఁబడుచున్నది.

మూ॥ ఏతద్దోనీని భూతాని సర్వాణీత్యుపధారయః।

అహం కృత్స్నస్య జగతః పృథవః పృథయస్తథా॥ 6.

తా॥ పూర్వశ్లోకములో జెప్పబడిన నాపృథ్వీ సమస్తభూతములకు ఉత్పత్తిస్థానమని తెలిసికొనుము. (భూతోత్పత్తికారణమైన పృథ్వీకి అస్మత్పద లక్ష్మ్యార్థమైన పరమాత్మయే యీశ్వరుడగుటచేత) సమస్త జగదుత్పత్తి లయములు పరమాత్మకంటె వేరైనవి కావని పైవిధముగనే తెలిసికొనుము.

శ్లో॥ యేన పృథాశతే విశ్వం యత్రైవ పృథిలీయతే।

తద్భృహ్మ పరమం శాంతం తద్భృహ్మస్మి పరంపదమ్॥

విశ్వము దేనిచే వెల్లడియగుచున్నదో దేనియందు లయమగుచున్నదో అది శాంతస్వరూపమైన పరబ్రహ్మము. పరమపదవాచ్యమైన అబ్రహ్మమే నేనగుదును. (పంచబ్రహ్మోపనిషత్తు 20 శ్లో.)

శ్లో॥ యస్మిన్ సర్వమిదం ప్రాతం బ్రహ్మ స్థాపరజంగమమ్।

తస్మిన్నేవ లయం యాంతి స్రవంత్యః సాగరే యథా॥

యస్మిన్ భావాః పృథీయంతే లీనాశ్చావ్యక్తతాం యయుః।

పశ్యంతి వ్యక్తతాం భూయో జాయంతే బుద్ధుదా ఇవ॥

చరాచరరూపమైన యీవిశ్వమంతయు దేనియందుఁ గూర్చబడినదో అది బ్రహ్మము. సముద్రమునందు నదులెట్లు కలియుచున్నవో అట్లే (సర్వ భూతములు) బ్రహ్మమునందే కలిసిపోవుచున్నవి. భావములు దేనియందు కలియుచున్నవో జీవులు సైతము దానియందేకలిసి అవ్యక్తత పొందుచున్నవి. నీటిలో బుగ్గలు పుట్టినట్లు జీవులు మరల పుట్టి వ్యక్తములగుచున్నవి.

(మంత్రీకొపనిషత్తు 17-18 శ్లో)

“నారాణాదఖిలలోకసప్తప్రజాపతయో జాయంతే నారాయణాదేకా దశరుద్రాశ్చ జాయంతే నారాయణాదఖిలలోకాశ్చ జాయంతే నారాణాదింద్రో జాయతే నారాయణాత్సర్వే దేవాశ్చ జాయంతే నారాయణాద్ధ్వాదశాదిత్యాః సర్వే వసవః సర్వే ఋషయః సర్వాణి భూతాని సర్వాణి ఛందాంసి నారాయణాదేవ సముత్పద్యంతే నారాయణాత్ప్రవర్తంతే నారాయణో ప్రతీయంతే”.

సమస్తలోకములను సృజించు పృజాపతులు, ఏకాదశరుద్రులు శ్రీమ
న్నారాయణుని వలన జనించుచున్నారు. సమస్తలోకములు నారాయణుని
వలన జనించుచున్నవి. ఇంద్రుడు, సర్వదేవతలు, ద్వాదశాదిత్యులు, సర్వ
వసువులు, సర్వఋషులు నారాయణునివలన జనించుచున్నారు. సర్వభూత
ములు, సర్వవేదములు నారాయణునివలన జనించుచున్నవి, నారాయణుని
వలన బ్రవర్తించుచున్నవి. నారాయణునియందుఁగలిసి పోవుచున్నవి.

(తిరపాద్విభూతి మహానారాయణోపనిషత్తు. 2.అ)

మూ॥ మత్తః పరతరం నాన్యత్క్రించదస్తి ధనంజయః।

మయి సర్వమిదం పోతం సూత్రే మణిగణా ఇవ॥ 7.

తా॥ అర్జునా! అస్మత్పదలక్ష్కార్థమైన సర్వాంతర్యామి తత్త్వమునకంటే
శ్రేష్ఠమైనది వేఱొకటి కొంచెమైననులేదు. దారమునందు రత్నసమూహము
వలె అంతర్యామి తత్త్వమునందీ విశ్వమంతయు గూర్చబడియున్నది.

శ్లో॥ యేన సర్వమిదం పోతం సూత్రే మణిగణా ఇవ।

తత్సూత్రం ధారయేద్ద్యోగీ యోగవిత్తత్త్వదర్శివా॥

అభ్యాసయోగము నెఱిగి పరతత్త్వముఁగాంచఁ గలిగిన యోగీశ్వరుఁ
డు-దారమునందుఁ గూర్చబడిన మాణిక్యములవలె దేనియందీప్యవంచ
ము కూర్చబడినదో అసూత్రమును ధరింపవలయును. (ఈ శ్లోకము బృ
హ్మోపనిషత్తునందును, నారదపరివ్రాజకోపనిషత్తు 3 ఉపదేశములోను
కొంచెము వర్ణభేదముతోఁ జదివినట్లు జ్ఞాకము.)

సమస్తచేతనాచేతనములు నిష్కళారూపమైన పరిశుద్ధాత్మ తత్త్వము
నందు గూర్చబడియున్నవనియు, భాహ్యరూపములను విడిచిపెట్టి అంతర్యా
మియైన పరమాత్మనే లక్ష్యముగ గమనింపవలయు ననియు నిందువలనఁ
దెలియుచున్నది.

“సర్వలోకా ఆత్మని బ్రహ్మణి మణయ ఇవౌతాశ్చ పోతాశ్చ”

“ఏవమేతా లోకానాత్మని పృతిష్ఠితాన్వేదాక్తైవ స భవతి”

సమస్తలోకములు బ్రహ్మస్వరూపమైన తనయందు రత్నములవలె
నేయబడినవి, కూర్చబడినవి. ఈ ప్రకారము ఈలోకముల నన్నిటిని తన
యందు పృతిష్ఠింపఁబడిన వానిగాఁ దెలిసికొనినవాడు పరమాత్మయే యగు
చున్నాడు. (సుబాలోపనిషత్తు 10 ఖం.)

శ్లో॥ శివో విష్ణురహంత్యంచ సర్వం స్థావరజంగమమ్।

అత్మైవేతి విజానీయ విశ్వమారాధయేద్యతిః॥

శివుడు, విష్ణువు, నేను, నీవు, చరాచర రూపమైన యీ విశ్వము ఇదంతయు తన స్వరూపమేయని తెలిసికొని యతీశ్వరుడు విశ్వము నారాధింపవలయును. (విశ్వగీత 73)

శ్లో॥ సర్వం బ్రహ్మైతి యస్మాంతర్భావనా సా హి ముక్తిదా।

భేదదృష్టిరవిద్యేయం సర్వథా తాం విసర్జయేత్॥

సర్వము బ్రహ్మయనుభావన యే వ ని కి కలుగుచున్నదో వాని కది ముక్తి నొసగుచున్నది. బేదదృష్టితో జూచుట అవిద్యయగును. సర్వవిధముల దానిని విడిచిపెట్టవలయును. (మహాపనిషత్తు 5-113.)

శ్లో॥ బ్రహ్మాద్యం స్థావరాంతంచ పశ్యంతి జ్ఞానచక్షుషః।

తమేకమేవ పశ్యంతి పరిశుభ్రం విభుం ద్విజాః॥

జ్ఞానమయమైన దృష్టిగల బ్రహ్మనిష్ఠులు బ్రహ్మమొదలు స్థావరపర్యంతము (నామారూపాదిభేదములుగల) సర్వభూతములను చూచుచున్నారు. (కాని) పరిశుద్ధమైన, విశేషప్రాప్తిమంతమైన అపరబ్రహ్మతత్త్వమును ఏక స్వరూపముగనే చూచుచున్నారు. (మంత్రాకోపనిషత్తు 10 శ్లో.)

శ్లో॥ మయి జీవత్త్వమీశత్వం కల్పితం వస్తుతో నహి।

ఇతి యస్తు పిబానాతి స ముక్తౌ నాత్య సంశయః॥

నా యందు జీవత్వము, ఈశత్వము అనునది కల్పితమే కాని యథార్థముగలేదు. అనియొడదైతే తెలిసికొనుచున్నాడో వాడు ముక్తుడు. ఇందు సంశయములేదు. (సరస్వతీరహస్యోపనిషత్తు)

మూ॥ రసోఽహమప్య కౌంతేయ పృథాన్మి శశిసూర్యయోః।

ప్రణవస్సర్వవేదేషు శబ్దః ఖై పౌరుషం నృపము॥

8.

తా॥ అట్లునా! నీళ్లయందుండెడు రసశక్తి నేనైయున్నాడను చంద్రుని యందును, సూర్యునియందునుండు వెలుతురు. సర్వవేదములయందు ధ్వనించు ప్రణవనాదము. ఆకాశమునందలి శబ్దము నరులయందలి పౌరుషము (అంతయు) నేనైయున్నాడను.

వివ॥ నేననగా సర్వభూతములయందు "నేనునే"నని చెప్పబడు పరిశుద్ధాత్మయని జ్ఞాపకముంచుకొనవలయును. దారమునందు మణులు కూర్చబడినట్లు నిరాకారమైన పరిశుద్ధాత్మయందు సాకారవస్తువులు కూర్చబడినవని యిచట ఋజువుచేయబడుచున్నది.

మూ॥ పుణ్యో గంధః పృథివ్యాంచ తేజశ్చాస్మి విభావసా
జీవనం సర్వభూతేషు తపశ్చాస్మి తపస్విను॥ 9.

తా॥ భూమియందు పవిత్రమైన గంధము, అగ్నియందు తేజస్సు, సర్వభూతములయందు జీవనము, తపస్సుచేయువారియందు తపస్సు నేనై యున్నాడను.

మూ॥ బీజం మాం సర్వభూతానాం విద్ధి పార్థ సనాతనమ్।
బుద్ధిర్బుద్ధిమతామస్మి తేజస్తేజస్వినామహమ్॥ 10

తా॥ అట్లునా! (కారణములేనిదే కార్యముండదు) జన్మప్రాప్తిగల సర్వ జీవులకు సనాతనిమైన అస్మచ్ఛర్రు లక్ష్మోర్ధమైన పరిశుద్ధాత్మయే కారణమని తెలిసికొనుము. బుద్ధిమతులయొక్క బుద్ధి (జ్ఞానయోగము) తేజశ్శాలుర యొక్క తేజస్సు (ఆత్మశక్తి) నేనై యున్నాడను.

మూ॥ బలం బలవతామస్మి కామరాగవివర్జితమ్।
ధర్మావిరుద్ధభూతేషు కామోఽస్మి భరతర్షభ॥ 11.

తా॥ అట్లునా! బలవంతులలో కామరాగములులేని బలము నేనై యున్నాడను. బన్మప్రాప్తిగల జీవులయందు ధర్మమునకు విరుద్ధముకాని కొరిక నేనై యున్నాడను. (ధర్మబద్ధమైన కామము భగవత్స్వరూపమయని యిందువలన తెలియుచున్నది.)

మూ॥ యే చైవ సాత్త్వికా భావా రాజసాస్తామసాశ్చ యే।
మత్త ఏవేతి తాన్విద్ధి నక్వహం తేషు తే మయి॥ 12.

తా॥ (నిర్గుణ పరాత్మయందు పరాప్రకృతిచేత సత్త్వరజస్తమో గుణములు కల్పింపబడినవని వేదాంతస్వాములు చెప్పుటచేత) సత్త్వగుణము పలవ, రజోగుణమువలన, తమోగుణమువలన సంభవించుభావము లేవేవి

కలవో వాని నన్నిటని అస్మత్పద లక్ష్కార్థమైన పరమాత్మవలన ఉద్భవిం చినవానినిగాఁ దెలిసికొనుము. (ఐనను) వానియందు పరమాత్మలేదు, పర మాత్మయందవిలేవు. (అభావముఁ యందు పరమాత్మ అధీనమైయుండదు. పరమాత్మయందాభావములు అధీనములైయుండును. అని కొందఱుచెప్పుదురు.)

మూ॥ త్రిభిర్గుణమయైర్బావైరేభిస్సర్వమిదం జగత్॥

మోహితం నాభిజానాతి మామేభ్యః పరమవ్యయమ్॥ 13.

తా॥ త్రిగుణములయొక్క వికారరూపములైన, పూర్వోక్తములైన రా గాది భావములచేత సమస్తమైన యీజనసమూహము మోహము నొందింపఁ బడినది. (ఏవేకము చెడఁగొట్టఁబడినది. అందువలన) అభావములకంటె వే తైనట్టియు, నాశరహితమైనట్టియు, అస్మత్పద లక్ష్కార్థమైనట్టియు భగవత్తత్త్వ మును మిగుల తెలిసికొనకున్నది.

వివ॥ “త్రిగుణముల కూడికచేత జగత్తు కలుగుచున్నది. గుణవికారములచే మోహితమగుచున్నది. గుణములు లేకపోయినప్పుడు జగత్తు లేక పోవుచున్నది. అప్పుడు నిర్గుణమైన పరమాత్మయొక్కటిమాత్రము మిగిలి యుండును.” అని కొందఱుండురు.

“జగత్స్వరూపమైన స్థూలశరీరమునందలి యిరువదినాలుగు తత్త్వ ములలో నొకటిమనస్సు. ‘గుణఅభ్యాసే’ అనుసూత్రమువలన మనోవృత్తుల లోఁ జేరిన అభ్యాసములే త్రిగుణములని చెప్పఁదగియున్నది. అందుచేత జగత్తువలన త్రిగుణములు, గుణవికారములైన రాగాదులు కలుగుచున్నవి. ఇంద్రనములు లేకపోయినప్పు డగ్ని నశించినట్లు జగత్స్వరూపమైన స్థూల దేహము, మానసేంద్రియములు, ఇంద్రియార్థములైన విషయములు నశిం పఁగా రాగాది గుణవికారములు నశించుచున్నవి. అటుపిమ్మట నిర్గుణ పరాత్మతత్త్వమొక్కటే మిగులుచున్నది. అదే మోక్షము” అని మఱి కొందఱుండురు.

గుణములవలన జగత్తు పుట్టినదో జగతువలన గుణములు పుట్టినదో నిరూపించుట సులభమైనపనికాదు కాని నరుల కీరెండును బంధకారణ ములేయని సర్వయోగీంద్రులమతము. కాబట్టి యీరెంటిని విస్మరించి వీని

కంటె వేఱైన పరిశుద్ధాత్మతత్త్వమునుపొందుట నిత్యశుభప్రాప్తికరమని తెలియవలయును.

మూ॥ దైవీ హ్యేషా గుణమయీ మమమాయా దురత్యయా।

మామేవ యే పృపద్యంతే మాయామేతాం తరంతి తే॥ 14.

తా॥ “మా మానే” అనుసూత్రమువలన “ఇది యిట్టిది, యింతమాత్రమైనది” అని నిరూపించి చెప్పఁదగినదిమాయ. దేవసంబంధిని, త్రిగుణాత్మిక, అంతర్యామి భగవత్తత్త్వమునకు స్వకీయమునైన యీమాయ (పరాపృకృతి) సులభముగదాఁటరానిది. అస్మత్పద లక్ష్యార్థమైన పరిశుద్ధాత్మనే యెవరు లెస్సగఁ బ్రాపింతురో అట్టివార లామాయను దాఁటుచున్నారు. (ఈశోకము శివగీత 14 అధ్యాయమునందున్నది.)

“ఏతాం మహామాయాం తరంత్యేవ యే విష్ణుమేవ భజంతి నాన్యే తరంతి కదాచన”

విష్ణువునే భజించువారెవరో వారుమాత్రము ఆమహామాయను తప్పక దాఁటుచున్నారు. ఇతరులెప్పుడును దాఁటలేరు. (త్రిపాద్విభూతి మహానారాయణోపనిషత్తు 4 అధ్యాయము)

వివ॥ పరిశుద్ధాత్మను పొందినప్పుడే మాయను దాఁటుటకు వీలగును. రాగాది గుణవికారములకు మూలమైన మాయను దాటినప్పుడే పరిశుద్ధాత్మను పొందుటకు వీలగును. ఇందు చదువరులు గమనింపదగిన ముఖ్యంశము:- సూర్యుఁ డుదయించినప్పుడే నిశాంతమగుచున్నది, నిశాంతమైనప్పుడే సూర్యుఁడుదయించుచున్నాఁడు ప్రజలకు మెలకువ వచ్చినప్పుడే నిద్ర తొలగిపోవుచున్నది, నిద్ర తొలగిపోయినప్పుడే మెలకువ వచ్చుచున్నది. మరణము వచ్చినప్పుడేజీవితకాలముముగియుచున్నది, జీవితముముగిసినప్పుడే మరణమువచ్చుచున్నది. వస్త్రము శుద్ధిచేయఁబడినప్పుడే ముఱికిపొగొట్టబడుచున్నది, ముఱికి పోయినప్పుడే శుద్ధియగుచున్నది. నదియొక్క ఆవలియొడ్డుజేరినప్పుడే నదినిదాటిన వారమగుదుము, నదినిదాటినప్పుడే యావలియొడ్డుజేరినవారమగుదుము. మనుష్యుడుమోక్షముగాంచినప్పుడేసమస్తబంధములువిడిపోవుచున్నవి, బంధములువిడిపోయినప్పుడేమోక్షప్రాప్తియగుచున్నది

పరమాత్మయనగా మాయాసాగరముయొక్క ఆవలితీరమని భావముకాబట్టి పరమాత్మతత్త్వమును పొందినామనగా మాయాసాగరమును దాటినామన్నమాట, మాయను దాటినామనగా పరమాత్మస్థానమును పొందినామన్నమాట. ఈరెంటికిని క్రియాసూత్రమొకటే. అది కర్మయోగమని చెప్పబడును.

మూ॥ న మాం దుష్కృతినో మూఢాః పృపద్యంతే నరాధమాః।

మాయయావహ్యతజ్ఞానా ఆసురం భావమాశ్రితాః॥ 15.

తా॥ తిగునాత్మికమైన మాయచే జ్ఞానమును కోలుపోయిన నీచమానవులు నిత్యశుభ ప్రతిపాదకమైన పరమాత్మయొక్క పేరునికాని, తక్కిన దంతయు దుఃఖహేతువేయని కాని తెలిసికొను విచేకములేనివారై దుష్కర్మ భావమునకుఁబాల్చి దుఃఖప్రాప్తికరమైన కర్మచేయుచున్నారు (ఇట్లమూఢులు) అస్మత్పద లక్ష్యమైన భగవత్తత్త్వమును పొందఁబాలరు. (జ్ఞానకర్మయోగముల నెఱుఁగినివారి స్థితి యిచట వర్ణింపఁబడినది)

శ్లో॥ య ఏషాం పురుషం సాక్షాదాత్మప్రభవమీశ్వరమ్।

న భజంత్యపహసంతి స్థానాద్భ్రష్టాః పతంత్యధః॥

సాక్షాత్తుగా తనయందే ప్రభవించిన దివ్యపురుషుని పరమేశ్వరుని ఈప్రజలలో ఎవరైతే భజింపక అవమానించుచున్నారో (అట్టివారు) అత్మస్థానము నుండి బాటపోయినవారై ఆధోగతియందు పడిపోవుచున్నారు.

(అర్చభగీత 4అ. 3శ్లో.)

మూ॥ చతుర్విధా భజంతే మాం జనాస్సుకృతిరోఽర్హున

అర్తే జిజ్ఞాసురర్థార్థాభ్యాశీచ భరతర్షభ॥ 16.

తా॥ భరతకులములో ముఖ్యుడైన అర్జునా! సాక్షాత్కాలములో ఎన్నడును పొరపాటుగదైన దేవునిమాటఁ దలపెట్టబాలని భూర్బ్రహ్మసైతము అపత్సమయములో “చేపుడు, చేపుడు” అని గొంతుచినుగునట్లు మొఱపెట్టుట అందందు కనఁబడుచున్నది అపదయనునది తనలోఁబుట్టిన రోగములవల్లఁగాని, ఇతర భూతములవల్లగాని, దైవికములైన ప్రమాదములవల్లఁగాని కలుగుచుండును. జన్మముండునంతవఱకు ఆపదలున్నవి. కనుక

జన్మ భయమునుండి, ఘోరసంసార దావాగ్నినుండి అవలంబింపబడి యెన్నఁ
డాయని దుఃఖముతో బరితపించువాడ౯డు. భవసాగరమునుండి గట్టె
క్కించునది భగవత్తత్వమే కావున దానిని తెలిసికొనుటకై తీవ్రమైన కోరి
కతో గట్టిగఁ బ్రయత్నము చేయువాడు జిజ్ఞాసువు. నిత్యశుభప్రతిపాదకమైన
భగవత్తత్వమనెడు పరమార్థముకొఱకు గురువును యాచించువాడు అర్థా
ర్థియనబడును, భగవత్తత్వ ఫిట్టిదనియు, మాయ యిట్టిదనియుఁ దెలిసికొని
సుఖవంతమగు మార్గమును కనిపెట్టినవాడు జ్ఞాని. ఇట్లు నాలుగువిధముల
సుకృతవంతులైన పృజలు అస్మత్పద లక్ష్యార్థమైన భగవత్తత్వమును సేవిం
చుచున్నారు.

మూ॥ తేషాం జ్ఞానీ నిత్యయుక్త ఏకభక్తిర్విశిష్టతే।

ఏగియో హి జ్ఞానినోఽత్యర్థమహం సచ మమప్రియః॥ 17

తా॥ ఇట్లు చెప్పఁబడినవారందఱలోను నియతమైన అభ్యాసయోగము
చేసి తత్త్వజ్ఞానమును పొందియుండువాఁడు; సర్వభూతములలో ఏకమైన
పరమాత్మను భజించువాడు మిగుల శ్రేష్ఠుఁడగుచున్నాఁడు. అట్టి జ్ఞానయోగి
కి అస్మత్పద లక్ష్యార్థమైన పరమాత్మయనిన మిక్కిలి ప్రీయము. ఆయోగి
యు పరమాత్మ తత్త్వమునకు ప్రయుఁడే కదా!

సై॥ జ్ఞానవిజ్ఞానసంపన్నాః పదంశ్రేష్ఠం విదుర్మమః।

జ్ఞానీహ మే ప్రియతమో జ్ఞానేనాసౌ బిభర్తిమామే॥

శ్రేష్ఠమైన నాపదమును జ్ఞానవిజ్ఞాన సంపన్ను లెఱుగుదురు. ఇందు
జ్ఞాని నాకు మిక్కిలిప్రియుఁడు. అతఁడు జ్ఞానముచేత నన్ను భరించు
చున్నాఁడు. (భాగవతము 11 స్కం. 19 అధ్యాయ. 3 శ్లోకము)

సై॥ నాస్తి నాదాత్పరో మంత్రో న దేవస్సాత్మనః పరః।

నానుసంధేః పరా పూజా నహి తృప్తిః పరం సుఖమ్॥

తనలోపల ధ్వనించు ప్రాణనాదమునకంటె శ్రేష్ఠమైన మంత్రము
లేదు. తన లోపల చిత్తశాస్త్రరూపమున వెలుఁగెందు పరమాత్మకంటె
శ్రేష్ఠమైన దేవుఁడులేడు. స్వస్వరూపాను సంధానమునకంటె శ్రేష్ఠమైన
పూజలేదు. తనలోఁదాను తృప్తిజెందుటకంటె శ్రేష్ఠమైన సుఖములేదు.

(యోగశిఖోపనిషత్ 2 అ. 20-21 శ్లోక)

ఇట్లు తనకంటెవేఱుగ నింకొకదేవుడు లేడనుభావముతో తన స్వరూపమును తాననుసంధించుచుఁ దనలోదాను తృప్తుడైయుండు జ్ఞానయోగి శ్రేష్ఠుడు,

మూ॥ ఉదారాస్సర్వ ఏవైతే జ్ఞానీత్వాత్మైవ మే మతమ్॥

అస్థితస్సహి యుక్తాత్మా మామేవానుత్తమాం గతిమ్॥ 18.

(16 శ్లోకములోఁ జెప్పఁబడినటున భగవత్తత్త్వమును సేవించు) ఈభక్తులెల్లరు గొప్పవారే. ఇఁక జ్ఞానియన్న నో పరమాత్మయే తానని నాయభిప్రాయము. అత్మానుసంభానము స్వభావముగఁ గలిగిన అ తత్త్వజ్ఞాని అస్మత్పద లక్ష్కార్థమైన భగవత్తత్త్వమనెడు అత్యుత్తమ గతిని పొంది యెల్లెడల సుస్థిరుడైయుండునుకదా.

వివ॥ జ్ఞానులకంటె యోగి యధికుడని కడచిన అధ్యామునందు 46 శ్లోకములో జెప్పబడియుండెను. సర్వభక్తులలో జ్ఞానిశ్రేష్ఠుడని యిచ్చటఁ జెప్పబడినది. యిది పూర్వోత్తర విరుద్ధముకాదాయని కొందఱు భక్తులు సంశయింతురు.

ఇందుకు సమాధానము - అభ్యాసయోగము చేయని జ్ఞానకంటె అభ్యాసయోగి శ్రేష్ఠుడని పూర్వాధ్యాయములో 46 శ్లోకమువల్లఁ దెలిసియుండెను. యోగులలో సైతము అంతర్వీధియందు పరమాత్మను పొందియుండువాఁడు శ్రేష్ఠుడని పైయధ్యాములోనే 47 శ్లోకమువల్ల దెలుపబడియుండెను. జ్ఞానకర్మయోగములు రెండును సమగ్రముగఁజేసి పరమాత్మ తనకంటె అన్యము కాదని తెలిసికొనిన జ్ఞాని యితరభక్తులకంటె గొప్పవాడని యీయధ్యాయములో పైశ్లోకమువల్ల దెలియుచున్నది. కాబట్టి పూర్వోత్తర విరుద్ధములేదని ఒప్పుకొనవలసినదే.

మూ॥ బహూనాం జన్మనామంతే జ్ఞానవాన్ మాం పశపద్యతే॥

వాసుదేవస్సర్వమితి సమహత్మా సుదుర్లభః॥

ఈ జగమునందంతట ఏదైతే క్రిడాస్వరూపమున నివసించియున్నదో దేనియందు జగమంతయు గూర్చబడి రమణీయమగుచున్నదో అట్టి పరిశుద్ధాత్మ తత్త్వము సర్వము తానేయైయున్నదను జ్ఞానము పెక్కుజన్మముల

మీదట కలుగుచున్నది. ఇటుల జ్ఞానియైనవాడు అస్మత్పద లక్ష్యార్థమైన భగవత్త్వమును పొందుచున్నాడు. అట్టిమహాత్ముడు లభించుట దుస్తరము.

“సత్కర్మపరిపాకతో బహూనాం జన్మనామంతే నృణాం మోక్షేచ్ఛా జాయతే తదా సద్గురుమాశ్రిత్య చిరకాలసేవయా బంధాన్మోక్షం కశ్చిత్ప్రయాతి”

అనేక జన్మములకుఁ గడపట సత్కర్మఫలము కలిసివచ్చుటవలన మానవులకు మోక్షము కావలయునని యాసక్తి పుట్టుచున్నది. అప్పుడు ఒకా నొకడు మంచిగురువు నాశ్రయించి చాలకాలము సేవించుటచేత జన్మబంధ మునుండి విడుదలపొందుచున్నాడు. (పైంగలోపనిషత్తు 2 అధ్యాయం)

శ్లో॥ అనేకజన్మసంస్కార గురుదేవ పశ్యాదతః॥

యోగాభ్యాసాత్తతో వేధో జాయతే తస్యయోగినః॥

పెక్కు జన్మములనుండి లెస్సగ సంస్కరింపబడిన గురుదేవుని యను గ్రహమువలన అయోగి కటుమీఁదట పరబ్రహ్మ తత్త్వము కలుగుచున్నది. (వరాహోపనిషత్తు 5ఆ. 66-67)

మహానారాయణోపనిషత్తు పంచమాధ్యాయములో ఈవిషయమే విపులముగ వ్యాయబడినది. ఇందువలన పూర్వజన్మ సుకృతము, గురుకటాక్షము యోగాభ్యాసము ఈమూఁడు లక్షణముల వల్లనే తత్త్వజ్ఞానము కలుగవలయునని తెలియుచున్నది.

ఇంకొకమాట:- దివ్యపురుషులచే ఆర్షధర్మము కాపాడబడుచుండు పూర్వయుగములయందు తత్త్వజ్ఞానులు కేవలమరుదుగ నుండిరని పైగీతా శ్లోకమువలనదెలియుచుండ; ఇప్పుడన్ననో, పల్లెలలో, పట్టణములలో, రైళ్లలో, మోటారుచౌకీలలో, సంతలలో, కల్లుదుకాణములలో ఎచ్చటజూచినను బైరాగి స్వాములే, అంతా రామమయం - ఈజగమంతారామమయం - అని తన్మయత్వముతో బాడుచుండుటఁ జూచుచున్నారము. ఇదంతయు కలియుగ మాహాత్మ్యముగాక మఱేమందురు.

మూ॥ కామైస్త్వైస్త్వైర్మృతజ్ఞానాః పశ్యపద్యంతేఽన్యదేవతాః॥

తం తం నియమమాస్థాయ పశ్యకృత్యా నియతాస్స్వయా॥ 20.

తా॥ “ పృథ్వీం కరణం పృథ్వీః దుక్కుక్షేకరవే ” పూర్వజన్మము లో తమచేజేయఁబడియుండిన కర్మఫలము మఱియొక జన్మమును గలిగించుటకును, మఱుజన్మమున అజీవులను కర్మలయందు బ్రవర్తింపజేయుటకును నియంతయుగుచున్నది. అది పృథ్వీయనఁబడుచున్నది. ఇట్లు తమ పృథ్వీచేతనే తాము నియమింపబడుచు దానికి వశులై చరించు జీవులు అపృథ్వీ కనురూపములైన ఆయాకోరికలచేత జ్ఞానము తస్కరింపబడగా అజ్ఞానమునఁ బడిపోవుచున్నారు. తమయందు ప్రకాశించు పరమాత్మ నెఱుగక అంతకంటె వేఱుగ మఱియెచ్చటనో దేవతలనెడు వారున్నారనియు, వారి చేతనే తమ కోరికలు నెఱవేఱగలవనియు నమ్ముచున్నారు. అట్టి దేవతల నర్పించు నియమములెట్లో తెలిసికొని ఆయానియమముల నాశ్రయించి అదేవతలనే పూజించుచున్నారు.

శ్లో॥ కామ జానామి తే మూలం సంకల్పాత్క్రియ జాయసే॥

న త్వం సంకల్పయిష్యామి సమూలో నభవిష్యసే॥

ఓకామమా! నీకుఁ గారణమేమిటిదో నేనెఱుగుదును. సంకల్పము వలన పుట్టుచున్నదానవు. చీ' యిక మీఁద నిన్ను సంకల్పముచేయింపను. నీకు మూలమైన సంకల్పముతోఁగూడ నీవిక నుండఁజాలవు

(మంగిగీత 25 శ్లోకము)

శ్లో॥ యదా నేచ్ఛతి నద్వేష్టి బ్రహ్మ సంపద్యతే తదా॥

ఉభే సత్కాంతే త్యక్త్వా శోకానందౌ భయాభయే॥

ఎప్పుడైతే ఇచ్ఛాద్వేషములు లేనివాడగుచున్నాడో అప్పుడు సత్కాంతములను, శోకానందములను, భయాభయములను వదలివేసి పరబ్రహ్మ తత్త్వమును పొందుచున్నాడు. (పింగళాగీత 54 శ్లోకము)

ఇచ్ఛాద్వేషముల ననుసరించి కామసంకల్పములుండును. ఇచ్ఛాద్వేషములు లేకపోయినప్పుడు కామసంకల్పములు లేకుండ పోవుచున్నవి. బుద్ధి స్థిరపడుచున్నది.

మూ॥ యో యో యాం యాం తనుం భక్తశ్శృద్ధయార్పితుమిచ్ఛతి॥

తస్య తస్యాచలాం శృద్ధాం తామేవ విదధామ్యహం॥ 21.

తా॥ (పైఁజెప్పఁబడిన కామసంకల్పయుక్తులైన భక్తులలో) ఏయేభక్తుడు ఏయేదేవతారూపమును విశ్వాసముతోఁ పూజించుట కిష్టపడుచున్నాడో ఆయాభక్తునకు నిశ్చలమైన అవిశ్వాసమునే అంతర్వర్తినైన నేను విధించుచున్నాఁడను.

మూ॥ స తయా శృద్ధయా యుక్తస్తస్యారాధనమీహతే।

లభతేచ తతః కామాన్ మయేవ విహితాః హితాన్॥ 22.

తా॥ కామసంకల్పయుక్తుడైన ఆభక్తుడు పూర్వోక్తరీతి నిశ్చలమైన శృద్ధితో గూడినవాడై అదేవతారూపముయొక్క ఆరాధనమునే వాంఛించుచున్నాడు. దానివలనఁగూడ శాస్త్రదిష్టములైనట్టియు, హితములైనట్టియు, వాంఛితములను అస్మత్పద లక్ష్కార్థమైన భగవత్తత్త్వము చేతనే పొందుచున్నాడు.

వివ॥ పూజించుభక్తునియందును, పూజింపఁబడు దేవతామూర్తియందును, పూజాపదార్థములయందును ఉన్నది పరమాత్మ యొక్కటే కనుక అపూజ యేరూపముగ ఫలించినను పరమాత్మచేతనే ఫలించినదని చెప్పఁబడుచున్నది.

ఇంకొక రహస్యము:— భక్తుఁడు బాహ్యవిగ్రహమును పూజించినను తనయందలి ఆత్మశక్తిచేతనే ఫలవంతమగుచున్నది కాని విగ్రహముచేత ఫలవంతమగుటలేదు. ఐన నతఁడు పృథగ్భవముతోఁ బూజించినందున కలిగిన ఫలము అల్పకాలభోగ్యమగుచున్నది.

శ్లో॥ అనాత్మవిదముక్తోఽపి సభోవిహరణాదికమ్।

ద్రవ్యమంత్యక్రియాకాలశక్త్యాప్నోత్యేవ సద్విజః॥

ఆ ద్విజుఁడు ఆత్మజ్ఞానము లేనివాడయ్యును, ముక్తుఁడు కాకుండియు ఆకాశసంచారము మొదలైన మహిమలు, ధనాకర్షణము, మంత్రశక్తి, క్రియాశక్తి, కాలశక్తి సంపాదించుచునే యున్నాడు.

(అన్నపూర్ణోపనిషత్తు 4 అ, 2 శ్లోకము.)

శ్లో॥ యస్తు మూఢోఽల్పబుద్ధిర్వాసిద్ధిజాలాని వాంఛతి

స సిద్ధిసాధనైర్మోగైస్తాని సాధయతి కృమాత్॥

అల్పబుద్ధిగల యేమూఢుడైతే అనేకములైన లాభములను కోరుచున్నాడో వాడు లాభములకు దగిన యోగసాధనలచేత కృమముగ ఆలాభములనే సాధించుచున్నాడు. (అన్నపూర్ణోపనిషత్తు 4 అ. 5 శ్లోకము)

మూ॥ అంతవత్తు ఫలం తేషాం తద్భవత్యల్పమేధసామ్।

దేవాః దేవయజో యాంతి మద్భక్తా యాంతి మామపి॥ 23.

తా॥ పూర్వశ్లోకమురీతిగా కామమును పురస్కరించుకొని సంపాదించిన ఆకర్మఫలము అన్యదేవతారాధన తత్పరులైన ఆయల్పమతులకు స్థిరముగ నిలిచియుండునదికాదు. ఒకప్పుడు అంతమొందుచున్నది. అట్టి యంతవంతములైన స్వర్గభోగాది ఫలములనిచ్చు దేవతలను పూజించువారు దేవతలజేరుచున్నారు. పృతి శరీరములోను అంతర్వీధియందు జ్ఞానస్వరూపమున వెలుగొందుచు “నేను నే”నని పేర్కొనఁబడు పరమాత్మతత్త్వమును ప్రేమించువారు అట్టి పరమాత్మను సైతము పొందుచున్నారు.

శ్లో॥ అపదః క్షణమాయాంతి క్షణమాయాంతి సంపదః।

క్షణం జన్మాథ మరణం సర్వం నశ్యరమేవ తత్॥

అపదలు క్షణములో వచ్చుచున్నవి, సంపదలు క్షణములో వచ్చుచున్నవి, క్షణములో జన్మము వచ్చుచున్నది. అట్లే మరణము వచ్చుచున్నది. అట్టిది సర్వము నశించునదే.

(మ హోపనిషత్తు 3 అ. 53 శ్లోకము.)

మూ॥ అవ్యక్తం వ్యక్తిమాపన్నం మన్యంతే మామబుద్ధయః

పరం భావమజానంతో మమావ్యయమనుత్తమమ్॥ 24

తా॥ సమస్తభూతములయందు నేను నేనని వాడఁబడు పరిశుద్ధాత్మతత్త్వము ఇంద్రియములకు గోచరముకానిది, ఎన్నఁటికి క్షీణింపనిది, అత్యుత్తమమైనది. అట్టిపరమాత్మ స్వరూపము తమయందే పృకాశించుచున్నను, శ్రేష్ఠమైనదాని భావము నెఱుంగని బుద్ధిహీనులు స్థూలశరీరము కనఁబడుచుండ నేను కనఁబడుచున్నాడనని తలఁచుచున్నారు. శరీరమాపదలోఁ బడిపోవుచుండ “అయ్యో నేనాపదలోఁబడి పోవుచున్నాడనే” యని భావించుచున్నారు.

శ్లో॥ త్వన్మాయామోహితధియస్త్యాం నజానంతి తత్త్వతః।

మానుషం త్వాభిమన్యంతే మాయినం పరమేశ్వరమ్॥

నీమాయచేత బుద్ధివైకల్యముఁజెందిన మూఢమానవులు మాయాసమే
తుఁడవైన పరమేశ్వరుని నిన్ను సామాన్యమానవునిగాఁ దలఁచుచున్నారు.
(అధ్యా. బాల. 5స. 55శ్లో)

శ్లో॥ సర్వేషు పాణిజాతేషు హ్యహమాత్మా వ్యవస్థితః
తమజ్ఞాత్వా విమూఢాత్మా కురుతే కేవలం బహిః॥

సర్వపాణులయందు నేను అత్మస్వరూపుఁడనై యున్నాఁడనుకదా?
అది తెలిసికొనక మూఢమానవుఁడు కేవలము వేఱుభావమును కలిగించు
కొనుచున్నాడు. (అధ్యా. ఉత్త. 7స. 74శ్లో.)

మూ॥ నాహంప్రకాశస్సర్వస్య యోగమాయాసమావృతః
మూఢోఽయం నాభిజానాతి లోకో మామజమవ్యయమ్॥ 25.

తా॥ (నిష్కణము, నిరాకారమునైన పరమాత్మయందు పరాప్రకృతిచే
సత్త్వాద్విగుణములు, శరీరత్రయాది రూపములు ఆరోపింపబడుటచే సగుణ
ము, సాకారమునైన ప్రత్యగాత్మయని చెప్పబడుచున్నది.) అన్మత్ప్రద లక్ష్మ్య
ర్థమైన పరిశుద్ధాత్మ యిట్లు మాయచే పరివేష్టించఁబడిన లోకమున కంతటికి
వెల్లడి యగుటలేదు. (తెలియఁబడుచున్న స్థూలదేహాది ప్రపంచమంతయు,
అత్మచే జూడఁబడుచున్నది కాని అత్మను జూడజాలదు. అందుకే దీనికి మూఢ
లోకమని పేరుకలిగినది.) జన్మములేనట్టియు, నాశము కానట్టియు, అంత
ర్విధియందు నేనని పేర్కొనఁబడునట్టియు పరిశుద్ధాత్మను ఈమూఢలోకము
మిగుల తెలిసికొనలేకున్నది.

శ్లో॥ తత్త్వం న జానంతి పరాత్మనస్తే జనాః సమస్తాస్తవ మాయయాత॥
త్యద్భక్తసేవామల మానసానాం విభాతి తత్త్వం పరమైకమైశమ్॥

నీమాయచే కప్పఁబడిన సమస్తజనులు నీయథార్థ స్వరూపమును తెలి
సికొనఁజాలరు. నీభక్తులను సేవించుటచే పరిశుద్ధాంతఃకరణులైన జనులకు
శ్రేష్ఠమైనట్టియు, అద్వితీయమైనట్టియు. ఈశ్వరసంబంధమైనట్టియు నీతత్త్వ
ము వెల్లడియగుచున్నది. (అధ్యా. యుద్ధ. 15స. 60శ్లో.)

మూ॥ వేదాహం సమతీతాని వర్తమానాని చార్జున॥
భవిష్యాణిచ భూతాని మాంతు వేద స కశ్చన॥

తా॥ అర్జునా! “భూషాస్తా” అనుసూత్యమువలన పృత్యగాత్మతో సం
యోగముజెంది జన్మప్రాప్తిగాంచిన స్థూలశరీర తత్త్వములు భూతములు.
ఇట్టిభూతములు సృష్టిలో ఇదివఱకెన్ని కడచిపోయినవో! ఇప్పుడెన్నియున్నవో!
ఇంకపైనెన్ని పుట్టిరాబోవుచున్నవో! అన్నిటియందు నుండునది పరమాత్మ
యొకటేయని యోగీశ్వరులమతము. కనుక భూతభవిష్య ద్వర్తమాన కాల
ములయందలి సర్వశరీరములలోనుండు ఇరువదినాలుగు తత్త్వములను నే
ననెడు ఇరువదియైదవ తత్త్వము ఎఱుగును కాని నన్నెఱిగినది ఇరువది
నాలుగు తత్త్వములలో ఒక్కటియులేదు.

మూ॥ ఇచ్ఛాద్వేషసముత్తేన ద్వంద్వమోహేన భారత

సర్వభూతాని సమ్మోహం సంగేయాంతి పరంతప॥

27

తా॥ ఓభారతా! పరంతపా! జీవులకు దేహమేర్పడుచుండగానే శీతోష్ణ
ములు, సుఖదుఃఖములు మొదలైన ద్వంద్వములు కలుగుచున్నవి. అందులో
ప్రియమైన విషయములయందనురాగము, అప్రియమైన విషయముల
యందు ద్వేషము కలుగుచున్నవి. ఈరాగద్వేషములచేత మనస్సువైకల్యము
జెందుచున్నది. మనోవైకల్యముచేత జీవులు అజ్ఞానములో బడిపోవుచున్నవి.
అందువల్ల సర్వభూతములు జన్మమూడిగా అజ్ఞానము జెందుచున్నవని
యర్థము.

మూ॥ యేషాంత్యంతగతం పాపం జనానాం పుణ్యకర్మణామ్॥

తే ద్వంద్వమోహనిష్క్రూ భజంతే మాం ధృతవ్రతాః॥

28

తా॥ “పుణ్యభకర్మణ్య” అనుసూత్యమువలన నిత్యశుభప్రాప్తికరమైన
ఆభ్యాసయోగమే పుణ్యకర్మయని యోగీశ్వరులమతము. ఇట్టియభ్యాస
యోగరూపమైన పుణ్యకర్మ యేమనుష్యులు చేయుదురో వారికి వాసనాక్షయ
ము, చిత్రోపశమము కలుగుచున్నవి. శీతోష్ణాది ద్వంద్వములయందు సంభ
వించు మనోవైకల్యముతోలగిపోవుచున్నది. అందువల్లనే యట్టివారిపాపము
తమొందుచున్నది. ఇటుల ఆభ్యాసయోగానుష్ఠాసపరులైన యేమనుష్యులపా
పము నశించిపోవుచున్నదో నియమబద్ధులైన ఆయోగీశ్వరులు మనోవైకల్యము
నుండి విడువబడినవారై ఆస్మత్పద లక్ష్కార్థమైన భగవత్తత్త్వమును
సేవిండుచున్నారు.

మూ॥ జరామరణమోక్షాయ మామాశ్రిత్య యతంతియే।

తే బ్రహ్మ తద్విదుః కృత్స్నమభ్యాత్మం కర్మచాఖిలమ్॥ 29

తా॥ అంతర్యామియైన భగవత్తత్త్వము నాశ్రయించి వృద్ధత్వమును, మరణమును విడిపించుకొనుటకై యెవరైతే పృథుత్వము చేయుచున్నారో అట్టివారా పరబ్రహ్మతత్త్వమును తెలిసికొనుచున్నారు. పృథ్యుగాత్మస్వరూపమును సంపూర్ణముగఁ దెలిసికొనుచున్నారు. సమస్తమైన కర్మనుకూడ తెలిసికొనుచున్నారు. (సర్వము పరమాత్మ మయమగుటచేత పరమాత్మ నాశ్రయించినామనఁగా సర్వము తెలిసిపోయినదన్నమాట.)

మూ॥ సాధిభూతాధిదైవం మాం సాధియజ్ఞంచ యే విదుః

ప్రయాణకాలేఽపి చ మాం తే విదుర్యుక్తచేతనః 30

తా॥ అధిభూతముతో, అధిదైవముతో, అధియజ్ఞముతోసహ అస్మత్పదలక్షార్థమైన భగవత్తత్త్వము నెవరెఱుఁగుదురో అట్టియోగాసక్త చిత్తులు దేహమును విడిచిపెట్టి వేల్గిపోవుచుండు సమయమునసైతము అంతరీధియందు సర్వము తానైన స్వస్వరూపమును దెలిసికొనుచున్నారు.

శ్లో॥ అదర్శనే తిష్ఠతి రూపమస్య పశ్యంతి చైనం సుసమిద్ధసత్త్వాః

హింసా మనీషీ మనసాధిపశ్యేత్ య ఏనం విదురమృతాస్తేభవన్తి॥

అపరమాత్మస్వరూపము బాహ్యేంద్రియములచే దర్శింపరానిచోట నిలుచుచున్నది. మంచి మతి ప్రకాశముగల సత్త్వస్వరూపులు దానిని చూచుచున్నారు. జన్మకర్మహీనమైపోయిన బుద్ధిమంతుడు తనతెలివితోజూడ వచ్చును. అస్వరూపము నెవరు తెలిసికొనుచున్నారో వారు మరణములేని వారగుదురు. (సనత్కుజాతీయము 5-18)

శ్లో॥ అవారణీయం తమసః పరస్తాత్

తదంతతోఽచ్యేతి వినాశకాలే।

అనీయరూపంచ తథావ్యణీయసామ్

మహత్స్వ రూపంత్యపి పర్వతేభ్యః

తదేతదహ్న సంస్థితం భాతి సర్వం

తదాత్మ విత్పశ్యతి జ్ఞానయోగాత్

తస్మిన్ జగత్సర్వమిదం ప్రతిష్ఠితమ్
యే తద్విదురమృతాస్తే భవంతి॥

జీవితమంతమగుచుండ శరీరము నశింపఁదగిన కాలములాగా అజ్ఞానాంధకారమువలన నివారింపఁబడని పరిపూర్ణతత్త్వము అణువులలో అణువు, పర్వతములకంటె సైతము గొప్పదియునగు మహాస్వరూపముతో అంతరంగమున జెందుచున్నది. ఆతత్త్వప్రకాశమువలన గలిగిన పగటిచే సర్వము వెలుగుచున్నది, దాని నాత్మజ్ఞుఁడు జ్ఞానయోగమువలన జూచుచున్నాఁడు. జగమంతయు దానియందు నిల్చియున్నది. దాని నెఱిగినవారందఱు మరణములేనివారగుదురు. (సనత్సుబాతీయము 3 అ 22-28 స్లోకము)

ఇది శ్రీ మహాభారతము భీష్మపర్వములో విజ్ఞానయోగమనెడు ముప్పదియొకటవ అధ్యాయము.

ఓం తత్ సత్.

శ త ప త్ర ము

100

శ్రీ మహాభారతము భీష్మపర్వము 32 అధ్యాయము.

అర్జునుడు చెప్పుచున్నాడు -

మూ॥ కిం తువ్యహ్మా కిమధ్యాత్మం కిం కర్మ పురుషోత్తమ!
అధిభూతంచ కిం షోకమధిదైవం కిముచ్యతే॥ 1

తా॥ ఓపురుషోత్తమా! ఆభ్యహ్మమనునది యేది? అధ్యాత్మమననేమి? కర్మయన నేమి? అధిభూతమని యేది చెప్పబడినది? అధిదైవమని యేది చెప్పబడుచున్నది.

మూ॥ అధియుజ్ఞః కథం కోఽత్య దేహేఽస్మిక్ మధుసూదన!
ప్రయాణకాలేచ కథం ధ్యాయోఽసి నియతాత్మభిః॥ 2.

తా॥ ఓ కృష్ణా! ఇచట ఈదేహమునందు అధియజ్ఞుడన నెవఁడు? ఎట్లుండును? దేహమువిడిచి వెళ్లు సమయములో నియతమైన స్వభావము గలవారిచే త్వం పదవిక్లార్థమైన పరమాత్మ యెట్లు తెలియబడుచున్నది?

శ్రీభగవానుడు చెప్పుచున్నాడు -

మూ॥ అక్షరం బ౪హ్మ పరమం స్వభావోఽధ్యాత్మముచ్యతే!
భూతభావోద్భవకరో విసర్గః కర్మసంజ్ఞితః॥ 3.

తా॥ క్షణముకానిది, శ్రేష్ఠమైనది బ౪హ్మ. (తిగుణాత్మికమైన ప్రకృతికి ఆశ్రయమగుటచే దీనిని సగుణమని కొందఱుందురు.) ఈ యక్షర పర బ౪హ్మయొక్క స్వభావము అధ్యాత్మమనఁబడును. శరీరాద్యాపరణముల

చేత వేఱుగకనబడు పృథ్వీగాత్మ అధ్యాత్మమనబడును. అవరణముచే వేఱుచేయబడుట మొదలు మరల పరబ్రహ్మమునందు కలిసిపోవు వఱకు జీవులేభావముతో వర్తించునో అభావమే యధ్యాత్మమని కొందఱు వేదాంత స్వాములు చెప్పుదురు. జీవులకు జన్మప్రాప్తిగలవాడనను భావము పుట్టించు సృష్టి క్రియాసూత్రము కర్మయనబడును. జన్మకారణమైన జీవభ్రాంతిని బుట్టించు సంస్కృతిబంధము కర్మయనబడును.

శ్లో॥ కర్మణా బాయతే జంతుః కర్మనైవ పశ్చీయతే |
సుఖం దుఃఖం భయం క్షేమం కర్మనైవ ప్రపద్యతే॥

జీవి కర్మచే బుట్టుచున్నది, కర్మచేతనే లయించుచున్నది సుఖము దుఃఖము, భయము, క్షేమము కర్మచేతనే పొందుచున్నది.

(భాగవతము 10 స్కం. 24 అ 13 శ్లో)

“సంకల్పమాత్రప్రభవో బంధః” అని నిరాలంబోపనిషత్తులో జెప్పబడినది. “సంకల్పః కర్మ మానసమ్” అని యమరకోశములో జెప్పబడినది. మనోవాక్కాయములలో మనస్సు ప్రధానమైనది కనుక మానసికకర్మలైన సంకల్పమే జన్మకారణమైనకర్మ.

మూ॥ అధిభూతం క్షరో భావః పురుషశ్చాధిదైవతమ్ |

అధియజ్ఞోఽహమేవాత్య దేహి దేహభృతాం పర॥ 4.

తా॥ శరీరమును ధరించిన వారిలో శ్రేష్ఠుడవైన ఆర్జునా! ఇలలో బుట్టిన జీవులన్నియు క్షీణించు స్వభావము కలిగియున్నవి. ఇమవదినాలుగు తత్త్వములతోఁగూడిన స్థూలశరీరము ఇట్టి స్వభావముతోనే పుట్టుచున్నది కావున అధిభూతమనబడును. “క్షేత్రజ్ఞ ఆత్మా పురుషః” అని అమరకోశములో జెప్పబడినది. స్థూలదేహమునందలి యిరువదినాలుగు తత్త్వములను, పంచకోశములను, జాగ్రత్స్వప్న సుషుప్తులను, ఇంద్రియార్థములైన విషయములను అన్నిటినిఁజేరినయాత్మ అధిదైవతము. “మనజ్ఞానే” అను సూత్రమువలన దేహింద్రియాదుల నెఱుగుటయును మనోవ్యాపారములఁ జేరినదే. వీరికన్నిటికి విలక్షణమై, నిర్వికల్పసమాధిస్థితమై, ఏకమాత్రస్వరూపమై, అన్మత్పద లక్ష్యార్థమైయున్న పరిశుద్ధాత్మ అధియజ్ఞుడనబడును.

పూర్వశ్లోకమునందలి అధ్యాత్మమునకు ఈశ్లోకమునందలి అధిదైవతమునకు ఏమి భేదమున్నదని కొందఱుడుగుచున్నారు. శరీరతత్త్వములను,

వానివృత్తులను విమర్శించి తెలిసికొనలేని మూఢదశలోఁ బడియుండినది అధ్యాత్మము. విమర్శించి తెలిసికొనఁ గలిగినది అధిదైవతము.

మూ॥ అంతకాలేవ మామేవ స్మరన్ ముక్త్యా కలేవరమ్।

యః ప్యయాతి స మద్భావం యాతి నాస్త్యత్య సంశయః॥ 5

అవసానసమయమున తనలోఁ బ్రకాశించు చిత్తశాస్వరూపమైన, నామరూప గుణకర్మాదుల కతీతమైన, అస్మత్పద లక్ష్మ్యార్థమైన భగవత్తత్త్వమును మననము సేయుచు ఎవడైతే దేహమును వదలిపెట్టి పోవుచున్నాఁడో అట్టి యోగీశ్వరుఁడు అపరమాత్మ స్వరూపమును పొందుచున్నాఁడు. ఇందు సంశయములేదు.

॥ యథా నద్యస్యందమానాస్యముద్యేః

స్తం గచ్ఛంతి నామరూపే విహాయ

తథా విద్వాన్ నామరూపాద్విముక్తః

పరాత్పరం పురుషమువైతి దివ్యమ్॥

ప్రవహించుచుండు నదులు నామరూపములను వదలివేసి యెట్లు సముద్రములో అస్తమించుచున్నచో అట్లే జ్ఞానియు నామరూపములనుండి విడువబడినవాడై ఉత్తమోత్తముఁడైన దివ్యపురుషుని (పరమాత్మను) పొందుచున్నాఁడు. (ముండకోపనిషత్తు 3-2-8)

“తత్త్వప్రదీపప్రకాశం స్వాత్మానం పశ్యన్ యోగీ మత్స్యాయుజ్యమ వాప్నోతి”

యోగీశ్వరుఁడు పరతత్త్వమనెడు దీపఃపువెలుగైన స్వస్వరూపమును జూచుచు సర్వత్ర నేనని చెప్పబడు భగవత్తత్త్వముయొక్క సాయుజ్యమును పొందుచున్నాఁడు. (వాసుదేవోపనిషత్తు)

మూ॥ యం యం వాపి స్మరన్ భావం త్యజత్యంతే కలేవరమ్।

తం తమేవైతి కౌంతేయ సదా తద్భావ భావితః॥ 6.

తా॥ అవసానకాలములో ఏయేభావమును జింతించుచు దేహమును వదలుచున్నాఁడో ఆయాభావమునే పొందుచున్నాఁడు. అర్జునా! ఆభావమే

సర్వదా యోవ్యనిచేత భావింపఁబడుచుండినదో అట్టివాఁడు అవసానమున
దానినే చింతించి అభావమునే పొందుచున్నాడు. (ఈశ్వరము నారద పరివ్రా
జకోపనిషత్తు 5 ఉపదేశములో కొంచెముశబ్దభేదముతోఁ జదివినట్లు జ్ఞాపకం)

శ్లో॥ దేహవసానసమయే చిత్తే యద్యద్విభావయేత్॥

తత్రదేవ భవజ్ఞేవ ఇత్యేవం జన్మకారణమ్॥

జీవుడు మరణకాలమునఁ దనమనస్సున నేదేది భావించుచున్నాఁడో
తాను నదేయగుచున్నాఁడు. ఈవిధముగా జన్మమునకుఁ గారణమగుచున్నది.
(యోగశిఖోపనిషత్తు 1-31)

శ్లో॥ యం యం లోకం మనసా సంవిభాతి

విశుద్ధసత్త్వః కామయతే యాంశ్చ కామాః

తం తం లోకం జయతే తాంశ్చ కామాం

స్తస్మాదాత్మజ్ఞం హ్యర్చయేద్భూతికామః॥

పరిశుద్ధాత్మస్వరూపుడైన యోగీశ్వరుఁడు మనస్సుచేతవియేలోకమును
స్ఫురింపఁజేయుచున్నాఁడో యేకొరికల గల్పించుచున్నాఁడో అయాలోకముల
ను, ఆకొరికలను సైతము జయించుచున్నాడు. అందువలన శుభప్రాప్తిఁ గోరి
నవాఁడు ఆత్మజ్ఞుని పూజింపవలయునుగదా? (ముండకోపనిషత్తు 3-1-10)

యోగి తనలోపల విస్తానమును సర్వదా భావించుచున్నాఁడో అతని
కాస్థానము చరమదశయందును వశపడియుండునని యిందువలన ఋజు
వగుచున్నది.

మూ॥ తస్మాత్సర్వేషు కాలేషు మామనుస్మర యుధ్యచ॥

మయ్యర్చితమనోబుద్ధిగ్మామేవైష్యస్యసంశయః॥

7.

అందువలన సర్వకాలములయందు అస్మత్పదలక్ష్యార్థమైన పరమాత్మ
తత్త్వమును ఉచితరీతిని జింతింపుము. శత్రువులను లెస్సగఁ బ్రహరింపుము
(జ్ఞానికి కామాదులే శత్రువులని యిదివఱకు 27 అ. 39 శ్లోకములో జెప్పబడి
నది.) మనస్సును, బుద్ధిని అంతర్వీధియందు ఊర్వస్థానమున నేననిపేర్చిన
బడిన పరిశుద్ధాత్మయందు కలిపివేసినవాడవై ఆపరిశుద్ధాత్మ నే పొందఁగలవు.
(ఇందుకు) సంశయములేదు. (ఈశ్వరములో జ్ఞానకర్మ యోగముల రెంటి
ప్రయోజనము వర్ణింపబడినది.)

మూ॥ అభ్యాసయోగయుక్తేన చేతసా నాన్యగామినా

పరమం పురుషం దివ్యం యాతి పార్థానుచింతయన్॥ 8.

తా॥ అర్జునా! అభ్యాసయోగముతోఁ గూడినట్టియు, ఇంతకంటె వేఱు దారిఁ దొక్కనట్టియు మానసముతో (భగవత్తత్త్వమును) మననము సేయు చుండువాఁడు దివ్యమైన పరమాత్మను పొందుచున్నాఁడు. (సారూప్యమును జెందునని భావము.) ఈశ్లోకములో ను జ్ఞాన కర్మయోగముల రీతులే వర్ణింప బడినవి.

మూ॥ కవిం పురాణమనుశాసితార మబోరణీయాంసమనుస్మరేద్యః

సర్వస్యధాతారమచింత్యరూప మాదిత్యవర్ణం తమసః పరస్తాత్॥ 9.

మూ॥ పృథాణకాలే మనసాచలేన భక్త్యాయుక్తోయోగబలేనచైవ

ధ్రువోర్మధ్య ప్రాణమావేశ్య సమ్యక్ స తం పరం పురుషముపైతి దివ్యమ్॥

తా॥ దేహమును విడిచివెళ్లఁబోవు సమయములో భక్తితోఁగూడినవాడై చలింపని మనస్సుతోను, ముఖ్యముగ యోగబలముతోను భూమధ్యస్థాన మున ప్రాణవాయువులను సమావేశముగావించి బాహ్యంతరముల సమస్త వృత్తులను గుణదోషముల నెఱిగినట్టియు, సవాతనమైనట్టియు, సర్వమును శాసించునట్టియు, అణువుకంటె సూక్ష్మమైనట్టియు, సర్వమును ధరించి యుండునట్టియు, అట్టి ఓట్టిదని మనస్సుచే జిఁతింపరానట్టియు, గాఢాంధకారమునకంటె వేఱైన సూర్యమండలమువలెఁ బ్రకాశమానమైనట్టియు, అస్వస్వరూపమును ఏవదైతే ఉచితరీతిని లెస్సగఁ జింతించుచున్నాఁడో అట్టి యోగీశ్వరుఁడు దివ్యమైన అపరమాత్మను పొందుచున్నాడు.

మూ॥ యదక్షరం వేదవిదో వదంతి విశంతి యద్యతయో వీతరాగాః॥

యదిచ్ఛంతో బ్రహ్మచర్యం చరంతి తతే పదం సంగ్రహేణ ప్రవక్ష్యే॥

తా॥ తత్త్వజ్ఞానులు (జ్ఞానయోగులు) దేనినైతే అక్షరపరబ్రహ్మ (నాశరహితము) అని చెప్పుచున్నారో, రాగాది గుణములు వదలివేసిన యతిశ్యరులు (అభ్యాసయోగులు) దేని నుపాసించుచున్నారో, దేనిని వాంఛించినవారు (ముముక్షువులు) బ్రహ్మచర్యము నాచరించుచున్నారో అపదమును లెస్సగ గ్రహించురీతి నీకు బాగుగఁ బెప్పఁబోవుచున్నాఁడను.

మూ॥ సర్వద్వారాణి సంయమ్య మనో హృది నిరుధ్యచ।
 మూర్ధ్వాధాయాత్మనః పాణమాస్థితో యోగధారణామ్।

ఓమిత్యేకాక్షరం బ్రహ్మ వ్యాహరణ మామనుస్మరణ।
 యః ప్రయాతి త్యజన్ దేహం స యాతి పరమాం గతిమ్॥ 13.

తా॥ మనస్సు అంతర్వీధినుండి బాహ్య వ్యాపారములకుఁ జరించుబాట లేవేవికలవో ఆద్వారములనన్నిటిని స్వాధీనపెట్టుకొని, మనస్సును హృదయ గోళమునందే నిలువరించి, పాణమును తన శిరమునందు సంధించి, అంతటనిలుకడగలవాడై, యోగముద్యను ధరించి, ఏకాక్షర బ్రహ్మస్వరూపమైన పృణావమంత్రమును జపించుచు, అస్మత్పద లక్షార్థమైన భగవత్తత్త్వమును జింతించుచు ఎవ్వడైతే దేహమును విడిచి వెళ్ళుచున్నాడో అట్టివాడు పరమ పదమును బొందుచున్నాడు.

“ఓమిత్యేకాక్షరం బ్రహ్మ ధ్యేయం సర్వముముక్షుభః”

“ఓం” అని యేకాక్షర స్వరూపమైన బ్రహ్మము సర్వముముక్షుల చేత ధ్యానింపబడఁదగినది. (ధ్యానబిందూపనిషత్తు 9 శ్లోకము)

శ్లో॥ ఓంకారప్రభవా దేవా ఓంకారప్రభవాః స్వరాః।

ఓంకారప్రభవం సర్వత్రైలోక్యం సచరాచరమ్॥

దేవతలు పృణావమువలన కలిగినారు. సమస్తస్వరములు పృణావము వల్లనే కలిగినవి. మూడులోకములలో చరాచరరూపమైన వస్తుసముదాయ మంతయు పృణావమువల్లనే కలిగింది. (ధ్యానబిందూపనిషత్తు 16 శ్లో.)

శ్లో॥ హృత్పద్మకర్ణికామధ్యే స్థిరదీపనిభాకృతిమ్।

అంగుష్ఠమాత్యమచలం ధ్యాయేదోంకారమీశ్వరమ్॥

హృదయకమలమున కర్ణికామధ్యమున బొటనవేళైడు పరిమాణము తో స్థిరమై వెలుగు దీపమువలె నిశ్చలముగనుండు పృణావరూపుడైన పరమేశ్వరుని ధ్యానింపవలయును. (ధ్యానబిందూపనిషత్తు 19 శ్లో.)

శ్లో॥ గమాగమస్తం గమనాదీశున్య మోంకారమేకం రవికోటిదీప్తిమ్।

పశ్యంతి యే సర్వ జనాంతరస్తం హంసాత్మకం తే విరజా భవంతి॥

చరాచరములైన వస్తువులన్నిటియందుండునట్టియు, సంచారాదీక్రియలు లేనట్టియు, క్షణిసూర్యుల పృథాకముతో సమస్తజనులయందు హంసస్వరూపముననుండునట్టియు అద్వితీయమైన ఓంకారము నెవరు చూచుచున్నారో అట్టివారు వైరాగ్య పురుషులగుచున్నారు. (భాగవతబిందూపనిషత్తు 24శ్లో.)

శ్లో॥ భుగ్ధోర్మధ్యే లలాటేతు నాసికాయాస్తు మూలతః॥

జానీయాదమృతం స్థానం తద్బ్రహ్మయతనం మహత్॥

నెసట రెండు కనుబొమలకు నడుమ నాసికయొక్క మూలభాగమున మోక్షస్థానమును తెలిసికొనవలయు. అది పూజనీయమైన బ్రహ్మమందిరము (భాగవతబిందూపనిషత్తు 40శ్లో.)

శ్లో॥ దృష్టిః స్థిరా యస్య వినా సదృశ్యం

వాయు స్థిరో యస్య వినా పృథుత్వమ్॥

చిత్తం స్థిరం యస్య వినావలంబం॥

స బ్రహ్మ తారాంతర నాదరూపః॥

దృశ్యము లేకపోయినను దెనిలో దృష్టి స్థిరముగ నిలుచుచున్నదో, పృథుత్వము చేయకున్నను దెనిలో వాయువు స్థిరముగ నిలుచుచున్నదో ఆశయము లేకున్నను దెనిలో మనస్సు స్థిరముగ నిలుచుచున్నదో, తారకయోగమునందలి అనాదరూపమే పరబ్రహ్మము (నాదబిందూపనిషత్తు 56)

“ఓం నమో నారాయణాయేతి తారకం చిదాత్మక మిత్యూపాసితవ్యమ్॥ ఓమిత్యేకాక్షరమాత్మస్వరూపమ్”

“ఓం” అనెడు ఏకాక్షరము అత్మస్వరూపము. జన్మసాగరమునుండి తరింపజేయునది. జ్ఞానస్వరూపమైనది, దానిని “ఓం నమోనారాయణాయ” యని ధ్యానింపవలయును. (తారసారోపనిషత్తు 1 పాదః)

శ్లో॥ తైలధారామివాచ్ఛిన్నం దీర్ఘమంటానినాదవత్॥

ప్రణవస్యధ్వనిస్తద్వత్తదగ్రం బ్రహ్మచోచ్యతే॥

జ్యోతిర్మయం తదగ్రంస్యాదవాఞ్మయం బుద్ధిసూక్ష్మతః॥

దదృశుర్దేవ మహాత్మానో యస్తం వేద స వేదవితే॥

తైలధారవలె ఏడతగనిదై ఘంటానాదమువలె దీర్ఘముగ ప్రణవము ధ్వనించుచున్నది. దాని యగ్రము బ్రహ్మమని చెప్పఁబడును, అట్టి యగ్ర

ము జ్యోతిస్వరూపమగును. అది ఇట్టిదని సూక్ష్మబుద్ధివలన గ్రహింపవలయును. మాటలతో వర్ణించుటకు వీలుపడదు. దానిజూచినవారు మహాత్ములు. దాని నెఱిగినవాడు తత్త్వజ్ఞుడు.

(యోగసూత్రమునిషత్తు 80-81 శ్లో.)

శ్లో॥ వామ దక్షే నిరుంధంతి ప్రవిశంతి సుషుమ్నయా।

బ్రహ్మరంధ్రం ప్రవిశ్యాంతస్తే యాంతి పరమాం గతిమ్॥

ఇదాపింగళానాడులను నిరోధించుచున్నారు. సుషుమ్నానాడి ద్వారా బ్రహ్మరంధ్రమును ప్రవేశించుచున్నాడు. వారు లోపల ప్రవేశించి మోక్షము పొందుచున్నారు (యోగశిఖోపనిషత్తు 6 అ. 34 శ్లోకము)

మూ॥ అనన్యచేతాస్మతతం యో మాం స్మరతి నిత్యశః।

తస్యాహం సులభః పార్థ నిత్యయుక్తస్య యోగినః॥

14

తా॥ అర్జునా! ఆన్యమార్గమునఁబోక లక్ష్యమునందే స్థిరపడిన చిత్తము గలవాడై నిరంతరము ఆస్మత్పద లక్ష్యార్థమైన భగవత్తత్త్వము ఎవఁడు నియతముగఁ జింతించుచున్నాడో అట్టి నియమముతోఁ గూడిన యోగికి అంతర్యామియైన ఆపరమాత్మ లెస్సగ లభించుచున్నది. (అభ్యాసయోగము వలన చిత్రోపశమము, జ్ఞానయోగమువలన తత్త్వప్రాప్తి కలుగుచున్నదని తెలియవలయును)

శ్లో॥ మామనుస్మరతస్పితం మయ్యేవాత్ర విలీయతే।

సర్వజ్ఞత్వం పరేశత్వం సర్వసంపూర్ణశక్తితా।

అనంత శక్తిమత్త్వంచ మదనుస్మరణాప్భవేత్॥

నన్నుద్ధానించు యోగీశ్వరుని మనస్సు నాయంద్లే కలిసిపోవుచున్నది. నన్ను స్మరించుటవలన (అయోగీశ్వరుడు) సర్వజ్ఞుఁడు, పరమేశ్వరుఁడు, సర్వసంపూర్ణశక్తిమంతుడు, అనంతశక్తిమంతుఁడు అగుచున్నాడు.

(యోగశిఖోపనిషత్తు 3అ. 25 శ్లో.)

మూ॥ మాముపేత్య పునర్జన్మ దుఃఖాలయమశాశ్వతమ్।

నాప్పువంతి మహాత్మానస్సంసిద్ధిం పరమాం గతాః

15

తా॥ అస్మత్పద లక్ష్యార్థమైన పరమాత్మతత్త్వమును పాపించి శ్రేష్ఠమైన జ్ఞానోపలబ్ధిని లెస్సగ పొందియుండు మహాత్ములు అశాశ్వతమైనట్టియు, దుఃఖనిలయుమైనట్టియు పునర్జన్మమును పొందరు.

మూ॥ అబ్రహ్మభువనాల్లోకాః పునరావర్తినోఽర్హున

మాముపేత్యతు కౌంతేయ పునర్జన్మ న విద్యతే॥

16.

తా॥ “బృహవృద్ధే” అనుసూత్యమువలన భూతజాలములను వృద్ధిపఱచునదిబ్రహ్మ. అందువలన తిగుణాత్మికమైన మాయతోఁగూడినది, శబ్దరూపములు కలిగినవిబ్రహ్మ. ఇట్టిసగుణబ్రహ్మయొక్క స్థితియు, దానికీపలనుండు సమస్తదృశ్య వస్తువుల యునికియు మనోబుద్ధింద్రియములకు గోచరించుచున్నవికాబట్టి అర్హువా! బ్రహ్మ భువనము (సత్రా) మొదలుకొని యీవల మనోబుద్ధింద్రియములచేఁ బూడఁబడు సర్వవస్తువులు మరల జన్మమునకువచ్చు స్వభావము కలిగియున్నవి ఓ కౌంతేయా! అస్మత్పదలక్ష్యార్థమైన భగవత్తత్త్వమును పొందినమీదట మఱుజన్మము కలుగదు.

మూ॥ సహస్రయుగపర్యంత మహర్వద్బ్రహ్మణో విదుః॥

రాత్రిం యుగసహస్రాంతాం తేఽహోరాత్రవిదో జనాః॥ 17.

తా॥ 1. ఈలోకమునకంటె చాలపైన ఎచ్చటనో సత్యలోకమని యొకటియుండును. అలోకమునుపాలించు ప్రభువు చతుర్ముఖబ్రహ్మ. భూలోకములో సర్వభూతములను పుట్టించినవాఁడీయనయే. భూలోకవాసులకు వేయి చతుర్ముగములుకాగా బ్రహ్మదేవునికి ఒక్కపగలు, మానవులకు మఱియొక్క వేయి చతుర్ముగములుకాగా అబ్రహ్మకొకరాత్రియగును. (అని పారాణికస్వాముల మతము) ఇట్లు బ్రహ్మదేవునియొక్కపగలు, రాత్రి యెవరు తెలిసికొనుచున్నారో అజనులు అహోరాత్రముల నెఱిగినవారు (ఈలోకము భారత. శాంతి. 231 అధ్యాయములో జదివినట్లు జ్ఞాపకము.)

“దైవేయుగసహస్రేద్వే బ్రాహ్మకల్పోతు తౌన్మణామ్.”

రెండువేల దివ్యయుగములు బ్రహ్మ కొకదినము. అవి మనుష్యులకు రెండుకల్పములు. (అమరకోశము,)

“చతుర్ముగసహస్రాక్షీ బ్రహ్మణో దివా భవతి తావతా కాలేన పునస్తస్య రాత్రిర్భవతి ద్వే అహోరాత్రే ఏకందినంభవతి”

వేయిచతుర్ముగములు బ్రహ్మకొక పగలగుచున్నది. మరల అంత మాత్రము కాలముచేత ఆబ్రహ్మకు రాత్రియగుచున్నది. పగలు, రాత్రి రెండు కలిసి ఒకదినమగుచున్నది. (మహానారాయణోపనిషత్తు 3 అధ్యాయం)

ఈ కాలములో గ్రంథములు చదువుకొని యిట్టి యహోరాత్రముల దెలిసికొనిన స్వాములు తఱుచు కనబడుచున్నారు. కాని స్వతంత్ర జ్ఞానముతో దెలిసికొనిన స్వాములు కనబడుట దుర్లభము.

2. “బృహవృద్ధే” అను సూత్రమువలన సమస్త భూతములు దేనిచే వృద్ధి నొందింపబడుచున్నవో అది బ్రహ్మ యనబడును. వృద్ధిసేయునది రజోగుణము కనుక ఇదిరజోగుణ ప్రధానమని తలపబడును. అందువలన తిగునాత్మికమైన మాయతోగూడి పృథివీశరీరమునందును ప్రణవరూపమున ధ్వనించుచు ఇరువదినాలుగు తత్త్వములతో గూడిన స్థూల శరీరములను వృద్ధిసేయుచున్నది. రక్షించుచున్నది. ఈ కారణము చేతనే యిది సగుణ బ్రహ్మమనియు, శబ్దబ్రహ్మమనియు, బేర్కొనబడుచున్నది. అని వేదాంత స్వాములు చెప్పుదురు.

యుగము, యుగ్యము, యుగళము అను పదముల కన్నిటికిని ఒకటే యర్థము. “యుజిర్ యోగే” అను సూత్రమువలన యుగమనగా జోడుగ గూర్చబడిన దానికి బేరగును. దీనిని తెలుగులో జత, జంట, దంట, జోడు అని చెప్పుదురు. వేదాంతులు ద్వంద్వమందురు అందువలన శీతోష్ణములు క్షుత్తిపాసలు, జరామరణములు, బంధమోక్షములు సుఖదుఃఖములు, హర్ష శోకములు, ఇచ్ఛాద్వేషము మొదలైన ద్వంద్వములన్నియు యుగములన బడును. సహస్రమనగా వేయికిని, అధికసంఖ్యకును భేరగును.

సగుణబ్రహ్మ రజోగుణ ప్రధానమైనను ఎల్లవేళల రజోగుణమొక్కటే నిలిచియుండుటలేదు కొంతకాలము సత్త్వగుణము మిశ్రమమగుచున్నది. అప్పుడు కార్యకార్యములను విధినిషేధములను గుర్తించునంతటి మతి ప్రకాశము కలిగియుండును. ఈ కాలమును “పగలు” అని తలపవచ్చును. ఈపగటికాలము ముగియులోపల జీవులకనేక ద్వంద్వములు (యుగ

ములు కడచిపోవుచున్నవి. మఱికొంతకాలము సత్త్వగుణము నణచివేసి యీరజోగుణమునందు తమోగుణము సంక్రమించుచున్నది, అందువలన మత్రిప్రకాశము తగ్గిపోయి ఏకార్యము చేయవచ్చునో యేదిచేయరాదో తెలిసికొనలేకుండునట్లు ఆజ్ఞానాంధకారము ఆవరించుచున్నది జ్ఞానబ్యోతి మఱుగుపడి పోవుచున్నది. ఈ కాలము సగుణబ్రహ్మకు రాత్రియని తలపవచ్చును, ఇట్టి రాత్రియందును జీవులకనేక ద్వంద్వములు (యుగములు) కడచి పోవుచున్నవి. ఈవిధముగా సగుణబ్రహ్మయొక్క పగలనగానేమో, రాత్రియనగానేమో ఈరెంటి నెవరైతే తెలిసికొనుచున్నారో అట్టి జనులు అమోరాత్యముల నెఱిగినవారు అని వేదాంతస్వాములమతము.

మూ॥ అవ్యక్తాద్వ్యక్తయస్సర్వాః పృథవంత్యహరాగమే।

రాత్ర్యాగమే పృథీయంతే తత్రైవావ్యక్తసంజ్ఞకే॥ 18.

పగలురాగా మానసేంద్రియములకు గోచరింపని దశనుండి సర్వభూతములు ఇంద్రియగోచరములగుచున్నవి. రాత్రిరాగా మరల అవ్యక్తదశయందే గలిసిపోవుచున్నవి. పృథ్యాగత్మ వృత్తిజ్ఞానముతో గూడినప్పుడు సర్వవిషయములు గోచరించుచున్నవి. తమస్సుచే కప్పబడినప్పు డెదియు గోచరముగాదు.

మూ॥ భూతగామస్స ఏవాయం భూత్వా భూత్వా పృథీయతే।

రాత్ర్యాగమేవతః పార్థ పృథవంత్యహరాగమే॥ 19.

తా॥ అర్జునా! స్థావరజంగమ స్వరూపలక్షణములతో గూడిన ఆభూతజాలమే పలుసారులు సంభవించుచుండి సగుణబ్రహ్మయొక్క రాత్రికాలమురాగాస్యాతంత్యములేకయే అవ్యక్తదశయందు లీనమగుచున్నది. పగటి కాలమువచ్చినప్పుడు మరల సంభవించుచున్నది.

మూ॥ పరస్తస్మాత్తు భాదౌఽన్యోఽవ్యక్తోఽవ్యక్తాత్సనాతనః

యస్ససర్వేషు భూతేషు నశ్యత్సు న వినశ్యతి॥ 20

తా॥ సర్వభూతములయొక్క అదృశ్యభావమైన అసగుణబ్రహ్మకంటె వేతైనట్టియు, శేష్మైనట్టియు, మనోబుద్ధింద్రియమలచే జూడరానట్టియు భావమేదికలదో అట్టినిర్గుణపరమాత్మయొక్క భావము సనాతనమైనది.

సర్వభూతములు నాశముగావింపఁ బడుచుండగా ఆపరమాత్మ భావము నాశము చేయఁబడదు.

శ్లో॥ భూతగామశరీరేషు నశ్యత్సు న వినశ్యతి
అజో నిత్యశ్శాశ్వతశ్చ నిర్గుణో నిష్కళస్తథా॥
ద్విర్ద్వాదశేభ్యస్తత్తైవభ్యః శ్వాతో యః పంచవింశకః॥
పురుషో నిష్క్రియఃప్రైవ జ్ఞానదృశ్యశ్చ కథ్యతే॥

స్థూలశరీరమునందు ఇరువదినాలుగు తత్త్వములకంటె ఎవడు విశ్వాతుడై యున్నాడో అతడిరువదయైదవ తత్త్వమగు ఆత్మయని చెప్పబడును. ఆయన జన్మములేనివాడు, శాశ్వతుడు, నిత్యుడు, గుణరహితుడు, నిష్కళాస్వరూపుడు, క్రియారహితుడు, జ్ఞానయోగముచే బాడదగినవాడు, భూతకోటుల శరీరములు నశించిపోవుచుండగా తాను వినాశమునొందక యథారీతి నుండువాడు. (భారత. శాంతి 340అ. 23-24శ్లో)

శ్లో॥ వినశ్యత్సు చ భూతేషు న భయం తస్య బాయతే॥
క్లిశ్యమానేషు భూతేషు న స క్లిశ్యతి కేనచిత్॥

భూతములు నశించుచుండగా ఆయనకు భయముపుట్టదు. భూతములు సంకటపడుచుండగా ఆయన దేనిచేతనైన సంకటపడడు.

(అనుగీత 4అ. 27శ్లో)

మూ॥ అవ్యక్తోఽక్షర ఇత్యుక్తస్తమాహుః పరమాం గతిమ్॥

యం ప్రాప్య ననివర్తంతే తద్దామ పరమంమమ॥ 21.

తా॥ అవాఙ్మానసగోచరము, నాశరహితము అని యేది చెప్పఁబడుచున్నదో దానిని ఉత్తమగతియని చెప్పుదురు యోగులు దేనిని ప్రాపించిన తరువాత తిరిగి జన్మమునకురారో అది యస్మత్పద లక్ష్మ్యార్థమైన పరమాత్మ తత్త్వమునకు నిలయము.

మూ॥ పురుషస్స పరఃపార్థ భక్త్యా లభ్యస్తవనస్యయా॥

యస్యాంతస్థాని భూతాని యేన సర్వమిదం తతమ్॥ 22.

తా॥ అర్జునా! సమస్తభూతములు ఎవనిలోపల నిలిచియున్నవో, ఈ సర్వజగత్తు ఎవనిచే వ్యాప్తమైయున్నదో ఆయన పరమపురుషుడు. తనకంటె

వేఱుగ మఱియెచ్చటనో దేవుడనేవాడొక డున్నాడను విశ్వాసమును మాను
కొని తనయందే వెలుగొందు చిత్కళాస్వరూపమును సేవించుటచేతనే లభిం
పదగినవాడు.

మూ॥ యత్యకాలే త్వనావృత్తిమావృత్తిం చైవ యోగినః

ప్రయాతా యాంతి తం కాలం వక్ష్యామి భరతర్షభ॥ 23.

తా॥ అర్జునా! ఏకాలమున శరీరములను వదలిపోయిన యోగీశ్వరులు
జన్మరాహిత్యమును పొందుచున్నారో యేకాలమున బోయిన యోగులు పున
ర్జన్మమునకు బోవుచున్నారో అకాలమును చెప్పబోవుచున్నాడను.

మూ॥ అగ్నిర్జ్యోతిరహశ్శుక్లష్టణ్మాసా ఉత్తరాయణమ్॥

తత్య ప్రయాతా గచ్ఛంతి బ్రహ్మ బ్రహ్మవిదో జనాః॥ 24.

తా॥ అగ్నియందును, జ్యోతియందును, పగటికాలములోను, శుక్లపక్ష
మునందును, (మకరమాసము మొదలు ఆఱునెలలుగల) ఉత్తరాయణము
నందును, దేహము విడిచి వెళ్లిపోయిన బ్రహ్మజ్ఞాన స్వాములు బ్రహ్మపదము
పొందుదురు. (కొందఱు స్వాములు అగ్నిసంస్కారము చేతనే పరమపదము
పొందుదురు. మఱికొందఱు స్వాములు సూర్యమండలము ద్వారా పోయి
బ్రహ్మలోకము చేరుదురని వదంతి.)

వివ॥ అమౌరాత్యములు, శుక్ల కృష్ణపక్షములు, ఉత్తర దక్షిణాయన
ములు కాలపరిమానమునందు సమానములుగ నున్నవి. పగలు చచ్చినన్ని
జీవులు రాత్రికూడ చచ్చుచుండునని యెవరైనను ఒప్పుకొనుచున్నారు.
పక్షములగుండు, ఆయనములయందు ఇంచుమించుగ నిల్లేయుండును.
పగటికాలములోను, శుక్లపక్షములోను, ఉత్తరాయణములోను, చచ్చిన స్వా
ములందఱు బ్రహ్మపదము జేరుదురనిన లోకములో పుట్టి గిట్టుచుండు
స్వాములలో నూటికేబది మంది బ్రహ్మపదము జేరుదురని నమ్మవలసి
వచ్చును.

“పింగళాయా ఇడాయాంతు వాయోసంక్రమణం తు యత్

తదుత్తరాయణం ప్రాక్తం మునే వేదాంతవాదిభిః”

ఓ మునింద్రా! హంస పింగళానాడి నుండి యిడానాడియందు సంక్ర
మించుట యేదికలదో అది యుత్తరాయణమని వేదాంతశాస్త్రజ్ఞులచే జెప్ప
బడినది. (బాబాలదర్శనోపనిషత్తు 4 ఖం. 40-41 స్లో.)

“నిశ్శాస్త్రోచ్ఛ్వాసనం సర్వం మాసానాం సంక్రమో భవేత్”

నాసామార్గమున వాయువును బయటికి విడుచుట, లోపలికి పీల్చు కొనుట ఇదంతయు మాసములయొక్క సంక్రమణమగును.

(జాబాలదర్శనోపనిషత్తు 4 ఖం. 45 శ్లోకము.)

మతీయు అగ్నియనగా తపస్సుచే గలిగిన వేడిమి (జ్ఞానాగ్ని) జ్యోతి యనగా జ్ఞానజ్యోతి, పగలనగా సత్త్వగుణ సాంకర్యముచేగలిగిన మతిప్రకాశము, ఇట్టివేళలయందు నిర్మాణముజెందిన బ్రహ్మజ్ఞానులు బ్రహ్మపదము పొందుదురు, పరిపూర్ణజ్ఞానికి దేశకాలవస్తు పరిచ్ఛేదములులేవు. అనివేదాంత స్వాములందురు.

తారకయోగులకు చిన్మూద్రయందు అగ్నిమండలములు, జ్యోతిర్మండలములు, పగలు సామాన్యముగ గనబడుచుండు విషయమే. ధమని నాడి యెఱుపువర్ణముకలిగియుండును. సిరానాడి మలినవర్ణము కలిగియుండును. కేశనాళికలు మిశ్రవర్ణము కలిగియుండును. సుమమ్నానాడి ధవళవర్ణము కలిగియుండును. తానాడిస్థానమే శుక్లము. షడాధారము ద్వారా హంస ఊర్ధ్వముఖముగా నడచుట ఉత్తరాయణము. ఇట్లు చెప్పబడిన మార్గముల ద్వారా పోయిన బ్రహ్మజ్ఞానులు బ్రహ్మపదము జెందుదురు.

మూ॥ ధూమో రాత్రిస్తథా కృష్ణః షణ్మాసా దక్షిణాయనమ్।

తత్ర చాంద్రమనం జ్యోతిర్లోగీ ప్రాప్య నివర్తతే॥ 25.

తా॥ పాగ, రాత్రి, అదేవిధముగ కృష్ణపక్షము, (కర్కటము మొదలు అఱునెలలతోగూడిన) దక్షిణాయనము. ఇట్టిమార్గములయందు పోయినయోగి చంద్రసంబంధమైన జ్యోతినిగూడి మరల జన్మమునకు వచ్చుచున్నాడు.

వివ॥ తారకయోగి సంపూర్ణముగా తర్పితు కాకముందు ఆరంభభద్ర లో కొంతకాలమువఱకు దహరాకాశమున అప్పుడప్పుడు పాగవంటి లక్ష్మీము కనబడుచుండును. కొందఱు దీనినే పాగయందురు. ఒకప్పుడు గాఢమైన చీకటి కనబడును. దీనిని కృష్ణపక్షమందురు. ఒకప్పుడు తమోగుణ సాంక ర్యముచే అజ్ఞానాంధకారము కప్పుకొని మతిప్రకాశమును తగ్గించును. దీనిని రాత్రియందురు. ఇడానాడినుండి హంస పింగళానాడియందు సంక్రమించు ట దక్షిణాయణమని జాబాలదర్శనోపనిషత్తు 4 ఖండములో జెప్పబడినది.

అదిగాక పదాధారమునందు హంస అధోమార్గమున జరించుట దక్షిణాయన మని కొందఱు యోగీశ్వరులు చెప్పుదురు. బ్రహ్మనిష్ఠ పర్యాప్తముకాని యోగికే తఱుచు అవసానమున నిట్టివి సంభవించుచుండును.

మఱియు చంద్రబ్యోతియనగా చల్లదనముతోగూడిన చిబ్బోతియనియు జెప్పుదురు. తపశ్శక్తి తక్కువగనున్న యోగికే అవసానకాలములో శరీరమున చల్లదనము కలుగుచున్నది. అందువలన శ్లేష్మవాతములచే నాదులకు అపరోధ మేర్పడుచున్నది. జీవతత్త్వము అభోగికి తిరుగవలసి వచ్చుచున్నది. కనుకనే ఇట్టి అపరిపక్వయోగి పుర్ణస్థమునకు తిరుగవలసి వచ్చుచున్నది.

మూ॥ శుక్లకృష్ణ గతిహ్యేతే జగతః శాశ్వతే మతే।

ఏకయా యాత్యనావృత్తిమన్యయాఽఽవర్తతే పునః॥ 26.

తా॥ జ్ఞానప్రకాశమే వెలుతురు, అజ్ఞానాంధకారమే చీకటి. ఇటుల వెలుతురుమార్గము, చీకటిమార్గము అనెడి యారెండుమార్గములు జగత్తునకు ఎల్లప్పుడీకి ఉండినవెయని తలపబడినవి. అందులో ఒకటైన వెలుతురు మార్గముచే యోగి జన్మరాహిత్యమును పొందుచున్నాడు. వేరొకటైన చీకటిమార్గముచే మరల జన్మమునకు వచ్చుచున్నాడు.

మూ॥ నైతే సృతి పార్థ! జానన్ యోగీ ముహ్యతి కశ్చన

తస్మాత్సర్వేషు కాలేషు యోగయుక్తో భవార్హున॥ 27,

తా॥ ఓ పార్థ! వెలుతురు మార్గము (జ్ఞానమార్గము) చీకటిమార్గము (అజ్ఞానమార్గము) అనెడి యారెంటిని తెలిసికొనిన యోగి యొకానొకప్పుడైనను మనోవైకల్యమును పొందడు. అందువలన అర్హునా! నీవు ఎల్లవేళల యందు యోగముతో గూడినవాడవై యుండుము. (కర్మయోగము, జ్ఞానయోగము పర్యాప్తముగ సాధించిన పిమ్మట పునరావృత్తిలేదన్నమాట)

మూ॥ వేదేషు యజ్ఞేషు తపస్సుచైవ

దానేషు యత్పుణ్య పలం పృదిష్టమ్

అత్యేతి తత్సర్వమిదం విదిత్వా

యోగీ పరంస్థాన ముపైతి చాద్యమ్॥

28.

తా॥ (పూర్వోక్త శ్లోకరీతిగా) ఈసమాచారమంతయు తెలిసికొనిన యోగీశ్వరుడు వేదములయందును, యజ్ఞములయందును, తపావృత్తులయందును,

దానములయందును, విపుణ్యభలముండనని చెప్పబడినదో దాని సంతతిని దాటివేసి పొవుచున్నాడు. అన్నిటికి మొదటిదైన పరమాత్మస్థానమును పొందుచున్నాడు.

“అద్యం” అనుటచే జ్ఞానాజ్ఞానములకంటె పరమాత్మ విలక్షణమైనదని తెలియవలయును. అ చెట్ల ని న “నాజ్ఞానము” అనుటచే జ్ఞానము నా కంటె వేరైనదనియు, నేను జ్ఞానమునకంటె విలక్షణుడననియు అర్థమగుచున్నది. అదిగాక ‘మనజ్ఞానే’ అనుసూత్రముచేత మనోవాపారములో జేరినది. జ్ఞానముకనుక నేను స్వస్వరూపమును బొందినప్పుడు మనస్సు నాయందు లయించుచుండ మనోవృత్తికి సంబంధించిన జ్ఞానాజ్ఞానములు నిలుచుటకు తావు లేకపోవుచున్నది. అంచువల్లనే ప ర మ ప ద ము జ్ఞానాజ్ఞానములకు విలక్షణమైనది. మొదటిదని తలపబడినది.

శ్లో॥ ఉల్కాహస్తో యథా లోకే ద్రవ్యమాలోక్య తాం త్యజేత్ |

జ్ఞానేన జ్ఞేయమాలోక్య పశ్చాజ్జ్ఞానం పరిత్యజేత్ ||

లోకములో కొఱవి చేతబట్టుకొన్నవాడు తనకుగావలసిన యర్థమును వెదకి కనుగొనినమీదట ఆకొఱవి నెట్లు వదిలివేయుచున్నాడో అట్లే యోగీ శ్వరుడు జ్ఞానముచే దెలియదగిన స్వస్వరూపమును కనుగొనినమీదట జ్ఞానమును వదిలివేయవలయును. (బ్రహ్మవిద్యోపనిషత్తు 36)

ఇది శ్రీమహాభారతము. భీష్మపర్వములో అక్షరపరబ్రహ్మ యోగ మనెడు ముప్పది రెండవ అధ్యాయము.

ఓం. తత్. సత్.

శత పత్రము

101

శ్రీ మహాభారతము భీష్మపర్వము 33 అధ్యాయము.

శ్రీ భగవానుడు చెప్పుచున్నాడు.

మూ॥ ఇదంత తే గుహ్యతమం పవిత్రమ్యమ్యనసూయవే।

జ్ఞానం విజ్ఞానసహితం యజ్ఞాత్వా మోక్ష్యసేఽశుభాత్॥ 1.

తా॥ అర్జునా! దేనిసతెలిసికొని నీవు అశుభస్వరూపమైన జన్మబంధము నుండి విడువబడగలదో ఆట్టి విజ్ఞానముతో గూడినట్టియు, కేవలము రహస్య మైనట్టియు జ్ఞానమును (బుద్ధియోగసూత్రమును) అసూయారహితుడవైన నీకొకై యిడిగో బాగుగ జెప్పబోవుచున్నాడను.

మూ॥ రాజవిద్యా రాజగుహ్యం పవిత్రమిదముత్రమమ్।

పృత్యక్షావగమం ధర్మ్యం సుసుఖం కర్తమవ్యయమ్॥ 2.

తా॥ ఈయోగవిద్య విద్యులలో ముఖ్యమైనది. రహస్యములలో పృథాన మయినది పవిత్రమైనది. ఉత్తమమైనది. ధర్మమునకు సంబంధించినది. నాశములేనిది. పృత్యక్షముగ ఎఱుగదగినది అభ్యసించుటకు మిక్కిలి సులభమైనది. (ఈవిద్య కష్టమైనదని యొకచోట సూచింపబడి యుండెను, పూర్వసుకృతము, గురుకటాక్షము, యోగాభ్యాసము కలిగినవారి కేవిద్యయు సులభమే కావచ్చును)

మూ॥ అగ్రద్దధానాః పురుషా ధర్మస్యాస్య పరంతప।

అప్రాప్య మాం నివర్తంతే మృత్యుసంసారవర్తని॥ 3.

తా॥ పురుషుడు సాధింపదగిన ధర్మములలో అత్యుత్తమమైనది మోక్ష ధర్మము. దానికి పూర్వసుకృతము, గురుకటాక్షము, యోగాభ్యాసము అను నవేకాక శ్రద్ధయుండుట అత్యవసరము. అర్జునా! యీ ధర్మములో శ్రద్ధను (విశ్వాసమును) నిలుపుకొనని పురుషులు అస్మత్పద లక్ష్యార్థమైన పరమాత్మ తత్త్వమును పొందజాలక మృత్యువునకు నివాసభూతమైన సంసార పద్ధతి యందే తిరుగాడుచుందురు. శ్రద్ధతో ధర్మమును సాధించుటే యిహపర సాధకము.

మూ॥ మయా తతమిదం సర్వం జగదవ్యక్తమూర్తినా।

మత్స్థాని సర్వభూతాని నచాహం తేష్యవస్థితః॥ 4.

తా॥ మనోబుద్ధిం ద్రియములకు గోచరింపక నిరాకారమై సర్వత్ర “నేను నే” ననుచు పెర్కొనబడు భగవత్తత్త్వముచే ఈ జగమంతయు వ్యాప్తమైయున్నది. సమస్త భూతములు నాయందు నిలిచియున్నవి. నేను మాత్రము ఆభూతములయందు సక్తమైయుండుట లేదు.

నేను లేకపోయినప్పుడు శరీరములు మాటాడజాలవు కనుక శరీరములలో నేనను తత్త్వముండినట్లేకదాయని కొందఱుడుగుదురు. కొన్ని యంత్రములు విద్యుచ్ఛక్తిచే వ్యాప్తములై పనిచేయుచున్నవి కాని విద్యుచ్ఛక్తి ఆయంత్రములయందు స్థిరముగ అంటుకొనియుండునదికాదు. ఈ శరీరము లయంరలి నేనుకూడ అట్లేయని తెలియవలయును.

మూ॥ నచ మత్స్థాని భూతాని పశ్యే మే యోగమైశ్వరమ్।

భూతభృన్నచ భూతస్థో మమాత్మా భూతభావనః॥ 5.

తా॥ సర్వత్ర నేను నేనని చెప్పబడు ఈశ్వరతత్త్వముయొక్క సంఘటనశక్తిని (పరాప్రకృతిని) పరిశీలింపుము. అటుల నేనైన పరమాత్మ భూతములను భరించుచున్నది. భూతములకు సత్త్వము గలిగించుచున్నది. యథార్థము విమర్శింపగా నేననెడు పరిశుద్ధాత్మయందు భూతములులేవు. భూతములయందు పరిశుద్ధాత్మలేదు.

వివ॥ పట్టనములలో విద్యుద్దీపములు వెలుగుచుండుట చూచియుండురు, వానియందు మెఱుపుశక్తి ప్రసరించుటచే కాచగోళములు (గజాకుప్పెలు) ప్రకాశించుచున్నవి. “కరెంటుమిషన్” అగిపోగానే మెఱుపుశక్తియందు

కాచగోళములులేవు, కాచగోళములయందు మెఱుపుశక్తిలేదు. రాత్రికాలము లో లోకమువెన్నెలచే వ్యాప్తమగుచున్నది. తెల్లవాఱినపిమ్మట చూతముకదా వెన్నెలలో లోకములేదు, లోకములో వెన్నెలలేదు, పరాప్రకృతిచేశరీరాత్మలకు సంయోగము కల్పింపబడినప్పుడు ఆత్మయందు శరీరములుండినట్లు శరీరములయందు ఆత్మయుండినట్లు స్వభావముచేత కనబడుచుండును. మరల శరీరాత్మలు వియోగముజెందునమయమురాగా ఆత్మయందుశరీరములులేవు. శరీరములయందు ఆత్మలేదు. ఈశ్వరత్వముయొక్క సంఘటనశక్తియిట్టిదే.

మూ॥ యథాకాశస్థితో నిత్యం వాయుస్సర్వత్యగో మహాః।

తథా సర్వాణి భూతాని మత్స్థానీత్యుపధారయ॥ 6.

తా॥ ఏల్లెడల వ్యాపించు స్వభావముగల మహావాయువు ఆకాశమునం దెట్లున్నదో అట్లే సమస్తభూతములు నేననెడు పరమాత్మయందు ఉన్నవని తెలిసికొనుము.

వివ॥ ఆకాశములోగాలి, మేఘములు, పక్షులు, విమానములు ఎన్నెన్నో సంచరించుచున్నవికాని; ఆకాశమున కంటుకొనినది అందులో నొక్కటియులేదు. ఆకాశముగూడ వానిలో దేనికిని అంటునదికాదు. నేననెడు పరిశుద్ధాత్మ ఆకాశమువలె నిర్మలమైనదికనుక దీనియందు భూతములున్నను భూతములు, అత్మ ఒకదానితో నొకటి సక్రతఃజెందుటలేదని భావము.

శ్లో॥ మాతా పితాచ తనయాశ్చ నమే కదాచిత్।

జాతం మృతం నచ మనో నచ మే కదాచిత్।

నిర్వాకులం స్థిరమిదం పరమార్థతత్త్వమ్।

జ్ఞానామృతం సమరసం గగనోపమోఽహమ్॥

తల్లిదండ్రులు, కుమారులును నాకొకప్పుడునులేరు. జననమరణములులేవు. మనస్సుసైతము నాకొకప్పుడునులేదు. వ్యాకులము కానట్టియు, స్థిరమైనట్టియు, జ్ఞానస్వరూపమైనట్టియు, అమృతస్వరూపమైనట్టియు, సర్వసమత్వము కలిగినట్టియు, ఆకాశమువలె నిర్మలమైనట్టియు ఈపరమాత్మ తత్త్వము నేను. (అవధూతగీ, 3-15)

మూ॥ సర్వభూతాని కౌంతేయ ప్రకృతిం యాంతి మామికామ్।

కల్పక్షయే పునస్తాని కల్పాదౌ విస్మజామ్యహమ్॥ 7.

తా॥ అర్జునా! కల్పాంతమున సమస్తభూతములు ఆత్మీయమైన పరాపర కృత్యముందు కలిసిపోవుచున్నవి. మరల కల్పాదియందు ఆభూతములన్నియు (సగుణబ్రహ్మనైన) నాచే సృజింపబడుచున్నవి. (పరమాత్మయందు త్రిగుణాత్మికమైన పరాపరకృతి చేరుటచేతనే ఉత్పత్తిస్థితి లయములు జరుగుచున్నవని భావము.)

మూ॥ పరకృతిం స్వామవప్తభ్య విస్వజామి పునః పునః॥

భూతగ్రామమిమం కృత్స్నమవశం పరకృతేర్వశాత్॥ 8.

తా॥ ఈసమస్తమైన భూతజాలము పరకృష్టమైన కర్మచే ఏర్పడిన స్వభావమునకు వశపడియున్నది. అందువలన స్వాతంత్ర్యమును కోలుపోవుచున్నది. అస్మత్పద లక్ష్మ్యార్థమైన పరిశుద్ధాత్మ తనయందలి త్రిగుణాత్మికమైన మాయ నవలంబించి ఆస్వతంత్ర్యమైన యీసమస్త భూతజాలమును మరల మరల సృజించుచున్నది. (ఈసృష్టి కార్యమునకు పరకృతి మాత్రమే కర్తయగుచున్నది. పరిశుద్ధాత్మ కర్తకాదు)

మూ॥ నచ మాం తాని కర్మాణి నిబధ్నంతి ధనంజయ॥

ఉదాసీనవదాసీనమసకం తేషు కర్మసు॥ 9.

తా॥ ఓధనంజయా! అట్టిభూతస్థాది కర్మలయందు ఆసక్తి జెంపనట్టియు, ఏదియు కాబట్టనియట్లు తాటస్యభావమున నుండునట్టియు అస్మత్పదలక్ష్మ్యార్థమైన పరిశుద్ధాత్మను ఆకర్మలు బంధింపజాలవు. త్రిగుణాత్మికమైన పరాపరకృతిచే జేయబడినకర్మకు త్రిగుణాతీతమైన భగవత్తత్త్వము కర్తయు, భోక్తయుకాదని భావము.

మూ॥ మయాధ్యక్షేణ పరకృతిస్సూయతే సచరాచరమ్॥

హేతునానేన కౌంతేయ! జగద్విపరివర్తతే॥ 10.

తా॥ అర్జునా! సకలలోకములకు దివ్యచక్షువైన నేననెడు భగవత్తత్త్వముయొక్క సాన్నిధ్యముచేత పరకృతి చరాచరములతోఁ గూడిన సర్వప్రపంచమును సంభవింపజేయుచున్నది. ఆకారణముచేత జగత్తు విపరీతముగ వర్తించుచున్నది.

శ్లో॥ అదిత్యసన్నిధౌ లోకశ్చేష్టతే స్వయమేవ తు।

తథా మత్సన్నిధావేవ సమస్తం చేష్టతే జగత్॥

సూర్యునిసన్నిధియందు లోకము తనకుదానే సర్వచేష్టలు చేయుచున్నది. అదేవిధముగా దేహింద్రియాది పృపంచమంతయు నాసన్నిధియందే సర్వచేష్టలు చేయుచున్నది. (వరాహోపనిషత్తు 3-14)

మూ॥ అవజానంతి మాం మూఢా మానుషీం తనుమాశ్రితమ్।

పరం భావమచానంతే మమ భూతమహేశ్వరమ్॥ 11.

తా॥ అస్మత్పద లక్ష్మార్థమైన పరిశుద్ధాత్మ తత్త్వముయొక్క ఉత్తమమైన భావమిట్టివని యెఱుగజాలని అవివేకులు మందమతులు మరుష్యశరీము నవలంబించియుండునట్టియు, సర్వభూతములకు (అంతర్యామి) ఈశ్వరస్వరూపమైయుండునట్టియు నేరనెడు ఆభగవత్తత్త్వము నవజ్ఞుసేయుచున్నారు.

శ్లో॥ అహం సర్వేషు భూతేషు భూతాత్మావస్థితస్సదా।

తమవజ్ఞాయ మాం మర్త్యః కుసుతేఽన్యానిడంబనమ్॥

సర్వభూతములయందు నేనని చెప్పబడు పరిశుద్ధాత్మ యెల్లప్పుడును భూతభావము వహించియుండును. అట్టి స్వస్వరూపమును మానవుడు అవమానించుచున్నాడు. విగ్రహపూజలతో వ్యర్థముగ కాలము వెళ్లబుచ్చుచున్నాడు. (భాగవతము 3 స్కం. 29 అ. 22 శ్లో)

శ్లో॥ యో మాం సర్వేషు భూతేషు సంతమాత్మాన మిశ్వరమ్।

హిత్యార్చాం భజతే మౌఢ్యాద్భస్మస్యేవ జుహోతి సః॥

సమస్తభూతములయందు నేను నేనని పెర్కొనబడుచుండు పరమేశ్వర తత్త్వమును వదలివేసి ఎవడైతే అవివేకమువలన దృశ్యములైన విగ్రహములను సేవించుచున్నాడో అట్టివాడు బూడిదయందు వేల్చినవాడే యగును. (భాగవతము 3 స్కం. 29 అ. 23 శ్లోకము)

శ్లో॥ ద్విషతః పరకాయే మాం మాయినో భిన్నదర్శినః

భూతేషు బద్ధవైరస్య సమసంస్కాతిమృచ్ఛతి॥

ఈ శరీరమే నే నని భావించి గర్వితుడైన వివేకహీనుడు పరుల శరీరమునందు నే నని చెప్పబడు అత్మను తనకంటె వేలైన దానినిగ జూచు

చున్నాడు. ఇతర భూతములయెడ అప్రియుడగుచున్నాడు. అట్టివాని మనస్సు శాంతిపొందదు. (భాగవతము 3 స్కం, 29 అ 24 శ్లో.)

సర్వభూతములయందలి చైతన్యమంతయు తానేయై నప్పుడు తన కంటె వేరైన చైతన్యవస్తు వింకొకటి లేనప్పుడు లోకములో ఎవనిచే నెవడు అవమానింపబడినను అవమానించినవాడు, అవమానింపబడినవాడు అంత రంగిక దృష్టియందు అంతయు నొకడే కావలసివచ్చును అందువలన తన చేతనే తాను అవమానింపబడినవాడు కావలసివచ్చును. కాబట్టి అవమానించితిననుకొనువాడు అవమానింపబడితి ననుకొనువాడు ఈ యిద్దఱు కూడ అవివేకులు కావలసివచ్చును.

మూ॥ మోఘాశా మోఘకర్మానో మోఘజ్ఞానా విచేతసః॥

రాక్షసీమాసురీం చైవ ప్రకృతిం మోహినీం శ్రితాః॥

తా॥ పూర్వశ్లోకమురీతిగా భగవత్తత్త్వము నవజ్ఞసేయు మూఢాత్ములు మోక్షమార్గమునకువ్యతిరేకమైనట్టియు, ఆత్మపూజాభాగులైన ముముక్షువులచే నిరసింపబడినట్టియు, మృత్యురూపమైనట్టియు, మోహకారణమైనట్టియు, రాక్షస స్వభావమునే అవలంబించుచున్నాడు. విరియాశ విపలమగుచున్నది. వీరి క్రియలు నిర్వర్తకములగుచున్నవి. వీరి చిత్తము విపరీతముగ మాటు చున్నది.

మూ॥ మహాత్మానస్తు మాం పార్థ దైవీం ప్రకృతిమాశ్రితాః॥

భజంత్యనన్యమనసో జ్ఞాత్వా భూతాదిమవ్యయమ్॥

13.

తా॥ అర్జునా! దేవస్వభావమును అవలంబించిన మహాత్మలైతేనే ఆస్మత్పద లక్ష్మార్థమైన భగవత్తత్త్వమును సమస్తభూతములకంటె మొట్టమొదటిదానిని గాను, నాశరహితమైనదానినిగాను తెలిసికొని మనస్సును వేఱుమార్గమున పోనీయక తమవశములో నిలుపుకొని ఆభగవత్తత్త్వమును సేవించుచున్నారు.

మూ॥ సతతం కీర్తయంతో మాం యతంతశ్చ దృఢవ్రతాః॥

నమస్కంతశ్చ మాం భక్త్యా నిత్యముక్తా ఉపాసతే॥

14.

తా॥ అంతర్విధియందు నేనని పేర్కొనబడిన పరిశుద్ధాత్మును నిరంతరము కీర్తించువారు, ఆభగవత్తత్త్వమును పొందుటకు ప్యయత్నము చేయు వారు, శమదమాది సుగుణములయందు చలింపని వ్రతానుష్ఠానము కల వారు, తమలో చిత్కళారూపమైన నే ననెడు భగవత్తత్త్వమును గూర్చి భక్తితో మొక్కువారు, నిరుతమైన అభ్యాసయోగము సేయువారు వీరందఱు ఆపరిశుద్ధాత్మ తత్త్వమును ఉపాసించుచున్నారు.

మూ॥ జ్ఞానయజ్ఞేన చావ్యన్యే యజంతో మాముపాసతే।

ఏకత్యేన పృథక్త్యేన బహుధా విశ్వతోముఖమ్॥ 15.

తా॥ (జ్ఞానయజ్ఞమును గుఱించిన యంశమంతయు భీష్మపర్వము 28 అధ్యాయములో 23 శ్లో. మొదలు 33 శ్లో. వఱకు వా య బ డి న ది.) అట్టిజ్ఞానయజ్ఞముచేత భగవత్తత్వమునర్పించు మఱికొందఱు జ్ఞానయోగులు సర్వరూపములుతానై సర్వత్ర నేనని పేర్కొనబడు అభగవత్తత్వము నంత టిని అంతరంగికదృష్టిచేత ఒకటేరూపముగాను, నానారూపములుగాను బ హు పృథకముల ఉపాసించుచున్నారు. (ఇచట ఆదైవతమతము, దైవత మతము వెల్లడింపబడినవి)

మూ॥ ఆహంకృతు రహంయజ్ఞస్వధాహమహమౌషధమ్।

మంత్రోఽహమహమేవాజ్యమహమగ్నిరహంహుతమ్॥ 16

తా॥ బాహ్యోద్గియములతో జేయబడు కిర్యారూపమైన కాయక పూజ నేను, అంతరంగమున జేయబడు నిష్క్రియారూపమైన మానసికపూజ నేను, బలిప్రదానమునందు జేయబడు వాచికపూజనేను, నైవేద్యాన్నము నేను, మంత్రమునేను, నేయినేను, అగ్ని హోతృమునేను, అగ్ని హోతృము లోవేల్వబడు వస్తువునేను, (నేననగా సర్వభూతాత్మయైనపరమాత్మ. 28 అ ధ్యాయము 24 శ్లోకములోసైతమిట్టిభావము సూచింపబడియుండెను.)

మూ॥ పితాహమస్య జగతో మాతా ధాతా పితామహః।

వేద్యం పవిత్రమౌంకార ఋక్సామ యజురేవచ॥ 17.

తా॥ అస్మత్పద లక్ష్మ్యార్థమైన పరిశుద్ధాత్మ యీజగత్తునకు తండ్రి. "పారక్షణే" అనుసూత్రమువలన సంరక్షణకర్త యనియు గొందఱుందురు. మఱియు, "మా మానే వర్తనేచ" అనుసూత్రమువలన సమస్తమైన జగత్తు ను తనగర్భమున వర్తింపజేయు మాతృస్వరూపము పరిశుద్ధాత్మ. ఇతను చరాచరరూపమైన యీవిశ్వమును ధరించునది. తండ్రులకు దఱిగియైనది. జిజ్ఞాసువులచే దెలియబడదగినది. పవిత్రమైనది. ప్రణవనాదస్వరూపమైనది. ఋగ్వేదము, సామవేదము, యజుర్వేదము తానేయైనది. ఆ పరిశుద్ధాత్మ.

శ త ప త్ర ము

102

మూ॥ గతిర్భరై ప్రభుస్యాక్షీ నివాసశృరణం సుహృత్॥

ప్రభవః ప్రలయః స్థానం నిధానం బీజమవ్యయమ్॥ 18.

తా॥ జీవులు పాపింపదగిన కర్మఫలము అపరిశుద్ధాత్మయే సర్వభూతములకు పోషణకర్త, ప్రభువు, మానసేంద్రియ వృత్తులను బాచు ఉపద్రష్ట ఆపరమాత్మయే. సర్వభూతములకు నివాసస్థానము, ఆశ్రయింప దగినది, ప్రతిఫలము గౌరవ హితముగూర్చునది. అంతయు నేననెడు పరిశుద్ధాత్మయే జగత్తుయొక్క ఉత్పత్తి స్థితి లయములు, ఉత్పత్తికి గారణము, పరమార్థ స్వరూపమైన నిక్షేపము, విన్నడును క్షణముకానిది ఆపరమాత్మయే. (తనకంటె అన్యములేని అంతర్వామితత్వమని భావము)

మూ॥ తపామ్యహమహం వర్షం నిగృహామ్యత్స్యజామి చ॥

అమృతంచైవ మృత్యుశ్చ సదసచ్చాహమట్టనమ్॥ 19.

తా॥ అట్టనా! నేను (సూర్యస్తరూపుడనై) లోకమును తపింపజేయుచున్నాడను. కిరణములచే జలము నాశపించుచున్నాడను. వర్షము కురిపించుచున్నాడను. అమృతము, మృత్యువు, సత్తు, అసత్తు అంతయు నేనే.

విశే॥ జగత్స్వరూపమైన స్థూల శరీరమునందు నేననెడు పరిశుద్ధాత్మయున్నంతకాలము దేహమునకు వెచ్చదనము కలిగించుచున్నది. విషయానంద వర్షమును నిలువరించుచున్నది. యోగీశ్వరులయందు బ్రహ్మానందమును వర్షించుచున్నది. మఱియు దేవప్రకృతి నవలంబించిన వారికి అమృత స్వరూపముగాను, కాశ్యతముగాను దోచుచున్నది. రాక్షసప్రకృతి నవలంబించిన వారికి మృత్యుస్తరూపముగాను, అకాశ్యతముగాను దోచుచున్నది.

మూ॥ త్రైవిద్యా మాం సోమపాః పూతపాపా
యజ్ఞైరిష్ట్యా స్వర్గతిం ప్రార్థయంతే
తే పుణ్యమాసాద్య సురేంద్రలోక
మశ్నంతి దివ్యాః దివి దేవభోగాః॥

20.

తా॥ త్రైవిద్యలు (ఋగ్వేదము, యజుర్వేదము, సామవేదము, తెలిసినవారు) సోమరసమనెడు ఒకవిధమైన పానీయమును తయారు చేసికొని తాగి దానిచేతనే పాపములను కడిగివేసికొనిన భూలోక వైదికస్వాములు జంతుబలి సంకలితములైన నానాయజ్ఞములచేత నన్ను (వ్యక్తరూపుడైన ఉపేంద్రుని) పూజించి స్వర్గము కావలయునని యాచించుచున్నారు. అట్టి యాజకస్వాములు శుభప్రదమైన దేవతల లోకముజేరి ఆ దేవలోకములో దేవతలనుభవింపదగిన దివ్యములైన భోగముల ననుభవించుచున్నారు.

వివ॥ ఇరువదియేడవ అధ్యాయము పదునాల్గవ శ్లోకములో “యజ్ఞః కర్మసముద్భవః” అని చెప్పుటచే ఆయధ్యాయములోఁ జెప్పబడినవి భౌతిక కర్మయజ్ఞములనియు, 28 అధ్యాయములోఁ జెప్పబడినవి జ్ఞానయజ్ఞములనియు కొందఱుందురు. అధ్యాత్మిక గ్రంథములో వర్ణింపబడినవన్నియు జ్ఞానయజ్ఞములే యుండునని మఱకొందఱుందురు. ఇప్పుడు చదువుచున్న యధ్యాయములో 15వ శ్లోకమునందు “జ్ఞానయజ్ఞేన” అనుటవలన ఇచ్చట జెప్పబడినవికూడ జ్ఞానయజ్ఞములే కావచ్చుననియు జెప్పుదురు. కాని 20-21 వ శ్లోకములవలన ఇవి వైదిక కర్మయజ్ఞములు కాఁగూడదాయని అనేకులు సంశయింతురు.

ఉపనిషత్తులు, గీతలు, బ్రహ్మసూత్రములు శాస్త్రగీతిగ చెలిసినవారు త్రైవిద్యులు. అనుభవ జ్ఞానములోజేసిన బ్రహ్మవిద్య అన్నిశాస్త్రములలోను ఒకటేయుండునుకాని అనుభవములేని శాస్త్రవిద్య లనేకములుండును. కాబట్టి అనుభవములేని శాస్త్రవాదులు త్రైవిద్యులని తెలియవలయును.

“అవతి సర్వభూతానీత్యుమా, అవరక్షవే” అను సూత్రమువలన జీవరక్షణశక్తికి “ఉమ” యనిపేరు. ఈశక్తితోగూడిన పృణవ (శబ్ద) బ్రహ్మకు “సోమః” అనిపేరు. ఈశబ్దబ్రహ్మము నాస్వాదించు సగుణోపాసకులకు

“సోమపాః” అనిపేరు. ఇట్టిసోమపాన నిరతుల పాపములు కడిగివేయ బడు ననుట సమంజసమే. ఐనను సగుణోపాసకులకు నాకంటె అన్యము లేదనెడు అపరోక్షజ్ఞానము కలుగదు. కనుక వీరి కొరికలు నశింపవు.

“ప్రావణాత్సర్వకామానాం పరిత్యాగో విశిష్టతే”

కొరికలను కొనసాగించుటకంటె సమస్తమైన కొరికలను వదలివేయుట మంచిది. (మంకిగీత 17^{వో}) అనుభావము వీరికుండదు. అందువలన యజ్ఞములచేత భగవత్తత్వమును పూజించుచున్నారు. స్వర్గము కావలయునని ఆర్థించుచున్నారు.

శ్లో॥ న మోక్షో న భసః పృష్ఠే న పాతాలే న భూతలే |

సర్వాశా సంక్షయే చేతః క్షయో మోక్ష ఇతీష్టతే॥

మోక్షమనునది అకాశముమీదలేదు. పాతాళమునలేదు. భూమియందు లేదు. సమస్తమైన ఆశ క్షీణింపగా చిత్తము శమించుటే మోక్షము అని చెప్పబడుచున్నది. (అన్నపూర్ణోపనిషత్తు 2^{వో} 2^{వో})

ఇట్లు నిత్యశుభప్రతిపాదకమైన సుఖస్థానము తమవశములోనే యున్నదను రహస్యము తెలియని త్రైవిద్యస్వాములు ఏలోకములోనో వివరియధీనములోనో స్వర్గమనెడు సుఖస్థానమొకటి యున్నదనియు, దానిని తమకిష్టించువారుకూడ మజియింపరో యున్నారనియు నమ్ముచున్నారు. పురాణములలోఁ గనబడు దేవతలను పూర్జించుచున్నారు.

అభ్యాసయోగమునందు శిష్యులకు చూపునిలుచుటకై ల క్ష్య ము గ గురువులొక గుఱుతు పెట్టుదురు. “ముదంరాతితిముద్రా, రాదానె” అను సూత్రమువలన శిష్యులకు సంతోషమునిచ్చు ఈగుర్తునకు “ముద్రా” యని పేరు. ఈముద్రాతోగూడిన స్థానము సముద్రము. వీరి చిన్మూద్రా నాథారము సేసికొని బ్రహ్మవిద్యాపయోధిని త్రచ్చఁగాఁద్రచ్చగా జరామరణములఁటని బోధామృతము లభించుచున్నది. ఇట్టి యమృతమును సంపాదించినవారు సురలు.

“సుర జ్వర్యే” అను సూత్రమువలన అభ్యాసయోగముసేసి అపై శ్వర్గములను పొందినవారుసురలు “సుష్మరాజంత ఇతిసురాః రాజ్యదీప్తా”

అను సూత్రమువలన బ్రహ్మనిష్ఠచేసి మంచిప్రకాశమును పొందినవారు సురలు. “భక్తైర్దేవతం సుష్టురాంతి గృహ్వాంతీతి సురాః, రాఆదానే” అను సూత్రమువలన భక్తులచే సమర్పింపబడు ఆహారాది వస్తువులను, అర్హణములను బాగుగ స్వీకరించువారు సురలు. “శుభం రాంతి బ్రువంతీతి సురాః రైశబ్దే” అనుసూత్రమువలన నిత్యశుభప్రతిపాదకములైన జ్ఞానవాక్యములను భాషించువారలు సురలు. “సుష్టువాంఛితం రాంతి దదతిభక్తానామితిసురాః రాదానే” అనుసూత్రమువలన తమ్ము సేవించు శిష్యులకు వాంఛితార్థముల నిచ్చువారు సురలు ఈమహాత్ములేస్థానమున సుఖమును పొందుచున్నారో ఆ స్థానమునకు స్వర్గమనిపెరు. సుఖముతప్ప వేరొకటి లేని స్థానమున వీరు సర్వదా నివసించుటచే నాకౌకసులనియుపిలువబడుదురు. వీరికి సుఖస్థానము నియతమైయుండును. త్రైవిద్యస్వాములు సైతము సుఖస్థానమును పొందుచున్నారు. కాని సగుణోవాసకు లిస్థానమున స్థిరముగ నుండుటకు వీలు పడదు.

మూ॥ తే తం భుక్త్వా స్వర్గలోకం విశాలం క్షీణే పున్యే మర్త్యలోకం విశంతి
ఏవం త్రయీధర్మమనుప్రపన్నా గతాగతం కామకామా లభంతే॥21.

తా॥ సగుణోపాసకులైన ఆ త్రై విద్యస్వాములు విశాలమైన ఆస్వర్గమున ఇంద్రియగోచరమైన భోగసముదాయమును అనుభవించిన పిమ్మట వారి శుభకర్మ క్షీణించిపోగా మరణము నిశ్చితమైయుండు మనుష్యలోకమున మరల ప్రవేశించుచున్నారు ఈవిధముగా కామ్యార్థముల వాంఛించు వైదికస్వాము లందఱు ఇటనుండి పోవుచున్నారు. మఱి యిక్కడికేవచ్చుచున్నారు. ఇతరెక్కువ స్వాతంత్ర్యము వీరికి లేదన్నమాట. (ఈగ్రంథములో వైదికకర్మను సమర్పించుటకు తావులేదని యిందువలన తెలియుచున్నది.)

శ్లో॥ కృతం మయాధికం పుణ్యం యజ్ఞదానాది నిశ్చితమ్॥

స్వర్గం గత్వాసుఖం భోక్త్య ఇతి సంకల్పవాక్ భవేత్॥

తదైవాధ్యాసతస్తత్య చిరం భుక్త్వా సుఖం మహత్॥

క్షీణపుణ్యః పతత్యర్వాగనిచ్చక్ కర్మచోదితమ్॥

యజ్ఞము, దానము మొదలైన అధికమగుపుణ్యము నాచే జేయబడినది. స్వర్గముజేరి నిశ్చితమైన సుఖమనుభవింపగలనని సంకల్పముగలవాడగుచున్నాడు. అదేవిధముగా అధ్యాసవలన ఆస్వర్గమునందు గొప్పసుఖమును చాలకాలమనుభవించి పుణ్యము క్షీణించిన మీదట తనకిష్టము లేకున్నను కర్మచోడితుడై దిగువ పడిపోవుచున్నాడు. (అగ్ని. కిష్కి. 8 స 18-19 శ్లో)

“జ్ఞానం విశిష్టం న తథా హి యజ్ఞా జ్ఞానేన దుర్గం తరతే నయజ్ఞైః”
యజ్ఞైస్తపోభిర్నియమైర్వ్యతైశ్చదివం సమాసాద్య పతంతి భూమౌ”

జ్ఞానయోగముచేత (యతీశ్వరుడు) సంసృతిని దాటుచున్నాడు. యజ్ఞములచేత దాటజాలడు. (అందువలన) జ్ఞానముమేలైనది. యజ్ఞము లట్టివికావుకదా? యజ్ఞములచేత. తపస్సులచేత, నియమములచేత, వ్రతములచేత స్వర్గముజేరి (మరల) భూలోకమున పడిపోవుచున్నారు.

(భారత. శాంతి. 319, అ. 107-108 శ్లో)

మూ॥ అనన్యాశ్చింతయంతో మాం యే జనాః పమ్యపాసతే।

‘తేషాం నిత్యాభియుక్తానాం యోగక్షేమం పహమ్యహమ్॥ 22.

తా॥ అంతర్వీధియందు పృథాశించునట్టి నేననెడు పరిశుద్ధాత్మకంటె వేరొకదైవము మఱొందును లేనేలేదన్న నిశ్చయజ్ఞానము కలవారై ఆ పరమాత్మనే తలచుచు ఏజనులైతే మిక్కిలిగ ఉపాసించుచున్నారో అట్టినియతమైన అభ్యాసయోగముతో గూడిన ఆయతీశ్వరులయొక్క ఆత్మాను సుధాసక్తియందు అమంగళము పుట్టకుండ అస్మత్పద లక్ష్మ్యార్థమైన ఆ పరిశుద్ధాత్మయే చూపెట్టి యుండును.

శ్లో॥ అనదేవ గుణం సర్వం సన్మాత్యమహమేవ హి

స్వాత్మమంత్రం సదా వశ్యేత్స్వాత్మమంత్రం సదాభ్యసేత్॥

గుణముతో గూడిన దేదికలదో అదియంతయు అశాశ్వతమైనదే. శాశ్వతమైనది నేననెడు పరిశుద్ధాత్మ మాత్రమేకదా? (కనుక) స్వస్వరూపమును జపించుమంత్రమును సర్వదా చూడవలయును. స్వస్వరూప మంత్రమును సర్వదా అభ్యాసము చేయవలయును. (తేజోబిందూపనిషత్తు 3-59)

మూ॥ యేఽప్యన్యదేవతాభక్తా యజంతే శ్రద్ధయాన్వితాః॥

తేఽపి మామేవ కౌంతేయ! యజంత్యవిధిపూర్వకమ్॥ 23.

తా॥ అర్జునా! అంతర్యామి స్వరూపమున ప్రకాశించు నేననెడు భగవత్తత్త్వమును గుర్తింపక దానికంటె వేలైన యితర ఋద్యదేవతలను విభక్తులైతే శ్రద్ధతో గూడినవారై పూజించుచున్నారో అట్టి భక్తులుకూడ నేననెడు భగవత్తత్త్వమునే పూజించినవారగుదురు. సర్వవస్తువులయందు నేననెడు అంతర్యామి తత్త్వము ఉండనేయున్నది అందువలన ఏమియును పూజించినను తన్ను పూజించినట్లేయగును. కాని ఆభక్తులు అంతరాత్మను లక్షింపక బాహ్యరూపమునే లక్షించి దానినే దేవుడనుకొనుచు పూజించుచున్నారు. కనుక ఆపూజ విధుక్తమైనదికాదు. దానిచేతనే నిత్యశుభము సిద్ధాంతముకాదు.

మూ॥ అహంహి సర్వయజ్ఞానాం భోక్తాచ పృథురేవచ॥

నతు మామభిజానంతి తత్త్వేనతశ్చ్యవంతి తే॥ 24.

తా॥ నేనని పేర్కొనబడిన అంతర్యామి తత్త్వము మానసేంద్రియములద్వారా వ్యాపించి శరీరావయవములతో జేయించుచుండ సమస్తకార్యములు సాగుచున్నవి. అంతర్యామి తత్త్వము వికటించినప్పుడు శుష్క, కళేబరముతో ఒక్కటియు నెఱవేఱదు. కాబట్టి సమస్తపూజలను అనుభవించునది, పాలించునది నేననెడు అంతర్యామితత్త్వమేకదా? సర్వభూతాత్మయైన నేననెడు స్వరూపమును పైజెప్పబడిన త్రైవిద్యస్వాములు తత్త్వజ్ఞానము చేత బాగుగ చెలిసికొనలేకున్నారు అందువలన పూజాఫలమును పొందదగిన స్థానమునుండి పతితులగుచున్నారు

మూ॥ యాంతి దేవప్రతా దేవాకా పితౄకా యాంతి పితృప్రతా॥

భూతాని యాంతి భూతేజ్యా యాంతి మద్యాజినోఽపి మామ్॥ 25,

తత్త్వజ్ఞానములేని త్రైవిద్యస్వాములలో దేవతలను పూజించు నియమము కలవారు దేవతలజేరుచున్నారు. పితరులబూజించు నియమముగలవారు పితరులజేరుచున్నారు. భూతముల పూజించువారు భూతములజేరుచున్నారు, ఇక సర్వాంతర్యామియైన నేననెడు పరిశుద్ధాత్మను గుర్తించి పూజించు తత్త్వజ్ఞానులు పరిశుద్ధాత్మను పొందుచున్నారు.

మూ॥ పత్యం పుష్పం ఫలం తోయం యో మే భక్త్యా ప్యయచ్ఛతి।

తదహం భక్త్యుపహృతమశ్నామి ప్యయతాత్మనః॥ 26.

తా॥ 1. తపస్వి జనులలోఁ గొందఱు కొన్నిచెట్ల ఆకులు తిను నియమము కలిగియుందురు. మఱికొందఱు కొన్నిరకముల పుష్పములను ఆహారము గొనుచుందురు. ఇకగొందఱు ఫలముల భుజించు నియమము కలిగియుందురు. సస్యములయందు ఫలించినదంతయు ఫలమేకనుక ధాన్యములు, దుంపలుకూడ ఫలముక్రిందనే చేర్చబడును. వేతొకకొందఱు జలమునే భక్షించి తపస్సుచేయుచుందురు. వీరందఱు చిత్రోపశమము కలవారేయని చెప్పవచ్చును. ఎవరేపస్తువును భుజింపనున్నను ఆవస్తువును తమయందు పృథాశించు నేననెడు పరిశుద్ధాత్మకు అర్పించుచున్నామని నిర్మలమైన భక్తి భావముతో నివేదించుచున్నారు. భక్తిచే సంగ్రహింపబడి చక్కని చిత్రోపశమముగల వానివలన అర్పింపబడిన పైవస్తువులను నెననెడు అపరిశుద్ధాత్మ ఆహరించుచున్నది.

వియోశరీరములలో “నేను” ఉన్నదో ఆశరీరములయందు ఆహారము సంగ్రహించుట, ఆస్వాదించుటయున్నది. “నేను” లేని శరీరములయందు అర్పించుటయులేదు. ఆస్వాదించుటయులేదు. కనుక నేను భుజింతును. అనిచెప్పబడినది.

2. దేహధారియైన జీవుని విషయవ్యాపారములకు సాగించుకొనిపోవు కర్మేంద్రియ సముదాయము పత్యమనబడును. విషయస్పర్శచే వికసించు జ్ఞానేంద్రియ సముదాయము పుష్పమనబడును. విషయచింతనముచేతను, కామక్రోధాదులచేతను కొట్టబడి విశిర్లమగు అంతఃకరణము ఫలమనబడును. దేహమును సంతతము రక్షించు వాయుపంచకము తోయ మనబడును. ఈ నాలుగు వస్తువులను అంతర్యామిర్లైన భగవత్తత్త్వమునకు ఎవడైతే భక్తితో సమర్పించుచున్నాడో మంచి మరెనియమముగల ఆ యోగిందునివలన భక్తిచే సంగ్రహింపబడిన అంతఃకరణ పవనోద్రియ సముదాయమును నేననెడు అంతర్యామి తత్త్వము ఆస్వాదించుచున్నది.

3. జీవతత్త్వమును ఉర్ధ్వకుండలి స్థానమునకు జేరవేయు హంస పత్యమనబడును. ఈ హంసకు సంచార స్థానములైన షట్కమలములు పుష్పములనబడును. నియమపంతుడైన యోగీశ్వరుడుచేయు కర్మయోగ

నిష్పత్తి ఫలమనబడును. ఈవస్తు సముదాయమును అంతర్జామియైన భగవత్తత్వమునకు ఎవడైతే భక్తితో అర్పించుచున్నాడో నియతాత్ముడైన అయోగి వలన భక్తితో సంగ్రహింపబడిన ఆ యర్హణమును నేననెడు పరిశుద్ధాత్మ స్వీకరించును. (ఈశ్లోకము భాగవత 10స్కంధ. 81 అధ్యాయములో జూచినట్లు జ్ఞాపకము.)

మూ॥ యత్కరోషి యదశ్నాసి యజ్ఞా హోషి దదాసి యతః ।

యత్తపస్యసి కౌంతేయ తత్కురుష్య మదర్పణమ్॥ 27.

తా॥ అర్జునా! నీవు ఏమేమి చేయుచుందువో, ఏమి భుజించుచుందువో, ఆగ్ని హోతృములయందు ఏమి వేల్పుచుందువో, అర్థుల కేమిచ్చుచుందువో, ఏమి తపస్సు చేయుచుందువో అదియంతయు అంతర్జామియైన నేననెడు భగవత్తత్వమునకు సమర్పణముగ జేయుము. (ఈశ్లోకము శివగీత 14 అధ్యాయములో కొంచెము పర్వభేదముతో చదివినట్లు జ్ఞాపకము)

స్లో॥ కాయేన వాచా మనసేంద్రియైర్వా బుద్ధ్యాశ్చనా వా ప్రకృతేస్స్వభావాత్ ।
కరోమి యద్యత్సకలం పరస్మై నారాయణాయతి సమర్పయామి॥

శరీరముచేతను, వాక్కుచేతను, మానసేంద్రియములచేతను, బుద్ధిచేతను, అంతరాత్మచేతను ప్రకృతి స్వభావమువలన ఏమేమి చేయుచున్నాడో అదియంతయు శ్రీనారాయణ పరమాత్మ కొఱకేయవి సమర్పించుచున్నాడను. (మహాభారతములో ప్రతిపర్వాంతము)

మూ॥ శుభాశుభఫలైరేవం మోక్ష్యసే కర్మబంధనైః ।

సన్న్యాసయోగయుక్తాత్మా విముక్తో మాముపైష్యసి॥ 28.

తా॥ ఇటుల భగవదర్పణముగ కర్మచేయుటవలన శుభాశుభములైన ఫలములచేత, కర్మబంధములచేత విడువబడుదువు. సన్న్యాసయోగముతో గూడుకొని ముక్తుడవై అస్పృశ్యదలక్ష్మ్యార్థమైన పరిశుద్ధాత్మను పొందగలవు.

మూ॥ సమోఽహం సర్వభూతేషు నమేద్వేష్యాఽస్మి న ప్రియః ।

యే భజంతి తు మాం భక్త్యా మయి తే తేషుచాప్యహమ్॥ 29.

తా॥ అస్మత్పద లక్ష్మ్యార్థమైన పరమాత్మ తత్త్వము సర్వభూతములయందు సమముగ నున్నది. అటుల నేనని వాడబడు అంతరాత్మకు ఒక

డప్పియుడులేడు. తమలో చిత్కళాస్వరూపమైయుండు ఆయంతరాత్మను ఎవరైతే భక్తితో సేవించుచున్నారో అట్టివారాయంతరాత్మయందు సక్తులై యుందురు. ఆయంతరాత్మకూడ వారియందు సక్తమైయుండును.

శ్లో॥ ఆత్మాపిచాయం న మమ సర్వా వా పృథివీ మమ।

యథా మమ తథాన్యేషామితి పశ్యన్ముహ్యతి॥

భూమియంతయు నాయొక్కనిదేకాదు. సర్వభూతాత్మయైన పరమాత్మ సైతమునాయొక్కనిదేకాదు. నాకెట్లో యితరులకు నట్లేయని చూచుచుండు వాడు మోహమునకు లోబడడు. (ఈశ్లోకము భారత శాంతి 25 అధ్యాయ మునందును, పింఱాగీతయందును కొంచెము వర్ణభేదముతో జూచినట్లు జ్ఞాపకము.)

శ్లో॥ నతేఽస్తి కశ్చిద్దయితో ద్వేష్యోవా పర ఏవచ

త్వన్యాయావిహితాత్మానస్త్యాం పశ్యంతి తథావిధమ్॥

నీకు ప్రియమైనవాడులేడు, అప్రియమైనవాడు లేడు, పరాయివాడు లేడు. నీమాయచే కప్పబడినవారుమాత్రము అట్టిభేదములను పాటించుదురు.

(అధ్య. 6వ. 6స. 71 శ్లో.)

శ్లో॥ సాధవో హృదయో మహ్యం సాధుసాం హృదయం హ్యహమ్।

మదన్యం తే నజానంతి నాహంతేభ్యో మనాగపి॥

సాధువులు నాకు హృదయము, నేను సాధువులకు హృదయమై యు న్నాడను. వారు నాకంటె అన్యమెఱుగరు. నేను సైతము వారికంటె అన్య మొకరించుకయు నెఱుగను. (భాగవత. 9 స్కం. 4 అ. 71 శ్లో.)

మూ॥ అపిచేత్సుదురాచారో భజతే మామనన్యభావః!

సాధురేవ సమంతవ్యస్సమ్యగ్వ్యవసితో హి సః॥

30.

తా॥ ఇకను గేవలము దుష్కరమైన ఆచారము కలవాడైనను పృథు గ్భావములేని భక్తికలవాడై నేననెడు అంతర్యామి తత్త్వమును సేవించునని అట్టివాడు సాధుపురుషుడేయని తలపబడదగినవాడు. (ఎందుకనగా) అతడు లెస్సగ స్థిరపరుపబడిన బుద్ధికలవాడుకదా? (ఈశ్లోకము శివగీత 12 అధ్యాయములో చూడనగును.)

వివ॥ తనకంటె అన్యములేదన్న భావము గుణకర్మాదుల కతీతమైనది. అట్టిభావము కలిగినప్పుడే బుద్ధి స్థిరపడుచున్నది. ఈస్థితి ప్రాందినవాడు సదాచారములకు, దురాచారములకు విలక్షణుడని చెప్పవలయును. ఇట్టివాడే సాధుపురుషుడని తలపబడును. ఇట్లుండగా దురాచారము కలవాడు సాధుపురుషుడుగ దలపబడుట యెట్టులని కొందఱు సంశయింతురు. అటుగాక పూర్వము దుష్టవర్తనలైనను తత్త్వజ్ఞానము కలిగినపిమ్మట సద్వర్తనలుడగుటచే సాధుపురుషుడు కావచ్చునెమోయని కొందఱు తలతురు. ఇదిసరియైన సమాధానమగునెని ఇప్పుడు లోకములో గనబడు వేదాంతస్వాములలో నూటకి నూఱుమంది తెలుక దురాచారమునందున్నవారు, నిదానముగా సదాచారమునకు రాదలచుకొన్నవారు అని చెప్పవలసివచ్చును. అట్టులైన పైశ్చిమువలన ఇప్పుడు కొంతగ చెలిసికొనిన విశేషమేమి? అని యికగొందఱు అడుగుచున్నారు.

“సుష్టు దుష్కరే కర్మణి ఆసమంతాతే చరతీతి సుదురాచారః, చరగతి భక్షణయోః” అను సూత్రమువలన కేవలము సుఖముగ ఆచరించుటకు శక్యముకాని కర్మ నెవడాచరించుచున్నాడో అట్టివానికి “సుదురాచారః” అనిపేరు. అంతేకాక సుఖముగ లభింపరానిది దుర్లభము సుఖముగ ఘటించుటకు శక్యముకానిది దుర్లభము. సుఖముగ భరించుటకు శక్యముకానిది దుర్భరము. సుఖముగ జయించుటకు శక్యముకానిది దుర్బయము, సుఖముగ ఘేడించుటకు శక్యముకానివిదుర్బేద్యము, సుఖముగ సాధించుటకు శక్యముకానిది దుస్సాధ్యము. సుఖముగ తరించుటకు శక్యముకానిది దుస్తరము. ఇట్లే సుఖముగ ఆచరించుటకు శక్యముకానిది ‘దురాచారము’ అనగా విశేషప్రయత్నముతో శ్రమపడి సాధించువానికి మాత్రమే ఆచరించుటకు శక్యమనియిందువలన దెలియదగియున్నది. ‘దుష్కరం నిష్క్రతి చ్యవం చక్రీర్షక కర్తవాసరః’ సుఖముగ జేయుటకు శక్యముకానట్టియు, సాటిలేనట్టియు కార్యముజేయదలచిన అంజనేయుడు (రామా. సుం. 1 స 2 శ్లో) అని వార్తికచెప్పెను ఇచట ‘దుష్కరం కర్మ’ అనగా చెడ్డకార్యమని అర్థము తేలదు. కనుక “సుదురాచారః” అనగా నింద్యమైన ఆచారము కలవాడని చెప్పరాదు కేవలము కష్టముతో సాధింపదగిన అభ్యాసయోగము నాచరించువాడని చెప్పవలయును.

“సాధ్వేతి శుభమితిసాధుః, రాధసాధ సంసిద్ధౌ” అనుసూత్రమువలన పై విధముగ కష్టతరమైన అభ్యాసయోగ కర్మ నాచరించి స్థిరచిత్తుడై నిత్య శుభమును సాధించువాడు సాధువని చెప్పబడును.

మూ॥ క్షిప్రం భవతి ధర్మాత్మా శశ్వచ్ఛాంతిం నిగచ్ఛతి

కౌంతేయ ప్రతిజానీహి నమే భక్తః ప్రణశ్యతి॥ 31.

తా॥ అర్జునా! పైరితిగా కష్టతరమైన బ్రహ్మవిద్యయను స్వధర్మమును సాధించిన యతీశ్వరుడు త్వరలో ధర్మస్వరూపు డగుచున్నాడు. నియతమైన చిత్తేపశమమును లెస్సగ పొందుచున్నాడు. ‘అన్యత్పదలక్ష్మ్యార్థమైన పరిశుద్ధాత్మను భజించువాడు నశింపడు’ అని ప్రతిజ్ఞ సేయుము.

మూ॥ మాంహి పార్థ వ్యపాశిత్య యేఽపి స్యుః పాపయోనయః

స్త్రియో వైశ్యాస్తథా శూద్రాస్తేఽపి యాంతి పరాం గతిమ్॥ 32

తా॥ “పాపాదవశ్యం నరకం ప్రయాతి పునర్న్యరిద్యః పునరేవపాపీ” పాపమువలన తప్పక నరకమును పొందుచున్నాడు. మరల దరిదురకై, మరల పాపాత్ముడే యగుచున్నాడు అను శాస్త్రోక్తినిబట్టి పాపాత్ములందఱు తఱుచు దరిదురలే యగుచుండురు. ఈపాపిష్టుల కడుపు పుట్టి పెరిగిన వారు గర్భదరిదులగుదురు. కనుక శుభప్రదమైన కర్మచేయుటకు వీరి కప కాశముచిక్కుట దుర్లభము. స్త్రీలు సామాన్యముగ నందఱు పతులవశ మున జరింపదగినవారు, అస్వతంత్రులు అని కడచిన ప్రపంచ చరిత్రము నుబట్టి చెప్పదగియున్నది అందువల్ల పతి యనుమతిలేనిదే యెట్టశుభకర్మ సేయుటకును వీరికపకాశముండదని యెఱుగుదుము

నిరంతరము ఏదేయొక వ్యాపారవృత్తిలో బ్రవేశించియుండు మనవైశ్య సోదరులకు సైతము శుభకర్మానుష్ఠానము నందవకాశము తక్కువయినయే యిప్పటి లోకానుభవమునుబట్టి తెలియదగియున్నది. స్వతంత్రమైన జీవన వృత్తి సంపాదించుకొనలేక పరులయొద్ద సేవకులుగనో, బానిసలుగనోచేరి పని చేయుచు విశేషించి కాయశ్లేశములకు, మనఃశ్లేశములకు గుఱియగుచుండు శూద్రజనులకు శుభకర్మయందు స్వాతంత్ర్య ముండదని యెల్ల ర కు దెలిసియుండును.

అర్జునా! ఎవరైతే పాపయోనిసంభూతులు, స్త్రీలు, వైశ్యులు, శూద్రులు అగుదురో అట్టివారుకూడ తమలో చిత్తశాస్త్రరూపమైన నేననెడు పరిశుద్ధాత్మను విశేషముగ ఆశ్రయించి యుత్తమగతిని పొందుచున్నారు. (ఈశ్వరము అనుగీత 4 అధ్యాయములో కొంచెము వర్ణభేదముతో జెప్పబడినది.)

మూ॥ కిం పునర్భాష్మాణః పుణ్యా భక్తా రాజర్షయస్తథా।

అనిత్యమనుఖం లోకమిమం పాశ్రయ భజస్యమామ్॥ 33

తత్త్వజ్ఞానుల గర్భమున బుట్టినవారు, సహజమైన బ్రహ్మనిష్ఠగలవారు బాహ్యులు. పూర్వసుకృతముతో గూడుకొని జన్మించినవారు పుణ్యులు. సర్వభూతాత్మయైన పరిశుద్ధాత్మను భజించువారు భక్తులు. విరతిస్థానమును పొందినవారిలో శ్రేష్ఠులు రాజర్షులు ఇట్టివారికెల్లరకు శుభ ప్రతిపాదకమైన కర్మసేయుటకు మంచియవకాశముండును. పూర్వశ్లోకమురీతిగా పాపయోని సంభవులే. అంతర్యామి తత్త్వమునాశ్రయించి శుభము జెందగలరని చెప్పుచుండగా సహజముగ పుణ్యమూర్తులైన వీరిమాట యిక నేమనవలయును? ఈలోకము ఆశాశ్వతమైనది, సౌఖ్యహీనమైనది. (కనుక నీవు) అస్మత్పద లక్ష్మార్థమైన భగవత్త్వమునుజేరి భజింపుము.

మూ॥ మన్మనాభవ మద్భక్తో మద్భాజీ మాం నమస్కరు।

మామేవైష్యసి యుక్త్యైవమాత్మానం మత్పరాయణః 34.

తా॥ అంతర్వీధియందు నేననెడు పరమాత్మయందు మనస్సు నిలుపుము. ఆపరమాత్మనే సేవింపుము. పూజింపుము. నమస్కరింపుము ఆపరమాత్మయే యుత్తమగతియను భావముగలవాడవై యీవిధముగా ఆత్మానుసంధానముచేసి నేననెడు అంతర్యామి భగవత్త్వమునే పొందగలవు.

“స అదినారాయణోఽహమేవ తస్మాన్మామేకం శరణం వ్రజ మద్భక్తి నిష్ఠాభవ మదీయోపాసనాం కురు మామేవ పాపస్యసి మద్వ్యతిరిక్తం సర్వం బాధితమ్. మద్వ్యతిరిక్త మబాధితం న కించిదస్తి”

ఆ యాదినారాయణుడను నేనే. అందువలన నన్నొకనినే శరణొందుము. నాభక్తియందు నిల్చినవాడవుకమ్ము. నన్నుపాసింపుము. నన్నే పొంద

గలవు. నాకంటె వేతైనదంతయు (కాలముచే) బాధింపబడునది. నాకంటె వేతైనది కొంచెమైనను నిర్బాధకమైనదిలేదు.

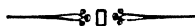
(మహానారాయణోపనిషత్తు 8 అ)

ఇది శ్రీ మహాభారతము భీష్మపర్వములో రాజవిద్యారాజ గుహ్య యోగమను ముప్పదిమూడవ అధ్యాయము.

ఓం. తత్. సత్.

శ త ప త్ర ము

103

శ్రీ మహాభారతము బీష్మపర్వము 34 అధ్యాయము.

శ్రీ భగవానుడు చెప్పుచున్నాడు:.

మూ॥ భూయ ఏవ మహాభాహౌ శృణు మే పరమం వచః।

యత్తైఽహం ప్రియమాణాయ వక్ష్యామి హితకామ్యయా॥ 1.

తా॥ అర్జునా! సంతుష్టచిత్తుడవగుచున్న నీకు మేలు చేయవలెనను కోరిక చేతనే మతియు నేనేమి చెప్పబోవుచుంటినో అట్టి శ్రేష్టమైన నా మాట వినుము.

మూ॥ న మే విదుస్సురగణాః పృభవం న మహర్షయః।

అహమాద్భిర్దేవానాం మహర్షీణాంచ సర్వశః॥ 2.

తా॥ ప్రకృష్టమైన నా మొదటి యవతారముయొక్క యునికి సమస్త దేవతలెఱుగరు, మహర్షులెఱుగరు. దేవతలకు, మహర్షులకు సైతము సర్వ విధముల నేను మొదటివాడను కదా? (సర్వజివులలో నేను నేనని వ్యవహరింపబడు పరిశుద్ధాత్మ మొట్ట మొదటిదై యుండునని భావము.)

మూ॥ యో మామజమనాదించ వేత్తి లోకమహేశ్వరమ్।

అసంమూఢస్య మర్త్యేషు సర్వపాపైః ప్రముచ్యతే॥ 3.

తా॥ సర్వభూతములయందు నేనని వ్యవహరింపబడు పరిశుద్ధాత్మ చేతనే మానసేంద్రియములకు గోచరించు విశ్వమంతయు నియమింపబడుచున్నది. అట్టి పరిశుద్ధాత్మ యెప్పుడును జన్మించునదికాదు దానికంటె మొదటిది మఱేదియులేదు. అపరిశుద్ధాత్మను ఎవడైతే తెలిసికొనుచున్నాడో మానవులలో మిగుల వివేకశాలియైన ఆయోగీశ్వరుడు సమస్త పాపములచే విడువబడుచున్నాడు.

మూ॥ బుద్ధిరా నమసంమోహః క్షమా సత్యం దమశ్శమః॥

సుఖం దుఃఖం భవేఽభావో భయంచాభయమేవచ॥ 4,

అహింసా సమతా తుష్టిస్తపో దానం యశోఽయశః॥

భవంతిభావా భూతానాం మత్త వివ పృథగ్విధాః॥ 5.

తా॥ బుద్ధి, జ్ఞానము, వివేకము (మతిప్రకాశము), ఓర్పు, సత్యము, బాహ్యేంద్రియ నిగ్రహము, అంతరింద్రియ నిగ్రహము, సుఖదుఃఖములు, భవనాశములు, భయాభయములు, అహింస, సర్వసమత్వము, సంతృప్తి, తపస్సు, దానము. కీర్తి, అపకీర్తి అను వేఱు వేఱు భావములు జీవులకు అస్మత్పద లక్ష్యార్థమైన పరమాత్మ వలననే కలుగుచున్నవి. అత్మయున్నంత సేపు (శరీరాత్మలకు సంయోగమున్నంతసేపు) శరీరమునందు పృథగ్భావము లన్నియు వ్యక్తములగుచున్నవి. కనుక ఈభావములన్నియు అత్మవలననే కలిగినవని చెప్పబడినది. (ఐనను పరిశుద్ధాత్మయిందుకు కర్తృకాదనియు, పరాప్రకృతియే కారణమనియు ఇదివఱకు చెప్పబడియుండెను)

మూ॥ మహర్షయస్సప్త పూర్వే చత్వారో మనవస్తథా॥

మద్భావా మానసా జాతా యేషాం లోక ఇమాః ప్రజాః॥ 6.

తా॥ లోకము, ఈప్రజలు ఎవరివారో అట్టి మానసిక జన్మగాంచిన మహర్షు లేడువురు, పూర్వికులు నలువురు, అదేవిధముగ మనువులు వీరందఱు అస్మత్పద లక్ష్యార్థమైన భగవత్తత్త్వముయొక్క భావముకలవారు.

వివ॥ "పూర్వేచత్వారః" అనగా మొదటి నలువురు మనువులని కొందఱు సులభమైన అనువాదము చేసియున్నారు. ఒక్కొక్క కల్పము నందును పదునాలుగు మంది మనువులు గడచిపోయినారనియు, ఈకల్పము లోను ఇంతవఱకేడుగురు మనువులు కడచిపోయినారనియు, పౌరాణికుల వలన వినుచున్నారము. ఇంతకు పూర్వమెన్ని కల్పములు పోయినవో, ఎందఱెందఱు మనువులు పోయినారో చెప్పలేము. వీరిలో కొందఱు దేవభావము కలవారనియు కొందఱాభావము లేనివారనియు నిరూపించుటకు మన కధి కారములేదు. సర్వమనువులు దేవభావముకలవారే కావచ్చునేమో! ఇట్లుండ వీరిలో వినలువురో దేవభావము కలవారని సాహసించి చెప్పుదుమేని తక్కిన వారల కన్యాయము చేసిన వారలమగుదుము. కాబట్టి యీ యనువాదము సరికాదని కొందఱు విమర్శకు లాక్షేపింతురు.

సనకుడు, సనందుడు, సనాతనుడు, సనత్కుమారుడు అనునలుపురు బ్రహ్మమానసపుత్రులు. భృగుమరీచ్యాదులకంటె, నారదాదులకంటెముందు పుట్టినవారు. "పూర్వేచత్వారః" అని వీరిని చెప్పరచ్చునుకాని వీరు పృజలను పుట్టించు వ్యాపారము మానుకొని వాసుదేవపరాయణులై మోక్షధర్మము ననుష్ఠించిరని భాగవత 3వ స్క. 12 అ 5 శ్లోకములో జెప్పబడినందున "యే షాం లోక ఇమాః పృజాః" అను వాక్యమునకు బేరరని కొందఱు శాస్త్రజ్ఞాన వేదాంతస్వాములు నిషేధించుచున్నారు. అందువలన మోక్షసామ్యాట్టులైన యోర్వరేతసులపైతము పృజలబుట్టినపని కారణముచేతనే భగవత్తత్త్వ భావములో బేర్చుకొనక మనముకూడ వదలివేయవలసి వచ్చుచున్నది.

మరీచి, అతిథి, అంగిరసుడు, పులస్త్యుడు, పులహుడు, కృతువు, భృగువు, వసిష్ఠుడు, ధనుడు, నారదుడు అను పదమంది మానసపుత్రులే వీరిలో బాలమంది పృజలను పుట్టించినవారకూడ అయితే వీరు సనకాదులకంటె వెనుకపుట్టినవారు. సంఖ్యలోను నాలుగుకంటె మించియున్నారు. విరెంత గొప్పవారైనను "పూర్వేచత్వారః" అను సూత్రమునకు వ్యతిరేకమై నందురు దేవభావములో బేరకపోవనివచ్చినది.

"సర్వభూతములయందు నివసించు పరిశుద్ధాత్మ వాసుదేవుడు సర్వ శరీరములయందు ప్రాణవాయువుల సంచారమున కాధారమైన జీవత్తత్త్వము సంకర్షణుడు. పృథ్వీకాకమున సమస్తభూతములు దేనియందు లయించుచున్నదో అట్టి సర్వభూతములయొక్క మనస్తత్త్వము ప్రద్యుమ్నుడు. అమనస్సువలనబుట్టి సర్వకార్యకారణకర్త తానైన ఆహంకార మనిపిండుడు. వాసుదేవుడే సంకర్షణుడు. సంకర్షణునివలన బుట్టినవాడు ప్రద్యుమ్నుడు. ప్రద్యుమ్నునివలన బుట్టినవా డనిపిండుడు. అనిపిండునివలన బ్రహ్మపుట్టి సర్వజగతును సృజించెను." (భారత శాంతి 340 అధ్యాయము)

ఇట్లు చెప్పుటవలన భూతములను పుట్టించినవారు, అచిపురుషులు వీరేయగుమరని కొందఱు పండితు లనువాదము సేసిరి. కాని విఖురులువురు పరమాత్మకంటె వేఱుకాదని శాంతి 340 అధ్యాయములోనే యింకొకచోట జెప్పబడినది. మఱయు:

"మహాపురుష ఆత్మాన చతుర్థా కృత్వా తిప్రాదేన పరవ్యోమ్ని చాసీత్ ఇతరేణ చతుర్థే నానిరుద్ధ నారాయణేన విశ్వన్యాసః"

మహాపురుషుడు (పరిశుద్ధాత్మ) స్వస్వరూపమును నాలుగుభాగములుగ విభజించి మూడుపాదములతో పరాకాశమున నున్నాడు. వేఱొకనాల్గవ భాగమైన అనిరుద్ధ నారాయణునితో విశ్వములను వ్యాపించియున్నాడు.

(ముద్గలోపనిషత్తు)

అనుటవలన పైజెప్పబడిన నలుగురుమూర్తులు పరమాత్మయే యగుచున్నారని వేఱువేఱు భావములోజేరరు. అదిగాక 'మానసాజాతాః' అను సూత్యములోజేరరు కనుక ఈయనువాదమును కొందఱు విమర్శకులు ఒప్పుకొనరు.

ఏమన్వంతరములో జూచినను మహర్షులసంఖ్య యేదే యుండినట్లు పురాణములు చెప్పుచున్నవి. ఇదివఱకెన్ని కల్పములు పోయినదో యెన్ని మన్వంతరములు పోయినదో అన్నిటియందును మహర్షుల సంఖ్య యేడుకంటె ఎక్కువగాని, తక్కువగాని, లేకపోవుట కేవలము చోద్యముగనున్నది ఒకగ్రేడులోనేచేరిన మహనీయులు అనేక సప్తకములుండ ఒకసప్తకమునే దేవభావములో జేర్చుకొనుటయు సమంజసముగ నుండదు. పై గీతాశ్లోకములో మనువుల సంఖ్యను చూపక పోవుటచే మనకు గొంతశ్రమతగ్గిపొయినది.

విశే॥ "మహంతః ఋషయః మహర్షయః బ్రహ్మ విద్యాపారంగతాః ఋగతే" అశాస్త్రతములైన దృశ్యవస్తువులయందలి అసక్తతపదలి శాస్త్రతమైన పరిశుద్ధాత్మను పొందినవారు మహర్షులు అజ్ఞాన భూమికల నతిక్రమించి జ్ఞానభూమికాస్థానమును పొందినవారు మహర్షులు. సత్స్వరూప నిధానములైన జ్ఞానభూమికలు ఏడుండును. ఈసప్తభూమికలను పొందిన బ్రహ్మ విద్యా పారంగతులైన ఋషులు సంఖ్యయందెంతమంది యున్నను వీరికి సప్తఋషులనియే పేరు విశాలమైన ప్రపంచములో భూతభవిష్యవ్యర్తమాన కాలములలో అజ్ఞానమును వదలి జన్మరాహిత్యమునుపొందిన మహాఋషులందఱు సప్తభూమికలద్వారా జ్ఞాన సిద్ధాంతులైన మహర్షులే కనుకనే పైశ్లోకములో "మహర్షయస్సప్త" అని చెప్పబడినది.

"పూర్వతీతి పూర్వః పూర్వ పూరణే" అను సూత్యమువలన బ్రహ్మనందరస పరిపూర్ణులైన పరతత్త్వనిధానులు పూర్వులు జ్ఞానదృష్టిచేత అగతానాగతములైన జన్మములస్మియు, అసత్యములై పోవుటవలన వీరేకాలము

వారైనను పూర్వలే. పూర్వకల్పములలో, పూర్వయుగములలో జీవించి పోయిన ప్రాకృతపురుషులకంటె ఈ కాలములో మనచే జూడబడు పరిపూర్ణ జ్ఞాన సిద్ధాంతులు పూర్వులగుదురు. ఎందుకనగా వీరికి దేశకాలవస్తు పరిచ్ఛేదములులేవు. ఈ పూర్వులు 1. బ్రహ్మవిదుడు, 2. బ్రహ్మవిద్యుడు, 3. బ్రహ్మవిద్యరీయుడు, 4. బ్రహ్మవిద్యరిష్టుడు, అని నాలుగురకములుగ విభజింపబడియుండినట్లు వేదాంతగ్రంథములలో జెప్పబడినది. వీరు సంఖ్యలో ఎందఱున్నను నాలుగు రకములుగనే యెన్నబడుదురు. కాబట్టి 'పూర్వేచత్వారః' అను సూత్యమునకు జేరుదురని కొందఱు వేదాంతులందురు.

మఱియు బ్రహ్మనిష్ఠ ఆరంభించుటకు పూర్వము 1. నిత్యానిత్య వస్తు వివేకము, 2. ఇహముత్తార్యఫలభోగ విరాగము, 3 శమాది షట్క సంపత్తి, 4 ముముక్షుత్వము, అను నాలుగు సాధనములు పొందినవారే పూర్వులు నలుగురని కొందఱుందురు.

వీరు దేహేంద్రియ వృత్తులయందు స్పృహలేక సమస్తవిషయముల నెఱిగెడి యెఱుకతో గూడి జన్మించియుందురు. ఈ యెఱుకమనోవృత్తిలో జేరినది కావున వీరికి 'మానసాజాతాః' అనిపేరు వచ్చినది. మఱియు సమస్త భూతములయందలి చైతన్యమంతయు తానే యైనప్పుడు, తనకంటె వేఱైన వస్తువేషియు గానరానప్పుడు లోకములో సమస్తప్రజలు తనవారే యగుదురు. కాని మలమూత్రాది దుర్గుణభూయిష్ఠములైన భౌతికదేహములతో రమించుటచేతనే పుట్టివచ్చిన ప్రజలనుమాత్రము తమవారనుట జ్ఞానయోగ సిద్ధాంతుల పద్ధతి కాదు. పైగీతాశ్లోకములో సైత మీభావము చూపబడలేదు.

మూ॥ వితాం విభూతించ యోగంచ మమ యో వేత్తి తత్త్వతః॥

సోఽవికంపేన యోగేన యుజ్యతే నాత్యసంశయః॥ 7.

తా॥ అస్మత్పదలక్ష్మ్యార్థమైన పరమాత్మతత్త్వమునకు సంబంధించిన ఈ యీశ్వరభావమును, మఱియు పవనేంద్రియములను, మనోవృత్తులను, గుణకర్మాదులను ఊర్ధ్వకుండలిస్తానమున భగవత్తత్త్వమునందు సంక్షేపము గావించువిధమును ఎవడైతే యథారీతిగ దెలిసికొనుచున్నాడో అట్టి యతీశ్వరుడు నిశ్చలమైన యోగముతో గూడినవాడగుచున్నాడు. ఇందు శంశయము లేదు.

మూ॥ అహం సర్వస్య పృభవో మత్తః సర్వం పృవర్తతే
ఇతి మత్వా భజంతే మాం బుధా భావనమన్వితాః॥ 8.

తా॥ సర్వభూతములయందు నేనని పేర్కొనబడుచుండు పరిశుద్ధాత్మ యిట్టిదని తెలిసికొని ఆభావముతో లెస్సగ గూడియుండు జ్ఞానులు ఈ విశ్వ మంతయు నావలననే సంభవించినది, నావలననే పృవర్తించుచున్నది. అని యూహించి నేనని పేర్కొనబడు అపరిశుద్ధాత్మనే సేవించుచున్నారు.

మూ॥ మచ్చిత్రా మద్గతప్రాణా బోధయంతః పరస్పరమ్।
కథయంతశ్చమాం నిత్యం తుష్యంతిచ రమంతిచ॥ 9.

తా॥ అంతర్వీధియందు నేననెడు పరిశుద్ధాత్మవలన నిల్పిన చిత్రము గలవారు, అపరిశుద్ధాత్మనే పొందిన ప్రాణములు కలవారు అపరిశుద్ధాత్మను గుఱించి ఒకరికొకరు బోధించుకొనుచున్నారు. (పద్యగద్యాది పృబంధముల తో) ప్రకటించుకొనుచున్నారు. నిరంతరము సంతృప్తిజెందుచున్నారు. క్రిడించుచున్నారు.

శ్లో॥ మచ్చింతనం మత్కథసమన్వేన్యం మత్ప్రభాషణమ్।
మదేకపరమో భూత్వా కాలం నయ మహమతే॥

గొప్ప బుద్ధిగలవాడా, నన్నుజింతించుచు, జర్పించుచు, నన్నుగుఱించి పరస్పరము భాషించుచు నెనొకడనే శ్రేష్ఠుడననెడు భావముకలిగి కాలము వెళ్లబుచ్చుము. (వరాహోపనిషత్తు 2అ. 46లో)

శ్లో॥ శృణ్వన్ సుభద్రాణి రథాంగపావో ర్జన్మాని కర్మాణిచ యాని లోకే।
గీతాని నామాని తదర్థకాని గాయక విలబ్ధో విచరేదసంగః॥

విషయానురాగమును వదలిన యతీశ్వరుడు చక్కపాణియైన భగవంతునియొక్క కేమకరములైన జన్మములు, కర్మలు, గీతలు, నామములు, వాని ప్రయోజనములు లోకములో వివికలవో వానిని వినుచు పాడుచు లజ్జ లేనివాడై చరించును. (ఆర్షభగీత 1అ. 39లో.)

మూ॥ తేషాం సతతయుక్తానాం భజతాం పీఠితిపూర్వకమ్।

దదామి బుద్ధియోగం తం యేన మాముపయాంతి॥ 10.

తా॥ సర్వత్ర నేనై ప్రకాశించు పరిశుద్ధాత్మును ఆయతీశ్వరులు దేని చేత ప్రాపింతురో అట్టిజ్ఞానయోగమును అభ్యాసయోగ నిరతులై భజించు యతీశ్వరులకు అంతర్యామి తత్త్వమే యొసగుచున్నది (అభ్యాసయోగము ను పర్యాప్తముగ జేసినవారికి తత్త్వజ్ఞానము తనంతటతానే లభించునని యిందువలన తెలియదగియున్నది.)

మూ॥ తేపామేవానుకంపార్థ మహమజ్ఞానజం తమః

నాశయామ్యాత్మభావస్థో జ్ఞానదీపేన భాస్వతా॥

11.

తా॥ పూర్వోక్తరీతిగా అభ్యాసయోగముచేసి జ్ఞానయోగమును ప్రాపింప బోవు యతీశ్వరులను కరుణించుటకై వారి హృదయాశాశమున నేననెడు భావమున నిలిచి అంతర్యామియైన నేను అజ్ఞానజన్యమైన యంధకారము ను (గుడ్డితనమును) ప్రకాశమానమైన చిత్తశాస్త్రరూపమైన వెలుగుచేత పొగొట్టుచున్నాడను

అర్జునుడు చెప్పుచున్నాడు:

మూ॥ పరం బ్రహ్మ పరం ధామ పవిత్రం పరమం భవాకా॥

పురుషం శాశ్వతం దివ్యమాదిదేవమజం విభుమ్॥

12.

అహుస్త్వామృషయస్సర్వే దేవర్షిర్నారదస్తథా॥

అసితో దేవలో వ్యాసస్స్వయంచైవ బ్రవిషి మే॥

13.

తా॥ నీవు (గురుభావము వహించినట్టియు, యుష్మత్పదలక్ష్కార్థమైనట్టి యు పరిశుద్ధాత్మువు) పరబ్రహ్మ తత్త్వమవు. పరమపావనమైన పరతత్త్వ నిధానమవు ఇట్టి యంతర్యామి స్వరూపమైన నిన్ను స్థూలశరీరమునందలి యిరువదియైదు తత్త్వములలో అగ్రస్థానమును పొందియుండువాడవనియు, ఎటువంటిభావ వికారములులేక యెల్లప్పుటికి ఒకతేరితిగ నుండువాడవని యు, మఱియొకదానిచే వెలిగింపబడని స్వయంప్రకాశ స్వరూపుడవనియు, సర్వశరీరములయందు ప్రకాశించు పృత్యగాత్మ స్వరూపులలో మొదటివాడ వనియు, కర్మబద్ధమైన జన్మములేనివాడవనియు, గుణకర్మాదుల కతీతమైన విశేషభవము కలవాడవనియు, సమస్తములు చెప్పుమరు. దేవర్షియైన

నారదుడు అట్లే చెప్పుచున్నాడు. మఱియు అనితుడు, దేవలుడు, కృష్ణదైగ్ పాయనుడు అట్లే చెప్పుదురు. నాకునీవే స్వయముగ సైతము చెప్పుచున్నాడవు.

మూ॥ సర్వమేతదృతం మన్యే యన్మాం వదసి కేశవ
సహ తే భగవన్ వ్యక్తిం విదుర్దేవా న దానవాః॥

తా॥ సృష్టినితినహార కర్తృత్వాభిమాన దేవతలకు నిధానమైన ఓ భగవంతా! నన్నుగుఱించి నీవేమి చెప్పుచున్నాడవో అదియంతయు సత్యమని తలచుచున్నాడు. (సత్యము, జ్ఞానము, ఆనందము, నిత్యము, నిర్మలము అను పంచలక్షణములతోగూడిన) నీస్వరూపమును బాహ్యేంద్రియములతో దేవతలు తెలిసికొనలేరు, దానవులు తెలిసికొనలేరు. ఇతరులంతకంటెను తెలిసికొనలేరని భావము.

మూ॥ స్వయమేవాత్మానాత్మానం వేత్త త్వం పురుషోత్తమ!
భూతభావన! భూతేశ! దేవదేవ! జగత్పతే!॥

15.

తా॥ భూతములకు సత్త్వము కలుగజేయునట్టియు. సర్వభూతములకు ఈశ్వరుడవైనట్టియు, దేవతలకు దేవుడవైనట్టియు, జగములను పాలించునట్టియు, ఓపురుషోత్తమా! అంతర్యామియైన పరిశుద్ధాత్మను ఆత్మ చేత నీవు స్వయముగనే తెలిసికొనుచున్నాడవు. (సర్వమును పరిశుద్ధాత్మ చూచుచున్నది, తెలిసికొనుచున్నది. కాని దానిని చూచుచునది, తెలిసికొనునది మఱియొకటిలేదు.)

మూ॥ వక్రమర్హస్యశేషేణ దివ్యాహ్యత్వవిభూతయః

యాభిర్విభూతిభిర్లోకానిమాంస్త్యం వ్యాప్య తిష్ఠసి॥

16.

తా॥ యుష్మత్పదలక్ష్మ్యార్థమైన ఓ పరిశుద్ధాత్మా! నీవు వియోశ్యర్థములతో ఈలోకములను వ్యాపించియున్నాడవో అట్టి స్వకయములైన నియోశ్యర్థములు లోకాతితములు కదా? కనుక ఆయోశ్యర్థములను కొదవలేకుండ చెప్పుటకు నీవే తగుదువు.

మూ॥ కథంవిద్వామహంయోగిన్ త్వాంసదాపరిచింతయ

కేమకేమచ భావేమ చింత్యోసి భగవన్ మయా॥

17

తా॥ అత్మానుసంధాన కర్తృస్వరూపమైన, యుష్మత్పద లక్ష్మ్యార్థమైన ఓభగవంతా! నేను ఎల్లప్పుడును ధ్యానించుచు ఎటులైతే నిన్ను తెలిసి కొందును, ఏయేభావములయందు స్వరూపములయందు నీవు నాచే ధ్యానింపబడదగియున్నాడవు.

మూ॥ విస్తరేనాత్మనో యోగం విభూతించ జనార్దన

భూయః కథయ తృప్తిర్హి శృణ్వతో నాస్తి మేఽమృతమ్॥ 18

తా॥ ఓ జనార్దనా! అత్మానుసంభానముసేయు కిర్యాసూత్యమును, ఈశ్వరభావమును మరల విపులముగ వర్ణించి చెప్పుము. జననమరణములకు అతీతమైన నీప్రబోధమును వినుచుండు నాకు ఇకబాలునన్నమాట యుండదుకదా?

శ్రీభగవానుడు చెప్పుచున్నాడు:-

మూ॥ హంత తే కథయిష్యామి దివ్యాహ్యత్మవిభూతయః

ప్రాధాన్యతఃకురుశ్రేష్ఠ! నాస్త్యంతోవిస్తరస్యమే॥ 19

తా॥ అటులైతే నీకొఱకు వర్ణించి చెప్పబోవుచున్నాడను. అర్జునా! అస్మత్పదలక్ష్మ్యార్థమైన పరిశుద్ధాత్మకు స్వకీయములగు ఐశ్వర్యములు (ఈశ్వరభావములు) దివ్యములుకదా? సర్వత్ర విరివిగ వ్యాపించియుండు నేన నెడు పరిశుద్ధాత్మకు అంతములేదు. (అందువలన) ముఖ్యభావములనుబట్టి చెప్పబోవుచున్నాడను.

ఈశ్వరభావములోజేరిన వస్తువుల నన్నిటిని ఒకదానినైన విడువకుండ చెప్పవలెననిన మనుష్యుని జీవితము చాలదు. కాలమంతయు వ్యర్థముగ గడచిపోవును. విఖ్యాతమైన కొన్నిటిని వర్ణించి చెప్పినమీదట అన్నిటిని ఊహించుకొనవచ్చును. అందువలన "ప్రాధాన్యతః" అని పైశ్లోకములో సూచింపబడినది.

మూ॥ అహమాత్మా గుడాకేశ! సర్వభూతాశయస్థితః

అహమాదిశ్చ మధ్యంచ భూతానామంత ఏవ చ॥ 20.

తా॥ అర్జునా! సర్వభూతముల హృదయములయందు నేనుఅనెడు పరిశుద్ధాత్మయున్నది. జన్మప్రాప్తిగల వస్తువులకెల్ల అది, మధ్యము, అంతము కూడ ఈపరిశుద్ధాత్మయే.

శ్లో॥ మమాంతరాత్మా తవచ యేచ్ఛాన్యే ద్వహసంజ్ఞితాః

సర్వేషాం సాక్షిభూతోఽసా నగ్రాహ్యః కేనచిత్ క్వచిత్ ।

అంతర్వీధియందు ప్రకాశించుపరమాత్మ నాకును, నీకును, మఱియు దేహముచే గుర్తింపదగిన యితరభూతము లేవికలవో వానికన్నిటికిని సాక్షియై యున్నది. ఆపరమాత్మ ఎవ్వనిచేతనైన ఎట్లును గ్రహింపబడునదికాదు.

(నారాయణీయము 2-4)

శ్లో॥ జ్ఞ ఇత్యుక్తః సంయుక్తః ప్రాకృతైర్గుణైః

తైరేవతు వినిర్ముక్తః పరమాత్మైర్ముదాహృతః॥

స్థూలశరీరమునందు ఇరువదినాలుగు తత్త్వములకు విలకింపబడె సత్త్వాది పృథక్పతి గుణములతో గూడుకొని దేహింద్రియ చుర్రొవృత్తుల నెఱుగు ఆత్మ క్షేత్రజ్ఞుడనబడును. అట్టి సత్త్వాదిగుణములచే విడువబడినదే పరమాత్మ యని చెప్పబడినది. (భారత శాంతి. 187 అ. 23 శ్లో)

మూ॥ ఆదిత్యానామహంవిష్ణుర్జోతిషాం రవిరంశమాన్

మరీచిర్మరుతామస్మి నక్షత్రాణా మహం శశి॥

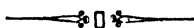
21.

తా॥ ద్వాదశాదిత్యులలో విష్ణువు బోధితులలో అంశమంతుడైన సూర్యుడు, మరుత్తులలో మరీచి, నక్షత్రములలో చంద్రుడు. ఇవన్నియు నే ననెడు పరిశుద్ధాత్మయొక్క జగత్సర్వములు (ప్రతివర్గములోను ఒక్కొక్కదానిని ఈశ్వరభావమని చెప్పగా ఆవర్గములో జేరినవన్నియు ఈశ్వరభావములో జేరినవేయని తెలియవలయును.)

ఓం. తత్ సత్.

శ త ప త్ర ము

104

మూ॥ వేదానాం సామవేదోఽస్మి దేవానామస్మి వాసవః

ఇంద్రియాణాం మనశ్చాస్మి భూతానామస్మి చేతనా॥ 22

తా॥ వేదములలో సామవేదము, సమస్త దేవతలలో మహేంద్రుడు, ఏకాదశేంద్రియములలో మనస్సు, సమస్తభూతములలో కార్యకార్యముల నెఱుగు బుద్ధి ఇవన్నియు నేనగుదును.

మూ॥ రుద్రాణాం శంకరశ్చాస్మి విత్తరో యక్షరక్షసామ్।

వసూనాం పావకశ్చాస్మి మేరుశ్శిఖరిణామహమ్॥ 23

తా॥ ఏకాదశరుద్రులలో శంకరుడు, యక్షరాక్షసులలో కుబేరుడు, అష్టవసువులలో అగ్నిహోత్రుడు, పర్వతములలో మేరుపర్వతము ఇవన్నియు నేనగుదును.

మూ॥ పురోధసాంచ ముఖ్యం మాం విద్ధి పార్థ బృహస్పతిమ్।

సేనానీనామహంస్కందః సరసామస్మి సాగరః॥ 24.

తా॥ అర్జునా! పురోహితులలో దేవ పురోహితుడైన బృహస్పతి నాయీశ్వరభావములో జేరినవాడని తెలిసికొనుము. సేనాపతులలో దేవసేనా నాయకుడైన కార్తికేయుడు, జలాశయములలో సముద్రము భగవత్త్వ విభూతులని తెలిసికొనుము.

మూ॥ మహర్షీణాం భృగురహం గిరామస్మైకమక్షరమ్

యజ్ఞానాం జపయజ్ఞోఽస్మి స్థావరాణాం హిమాలయః॥ 25.

తా॥ మహర్షులలో భృగువు, అర్థవంతములైన శబ్దములలో ఒకటేయక్ష రమైన ఓంకారము, సమస్తయజ్ఞములలో జపయజ్ఞము, కదలనివస్తులలో హిమాలయపర్వతము, ఇవన్నియు నేనేయగుదును.

మూ॥ అశ్వత్థస్సర్వవృక్షాణాం దేవర్షీణాంచ నారదః॥

గంధర్వాణాం చిత్రరథస్సిద్ధానాం కపిలో మునిః॥ 26.

తా॥ సర్వవృక్షములలో రావిచెట్టు, దేవర్షులలో నారదుడు, గంధర్వులలో చిత్రరథుడు, సిద్ధులలో కపిలమహాముని వీరందఱు ఈశ్వర భావములే.

మూ॥ ఉచ్చైశ్రవసమక్వానాం విద్ధి మామమృతోద్భవమ్॥

ఐరావతం గజేంద్రాణాం నరాణాంచ నరాధిపమ్॥ 27.

తా॥ గుఱ్ఱములలో అమృతముతో బుట్టిన ఉచ్చైశ్రవస మనెడు గుఱ్ఱమును, శ్రేష్ఠములైన యేనుగులలో ఐరావతమనెడు యేనుగును, మనుష్యులలో ధర్మమును పరిపాలించు ప్రభువును నా ఈశ్వరభావములని తెలిసికొనుము.

మూ॥ ఆయుధానామహం వజ్రం ధేనునామస్మి కామదుక్॥

ప్రజనశ్చాస్మి కందర్పస్సర్పాణామస్మి వాసుకిః॥

తా॥ ఆయుధములలో దధీచాస్తి సంబంధమైన వజ్రాయుధము, ఆవులలో కోరిన వస్తువులనెల్ల బిదుకు కామధేనువు, (రూపవంతులలో) ప్రకృష్టమైన పుట్టువుగల మన్మథుడు, సర్పములలో వాసుకి, వీరందఱు నాయీశ్వర భావములే.

మూ॥ అనంతశ్చాస్మి నాగానాం వరుణో యాదసామహమ్॥

పితృణామర్యమాచాస్మి యమస్సంయమతామహమ్॥ 29.

తా॥ నాగులలో నాశరహితుడైన ఆదిశేషుడు, జలమునందు సంచరింపగలజీవులలో వరుణుడు, పితృదేవతలలో ఆర్యముడు, సంయమవంతులలోయముడు, వీరందఱు అస్మత్పద లక్ష్మార్థమైన పరిశుద్ధాత్మయొక్క యీశ్వరభావములో జేరుదురు.

మూ॥ ప్రహ్లాదశ్చాస్మి దైత్యానాం కాలః కలయతామహమ్॥

మృగాణాంచమృగేంద్రఽహం వైనతేయశ్చ పక్షిణామ్॥ 30.

తా॥ దీతినంతటి పృజలలో పృహ్లాదుడు, జీవులను ఈ లోకమునుండి ఆవలికి వెడలఁద్రోయు సత్త్వములలో కాలము, మృగములలో సింహము, పక్షులలో గరుత్మంతుఁడు వీరందఱు నా యీశ్వరభావములోఁజేరినవారు.

మూ॥ పవనః పవతామస్మి రామశ్శస్త్రభృతామహమ్॥

ఝషాణాం మకరశ్చాస్మి సోతసామస్మి జాహ్నవీ॥ 31

తా॥ సంచారము గలిగినట్టియు, పవిత్రకరమైనట్టియు వస్తువులన్నిటి లో పృథానమైనవాయువు, ఆయుధమును ధరించినవారిలో పృథానుఁడు శ్రీరాముఁడు, హంసావ్యాపారముగలిగిన మత్స్యములలో మకరము, నదు లలో శ్రేష్ఠమైన గంగానది వీరందఱు నాయీశ్వరభావములే.

మూ॥ సర్గాణామాదిరంతశ్చ మధ్యంచైవాహమర్జున॥

అధ్యాత్మవిద్యా విద్యానాం వాదః ప్రపదతామహమ్॥ 32.

తా॥ అర్జునా! భౌతికసృష్టి వ్యాపారములలో జీవులయొక్క శరీరాత్మల సంద్యోగమునకు ముందుండిన దశయు, శరీరాత్మల వియోగమునకు వెను కటి దశయు, ఈ నడుమ జీవితకాలమునందలి మధ్యదశయు, నాయీశ్వర భావమే మఱియు సమస్త విద్యలలో నిత్యశుభ పృతిపాదకమైన అధ్యాత్మిక విద్య, లెస్సగ భావించువారిలో భాషానైపుణ్యము ఇవన్నియు నా యీశ్వర భావములే.

మూ॥ అక్షరాణామకారోఽస్మి ద్వంద్వస్సామాసికస్య చ॥

అహమేవాక్షయః కాలో ధాతాహం విశ్వతోముఖమ్॥ 33.

తా॥ అక్షరములలో మొట్టమొదటిదైన అకారము, సమాసములలో ద్వంద్వసమాసము, (మఱియు “కల్యతే సంఖ్యాయతే అనేనకాలః కల సంఖ్యానే” అను సూత్రమువలన) ఎన్నడును క్షీణింపని విచారణకర్త, సర్వత్ర ముఖములుగలిగి విశ్వమును ధరించు జగద్భర్త ఇవన్నియు నేనని పేర్కొనబడు పరిశుద్ధాత్మకంటె వేరైనవికావు.

మూ॥ మృత్యుస్సర్వహరశ్చాహముద్భవశ్చ భవిష్యతాం॥

కీర్తిశ్రీర్వాక్స నారీణాం స్మృతిర్మేధా ధృతిః క్షమా॥ 34.

తా॥ పృళయకాలమున సమస్తమును హరించు మృత్యువు, ఇకమీద కలుగబోవు జీవులయుత్పత్తి, మణియు స్త్రీలలో కీర్తి, సేవాధర్మము, వాక్కుతలపు, బుద్ధిబలము, ధైర్యము, ఓర్పు ఇవన్నియు అస్మత్పదలక్ష్మార్థమైన పరిశుద్ధాత్మయొక్క విభూతులే.

మూ॥ బృహత్సామ తథా సామ్నాం గాయత్రీ ఛందసామహమ్।

మాసానాం మార్గశీర్షోహమ్మతూనాం కుసుమాకరః॥ 35.

తా॥ అదేవిధముగా పాపమును క్షీణింపజేయు వైదిక సూత్రములలో బృహత్సామము, ఆహ్లాదకరములైన యిరువదియారు ఛందస్సులలో ఆఱవదైన గాయత్రీ ఛందస్సు, పంచెండు మాసములలో మార్గశిర మాసము, ఋతువులలో వసంతఋతువు. ఇవన్నియు నావిభూతులే.

మూ॥ ద్యూతం ఛలయతామస్మి తేజస్తేజస్వినామహమ్।

జయోఽస్మి వ్యవసాయోఽస్మి సత్త్వం సత్త్వవతామహమ్॥ 36.

తా॥ ధూర్తులలో బూదము, తేజస్వులలో తేజస్సు, (జిగీషులలో) జయము, నిశ్చయజ్ఞానము, సత్త్వపంతులలో సత్త్వము ఇవన్నియు నా యీ శ్వరభావములే.

మూ॥ వృష్టిశాం వాసుదేవోఽస్మి పాండవానాం ధనం జయః॥

మునీనామప్యహం వ్యాసః ఓవీనామశనా కపిః॥ 37.

తా॥ వృష్టివంశమున బుట్టిన ప్రజలలో వాసుదేవకుమారుడైన శ్రీకృష్ణుడు, పాండుపుత్రులలో నానాదేశములమీద దండెత్తి ధనమును జయించి తెచ్చిన విజయుడు, భగవత్తత్త్వమును మననముసేయు నియమపంతులలో వేదవ్యాసుడు, చతురవచన రచనావిశారదులైన కవీశ్వరులలో శుక్రుడు పిరందఱు అస్మత్పదలక్ష్మార్థమైన పరిశుద్ధాత్మయొక్క స్వరూపములే.

మూ॥ దండో దమయతామస్మి నీతిరస్మి జిగీషతామ్।

మౌనంచైవాస్మి గుహ్యశాం జ్ఞానం జ్ఞానవతామహమ్॥ 38.

తా॥ ప్రజలను శిక్షించి పాపములనుండి ఉపశమింపజేయు పృథువులలో శాసనబలము, జిగీషాపరులలో నీతి, భావరహస్యమును గాపాడుకొను వారిలో మౌనము, జ్ఞానులలో జ్ఞానము, ఇవన్నియు నావిభూతులే.

మూ॥ యచ్చాపి సర్వభూతానాం బీజం తదహమర్హునః।

న తదస్తి వినా యత్ స్యాన్మయా భూతం చరాచరమ్॥ 39.

తా॥ అర్జునా! సమస్త భూతముల యుత్పత్తికి కారణమేదికలదో అది యు నే ననెడు పరిశుద్ధాత్మభావమే. చరాచరరూపమైన యీ ప్రపంచమంత యు నే ననెడు భావముతోనే పుట్టినది. నేనన్న భావమునకు వేఱుగ మఱేది యు కలుగలేదు.

మూ॥ నాంతోఽస్తి మమ దివ్యానాం విభూతీనాం పరంతపః।

ఏషరూఢేశతః ప్రాక్తో విభూతేర్విస్తరో మయా॥ 40.

తా॥ అర్జునా! దివ్యములైన నా యీశ్వరభావములకు తుదియన్న మాటలేదు. ఇట్టి పరమేశ్వర తత్త్వస్వరూపమైన విభూతియొక్క విస్తారము నాచేత ఉద్దేశపూర్వకముగ జెప్పబడినది.

మూ॥ యద్యద్విభూతిమత్సత్త్వం శ్రీమదృష్టితమేవ వా।

తత్తదేవావగచ్ఛత్త్వం మమతేజోఽంశసంభవమ్॥ 41.

తా॥ విశేషమైనభవము కలిగినట్టియు, సేవాధర్మముతోగూడి అతిశ యించి యుండునట్టియు వస్తువేదికలదో ఆయావస్తు వంతయు నే ననెడు పరి శుద్ధాత్మయొక్క తెజస్సులో ఒక భాగమునుండి పుట్టినదని తెలిసికొనుము.

శ్లో॥ బ్రహ్మాది కీటపర్యంతాః ప్రాణీనో మయి కల్పితాః॥

బుద్బుదాది వికారాంతాస్తరంగాస్సాగరే యథా॥

నీటి బుగ్గలు మొదలైన వికారములుగల అలలు సముద్రమునందెట్లు కల్పింపబడుచున్నవో అట్లే బ్రహ్మ మొదలుకొని కీటకముల పర్యంతము సమస్తజీవులునేననెడు పరమాత్మయందు కల్పింపబడినవి.

(ఆత్మప్రబోధోపనిషత్తు 14 శ్లో)

శ్లో॥ బ్రహ్మణస్సర్వ భూతాని జాయంతే పరమాత్మనః

తస్మాదేతాని బ్రహ్మైవ భవంతీతి విచింతయ॥

సమస్తభూతముల వృద్ధికి హేతువైన పరమాత్మవలన భూతములన్ని యు పుట్టుచున్నవి అందువలన ఆభూతములన్నియు పరమాత్మయే యగునని తలంపుము (యోగశిఖోపనిషత్తు 4 ఆ, 5 శ్లో)

శ్లో॥ బ్రహ్మైవ సర్వనామాని రూపాణి వివిధానిచ॥

కర్మాణ్యపి సమగాణి చిభర్తృతి విభావయ॥

సమస్తనామములను, వివిధములైన రూపములను, సమగ్రములైన కర్మలనుకూడ పరబ్రహ్మమే భరించుచున్నదని భావింపుము.

(యోగశిఖోపనిషత్తు 4 ఆ 6 శ్లో.)

శ్లో॥ సర్వాంతరః స్వయం జ్యోతిస్సర్వాదిపతిరన్యహమ్॥

సర్వభూతాధివాసోఽహం సర్వవ్యాపీ సర్వాధహమ్॥

సర్వభూతములలోపల నా యంతట నేను జ్యోతిసై యున్నాడను. సర్వజగత్తునకు పరిపాలకుడనై యున్నాడను. సర్వభూతములయందు నివసించియున్నాడను. సర్వత్ర వ్యాపించియున్నాడను. మఱియొకదానిచే వెలిగింపబడక నాయంతట నేనే ప్రకాశించుచున్నాడను.

(బ్రహ్మవిద్యోపనిషత్తు 106)

“ఏకో విష్ణురనేకేషు జంగమస్థావరేషు చ॥

అనుస్యూతో వసత్యాత్మా భూతేష్వహమవస్థితః”

శ్రీ విష్ణు పరమాత్మ యొక్కడే జంగమస్థావర రూపములైన అనేక భూతములయందు కూర్చబడి నివసించుచున్నాడు. భూతములయందు నే ననెడు భావముతోనున్నాడు. (వాసుదేవోపనిషత్తు)

“బ్రహ్మనారాయణః శివశ్చనారాయణః శక్రశ్చనారాయణః దిశశ్చనారాయణః విదిశశ్చనారాయణః కాలశ్చనారాయణః కర్మాఖిలంచ నారాయణః మూర్తామూర్తంచ నారాయణః కారణాత్మకం సర్వం కార్యాత్మకం సకలం నారాయణః తదుభయ విలక్షణో నారాయణః”

(మహానారాయణోపనిషత్తు 2 ఆ. టీకాసులభము)

మ॥ గరిమన్ స్వర్ణమనేక భూషణములై కన్పట్టు చందంబునం

బరమాత్ముం డఖిల ప్రపంచ మయులై భాసిల్లు నట్లొటచే

సురసిద్ధిరగయక్షిన్నరనరస్తోమాది శశ్యచ్ఛరా

చరరూపాజ్వల సర్వభూతములకు సద్భక్తితో మ్రొక్కెదన్॥

(సీతారామాంజనేయసంవాదము. 1. అశ్వా. 14 పద్యం టీకాసులభము)

భాగవతము 11 స్కం. 16 అధ్యాయములో విభూతియోగము ఇంచు మించుగ గీతాగ్రంథములో వలెనే వర్ణింపబడినది. మఱియు పెక్కుగ్రంథములలో విపులముగ వ్రాయబడినది, ఇవన్నియు వివరించి వ్రాయబూనిన యెడల గ్రంథము పెరిగిపోవును. పాఠకులకు వినుగుపుట్టునేమో!

మూ॥ అథవా బహునైతేన కిం జ్ఞాతేన తవాప్తున

విప్తభ్యాహమిదం కృత్స్నమేకాంశేనస్థితో జగత్॥

42.

తా॥ అర్జునా! అంతేకాక అధికముగా తెలిసికొనబడిన యీ సమాచారముతో నీకేమిగాని సమస్తమైన యీ జగత్తును నే ననెడు పరిశుద్ధాత్మ స్వస్వరూపమునందలి ఒక్కభాగముతో వ్యాపించియున్నది.

(ఈ విషయము ముద్గలోపనిషత్తులో సూచింపబడినది.)

ఇది శ్రీ మహాభారము భీష్మపర్వములో విభూతియోగమనెడు ముప్పదినాల్గవ అధ్యాయము.

ఓం. తత్. సత్.

శత పత్రము

105

శ్రీ మహాభారతము బీష్మపర్వము 35 అధ్యాయము.

అర్జునుడు చెప్పుచున్నాడు.

మూ॥ మదనుగ్రహయ పరమం గుహ్యమధ్యాత్మసంజ్ఞకమ్।
యత్త్వయోక్తం వచసేన మో హోఽయం విగతే మమ॥ 1

తా॥ నన్ననుగ్రహించుటకై శ్రేష్ఠమైనట్టియు, గోప్యమైనట్టియు, ఆత్మజ్ఞానముచే గుర్తింపఁదగినట్టియు ఏవాక్యము నీచేఁజెప్పబడినదో ఆవాక్యముతో ఇంతకుముందున్న నా మనోవైకల్యము పోగొట్టఁబడినది.

మూ॥ భవాప్యయౌ హి భూతానాం శ్రుతో విస్తరశో మయా।
త్వత్తః కమలపత్యాశీ! మాహాత్మ్యమపిచావ్యయమ్॥

“కం సుఖం, ఆలం, పర్యాప్తం, పత్యైగతౌ, అహా, వ్యాప్తా” శాశ్వతమైన దివ్యసుఖము విస్తారమున పర్యాప్తమగుచున్నదో అట్టి యూర్హకుండలి స్థానమైన సహస్రార్కకమలమును బేరఁబోవు హంసరు వ్యాపించియుండు ఓ పరమాత్మా! యుష్మత్పదలిక్యార్థమైన భగవత్తత్త్వమువలన సమస్త భూతములయొక్క ఉత్పత్తి నాశములు విస్తారముగనాచే అలకింపఁబడినవి. మఱియు అశీయమైన, పూజనీయమైన, స్వకీయమైన యీశ్వరభావము (విభూతి) కూడ అలకింపఁబడినది.

మూ॥ ఏవమేతద్యథాత్మ త్వమాత్మానం పరమేశ్వర
ద్యమమిచ్ఛామితేరూప మైశ్వరం పురుషోత్తమమ్॥

తా॥ ఈవిధముగ నాచే అలకింపఁబడిన ఆ యీశ్వరభావమట్టిదే కావచ్చును. ఓ పురుషోత్తమా! పరమేశ్వరా! స్వకీయమైన నీ యీశ్వర స్వరూపమును నీవెటుల చెప్పియుంటదో అటుల చూచుటకు నేనిష్టపడుచున్నాఁడను. (సర్వభూతములయందు పరమాత్మ యున్నది. పరమాత్మయందు సర్వభూతములున్నవి. కాబట్టి భూతములు పరమాత్మకంటె వేరైనవి కావని వినుటయే కాక ఆ విధముగఁజూచుటకును శిష్యుఁడు కోరినాఁడన్నమాట)

మూ॥ మన్యసేయద తచ్చశ్శం మయా దృష్టుమితి పృభో!

యోగేశ్వర తతో మే త్వం దర్శయాత్మానమవ్యయమ్॥ 4

తా॥ అత్మానుసంధాన రూపమైన యోగవిద్యకు నియామకుఁడైన ఓ పృభూ! పూర్వోక్తరీతిగా ఈశ్వరస్వరూపమును నెను చూచుటకిష్టపడినందువలన దానినిజూచుటకు నాకు శక్యమగునని తలఁతువేని నీవు అక్షయమైన నీస్వరూపమును నాకుఁజూపుము.

శ్రీ భగవానుఁడు చెప్పుచున్నాఁడు.

మూ॥ పశ్య మే పార్థ రూపాణి శతకోఽథ సహస్రశః!

నానావిధాని దివ్యాని నానావర్ణాకృతీని చ॥ 5

తా॥ అర్జునా! నూర్లకొలఁది అంతేకాక వేలకొలఁది అధికసంఖ్యాకములైనట్టియు, పెక్కువిధములై యుండునట్టియు, కిరణమాత్రములైయుండునట్టియు, వేఱు వేఱువర్ణములు ఆకారములు కలిగినట్టియు నారూపములను చూడుము.

మూ॥ పశ్యాదిత్యాన్ వసూన్ రుద్రానశ్వినౌ మరుతసహా!

బహునృద్భుష్టపూర్వాణి పశ్యాశ్చర్యాణి భారత॥ 6

తా॥ అర్జునా! అదిత్యులను, వసువులను, రుద్రులను, అశ్వినులను, మరుత్తులను చూడుము. అట్లే యిదివఱకెన్నడునుజూడని అశ్చర్యములననేకములఁజూడుము. (తారకయోగులకు చిన్మూద్రయందు కనఁబడు లక్ష్మీములు ఈశ్వరములో వర్ణింపఁబడినవని కొందఱు వేదాంతులందురు.)

మూ॥ ఇహైకస్థం జగత్కృత్స్నం పశ్యాద్య సచరాచరమ్।

మమదేహే గుడాకేశ! యచ్చాన్యద్దృష్టుమిచ్ఛసి॥ 7

తా॥ అర్జునా! చరాచరరూపమైన యీ సమస్త పృపంచమును (చూచుటకెంతోదూరము తిరుగవలసినపనిలేదు కాలవ్యవధితో నిమిత్తములేదు) ఒక చోటనేయున్నదానినిగా ఇప్పుడే యిచ్ఛటనే నాదేహమునందే చూడుము. ఇంతకంటేవేరైన మఱిదేనిని చూడగోరెదవో దానినిసైతము చూడుము.

మూ॥ సతు మాం శక్యే సే దృష్టుమనేనైవ స్వచక్షుషా।

దివ్యం దదామి తే చక్షుః పశ్య మే యోగమైశ్వరమ్॥. 8

తా॥ (హేఅంతకర్మణి) ఎప్పుడో యొకసారి అంతముకలిగిన యీ ప్రాకృతనేత్రముతోడనే అస్మత్పదలక్ష్మ్యార్థమైన పరిశుద్ధాత్ము చూచుటకు నీకు శక్యముకాదు. (కాబట్టి) అపాకృతమైన జ్ఞానస్వరూపమైన నేత్రమును నీ కిచ్చుచున్నాఁడను. ఆ త్మాను సంధానరూపమైన నా యీశ్వరత్వమును చూడుము.

సంజయుడు చెప్పుచున్నాడు:—

మూ॥ ఏవముక్త్యా తతో రాజన్ మహాయోగేశ్వరో హరిః

దర్శయామానపార్శ్వాయ పరమం రూపమైశ్వరమ్॥ 9.

తా॥ ఓద్భుతరాష్ట్రమహారాజా! మహాయోగనియామకుడైనట్టియు, పాపములను శమింపజేయునట్టియు భగవంతుడు ఈ విధముగాబెప్పి అటుపైన ఈశ్వరసంబంధమైన శ్రేష్ఠమైన రూపమును అర్జునునకు బాపించెను.

వివ॥ శ్రీకృష్ణపరమాత్మచే జూపబడినట్లున్న విశ్వరూపములు భారత భాగవతములలో పదునాలుగుచోట్ల చూచియుంటిమి. పరస్పరభేదములుగనే వర్ణింపబడినవి. (83 పత్యములో చూడనగును) అదిగాక భాగవతము 2 స్కం. 1 అధ్యాయములోను, 8 స్కం. 20 అధ్యాయములోను, ప్రత్యేకముగ వర్ణింపబడినవి బృహదారణ్యకొపనిషత్తునందు ఆశ్వసంజ్ఞతో వర్ణింపబడినది. ఇక గొన్నియుపనిషత్తులలో మఱికొంత భేదముతో వర్ణింపబడినట్లు అందందుకనబడుచున్నది.

మూ॥ అనేక వక్త్రనయన మనేకాద్భుత దర్శనమ్ ।

అనేక దివ్యాభరణం దివ్యానేకోద్యతాయుధమ్॥ 10.

తా॥ అనేకములైన ముఖములు, నేత్రములు, కలిగినట్టియు అనేకములైన అద్భుతములు కనబడునట్టియు అనేకములైన దివ్యములైన ఆభరణములు కలిగినట్టియు ఉద్యమింపబడిన అనేక దివ్యాయుధములు కలిగినట్టియు ఈశ్వరస్వరూపమును భగవంతుడు అర్చునునకు జూపెను.

॥ అనేకాకార ఖచితమనేక వదనాన్వితమ్

అనేక భుజ సంయుక్తమనేకాయుధ మండితమ్

నానావర్ణ ధరం దేవం శాంతముగ్రముదాయుధమ్

అనేక నయనాకీర్ణం సూర్యకోటి సమప్రభమ్

ధ్యాయతో యోగినః సర్వమనౌపత్తిర్విశ్వతి

హృత్పూండరికమధ్యస్థం చైతన్యజ్యోతిరవ్యయమ్॥

హృదయకమల మధ్యమున చైతన్యజ్యోతి స్వరూపమైనట్టియు కోటి సూర్యులతో, సమానమైన వెలుగుగలిగినట్టియు అనేకములైన ఆకారములతో గూర్చబడి నట్టియు అనేకముఖములతో, భుజములతో గూడినట్టియు నానావర్ణముల ధరించినట్టియు అనేక నేత్రములతో నిండినట్టియు భయంకరమైనట్టియు ఉద్యమింపబడిన అనేకాయుధములతో అలంకృతమైనట్టియు దివ్యమైనట్టియు శాంతమైనట్టియు అక్షరపరబ్రహ్మ తత్త్వమును ధ్యానించు యోగీశ్వరుని మనోపత్తి యంతయు నాశమగుచున్నది.

(తి॥శి॥ బాహ్మణోపనిషత్తు 153 మొదలు.)

“అచక్షుర్విశ్వతశ్చక్షురకర్ణో విశ్వతః కర్ణ అపాదో విశ్వతః పాద అపాణి ర్విశ్వతః పాణింహమశిరా విశ్వతశ్శిరః

నేను కన్నులు లేని వాడను, విశ్వమంతయు కన్నులుగగలవాడను, నేను చెవులు లేనివాడను, విశ్వమంతయు చెవులుగగలవాడను, నేను పాదములు లేనివాడను, విశ్వమంతయు పాదములుగగలవాడను, నేను హస్తములు లేనివాడను, విశ్వమంతయు హస్తములుగగలవాడను, నేను శిరస్సు లేనివాడను, విశ్వమంతయు శిరస్సులుగ గలవాడను.

(భస్మజాబాలోపనిషత్తు 2 అశ్వా.)

శ్లో॥ విశ్వమూర్తా విశ్వభుజో విశ్వపాదాక్షినాశికః

ఏకశ్చరతి క్షేత్రేషు స్వైరచారీ యథా సుఖమ్॥

విశ్వమంతట శిరములుగలవాడు, విశ్వమంతట భుజములుగలవాడు, విశ్వమంతట పాదములు, నేత్రములు, నాసికలుగలవాడు. సమస్త శరీరములయందు ఒకడే పరమాత్మ స్వేచ్ఛా విహారియై సుఖము నతిక్రమింపక చరించుచున్నాడు. (నారాయణీయము 2. అ. 5 శ్లోకము.)

మూ॥ దివ్యమాల్యాంబరధరం దివ్యగంధానులేపనమ్

సర్వాశ్చర్యమయం దేవమనంతం విశ్వతోముఖమ్॥ 11.

తా॥ దివ్యములైన పుష్పహారములు, వస్త్రములు ధరించినట్టియు, దివ్యములైన పరిమళద్రవ్యముల పూతలు కలిగినట్టియు, సర్వము ఆశ్చర్యమేయైనట్టియు, లోకాతితమైనట్టియు, అంతములేనట్టియు, సర్వత్ర ముఖములు గలిగినట్టియు, (విశ్వరూపమును జూపెను.)

మూ॥ దివి సూర్యసహస్రస్య భవేద్భుగపదుత్తితా

యది భాస్వదృశీ సా స్యాద్భాస్వస్తస్య మహాత్మనః॥ 12.

తా॥ అకాశములో ఒకటేసారి వేయి సూర్యులకాంతి ఉత్పన్నమైనచో అట్టికాంతి అమహాత్ముని కాంతికి సాటికావచ్చును.

“మమ రూపా రవేస్తేజశ్చంద్ర నక్షత్ర గ్రహ తేజాంసీచ గగనో మమ తిశక్తి మాయా స్వరూపా నాన్యో మదస్తి”

సూర్యునియొక్క తేజస్సు నారూపము, చంద్రుని యొక్కయు, నక్షత్రములయొక్కయు, గ్రహములయొక్కయు తేజస్సులుకూడ నారూపమే అకాశము నాశక్తిత్రయముయొక్క మాయాస్వరూపము. నాకంటె వేఱైనది లేదు. (పాశుపత బ్రహ్మపనిషత్తు)

మూ॥ తత్రైకస్థం జగత్కృత్స్నం ప్రవిభక్తమనేకథా

అపశ్యద్దేవదేవస్య శరీరేపాండవస్తదా॥

తా॥ అప్పుడాయర్జునుడు అనేకవిధముల (నామరూపాదులతో) లేస్సగవిభజింపబడియుండు సమస్త ప్రపంచమును (అందందు తిరిగిచూడ వలసిన పనిలేకుండ) ఒకటేచోట అనఁగానచ్చటనే దేవదేవుడైన అపరమేశ్వరుని శరీరమునందెచూచెను.

“ ఏకస్మిన్నవిద్యా పాదేనంతకోటి బ్రహ్మాండాని సావరణాని
శ్రూయంతే తస్మిన్నేకస్విన్నండే బహవోలోకాశ్చ బహవో వైకుంఠాశ్చానంత
విభూతయశ్చ సంత్యేవ”

పరిశుద్ధాత్మయందు నాల్గవభాగమైన ఆవిద్యయనెడు ఒకపాదమునందు
ఆవరణములతోగూడినట్టియు, అక్షయములైనట్టియు కోట్లకోలది బ్రహ్మాండ
ములు (ఉన్నవని) అలకింపబడుచున్నవి. అందులో ఒక్కొక్క బ్రహ్మాండ
మునందే పెక్కు లోకములు, పెక్కు వైకుంఠములు, మఱియు అంతములేని
యీశ్వరస్వరూపములు ఉన్నవి. (మహానారాయణోపనిషత్తు 8 అధ్యాయం)

మూ॥ తతస్స విస్మయావిప్లవో హృష్టరోమా ధనంజయః!

ప్రణమ్య శిరసా దేవం కృతాంజలిరభాషత॥

14

తా॥ అటుపైన ఆ యర్జునుడు ఆశ్చర్యనిమగ్నుడై శరీరమున గగుర్పాటు
కలిగినవారై భగవంతునిగుఱించి శిరస్సుతో నమస్కరించి చేతులుబోడించు
కొని (ఇట్లు) భాషించెను.

అర్జునుడు చెప్పుచున్నాడు.

మూ॥ పశ్యామి దేవాంస్తప దేవ! దేహే సర్వాంస్తథా భూతవిశేషసంఘాః।

బ్రహ్మణమీశం కమలాసనస్థం ఋషీంశ్చ సర్వానురగాంశ్చ దివ్యాకా

తా॥ ఓదేవా! నీశరీరమునందు సమస్తదేవతలను చూచుచున్నాడను.
అదేవిధముగ స్థావరజంగమాది విశేషభూత సమూహములను చూచుచున్నా
డను. మఱియు సమస్తభూతములకు సీయామకుడైనట్టియు, నిత్యసుఖమును
పర్యాప్తముచేయు సహస్రారకమల పీఠమున నివసించియుండునట్టియు
పరబ్రహ్మమును, సమస్తఋషీశ్వరులను, దేవసంబంధమైన మహిమగల సర్వ
ములను జూచుచున్నాడను, (సమస్తభూతములయందలి చైతన్యమంతయు,
నేనేకాని వేఱులేదన్న తెలివి గురువు కలుగజేసినప్పుడు విశ్వమంతయు
తానే యగుచున్నాడు. సర్వభూతములను తనయందే చూచుచున్నాడు.)

మఱియు ఉద్యోగపర్వము 130 అధ్యాయములోను, శాంతిపర్వము
340 అధ్యాయములోను విశ్వరూపసౌందర్యనము విపులముగ వర్ణింపబడినది.

మూ॥ అనేక బాహూదర వక్త్ర నేత్రం పశ్యామి త్వాం సర్వతోఽనంత రూపమ్
నాంతం నమధ్యం న పునస్తవాదిం పశ్యామి విశ్వేశ్వర! విశ్వరూప॥ 16

తా॥ విశ్వమునకు నియామకుడవైనట్టియు, విశ్వమే రూపముగ గలిగినట్టియు ఓదేవా! అనేకములైన భుజములు కడుపులు, ముఖములు, కన్నులు గలిగినట్టియు, అంతములులేని రూపములు కలిగినట్టియు నిన్ను సర్వత్ర చూచుచున్నాడను. మఱియు విశ్వరూపుడవైన నీకుతుదియేదో! మధ్యమేదో! అదియేదో చూడజాలకున్నాడను.

సర్వభూతముల యందలి పరిశుద్ధాత్మ తానైనప్పుడు సర్వరూపములు తన రూపములే యగుచున్నవి. సర్వశరీరాంగములు తన శరీరాంగములే యగుచున్నవి. ఇట్టిభావముతో విశ్వమును జూచువాని స్వరూపమునకు తుది మొదలన్న మాటేయుండదు.

మూ॥ కిరీటినం గదినం చక్రిణం చ
తేజోరాశిం సర్వతో దీప్తిమంతమ్।
పశ్యామి త్వాం దుర్నిరీక్షం సమంతా
దీప్తానలార్క ద్యుతిమప్రమేయమ్॥

17.

తా॥ కిరీటము, గద, చక్రము, కలిగినట్టియు, పుంజీభవించిన తేజస్సు కలిగినట్టియు, ఎల్లెడల ప్రకాశము కలిగినట్టియు, సుఖముగ విశించుటకు శక్యముకానట్టియు, జ్వలించుచుండు సూర్యాగ్నులవలె కాంతికలిగినట్టియు, అంతదింతదియని నిరూపింపరానట్టియు యుష్మత్ప్రద లక్ష్మ్యార్థమైన భగవత్తత్త్వమును అంతట జూచుచున్నాడను.

మూ॥ త్వమక్షరం పరమం వేదితవ్యం త్వమస్య విశ్వస్య పరం నిధానమ్।
త్వమవ్యయశ్శాశ్వత ధర్మగోప్తా సనాతనస్త్యం పురుషా మతోమే॥ 18.

తా॥ జిజ్ఞాసువులచే చెలియబడదగిన అక్షరపరబ్రహ్మవు నీవు. ఈ ప్రపంచమునకు శ్రేష్ఠమైన నిధానము (ధరించువాడవు, పోషించువాడవు) నీవు. క్షీణము కానివాడవు శాశ్వతమైన అత్మధర్మమును కాపాడువాడవు నీవు. శాశ్వత పురుషుడవు నీవు. అని నాయభిప్రాయము.

శ్లో॥ స ఏవ కాలే భువనస్య గోప్తా
విశ్వాధిపస్సర్వ భూతేషు గూఢః
యస్మిన్ యుక్తా బ్రహ్మర్షయో దేవతాశ్చ
తమేవం జ్ఞాత్వా మృత్యుపాశాంశ్చినత్తి॥

ఆపరమాత్మ కాలము వచ్చినప్పుడు విశ్వమును గుప్తపఱచువాడు. విశ్వమును పాలించువాడు. సర్వభూతములయందు రహస్యముగనుండు వాడు. బ్రహ్మర్షులు, దేవతలు ఎవనియందు కూడియున్నారో అట్టిసర్వభూతాత్మయైన పరమాత్మను ఈవిధముగ దెలిసికొని (జ్ఞాని) మృత్యుపాశములను త్యేంపిచేయుచున్నాడు. (శ్వేతాశ్వతరోపనిషత్తు 4 అధ్య. 15 శ్లో.)

మూ॥ అనాది మధ్యాంత మనంత వీర్య
మనంతబాహుం శశిసూర్యనేత్రమ్
పశ్యామి త్వం దీప్త హుతాశవక్త్రమ్
స్వతేజసా విశ్వమిదం తపంతమ్॥

19.

తా॥ అది. మధ్యము, అంతము అనునవిలేనట్టియు. అంతములేని బలము కలిగినట్టియు అంతములేని భుజములు కలిగినట్టియు, చంద్రసూర్యులు నేత్రములుగగలిగినట్టియు, జ్వలించుచుండు అగ్నివంటి ముఖములు కలిగినట్టియు, స్వకీయమైన తేజస్సుచే ఈప్రపంచమును సంతాపింపజేయునట్టియు నిన్ను చూచుచున్నాడను

“సచానంత శీర్షా పురుష అనంతాక్షి పాణి పాదో భవతి అనంత శ్రవణ స్సర్వమావృత్య తిష్ఠతి సర్వవ్యాపకో భవతి సగుణ నిర్గుణ స్వరూపో భవతి జ్ఞాన బలైశ్వర్య శక్తి తేజః స్వరూపో భవతి వివిధ విచిత్రానంత జగదాకారో భవతి”

ఆ పరమపురుషుడు అంతములేని శిరములు, కన్నులు, హస్తములు పాదములు కలిగియున్నాడు. అంతములేని చెవులు కలిగి సర్వము నావరించి యున్నాడు. సర్వప్రపంచమును వ్యాపించియున్నాడు. గుణములతో గూడినట్టియు, గుణములు లేనట్టియు, రూపములన్నియు దానేయై యున్నాడు జ్ఞానము, బలము, ఈశ్వరత్వము, శక్తి, తేజస్సు ఇవన్నియు తన స్వరూపముగగలిగియున్నాడు. నానావిధములైన చిత్రములతో అంతములేని ప్రపంచము ఆకారముగా గలిగియున్నాడు. (మహానారాయణోపనిషత్తు 2 అధ్య.

మూ॥ ద్యావా పృథివ్యేరిదమంతరం హి వ్యాప్తం త్వయైకేన దిశశ్చ సర్వాః
దృష్ట్యాద్భుతం రూపముగ్ధం తవేదం లోకత్రయం ప్రవ్యధితం మహాత్మా

తా॥ ఓమహాత్మా! ఆకాశమునకు, భూమికి నడుమనుండు బయలు
సర్వదిక్కులు అంతయు నీయొక్కనిచేతనే వ్యాప్తమైయున్నదికదా? మఱి
యు ఆశ్చర్యకరమైన, భయంకరమైన యిట్టి నీరూపమునుజూచి మూడు
లోకములు (స్థూల సూక్ష్మ కారణశరీరములు) భయముచే సంపలించినవి.

మూ॥ అమీహి త్వాం సురసంఘా విశంతి

కేచిద్భీతాః ప్రాంజలయో గృణంతి

స్వస్తీత్యుక్త్వా మహర్షిసిద్ధసంఘాః

స్తువంతి త్వాం స్తుతిభిః పుష్కలౌభిః॥

21.

తా॥ శుభమును పగటించునట్టియు, గ్రహించునట్టియు, మఱియెవరి
కైనను కలుగజేయునట్టియు ఈదివ్యపురుషుల సంఘములెల్ల నిన్ను కలిసి
కొనుచున్నవిగదా? కొందఱు భయపడినవారు చేతులు బొడించుకొని పొగడు
చున్నారు. మహర్షులయొక్కయు, సిద్ధులయొక్కయు, సంఘములు 'స్వస్తీ'
అని చెప్పుచు మిక్కుటములైన స్తుతివాక్యములతో నిన్ను స్తోత్రము చేయు
చున్నవి.

మూ॥ రుద్రాదిత్యా వసవో యేచ సాధ్యా

విశ్వేశ్వినౌ మరుతశ్చైష్టపాశ్చ

గంధర్వ యక్షసుర సిద్ధ సంఘా

వీక్షంతే త్వాం విస్మితాన్తైవ సర్వే॥

22

తా॥ రుద్రులు, ఆదిత్యులు, వసువులు, సాధ్యులు, విశ్వేదేవతలు,
అశ్వినులు, మరుత్తులు, వేడిపదార్థములనుమాత్రము ఆ హరించువారు,
(పితృదేవతలు) సమూహములుగ జేరియుండు గంధర్వులు, యక్షులు, అసు
రులు, సిద్ధులు వీరందఱు ఆశ్చర్యము నొందినవారై నిన్నే చూచుచున్నారు.
(విశ్వాతీతమైన స్వస్వరూపమును జూడగలిగినప్పుడు సామాన్యపురుషులు
ఆశ్చర్యముతోనే చూతురు.)

మూ॥ రూపం మహత్రే బహువక్త్ర నేత్రం
మహాబాహూ బహు బాహూరుపాదమ్
బహూదరం బహుదంష్ట్రా కరాళం
దృష్ట్యా లోకాః పృవ్యధితాస్తథాహమ్॥

23.

తా॥ ఓకృష్ణా! అనేక ముఖములు, నేత్రములు కలిగినట్టియు, అనేక భుజములు, తొడలు, పాదములుకలిగినట్టియు, అనేక కడుపులు కలిగినట్టియు, అనేక దంష్ట్రలచే వికృతము, భయంకరము నైనట్టియు గొప్పదైన నీ రూపమునుజూచి లోకులు భయపడి కంపించుచున్నారు. అట్లే నేను. (కంపించుచున్నాడను)

మూ॥ నభస్స్పృశం దీప్తమనేకవర్ణం వ్యాత్రాననం దీప్త విశాల నేత్రమ్॥
దృష్ట్యాహి త్వం పృవ్యధితాంతరాత్మా ధృతిం నవందామి శమంచవిష్టా॥

తా॥ విశ్వమంతట వ్యాపించియుండు ఓ కృష్ణా! ఆకాశమును సోకునట్టియు, వెలుగుచుండునట్టియు, పెక్కువర్ణములు కలిగినట్టియు, విస్తృతములైన ముఖములు కలిగినట్టియు జ్వలించుచుండు విశాలమైన నేత్రములు కలిగినట్టియు నిన్నుజూచి సంచలిత స్వాంతుడ నైతిని. ధైర్యమును పొందలేకున్నవాడను. చిత్తైపశాంతియు పొందలేకున్నవాడకదా?

మూ॥ దంష్ట్రాకరాళానిచ తే ముఖాని దృష్ట్యైవ కాలానల సన్నిభాని
దిశో న జానే నలభేచ శర్మ పృశీద దేవేశ! జగన్నివాస! 25.

తా॥ జగములకు వెలుపల, లోపల అంతట వ్యాపించియుండునట్టియు దివ్యపురుషులకు నియామకుడ వైనట్టియు, ఓకృష్ణా! కోటలచే వికృతములు, భయంకరములు నైనట్టియు, పృథ్వీ కాలాగ్నితో సమానములైనట్టియు నీ ముఖములజూచి (ఆకారణముచేతనే) దిక్కులు తెలిసికొనలేకున్నాడను. సుఖమును సైతము పొందలేకున్నాడను ప్రసన్నుడవుకమ్ము.

మూ॥ అమీచ త్వం ధృతరాష్ట్రస్య పుత్రా స్సర్వే సహైవావనిపాలనంఘైః
భీష్మా ద్రోణసూతపుత్రస్తథాసౌ సహస్మద్యైరపి యోధముఖ్యైః॥ 26
వక్త్రాణి తే త్వరమాణా విశంతి దంష్ట్రాకరాళాని భయానకాని॥
కేచిద్విలగ్నా దశనాంతరేషు సందృశ్యంతే చూర్ణితైరుత్తమాంగైః॥ 27

కా॥ ధృరాష్ట్రుని కుమారులు, భీష్ముడు, ద్రోణుడు, అదేవిధముగా సూతపుత్రుడైన కర్ణుడు పిరందలు సమస్త రాజ సమూహములతో, మనపక్షమువారైన ముఖ్యయోధులతోగూడ త్వరపడుచుండువారై నిన్నుజేరుచున్నారు. కోఱలచే వికృతములు, భయంకరములునైన నీనోళ్లయందు ప్రవేశించుచున్నారు. కొందఱు నీకోఱలనడుమ తగులుకొని పిండిచేయబడిన శిరస్సులతో చూడబడుచున్నారు.

వివ॥ కర్ణుడు యుద్ధమునకు రాలేదుకదా? ఇచట గనబడుట యెట్లు లని కొందఱు ప్రశ్నింతురు. ఇందుకు సమాధానము:— విశ్వమయుడైన కాలపురుషునియందు లయింపని వస్తు వొక్కటియు నుండదు. కావున దూరముననున్న కర్ణుడుపైతము కాలముచే గ్రసింపబడునని యిందువల్ల వెల్లడింపబడినది.

మూ॥ యథా నదీనాః బహవోఽఽబువేగాః సముద్రమేవాభిముఖాద్రవంతి।

తథాతవామీ నరలోకవీరా విశంతి వక్త్రాణ్యభివిజ్వలంతి॥ 28.

కా॥ జలముచే వేగమునొందిన నదీ సమూహములు సముద్రమువైపుగా ఎట్లు పాతీపావుచున్నవో అదేవిధముగా మనుష్యలోకమునందలి యీ వీరులు మిక్కిలి జ్వలించుచుండు నీనోళ్లలో ప్రవేశించుచున్నారు.

ఓం. తత్. సత్.

శ త ప త్ర ము

106

మూ॥ యథాప్రదీప్తం జ్వలనం పతంగా విశంతి నాశాయ సమృద్ధవేగా॥

తదైవ నాశాయ విశంతి లోకాస్తవాపి వక్త్రాణి సమృద్ధవేగాః॥ 29

తా॥ ఎక్కువ ప్రకాశముకలిగిన అగ్నియందు మిడుతలు మొదలైన కీటకములు తమనాశముకొఱకు మిక్కిలి వేగముతో ఏలాగున ప్రవేశించుచున్నవో అలాగుననే ఇంద్రియగోచరములైన శరీరములతోగూడిన జీవులన్నియు తమస్వరూప నాశముకొఱకు నీనోళ్లయందుకూడ మిక్కిలి వేగముతో ప్రవేశించుచున్నవి.

ప్రాకృతులు శరీరములనువదలి అవ్యక్తదశ పొందుచున్నారు. జ్ఞానులు పృథగ్భావములనువదలి సర్వము తానైన పరమాత్మస్వరూపమును పొందుచున్నారు. “ఐశాదర్శనే” అను సూత్రమువలన ఈ యిరుతెగలవారి విలయమునకు నాశమనిపెరు.

మూ॥ లేలిహ్యసే గ్రసమానస్సమంతా ల్లోకా సమగ్గా వదనైర్జ్వలద్భి॥

తేజోభిరాపూర్య జగత్సమగ్రం భానస్తవేగాః ప్రతపంతి విష్ణో॥ 30

తా॥ సర్వవ్యాపివైన ఓ కృష్ణా! సర్వత్ర వెలుగుచుండు నోళ్లతో సమస్త లోకములను మిగ్రంవాడవై పీల్చివేయుచున్నాడవు. రౌద్రములైన నీకాంతులు సమస్తమైన జగత్తును కిరణములచే అంతట పూర్తిగ వ్యాపించి మిగుల తపింపజేయుచున్నవి.

విశే॥ సర్వభూతాత్మయైన పరమాత్మయే నేననెడు జ్ఞానప్రకాశము కలిగినప్పుడు జగత్స్వరూపమైన స్థూల శరీరమునందలి యిరువదినాలుగు తత్త్వములను జ్ఞాన కిరణములు పూర్తిగ వ్యాపించి వెలిగించుచున్నవి. తపింపజేయుచున్నవి.

మూ॥ అఖ్యాహిమే కో భవానుగ్రూపా నమోఽస్తు తే దేవవర ప్రసీద
విజ్ఞాతుమిచ్ఛామి భవంతమాద్యం నహి పృజానామి తవ ప్రవృత్తిమ్॥

తా॥ జగత్తునకు అదిపురుషుడవైన నిన్ను విశేషముగ దెలిసికొనుటకు గోరుచున్నాడను (కాని) నీప్రవర్తనమును లెప్పగ దెలిసికొనలేకున్నాడను. దివ్యపురుషులలో శ్రేష్టుడవైన ఓ కృష్ణా! నీకు నమస్కారమగుగాక. పృశ్నుడవుకమ్ము. భయంకరమైన రూపముగల నీవెవ్వడవో అదియంతయు నాకు జెప్పుము.

శ్రీభగవానుడు చెప్పుచున్నాడు:-

మూ॥ కాలోఽస్మి లోకక్షయకృత్ప్రవృద్ధో లోకాః సమాహర్తుమిహ ప్రవృత్తః
ఋతేఽపి త్యాం నభవిష్యంతి సర్వే యేఽవస్థితాః ప్రత్యనీకేషు యోధాః॥

తా॥ నేను లోకక్షయము గావించుటకు వృద్ధి నొందిన కాలపురుషుడను. లోకులను సంహరించుటకై యిచ్చట ప్రవర్తించుచున్నాడను (ఇట్టిలోకక్షయకార్యమునందు) నిన్ను నియోగింపక వదలిపెట్టినప్పటికిని ఎదుటిసైన్యములో (ఇప్పుడు) ఏయోధులు చేరియున్నారో వారందఱు ఇకమీదట ఉండజాలరు.

శ్లో॥ న కాలస్య ప్రియః కచ్ఛిన్నద్వేష్యః కురుసత్తమ!
న మధ్యస్థః క్వచిత్కాలస్సర్వం కాలః ప్రకర్షతి
కాలః పచతి భూతాని కాలస్సంహరతే పృజాః
కాలః సుప్తేషు జాగర్తి కాలోహి దురతికృమః॥

ఓకురుశ్రేష్ఠా! కాలమున కెవ్వడును ప్రియుడులేడు, ద్వేషింపగిన వాడులేడు. ఎక్కడనైన కాలము ఇచ్చాద్వేషములకు మధ్యస్థముగనుండు నదికాదు. సర్వమును లాగుకొనిపోవుచున్నది. జీవులను పాకము దీర్చుచున్నది, పృజల సంహరించుచున్నది. సర్వభూతములు నిద్రించుచుండగా కాలము మేలుకొనియుండును. కాలము నతీక్రమించుటయనిన సులభమైన పనికాదు. (భార ప్రి 2ఆ. 23-24)

విశే॥ (కలసంఖ్యానే, కలకిలక్షేపే, లోకృదర్శనే) అస్మత్పదలక్ష్కార్థమైన పరిశుద్ధాత్మ శాశ్వతమైనది, నిత్యశుభ స్వరూపమైనది అనియు; దాని కంటె వేఱైన చరాచరరూపమైన దృశ్యవస్తు సముదాయమంతయు అశాశ్వత

మైనది. అమంగళకరమైనది అనియు విమర్శించు వివేకమునేను. బాహ్యం తరముల గనబడు శబ్దరూపములు, జ్ఞానికి నిత్యశత్యులైన కామక్రోధాదులు, వీనివలన సంభవించు సుఖదుఃఖాది ద్వంద్వములు, ఈద్వంద్వముల వలన గలుగు ఇచ్ఛాద్వేషములు అన్నియు నేను కాననితెలిసికొని నిషేధించు సాంఖ్య సూత్యమునేను. ద్రష్టృదర్శన దృశ్యములను విరామమొందించు సమాధి నిష్ఠాసూత్యము నేను.

మఱియు చూడబడుచున్న (జ్ఞాతచే లక్షింపబడుచున్న) చతుర్థశేంద్రియములను, పవనములను, పంచభూతములను లెస్సగ హరించుటకై (నాయుండు విలయము గావించుటకై) జగత్స్వరూపమైన యీష్టాలశరీరము నందు వర్తించుచున్నాడ అనేకజన్మములలో జేయబడిన సుకృతఫలముకలిసి వచ్చుటచే గురుకటాక్షము కలుగుచున్నది. అట్టిగురుబలముచేతనే కామక్రోధాది శత్రువర్గము క్షీణింపక తప్పదు. పుంభావముతోగూడిన ప్రత్యగాత్మ ప్యయత్నపూర్వకముగ నిర్మూలింపకున్నను శత్రువర్గము నిలువజాలదు.

మూ॥ తస్మాత్త్వముత్తైష్ఠ్య యశో లభస్య

జిత్వా శత్రూన్ భుజ్వ రాజ్యం సమృద్ధమ్

మయైవైతే నిహతాః పూర్వమేవ

నిమిత్తమాత్రం భవ సవ్యసాచి॥

33.

తా॥ అందువలన నీవులెమ్ము - కీర్తిని సంపాదించుకొనుము, శత్రువుల గెల్చి రాజ్యమును సంపూర్ణముగా అనుభవింపుము. వీరందఱు నింతకు పూర్వమే నాచేతనే నిహతులైనవారు. అర్హునా! (నివిక) కారణమాత్రుడవు కమ్ము.

విశే॥ శిష్యులు అభ్యాసయోగముచేత ప్యయత్నపూర్వకముగ కామాదుల జయింపకున్నను గురువులవారి యనుగ్రహమును పొందినప్పుడే అట్టి శత్రుగుణముల వేగము అడగిపోవుచున్నది. ఐనను శిష్యులు యోగాభ్యాసము చేసి జయించుటే కీర్తికరము. ఇటుల జయించిన వారికే మోక్షసామ్రాజ్య సుఖము. పర్యాప్తముగ దక్కుచున్నది. ప్యయత్నము లేనివానికి పూర్వ సుకృతముచే కామాదుల వేగము తక్కువకావచ్చునేమో కాని అంతమాత్రము చేతనే అత్యసాక్షాత్కారము కలుగునని చెప్పుటకు విలువడదు. కనుక శిష్యుడు నిమిత్తమాత్రుడై ప్యయత్నము చేయవలసినదే.

మూ॥ దోణంచ భీష్మంచ జయద్రథంచ కర్ణం తథాన్యానపి యోధవీరాన్
మయా హతాన్స్త్రైం జహి మా వ్యభిషా యుద్ధస్య జేతాసి రణే సపత్నాన్

తా॥ నాచేత చంపబడిన (దైవోపహతులైన) దోణుని, భీష్ముని, సైంధవుని, కర్ణుని, అదేవిధముగా ఇతరులైన యుద్ధవీరులనుగూడ నీవు చంపుము. రణరంగమున శత్రువుల జయించు స్వభావముకలవాడవైయున్నాడవు. సంఘం లింపకుము - యుద్ధమొనర్చుము.

విశే॥ ఆచార్యుని యనుగ్రహ బలముచేతనే కొట్టువడియుండు కొటి ల్యమును, దైవత్యమును, కామమును, మాత్సర్యమును, ఇట్లే తక్కిన అంతశ్శత్రువులను శిష్యుడు నిమిత్తమాత్ముడై జయింపవలయునని భావము. "రణశబ్దే" అను సూత్రమును బట్టి రణమునందనగా పృథివీశబ్ద ముత్పన్న మగు సహస్రారమునందని ఆధ్యాత్మికుల భావము. అటుల పృథివీశబ్దము శబ్దించు ఊర్ధ్వకుండలి స్థానమున కామలోభాదులైన శత్రువుల జయించుటకు సామర్థ్యము కలిగియున్నాడవు చలింపకుము. శత్రువుల సంహరింపుము. అనియిట్లు గురువు శిష్యుని ప్రేరేపించుచున్నాడు.

సంజయుడు చెప్పుచున్నాడు:-

మూ॥ ఏతచ్ఛత్రా వచనం కేశవస్య కృతాంజలిర్వేదమానః కిరీటీ
నమస్కృత్వా భూయ ఏవాహ కృష్ణం సగద్గదం భీతభీతః ప్రణమ్య॥

తా॥ ఓధృతరాష్ట్ర మహారాజా! ఇటుల జెప్పబడిన శ్రీకృష్ణునిమాటవిని అర్జునుడు రెట్టింపుభయము, కంపముగలవాడై చెతులు బొడించుకొని విన ముగియై నమస్కారముచేసి త్రైత్రుపాటించిన కంఠస్వరముతో శ్రీ కృష్ణుని గూర్చి మఱియు జెప్పుచున్నాడు.

అర్జునుడు చెప్పుచున్నాడు.

మూ॥ స్థానే హృషీకేశ! తవ ప్రకర్త్యా జగత్ ప్రహృష్టత్యనురజ్యతే చ
రక్షాంసి భీతాని ఓశో ద్రవంతి సర్వే సమస్యంతిచ నిద్ధనంఘాః॥36

తా॥ (శత్రుక్షయకరమైన) నీయశస్సుచే జగత్తు సంతుష్టి పొందుచున్నది. అనురాగమునకూడ పొందుచున్నది. రాక్షసులు భయముజెంది దిక్కులను గుఱించి పాఠిసావుచున్నారు. తపోమహిమచేత అణిమాద్యుష్ట విభూతు

లను గడించిన విశ్వావసు ప్రముఖులైన సిద్ధపురుషుల సంఘములన్నియు నమస్కరించుచున్నవి. చతుర్థశేంద్రియములకు నియామకుడవైన ఓభగ వంతా! యిదియంతయు యుక్తమేయగును.

మూ॥ కస్మాచ్చ తే న నమేరన్ మహాత్మా గరీయసే బ్రహ్మణోఽప్యౌదికర్త్రే
అనంత! దేవేశ! జగన్నివాస! త్వమక్షరం సదసత్తత్పరం యత్॥ 37

తా॥ అంతమున్నమాటే లేనట్టియు, దేవతలకు నియామకుడవైనట్టియు, జగమునందెల్లెడల! వ్యాపించియుండునట్టియు, ఓమహాత్మా! సద్వస్తువు, అసద్వస్తువు, ఈ రెండు వస్తువులకంటె వేతైన మఱియొకవస్తువు అంతయు తానైనది యేదికలదో అట్టి నాశరహితమైన పరమాత్మ తత్త్వమేనీవు సృష్టికర్తయైన సగుణబ్రహ్మకంటె సైతము గొప్పవాడవైనట్టియు, మొట్టమొదటి కర్తవైనట్టియు, నీకు (పూర్వోక్త శ్లోకరీతిగ సిద్ధాదులు) ఎందుకు నమస్కరింపరు?

మూ॥ త్వమాదిదేవః పురుషః పురాణ స్త్వమస్య విశ్వస్య పరం నిధానమ్॥
వేదాని వేద్యంచ పరంచ ధామ త్వయా తతం విశ్వమనంతరూప॥38

తా॥ అంతములేని స్వరూపముగల ఓ కృష్ణా! నీవు దివ్యపురుషులలో మొదటివాడవు సర్వశరీరములయందు ఇరువదీయైదు తత్త్వములలో అగ్ర స్థానమును పొందియుండు ప్రత్యగాత్మవు పృథివియందు పుట్టి పెరుగు జీవు లన్నిటలో పూర్వికుడవు. ఈ ప్రపంచమునకు నీవు శ్రేష్ఠమైన యునికిపట్టు వగుదువు. సమస్తమును తెలిసికొనువాడవై యున్నాడవు. తెలియబడునది కూడ నీవేయైయున్నాడవు. (బ్రహ్మసిద్ధాపరులు పొందదగిన) మోక్షపదము సైతము అయియున్నాడవు ప్రపంచమంతయు నీచేవ్యాప్తమైయున్నది.

మూ॥ వాయుర్వాయోఽగ్నిర్వరుణ శ్శాంకః ప్రజాపతిస్త్యం ప్రవితామహశ్చ
నమో నమస్తైస్తు సహస్రకృత్యః పునశ్చ భూయోఽపి నమో నమస్తే॥ 39

తా॥ నీవు వాయుదేవుడవు, అగ్నివి, వరుణదేవుడవు, చంద్రుడవు, ప్రజలను సృజించి పాలించు విధాతవు. ప్రపంచమునకు తాతయైన బ్రహ్మకు తండ్రివికూడ. (అగుదువు) నీకు నమస్కారమగుగాక. మఱియు నమస్కారము. ఇకను నమస్కారము. మాటిమాటికి పెక్కుసారులు నమస్కారము.

విశే॥ స్థూలశరీరమునందు త్వగింద్రియమునకు అధిదైవతమువాయువు, పాయురీంద్రియమునకు అధిదైవతము మృత్యువు, (యమునిరూపాంతరము.) వాగింద్రియమునకు అధిదైవతమగ్ని, జిహ్వేంద్రియమున కధిదైవతము వరుణుడు, మనస్సున కధిదైవతము చంద్రుడు, గుహ్యేంద్రియమున కధిదైవతము పృథ్వి, పాదేంద్రియమున కధిదైవతము విష్ణువు.

మూ॥ నమః పురస్తాదథ పృథతస్తే నమోఽస్తు తే సర్వత ఏవ సర్వ
అనంతవీర్యామిత వికృమస్త్యం సర్వం సమాప్నోషి తతోఽసి సర్వః

తా॥ సమస్తరూపములు నీస్వరూపమే యైనట్టియు, అంతములేని ప్రభావము కలిగినట్టియు ఓకృష్ణా! ("వీర్యంబలేప్రభావేచ" అమర నానా) నీకు ముందువైపున నమస్కారము. అటులే వెనుకవైపున అన్నిదైవులయందును నీకే నమస్కార మగుగాక. నీవు అమితమైన విక్రమము గలవాడవు. సర్వమును లెస్సగ ప్రాపించియున్నాడవు. అందువలన సర్వము నీవైయున్నాడవు.

విశే॥ భౌతికదృష్టితో బూడక తత్త్వదృష్టితో బూచినప్పుడు సర్వమును తానే వ్యాపించియుండును. సర్వము తానైయుండును.

మూ॥ సఖేతిమత్వా ప్రసభం యదుక్రం హేక్ష్మష్ట హేయాదవ హేసఖేతి।

అజానతా మహిమానం తవేవం మయా ప్రమాదాత్ప్రణయేన వామ్॥41

తా॥ ఖ్యాతియందు నీవుకూడ నాయంతవాడవేయని తలచి యిటువంటి నీమహిమను తెలిసికొనలేని నాచేత "ఓకృష్ణా! ఓయాదవా! ఓ మిత్రమా!" అని బలవంతముగ నుడువబడిన (అవజ్ఞ) యేదికలదో అది స్వాభావికమైన యేమటుపాటువల్లను, నీయందు నా కు గ ల చనవుచేతనుకూడ (కలిగి యుండును)

మూ॥ యచ్చావహాసార్థ మసత్కృతోఽసి విహరశయ్యాననభోజనము।

ఏకోఽథవాప్యచ్యుత! తత్సమక్షం తత్క్షమయే త్వా మహామప్రమేయమ్॥

తా॥ స్థానభ్యంశముజెందని ఓకృష్ణా! విహరించుచోట, శయనించుచోట కూర్చుండినచోట, భుజించుచోట ఒంటరిగ నుండునప్పుడు, అదిగాక (జన) సమక్షములోగూడ పరిహాసముకొఱకు (పూర్వశ్లోకరీతి నాచేత) అసత్కారము చేయబడితివి (దేవా! నీమహిమకుదగిన సత్కారము చేయబడలేదు.) అట్టి యపకృతి యేదేది కలదో దానినంతటిని క్షమింపనై యెంతవాడదో యెఱుగ రాని నిన్ను నేను అర్పించుచున్నాడను.

మూ॥ పితాసి లోకస్య చరాచరస్య త్వమస్య పూజ్యశ్చ గురుర్గరీయా॥

న త్వత్సమోఽస్త్వభ్యధికః కుతోఽన్యో లోకత్రయేఽవ్యప్రతిమప్రభావ॥

తా॥ సాటిలేని ప్రభావముగల ఓకృష్ణా! స్థావరజంగమాదులతో గూడిన యీ పృపంచమునకెల్ల (ఇంద్రియగోచరమైన వస్తునముదాయమునకెల్ల) నీవు తండ్రివి. (పుట్టించువాడవు, రక్షించువాడవు,) పూజనీయుడవు, మిగుల గొప్పవాడవు, (గురుడవు)నైయున్నాడవు. మూడు లోకములయందు సైతము నీకు సమానుడు లేడు. నీకంటె గొప్పవాడింకొకడు మరెక్కడనుండును?

విశే॥ ఎంతదూరము పరిశీలించినను ఈశ్వరత్వమొకటేకాని యింకొకటి యుండునని యేశాస్త్రములోను జెప్పబడియుండలేదు. కాబట్టి దీనికి సమాన మైనది కాని, దీనికంటె గొప్పదికాని స్థూల సూక్ష్మకారణ శరీరముల యందు ను, జాగ్రత్స్యప్న సుషుప్తులయందును, బాహ్యంతరమధ్య లక్ష్మీములయందును ఎచ్చటనైన మఱియొకటియుండదు.

మూ॥ తస్మాత్ పృణమ్య పృణిధాయ కాయం

పృసాదయే త్వామహమిశమీద్యమ్

ఏతేవ పుత్యస్య సఖేవ సఖ్యః

పియః పియాయార్హసి దేవ సోదుమ్॥

44.

తా॥ అందువలన నేను శరీరమును లెస్సగ విధించి నమస్కరించి నియామకుడవైన, స్తుతిపాత్రుడవైన నిన్ను పృసనన్నుని జేసికొను చున్నాడను. కుమారుని యపరాధమును తండ్రి సహించినటుల, స్నేహితుని యపరాధమును స్నేహితుడు సహించినటుల పిరియుడనైన నాకొఱకు ఓదేవా! పిరియుడవైన నీవు సహింపదగిన వాడవు.

మూ॥ అదృష్టపూర్వం హృషితోఽస్మి దృష్ట్యా

భయేనచ పృవ్యధితం మమే

తదేవ మే దర్శయ దేవ రూపం

పృసీద దేవేశ జగన్నివాస॥

45.

తా॥ అదృష్టపూర్వకమైన (పూర్వము చూడబడని) నీవిశ్వరూపమును జూచి నేను సంతుష్టుడనైతిని. భయముచేత నామనస్సు మిగుల వ్యధజెంది

నది. ఓదేవా! అదివఱకుండిన (సామ్యమైన) రూపమునే నాకు జూపుము. దేవతల కీశ్వరుడవైనట్టియు, విశ్వవ్యాపివైనట్టియు ఓ కృష్ణా! పృసన్నుడవు కమ్ము.

విశే॥ “అదృష్టపూర్వం” అనగా ఇంతకుపూర్వ మెన్నడును, ఎవ్వరి చేతను చూడబడినది కాదని కొందఱు పండితులు అనువాదము చేసియున్నారు. భాగవత త్రివిక్రమావతార ఘట్టములో భగవంతుని విశ్వరూపమును మూడులోకముల ప్రజలు చూచినారని పౌరాణికులు చెప్పుచున్నారు. శ్రీకృష్ణుని జీవితములో సైతము అవతారము మొదలుకొని భగవద్గీతాఘట్టము వఱకు ఆనడుమ నందండు పండితులు విశ్వరూపము చూపబడియుండెననియు, అనేకులు చూచియుండిరనియు 83 పత్రములో విశదముగ వ్రాయబడినది పాఠకులు చదివియుందురు. ఇట్లుండ నింతకుపూర్వమెన్నడును, ఎవ్వరిచేతను చూడబడినదికాదని యనువదించుట తృప్తికరముగనుండదు. అర్జునిచేతమాత్ర మిదివఱకుకట్టి రూపమెన్నడును చూడబడియుండదని యొప్పుకొనుట న్యాయమే యగును.

పూర్వజన్మ సుకృతఫలమును అదృష్టమందురు. అర్జునునకట్టి యదృష్టము కల్గినమీదటనే భగవంతుని యనుగ్రహము కలిగినది. అందుచేతనే విశ్వరూపమును దర్శింపగలిగాడు. ఇందు తొలుతకలిగినది అదృష్టమే కనుక “అదృష్టపూర్వం” అనగా అదృష్టమే పూర్వముగగల భగవత్స్వరూప దర్శనమని యొప్పుకొనవచ్చును. మఱియు భగవత్తత్త్వమునకంటె పూర్వ వస్తువేదియు జూడబడియుండనందున నట్టి పరబ్రహ్మ స్వరూపమే యదృష్ట పూర్వమని యొప్పుకొనవచ్చును.

మూ॥ కిరీటినం గదినం చక్రహస్త మిచ్ఛామి త్వం దృష్టుమహం తదైవ

తేనైవ రూపేణ చతుర్భుజేన సహస్రబాహో! భవ విశ్వమూర్తే!॥ 46.

తా॥ అనేకబాహువులు కలిగినట్టియు, పృపంచమంతయు నీయాకారమే యైనట్టియు, ఓ కృష్ణా! నిన్ను కిరీటము, గద కలవానినిగాను, చక్రయుధమును చేత బట్టుకొనినవానినిగాను చూచుటకు నేనిష్టపడుచున్నాడను అప్రకారముగానే అట్టి చతుర్భుజాకారము కలవాడవుకమ్ము.

వివ॥ శ్రీకృష్ణుడు తన జీవితకాలములో నిరంతరము చతుర్భుజాకారముతోనే వర్తించినట్లు పురాణములలో ఋజువులేదు. అప్పుడప్పుడు భక్తుల కట్టి రూపమును కనబఱచినట్లుమాత్రము తెలియుచున్నది. అర్జునుడు కూడ అంతకు పూర్వమట్టి రూపమును చూచియుండును. అది కేవలము భయానకమైయుండక సౌమ్యముగను, మనోహరముగను నుండుటచే ఇప్పుడట్టి సౌమ్యరూపమునే చూచుట కిష్టపడి యుండవచ్చును.

శ్రీభగవానుడు చెప్పుచున్నాడు:-

మూ॥ మయా పృసన్నేన తవార్జునేదం రూపం పరం దర్శితమాత్మయోగాత్॥
తేజోమయం విశ్వమనంతమాద్యం యన్మే త్వదన్యేన నదృష్టపూర్వమ్

తా॥ అర్జునా! పృసన్నుడనైన నాచేత నీకొఱకునై స్వకీయమైన యోగ బలమువలన చూపబడిన శ్రేష్ఠమైనట్టియు, అంతములేనట్టియు, ప్రభావ పూర్ణమైనట్టియు, పృపంచరూపమైనట్టియు, మొట్టమొదటిదైనట్టియు, రూప మేదికలదో అది నీకంటె నితరునిచేత ఇంతకుముందు చూడబడినదికాదు.

ఇదివఱకు కొన్ని విశ్వరూపములు అందందుజూడ బడినను ఇచ్చట జూడబడినది కాలాత్మకమగుటవలన అదృష్టపూర్వమని పేర్కొనబడి యుండవచ్చును.

మూ॥ నవేదయజ్ఞాధ్యయనైర్నదానైర్నచ క్రియాభిర్నతపోభిరుగైః

ఏవం రూపశ్శక్య అహం నృలోకే ద్రష్టుం త్వదన్యేన కురుప్రవీర॥ 48

తా॥ అర్జునా! ఇటువంటి విశ్వరూపముగల నేను నరలోకములో నీకంటె ఇతరునిచేత వేదములచేతను, యజ్ఞముల చేతను, అధ్యయనముచేతను దానములచేతను, శ్లోత స్మార్తాది కర్మలచేతను, భయంకరములైన తపములచేతను, చూచుటకు శక్యముకానివాడను, (భక్తిజ్ఞాన వైరాగ్యములచేగాక యితరక్రియలచే భగవత్తత్వము పృసన్నముకాదని భావము.)

మూ॥ మా తే వ్యథా మాచ విమూఢభావో

దృష్త్వా రూపం హేరమీదృఙ్మమేదమ్

వ్యపేతభీః పీతమనాః పునస్త్యం

తదేవ మే రూపమిదం పృపశ్య॥

తా॥ ఇటువంటి భయంకరమైన నా యీ విశ్వరూపమును జూచి నీకు సంచలనము వలదు. మూఢత్వముకూడ వలదు. నీవు భయమువదలి సంతుష్టాంతరంగుడవై మరల తెల్లటి (సౌమ్యమైన) నారూపమునే యిదిగో లెస్సగ జూడుము.

సంజయుడు చెప్పుచున్నాడు:-

మూ॥ ఇత్యర్జునం వాసుదేవస్తథోక్త్యా స్వకం రూపం దర్శయామాస భూయ॥

అశ్వాసయామాసచ భీతమేనం భూత్వా పునస్సౌమ్యవపుర్మహాత్మా॥ 50.

తా॥ అని యీప్రకారముగా సర్వవ్యాపియైన భగవంతుడు అర్జునుని గుఱించి చెప్పి స్వకీయమైన (తెల్లటిసౌమ్య) రూపమును మరలచూపెను. మహాత్ముడైన శ్రీకృష్ణుడు సౌమ్యమైన దేహముగలవాడై భయవిహ్వలుడగు అర్జునుని మఱియును ఊరార్చెను.

అర్జునుడు చెప్పుచున్నాడు:-

మూ॥ దృష్టేమం మానుషం రూపం తవ సౌమ్యం జనార్దన॥

ఇదానీమస్మి సంవృత్తస్సచేతాః ప్రకృతిం గతా॥ 51.

తా॥ ఓ కృష్ణా! మనుష్య సంబంధమైనట్టియు, సౌమ్యమైనట్టియు నీయీ రూపమును జూచి యిప్పుడు స్వస్థతఱెందితిని. నాచిత్తము నాతోగూడుకొని నది. (మునుపటిరీతి) నాభావము నేను పొందితిని.

విశే॥ సర్వముతానైన విశ్వరూపమును జూచుటచాలించి జీవస్వరూపమైన మనుష్యరూపమును జూడగా అజీవుని సత్త్వాదిగుణములు చుట్టుకొనుచున్నవి. చలనహేతువైన చిత్తము పొడగట్టుచున్నది. సమస్తకర్మలకు కారణమైన మాయతో జీవుడు ఆపరింపబడుచున్నాడు. ఐనను విశ్వవ్యాపియైన పరమాత్మస్వరూపమునుజూచిన జ్ఞుడై నిర్భయిండుటచే మాయను తరించుటకు, పరమాత్మను జేరుటకు తీవ్రమైన ప్రయత్నము జేయుచున్నాడు.

శ్రీభగవానుడు చెప్పుచున్నాడు -

మూ॥ సుదుర్దర్శమిదం రూపం దృష్టవానసి యన్మమ

దేవా అప్యస్య రూపస్య నిత్యం దర్శనకాంక్షిణః॥ 52.

తా॥ నీవు ఏరూపమునుజూచియున్నాడవో అట్టి కాలాత్మకమైన విశ్వ
రూపము సుఖముగజూచుటకు శక్యమైనదికాదు. ఇటువంటి నాయాశ్వర స్వ
రూప సందర్శనమును దేవతలుసైతము నిరంతరము కాంక్షించుచున్నారు.

మూ॥ నాహం వేదైర్వ్రతపసా నదానేన సచేజ్యయా

శక్య ఏవం విధేద్యస్తు దృష్టవానసి మాం యథా॥ 53

తా॥ (నీవిప్పుడు) ఏప్రకారముగా నన్ను చూచియున్నాడవో అదే ప్రకా
రముగా జూచుటకు వేదములచేతను, తపస్సుచేతను, దానముచేతను, య
జ్ఞముచేతనుసైతము శక్యముకానివాడను. (అంతరంగికమైన సమదృష్టితో
జూచినప్పుడు స్వస్వరూపము తెలియబడునెకాని భౌతికములైన వైదికకర్మ
లతో ఎన్నటికిని తెలియబడదని భావము.)

మూ॥ భక్త్యాత్వనన్యయా శక్య ఆహమేవం విధేఽర్హున

జ్ఞాతుం ద్యుష్టంచ తత్త్వేన ప్యవేష్టుంచ పరంతప॥ 54

తా॥ కామకోభాదులను శత్రువులను తపింపజేయు అర్హునా! తనకం
పె వేతైర చైతన్యవస్తు వింకొకటి లేదన్న నిశ్చయముకలిగి తనలోదాను స్వ
స్వరూపమును భజించుటచేత ఈవిధముగా నేను ఉన్నదున్నట్లు తెలిసి
కొనుటకు, చూచుటకు, ప్రవేశించుటకు శక్యమగుదును.

మూ॥ మత్కర్మకృన్మత్పరమో మద్భక్తస్సంగవర్జితః॥

నిర్వైరస్సర్వభూతేషు యస్య మామేతి పాండవ॥ 55.

తా॥ అర్హునా! ఎవడైతే భౌతిక విషయవాంఛను మానుకొనుచున్నాడో;
సర్వభూతములయందు పైరములేనివాడగుచున్నాడో, అస్మత్పద లక్ష్యార్థమైన
పరిశుద్ధాత్మకు సంబంధించిన అధ్యాత్మిక కర్మచేయుచున్నాడో, ఆపరమాత్మ
నే శ్లేష్ఠముగ భావించుచున్నాడో, స్వస్వరూపమునే భజించుచున్నాడో అట్టి
యోగీశ్వరుడు నేనని పేర్కొనబడు పరిశుద్ధాత్మను పొందును.

ఇది శ్రీమహాభారతము భీష్మపర్వములో విశ్వరూపసందర్శన యోగ
మనెడు ముప్పదియైదవ అధ్యాయము.

శత పత్రము

107

శ్రీ మహాభారతము బీష్మపర్వము 36 అధ్యాయము.

అర్జునుడు చెప్పుచున్నాడు:-

మూ॥ ఏవం సతతయుక్తా యే భక్తాస్త్యాం పర్యుపాసతే!
యేచాప్యక్షరమవ్యక్తం తేషాం కే యోగవిత్తమా॥

తా॥ ఈప్రకారము (పూర్వోక్తరీతి) నిరంతరము యోగులై (విశ్వరూపాది సాకారబ్రహ్మవు, అత్మధర్మప్రవక్తవు. ప్రత్యక్షగురుదేవుడవునైన) నిన్ను విభక్తులు లెస్సగ ఉపాసించుచున్నారో, మఱియు అవ్యయమైన నిరాకార పరబ్రహ్మ తత్త్వము నెవరుపాసించుచున్నారో అట్టి యుపాసకులందరిలో ఎక్కువగ యోగము నెఱగినవారెవరు? (నగునోపాసకులలోను, నిఘనోపాసకులలోను, ఎవరు మేలురకము? అని శిష్యుడడుగుచున్నాడు.

శ్రీభగవానుడు చెప్పుచున్నాడు:-

మూ॥ మయ్యావేశ్య మనో యే మాం నిత్యయుక్తా ఉపాసతే!
శృద్ధయా పరయోపేతాస్తే మే యుక్తతమా మతా॥ 2.

తా॥ నా యందు ప్రవేశపెట్టబడిన మనస్సుగలవారై నిరంతరము యోగులై మంచిశ్రద్ధతో గూడుకొని ఎవరైతే (నగునాబ్రహ్మనైన) నిన్ను ఉపాసించుచున్నారో అట్టివారు ఉత్తమయోగులని నాయభిప్రాయము.

మూ॥ యేత్యక్షరమనిర్దేశ్యమవ్యక్తం పర్యుపాసతే
సర్వత్రగమచింత్యంచ కూటస్థమచలం ద్రువమ్ 3.
సన్నియమ్యేంద్రియగ్రామం సర్వత్ర సమబుద్ధయః
తే ప్రాప్నువంతి మామేవ సర్వభూతహితే రతా॥ 4

కా॥ ఏవరైతే యింద్రియ సముదాయమును బాగుగ నిగ్రహించి యెల్లెడల (సర్వద్వంద్వములయందు, విషయభోగాదులయందు, చరాచరాది సర్వభూతములయందు) సమమైన భావము కలిగి (ఆందువల్లనే) సర్వభూతములకు శుభముకలుగవలయు ననెడు ఆసక్తికల్పవారై అట్టిదిట్టిది, అంతదీంతది అని నిరూపింపరానట్టియు, ఇంద్రియములకు గోచరముకానట్టియు, విశ్వమంతట వ్యాపించియుండునట్టియు, చింతించుటకు వీలుకానట్టియు, సమస్తకర్మలు దహింపబడు సుషుమ్నాగ్ర స్థానమున నిలిచియుండునట్టియు, చాంచల్యములేనట్టియు, సనాతనమైనట్టియు, అక్షరపరబ్రహ్మ తత్త్వమునుపాసించుచున్నారో అట్టి (పరిపూర్ణజ్ఞాన సిద్ధాంతులైన) వారు అస్మత్పదలక్ష్యార్థమైన పరిశుద్ధాత్మనే పొందుచున్నారు.

మూ॥ క్షే॥ ౭ ధికతరస్తేషా మవ్యక్తాసక్తచేతసామ్

అవ్యక్తా హి గతిర్దుఃఖం దేహవచ్ఛిరవప్యతే॥

5

కా॥ ఇంద్రియముల కతీతమైన నిరాకార తత్త్వమునందు ఆసక్తిజెందిన చిత్తముగల అనిర్గుణోపాసకులకు శ్రమయొక్కువ. (అదెట్లనిన) కంటికి కనబడనితోవ దేహధారులైన జనులచే సుఖముగ ప్యాపింపబడదుకదా?

కంటికి కనబడనిబాట మనస్సుచే ప్యాపించుట సులభము కావచ్చు నేమోకాని దేహముతో ప్యాపించుట సులభముకాదు. ఆందువల్ల దేహధారులకు సుఖముగ పొందరానిదని చెప్పబడినది.

మూ॥ యేతు సర్వాణి కర్మాణి మయి సంన్యస్య మత్పరాః

అనన్యేనైవ యోగేన మాం ధ్యాయంత ఉపాసతే॥

6.

తేషామహం సముద్ధర్తా మృత్యుసంసారసాగరాత్.

భవామి నచిరాత్పార్థ మయ్యావేశితచేతసామ్॥

7.

కా॥ అత్మరక్షోపాయమునుగుఱించి యీచింప ఓయర్హువా! భౌతికములు, అధ్యాత్మికములునైన సమస్త కర్మలను అస్మత్పద లక్ష్యార్థమైన పరమాత్మయందు సంక్లిప్తము గావించి, ఆపరమాత్మయే శ్రేష్ఠమైనదను భావము గలవారై, తమయందు వెలుగొందు అంతర్యామి తత్త్వమునకంటె అన్యమైన మఱిదేనితోను సంయోగములేనివారై, నేననిపెర్కొనబడు ఆభగవత్తత్త్వమును ధ్యానించుచు ఏవరైతే ఉపాసించుచున్నారో! (సర్వభూతాత్మ) నాయందు

ప్రవేశపెట్టబడిన చిత్తముగల అయోగీశ్వరులకు నేను మృత్యుసహితమైన సంస్కృతి సాగరమునుండి త్వరగా పైకి లేవదీయువాడనై యున్నాడను.

మూ॥ మయ్యేవ మన అధత్స్వ మయి బుద్ధిం నివేశయ।

నివసిష్యసి మయ్యేవ అత ఊర్ధ్వం న సంశయః॥ 8.

తా॥ నేనని పేర్చొనబడు (విశ్వవ్యాపియైన) పరమాత్మయందే మనస్సును లేస్సగ నిలుపుము. బుద్ధిని అచ్చటనే (నాయందే) ప్రవేశపెట్టుము. అటుపైన (నీవెచ్చటనున్నను) అస్మత్పద లక్షార్థమైన పరిశుద్ధాత్మయందే నివసించినవాడవగుదువు. సంశయములేదు.

సర్వమును తానుగజూచినప్పుడు ఎందున్నను తనయందుండినట్లే భావము.

మూ॥ అథ చిత్తం సమాధాతుం నశక్నోషి మయి స్థిరమ్।

అభ్యాసయోగేన తతో మామిచ్ఛాప్తం ధనంజయః॥ 9.

తా॥ ఓయడ్డునా! ఇకను (బుద్ధియోగముచేత) నాయందు మనస్సును నిశ్చలముగ స్థాపించుటకు నీవు శక్తిలేనివాడవగుదువేని (యమనియమాది పూర్వాంగములతోగూడిన) అభ్యాసయోగముచే (మనస్సును నిగ్రహించి) ఆవిమ్మట నన్ను ప్రాపించుటకు దలపుము.

అభ్యాసయోగముచేత వాసనాక్షయము, చిత్తేపశమము కలుగుచున్నవి. బుద్ధిస్థిరపడుచున్నది. అందువల్ల భగవత్తత్త్వమును ప్రాపింపవచ్చును. ఇది సులభమైనపద్యతి.

మూ॥ అభ్యాసేఽప్యసమర్థోఽసి మత్కర్మపరమో భవ

మదర్థమపి కర్మాణి కుర్వత్ సిద్ధిమవాప్స్యసి॥ 10.

తా॥ అభ్యాసయోగము చేయుటకైనను అసమర్థుడ వగుదువేని నేనని పేర్కొనబడు అంతర్యామి తత్త్వమునకు ఏకర్మ సమ్మతమైయుండునో ఆకర్మయే శ్రేష్ఠమైనదని విశ్వసింపుము. అట్టిభగవత్తత్త్వముకొఱకు కర్మలు చేయుచున్నెను లాభముపొందగలవు.

సర్వభూతములయందలి అంతరాత్మకు సమ్మతమైన కర్మ శుభప్రథముగనే యుండునుగాని దుష్ప్రాప్తికరముగ నుండదు. ఇట్లు కొన్నిజన్మములలో జేయబడిన సత్కర్మఫలము కూడిరాగా అందువలన గురుకటాక్షము

కలుగుచున్నది. అభ్యాసయోగముచేయుటకు సామర్థ్యము కలుగుచున్నది. పిమ్మట నిత్యశుభము లభించుచున్నది అని యుపనిషత్తులలో అడదందు బెప్పబడినది.

మూ॥ ఆదైతదవ్యశకోఽని కర్తుం మద్యోగమాశ్రితః॥

సర్వకర్మఫలత్యాగం తతః కురు యతాత్మనా॥ 11.

తా॥ ఇకను అట్టి భగవత్పరమైన కర్మనైన చేయుటకు నీకు శక్తిచాల దేని సర్వత్య నేనైయుండు పరమాత్మతత్త్వము ననుసంధానముచేయు ఒక దివ్యపురుషుని నాశ్రయింపుము. భగవత్కైంకర్యము చేయుటకంటె భాగవత కైంకర్యముచేయుట సులభము కనుక మనస్సును అన్యాయత్రము కానీయక స్వాధ్యాయము గావించుకొని తరువాత “శృణుం కీర్తనం విష్ణోః స్మరణం పాద సేవనమ్ | అర్చనం వందనం దాస్యం సఖ్యమాత్మ నివేదనమ్” అను భాగవత శ్లోకరీతిగా నీవాయనయెడ గావించుకైంకర్యరూపమైన పుణ్యకర్మలకు భౌతిక మైన ప్రతిఫలముకోరక దైవార్పణబుద్ధితో జేయుము.

వివ॥ “మద్యోగమాశ్రితః” అను పదమునకు నాయోగము నాశ్రయించిన వాడవై అని కొందఱు పండితులనువదించియున్నారు. జ్ఞానయోగ రీతిగ భగవత్తత్త్వమునందు చిత్తమును స్థిరముగ నిలుపుటకును, అభ్యాసయోగము చేయుటకును, భగవత్ప్రీతికరములైన కర్మల నాచరించుటకును, చేతగాకపోయినప్పుడు నాయోగము నాశ్రయించుటయెట్లొ, నియతాత్ముడగుటయెట్లొ యని కొందఱుడుగుదురు. మఱియు యజమానుని కార్యమునందు నియుక్తుడైన కూలివాడు ఈకార్యము నాదికాదు యజమానునికొరకు చేయుచుంటి నను భావముతో జేసినయెడల దాని ఫలితమును యజమానునకే యొప్పగించుచున్నాడు. కాని కార్యమేవరిచో ముందు గుర్తింపక చేసినచో ఫలితము యజమానులకు సమర్పించు బుద్ధి కలుగుట దుర్లభము అనియు ప్రశ్నించుచున్నారు. అందువలన “మద్యోగం” అనగా అత్మాను సంధానముగల పురుషుని అని చెప్పవలసియున్నది.

నకారాంత పుల్లింగముగనుండు యోగిశబ్దము అకారాంతముగ ప్రయోగింపబడుట యెటులని కొందఱుడుగుదురు.

ఇందుకు సమాధానము:— వృత్తి = వృతముకలవాడు (నకారాంత పుల్లింగము.) ప్రియవృతః = ప్రియమైన వృతముకలవాడు. (అకారాంత పుల్లింగము.) ఇందు వ్యస్తపదముగ నున్నప్పుడు వృత్తి = అని నకారాంతముగ వచ్చిన శబ్దము సమాసములో ఉత్తరపదముగ వచ్చినప్పుడు “ప్రియవృతః” అని అకారాంతముగ వచ్చినది. ఇట్లే యోగిశబ్దము కూడ సమాసమునందు ఉత్తరపదమై “మద్యోగః” అని అకారాంతముగ ప్రయోగింపబడును. “రాజరాజః భక్తసంతానశీలః, తామ్రచూడః, నిర్ఘఞః, నిరస్తకోధః, విశాలోద్యోగః,” మొదలైన శబ్దములవలెనని తెలియవలయును.

శ్లో॥ శ్రేయోహి జ్ఞానమభ్యాసాత్ జ్ఞానాధ్యానం విశిష్టతే

ధ్యానా త్కర్మఫలత్వాగ స్త్వాగాచ్ఛాంతి రనంతరమ్॥

12.

తా॥ బాహ్యేంద్రియములతో జేయబడు యమనియమాసన పానాయామములతో జేరిన అభ్యాసయోగమునకంటె పరమాత్మ యిట్టిదని బుద్ధిచే విచారించి తెలిసికొనుట మంచిది. ఇట్లు తెలిసికొనిన పరిక్షద్ధాత్మను అనన్యభావముతో జింతించుట యింకనుబాగు. ఈవిధముగ జింతించుకొనికాక యీకాయుకవాచిక మానసికములైన సమస్తకర్మల ఫలములను ఆ పరమాత్మయందు సంన్యస్తము గావించుట అంతకంటెను మేలు. అటుపిమ్మట చిత్తోపశమము జెంది నిశ్చలుడైయుండుట అన్నిటికంటెను మేలు.

మూ॥ అద్వైష్టా సర్వభూతానాం మైత్రః కరుణ ఏనచ

నిర్మమో నిరహంకారస్సమదుఃఖసుఖః క్షమీ

13.

సంతుష్టస్సతతం యోగీ యతాత్మా దృఢనిశ్చయః

మయ్యర్పిత మనోబుద్ధిర్వ్యో మద్భక్తస్స మే ప్రియః॥

14.

తా॥ ఎవడైతే అంతర్వీధియందు నెనని పేర్కొనబడు భగవత్తత్త్వము నందు మనస్సును బుద్ధిని సన్న్యస్తముగావించి అస్వస్వరూపమునుభవించుచున్నాడో, సర్వభూతములయందలి పరమాత్మ తనకంటె వేలైనదిగాదనెడు భావముతో ఆభూతములను ద్వేషింపక మిత్రభావము, దయ కలిగియున్నాడో, అహంకార మమకారములు లేనివాడై సుఖదుఃఖములను, (ద్వంద్వములను) సమముగజూచి కాయశ్లేశములను, మనఃశ్లేశములను, సహించుకొనుచున్నాడో, వివేశకేది లభించినను, లభింపకున్నను తనలోదాను నిత్యతృప్తుడై చిత్తోపశమము కలిగి దృఢమైన నిశ్చయముతో ఆత్మానుసంధానము చేయుచున్నాడో అట్టివాడు నాకు ప్రియమైనవాడు.

శ్లో॥ అప్రాప్తం హి పరీత్యజ్య సంపాప్తే సమతాంగతః
అదృష్టభేదాభేదో యస్సంతుష్ట ఇతి కథ్యతే॥

ఎవడైతే తనకు లభింపని విషయభోగాదులను వాంచింపక లభించిన దానియందు ప్రియాప్రియములను పాటింపక సమత్వమును పొందియున్నాడే, ఎవనికి భేదాభేదములు కనబడకుండునో అట్టివాడు సంతుష్టుడని చెప్పబడును. (మహాపనిషత్తు 4 అ. 36. శ్లో.)

శ్లో॥ ప్రియాప్రియే పరీత్యజ్య ప్రశాంతాత్మా భవిష్యతి
యదానకురుతే భావం సర్వభూతేషు పాపకమే॥

ప్రియము, అప్రియము అన్నమాట వదలిపెట్టి సర్వభూతములయందు ఎప్పుడైతే చెడుభావములేని వాడగుచున్నాడో అప్పుడు చిత్తపశమముకలవాడు కాబోవుచున్నాడు. (వింగళాగీత 55 శ్లో)

శ్లో॥ నచక్షుషా నమనసా నవాచా దూషయేదపి
నప్రత్యక్షం పరోక్షం వా దూషణం వ్యాహరేత్ క్వచిత్॥

కంటిచేనైన, మనస్సుచేనైన, వాక్కుచేనైన (వరులను) దూషింపరాదు. ప్రత్యక్షముగానో, పరోక్షముగానో ఒకానొకచోటనైనను దూషణవాక్యము పలుకరాదు. (హరీతగీత 4 శ్లో)

మూ॥ యస్మాద్దౌద్విజతే లోకో లోకాద్దౌద్విజతేచ యః॥
హర్షామర్షభయోద్వేగైర్ముక్తో యస్సచ మే ప్రియః 15.

తా॥ యెవనివలన లోకము భయపడదో లోకమువలన సైతము ఎవడైతే భయపడడో! సంతోషముచేతను, కోపముచేతను, భయముచేతను, ఆత్యముచేతను ఎవడు విడువబడుచున్నాడో అట్టివాడు నాకు ప్రియమైనవాడు. (ఈశ్వరము వరాహాపనిషత్తు 4 అధ్యాయములో కొంచెము వర్ణభేదముతోఁ జదివినట్టు జ్ఞాపకము)

శ్లో॥ పరేనైవాత్మనశ్చాపి పరస్మైవాత్మనా తథా
అభయం సమవాప్నోతి స పరివ్యాధితి స్మృతిః॥

ఇతరునిచేత తనకును, ఆదేవిధముగా తనచేత ఇతరునకును లెస్సగ ఆభయము పొందియుండువాడు సన్న్యాసియని శాస్త్రము.

(నారదపరివ్రాజకౌపనిషత్తు 3 ఉపదేశః 1శ్లో.)

శ్లో॥ నోద్విజేత జనాద్ధీరో జనం చోద్వేషయన్నతు

అతివాదాంస్తితికేత నావమన్యేత కంచన॥

జ్ఞానియైనవాడు ప్రజలవలన భయము లేకుండవలయును. ప్రజలకు భయము కలిగింపరాదు. నిందలను సహించుకొనవలయును. ఎవనినైన అవమానింపరాదు. (భాగవత 11 స్కం 18 అధ్యాయ 31.)

శ్లో॥ అభయం సర్వభూతేభ్యః సర్వేషామభయం యతః

సర్వభూతాత్మభూతో యస్తం దేహ బ్రాహ్మణం విదుః॥

ఎవనివలన సర్వభూతములకు భయము కలుగదో, సర్వభూతములవలన ఎవనికి భయము కలుగదో, ఎవడైతే సర్వభూతములయందలి ఆత్మను పొందియున్నాడో అట్టివాడే బ్రాహ్మణుడని దివ్యపురుషు లెఱుగుదురు.

(భార. శాం 269అ. 33)

శ్లో॥ యదాచాయం నబిభేతి యదాచాస్మాన్నబిభ్యతి

యదా నేచ్ఛతి నద్వేష్టి బ్రహ్మ సంపద్యతే తదా॥

ఎప్పుడైతే తాను (ఇతరభూతములవలన) భయపడడో, ఎప్పుడైతే అతనివలన (మఱియొకప్పుణి) భయపెట్టబడడో, ఎప్పుడైతే పిరియమైనదానియందు ఇచ్ఛలేకుండునో, అపిరియమైనదానియందు ద్వేషము పెట్టుకొనకుండునో అప్పుడే అచలపరిపూర్ణ బ్రహ్మతత్త్వము పొందుచున్నాడు (ఈశ్వరము భారత. శాంతి. 26 అధ్యాయములోను, 251 అధ్యాయములోను, 327 అధ్యాయములోను కొంచెము వర్ణభేదముతో జదివినట్టుజ్ఞాపకము.)

శ్లో॥ నబిభేతి యదాచాయం యదా చాస్మాన్నబిభ్యతి

కామద్వేషాచ జయతి తదాత్మానం ప్రపశ్యతి॥

ఎప్పుడైతే తాను ఇతరజీవివలన భయపడవలసిన పని యుండదో, తనవలన ఇతరజీవి యెప్పుడైతే భయపెట్టబడదో; కామమును, ద్వేషమును ఎప్పుడు జయించుచున్నాడో అప్పుడే పరమాత్మ తత్త్వమును గాంచగలడు.

(భార శాంతి. 21అ. 4)

శ్లో॥ అభయం సర్వభూతేభ్యో దత్తాయః ప్రవ్రజే ద్విజః

లోకాసైభోమయాస్తస్య ప్రిత్యచానర్త్య మశ్నుతే॥

సమస్తభూతములకు అభయమునొసగి సన్యాసియై యెవడు వెడలి పోవుచున్నాడో అట్టి బ్రహ్మనిష్ఠునకు లోకములన్నియు తేజోమయములగును. అతడు దేహము వదలిపోయినవిమ్మటనైన అంతములేని భావమును (మోక్షమును) పొందుచున్నాడు. (ఈశ్వోకమును భారత. శాంతి. 244 అధ్యాయలోను, హరితగీతలోను కొంచెము వర్ణభేదముతో జదివినట్టు జ్ఞాపకము.)

శ్లో॥ అభయం సర్వభూతేభ్యో భూతానామభయం యతః।

తస్యమోహద్విముక్తస్య భయంనాస్తి కుతశ్చ న॥

సమస్తభూతములవలన ఎవనికి భయములేదో, ఎవనివలన ఇతర భూతములకు భయములేదో అట్టి వివేకశాలికి వివిధముగనైన భయములేదు.

(భార. శాం. 245 అధ్యాయ. 17.)

శ్లో॥ యస్మాన్నై ద్విజతేఘాతం బాతు కించిత్కథంచన।

సోఽభయం సర్వభూతేభ్యః సంప్రాప్నోతి మహామునే॥

ఓ మునీంద్రా! ఎవనివలననైతే (ఇతర) భూతము ఒకప్పుడును వివిధముగనైనను కొంచెమైనను భయపడవో అట్టివాడు సమస్త భూతముల వలన అభయము పొందుచున్నాడు. (భారత. శాంతి 262 అధ్యాయ. 31.)

శ్లో॥ అభయం సర్వభూతేభ్యో దత్వా యశ్చరతే మానిః।

న తస్య సర్వభూతేభ్యో భయముత్పద్యతే క్వచిత్॥

ఏ మునీశ్వరుడు సర్వభూతములకు అభయదాన మొసగి చరించుచున్నాడో అతనికి సర్వభూతములవలన ఎందును భయము కలుగదు. (ఈశ్వోకము భారత శాంతి 192 అధ్యాయములోను, నారద పరివ్రాజకోపనిషత్తు 5 ఉపదేశములోను కొంచెము వర్ణభేదముతో జదివినట్టు జ్ఞాపకము)

శ్లో॥ అభయం యస్య భూతేభ్యః సర్వేషామభయం యతః

సమస్య స్సర్వభూతానాం దాంతో భవతి యద్ధిమా॥

ఎవనివలన సమస్తభూతములకు భయము కలుగదో, భూతములవలన ఎవనికిభయము కలుగదో సమస్తభూతములకు వందనీయుడైన ఆబుద్ధిమంతుడు ఇంద్రియనిగ్రహము గలవాడగును.

(భారత. శాంతి 220 అధ్యాయ 15)

శ్లో॥ ప్రాప్నోత్యభయదానస్య యద్యత్ఫలమిహాశ్నుతే॥

లోకే యస్సర్వభూతేవ్యో దదాత్యభయదక్షిణామ్॥

లోకములో ఎవ్వడైతే సమస్తజీవులకు అభయదానమునెడు దక్షిణ యిచ్చుచున్నాడో అట్టిపురుషుడు ఆ యభయ దానముయొక్క ఫలము ఏమేమి కలదో దానినిపొందుచున్నాడు ఈ లోకములోనే అనుభవించుచున్నాడు.
(భారత. శాంతి. 262 ఆధ్యా. 29)

శ్లో॥ సర్వభూతేషు యో విద్వాన్ దదాత్యభయదక్షిణామ్॥

దాతా భవతి లోకే స ప్రాణానాం నాత్ర సంశయః॥

ఏపండితుడు సమస్తభూతములయందు అభయమునెడు దక్షిణ యిచ్చుచున్నాడో అట్టివాడు లోకములో ప్రాణములను దానముచేయువాడగు చున్నాడు. ఇందుసంశయములేదు. (భారత. అనుశాసన. 115 ఆ. 20.)

శ్లో॥ అభయం సర్వభూతేవ్యో యో దదాతి దయాపరః॥

అభయం సర్వభూతాని దదతీత్యనుశ్రుమః॥

ఎవడైతే దయాగుణమును శ్రేష్ఠముగ విశ్వసించి సర్వభూతములకు అభయమునొసగు చున్నాడో అతనికి సమస్తభూతములు అభయమునొసగు నని వినుచున్నారము. (భారత. అనుశాసన. 116 ఆ. 23.)

శ్లో॥ నహింస్యాత్సర్వభూతాని మైత్రాయజగత్సరైతే॥

నేదం జీవితమాసాద్య వైరం కుర్వీత కేనపిత్॥

సమస్తభూతములను హింసింపరాదు మిత్రభావముతో వర్తింపవలయును. ఇటువంటి జీవనమునుపొంది యేయొక జీవితోనైనను వైరము కలుగఁజేసికొనక యుండవలయును. (హరితగీత. 5)

శ్లో॥ యత్క్రోధం యజతి యద్దదాతి, యద్వా తప్తస్తవ్యతి యజ్ఞా హోతి॥

వైషస్వతస్తద్ధరతేఽస్య సర్వం మోఘః శ్రమోభవతి క్రోధనస్య॥

క్రోధముగలవాడు విపూజచేయుచున్నాడో, విదానముచేయుచున్నాడో, వితపస్సు చేయుచున్నాడో, అగ్ని హోత్రములో ఏమిలేల్పుచున్నాడో దాని నంతటినికాలయముడు అపహరించుకొని పోవుచున్నాడు. వాడుచేసిన సుకృతకర్మయంతయు వ్యర్థమగుచున్నది. వానికి శ్రమమాత్రము మిగులుచున్నది. (హంసగీత. 27.)

మూ॥ అనపేక్షః శుచిర్దక్ష ఉదాసీనో గతవ్యథః!

సర్వారంభపరిత్యాగీ యో మద్భక్తస్స మే ప్రియః॥ 16

తా॥ ఐహికాముష్మికములైన విషయ భోగాదులను వాంఛింపక అట్టి భౌతికసుఖములకు హేతువులైన సమస్త కామ్యకర్మలయందు ప్రియత్నము సాగింపక, శారీర మానసిక శుద్ధికలిగి, సుఖదుఃఖామలవలన గలుగు ఇచ్ఛా ద్వేషములకు తటస్థుడై, భయ సంవలనములనువదలి, బ్రహ్మానిష్ఠయందు ఎటువంటి యుపద్రవములకును, లోనుగాక స్వధర్మమును గాపాడుకొను నైపుణ్యముకలిగి, అన్మత్ప్రద లక్ష్ణార్థమైన భగవత్తత్త్వమును ఎవడైతే భజి యించుచున్నాడో వాడు నాకు ప్రియమైనవాడు.

“నిరపేక్షం మునిం శాంతం నిర్వైరం సమదర్శనమ్ అనుప్రజామ్యహం నిత్యం”

సర్వవిషయములయందు కాంక్షలేక, భగవత్తత్త్వమును మననము చేయుచు, శాంతచిత్తుడై, సమస్తభూతములయందు వైరములేక, సర్వభూత ములను తనతోసమముగ బూచుచుండు భక్తుని నేను నిరంతరము పెంబ డించుచున్నాడను. (భాగవత. 11స్కం 14అధ్య. 16)

మూ॥ యో నహృష్యతి నద్వేషి నశోచతి నకాంక్షతి।

శుభాశుభపరిత్యాగీ భక్తిమాన్ యస్స మే ప్రియః॥ 17.

తా॥ ఎవడైతే ఇష్టవస్తు పాప్తికి హర్షింపడో, అనిష్టపాప్తికి ద్వేషము వహింపడో, ప్రియవస్తునాశమునకు శోకింపడో, అసంప్రాప్తములైన భోగభాగ్య ములను వాంఛింపడో, శుభాశుభ కర్మఫలములను త్యజించుచున్నాడో, అస్మ త్ప్రద లక్ష్ణార్థమైన భగవత్తత్త్వముందు అవిచ్ఛిన్నమైన భక్తికలిగియున్నా డో అట్టివాడు నాకు ప్రియమైనవాడు.

శో॥ ననిందంతి నచస్తాతి నహృష్యతి నకుప్యతి।

నదదాతి నగృహ్ణతి ముక్తస్సర్వత్ర నిరసః॥

జన్మకారణమైన సంస్కృతిబంధమునుండి విడువబడిన పురుషుడు (ఎవరినైన) నిందించుటలేదు, స్తుతి సేయుటలేదు, హర్షించుటలేదు, కోపించు టలేదు, ఇచ్చుటలేదు, తీసికొనుటలేదు, ఎల్లెడల అనురాగకూన్మ్యుడై యుం డును. (అష్టావక్రగీత. 17 13)

శ్లో॥ ప్రశాంతసర్వసంకల్పం విగతాఖిలకౌతుకమ్।
విగతాశేషసంరంభం చిదాత్మానం సమాశ్రయ।
ఏవం పూర్వధియో ధీరాః సమా నీరాగచేతసః।
ననందంతి ననిందంతి జీవితం మరణం తథా॥

సమస్తసంకల్పములు శాంతించినట్టియు, అపూర్వవిషయభోగాభిలాష వదలినట్టియు, ప్రాకృతకార్య ప్రయత్నమునుమానుకొనినట్టియు జ్ఞానస్వరూపుని ఆశ్రయింపుము. ఈవిధముగ పరిపూర్ణజ్ఞానులైనవండితులు సమస్తభూతములయందు సమభావము గలవారుగాను, అనురాగశూన్యమైన చిత్తముగలవారుగాను ఉందురు వీరుజీవితమును గుఱించి ఆనందింపరు, మరణమును గుఱించి నిందింపరు. (అన్నపూర్ణోపనిషత్తు. 5 అ. 23, 24.)

శ్లో॥ బాయాభ్రాతృసుతాదీనాం బంధూనాం శుభాశుభమ్।

శ్రుత్వా దృష్ట్వా నకంపేత శోకహర్షౌ త్యజేద్యుతిః॥

భార్యలు, సోదరులు, పుత్రులు మొదలైన బంధుజనులయొక్క శుభాశుభములను వినియు, చూచియు యతీశ్వరుఁడు చలంపరాదు. శోకమును, సంతోషమును విడిచిపెట్టవలయును.

(నారదపరివ్రాజకోపనిషత్తు 4 ఉపదేశం 9 10)

మూ॥ సమశ్శత్రౌచ మిత్రేచ తథా మానావమానయోః।

శీతోష్ణసుఖదుఃఖేషు సమస్సంగవివర్జితః॥

18.

తుల్యనిందాస్తుతిర్మోనీ సంతుష్టా యేన కేన చిత్తే।

అనికేతః స్థిరమతిర్భక్తిమాణ మే ప్రియో నరః॥

, 19.

తా॥ శత్రువునందును, మిత్రునియందును, అదేవిధముగా మానావమానములయందును, శీతోష్ణములయందును, సుఖదుఃఖములయందును సమభావముగలవాఁడు. భౌతికవిషయములయందు తగులాటములేనివాడు. పరులు నిందించినను స్తోత్రముచేసినను సమదృష్టితోఁజూచువాఁడు. ఎంతలభించినదో అంతటితో సంతుష్టిఁజెందియుండువాఁడు స్థిరమైన నివాసస్థానములేనివాఁడు. స్థిరపడినబుద్ధికలవాఁడు నాకు ప్రియమైనవాఁడు.

“పరమహంసాః... వృక్షమూలే శూన్యగృహే స్మశానవాసిదోవా సాంబరావా దిగంబరావా నతేషాం ధర్మార్మౌ లాభాలాభౌ శుద్ధాశుద్ధౌ ద్వైతపరిజ్ఞా

స్వమలోష్టాశ్శ కాంచనాః సర్వవర్ణేషు భైక్షచరణం కృత్వా సర్వత్యాత్మైవేతి పశ్యంతి”

పరమహంసలు చెట్టుకిందనో, పాడుపడిన గృహములోనో, స్మశానము లోనో, (ఇట్టిస్థలములలో) నివసించుదురు. వస్త్రములుధరించికాని, దిగంబరులుగాని యుందురు. వారికి ధర్మాధర్మములు, లాభాలాభములు, శుద్ధాశుద్ధములులేవు. సుఖదుఃఖాది ద్వంద్వములుండవు. మంటిపెళ్ల, రాయి, బంగారు వారికి సమానములు. అన్నికలములవారియొద్ద భిక్షసేయుదురు. ఎల్లెడల పరమాత్మయే యున్నదని చూతురు. (భిక్షుకోపనిషత్తు)

శ్లో॥ సాధుభిః పూజ్యమానేఽస్మిన్ విద్యమానేఽపి దుర్జనైః

సమభావో భవేద్యస్య సజీవన్ముక్త ఇష్యతే॥

సాధుజనులచేత పూజింపబడునప్పుడు, దుర్జనులచేత పీడింపబడునప్పుడుకూడ ఎవనికైతే సమభావముకలిగియుండునో అతడు జీవన్ముక్తుడని తలపబడును. (అధ్యాత్మీపనిషత్ 47.)

శ్లో॥ మధ్యస్థ ఏవ తిష్ఠేత పృశంసానిందయోస్యమః

ఏతత్పవిత్రం పరమం పరివ్రాజక ఆశ్రమే॥

సన్న్యాసాశ్రమమున జరించువాడు పొగడ్తకును, నింపకును మధ్యస్థుడు గనే యుండవలయును. సర్వసముడుగనే యుండవలయును. ఈస్థితి పవిత్రమైనది. శ్రేష్ఠమైనది (హరితగీత 18)

శ్లో॥ నాత్యర్థం సుఖదుఃఖాభ్యాం శరీరముపతాపయేత్

స్త్రాయమానో నతుష్కేత నిందితో న శపిత్పురాన్॥

సుఖదుఃఖములవలన శరీరమును మిగుల తపింపజేయరాదు. పరులచే స్తుతిసేయఁబడి సంతోషింపరాదు. నిందింపఁబడి పరులను శపింపరాదు. (కఠరుద్రోపనిషత్తు 4.)

శ్లో॥ భృత్యైః పుత్రైః కళత్రైశ్చ దౌహిత్రైశ్చాపి గోత్రజైః

విహస్య ధిక్కృతో యోగీ నయాతి వికృతిం మనాన్॥

భృత్యులచేతను, పుత్రులచేతను, భార్యలచేతను, దౌహితులచేతను, మిత్రయు జ్ఞాతులచేతను వెక్కిరింపఁబడియు, ధిక్కరింపఁబడియు యోగీశ్వరుఁడు ఇంచుకేనియు మార్పుఁజెందడు. (అష్టావక్యగీత 18వ్య॥ 55)

మూ॥ యేతు ధర్మామృతమిదం యథోక్తం పర్యుపాసతే।

శృద్ధానా మత్పరమా ధన్యాస్తే॥ తివమే ప్రియా॥

20

తా॥ ధర్మమునకు సంబంధించినట్టియు, మోక్షస్వరూపమైనట్టియు ఈ జ్ఞానమును ఇంద్రాక్ష జెప్పబడినట్లు ఎవరైతే ఉపాసించు చున్నారో ఆ పుణ్యాత్ములు శృద్ధావంతులు, అస్మత్పదలక్ష్కార్థమైన పరిశుద్ధాత్మయొక్క పే సర్వోత్కృష్టమైనదను నిశ్చయముగలవారు నాకు మిక్కిలి ప్రియమైనవారు.

శ్లో॥ న సాధయతి మాం ధర్మో న సాంఖ్యం యోగ ఉద్ధవ।

న స్వాధ్యాయస్తపస్యోగో యథా భక్తిర్మమోర్జితా॥

ఓయీ ఉద్ధవా! నాయందు దృఢముగా పాదుకొనినభక్తి యేప్రకారముగా నన్ను సాధింపగిలిగియున్నదో అప్రకారముగా సాధించుటకు ధర్మము చాలదు. విచారణజ్ఞానము చాలదు. యోగముచాలదు. స్వాధ్యాయము, తపస్సు సర్వసంగపరిత్యాగము చాలవు. (భాగవత 11స్కం 14అధ్యాయం. 20శ్లో. మఱియు స్తపమస్కంధము 7అధ్యాయం. 53-54 శ్లోకములలో యీ విషయము విపులముగ వర్ణింపబడినది.)

“భక్తవత్సలస్వయమేవ సర్వేభ్యో మోక్షవిఘ్నభ్యో భక్తినిష్ఠా కా సర్వాః పరిపాలయతి సర్వాభిప్రాః ప్రియచ్ఛ్రుతి మోక్షం దాపయతి చతుర్ముఖాదీనాం సర్వేషామపి వినా విష్ణుభక్త్యా కల్పకోటిభిర్మోక్షే న విద్యతే కారణం వినా కార్యం దేదేతి భక్త్యా వినా బ్రహ్మజ్ఞానం కదాపి న జాయతే తస్మాత్త్వమపి సర్వోపాయాః పరిత్యజ్య భక్తిమాశ్రయ భక్తినిష్ఠో భవ భక్తినిష్ఠో భవ”

భక్తులయందు ప్రియమగల పరమేశ్వరుడు ముక్తికి గలుగబోవు సర్వవిష్ణుములనుండి భక్తినిష్ఠాపరుల నెల్లరను తానే కాపాడుచున్నాడు. భక్తులకిష్టమైన సర్వప్రయోజనములను సమకూర్చుచున్నాడు. మోక్షము నిష్పించుచున్నాడు. బ్రహ్మ మొదలుగాగల సమస్త భూతములకు సైతము విష్ణుభక్తిచే గాకున్న కోటికల్పములకైనను మోక్షములేదు. కారణముచేగాకున్న కార్యము పుట్టదు భక్తిచేగాకున్న బ్రహ్మజ్ఞానమెప్పుడును కలుగదు. అందువలన నీవు కూడ సర్వోపాయములను వదలివేసి భక్తినాశ్రయింపుము. భక్తినిష్ఠుడవు కమ్ము. భక్తినిష్ఠుడవుకమ్ము. (మహానారాయణోపనిషత్తు 8అధ్యాయం)

ఇది శ్రీమహాభారతము భీష్మపర్వములో భక్తియోగమను ముప్పది యావ అధ్యాయము. ఓం. తత్. సత్.

శత పత్రము

108

శ్రీ మహాభారతము బీష్మపర్వము 37 అధ్యాయము.

మూ॥ ప్రకృతిం పురుషంచైవ క్షేత్రం క్షేత్రజ్ఞమేవచ
ఏతద్వేదితుమిచ్ఛామి జ్ఞానం జ్ఞేయంచ కేశవ॥

తా॥ ఓ కృష్ణా! ప్రకృతియనగానేమో, పురుషుడనగానేమో, క్షేత్రమనగానేమో, క్షేత్రజ్ఞుడనగానేమో, జ్ఞానమనగానేమో, జ్ఞేయమనగానేమో దీనిని తెలిసికొనుటకు ఇష్టపడుచున్నాడను (ఈశ్వరము కొన్నిప్రతులలోలేదు. అందువలన ప్రక్షిప్తముగ భావింపబడినది)

మూ॥ ఇదం శరీరం కౌంతేయ! క్షేత్రమిత్యభిధీయతే।

ఏతద్వేదితం పాహుః క్షేత్రజ్ఞ ఇతి తద్విద్యః॥ 1.

తా॥ అర్జునా! ఈశరీరము క్షేత్రమని పేర్కొనబడుచున్నది. ఈక్షేత్రము నెవడు తెలిసికొనుచున్నాడో వాడు క్షేత్రజ్ఞుడు అని తత్త్వవేత్తలు చెప్పుదురు.

శ్లో॥ క్షేత్రాణిహి శరీరాణి చిజంచాపి శుభాశుభమ్।

తాని వేత్తి స యోగాత్మా తతః క్షేత్రజ్ఞ ఉచ్యతే॥

శరీరములు క్షేత్రములనబడును. ఇవికలుగుటకు హేతువు శుభాశుభ రూపమైన కర్మఫలము. ఆక్షేత్రములను, కర్మఫలములను అన్నిటిని యోగ పురుషుడు తెలిసికొనుచున్నాడు. అందువలన అతడు క్షేత్రజ్ఞుడనబడును.

(నారాయణీయము 2అ 6.)

మూ॥ క్షేత్రజ్ఞంచాపి మాం విద్ధి సర్వక్షేత్రేషు భారత।

క్షేత్రక్షేత్రజ్ఞయో ర్జ్ఞానం యత్తజ్ఞానం మతం మమ॥ 2.

తా॥ అర్జునా! క్షేత్రజ్ఞుడనగా సమస్త శరీరములయందు “నేనునే”నని పేర్కొనబడు పరిశుద్ధాత్మ (ఇరువది యైదవతత్త్వము) అని తెలిసికొనుము. క్షేత్రమును, క్షేత్రజ్ఞుని (శరీరాత్మలను) ఈరెంటిని విమర్శించి తెలిసికొను తెలివి యేదికలదో అది జ్ఞానమని నాయభిప్రాయము.

మూ॥ తత్క్షేత్రం యచ్చ యాద్భుత్వ యద్వికారి యతశ్చయతే।

సచ యో యత్ప్రభావశ్చ తత్సమాసేన మే శృణు॥ 3

తా॥ అర్జునా! అక్షేత్రమనునది యేమిటిదో, యేలాటిదో, యెటువంటి మార్పులు కలిగియున్నదో, దేనివలన ఎటులేర్పడినదో మతయును ఆక్షేత్ర జ్ఞుడనువాడెవడో, యెట్టిప్రభావము గలవాడో అను సమస్యను సంక్షేపముగ జెప్పబోవుచున్నాడు. నామాటవినుము.

మూ॥ ఋషిబిర్బహుధా గీతం ఛందోధిర్వివిదైః పృథక్।

బ్రహ్మసూత్రవచైచ్చైవ హేతుమద్భిర్నిశ్చితైః॥ 4.

తా॥ (ఈక్షేత్రక్షేత్రజ్ఞుల విషయము) సకారణముగా నిశ్చయింపబడిన వేదవేదాంగములైన వివిధములైన ఉపనిషత్తులచేతను, బ్రహ్మసూత్ర పదములచేతను (ఇంతకుపూర్వమే) ఋషిశ్వరులచే వేఱువేఱుగ పెక్కువిధములుగ వర్ణింపబడియే యున్నది (భగవద్గీతాగ్రంథమునకు పూర్వమే ఉపనిషత్తులు, బ్రహ్మసూత్రములు లోకములో వాడుకయందుండినట్లు ఈశ్వరమువలన ఋజువు చేయబడుచున్నది)

మూ॥ మహాభూతాన్యహంకారో బుద్ధిరవ్యక్తమేవచ

ఇంద్రియాణి దనైకం చ పంచచేంద్రియగోచరాః॥ 5.

ఇచ్ఛాద్వేషస్సఖండుఃఖం సంఘాతశ్చేతనా ధృతిః

ఏతత్క్షేత్రం సమాసేన సవికారముదాహృతమ్॥ 6.

తా॥ భూమి, జలము, అగ్ని, వాయువు, ఆకాశము అనెడు మహాభూతములైదు, దేహమే నేననుకొనెడు అజ్ఞానము, బుద్ధి, ఇంద్రియాతీత తిగుణాత్మికమైన పరావ్రక్కతి; జ్ఞానేంద్రియములైదు, కర్మేంద్రియములైదు, మనస్సు, ఇంద్రియగోచరములైన శబ్దస్పర్శరూపరసగ్రంథము లైదు. అనురాగము, ద్వేషము, సుఖము, దుఃఖము, సంఘాతము, (ప్రాణాది వాయువుల యొక్కయు, వానిచే సమకూర్పబడిన సప్తధాతువులయొక్కయు, చేరిక

పిండరూపముని కొందఱుందురు. శరీరావయవముల సంధులని యికగొందఱుందురు.) ఇంద్రియములద్వారా శబ్దాదుల నెఱిగెడి యెఱుక, ధారణఅనెడి యీతత్త్వములతో గూడినది క్షేత్రము అని దీనియందు గలుగు వికారములతోసహమునుపటి ఋషులచే జెప్పబడినది.

(ఈశరీరమును గుఱించి మఱయు గర్భోపనిషత్తులోను, మైత్రాయణ్యుపనిషత్తు 2 ప్రాసాతకములోను, సర్వసారోపనిషత్తులోను, సైంగలోపనిషత్తులోను, శారీరకోపనిషత్తులోను, వరాహోపనిషత్తులోను ఇంచుమించుగ నిట్లే వర్ణింపబడినది. భారత భాగవతాద్యనేక గ్రంథములలోను ఈ విధముగనే చెప్పబడినది)

మూ॥ అమానిత్వమదంభిత్యమహింసా క్షాంతిార్హవమ్

అచార్యోపాసనం కౌచం సైర్యమాత్మవినిగ్రహః॥

7.

తా॥ తన్నుతానే సన్మానించుకొనుచు పరులను వివగించుకొను చిత్తవృత్తిలేకుండుట తనయందు గొప్పతనము లేకున్నను ఇతరులు చూచుటకు గొప్పగా కనబడవలెనని తగని వేషములువేయు బడాయిగుణము లేకుండుట. మనోవాక్కాయములచే ఏకాలములో నైనను ఏభూతమునకైనను నొప్పికలిగింపక, తాను నొప్పి జెందకయుండుట, (యోగశాస్త్రములో “అహింస” చాల ముఖ్యము కనుక విబదియొకటవ పత్రము మొదలుకొని నాలుగు పత్రములలోను, నూటయేడవ పత్రములోను, కొంతసూచింపబడినది.)

శరీరముచేతను, మనస్సుచేతను, వాక్కులచేతను, ఇతరభూతములవలన పూజింపబడియు, పీడింపబడియు, తన బుద్ధిని సంచలనము జెందనియక సుస్థిరముగ నిలుపుకొనియుండుట, భార్యాపుత్రులయెడగాని, మిత్రులయెడగాని, శత్రువులయెడగాని, తన విషయములోగాని మనస్సుచేతను, వాక్కుచేతను, శరీరముచేతను ఒకటేరీతిగ వర్తించుట, గురువును సేవించుట, మృజ్జలాదులచే దేహమును కడిగినంతనే పరిశుద్ధుడనైతి ననుకొనక జ్ఞానవైరాగ్యములచే విషయవాసనలను కడిగివేసి అంతఃకరణమును కూడ శుద్ధిచేయుట, ప్రకృతి సంభవములైన ఉత్పత్తిస్థితి నాశములవలన శరీరమునందెన్ని మార్పులు కలిగినను తనయందెట్టి మార్పులును లేక సర్వదా యేకరీతినుండుట. అంతఃకరణమును విచ్ఛలవిధిగా పాఞాదిపానీక నిగ్రహించి తన వశములో నిలుపుకొనుట (ఇవి జ్ఞానిలక్షణములు)

మూ॥ ఇంద్రియాశ్చేషు వైరాగ్యమనహంకార ఏవచ
జన్మ మృత్యు జరా వ్యాధి దుఃఖ దోషానుదర్శనమ్॥ 8.

తా॥ ఇంద్రియములకు ప్రయోజనములైన శబ్దరూపాదులయందు ఆహారపానీయాదులయందు వస్త్రభూషణ శయనాసనాదులయందు దోహవసరమునకు గావలసినంత వాడుకొనుచుండియు అవిషయములయందు ఆసక్తిలేకుండుట, భుజించుట, పానముసేయుట, నడచుట, భాషించుట, ఊపిరిపీల్చుట విడుచుట కన్నులుమూయుట తెఱచుటమొదలైన శారీరకకర్మలు దోహంద్రియములచేఁజేయబడుచుండ ఈకర్మలకు నేనుకర్తనని భ్రమింపకుండుట; జననమునందును, మరణమునందును, వృద్ధత్వమునందును, రోగపీడలందును దుఃఖమునకు లోబడుటలో నెంత వాషమున్నదో దానిని గుర్తింపఁగలుగుట. (ఇవియు జ్ఞానిలక్షణములే.)

మూ॥ అసక్తిరనభిష్వంగః పుత్రదార గృహాదీషు
నిత్యంచ సమచిత్తత్వ మిష్టానిష్టాపపత్తిషు॥ 9.

తా॥ భౌతిక వ్యవహారమునందు మక్కువ జెందకుండుట; పుత్రులు, భార్యలు, గృహములు మొదలైనవానియందు మిక్కుటమైన ప్రేమాలింగనము లేకుండుట; భావవికారములులేక నియతుడైయుండుట; ఇష్టప్రాప్తియుండు సంతసింపక అనిష్టప్రాప్తియుండు ద్వేషింపక అన్నిటియందును సమచిత్తము కలిగియుండుట.

మూ॥ మయిచానన్యయోగేన భక్తిరవ్యచిచారిణీ
వివిక్తదేశసేవిత్యమరత్నినసంసది॥ 10.

తా॥ అస్మత్ప్రద లక్ష్మార్థమైన భగవత్తత్వమునందేతప్ప వేఱు మార్గమున జరింపని వేఱు వస్తువుతో సంయోగములేని నిశ్చలమైన భక్తి కలిగియుండుట. ఏకాంతప్రదేశమున స్వస్వరూపమును భజించుచుండుట. ప్రజలెక్కువగనుండుచోట కీడింపకుండుట.

శ్లో॥ జనసంబాధరహితశుద్ధదేశనిషేవణమ్।
ప్రాకృతైర్జనసంఘైశ్చ హ్యరతిస్సర్వదా భవేత్॥

జనసమ్మర్దములేని పరిశుద్ధసలమున భజించుచుండవలయును. ఎల్లప్పుడును ప్రాకృత జనసమూహములతో కలయిక లేకుండవలయును.

(అధ్యాయ 4-36)

శ్లో॥ ఏకమేవాద్వితీయం యద్గురో ర్వాక్యేన నిశ్చితమ్।

ఏతదేకాంతమిత్యుక్తం నమతో నవనాంతరమ్॥

పవనములు, పంచభూతములు, చతుర్దశేంద్రియములు, శీతోష్ణాది ద్వంద్వములు, గుణకర్మాదులు అన్నియు శమించిపోయినమీదట తనకంటె వేరైన రెండవస్తువేదీయు జూడబడని అస్మత్పద లక్ష్కార్థమైన పరమాత్మ యొకటిమాత్రమే యుండునని గురుచాక్యముచే నిశ్చయింపబడిన స్థలమేది కలదో అట్టి యంతర్లక్ష్యమే యేకాంతమని చెప్పబడును మ ర ము కా దు. వనాంతరముకాదు. (మైత్రేయోపనిషత్తు 2౨ 15) ఇట్లు చెప్పుటచేత బాహ్యం తరములయందును ఏకాంతసేవి కావలయును.

మూ॥ అధ్యాత్మజ్ఞాననిత్యత్వం తత్త్వజ్ఞానార్థదర్శనమ్।

ఏతజ్ఞానమితి స్మార్తమజ్ఞానం యదతోఽస్యధా॥

11.

తా॥ కించిజ్ఞత్వాది లక్షణములతోగూడిన పృథ్విగాత్మ స్వరూపమును తెలిసికొనుటయందు నియతుడైయుండుట, సర్వజ్ఞత్వాది లక్షణములతోగూడి న సర్వభూతాత్మయైన పరిశుద్ధాత్మ తత్త్వమును తెలిసికొనుటలోగల ప్రయోజనమును (అనుభవములో) చూచుట. ఇది (ఇందాక అయిదుశ్లోకములలో వర్ణింపబడినది.) జ్ఞానమని చెప్పబడినది. ఇంతకంటె వేరైనదేదికలదో అది యజ్ఞానము.

మూ॥ జ్ఞేయం యత్తత్ ప్రవక్ష్యామి యజ్ఞాత్వామృతమశ్నుతే।

అనాదిమత్పరం బ్రహ్మ న సత్త్వాసదుచ్యతే॥

12.

తా॥ ఏది తెలియదగినదో, దేనిని తెలిసికొని మానవుడు ఇకమీద మర ణములేని మోక్షపదమును పొందుచున్నాడో దానిని చెప్పబోవుచున్నాడ. అది యస్మత్పద లక్ష్కార్థమైన పరబ్రహ్మ తత్త్వము. దానికి అదియన్నమాటలేదు. (మఱయు) ఇంద్రియగోచరములైన భౌతికవస్తువులవలె దీనిని ఉన్నవస్తువని కాని, లేనివస్తువనికాని చెప్పుటకు వీలుపడదు.

వివ॥ ఈపరమాత్మకు రూపములేదు. నామములేదు క్రియలేదు. గుణ ములేదు. పరిమాణములేదు. మఱి యేవృత్తియు లేదు. అందువలన లోక ములోనుండు ఇతరవస్తువులవలె ఇదియు నుండువస్తువేయని చెప్పరాదు.

పరమాత్మచే వ్యాప్తముగాకున్న ఏవస్తువైనను నిలువదు పృథాకీంపదు. రమ్యముకానేరదు. అత్మసాన్యధ్యము లేకపోయినప్పుడు జ్ఞాపేంద్రియాదులు వికార్యమునందును పరిభ్రమింపజాలవు. అందువలన ఈపరమాత్మను గగన కుసుమమువలె, వంధ్యాపుత్రునివలె, మరీచికా జలమువలె, రజ్జు సర్పము వలె శశవిశానమువలె లేనివస్తువనియు జెప్పరాదు. సద్వస్తువులకును, అసద్వస్తువులకును అతీతమైనదని చెప్పవలయును.

మూ॥ సర్వతః పాణిపాదం తత్సర్వతోఽక్షిరోముఖమ్ |

సర్వతః స్రుతిమల్లోకే సర్వమావృత్య తిష్ఠతి॥ 13.

తా॥ (సమస్తభూతములయందు నేనునేనని పేర్కొనబడు చైతన్య మంతయు వేణువేణు నేనులుకాదు ఒకటేనేనని యపరోక్షజ్ఞానముచే చెలిసికొనినప్పుడు బ్రహ్మాండమంతయు తనశరీరమేయగును. సమస్తభూతముల శరీరాంగములు తనశరీరాంగములేయగును) ఎల్లెడల హస్తములు పాదములు కలిగినట్టియు, ఎల్లెడల కన్నులు, శిరములు, ముఖములు కలిగినట్టియు, ఎల్లెడల చెవులు కలిగినట్టియు, ఆపరమాత్మ విశ్వమంతయు వ్యాపించి స్థిరముగ నిలిచియున్నది. (ఈశ్వరము శ్వేతాశ్వతరోపనిషత్తు 3 అధ్యాయములోను, భారత శాంతి 313 అధ్యాయములోను, 29 అధ్యాయములోను చూచినట్లు జ్ఞాపకము, మతీయు అనుగీత 4 అధ్యాయములోను, శాంతిప, 303 అధ్యాయములోను కొంచెము వర్ణభేదముతో బదివిస్త్రుజ్ఞాపకము.

మూ॥ సర్వేంద్రియగుణాభాసం సర్వేంద్రియవివర్జితం

అనంతం సర్వభృచ్చైవ నిర్గుణం గుణబోక్తృచ॥ 14.

తా॥ ఆపరబ్రహ్మతత్త్వము అంతఃకరణముద్వారా ఇంద్రియములయందు వ్యాపించుటవలన ఇంద్రియములు వాని వ్యాపారములయందు పరిభ్రమించు చున్నవి కనుక సకలేంద్రియములయొక్క, అభ్యాసములయందు అంతట పృథాకీంచియుండినట్లే తోచునది. రూపనామకీయలగు అతీత మగుటచేత సర్వేంద్రియములచే తగులుకొనబడక వేతైయుండునది. పృథంచములో ఏవస్తువునందును అనురాగము జెందనిది. సమస్త పృథంచమును భరించియేయుండునది. తిగుతాత్మికమైన పరాపృక్యతికి అతీతమగుటచేత గుణములు లేనిది. శాంత శమదమాది సమస్త గుణములను పాలించునదియు. (శ్వేతాశ్వతరోపనిషత్తు 3 అధ్యాయములో ఇట్టిపాలికగల శ్లోకమున్నది)

మూ॥ బహిరంతశ్చ భూతానా మచరం చరమేవచ
సూక్ష్మత్వాత్తదవిజ్ఞేయం దూరస్థం చాంతికేచ తత్॥

15.

తా॥ భూతములయొక్క శరీరములకు వెలుపల, లోపల సైతము ఉండు నది. సర్వము తానగుటచేత ఒకచోటనుండి యింకొకచోటికి పోనిది, సర్వత్ర వ్యాపించియుండుటచేత చరించునవియ్యెయొయున్నది. సూక్ష్మరూపమగుట వలన మిక్కిలిగతెలియరానిది. మఱియు అపరబ్రహ్మతత్త్వము దూరమున నుండునదియు, సమీపమున నుండునదియు (దేశకాలవస్తుపరిచ్ఛేదములు లేనిది కనుక దూరముగ జూచువారికి దూరముగాను, సమీపముగ జూచువారికి సమీపముగాను, సూక్ష్మముగ జూచువారికి సూక్ష్మముగాను, స్థూలముగ జూచువారికి స్థూలముగాను ఎవరికిదగినట్లు వారికిదోచుచుండుననిభావము.)

మూ॥ అవిభక్తంచ భూతేషు విభక్తమివచ స్థితమ్
భూతభర్తృచ తల్లెయం గృనిష్ఠ పృభవిష్ఠుచ॥

16.

తా॥ అపరబ్రహ్మతత్త్వము తనకంటె అన్యములేని యఖండస్వరూప మగుటచే మఱి దేనిచేతను విభజింపబడనిది. భూతములయందు దేహాద్యా పరణములచే విభజింపబడినదానివలె నుండునది. భూతములను పుట్టించు నది, భరించునది, తనలోనే లయింపజేయునదియునని తెలియదగినది.

మూ॥ బ్యోతిషామపి తబ్యోతిస్తమః పరముచ్యతే
జ్ఞానం జ్ఞేయం జ్ఞానగమ్యం హృది సర్వస్య విష్టితమ్॥

17.

తా॥ అపరబ్రహ్మతత్త్వము సూర్యచంద్రాది బ్యోతులన్నిటిలోను బ్యోతి యైయున్నది అజ్ఞానాంధకారమునకంటె వేతైనది. జ్ఞానస్వరూపమైనది తెలిసి కొన దగినది. జ్ఞానముచేతనే పొందదగినది. సమస్త భూతముల మానసము నందు స్థిరపడియుండునది. అనియు చెప్పబడుచున్నది.

శ్లో॥ బ్యోతిషామపి తబ్యోతిస్తమఃపారే పృతిష్ఠితమ్॥
భావాభావవినిర్ముక్తం భావనామాత్యగోచరమ్

అపరమాత్మ తత్త్వము సూర్యచంద్రాది బ్యోతులకెల్ల బ్యోతియైనది. అజ్ఞానాంధకారమనెడు మహాసాగరముయొక్క అవలీతీరమున ప్రతిష్ఠింపబడి యున్నది. ఉన్నది, లేదు అనెడు రెండు సమస్యలకు అతీతమైనది. భావన చేతనే తెలియబడునది. (యోగశిఖోపనిషత్తు 3 ఆధ్యా 22 శ్లో)

ఓం. తత్. సత్.

శ త ప త్ర ము

109

మూ॥ ఇతిక్షేత్రం తథాజ్ఞానం జ్ఞేయంచోక్తం సమాసతః

మద్భక్త వితద్విజ్ఞాయ మద్భావాయోపపద్యతే॥

18.

తా॥ అనియిట్లు పంచకోశాత్మకమైన క్షేత్రము, అదేప్రకారముగా అమా నిత్యాది లక్షణములతో గూడిన జ్ఞానము, జ్ఞానముచే దెలియదగిన పరబ్రహ్మ తత్త్వము సంక్షేపముగ జెప్పబడినది. నేననెడు సర్వాంతర్యామి తత్త్వమును భజించుభక్తుడు ఇదంతయు దెలిసికొని నిత్యశుభప్రాప్తికరమైన స్వస్వరూపా నుభవము కొఱకు (పైజెప్పబడిన జ్ఞానమును) పొందుచున్నాడు.

మూ॥ ప్రకృతం పురుషంచైవ విద్వదాచీ ఉభావపి

వికారాంశ్చ గుణాన్వైవ విద్ధి ప్రకృతిసంభవాః॥

19.

తా॥ తిగుణాత్మికమైన పరాప్రకృతి, ప్రకృతికి అధిష్ఠానమైన పురుషుడు ఈరెండుసైతము ఆదియన్నమాట లెనివేయుని తెలిసికొనుము.

“షడ్వై భావవికారా అస్తి బాయతే వర్ధతే పరిణమతే ఉపక్షీయతే వినశ్యతీతి”

ఉండుట, పుట్టుట, పెరుగుట, మూలపోవుట తఱిగిపోవుట, అదృశ్యమైపోవుట అని యాఱువిధముల భావవికారములు. (గర్భోపనిషత్తు) మఱియు సత్త్వరజస్తమోగుణములు ఈసత్త్వాదుల సాంకర్మ్యమవలన గలిగిన శమదమాది సంపద్యుతములు, కామకోధాది శతుగుణములు అన్నియు ప్రకృతి వల్లనే కలిగినవని తెలిసికొనుము.

మూ॥ కార్యకరణ కర్తృత్వే హేతుః ప్రకృతిరుచ్యతే

పురుషస్సుఖదుఃఖానాం భోక్తృత్వే హేతురుచ్యతే॥

20.

తా॥ పృథ్వీ పురుషుల సంయోగమువలన జగద్రూపమైన క్షేత్రము కలిగినదని తెలియును. ఇందు మనస్సు, వాక్కు, శరీరము అను మూడింటిచేతనే సమస్త కార్యములు చేయబడుచున్నవి. ఇట్లు కార్యసాధనము లగుటచేతనే వీనికి తృకరణములని పేరువచ్చినది. ఈ త్రికరణములకును, కరణములచే జేయబడుచున్న లౌకిక వైదిక కార్యములకును, కర్తృత్వము వహించుటలో హేతువు ప్రకృతియని చెప్పబడుచున్నది. ఆకార్యములవలన గలుగబోవు ఫలములను, సుఖదుఃఖములను అనుభవించుటయందు హేతువు జీవస్వరూపుడైన పురుషుడని చెప్పబడుచున్నది.

మూ॥ పురుషః పృథ్వీస్థాహి భుక్త్వే పృథ్వీజాః గుణాః।

కారణం గుణసంగోఽస్య సదసద్బోధిజన్మను॥

21.

తా॥ ప్రకృతియందుండు పురుషుడు శ్రేష్ఠమైనట్టియు, నీచమైనట్టియు, ఉత్పత్తిస్థానములయందు జన్మముల గాంచునప్పుడు ఆయాజన్మములకు దగినట్లు పృథ్వీవలన సంభవించిన సుగుణదుర్గుణములను (అభ్యాసములను) పాలించుకొనుచున్నాడు. (అనుభవించుచున్నాడు.) కదా? వానికి ఆయాభ్యాసములయందు చిత్తము తగులుకొనుటయే యిందుకుకారణము.

శ్లో॥ విషయాశీవిషాసంగ పరిజర్జర చేతసామ్

అప్రాధాత్మవివేకానామాయురాయాసకారణమ్।

విషయములనెడు సర్వముల విషము పూర్తిగ అంటుకొనుటచే మిక్కిలి శిథిలమైన చిత్తముగలవారికి, దిట్టమైన ఆత్మజ్ఞానము లేనివారికి ఆయుస్సు ఆయాసమునకే కారణమగుచున్నది. (జ్ఞానము లేకపోయినప్పుడు ఆయువు దీర్ఘమైనకొలది దుష్కర్మ పెరిగిపోవుచున్నది. దానిఫలము ఆయాసమునకే కారణమగుచున్నది. (మహాపనిషత్తు 3అ. 10)

మహాపనిషత్తు 5 అధ్యాయ:- జీవుడు సంకల్పములు, విషయవాసనలు అను తాళ్లచే చుట్టబడి పెక్కువిధములైన దుఃఖములచే అవరింపబడి క్రమక్రమముగా నీచువైపోవుచున్నాడు. పసిడికాయపురుగు తనకుదానే బంధమును కల్పించుకొనినట్లు జీవుడు తనంతటతానే బంధమున దగుల్కొనుచున్నాడు. స్వయముగ కల్పింపబడిన యింద్రియసముదాయమనెడు వలలో దగులుకొని శృంఖలాబద్ధమైన సింహమువలె వివశుడగుచున్నాడు.

(మహాపనిషత్తు 5అ. 127 శ్లో మొ)

మూ॥ ఉపద్యస్తానుమంతాచ భర్తా భోక్తా మహేశ్వరః

పరమాత్మేతిచాప్యక్తో దేహేఽన్యైకా పురుషః పరః॥ 22.

తా॥ పూర్వశ్లోకములో బెప్పబడిన పాకృత పురుషునకంటె వేరైన పురుషుడు (గుణరంగవర్జితుడు) ఈదేహమునందు సాక్షి, సమ్మతుడు, భర్త, పాలకుడు, గొప్పనియాచుకుడు, పరమాత్మ అనియు బెప్పబడును.

మూ॥ య ఏవం వేత్తి పురుషం ప్రకృతించ గుణైర్సహ

సర్వధా వర్తమానోఽపి న న భూయోఽభిజాయతే॥ 23.

తా॥ ఈప్రకారముగా పురుషుని, ప్రకృతిని, ప్రకృతినంభవములైన గుణములతోసహ ఏవవైతే తెలిసికొనుచున్నాడో అట్టివాడు (దేహేంద్రియముల ద్వారా పానీయము ద్రావుట, భుజించుట, నడచుట, భాషించుట, నిద్రించుట, మేలుకొనుట మొదలైన ప్రారబ్ధకర్మలయందు) అన్నివిధముల వర్తించుచుండువాడయ్యును మరల జన్మింపడు.

వివ॥ కొందఱుస్వాములిట్టి శ్లోకము లాధారముచేసికొని చెప్పరాని దుష్పథముల వర్తించుచున్నారు. ధనమునందును, స్త్రీలయందును, శిశువులయందును ఆశలేనివారు, విషయభోగాదులయందు కాంక్షలేనివారు, మరేవృత్తులు నశించినవారు; తత్త్వదృష్టిచేత సర్వమును పరమాత్మమయముగ జూచువారు దుష్పథమున వర్తింపవలసిన కారణముండదు, నిజమెఱుంగని వేషధారి స్వాములకు విషయవాసనలు క్షీణింపవు మరెన్ను కాలింపదు తత్త్వప్రసన్నత కలుగదు. వీరు ముకులు కాబాలరు. అని సమ్మవలయును.

మూ॥ ధ్యాననాత్మని వశ్యంతి కేచిదాత్మానమాత్మరా

అన్యే సాంఖ్యేన యోగేన కర్మయోగేనచాపరే॥ 24.

తా॥ కొందఱు యోగీశ్వరులు తమభావముచేతనే బుద్ధినిలిపి చింతించుచు ధ్యానయోగముచేత స్వస్వరూపమునుతమలోదామె చూచుచున్నారు. ("ఆత్మనా" అనుటచేత బోధకులు లేకపోయినను వీరు స్వప్రయత్నముతో సాధింపగలవారని భావము) మఱికొందఱు శరీరమిట్టిదనియు, ఆత్మయిట్టిదనియు విమర్శించి పవనములను, పంచభూతములను, చతుర్దశేంద్రియములను, విషయములను, గుణకర్మాదులను అన్నిటిని "నేనుకాను, నేనుకాను" అని నడిచించి అవి యన్నియుబోగా మిగిలియుండునది ఆత్మయని

చర్చించి తెలిసికొని చూచుచున్నారు. వేటొకకొండలు యమనియమాసన పాణాయామాది యోగాంగముల నభ్యసించి మనోవృత్తులను నశింపజేసి కొని తత్త్వదర్శనము చేయుచున్నారు.

మూ॥ అన్యేత్యేవమజానంతశ్చుత్వాన్యేభ్య ఉపాసతే।

తేఽపిచాతితరంత్యేవ మృత్యుం శ్రుతిపరాయణాః॥ 25.

తా॥ పూర్వశ్లోకములో జెప్పబడిన ప్రకారముగా (తమకుదామే) తెలిసి కొనజాలని యితర భక్తులు మఱి యితరులచే విని యుపాసించుచున్నారు. (తత్త్వజ్ఞులైన గురువులయొద్దజేరి చతుర్విధ శుశ్రూషలుచేసి వారి యనుగ్రహమువడసి బోధింపబడి విని అప్రకారము సాధించుచున్నారు. ఇప్పటిభక్తులలో జాలమంది యీవిధముగ సాధించినవారే కనబడుచున్నారు) గురువాకృత్యవణమే ఉత్తమగతిగ గలిగిన యీభక్తులకూడ మృత్యువును అతి కష్టమించుచునేయున్నారు. (జనన మరణములకు అతీతమైన మోక్షస్థానమును పొందించుచున్నారు.)

మూ॥ యావత్సంజాయతే కించిత్సత్త్వం స్థావరజంగమమ్।

క్షేత్రక్షేత్రజ్ఞసంయోగత్తద్విద్ధి భరతర్షభ॥ 26

తా॥ ఓయర్జునా! సంచారశక్తి కలిగినట్టియు, లేనట్టియు జగద్రూపమైన వస్తుసముదాయమునందు ఏదైన నొకంతవస్తువు ఎంతవఱకు పుట్టుచున్నదో అంతవఱకు క్షేత్ర క్షేత్రజ్ఞుల కూడికవల్లనే యదిపుట్టుచున్నదని తెలిసికొనుము. (జననమరణములనఁగా క్షేత్రక్షేత్రజ్ఞుల సంయోగ వియోగములే యని యిందువలనతెలియుచున్నది.)

మూ॥ సమం సర్వేషు భూతేషు తిష్ఠంతం పరమేశ్వరమ్।

వినశ్యత్స్వవినశ్యంతం యః పశ్యతి సపశ్యతి॥

తా॥ (భౌతికభావముతోఁబూచినప్పుడు శరీరభేదములవలన సమస్త భూతములు వేఱువేఱుగఁ గనఁబడును. అత్యున్నతములుగఁ గనఁబడును రూప పరిమాణములయందును శరీరములవలెనే అత్యున్నతవి, చిన్నవి యున్నట్లు భేదములుగఁ గనఁబడును. శరీరములు అదృశ్యములైపోవుచుండగా అత్యున్నతములై కనఁబడును.) అధ్యాత్మిక భావముతోఁబూచినప్పుడు

సమస్త భూతములయందలి అత్మ యొకటేయనియు, ఎక్కువ తక్కువలు లేక సమముగనున్నదనియు, శరీరములు నశించుచుండ అత్మనశింపదనియు, దోచును ఈభావముతో ఎవఁడు చూచుచున్నాడో వాఁడుమాత్రమే పరిశుద్ధాత్మను జూడఁగలిగియున్నాఁడు.

“ ఏకో దేవస్సర్వ భూతేషు గూఢస్సర్వవ్యాపీ సర్వభూతాంతరాత్మా ”

సర్వభూతములయందు నిగూఢముగనుండునట్టియు, సర్వత్రవ్యాపించి యుండునట్టియు, సర్వభూతములయొక్క అంతరాత్మయైయుండునట్టియు పరమాత్మ యొక్కఁడే. (ఈశ్వరముగోపాలోత్తర తాపిన్యూపనిషత్తులోను, బ్రహ్మోపనిషత్తులోను, శ్వేతాశ్వతరోపనిషత్తు6 అధ్యాయములోను, శివగీత 12 అధ్యాయములోను చదివినట్లుజ్ఞాపకము.)

శ్లో॥ ఏకవివహి సర్వేషు భూతేషు వ్యాప్య తిషతి।

సశ్యత్సు సర్వభూతేషు పరాత్మా నవిసశ్యతి॥

సమస్త భూతములయందు వ్యాపించియుండు పరమాత్మయొక్కఁడేకదా? సర్వభూతములు నశించుచుండఁగా పరమాత్మనశింపదు. (విశ్వగీత. 106)

మూ॥ సమం పశ్యత్ హి సర్వత్ర సమవస్థితమీశ్వరమ్।

న హిసప్త్యాత్మనాత్మానం తతో యాతి పరాంగతమ్॥ 28.

తా॥ సమస్త భూతములయందుండు పరమేశ్వరతత్త్వమంతయు ఒకటేయనియు, ఎక్కువ తక్కువలులేక సర్వత్రసమముగ సంపూర్ణముగ నిండి యున్నదనియు అపరోక్షజ్ఞానముచేఁ దెలిసికొనినప్పుడు ఎవఁడు ఏభూతమును హింసించినను తన్నుఁదానే హింసించుకొనినట్లగును. కావున అట్టి యపరోక్షజ్ఞాని యేభూతమునైనను హింసించఁడు. (తిరస్కరింపఁడు. అపమానింపఁడు. మఱెట్టిహనియుఁ జేయఁడు అతనిచరిత్రములో విఘట్టములోను అపచారమన్న మాటేయుండదు.) అందువలనకదా ఉత్తమగతి పొందుచున్నాఁడు.

మూ॥ ప్రకృత్యైవచ కర్మాణి క్రియమాణాని సర్వశః।

యః పశ్యతి తథాత్మానమకర్తాం సపశ్యతి॥

తా॥ త్రిగుణాత్మికరమైన పరా ప్రకృతివలన కార్యసాధనములైన దేహేంద్రియములు పుట్టినవి అందుచేతనే కుడుచుట, నడచుట, భాషించుట మొ

దలైన ప్రారబ్ధ కర్మలన్నియుఁ జేయఁబడుచున్నవి. ఈప్రకారముగా సర్వవిధములఁజేయఁబడు కర్మలు ప్రకృతిచేతనేచేయఁబడుచున్నవని కర్తృత్వమును ప్రకృతియందే యెవ్వఁడు చూచుచున్నాడో, అవిధముగనే అత్మను క్రియారహితముఁగా ఎవఁడు చూచుచున్నాడో వాఁడుమాత్రము పరమాత్మ తత్త్వమును జూచుచున్నాఁడు.

శ్లో॥ నకర్తా నైవబోక్తాచ నచ బోజయితా తథా।

కేవలం చిత్సదానంద బ్రహ్మైవాహం జనార్దన॥

నేనుకర్మచేయు వాఁడనుకాను, దానిఫలమును అనుభవించు వాఁడనుకాను, అవిధముగానే మఱియొకరిని అనుభవింపఁజేయు వాఁడనుకాను. కేవలము జ్ఞానానంద స్వరూపమైన జనార్దన పరబ్రహ్మమేనేను.

(వరాహోపనిషత్తు 3అ. 19 శ్లో.)

మూ॥ యదా భూతపుథగ్భావమేకస్థమనుపశ్యతి

తత ఏవచ విస్తారం బ్రహ్మ సంపద్యతే తదా॥ 30.

తా॥ భౌతికదృష్టికి వేఱువేఱు భావములుగ గనబడుచున్న యీభూతములన్నియు ఒకపరమాత్మ తత్త్వమునందే కూర్చబడి యున్నవని ఆధ్యాత్మిక దృష్టితో ఎప్పుడు చూచుచున్నాడో అందువల్లనే భగవద్విభూతి విస్తారమునుసైతము ఎప్పుడు చూడగలిగియున్నాడో అప్పుడే పరబ్రహ్మ తత్త్వమును లెస్సగ పొందుచున్నాడు.

మూ॥ అనాదిత్వాన్నిర్గుణత్వా త్పరమాత్మాయ మవ్యయః

శరీరస్థోఽపి కౌంతేయ! నకరోతి నలిప్యతే॥ 31.

తా॥ అర్జునా! అపరమాత్మ (నామరూపములు లేనిది కనుక) అదిలేని దగుటవల్లను, గుణరహితమగుటవల్లను (ఎన్నడును) క్షీణింపక యేకరీతి నుండునది. తాను శరీరమునందుండియు, కర్మజేయుటలేదు. కర్మచే అంటుకొనబడుటలేదు.

మూ॥ యథా సర్వగతం సౌఖ్యేదాకాశం నోపలిప్యతే।

సర్వత్యావస్థితో దేహే తథాత్మా నోపలిప్యతే॥ 32

తా॥ సూక్ష్మభావమువలన సమస్తభూతములయందు వ్యాపించియుండు ఆకాశము దేనిచేతను అంటబడక యెటులున్నదో అటులే యాపరిశుద్ధా

త్మయు శరీరమునందంతట వ్యాపించియుండియు దేహధర్మములైన గుణ కర్మాదులచే అంటబడుటలేదు.

శ్లో॥ యథా నభస్సర్వగతం నలిప్యతే తథా భవాన్ దేహగతోఽపి సూక్ష్మికః॥
దేహేంద్రియ ప్రాణశరీర సంగత స్సాన్విత్యైతి బుద్ధ్యాఖిలబంధభాగ్భవేత్॥

ఆకాశము సర్వత్ర వ్యాపించియుండియు దెనికి అంటక యెట్లున్నదో అట్లే నీవు దేహముతో కూడియుండియు సూక్ష్మిరూపుడ వగుటచేత అంట కున్నాడవు. ఆత్మ దేహేంద్రియాదుల నంటియుండునని తలచి (మానవుడు) సమస్తబంధముల దగుల్కొనుచున్నాడు. (అధ్యాయం. 4స. 18)

శ్లో॥ ఆకాశవత్త్వం సర్వత్ర బహిరంతర్గతోఽమలః
అసంగోహ్యచలో నిత్యః శుద్ధో బుద్ధః సదవ్యయః॥

నీవు ఆకాశమువలె ఎల్లెడల వెలుపల, లోపల వ్యాపించి నిర్మలుడవు, అసంగుడవు, నిశ్చలుడవు, నిత్యుడవు, పరిశుద్ధుడవు, జ్ఞాన స్వరూపుడవు, సత్స్వరూపుడవు, అవ్యయుడవునై యున్నాడవు (అధ్యాయం. బాల 5స. 56)

మూ॥ యథా ప్రకాశయత్యేకః కృత్స్నం లోకమిమం రవిః॥
క్షేత్రం క్షేత్రీ తథా కృత్స్నం ప్రకాశయతి భారతం॥ 33.

తా॥ అర్జునా! ఒక్కసూర్యుడు ఈసమస్త ప్రపంచమును ఏటుల వెలి గించుచున్నాడో అట్లే సర్వభూతాత్మయైన పరమాత్మ యీశరీరము నంతటని ప్రకాశింపజేయుచున్నాడు.

మూ॥ క్షేత్రక్షేత్రజ్ఞయోరేవమంతరం జ్ఞానచక్షుషా
భూతప్రకృతిమోక్షించ యే విదుర్దాంతి తేపరమ్॥ 34.

తా॥ ఇందాక జెప్పబడినప్రకారము క్షేత్రక్షేత్రజ్ఞులకుగల తారతమ్య మిట్టిదనియు, నేను జన్మించువాడ ననుకొను స్వభావమును పురుషుడు వద లుకొను సూత్రమిట్టిదనియు జ్ఞానదృష్టితో ఎవరైతే తెలిసికొనుచున్నారో వారు మోక్షమును పొందుచున్నారు.

ఇది శ్రీ మహాభారతము భీష్మపర్వములో క్షేత్రక్షేత్రజ్ఞ విభాగయోగ మను ముప్పదియేడవ అధ్యాయము.

శత పత్రము

110

శ్రీ మహాభారతము బీష్మపర్వము 38 అధ్యాయము.

శ్రీ భగవానుడు చెప్పుచున్నాడు.

మూ॥ పరం భూయః ప్రవక్ష్యామి జ్ఞానానాం జ్ఞానముత్తమమ్।

యజ్ఞాత్వా మునయస్సర్వే పరాం సిద్ధిమితో గతాః॥ 1.

తా॥ మునీశ్వరులెల్లరు ధనిని తెలిసికొని యిందువలన మోక్షరూపమైన లాభమును పొందియున్నారో శ్రేష్ఠమైనట్టియు, జ్ఞానములలో మేలైనట్టియు అ జ్ఞానమును చెప్పబోవుచున్నాడను.

మూ॥ ఇదం జ్ఞానముపాశ్చత్య మమ సాధర్మ్యమాగతాః

సర్వేఽపి నోపబాయంతే ప్రళయే నవ్యభంతి చ॥ 2.

తా॥ ఈచెప్పబోవు జ్ఞానము నాశ్చరియించి అస్మత్పద లక్ష్యార్థమైన భగవత్తత్వ భావమునుపొందిన యోగీశ్వరులు సృష్టిసమయములో సైతము పుట్టరు. ప్రళయకాలమునందును సంపల్లింపరు.

మూ॥ మమ యోనిర్మహద్భ్రహ్మ తస్మాత్ గర్భం దధామ్యహమ్।

సంభవస్సర్వభూతానాం తతో భవతి భారతి॥

తా॥ అస్మత్పదలక్ష్యార్థమైన భగవత్తత్వమునకు స్వకీయమైన పూజనీయమైన బృహత్తత్వము సమస్త భూతేత్పత్తికి కారణమైయున్నది. (సర్వమును వృద్ధిసేయువృత్తి దీనియందుండుటచేత దీనికి బ్రహ్మయని పేరుకలిగినది.) దానియందు నాయంశమైన ప్రత్యేకాత్మను ధరింపజేయుచున్నాడ. (ఈప్రత్యేకాత్మ జీవభావమును పొంది శబ్దాదివిషయములను, సుఖదుఃఖదులను గ్రహించు వృత్తి కలిగియుండుటచేత “గృ నిగరవే” అనుసూత్రము

వలన దీనికి గర్భమని పేరువచ్చినది.) అర్జునా! అటులభగవత్కళ బృహత్తత్వమున వ్యాపించుటవలన (వృ థి వ్యా ది) సమస్తభూతములయొక్క ఉత్పత్తియగుచున్నది.

మూ॥ సర్వయోనిషు కౌంతేయ! మూర్తయ స్సంభవంతి యాః

తాసాం బ్రహ్మ మహద్ద్యోనిరహం బీజప్రదః ఏతా॥ 4.

తా॥ భౌతికదృష్టియందు శరీర భేదములబట్టి యుత్పత్తిస్థానము లనే కములుగ గనబడుచుండును.) ఓ యర్జునా! ఆ యుత్పత్తిస్థానములన్నిటి యందును ఏస్వరూపములు ఉత్పత్తి యగుచున్నవో ఆస్వరూపములకు ప్రధానమైన యుత్పత్తిస్థానము బృహత్తత్వమే. ఉత్పత్తికి గారణమును కల్పించునది, తాపాదునది అన్మత్పద లక్ష్మ్యార్థమైన భగవత్తత్వము.

మూ॥ సత్త్వం రజస్తమ ఇతి గుణాః ప్రకృతినంభవాః

నిబద్ధంతి మహాబాహో! దేహే దేహిన మవ్యయమ్॥ 5

తా॥ ఓయర్జునా! సత్త్వము, రజస్సు, తమస్సు అనిప్రకృతివలన సంభవించిన ఆభ్యాసములు నిత్యుడైన పురుషుని దేహమునందు మిక్కిలిగబంధించుచున్నవి.

మూ॥ తత్ర సత్త్వం నిర్మలత్వా త్రైకాశక మనామయమ్॥

సుఖసంగేన బద్ధాతి జ్ఞానసంగేన చానఘ॥

తా॥ పాపరహితుడవైన ఓ యర్జునా! అందులో సత్త్వగుణము నిర్మలత్వమువలన మతిప్రకాశమును, అరోగ్యమును గలిగించుచు సుఖాసక్తిచేతను, జ్ఞానాసక్తిచేతను పురుషుని బంధించుచున్నది.

(ఇచ్చట లౌకికజ్ఞానమని భావము)

వివ॥ (" సతేభావస్సత్త్వం, షోఽంతకర్మణి") పాపములను నశింపఁజేయు ఆభ్యాసమునకు సత్త్వగుణమనిపేరు. పాపములుక్షిణింపఁగా రోగబాధలు తగ్గిపోవును సుఖవంతుడగును. అందువలన మఱియు అధికములైన సుఖములు కలుగవలయునని యాసక్తి పుట్టుచున్నది. ఎక్కడెక్కడి సమాచారములు తెలిసికొనవలెననియు అసక్తిపుట్టుచున్నది. ఈయాసక్తిచే పురుషుడు బద్ధుడగుచున్నాడు.

మూ॥ రజో రాగాత్మకం విద్ధి తృష్టాసంగసముద్భవమ్।
తన్నిబధ్నాతి కౌంతేయ! కర్మసంగేన దేహినమ్॥

తా॥ అర్జునా! విషయభోగాదులయందు అనురాగమును బుట్టించు గుణమునకు "రజస్సు" అనిపేరు. పురుషుడు ఆశయందుఁ దగులుకొనుట వలన ఈగుణము పుట్టుచున్నది. ఇది కామ్యకర్మలయందు ఆసక్తిని పుట్టించి ఆట్టి తగులాటముచేతనే దేహభిమానియైన పురుషుని బద్ధుని జేయుచున్నది.
(తుట్టతుదకు దీనిఫలితము దుఃఖమే.)

మూ॥ తమస్తజ్ఞానజం విద్ధి మోహనం సర్వదేహినామ్।
ప్రమాదాలస్య నిద్రాభి ప్రన్నిబధ్నాతి భారత॥

8.

తా॥ అర్జునా! "తమస్సు" అన్ననో అజ్ఞానమువలనపుట్టినదని తెలిసికొనుము. దేహమును పరమార్థముగ నమ్ముకొనిన పురుషులకు చిత్తవైకల్యము కలిగించును. మిక్కుట మైనమదముచేతను, మాంద్యముచేతను, నిద్రచేతను ఆతమోగుణము పురుషుని బంధించుచున్నది.

మూ॥ సత్త్వం సుఖై సంజయతి రజః కర్మణి భారత!
జ్ఞానమాప్యత్యతు తమః ప్రమాదే సంజయత్యుత॥

తా॥ అర్జునా! (పూర్వశ్లోకముల రీతిగా) పురుషుడు సుఖముననుభవించునప్పుడు సత్త్వగుణము లెస్సగజయించి లోబడుచుకొనుచున్నది. కర్మల నాచరించునప్పుడు రజోగుణము (ఫలాసక్తికలుగజేసి) జయించి బద్ధుని జేయుచున్నది కార్యకార్యముల నెఱుంగక మత్తుఁడైయుండు నప్పుడు తమోగుణము జ్ఞానము నావరించి జయించి యధోగతిపాలు చేయుచున్నది.

మూ॥ రజస్తమశ్చాభిభూయ సత్త్వం భవతి భారత।
రజస్సత్త్వం తమస్సైవ తమస్సత్త్వం రజస్తథా॥

తా॥ అర్జునా! రజోగుణమును, తమోగుణమును పరిభవించి సత్త్వగుణము ఆతిశయించుచున్నది. రజోగుణమును, సత్త్వగుణమును పరిభవించి తమోగుణము ఆతిశయించుచున్నది. అదేవిధముగా తమోగుణమును, సత్త్వగుణమును పరిభవించి రజోగుణము ఆతిశయించుచున్నది.

వివ॥ ఈమూఁడు గుణములలో దేనికవశాశము చిక్కినప్పుడది ప్రకాశించుచున్నది. ఇవన్నియు పురుషునకు బంధకారణములే.

మూ॥ సర్వద్వారేషు దేహేఽస్మిక్ పశకాశ ఉపజాయతే

జ్ఞానం యదా తదా విద్యాద్వివృద్ధం సత్త్వమిత్కుత॥ 11.

తా॥ ఈదేహమునందు సర్వేంద్రియములద్వారా చిత్స్వరూపమైన మతి పశకాశము ఎప్పుడు కలుగుచున్నదో అప్పుడు సత్త్వగుణము వృద్ధిపొందని తెలిసికొనవలయును.

శ్లో॥ పశహర్షః ప్రితిరానందః సుఖం సంశాంతచిత్తతాః

అకుతచ్ఛిత్కుతశ్చిద్వా చిత్తతస్సాత్త్వికోగుణః॥

మిగుల హర్షము, తృప్తి, ఆనందము, సుఖము, చిత్తశాంతి యనునవి మనస్సువలన తఱుచుగాగాని, అరుదుగాగాని కలిగియుండుట సాత్త్విక గుణము. (భారత. శాంతి 219అ. 27శ్లో)

శ్లో॥ అత్య యత్ప్రితిసంయుక్తం కాయే మనసివా భవేత్॥

వర్తతే సాత్త్వికో భావ ఇత్యపేక్షేత తత్తథా॥

ఈశరీరమునందుగాని, మనస్సునందుగాని సత్త్వప్రితోగూడిన యేభావము కలుగుచున్నదో అప్రకారము కలిగినదానిని సాత్త్వికభావము వర్తింపుచున్నదని గుర్తింపవలయును. (భార. శాం. 219-30)

మూ॥ లోభః పశవృత్తిరారంభః కర్మణామశమః స్పృహః॥

రజస్యేతాని బాయంతే వివృద్ధే భరతర్షభ॥

12

తా॥ ఓయిష్టనా! తనకున్నదానితో దృష్టిపెండకాలక యికనేమీ కావలయునని యాత్యపడుచుండుట, జన్మకారణమైన సంస్కృతియుండు వర్తింపుట, కామ్యకర్మలకు పశయత్తింపుట, అంతరిద్రియ నిగ్రహము లేకపోవుట, భౌతికములైన విషయబోగాదులను కాంక్షించుట అను నిట్టి లక్షణములు రజగుణము పెంపొందునప్పుడు కలుగుచున్నవి.

శ్లో॥ అతుష్టిః పరితాపశ్చ శోకో మోహస్తభా క్షమా!

లింగాని రజసస్తాని దృశ్యంతే హేత్వహేతుతః॥

అనంతుష్టి, పరితాపము, శోకము, మోహము, అదేష్కారము ఓర్పు లేకుండుట యిట్టివి రజోగుణలక్షణములు. సకారణముగాను, నిష్కారణముగాను కనబడుచుండును. (భారత. శాంతి. 219అ. 28)

శ్లో॥ యత్త్వసంతోషసంయుక్తమప్రీతి కరమాత్మనః
ప్రవృత్తం రజ ఇత్యేవ తతస్తదపి చింతయేత్॥

సంతోషరహితమైనట్టియు, తనకు ప్రీతికరము కానట్టియు విభావము ప్రవర్తిల్లుచున్నదో అందువలన దానినిసైతము రజోగుణమనియే తలపవలయును. (భారత. శాంతి. 219అ. 31)

మూ॥ అప్రకాశోఽప్రవృత్తిశ్చ ప్రమాదో మోహ ఏవచ।
తమస్యేతాని జాయంతే వివృద్ధే కురునందనః

13.

తా॥ అర్జునా! బుద్ధివికాసము లేకుండుట, అర్థమైన ప్రసరనము లేకుండుట, కార్యకార్యము లెఱుగని మత్తత, చిత్తవైకల్యము అనునవియన్నియు తమోగుణము పెంపొందినప్పుడు కలుగుచుండును.

శ్లో॥ అవివేకస్తథా మోహః ప్రమాదస్వప్నతంద్రతాః
కథంచిదపి వర్తంతే వివిధాస్తామసా గుణాః॥

అవివేకము, అదేవిధముగా మోహము, మత్తత, స్వప్నము, అజాగ్రత్త ఇట్టివిపెక్కురీతుల తామసగుణములు ఏదోయొకవిధమగ ప్రవర్తిల్లుచుండును. (భారత. శాంతి. 219అ. 29శ్లో)

శ్లో॥ అథ యన్మోహసంయుక్తం కాయే మనసివా భవేత్।
అప్రతర్క్యమవిచ్ఛేయం తమస్తదుపధారయేత్॥

ఇకను శరీరమునందుఁగాని, మనస్సునందుఁగాని మనోవైకల్యము తోఁగూడినట్టియు, యుక్తాయుక్తవిచారము లేనట్టియు, తెలియఁదగినదానిని దెలియకుండునట్టియు వృత్తి యేదికలుగుచున్నదో దానిని తమోగుణమని తెలిసికొనవలయును. (భారత. శాంతి. 219అ. 32శ్లో)

మూ॥ యదా నత్వే ప్రవృద్ధేతు ప్రళయం యాతి దేహభృత్।
తదేత్రసు విదాం లోకానమలాప్రతిపద్యతే॥

14

తా॥ ఎప్పుడైతే పురుషుడు సత్త్వగుణము వృద్ధియగుచుండగా దేహమును విడిచి పోవుచున్నాడో అప్పుడు ఉత్తమజ్ఞానులు పొందదగిన నిర్మలమైన లోకములను ప్రాపించుచున్నాడు.

“సాత్త్వికాదేవ లోకాయ గచ్ఛంతి సుఖభాగినః”

సత్త్వగుణోపేతులై సుఖము ననుభవింపదగిన పురుషులు దేవలోకమునకుఁ బోవుచున్నారు. (భార. శాం. 303అ. 47శ్లో.)

మూ॥ రజసి ప్రళయం గత్వా కర్మసంగిమ జాయతే।

తథా ప్రలీనస్తమసి మూఢయోనిమ జాయతే॥

15

తా॥ రజోగుణము వికసించియుండు కాలములో దేహత్యాగము చేసినవాడు కర్మాసక్తులైన పృథ్వీలయందు పుట్టుచున్నాడు. అదేవిధముగా తమోగుణము వికసించియుండు కాలములో దేహమును వదిలిపోయినవాడు మూఢజంతువుల గర్భములయందు పుట్టుచున్నాడు. (“మూఢయోనిమ” అనగా శునకసూకరాది నిచజంతువులయందని కొందఱు చెప్పుదురు. మూఢత్వము చే అజంతువులతో బోల్చదగిన మనుష్యులయందే పుట్టుదురని కొందఱుండురు. వేత్తకజన్మమే లేదని యికగొందఱుండురు.)

“తామసా నిరయం యాంతి రాజసా మానుషానథ”

తమోగుణముతో సంబంధించినవారు నరకమును పొందుచున్నారు. రజోగుణముతో సంబంధము కలిగినవారు ఇకను మనుష్యభావములను పొందుచున్నారు. (భారత. శాంతి, 303అ. 47.)

మూ॥ కర్మణస్సుకృతస్యాహుస్సాత్త్వికం నిర్మలం ఫలమ్।

రజసస్తు ఫలం దుఃఖ మజ్ఞానం తమసః ఫలమ్॥

16.

తా॥ (సత్త్వగుణము ప్రధానముగగలవారు సుకృతకర్మనే చేయుదురు) సుకృతకర్మయొక్క ఫలము సత్త్వగుణమునకు సంబంధించినది. పరిశుద్ధమైనదిగ నుండును. రజోగుణమువలన జేయబడు కర్మ కామ కోభాదులతో గూడుకొనియుండును. గనుక దానిఫలము దుఃఖము తమోగుణమువలన జేయబడు కర్మకు ఫలము అజ్ఞానము. (అని పండితులు) చెప్పుదురు.

మూ॥ సత్త్వత్సంజాయతే జ్ఞానం రజసో లోభ ఏవచ॥

ప్రమాదమోహౌ తమసో భవతోఽజ్ఞానమేవచ॥

17.

తా॥ సత్త్వగుణము వలన జ్ఞానము లెస్సగుగలుగు చున్నది. రజోగుణమువలన కలుగునది లోభమే. కార్యకార్యములను విమర్శింపనోపని మత్తత, మనోవైకల్యము ఈరెండు తమోగుణము వలన కలుగుచున్నవి. అజ్ఞానము సైతము తమోగుణము వల్లనే కలుగుచున్నది.

మూ॥ ఊర్ధ్వం గచ్ఛంతి సత్త్వస్థా మధ్యే తిష్ఠంతి రాజసాః॥

18.

జఘన్యగుణవృత్తిస్థా అధో గచ్ఛంతి తామసాః॥

తా॥ (అవసాన సమయమున) సత్త్వగుణమున నుండినవారు ఉత్తమ గతికిఁబోదురు రజోగుణమున నుండినవారు మధ్యగతియందు నిలుచుచున్నారు. నీచమైన తమోగుణమున నుండువారు అధోగతికిఁబోదురు.

“ ఊర్ధ్వే సాత్త్వికో మధ్యే రాజసోఽథస్తామస ఇతి ”

సాత్త్విక పురుషుడు ఊర్ధ్వగతిపొందును, రాజసపురుషుడు మధ్యగతిపొందును. తామసపురుషుడు అధోగతిపొందును. (శారీరకోపనిషత్తు)

శ్లో॥ నిష్క్రేవల్గేన పాపేన తిర్యగ్యోనిమవాప్నుయాత్॥

పుణ్యపాపేన మానుష్యం పుణ్యేనైకేన దేవతా॥

మోక్షమునకు వ్యతిరేక్తమైన పాపముచేత తిర్యగ్గతు జన్మముపొందుచున్నాడు, పుణ్యపాపముల సమ్మేళనముచేత మానుష్య జన్మముపొందుచున్నాడు. కేవలము పుణ్యమే చేసినవారుదివ్య పురుషులగుచున్నారు.

మూ॥ నాన్యం గుణేభ్యః కర్తారం యదా దృష్టానుపశ్యతి॥

గుణేభ్యశ్చ పరం వేత్తి మద్భావం సోఽధిగచ్ఛతి॥

19

తా॥ కార్యకరణ కర్తృత్వములకు సాక్షియైన పురుషుడు ఉత్పత్తి నాశములకును, దైహిక మానసిక వృత్తులకును తిగుగుణములకంటె వేతెదియు కర్తకాదని యెప్పుడు చూచుచున్నాడో, గుణములకంటెను వేతైన నిర్గుణ స్వరూపము నెప్పుడు తెలిసికొనుచున్నాడో అప్పుడతడు అస్మత్పద లక్ష్మ్యార్థమైన పరమాత్మ స్వరూపమును పొందుచున్నాడు.

మూ॥ గుణానేతానతీత్య త్రిక దేహీ దేహసముద్భవాః।

జన్మ మృత్యు జరా దుఃఖైర్విముక్తోఽమృతమశ్నుతే॥ 20.

తా॥ ద్దేహమునందు సంభవించిన “సత్త్వము, రజస్సు తమస్సు” అనేవి యీమూడు గుణములను అతిక్రమించి (దాటి) పురుషుడు జనన మరణములచేతను వృద్ధత్వముచేతను, దుఃఖములచేతను విడువబడినవాడై మోక్ష పదమును అనుభవించుచున్నాడు.

అర్జునుడు చెప్పుచున్నాడు.

మూ॥ కైర్లింగైస్త్రీక గుణానేతా నతీతో భవతి పృథో।

కిమాచారః కథంచైతాంస్త్రీక గుణానతివర్తతే॥ 21

తా॥ ఓకృష్ణా! ఈమూడుగుణములను అతిక్రమించిన పురుషుడు ఎట్టి లక్షణములతో నుండును? ఏయాచారము కలిగియుండును. అతిగుణముల నేవిధముగా అతిక్రమించుచున్నాడు.

శ్రీభగవానుడు చెప్పుచున్నాడు.

మూ॥ పృకాశంచ పృవృత్తించః మోహమేవచ పాండవః।

నద్వేష్టి సంపృవృత్తాని ననివృత్తాని కాంక్షతి॥ 22.

తా॥ ఓయర్జునా! సత్త్వగుణమువలన కలుగు బుద్ధివికాసము, రజోగుణమువలనకలుగు కామ్యకర్మానువర్తనము, తమోగుణమువలన కలుగు మనోవైకల్యము- వీనిలో ఏవేళకేవి పాపించుచుచున్నావో వానిని నిరాకరింపడు. పాపింపకపోయినవానిని వాంఛింపడు. అట్టివాడు తిగుణాతీతుడు.

శ్లో॥ పృవృత్తించ నివృత్తించ భూతానాం యో నబుధ్యతే।

తస్య స్తంభో భవేద్బాల్యాన్నాస్తి స్తంభోఽను వశ్యతః॥

శిశుస్వభావము (ఘోరత్వము) వలన ఎవడైతే భూతములయొక్క పృవృత్తి నివృత్తులను తెలిసికొనడో వానికి బంధమేర్పడుచున్నది. (యథార్థమును) కనుగొనువానికి బంధములేదు. (భారత. శాం 222అ, 14)

శ్లో॥ అనిష్టస్యహి నివృత్తిరనివృత్తిః ప్రియస్యచ।

లక్ష్యతే యతమానానాం పురుషార్థస్యతః కుతః॥

(సత్త్వాదిగుణములవలన కలుగబోవు ఫలములలో) ఇష్టములేనిది కలుగగూడదనియు, ఇష్టమైనది కలుగవలయుననియు గుఱుతుగ నిరీక్షింపబడుచున్నది. ఇటుల ప్యయత్నించువారికి తాము కావలయునన్నదే యొక్కడ కలుగుచున్నది? (భార శాం. 222-19)

శ్లో॥ అనిష్టస్యాభి నిర్వృత్తిమిష్ట సంవృత్తిమేవచ।

అప్రయత్నేన పశ్యామః కేషాంచిత్ తత్స్వభావతః॥

ఒకానొక కొందఱకు ఇష్టములేనిది కలుగకపోవుటయు, ఇష్టమైనది కలుగుటయు చూచుచున్నాము అది స్వభావము వలన కలుగుచున్నది (కాని) ప్రయత్నముచేత కలుగుటలేదు. (భార శాం. 222 20,)

శ్లో॥ స్వభావాల్లభతే ప్రజ్ఞాం శాంతిమేతి స్వభావతః।

స్వభావాదేవ తత్సర్వం యత్కించదనుపశ్యసి॥

స్వభావమువలన బుద్ధిబలమును పొందుచున్నాడు. చిత్రైప శమమును స్వభావము వల్లనే పొందుచున్నాడు. నీవువీయొక్కొంత చూచుచున్నావో అదియంతయు స్వభావము వల్లనే కలుగుచున్నది.

(భారత. శాంతి. 222అధ్యాయ. 45శ్లో.)

మూ॥ ఉదాసీనవ దాసీనో గుణైర్భ్యో నవిచాల్యతే

గుణా వర్తంత ఇత్యేవ యోఽవతిష్ఠతి సంగతే॥

23

తా॥ ఇష్టానిష్టములు రెండును కాబట్టినివాడుగా నివడుండునో, ఏ వడు గుణములచే కదలింపబడఁడె. (అహారాదికములైన శారీరకర్మల యందు) గుణములు వర్తించుచున్నవేకాని నేనుకర్తనుకాని భావించి యెవ దైతేకదలక నిలిచియున్నాఁడె (అట్టివాడు త్రిగుణాతీతుడు.)

శ్లో॥ అతశ్చాత్మని కర్తృత్వ మకర్తృత్వంచ వై మునే।

నిరిచ్ఛత్వాదకర్తాసా కర్తృత్వాధిమాత్రతః

తే ద్వే బ్రహ్మణి విందతి కర్తృతా కర్తృతామునే

యత్యైవైష చమత్కార స్తమాత్మ స్థిరో భవ॥

ఓమునీంద్రా! కర్తృత్వము అకర్తృత్వము అనునవి ఆత్మయందేయున్నవి. కర్మయందు ఇచ్ఛలేకపోవుటవలనకర్తకాకుండపోవుచున్నాడు. ఇచ్ఛను కర్మ

యందు నిలుపుటవలనే కర్తయగుచున్నాడు. ఇందువలన ఓమునీంద్రా! అట్టి కర్తృత్వా కర్తృత్వములు రెండును పరబ్రహ్మ తత్త్వమునందే యున్నవి. ఈచమత్కార మంతయు దేనియందున్నదో అపరమాత్మనే యాశ్రయించి సుస్థిరుడవుకమ్ము. (మహోపనిషత్తు 4 అ 14-15)

మూ॥ సమదుఃఖసుఖస్వస్థః సమలోష్ఠాశ్మకాంచనః
తుల్యప్రియాప్రియో దీరస్తుల్యనిందాత్మసంస్తుతిః 24.

మానావమానయోస్తుల్యస్తుల్యో మిత్రాపక్షయోః
సర్వారంభ పరిత్యాగీ గుణాతితస్స ఉచ్యతే॥ 25.

తా॥ సుఖదుఃఖములు, ప్రియాప్రియములు, నిందాస్తుతులు, మానావ మానములు, మిత్రశత్రుపక్షములు (ఇవన్నియు గుణసాంకర్యమువల్లనే కలుగుచున్నవి. నిర్గుణుడైనప్పు డివి యుండవు) ఇట్టి ద్వంద్వములను ఎవ డైతే సమదృష్టితో జూచుచున్నాడో అట్టివాడు గుణాతితుడని చెప్పబడు చున్నాడు. మంటిపెల్ల, జాయి, బంగారు ఈమూడు వృద్ధివి వికారములే. భౌతికదృష్టితో జూచినప్పుడు రూపమునందును, విలువయందును, ప్రయోజనమునందును బేదములు కనబడునుగాని ఆధ్యాత్మిక దృష్టియందన్నియు సమముగానే కనబడును. ఇట్లు సమముగ జూచువాడు గుణాతితుడని చెప్పబడుచున్నాడు. స్వరూపధ్యానముననుండువాడు. ఆత్మవిద్యాపండితుడు, భౌతికములైన సర్వకర్మలయందు పృథుత్వము మానుకొనినవాడు గుణాతితుడని చెప్పబడును. (అహరూపికములు, ఉచ్చాస్యస నిశ్శాసాదులు శారీరకర్మలు తనప్రయత్నము లేకయే సాగుచుండును)

శ్లో॥ యతాహరో జిత్రకోధో జితసంగో జితేంద్రియః

నిర్వృంద్యో నిరహంకారో నిరాశిరపరిగ్రహః

నియతమైన ఆహారము కలవాడు, కోపమును జయించినవాడు, విషయాసక్తి లేనివాడు, ఇంద్రియ నిగ్రహము గలవాడు, సుఖదుఃఖాది ద్వంద్వములు లేనివాడు, అహంకారములేనివాడు ఆశలేనివాడు, దృఢ్యము సమకూర్చవలెనను చింతలేనివాడు. (తేజోబిందూపనిషత్తు 1 అ. 3)

శ్లో॥ కస్తవాయం జడో మూకో దేహో మాంసమయోఽశుచిః

యదర్థం సుఖదుఃఖాభ్యామవశః పరిభ్రమయే॥

నీవు దేనికొకటకు వివశుడవై సుఖదుఃఖములవలన పరిభ్రమింపబడు చున్నాడవో అట్టిచైతన్య రహితమైన, వచనశూన్యమైన, మాంస భూయిష్టమైన అపరిశుద్ధమైన శరీరము నీకేమగును. (ఇచ్చట దేహభిమానము నిరసంప బడుటవలన గుణాతీతుడగుచున్నాడు. మహాపనిషత్తు 4అ. 131)

శ్లో॥ యస్యచేచ్ఛా తథానిచ్ఛా జ్ఞస్య కర్మణి తిష్ఠతః॥
నతస్య లిప్యతే ప్రజ్ఞా పద్మపత్రమివాంబుభిః॥

కర్మయందు అనుష్ఠానము గలయేజ్ఞానికైతే ఇష్టానిష్టములు సమముగ నుండునో అతనిబుద్ధి కర్మచే అంటబడక జలముచే అంటబడని తామరాకు వలె నిర్మలముగ నుండును. (మహాపనిషత్తు. 5అ. 173 శ్లో)

శ్లో॥ అర్థసిద్ధి మనర్థంచ జీవితం మరణం తథా॥
సుఖదుఃఖఫలంచైవ నద్వేష్మి నచకామయే॥

ద్రవ్యలాభమును, నష్టమును, జీవితమును, మరణమును, అదేవిధముగా సుఖదుఃఖములకు కారణమైన కర్మఫలమును నేను ద్వేషింపను, కోరను.
(భారత. శాంతి. 224అ. 13 శ్లో)

శ్లో॥ నహృష్యత్కర్థలాభేషు నాలాభేషు వ్యథత్యపి
స్థిరబుద్ధి రసక్రాత్మా తస్మాత్సర్వత్ర పూజితః॥

లాభము వచ్చినప్పుడు సంతోషింపక నష్టము వచ్చినప్పుడు భీతిల్లక దేనియందును అసక్తిజెందక స్థిరమైనబుద్ధి కలిగియుండు వాడు అందు వల్లనే యెల్లెడల పూజింపబడు చున్నాడు. (భార. శాం. 230 23.)

శ్లో॥ తుల్యప్రియా ప్రియోఽధిర స్తుత్యానిదాత్మ సంస్తుతిః॥
అస్పృహస్సర్వకామేభ్యో బ్రహ్మచర్యదృఢవ్రతః

ప్రియా ప్రియములను, నిందాస్తుతులను సమముగఁ జూచువాడు. కోరఁదగిన సమస్త భౌతిక విషయములయందు ఆశలేనివాడు దృఢమైన బ్రహ్మచర్య వ్రతము కలవాడు అత్యవిద్యా పండితుడు.
(భారత. శాంతి. 236అ. 40)

శ్లో॥ సుఖంచ దుఃఖంచ భవాభవౌచ లాభాలాభౌ మరణం జీవితంచ
పర్యాయత స్సర్వమివా ప్నవంతి తస్మాద్ధీరో నైవహృష్యే న్నశోచేత్॥

నుఖదుఃఖములు, కలిమిలేములు, లాభాలాభములు, చావుబ్రతుకులు
అవివరుసగా సర్వమును ప్రాపించుచునేయున్నవి అందువలన జ్ఞాని సంతో
షింపరాదు శోకింపరాదు (భారత. కాంతి. 25 అధ్యాయ. 31.)

శ్లో॥ అరోపమోహ స్సమలోష్ఠ కాంచనః ప్రహీణ కోశేగత సంధివిగ్రహః॥

అపేత నిందాస్తుతి రప్రియా ప్రియ శ్చరన్నదాసిన వదేషభిక్షకః॥

రోపమోహములు లేనివాడుగాను, మంటిపెల్లను బంగారమును సమము
గఁజూచు వాఁడుగాను, పంచకోశములకు అతితుఁడుగాను, సంధివిగ్రహశూ
న్యఁడుగాను, నిందాస్తుతులను పాటింపని వాఁడుగాను, ప్రియా ప్రియములు
లేనివాడుగాను సంచరించుచు ఆసన్న్యాసి యేదియు అంటనివాడుగ నుండును.

మూ॥ మాంచ యోఽవ్యభిచారేణ భక్తియోగేనసేవతే

సగుణా సమత్తిత్తైతా బ్రహ్మ భూయాయకల్పతే॥ 26

తా॥ సమస్తభూతములనుండు నేను నేనని పేర్కొనబడు పరిశుద్ధాత్మ
కంటె వేరొకటి యెందునులేదని తెలిసికొని ఈభావమునుండి తానొకప్పుడు
ను పక్కకుబోక భక్తియోగముచేత ఆ పరమాత్మ నే యెవడు భజించు
చున్నాడో అట్టిభక్తుడు ఆగుణముల నతిక్రమించి పరమాత్మ తత్త్వమును
పొందుటకు సమర్థుడగుచున్నాడు.

మూ॥ బ్రహ్మణోహ ప్రతిష్ఠాహ మమృత స్థావ్యయస్యచ॥

శాశ్వతస్య చ ధర్మస్య మఖస్యైకాంతికస్యచ॥

27.

తా॥ భూతోత్పత్తికి కారణమైన బ్రహ్మతత్త్వమున శాశ్వయము అన్న
త్వద లక్ష్మ్యార్థమైన పరమాత్మయేకదా? (అందువలన) ఎప్పుటికైన ఓణింపని
మోక్షపదమునకును, శాశ్వతమైన అర్హధర్మమునకును, రూపనామకీయములు
మనోవృత్తులు అడగిపాగా నిర్వికల్ప సమాధియందు పృత్యగాత్మయొక్కటి
మిగిలియుండునపుడు కలుగు అతిశయమైన నుఖమునకును అశ్రయమాపర
మాత్మయే కదా? (కాబట్టి పరమాత్మను భజించువాడు గుణాతితుడు
కావచ్చును)

ఇది శ్రీమహాభారతము భీష్మపర్వములో గుణత్రయ విభాగయోగ
మనెడు ముప్పది యెనిమిదవ అధ్యాయము.

ఓం. తత్. సత్.

శ త ప త్ర ము

111

శ్రీ మహాబారతము ధీష్ణుపర్వము 39 అధ్యాయము.

మూ॥ ఊర్ధ్వమూలమధశ్శాఖమశ్వత్థం పాహురవ్యయమ్
ఛందాంసి యస్య ప్లాని యస్తం వేద స వేదవిత్॥ 1.

తా॥ దేనికైతే ఛందస్సులు పర్ణములుగ నున్నవో (దానిని) పైవైపునకు మూలములు, క్రిందివైపునకు శాఖలుగల తఱిగిపోని యశ్వత్థమని చెప్పుదురు. అట్టి యశ్వత్థము నెవడు తెలిసికొనునో వాడు తత్త్వజ్ఞుడు.

వివ॥ ఈయశ్వత్థమునుగుఱించి 38-39 పత్రములలో కొంతచదివినట్లు పాఠకులకు జ్ఞాపకముండవచ్చును. ఈదిగువ మఱికొంత వాయబడినది.

1 శ్లో॥ ఊర్ధ్వమూలోహ్యవాశ్శాఖ విషోఽశ్వత్థస్సనాతనః
తదేవ శుక్రం తద్బ్రహ్మ తదేవామృతమశ్నుతే॥

పైవైపునకు మూలము, క్రిందివైపునకు శాఖలు కలిగినది సనాతనమైన అశ్వత్థము. అదేతేజస్సు, అదేబ్రహ్మ, అదేమోక్షము అని చెప్పబడుచున్నది.
(కఠోపనిషత్తు 6 వల్లి 1)

2. "బ్రహ్మైవేద మమృతం పురస్తాద్బ్రహ్మ పశ్చాద్బ్రహ్మ, దక్షిణత శ్చోత్తరేణ అధశ్చోర్ధ్వం చ పృథ్వతం బ్రహ్మైవేదం విశ్వమిదం పరిష్ఠమ్"

మోక్షమనునది బ్రహ్మయే. ముందు, వెనుక, కుడి యెడమల, క్రింద పైన అన్నివైపుల పృథ్వీంచి యుండునది బ్రహ్మయే. గొప్పదైన యివిశ్వము బ్రహ్మయే. (ముండకోపనిషత్తు 2ముం. 2౫ం. 11శ్లో.)

3. సుషుమ్నానాడికి ఎడమవైపున ఇడానాడియు, కుడివైపున పింగళా నాడియు ఉన్నవి. అరెంటికినడుమ (సుషుమ్నానాడియందు) పరమపదము న్నది. దానినెవడు తెలిసికొనుచున్నాడో వాడు తత్త్వజ్ఞుడు" (ఘరికోపని

షత్తు 16-17) “ఈనాడి శుభాశుభములైన భావములతో కూడినదని భావింప వలయును. ఇట్లు భావించినవారు జన్మరాహిత్యమును పొందుదురు”

(కురికోపనిషత్తు 20)

4 “మూలాభారమునుండి కూటస్థానమువఱకు సుషుమ్నానాడి బ్రహ్మ నాడియని తలపబడినది. దీనికి ఇరుపార్శ్వములయందును ఇడా పింగళా నాడులు నాసికాంతమువఱకు వ్యాపించియున్నవి. గాంధారి హస్తజిహ్వాయనెడు రెండునాడులు నేత్రాంతమువఱకు వ్యాపించియున్నవి. పూషా, అలంబుసా యనెడు రెండుచెవులయందు వ్యాపించియున్నవి. శూరయను గొప్పనాడి భూమధ్యము నాశ్రయించియున్నది. విశ్వోదరియను నాడి చతుర్విధాహార ములను పచనముచేయుచున్నది. సరస్వతినాడి జిహ్వగ్రమున వ్యాపించి యున్నది. రాకా అనునాడి జలమును పీల్చుకొని తుమ్ములను పుట్టించుచు న్నది. ముక్కురంధ్రములలో కఫమును పెరుకొనునట్లు చేయుచున్నది శంఖనియనునాడి కంఠస్థానమున అథోముఖముగనుండి అన్నరసమును శిర మునకు జేర్చుచున్నది. మూడునాడులు అథోముఖముగా వ్యాపించినవి వాని లో కుహూనాడి మలవిసర్జనము చేయుచుచున్నది. వారుణీనాడి మూత్రము ను వెడలించుచున్నది. చిత్రా నామాంతరముగల “సీవినీ” నాడి రేతస్సును వర్షించుచున్నది. ఇది నాడిచక్కమని చెప్పబడినది.”

(యోగశిఖోపనిషత్తు 5అ. 17శ్లో. మొదలు.)

శ్లో॥ ఏకోత్తరం నాడిశతం తాసాం మధ్యే పరాస్మృతాః।

సుషుమ్నాతు పరేలీనా విరజా బ్రహ్మరూపినీ॥

ఇడా తిష్ఠతి వామేన పింగళా దక్షిణేన తు।

తయోర్మధ్యే పరం స్థానం యస్తద్వేద స వేదవిత్

నాడులు నూట యొకటియున్నవి. అనాడు లన్నిటిలో నడుమనుండు సుషుమ్నానాడి శ్రేష్ఠముగాఁ దలఁపఁబడినది, రబోగుణములేనిది బ్రహ్మస్వ రూపమైనది, పరమాత్మయందు లయించునది. ఎడమచైపున ఇడానాడి యున్నది. కుడిచైపున పింగళా నాడియున్నది. ఆరెంటికినడుమ (సుషుమ్నా నాడియందు) పరమ పదమున్నది. దానినెవఁడు తెలిసి కొనుచున్నాడో వాఁడు తత్త్వజ్ఞుఁడు. (యోగశిఖోపనిషత్తు 6అ 5-6.)

“ ఇదా పింగళా నాడులనడుమ సూర్యరూపిణియైన సుషుమ్నానాడి యున్నది. సూర్యచంద్రులు, అగ్ని, పరమేశ్వరుడు, భూతసంఘములు. దిక్కులు, క్షేత్రములు, సముద్రములు, పర్వతములు, శిలలు, ద్వీపములు, నదులు, వేదములు, శాస్త్రములు, విద్యలు, కలలు, అక్షరములు, స్వరయుక్తములైన మంత్రములు, పురాణములు, సర్వవిధములైన గుణములు, కారణ కారణాత్మకములు, క్షేత్రజ్ఞుడు సర్వప్రపంచము సుషుమ్నానాడి యందే ప్రతిష్ఠింపఁబడియున్నవి ” (యోగశిఖో పనిషత్తు 6 అ. 9 శ్లో మొదలు.)

శ్లో॥ ఊర్ధ్వమూల మధశ్శాఖం వాయుమార్గేణ సర్వగమ్ ।
ద్విసప్తతి సహస్రాణి నాడ్యఃస్యర్వాయుగోచరాః॥
సర్వమార్గేణ సుషిరాస్త్రిర్యచ్చ సుషిరా మతాః
అధశ్చేర్ధ్వంచ కుండల్యాః సర్వద్వారనిరోధనాత్ ।

పైవైపునకు మూలము, క్రిందివైపునకు శాఖలుకలిగి వాయుమార్గముచే సర్వమును పొందియుండు సుషుమ్నానాడియు, తెబ్బదిరెండువేల నాడులును వాయువుచే గోచరములగును. శరీరమునందు ఇంద్రియ వ్యాపారము జరుగు ద్వారములన్నియు అపివేయబడుటవలన కుండలికి క్రింద, పైన వ్యాపించియుండు నాళములు, అన్నిరీతుల ప్రక్కలకు వ్యాపించియుండు నాడులు తెలియబడుచున్నవి. (యోగశిఖోపనిషత్తు 6 అ. 14, 15.)

శ్లో॥ సుషుమ్నైవ పరంతీర్థం సుషుమ్నైవ పరోజహః
సుషుమ్నైవ పరం ధ్యానం సుషుమ్నైవ పరా గతిః॥

సుషుమ్నయే శ్రేష్ఠమైన తీర్థము. సుషుమ్నయే శ్రేష్ఠమైన జహపము. సుషుమ్నయే శ్రేష్ఠమైన ధ్యానము. సుషుమ్నయే ఉత్తమగతి. (యోగశిఖోపనిషత్తు 6 అధ్యాయ 45)

5. “హృదయకమల మధ్యమున ఊర్ధ్వముగా అణుమాత్రమైన అగ్ని జ్వాల యున్నది. అది నీలమేఘమునందలి తీగ మెఱుపువంటి వెలుతురు గలదై పరిధాన్యపు ముల్లువలె సన్నమైయుండును. అయగ్నిజ్వాలనడుమ పరమాత్మయున్నది.” (అని వాసుదేవోపనిషత్తులోను, నారాయణోపనిషత్తులోను, మహాపనిషత్తు 1 అ లోను చదివినట్లు బోధకము)

6. "వైష్ణవి, బ్రహ్మనాడి" అని చెప్పబడిన నుష్టుమ్నానాడి కంద మధ్యమునుండి ఊర్ధ్వముగా బ్రహ్మరంధ్ర ముండినంతవఱకు మెఱుపువంటి కాంతితో పద్మనాళమువలె చక్కగా వ్యాపించియున్నది. మోక్షప్రాప్తికి ఈ నాడియే మార్గము ఈసుమమ్నానాడికి ఎడమవైపున ఇడానాడి యెడమ నా సాంతమువఱకు వ్యాపించియున్నది. పింగళానాడి కుడివైపు నాసాంతము వఱకు వ్యాపించియున్నది. గాంధారీ, హస్తజిహ్వ అను రెండునాడులు ఎడమ కుడినేత్రముల వ్యాపించియున్నవి. పూషా, యశస్వినీనాడులు రెండును ఎడమ కుడికర్ణముల వ్యాపించియున్నవి. అలంబుసానాడి పాయుమూలము నుండి కిందికి వ్యాపించియున్నది. శుభానాడి మేధ్రాంతమువఱకు నిడుపుగ వ్యాపించియున్నది. కౌశికీనాడి కందమునుండి క్రిందివైపునకు పాదాంగుష్ఠము వఱకు వ్యాపించియున్నది. ఈపదిరకముల నాడులు కందమధ్యమున బుట్టినవి వీనివలన మఱికొన్ని స్థూలనాడులు పుట్టినవి. అస్థూలనాడులవలన వేతొక కొన్నిసూక్ష్మనాడులు పుట్టినవి. ఇట్లు డెబ్బనిరెండువేలనాడులు పుట్టినవి. ఈస్థూల సూక్ష్మనాడులను వేఱువేఱుగా లెక్కించుటకు సాధ్యము కాదు. రావియాకునందు స్థూల సూక్ష్మనాడులన్నియు నెట్లు వ్యాపించి యున్నవో అట్లే యీశరీరమునందలి నాడులు వ్యాపించియున్నవి.

(తిగిశి బ్రాహ్మణోపనిషత్తు 67 శ్లో. మొదలు.)

7. "కుండలి నాశ్రయించి పదునాలుగు నాడులున్నవి అందు సుమమ్నానాడి విశ్వమును ధరించియున్నది మోక్షమునకు మార్గమైయున్నది. గుదస్థానమునకు వెనుకప్రక్క మూర్ధపర్యంతము వీణావండము నాశ్రయించి బ్రహ్మరంధ్రమున సూక్ష్మముగ వ్యక్తమగుచున్నది. (ఇందు పదునాలుగు నాడులు కొట్టిపాటి భేదములతో పై యుపనిషత్తులలోవలెనే వర్ణింపబడినవి.) ఈనాడులవలన మఱికొన్ని పుట్టినవి. వానివలన వేతొకకొన్నిపుట్టి శాఖాపశాలుగా వ్యాపించియున్నవి.

"యథాశ్వత్థాది పత్యం శిరాభిర్యోప్తమేవం శరీరం నాడిభిర్యోప్తమ్"

రావి మొదలైన చెట్ల అకు శిరలచే (సూక్ష్మనాళములచే) ఎట్లు వ్యాప్తమైయున్నదో అట్లే శరీరము నాడులచేత అల్లుకొనబడియున్నది.

(శాండిలోపనిషత్తు 1 అ)

8 శ్లో॥ ఏకాయనోఽసా ద్విఫలస్త్రిమూల శ్చతురసః పంచశిష్టడాత్మా ।
సప్తత్వగష్టవిటపా నవాక్షో దశచ్ఛదో ద్విఖగోహ్యదివృక్షః॥

అయాదివృక్షము (మాయయనెడు) ఒకపాది, (సుఖదుఃఖములనెడు) రెండుఫలములు, (సత్త్వరజస్తమో గుణములనెడు) మూడువేళ్లు, (ధర్మార్థ కామ మోక్షములనెడు) నాలుగు రసములు, (ఇంద్రియములనెడు) ఐదు ఊడలు, (ఆకలిదప్పులు, శోకమోహమును, జరామరణములు ననెడు) ఆఱు స్వభావములు, (మేదోమాంసాది సప్తధాతువులనెడు) ఏడు త్వక్కులు (పంచభూతములు, మనోబుద్ధ్యహంకారములనెడు) ఎనిమిది కౌమ్మలు, (శరీరమునందలి నవరంధ్రములనెడు) తొమ్మిది కోటరములు, (ప్రాణవా యువులు, ఉపవాయువులు ననెడు) పది పత్రములు, (జీవేశ్వరులనెడు) రెండుపక్షులు కలిగినదికదా? (భాగవత 10స్కం. 2అ. 29. శ్రీధరవ్యాఖ్య.)

శ్లో॥ యస్మిన్నిదం ప్రాతమశేషమోతం పటాయథా తంతు వితాన సంస్థః ।
య ఏష సంసారతరుః పురాణః కర్మాత్మకః పుష్పఫలై పృసూతే॥

ఈవిశ్వమంతయు తంతుసముదాయము నందలి వస్త్రమువలె దేని యందు కూర్పబడినదో, నేయబడినదో, ఏదైతేననాతర మైయున్నదో, కర్మ చేయుస్వభావము కలదైకర్మఫలములను కలిగించుచున్నదో అదిసంసారవృక్షము. (భాగవ. 11స్కం. 12అ. 21శ్లో. శ్రీధరవ్యాఖ్య.)

శ్లో॥ ద్వే అస్యబీజే శతమూలస్త్రినాళః । పంచస్కంధః పంచరసప్రసూతిః॥
దశైకశాఖో ద్విసుపర్ణనీడ స్త్రివల్కలో ద్విఫలోఽర్కప్రవిష్టః॥

అసంసారవృక్షమునకు పుష్కాపాపములనెడు రెండువిత్తనములు, అధిక సంఖ్యాకములైన విషయవాసనలనెడు మూలములు, సత్త్వరజస్తమోగుణములనెడు మూడు ప్రకాండములు, పంచభూతములనెడు ఐదుస్కంధములు, శబ్దాది విషయములనెడు ఐదురసముల యుత్పత్తి, మానసేంద్రియములనెడు పదునొకండు శాఖలు, జీవాత్మ పరమాత్మలనెడు రెండుపక్షుల నివాసము, వాతపిత్తశ్లేష్మము లనెడుమూడు త్వక్కులు, సుఖదుఃఖములనెడు రెండుఫలములు, దహరాకాశమున చిద్బాసుమండలమున విలయముకలవు. (భాగవ. 11స్కం. 12అధ్యాయ- 22శ్లో. శ్రీధరవ్యాఖ్య.)

1. "అనాది పరబ్రహ్మవలన స్వయంజ్యోతి స్వరూపమైన పరాశక్తి కలిగినది. శక్తియుతమైన ఆత్మవలన ఆకాశము కలిగినది. ఆకాశమువలన వాయువు కలిగినది. వాయువు వలన అగ్ని కలిగినది. అగ్నివలన జలము కలిగినది. జలమువలన పృథివి కలిగినది. ఈపంచభూతములను పాంలించుటకు బ్రహ్మాదులుకలిగిరి బ్రహ్మవలన సమస్తలోకములు, దేవమనుష్యతిర్యగ్గుంతువులు, చరాచరములుకలిగెను. అందుమనుష్యాదుల శరీరములు పంచభూతమయము లైయున్నవి. జ్ఞానేంద్రియములు, కర్మేంద్రియములు, శబ్దాది విషయములు, ప్రాణాదివాయు పంచకము, మనస్సు బుద్ధి ఇవియన్నియు స్థూలరూపమున స్థూలశరీరమనియు సూక్ష్మరూపమున సూక్ష్మశరీరమనియు చెప్పబడును. త్రిగుణము లతోఁగూడినది కారణ శరీరమనఁబడును" (యోగచూడామణ్యు పనిషత్తు 72.) ఇందుసర్వోత్కృష్టమైన పరబ్రహ్మతత్త్వము మూలమగుచున్నది. నికృష్టములైనసర్వభూతములు శాఖలగుచున్నవి.

10. "పరబ్రహ్మవలన మూలకారణావ్యక్తశక్తి కలిగినది. అవ్యక్తము వలన మూలావిద్యాశక్తి కలిగినది. అందువల్లనే సచ్చిబ్రహ్మమైన బ్రహ్మ అవిద్యాశబలమగుచున్నది. దానివలన మహత్తు, మహత్తువలన అహంకారము అహంకారమువలన పంచతన్మాత్రాలు, పంచతన్మాత్రలవలన పంచమహాభూతములు. పంచమహాభూతములవలన బ్రహ్మైక పాదవ్యాప్తమైన అవిద్యాండము కలిగినది." (మహానారాయణోపనిషత్తు 2అ)

11. " అవ్యక్తమువలన మహత్తత్త్వము కలిగినది. దానివలన అహంకారము కలిగినది. అహంకారమువలన ఆకాశము, ఆకాశమువలనజలము, జలమువలన అగ్నివాయువులు. అగ్నివాయువుల సంయోగమువలన పృథివి, అటుపైన సర్వభూతములు పుట్టినవి" (భారత. శాంతి. 182అ.) మఱికొన్ని గ్రంథములలోను ఇంచుక భేదములతో నిట్లే వ్యాఖ్యబడినది.

ప్రపంచ సృష్టికర్మమును విచారించినను, ఒక్కొక్కశరీరమును పరిశీలించినను, శరీరమునందలి నాడీచక్రమును విమర్శించినను, అందలి చిత్తలను దిలకించినను, చిత్కళయందలి నిష్కళాన్వరూపమును గాంచినను అన్నిటియందును మనము తెలిసికొనదగినది ఒకటే సూత్రము మూలము పైవైవున నున్నది. శాఖలు కిందివైపున నున్నవి. నాడీచక్రమునందు నుమమ్నానాడి మూలమగుచున్నది. తక్కినవాడులు శాఖలగుచున్నవి. ఇందు

నివసించు పురుషుడు విషయవాసనతో గూడినప్పుడు ఇదిసంసార వృక్షమగు చున్నది. వాసనలు క్షీణించినప్పుడు వేదవృక్షమగుచున్నది. ఎట్లయినను దీనిని దెలిసికొనుట లెస్స. ఇకను.

శ్లో॥ వినిర్జీతా విమూఢేన దేహత్వేన తథాత్మతా।
 ఘటత్వేన యథావృద్ధీ జలత్వేన మరీచికా॥
 గృహత్వేన హి కాష్ఠాని ఖడ్గత్వేనైవ లోహతా
 తద్వదాత్మని దేహత్వం పశ్యత్వజ్ఞానయోగతః॥

మట్టి (భూమి) కడవ రూపముగా ఎట్లు నిర్ణయింపబడినదో, మృగత్వ స్థ జలరూపముగా ఎట్లు నిర్ణయింపబడినదో, కొయ్యలు గృహరూపముగా ఎట్లు నిర్ణయింపబడినదో, ఇనుము ఖడ్గరూపముగా ఎట్లు నిర్ణయింపబడినదో అట్లే పరమాత్మభావము మూఢమానవునిచేత దేహరూపముగా నిర్ణయింపబడి నదికదా? మానవుడు అజ్ఞానముతో గూడుటవలన పరమాత్మయందు ఆపగ కారముగా దేహభావమును జూచుచున్నాడు (యోగశిఖోపనిషత్తు 4బ 23-24)

శ్లో॥ మృణ్మయం భాండరూపాది యత్తత్సర్వం మృదేవహి
 తథా దేహత్వమాపన్నం బ్రహ్మ బ్రహ్మైవ కేవలం॥

మంటితో ఏర్పడిన కడవమొదలైన యేరూపములుకలవో అవియన్నియు మట్టియే కదా? అదేవిధముగా దేహరూపమును పొందియున్న బ్రహ్మము కేవలము బ్రహ్మమే యగును (విశ్వగీత. 107)

శ్లో॥ బ్రహ్మణః సర్వభూతాని జాయంతే పరమాత్మనః॥
 తస్మాదేతాని బ్రహ్మైవ భవంతీతి విచింతయ॥
 బ్రహ్మైవ సర్వనామాని రూపాణి వివిధాని చ
 కర్మాణ్యపి సమగ్గాణి బిభర్తీతి విభావయ॥
 సువర్ణాజ్ఞాయమానస్య సువర్ణత్వంచ శాశ్వతమ్।
 బ్రహ్మణో జాయమానస్య బ్రహ్మత్వంచ తథా భవేత్॥

పరమాత్మయైన బ్రహ్మమువలన సమస్తభూతములు కగుచున్నవి. అందువలన ఈభూతములన్నియు బ్రహ్మయేయగునని తలఁపుము సమస్తనా మములను, వివిధరూపములను, సమగ్రమైన కర్మలను సైతము బ్రహ్మమే

భరించుచున్నదని భావింపుము. బంగారము వలనవిర్పడిన వస్తువునకు బంగారమనెడు భావమే శాశ్వతముగ కలుగుచున్నది. అప్రకారముగానే బ్రహ్మమువలన జనించిన సమస్తభూత సముదాయమునకు బ్రహ్మభావమే కలుగవలయును. (యోగశిఖోపనిషత్తు 4 అధ్యాయము, 5-6-7 శ్లో) ఇట్టిప్రమాణ వాక్యములను బట్టిచూడదేహమును దెలిసికొన్నను, విశ్వమును దెలిసికొన్నను బ్రహ్మమును దెలిసికొన్నట్లేయనిభావము.

“దశభిర్వాయుభి ర్వాస్తందశేంద్రియ పరిచ్ఛదమ్” దశవిధ వాయువులచే వ్యాప్తమైనది. దశేంద్రియములచే ఆచ్ఛాదించబడినది.

(యోగశిఖోపనిషత్తు 5 అ. 2 శ్లో)

ఆకులు వృక్షముల నాచ్ఛాదించియుండి వెలినుండి సూర్యకిరణములను, ప్రాణవాయువును లోగొని వృక్షముల కందఃజేయునట్లు దశేంద్రియములు నాడిచక్రము నాచ్ఛాదించియుండి శబ్దాదివిషయములను పురుషునకు అందఃజేయు చున్నవి కనుక ఈవేదవృక్షమునకు ఇంద్రియములే పర్ణములని చెప్పబడును. మఱియు “చదితప్లాదనే” అను సూత్రమువలన విషయాదులచే దేహికి అప్లాదము కలిగించుచున్నవి కావున కొందఱు వీనినిచందస్సులని చెప్పుదురు.

“హృదాకాశే చిదాదిత్య స్సదా భాసతి భాసతి నాస్తమేతి నచోదేతి”

సుషుమ్నాంతర్గతమైన దహరాకాశమునందు జ్ఞానసంబంధమైన సూర్యమండలము సర్వదా వెలుగుచున్నది. అస్తమించుటలేదు, ఉదయించుటలేదు. (మైత్రేయ్యుపనిషత్తు 2-14) ఇందువలన ఈబ్రహ్మవృక్షమునందు రాత్రిందివములులేవు. సంవత్సరమాసతి ధివార నక్షత్రములులేవు. సాయంప్రాత స్సంధ్యలులేవు కాలపరి వర్తనములేదు. భౌతికవస్తువుల యందువలె దీనియందు “శ్వః (జేవు)” అనుసమస్య యెండునులేదు. కాబట్టిదీనికి “అశ్వత్థ” మనిపేరు వచ్చినది. మఱియు ఈవృక్షమెన్నడును తటగి పొవునదికాదు అందుచే అవ్యయమనియుఁ జెప్పుదురు. ఇట్టియశ్వత్థమనెఱు బ్రహ్మవృక్షము కేవలం తెలిసి కొనుచున్నాఁడే వాఁడు తత్త్వజ్ఞుఁడు.

మూ॥ అధశ్చైర్వ్యం ప్రసృతాస్తస్య శాఖా।

గుణప్రవృద్ధా విషయప్రవాళాః॥

అధశ్చ మూలాన్యను సంతతాని।

కర్మానుబంధిని మనుష్యలోకే॥

2

తా॥ పుణ్యపాప సంకలితమైన రజోగుణము వలన కలిగినది మనుష్య సృష్టి. కాబట్టి మనుష్యులయందు ఆయశ్వత్థ వృక్షముయొక్క శాఖలు శబ్దాది విషయములచే చిగిరించుచున్నవి. రాగాదిగుణములచే పెరిగిపోవుచున్నవి. క్రిందికి, పైకిని వ్యాపించుచున్నవి. (సత్కర్మాభిలాషచే ఉన్నతదశ స్థాపించుచున్నవి. దుష్కర్మాభిలాషచే నీచదశ ప్రాపించుచున్నవి) మూలములు (రాగాత్మకములైన మనుష్య శరీరములయందలి ప్రత్యగాత్మలు) కర్మబంధములచే లాగబడి అభోమాగ్గమునకును మిక్కిలిగ వ్యాపించుచున్నవి. (ఈలోకములో అశ్వత్థము సగుణముగా వర్ణింపబడుటవలన సంసార వృక్షమగుచున్నది.)

శ్లో॥ న బాహ్యభ్యంతరే దేహే హ్యధఃస్థం చ డిక్షుచ।

ఇతఃతా తతోఽప్యాత్మా నాస్త్యనాత్మమయం జగత్॥

శరీరమునందు వెలుపల, లోపల, కిందివైపున, పైవైపున, డిక్కులయందును ఇటు జూచినను పరమాత్మయే అటు జూచినను పరమాత్మయే. పరమాత్మకంటె వేఱుగ జగత్తు అనేది మఱియొకటిలేదు. (మ హోపనిషత్తు 6అ. 10శ్లో.) ఇచట త్రిగుణాతీతమైన అశ్వత్థము వర్ణింపబడినది.

మూ॥ న రూపమస్యేహ తథోపలభ్యతే। నాంతో నచాదిర్న చ పంపృతిష్ఠా।

అశ్వత్థమేనం సువిరూఢమూల మసంగ శస్త్రేణ దృఢేన ఛిత్వా॥3.

తతః పదం తత్పరిమార్గితవ్యమ్ యస్మై గతా ననివర్తంతి భూయః

తమేవ చాద్యం పురుషం ప్రపద్యే యతః ప్రవృత్తిః ప్రసృతా పురాణా॥

తా॥ ఈలోకములో ఆసంసారవృక్షముయొక్క రూపము అగోచరమైనది. అదేప్రకారముగా అంతము, ఆది, స్థిరమైన ఆధారము అన్నియు నగోచరములే. మూలము మాత్రము గట్టిగ పాదుకొనియుండును.

సుషుమ్నానాడి యొకటి నిర్వుత్తిలో చేరుచున్నది. ఇతరనాడులన్నియు (శాఖలు) ప్రవృత్తి వ్యాపారములో జెరుచున్నవి. రజోగుణాత్మకమైన విషయానురాగమువలన ఈశాఖలు బలియుచున్నవి. దృఢమైన వైరాగ్యము కలిగినప్పుడు విషయవ్యాపారము ఆగిపోవుచున్నది. ప్రవృత్తిలో జెరిగిన నాడు

లన్నియు ఉడిగిపొవుచున్నవి. సుమమ్నానాడి (మూలము) మిగులుచున్నది. అవిమ్మట సుమమ్నాగ్రమున సూక్ష్మమైన దహరాకాశమున ప్రకాశించు స్వయంబ్యోతియందు నిష్కళారూపమైయున్న అపరమాత్మను ఆదిపురుషుని ప్రాపించుచున్నాను. (అని నిశ్చయించి) పురాతనమైన ప్రవృత్తి దేనినుండి వ్యాపించినదో, దేనియందు కలిసిపోయినవారు మరల ప్రవృత్తికి తిరిగిరారో అపరమపదమును వెదకవలయును. (మూడవశ్లోకములో ప్రథమపాదము పంచైదవ ఛందస్సులో జేరినది. తక్కినపాదములు పదునొకండవ ఛందస్సులో జేరినవి. దీనిని విమర్శించుట మరపనికాదు)

1 దెబ్బదిరెండువేలనాడులలో ప్రాతినాడియందును కార్యకరణశక్తి యున్నది. సుమమ్నానాడితప్ప తక్కిన నాడులన్నియు ధ్యానయోగముచే ఖండింపబడును జ్ఞానిఅనేకములైన నాడులను తనప్రభావమువలన ఈ జన్మమునందే ఖండింపవలయును.

వలను తెంపుకొని నిస్సంశయముగా అకాశమునకు హంస యెట్లు లేచిపోవునో అట్లే జీవుడు బంధములను తెంపుకొని సంసృతి దాటిపోవుచు న్నాడు ప్రాణాయామముచేతను, వైరాగ్యముచేతను బంధములను ఖండించినయోగి బద్ధుడుకాదు. కోరికలను, ఆశలను విప్పుడు మారుకొనునో అప్పుడే బంధమును తెంపుకొని మోక్షమును పొందుచున్నాడు ” (మరికొపరిపెట్టు)

2. “అసంఖ్యాకములైన అంకురములు, శాఖలు పలములు, పల్లవములుగలిగిన అసంసార వృక్షమునకు మనస్సు కారణమైయున్నది. మనస్సు పెంపొందగా జ్ఞానము నశించుచున్నది. మనస్సు నశింపగా జ్ఞానము పెంపొందుచున్నది. వాసనాక్రయమును త్యజించుటచేతను, వాయుచలరమును నిరోధించుటచేతను మనస్సును జయింపవచ్చును అన్నివాసనలకంటె ముందు విషయవాసనను త్యజింపవలయును. ఈవిషయవాసన వలన పురుషుడు బద్ధుడగుచున్నాడు. వాసన క్షీణింపగా మోక్షమును పొందుచున్నాడు.

వాసనాక్షయము, తత్త్వజ్ఞానము, మనోనాశము ఈమూడు ఒకటేసారి బహుకాలము అభ్యాసము చేయుటవలన ఫలించుచున్నవి ఒక్కొక్కదానిని వేరువేరుగా ఎంతకాలము అభ్యాసము చేసినను లాభములేదు. పెక్కుజన్మములనుండి అలవాటుపడియున్న అసత్యమైన అసంసారవాసన చాలకాలము

అభ్యాసయోగము చేసిననేకాని మఱియొకవిధముగా క్షిణింపదు”

(ముక్తికో పనిషత్తు 2 అధ్యాయం.)

3. “ విషయవాసన, అగ్ని, ఋణము, వ్యాధి, శత్రువు, స్నేహము, వైరము, విపాణము ఇవికొంచెము మిగిలియున్నను బాధించును, విషయ వాసనయొక్క విత్తనమునే ద హిం చి వే సి సత్తామూత్రుడైయున్న యోగీ శ్వరుఁడు దేహముతో నున్నవాడైనను, దేహమును వదలిన వాడైనను మరలదుఃఖము ననుభవింపఁడు ఆశ నిరాశకావలయును. భావము అభావము కాలయును. మనస్సు అమనస్కము కావలయును. అప్పుడు పురుషుఁడు సంగవర్జితుఁడగు చున్నాఁడు.

విత్తముయొక్క సంకోచ వ్యాకోచములవలన సంసారమునకు ప్రళయోదయములు కలుగుచున్నవి. వాసనను, ప్రాణవాయువును నిరోధించి మనోవ్యాకోచమును మాన్పుము. ప్రాణవాయువుల యొక్క సంకోచ వ్యాకోచముల వలన సంస్కృతికి ప్రళయోదయములు కలుగుచున్నవి అభ్యాసయోగముచేత, ప్రయత్నముచేత దానివ్యాకోచమును మాన్పుము మౌర్ఖ్యముయొక్క సంకోచ వ్యాకోచములవలన కర్మలకు ప్రళయోదయములు కలుగుచున్నవి. గురువులను, శాస్త్రార్థములను కూడకొని అట్టివ్యాకోచమును మాన్పుము”

(అన్నపూర్ణోపనిషత్తు 5 అధ్యాయం)

4. “ క్షాప్తములు లేకపోయినప్పుడు అగ్నితనంతటతానే యెట్లునశించుచున్నదో అట్లే ఆశారహితుడై విషయార్థములను గ్రహింపని యోగీశ్వరుని యందలి మనోవాయువులు తమకుఁదామే శమించి పోవుచున్నవి. అతఁడు నిశ్చయ జ్ఞానసంపన్నుఁడగు చున్నాఁడు. సముద్రజలమునుండి యుత్పన్నమైన ఉప్పుగడ్డ జలములోనే కలిసిపోయినట్లు శుద్ధసత్త్వ స్వరూపమైన పరమాత్మనుండి ప్రత్యేకింపబడిన జీవుఁడు మరల అసత్త్వమునందే కలిసిపోవుచున్నాఁడు” (త్రిశిఖిబ్రాహ్మణోపనిషత్తు. 162 163)

5 శ్లో॥ బోగైకవాసరాం త్యక్త్యా త్యజ త్వం భేదవాసనామ్॥

భావాభావౌ తతస్త్వక్త్వా నిర్వికల్పః సుఖభవ॥

బోగములయందలి వాసన మానుకొనుము. భేదవాసనయు మానుకొనుము భావాభావములను వదలి వికల్పములు లేనివాడవై సుఖవంతుడవుకమ్ము. (మ హింపని షత్తు 4 109.)

6. శ్లో॥ వాసనా ఏవ సంసార ఇతి సర్వా విముంచతాః॥

తత్త్వాగో వాసనాత్మాగాత్ స్థితరద్యయథా తథా॥

విషయ వాసనలే సంసారమనియెంచి అవాసనలనన్నిటని వదలివేయుము. వాసనలను త్యజించుటే సంసారమును త్యజించుట యగును. అప్పుడెట్టిస్థితి కలుగవలయునో అట్టిస్థితియే కలుగుచున్నది. (అష్టావక్రగీత. 9ప్ర. 8.)

శ్లో॥ విహయ వైరిణం కామమర్థం చాన్త్యసంకులమ్

ధర్మమప్యేతయోర్హేతుం సర్వత్రానాదరం కురు॥

జ్ఞానికిశత్రువైన కామమును, అనర్థముల పుట్టయని చెప్పఁదగిన ఆర్థమును, ఈరెంటికిని కారణమైన ప్రవృత్తి ధర్మమునుకూడ వదలిపెట్టి అన్నిటయందును నిరాదర భావము కలిగియుండుము. (అష్టావక్రగీత. 10ప్ర 1)

శ్లో॥ యత్రయత్ర భవేత్త్యష్టా సంసారంఽద్దితత్రవై॥

ప్రాథవైరాగ్య మాశ్రిత్య వీతత్యష్టస్సృఖీభవ॥

ఎచ్చటెచ్చట అసక్తి కలుగుచున్నదో అచ్చట సంసారమున్నదని తెలిసికొనుము. దృఢమైన వైరాగ్యము నాశ్రయించి అసక్తివదలి సుఖవంతుడవు కమ్ము. (అష్టావక్రగీత, 10 ప్ర. 3శ్లో.)

శ్లో॥ తదా బంధో యదా చిత్తం సక్తం కాస్యపి దృష్టిషు

తదా మోక్షో యదా చిత్తమసక్తం సర్వదృష్టిషు॥

మనుష్యుడుచూచు చూపులలో వేనియందైన చిత్తము ఎప్పుడాసక్తి జెందుచున్నదో అప్పుడు బంధమగుచున్నది. అచూపులయం దెల్లెడల చిత్తము ఎప్పుడైతే అసక్తి లేకయుండునో అప్పుడు మోక్షమగుచున్నది.

(అష్టావక్రగీత 8ప్ర. 3.)

7 "ఓకామమా! ఈలోకములో లోభము ననుసరించుచుండు మీయం

దు నాకు ఏగితిలేదు. అందువలన నేను కోరికలను విసర్జించి సత్యమునే (భగవత్తత్త్వమునే) ఆశ్రయించుచున్నాడను సమస్తభూతములను నాదేహమునందు మనస్సునందే చూచుచు గురువులవలన విని తెలిసికొనిన యోగమునందు బుద్ధిని, పరబ్రహ్మ తత్త్వమునందు మనస్సును నిలిపి ఇకమీద ఎటులనైతే నీవు నన్ను మరల ఇటువంటి దుఃఖములయందు నిలువరింపజాలవో అటుల విషయాసక్తి లేనివాడనై రోగపీడలులేక సుఖవంతుడనై లోకముల విహరింప బోవుచున్నాడను. (మంకిగీత 30.31-32)

8. "అశా బలవతీ రాజా నైరాశ్యం పరమం సుఖమ్"

ఓరాజా! అశకు గొప్పబలమున్నది. (దేహభిమానముగల సర్వజీవులను దుఃఖమున ముంచివేయగలిగి యున్నది) అయాశను వదలిపెట్టుటలో మంచి సుఖమున్నది. (బోధ్యగీత. 8)

9. శ్లో॥ ధర్మాదౌ మోక్షపర్యంతం నిరీహ సర్వదా వయమ్
కథం రాగవిరాగైశ్చ కల్పయంతి విపశ్చికః॥

ధర్మముమొదలుకొని మోక్షముదాక (చతుర్విధ పురుషార్థములను పూర్తిగ సాధించువఱకు) ఎల్లప్పుడును మనము కోరికలులేనివారముగ ఉన్నారము. (ఇట్టిమమ్ము) రాగవిరాగములతో గూడినవారినిగా జ్ఞానులు ఎట్లు కల్పింపగలరు? (అవధూతగీత 7అ 14)

మూ॥ నిర్మానమోహ జితసంగదోషా

అధ్యాత్మనిత్యా వినివృత్త కామాః

ద్వంద్వైర్విముక్తాః పుంఖదుఃఖసంజ్ఞై

ర్గచ్ఛంత్యమూఢాః పదమవ్యయం తత్॥

5.

తా॥ దేహభిమానము, మనవైకల్యము లేనివారు. ధనదారసుతాది సంగమువలన గలుగు దోషములను జయింపగలిగినవారు. అత్మ విద్యాభ్యాసమునందు నియతమైనవారు. కోరికలను మరలించుకొన గలిగినవారు. (ప్రత్యాహార సిద్ధాంతులు) సుఖదుఃఖాది ద్వంద్వములచే విడువబడినవారు నగు వివేకవంతులు అక్షయమైన మోక్షపదమును పొందుచున్నారు.

మూ॥ నతద్భాసయతే సూర్యో నశశాంకో నపావకః

యథ్గత్వా ననివర్తంతే తద్దామ పరమం మమ॥

6.

తా॥ ఏస్తానమును పొందినవారు మరల ప్రవృత్తికి తిరిగిరారో ఆస్తానము అస్మత్పద లక్ష్మ్యార్థమైన పరబ్రహ్మ తత్త్వమునకు ఉత్తమమైన నిలయము. దానిని సూర్యుడు వెలిగింపజాలడు. చంద్రుడు, అగ్నియు వెలిగింపజాలరు.

శ్లో॥ న తత్య సూర్యో భాతి న చంద్రతారకం

నేమా విద్యుతో భాంతి కుతోఽయమగ్నిః॥

తమేవ భాంతమనుభాతి సర్వం

తస్య భాసా సర్వమిదంవిభాతి॥

ఆపరమాత్మస్థానమున సూర్యుడు వెలుగుటలేదు. చంద్రుడు, నక్షత్రములు వెలుగుటలేదు. ఈప్రవృత్తితోసంబంధించిన మెఱుపులు మెఱయుటలేదు ఆయగ్నిమాత్ర మెక్కడవెలుగును? స్వయం ప్రకాశమానమైన ఆస్థానము ననుసరించియే సూర్యచంద్రాది సమస్తజ్యోతిర్గణము వెలుగుచున్నది. దాని ప్రకాశముచేతనే సమస్తప్రపంచము వెలుగుచున్నది. (ఈశ్లోకము కఠోపనిషత్తు 5 వల్లలోను, శ్వేతాశ్వతరో పనిషత్తు 6 అధ్యాయములోను చూచినట్లుజ్ఞాపకము)

మూ॥ మమైవాంశో జీవలోకే జీవభూతస్సనాతనః॥

మనష్టప్రాబీంద్రియాణి ప్రకృతిస్థాని కర్షతి॥

7

తా॥ అస్మత్పద లక్ష్కార్థమైన సనాతనమైన పరబ్రహ్మతత్త్వమునందలి యంశమే (గుణసాంకర్యమువలన) జీవభావమును పొందుచున్నది. (అందువలన) అపరాప్రకృతి యందుండెడు జ్ఞానేంద్రియములను, మనస్సును ఈయాజింటిని గ్రహించుచున్నది.

“జీవుడే శివుడు. శివుడేజీవుడు” పాట్టుతో ఆవరింపబడియుండు నప్పుడు పరిగింజయని చెప్పబడినదే పాట్టువదలి పొయినతరువాత బియ్యపు గింజయని చెప్పబడుచున్నది. అప్రకారముగానే కర్మచే బద్ధుడైనప్పుడు జీవుడైనవాడు కర్మనశించినప్పుడు సదాశివుడగుచున్నాడు అప్పుడు దేహమే దేవాలయమగుచున్నది. జీవుడే దేవుడగుచున్నాడు. (కాబట్టి) అజ్ఞానరూపమైన మాలిన్యమును వదలివేసి ఆ పరమాత్మ నాకంటె అన్యముకాదన్న భావముతో పూజింపవలయును (స్కందోపనిషత్తు)

మూ॥ శరీరం యదవాస్మాతి యచ్ఛాప్యత్రామతీశ్వరః॥

గృహీత్వైతాని సంయాతి వాయుర్గంధా నివాశయాత్॥

8

తా॥ వాయువు తానాశ్రయించి యుండిన (చందనము, పుష్పము, అగరు, కర్పూరము, అత్తరు, పన్నీరు, పునుగు, జవ్వాది, కస్తూరి మొదలైన) పరిమళ వస్తువులనుండి ఆవలఁబోవునప్పుడు ఆవస్తువులను విడిచిపెట్టి అందలి పరి

మళములను మాత్రము తీసికొనిపోయినట్లు పురుషుడు ఏశరీరమును పొంది యున్నాడో ఏశరీరమును విడిచిపెట్టి ఆవల లేచిపోవుచున్నాడో దానినుండి మానసేంద్రియములను బాగుగ గ్రహించుకొని పోవుచున్నాడు.

మూ॥ శ్రోత్రం చక్షుః స్పర్శనంచ రసనం ఘ్రాణమేవ చ।

అధిష్ఠాయ మనశ్చాయం విషయానుపసేవతే॥

తా॥ అపురుషుడు శ్రోత్రమును, నేత్రమును, త్వగింద్రియమును, జిహ్వఘ్రాణములను, మనస్సును ఆధారము చేసికొనియే విషయముల ననుభవించు చున్నాడు.

మూ॥ ఉత్క్రామంతం స్థితం వాపి భుంజానం వా గుణాన్వితమ్।

విమూఢా నానుపశ్యంతి పశ్యంతి జ్ఞాన చక్షుః॥ 10

తా॥ దేహమువదలి వెళ్లిపోవుచుండు వానినిగాని, దేహమునందేయుండు వానినిగాని, గుణములతోఁ గూడుకొని విషయ భోగాదుల ననుభవించుచుండు వానినిగాని అవివేకులు చూడఁజాలరు. జ్ఞానసంబంధమైన దృష్టిగల యోగీశ్వరులు చూచుచున్నారు.

మూ॥ యతంతో యోగినశ్చైవం పశ్యంత్యాత్మన్యతస్థితమ్।

యతంతోఽప్యకృ తాత్మానో నైనం పశ్యంత్యచేతనః॥ 11

తా॥ అష్టాంగయోగములను సాధించి వాసనాక్షయము, చిత్తేపశమము, జ్ఞానోదయము గాంచిన యతీశ్వరులు తమలోపలనేయుండు పరిశుద్ధాత్మను ప్రయత్నపూర్వకముగఁ జూచుచున్నారు. (యోగాభ్యాసము చేయకపోవుటచే) ఆత్మసంస్కారము లేనివారు, మనస్సును స్వాధీనములో నిలుపుకొనలేనివారు ప్రయత్నము చేసియు ఆపరమాత్మను చూడలేరు.

మూ॥ యదాది త్యగతం తేజో జగద్భాసయతేఽఖిలమ్।

యచ్ఛంద్రమసి యచ్ఛా గ్నౌ తత్రేజో విద్ధి మామకమ్॥

తా॥ సూర్యునియందు పొందుకొని యేతేజస్సు సమస్త ప్రపంచమును ప్రకాశింపఁజేయు చున్నదో, చంద్రునియందును, అగ్నియందును ఏతేజస్సు కలదో అదియంతయు నాదేయని తెలిసికొనుము.

వివ॥ తారక యోగులకు దహరాశమునందు సూర్యమండలములు, చంద్రమండలములు, అగ్నిమండలములు, మెఱుపులు, నక్షత్రములు కనబడుచుండును. అమండలముల యందలి శేజస్సు జగద్రూపమైన శరీరత్రయమును ప్రకాశింపజేయుచున్నది. అది యెక్కడిదోయనుకొనరాదు. సర్వాంతర్యామియైన భగవత్తత్వమునకు సంభంధించినదేయని తెలిసికొనవలయును.

మూ॥ గామావిశ్వచ భూతాని ధారయామ్యహమోజసా॥

పుష్టామిచోషధీస్సర్వాస్సామో భూత్వా రసాత్మకః॥ 13

తా॥ నేను భూమినికూడ ఆవేసించి బలముచే భూతజాలమును ధరింపజేయుచున్నాఁడ. ద్రవించు స్వభావముగల చంద్రుఁడనై సమస్తమైన పైరులను పోషించుచున్నాఁడను.

విశే॥ శాశ్వతమైన బ్రహ్మనందమును అనుభవించుటకై యోగీశ్వరులు ఏవదమును పొందుదురో అట్టి యూర్వకుండలి స్థానమునకు “గౌః” అని పేరు. శరీరములయందు నేననిపెర్కనఁబడు పరిశుద్ధాత్మ ఆస్థానము నావేసించియుండి పాంచభౌతికములైన శరీరములను ధరింపజేయుచున్నది. మఱియు “ఉష దాహే” అను సూత్యమువలన తాపత్యముచే గలిగినదాహమును ధరించు స్వభావముగల జీవులే ఓషధులని ఆధ్యాత్మికభావము. “అవ రక్షణే” అను సూత్యమువలన రక్షణశక్తితో గూడుకొనియుండువాఁడు (పరమేశ్వరుడు) సోముడనబడును. అట్టి రక్షణశక్తితోగూడుకొనిన పరమాత్మయే తాపత్యముచే దహ్యమానులగు జీవులను పోషించుచున్నాడు.

మూ॥ అహం వైశ్వానరో భూత్వా ప్రాణినాం దేహమాశ్రితః॥

ప్రాణాపానసమాయుక్తః పచామ్యన్నం చతుర్విధమ్॥ 14

తా॥ నేననెడు అంతర్యామి భగవత్తత్వము అగ్నియై ప్రాణివాయువుతోను, అపానవాయువుతోను గూడుకొని జీవులశరీరముల నాశ్రయించి భక్ష్యము, భోజ్యము, లేహ్యము, చోష్యము అను నాలుగువిధములైన ఆహారపదార్థములను జీర్ణముచేయుచున్నది.

“వాయునా పాలితో వహ్నిరపానేన శనైర్దేహమధ్యే జ్వలతి। జ్వలనో
జ్వాలాభిః ప్రాజ్ఞేన కోష్ఠమధ్యగతం జలమ త్యుష్ణమకరోత్। జలోపరి సమ
ర్చిత వ్యంజన సయ్యుక్త మన్నం వహ్నిసంయుక్తవారిణా పక్వమక రోత్॥”

వాయువుచేత పాలింపబడుచున్న అగ్ని దేహమధ్యమున అపానము
చేత మెల్లగ జ్వలించుచున్నది. అయగ్నిజ్వాలలచేత కడుపులోపలి జలము
ను ప్రాణవాయువుతో మిక్కిలి ఉడికించుచున్నది. ఆజలముమీద వేయ
బడియుండు కూరలతోడి యన్నము ఆయుష్షాదకముచే పచనముచేయు
చున్నది. (అర్థసాలభ్యముకొఱకు క్రియాపదములు వర్తమానకాలములో
ఆనువదింపబడినవి.) శాండిల్యోపనిషత్తు. 1ఆ.

మూ॥ సర్వస్య చాహం హృది సంనివిష్టో మత్తః స్మృతిర్జ్ఞానమపాహనం చ।

వేదైశ్చ సర్వైరహమేవ వేద్యో వేదాంతకృద్వేదవిదేవ చాహమ్॥

తా॥ అస్మత్పద లక్ష్కార్థమైన పరమాత్మ సమస్తభూతముల మానసము
నందు లెస్సగ ప్రవేశించియున్నది. సర్వత్రనేనైయున్న ఆపరమాత్మ వలననే
జ్ఞాపకము, తెలివి తద్విపరీతభావము అన్నియుకలుగుచున్నవి. అటుల నేనని
చెప్పబడు భగవత్తత్త్వమే సమస్తవేదములచేత తెలియబడుచున్నది. వేదాంతి
తమైన స్వరూప జ్ఞానమును కలిగించుచున్నది. స్వస్వరూపమును ఎఱుగున
దికూడ తానేయైయున్నది.

“ వేదైరనే కైరహమేవ వేద్యో వేదాంతకృద్వేద విదేవచాహమ్”

(కైవల్యో పనిషత్తు 2 ఖం. 22.)

మూ॥ ద్వావిమౌ పురుషౌ లోకే క్షరశ్చాక్షర ఏవ చ

క్షరస్సర్వాణి భూతాని కూటస్థోఽక్షర ఉచ్యతే॥

16

తా॥ ఇంద్రియ గోచరమై జగద్ద్రూపమైన స్థూలశరీరమునందు క్షరపురు
షుఁడు, అక్షరపురుషుఁడు అనియిట్లు పురుషులు రెండు విధములుగనున్నారు.
తాను సనాతనుఁడనన్నమాటమతివి శరీరప్రాప్తి కలిగినప్పుడు పుట్టితినెనియు
శరీరము నశించుచుండగా నేను చచ్చుచున్నాడననియు నమ్మకొను జీవులకు
భూతములనిపేరు. అట్టిభూతముల తరగతిలో జేరినవాఁడు క్షరపురుషుఁడు.

ఉత్పత్తిస్థితి నాశములు శరీరమున కేకాని నాకులేపనియు, ఈశరీరమున కం
టెను, శరీరాధి మానముగల యితరజీవులకంటెను నేనువేఱైన వాడనని
యుఁ దెలిసికొని జరామరణాది కాయక్లేశములంటని యున్నత పదమును
ప్రాపించినవాఁడు అక్షరపురుషుఁడు, అనిచెప్పఁబడు చున్నాఁడు.

మూ॥ ఉత్తమః పురుషస్త్యయః పరమాత్మే త్యుదాహృతః॥

యో లోకత్రయ మావిశ్య బిభర్త్యవ్యయ ఈశ్వరః॥

17

తా॥ (పూర్వశ్లోకములోఁ జెప్పఁబడిన క్షరాక్షర పురుషు లిరువురును శ
రీరముచే ఆవరింపఁబడినవారే ఈశరీరమున కావల నుండునదేదియు నేను
కానని తలచువారు కనుక వీరుప్రత్యగాత్మ స్వరూపులు) అట్టిక్షరాక్షర పురు
షులకంటె వేఱైనఉత్తమ పురుషుఁడొకఁడు పరమాత్మ యనిచెప్పఁబడు చున్నా
డు. అయిన యెవఁడందువా? మూఁడు లోకములను (స్థూల సూక్ష్మకారణ
శరీరములను, స్వర్గమర్త్య పాతాళములను, ఊర్ధ్వమధ్యాధో దృష్టయందలి
బాహ్యంతర లక్ష్మిస్థానములను) ఆవేశించి భరించుచున్నవాఁడు సర్వభూత
ముల యందలి చైతన్యము తానేమొనందున క్షింపనివాఁడు. సర్వభూతని
యామకుఁడు.

మూ॥ యస్మాత్క్షర మతీతోఽహ మక్షరాదపి చోత్తమః॥

అతీఽస్మి లోకే వేదేచ ప్రదితః పురుషోత్తమః॥

18.

తా॥ అన్యత్పద లక్ష్యార్థమైన భగవత్తత్త్వము ఏకారణము వలన క్షర
ము నతిక్రమించినదో, అక్షరమునకంటె సైతము ఎందువలన శ్రేష్ఠ మైనదో
అకారణమువలన లోకము లోను, వేదములోను పురుషోత్తముఁడని పెర్కొ
నఁబడినది.

శ్లో॥ అహం సర్వమిదం విశ్వం పరమాత్మాహమచ్యుతః

నాన్యద స్త్రీతి సంవిత్త్యా పరమా సాహ్యహంకృతిః॥

ఈ విశ్వమంతయు నేనే. నేను పతనములేని పరమాత్మను నాకంటె
వేఱైనదిలేదు. అనఁజ్ఞానముతోగూడిన అంహంకారము ఉత్తమమైనది.

(మ హాపనిషత్తు 5౨. 89)

శ్లో॥ సర్వస్మాద్వ్యతిరిక్తోఽహం వాలాగృదవ్యహం తనుః

ఇతి యా సంవిదో బ్రహ్మకా ద్వితీయాహంకృతిశ్శుభా॥

ఓ బ్రాహ్మణా! నేను సర్వపంచమునకంటె అతీతమైనవాడను. వెం
డుకమొనకంటె సైతము నేను సూక్ష్మమైనవాడను. అను తెలివివలన ఏది
కలిగినదో శుభస్వరూపమైన ఆయహంకారము రెండవరకములో జేరినది.

(మహాపనిషత్తు 5ఆ. 90.)

శ్లో॥ పాణిపాదాది మాతోఽయ మహమిత్యేష నిశ్చయః

అహంకారస్తృతియోఽసౌ లోకకస్తుచ్చ ఏవ సః॥

చేతులు, పాదములు మొదలైన కర్మేంద్రియములతో గూడిన యీశ
రీరముమాత్రమే నేననెడు నిశ్చయముగల యీయహంకారము మూడవ
రకములో జేరినది లోకసామాన్యమైనది, తుచ్చమైనది యిదే.

(మహాపనిషత్తు 5ఆ. 92.)

శ్లో॥ ద్వే బ్రహ్మణీ వేదితవ్యే పరంచాపరమేవ చ॥

అపరం బ్రహ్మ జీవన్ము క్షాక్షర విభేదవాక్॥

క్షరస్తు సర్వభూతం స్యాత్ కూటస్థాహ్లాక్షరః స్మృతః

పరం బ్రహ్మ తు సర్వాత్మా పరమాత్మా పృక్తిర్నితః॥

బిభర్తి సర్వలోకాంశ్చ పృవిశ్వాంతర్నియచ్చతి

ఈశ్వరో యోఽవ్యయో నిత్యః స ఏవ పురుషాత్తమః॥

అతితః క్షరమత్యర్థ మక్షరంచ పరః పుమాక్॥

యస్మాత్తస్మాత్తు విఖ్యాతో లోకేఽసౌ పురుషాత్తమః॥

ఇతి యో వేత్తి పురుష మసమ్మాఢః పరార్థవిత్॥

“పరం, అపరం” అని బ్రహ్మ రెండువిధములు. అపరం అనగా
జీవాత్మ. ఇది “క్షరము, అక్షరము” అని రెండువిధములు.

దేహమే నేననుకొనుచు భవనాశములకు లొంగిపోవు జీవ సముదా
యము క్షరము. దేహభాగంతివదలినమీదట త్రిగుణాత్మికమైన మాయను
దాటువలయు మధ్యస్థితియందలి జీవరూపము అక్షరము అని తలపబడును.
“పరంబ్రహ్మ” అనగా సర్వము తానైనవాడు, పరమాత్మయని పేర్కొన
బడినవాడు.

ఎవడైతే సర్వాంతర్యామియై సర్వలోకములను భరించుచు శాసించుచు ఉన్నాడో అట్టి అవ్యయుడు, నిత్యుడు పురుషోత్తముడు.

అపరమపురుషుడు ఎందువలన కీరాక్షరములకు రెంటికి కేవలము అతీతుడైయున్నాడో అందువలననే లోకములో పురుషోత్తముడని పేర్కొనబడినాడు.

ఇటుల మూడువిధముల పురుషస్వరూపమును ఎరకు తెలిసికొనుచున్నాడో అట్టివాడు మూఢత్వములేనివాడు, పరమార్థము నెఱిగినవాడు.

(పరాహపురాణం. పూర్వ 60అ.)

శ్లో॥ జీవాత్మనః పరస్యాపి యద్యేవముభయోరపి।

అహమేవ పరబ్రహ్మ బ్రహ్మహమితి సంస్థితః॥

సమాధిః సతు విజ్ఞేయః సర్వవృత్తి వివర్జితః।

బ్రహ్మ సంపద్యతే యోగీ నభూయః సంస్కృతిం వ్రజేత్॥

సమస్తవృత్తులను విసర్జించి జీవాత్మకును, పరాత్మకును (సాక్షినైన) నేనే పరబ్రహ్మము. బ్రహ్మమేనేను. అని యీవిధమైన స్థితికలిగినేని అది సమాధియని తెలియఁదగును. ఇట్టియోగీ శ్వరుడు బ్రహ్మమును పొందుచున్నాడు. మరల సంస్కృతి పొందఁడు. (త్రిశిఖి బ్రాహ్మణోపనిషత్తు 160 161)

తనకంటె అన్యమైనది యేదోయొకటి యున్నదను భావముగల కీరాక్షర పురుషులకంటె సర్వము తానైన పురుషుఁడు ఉత్తముఁడు కాఁబట్టి పురుషోత్తముఁడని యిందలిభావము.

శ్లో॥ బ్రహ్మమా త్రమిదం సర్వం బ్రహ్మణోఽన్య న్నకించన।

తదేవాహం సదానందం బ్రహ్మైవాహం సనాతనమ్॥

ఈ (ప్రపంచము) సర్వము పరబ్రహ్మమాత్రమైయున్నది బ్రహ్మకంటె వేతైనది కొంచెమైననులేదు. సర్వముతానైన ఆబ్రహ్మమేనేను. శాశ్వత మైనట్టియు, సర్వదా ఆనంద స్వరూపమైనట్టియు పరబ్రహ్మతత్త్వమే నేను.

(తేజోబిందూపనిత్తు 3అ, 32.)

మూ॥ యో మామేవ మసమ్మాఢో జానాతి పురుషోత్తమమ్।

స సర్వవిద్యుజతి మాం సర్వభాషేన భారత॥

తా॥ ఓయర్థునా! ఈప్రకారము పురుషోత్తమ విఖ్యాతమైన అస్మత్పదల క్షార్థమును (నేననెడు సర్వభూతాత్మను) ఎవఁడు తెలిసి కొనుచున్నాఁడో అట్టివివేకశాలి సర్వజ్ఞుడై సర్వము నేనేయను భావముతో స్వస్వరూపమును భజించుచున్నాఁడు.

మూ॥ ఇతి గుహ్యతమం శాస్త్రమిదముక్తం మయానఘః।

ఏతద్బుద్ధ్యా బుద్ధిమాణా స్యాత్ కృతకృత్యశ్చ భారత॥ 20

తా॥ పాపరహితుఁడనైన ఓయర్థునా! ఇటుల అతిరహస్యమైన యీ యోగ శాస్త్రము నాచేఁజెప్పఁబడినది. మానవుఁడు దీనినిచెలిసికొని జ్ఞానియగుచున్నాఁడు. కర్తవ్యమును నెఱవేర్చిన వాఁడుకూడ అగుచున్నాఁడు. (ఇందువలన జ్ఞానయోగము, అభ్యాసయోగము రెండును, పర్యాప్తమగు చున్నవి.)

ఇది శ్రీ మహాభారతము. భీష్మపర్వములో పురుషోత్తమయోగమనెడు ముప్పదితొమ్మిదవ అధ్యాయము.

ఓం. తత్. సత్.

శత పత్రము

112

శ్రీ మహాభారతము భీష్మపర్వము 40 అధ్యాయము.

శ్రీ భగవానుడు చెప్పుచున్నాడు,

మూ॥ అభయం సత్త్వసంశుద్ధి ర్జ్ఞానయోగ వ్యవస్థితః॥

దానం దమశ్చ యజ్ఞశ్చ స్యాధ్యాయస్తవ ఆర్జవమ్॥ 1

అహింసా సత్యమక్రోధ స్త్రాగశ్శాంతి రపైశునమ్

దయా భూతేష్వలోలత్వం మార్దవం హీరచాపలమ్॥ 2

తేజః క్షమా ధృతిశ్శౌచ మద్రోహో నాతిమానితాః

భవంతి సంపదం దైవీమభిజాతస్య భారతమ్॥ 3

తా॥ ఓయర్జునా! తాపత్రయము చేతఁగాని, జరామరణాదుల చేతఁగాని భయముఁజెంద కుండుట; రజస్తమోగుణముల సాంకర్మ్యము నొందని పరిశుద్ధమైన సత్త్వగుణ ప్రాప్తికలిగియుండుట; జ్ఞానయోగమునందు నిలుకడ కలిగియుండుట; భౌతికమైన ద్రవ్యదానము చేయుటెకాక లోకములో విప్రాణి కైన నిత్యశుభ ప్రతిపాదకమైన విజ్ఞానదానము చేయఁగలిగియుండుట; బాహ్యేంద్రియములను దుర్విషయములకుఁ బోనిక స్వవశము గావించుకొను పాటవము కలిగియుండుట; సర్వాంత ర్యామియైన భగవత్తత్త్వమును తనలో దాను పూజించుట; జన్మరాహిత్యమునకు కారణమైన చదుపును చదుపుట; సద్ర్వతానుష్ఠానముచే దేహేంద్రియములను తపింపఁజేయుట; మనోవాక్కాయములచేత ఋజువర్తనము కలిగియుండుట, మనోవాక్కాయముల చేత తనకుగాని యితరభూతములకుగాని వేదనగలుగు కార్యము చేయకుండుట, తనకును, లోకమునకును క్షేమకరమైన సత్యవాక్యములను భాషించుట; సర్వభూతములయందు తన్ను, తనయందు సర్వభూతములను

జూదుచు తనకంటెవేరైనది లేదని నిశ్చయించుటవలన లోకములో విభూతమునైనను కోపింపని సమరసత్వము కలిగియుండుట; పెద్దలచేతను, శాస్త్రముచేతను, తనబుద్ధిబలముచేతను నిశ్చయింపబడిన సత్కర్మజేయుచు దాని ఫలమును వాంఛింపకుండుట; నిషిద్ధవ్యాపారములకు గంతులు వేయకుండ అంతఃకరణమును నిలువరించుట; చాడీలు చెప్పుట మొదలైన నీచగుణములు లేకుండుట; జీవకోటియందు నైష్పాక్షికమైన కరుణగలిగి యుండుట; అనర్థకరములైన విషయభోగాదులయందు పరిభ్రమింపకుండుట; క్రూరస్వభావముజెందక మృదుభావము కలిగియుండుట; దుష్ప్రచారమునందు లజ్జపడుట; స్వస్వరూపధ్యానమునందు సుస్థిరుడైయుండుట; ఆత్మబలము, ఓర్పు, ధైర్యము కలిగియుండుట; బాహ్యంతరములయందు పరిశుద్ధుడైయుండుట; మనస్సుచేతనైనను, మాటలచేత నైనను, శరీరముచేతనైనను తనకుగాని, యితరభూతములకుగాని కీడు దెచ్చిపెట్టు కార్యము చేయకుండుట; భౌతికదృష్టియందు ఘనముగా గనబడు శరీరముపై దురభిమానము జెందకుండుట (ఈలక్షణములన్నియు) దైవసంపద ననుసరించి జన్మించినవానికి కలుగుచున్నవి.

మూ॥ దంభో దర్శోఽభిమానశ్చ క్రోధః పారుష్యమేవచ

అజ్ఞానంచాభిజాతస్య పార్థ! సంపదమాసురీమ్॥

4.

తా॥ ఓయర్జునా! దంభము, దర్పము, గర్వము, క్రోధము, కాఠిన్యము మూఢత్వము, (ఈలక్షణములన్నియు) అసురసంపద ననుసరించి జన్మించిన వానికే కలుగుచున్నవి.

మూ॥ దైవీ సంపద్విమోక్షాయ నిబంధాయాసురీ మతాః

మాశుచస్సంపదం దైవీమభిజాతోఽసి పాండవ॥

5.

తా॥ ఓ యర్జునా! దైవసంబంధమైన సంపద మోక్షమునకు (అనుకూలమైనది.) అసురసంబంధమైన సంపద బంధమునకు (కారణమైనది) అని తలపబడినది. నీవు దైవసంపద ననుసరించి జన్మించియున్నవాడవు. (అందువలన మోక్షముజెందుట కవకాశమున్నది.) శోకింపకుము.

మూ॥ ద్వౌ భూతసర్గే లోకేన్మిన్ దైవ అసుర ఏవ చ|

దైవో విస్తరశః పోక్త అసురం పార్థ! మే శృణు॥ 6.

తా॥ ఓయర్జునా! ఈలోకములో దైవసర్గమనియు, అసుర సర్గమనియు భూతసృష్టి రెండువిధములుగ నున్నది. అందు దైవసర్గము విస్తారముగా జెప్పబడి యున్నది. ఇక అసురసృష్టిని గుఱించియు చెప్పుచున్నాడను నామాట వినుము.

మూ॥ పృవృత్తించ నివృత్తించ జనా నవిదురాసురాః

నశౌచం నాపిచాచారో నసత్యం తేషు విద్యతే॥ 7.

తా॥ బాహ్యవిషయ వ్యాపారములయందు పృవర్తించుట, విరమించు కొనుట, అను సమస్యలను గురించిన బాగోగులను అసురసర్గములో జేరిన జనులు తెలిసికొనరు. అట్టివారియందు శుచిత్వముండదు. సదాచారముండదు. సత్యము సైతము ఉండదు. (ఈశ్లోకమును బట్టిచూడ దైవసర్గములో జేరినవారు ఈకాలపు వేదాంతస్వాములలో ఎందఱుందురో సరిగచెప్పలేము)

మూ॥ అసత్యమప్రతిష్ఠం తే జగదాహురనీశ్వరమ్|

అపరస్పరసంభూతం కిమన్యత్కామహౌతుకమ్॥ 8.

తా॥ (అసురవర్గములో జేరిన జనులవాదము చెప్పబడుచున్నది.) ఈ భూతములన్నియు ఒకదానినుండి యింకొకటి పుట్టుటేతప్ప వేఱొక విధముగా పుట్టినది యేమైననున్నదా? ఈయుత్పత్తికి కామమే కారణమైయున్నది. అంతేకాని ఈజగత్తు ఈశ్వరునిచే నియమింపబడినదికాదు. సత్యమైనది కాదు. మఱేవిధమైన ప్రతిష్ఠయు కలిగినదికాదు. అనివారు చెప్పుదురు.

మూ॥ ఏతాం దృష్టిమవష్టభ్య నష్టాత్మానోఽల్పబుద్ధయః

ప్రభవంతుగ్రగర్భాణః క్షియాయ జగతోఽపితాః॥ 9.

తా॥ (దేవుడే లేడనెడు) ఈ యజ్ఞాన దృష్టిని ఊతకోలగ ధరించి క్రూరకార్యము లొనర్చుచు అత్మబలిమును చెడగొట్టుకొని బుద్ధిహీనులై పోయిన వారు (అసురజనులు) లోకవినాశము కొఱకు శత్రువులుగా పుట్టుచున్నారు.

మూ॥ కామమాశ్రిత్య దుష్పూరం దంభమాన మదాన్వితాః|

మోహద్భుహిత్యాసద్గాహాః ప్రవర్తంతేఽశుచివృతాః॥ 10.

తా॥ (అజనులు) సుఖముగ పూరించుటకు శక్యముకాని కామము నాశ్రయించి మనోవైకల్యమువలన అనర్హములైన దుర్విషయములను గ్రహించి దంభముతోను, గర్వముతోను, మదముతోను గూడినవారై పరిశుద్ధమైన ప్రతానుష్ఠానము లేనివారై (సంస్కృతియందే ప్రవర్తించుచున్నారు.

మూ॥ చింతామపరిమేయాంచ ప్రళయంతాముపాశ్రితాః॥

కామోపభోగపరమా ఏతావదితి నిశ్చితాః॥

11.

అశాపాశశతైర్బద్ధాః కామకోధ పరాయణాః॥

ఈహంతే కామభోగార్థమన్యాయేనార్థసంచయా॥

12.

తా॥ (పూర్వోక్తనైకవాదులు) అంతదీ యింతదీ యని లెక్కింపరా నట్టియు, మరణపర్యంతము తీరిజీపానట్టియు అతిదీర్ఘమైన చింతను అవలంబించుచున్నారు. కోరిన బోగములనెల్ల అనుభవించుట లెస్సయనుకొనుచున్నారు. పురుషార్థమన్నది యింతమాత్రమేయని వీరి నిశ్చయము, (అంతే కాదు) అనేకములైన అశాపాశములచేత బంధింపబడుచున్నారు కామకోధములు ఉత్తమపద్ధతిలో జేరినవని నమ్ముచున్నారు. తాము వాంఛించిన భోగములకొఱకు ద్రవ్యమును అన్యాయపద్ధతితో సమకూర్చుటకు ఇష్టపడుచున్నారు.

మూ॥ ఇదమద్య మయా లబ్ధమిమం పాప్యే మనోరథమ్॥

ఇదమస్తదమపి మే భవిష్యతి పునర్థనమ్॥

13.

అసౌ మయా హతశ్శత్రుర్హిష్యేచాపరానవి

ఈశ్వరోఽహ మహంభోగీ సిద్ధోఽహం బలవాన్ సుఖీ॥

14

అథ్యోఽభిజనవానస్మి కోఽన్యోఽస్తి సదృశో మయా

యశ్చే దాస్యామి మోవిష్య ఇత్యజ్ఞాన విమోహితాః॥

15.

అనేకచిత్తవిభ్రాంతా మోహజాల సమావృతాః

ప్రసక్తాః కామభోగేషు పతంతి నరకేఽశుచౌ॥

16.

తా॥ (పురాకృత కర్మవిశేషమువల్లనే యేదైనను లభించుచున్నదని యెఱుగకపోయినందున) ఇప్పుడిప్పుడే యీయర్థము నాచే సంపాదింపబడి

నది. (ఇదిగో) ఈలాటి వాంఛితమును పొందబోవుచున్నాను. నాకు ఈధనమున్నది. ఇంకను ఈధనమునైతము కలుగబోవుచున్నది. (కాలముచేతనే సర్వము గృహింపబడుచున్నదని యెఱుంగక) ఈశత్రువు నాచే వధింపబడి నాడు. ఇంకను తదీతర శత్రువులనైతము వధింపబోవుచున్నాను. నేనే యీ శ్వరుడను. నేనే భాగములు కలవాడను. నేనే సిద్ధుడను. నేనే బలవంతుడను. సుఖవంతుడను. నేను సర్వసంపదలు కలవాడను. మంచికులము కలవాడను. నాతో సాటివచ్చువాడు మఱియెవడైన నున్నాడా? నేను యజ్ఞములు చేయగలను. దానములు చేయగలను. అని (యిట్టిభావములు పెంచుకొని) ఆజ్ఞానముచేత మోహబద్ధులగుచున్నారు పెక్కు విధముల చిత్తసంచలనము పొందుచున్నారు. మోహమనెడు వలచే నిరోధింపబడుచున్నారు ఇష్టబోగములయందు ఆసక్తులగుచున్నారు. ఆపవిత్రమైన సరకములో పడిపోవుచున్నారు. (ఈయాసురజనుల స్వభావలక్షణములు భాగవ. 11స్కం. 5ఆ. పదునెనిమిది శ్లోకములతో విపులముగా వర్ణింపబడినవి)

మూ॥ ఆత్మసంభావితాస్తజ్ఞా ధనమాన మదాన్వితాః॥

యజంతే నామయజ్ఞైస్తే దంబేనావిధిపూర్వకమ్॥

17.

తా॥ ఆయజ్ఞానులు సంకుచితచిత్తులై తమ్ముదామే సంభావించుకొనుచున్నారు. ధనమువలన గలిగిన అహంకారముచేతను, మదముచేతను కూడుకొని నామమాత్రములైన (పలశూన్యములైన) యజ్ఞములచేత శాస్త్రవిధానమునకు విరుద్ధముగా దేవపూజాదులను దంభముతో జేయుచున్నారు.

మూ॥ అహంకారం బలం దర్పం కామం క్రోధంచ సంశ్రితాః॥

మామాత్మపరదేహేషు పృద్విపంతోఽభ్యసూయకాః॥

18

తా॥ అహంకారమును, (భౌతికమైన) బలమును, దర్పమును, కామమును, క్రోధమును ఆశ్రయించుచున్నారు. తమ శరీరమునందును, ఇతరములైన సమస్తభూతముల శరీరములయందును అఖండమై యేకమై పృథాగశింశు అస్మత్పద లక్ష్కార్థమైన పరబ్రహ్మతత్త్వమును అసూయాపరులై ద్వేషించుచున్నారు.

మూ॥ తానహం ద్విషతః క్షూరాన్ సంసారేషు నరాధమాః।

షిపామ్యజస్యమశుభానాసురీష్వేవ యోనిషు॥ 19.

తా॥ ద్వేషబుద్ధులు, క్షూరస్వభావులునైన అనీచమానవులను శుభ పాపానికి అనర్హులైన ఆజనులను నేను ఎల్లప్పుడును అసురప్రజల జన్మము లకు కారణములైన సంస్కృతికూపములయందే పడవేయుచున్నాను. (నేను అనగా సర్వభూతాత్మయని భావము.)

మూ॥ అసురీం యోనిమాపన్నా మూఢా జన్మని జన్మని।

మామప్రాప్యైవ కౌంతేయ! తతో యాంత్యధమాం గతిమ్॥ 20.

తా॥ ఓ యద్భునా! అసురసంబంధమైన (మోక్షమునకు వ్యతిరిక్తమైన) ఉత్పత్తిస్థానమునందు పూర్తిగాపడిపోయిన అవివేకులు అస్మత్పద లక్ష్మ్యార్థ మైన పరబ్రహ్మతత్త్వమును పొందజాలక అందువల్లనే ప్రతిజన్మము నందును అధిగుతికి బోవుచున్నారు.

మూ॥ త్రివిధం నరకస్యేదం ద్వారం నాశనమాత్మనః।

కామః క్రోధస్తథా లోభస్తస్మాదేతత్త్రయం త్యజేత్॥ 21.

తా॥ ఆత్మకు నష్టమొనర్చు నరకద్వారము మూడువిధములుగా నున్నది. (మూడువిధములనగా) కామము, క్రోధము, అదేవిధముగా లోభము అనునవి. అందువలన ఈమూడుగుణములను పురుషుడు వదలివేయ వలయును. (యీశ్లోకము భారత. ఉద్యోగ. 32 అధ్యాయములోను చూచినట్లు జ్ఞాపకము.)

మూ॥ ఏతైర్విముక్తః కౌంతేయ! తమోద్వారైస్త్రిభిర్నరః

అచరత్యాత్మనశ్శ్రేయస్తతో యాతి పరాంగతిమ్॥ 22.

తా॥ ఓయద్భునా! నరకమనెడు చీకటికొట్టునకు ద్వారములైన కామ క్రోధ లోభములనెడు ఈమూడుగుణములచేత విడువబడిన మానవుడు తనకు శ్రేయస్కరమైన విధమున నడచుచున్నాడు. అందువలన ఉత్తమ గతికి బోవుచున్నాడు.

మూ॥ యశ్చాస్త్రివిధముత్సృజ్య వర్తతే కామశారతః

న స సిద్ధిమవాప్నోతి ననుభవరాం గతిమ్॥ 23.

తా॥ ఏవడైతే శాస్త్రములో జెప్పబడిన నియమమును విడిచిపెట్టి శామ్యభోగాదులయందు ఇష్టానుసారము వర్తించుచున్నాడో వాడు లాభమును నుఖమును పొందడు. ఉత్తమగతిని పొందజాలడు.

మూ॥ తస్మాచ్ఛాస్త్రం ప్రమాణం తే కార్యాకార్య వ్యవస్థితో

జ్ఞాత్వా శాస్త్రవిధానోక్తం కర్మ కర్తుమిహర్హసి॥

24.

తా॥ అందువలన లోకములో ఇది చేయదగినది, ఇది చేయరానిది. అని నిర్ణయించు సందర్భములో నీకు శాస్త్రము ప్యమాణము. ఇటుల శాస్త్ర నియమము ననుసరించి చెప్పబడిన కర్మను (అభ్యాసయోగమును) తెలిసికొని చేయుటకు నీవు తగినవాడవు.

వివ॥ శామకోధాదులను జయించుట, మనస్సును నిగ్రహించుట, జ్ఞానోపలబ్ధిచే ఉత్తమగతిపొందుట ఇట్టివిషయములే యీగర్గంధములో మూటి మాటికి ఉగ్గడింపబడుచున్నవి. కనుక శాస్త్రమనగా యోగశాస్త్రమనియు, కర్మయనగా బ్రహ్మనిష్ఠలో ఒకభాగమైన అభ్యాసయోగమనియు అర్థము చేసికొనవలయును.

శ్లో॥ యావన్నలభతే శాస్త్రం తావద్ధాం పర్యటేద్యతి॥

యదా సంలభ్యతే శాస్త్రం తదా సిద్ధిః కరే స్థితా॥

ఎందాక శాస్త్రజ్ఞానము లభింపకుండునో అందాక యతీశ్వరుడు లౌకిక మర్యాదయందు చరింపవచ్చును. ఎప్పుడు శాస్త్రజ్ఞానము కలుగుచున్నదో అప్పుడు సిద్ధి తన పిడికిటిలోనే యున్నది. (యోగకుండల్యుపనిషత్తు 2-11)

శ్లో॥ నిర్వేదాదాత్మ సంబోధః సంబోధా చ్ఛాస్త్రదర్శనమ్॥

శాస్త్రార్థదర్శనా ద్యాజంతత ఏవానుపశ్యతి॥

ఓరాజా! వైరాగ్యమువలన ఆత్మసంబోధము కలుగుచున్నది. సంబోధమువలన శాస్త్రజ్ఞానము కలుగుచున్నది. శాస్త్రమునందలి ప్యయోజనమును తెలిసికొనుటవలన పురుషుడు తపానియమములను కనుగొనుచున్నాడు.

(పరాశరగీత 6 ఆ 12)

శ్లో॥ సుఖితో దుఃఖితో వాపి నరో లోభః పరిత్యజేత్
అవేక్ష్య మనసా శాస్త్రం బుద్ధ్యా చ నృపసత్తమ॥

ఓ రాజేంద్రా! మానవుడు సుఖవంతు డగుటవలనగాని, దుఃఖవంతు డగుటవలనగాని, మనస్సుచేతను, బుద్ధిచేతను శాస్త్రమును చూచుకొని లో భగుణమును విడిచిపెట్టవలయును. (పరాశరగీత 6-24)

శ్లో॥ సుఖేతు వర్తమానో వై దుఃఖేవాపి నరోత్తమః।
స్వవృత్తాద్యో నచలతే శాస్త్రచక్షుః స మానవః॥

ఓ రాజోత్తమా! సుఖములో వర్తించువాడుగాని, దుఃఖములో వర్తించు వాడుగాని ఎవడైతే తన వృత్తమునుండి చలింపడే ఆమానవుడు శాస్త్రము నెఱిగినవాడు. (పరాశరగీత 6-31)

ఇది శ్రీమహాభారతము భీష్మపర్వములో దైవాసుర సంపద్విభాగ యోగ మనెడు నలుదవ అధ్యాయము.

ఓం. తత్. సత్.

శత పత్రము

113

శ్రీ మహాభారతము భీష్మపర్వము 41 అధ్యాయము.

అర్జునుడు చెప్పుచున్నాడు.

మూ॥ యే శాస్త్రవిధిముత్యృజ్య యజంతేశ్యధ్యయాన్వితాః

తేషాం నిష్ఠాతుకాకృష్ట! సత్త్వమాహౌ రజస్తమః॥ 1.

తా॥ ఓ కృష్ణ! శాస్త్రనియమములను వదలివేసి దేవుడున్నాడను విశ్వాసముమాత్రము పెట్టుకొని వారివారికి దోచినట్లు స్వేచ్ఛానుసారము ఎవరైతే దేవపూజాదులను అనుష్ఠించుచున్నారో వారి యనుష్ఠానమెట్టిది? సాత్త్వికమా? అటుగాకున్న రాజసమా? తామసమా? ఏరకములో జెరుచున్నది.

శ్రీభగవానుడు చెప్పుచున్నాడు.

మూ॥ త్వివిధాభవత్తీత్రా దేహినాం సా స్వభావజా

సాత్త్వికీ రాజసీచైవ తామసీచేతి తాం శృణు॥ 2.

తా॥ శరీరధారులకు శాస్త్రాది సంస్కారములచేగాక ప్రకృతిసిద్ధముగ గలిగిన అభగవద్విశ్వాసము సాత్త్వికియనియు, రాజసియనియు, తామసియనియు మూడురకములుగానేయున్నది. దానినివినుము.

మూ॥ సత్త్వానురూపా సర్వస్యత్రా భవతిభారత!

శృద్ధామయోఽయం పురుషోయోయచ్ఛృద్ధ స్సవివసః॥ 3.

తా॥ ఓ యర్జునా! సమస్త జీవకోటియొక్క విశ్వాసము ఆయాజీవుల స్వభావమునకు దగినట్లు వానివానికుండును. ఆపురుషుడు విశ్వాసమే స్వభావముగా గలిగియున్నాడు. సాత్త్విక విశ్వాసము గలవాడు సాత్త్వికపురుషుడు.

డగుచున్నాడు. రాజసవిశ్వాసముగలవాడు రాజసపురుషుడగుచున్నాడు. తామ
స విశ్వాసముగలవాడు తామసపురుషు డగుచున్నాడు. ఇట్లే యే విశ్వాసము
గలవాడు ఆపురుషుడే యగుచున్నాడు.

మూ॥ యజంతే సాత్త్వికా దేవాః యక్షరక్షాంసి రాజసాః

ప్రేతాః భూతగణాంశ్చాన్యే యజంతే తామసా జనాః॥ 4.

తా॥ సాత్త్వికపురుషులు దేవతలను పూజించుచున్నారు. రాజస పురు
షులు యక్షులను, రక్షస్సులను పూజించుచున్నారు. ఇతరులైన తామసజను
లు ప్రేతములను, భూతసమూహములను పూజించుచున్నారు.

మూ॥ ఆశ్రయ విహితం ఘోరం తప్యంతే యే తపో జనాః

దంభాహంకార సంయుక్తాః కామరాగ బలాన్వితాః॥ 5

కర్మయంత శ్శరీరస్తం భూతగ్రామ మచేతసః

మాం చైవాంత శ్శరీరస్తం తాః విద్యాసుర నిశ్చయాన్॥ 6

తా॥ శాస్త్రనియమముల ననుసరింపక తమకు దోచినట్లెల్ల తపస్సు
చేయునెడల దంభము, అహంకారము వదలవు. కామము, విషయాను రా
గము కూడ అట్టివారిని గట్టిగా దగులుకొనియుండును. అందువలన చిత్త
ము వశపడదు. పద్ధతులు తబ్బిబ్బులైనందున రోగములు సంభవింపవచ్చు
ను. సద్బోధమరణములు సైతము కలుగవచ్చును. ఇట్టి భయంకరమైన తప
స్సు శాస్త్రవిపద్ధములైన పద్ధతులతో ఏయవివేకులు చేయుచున్నారో వారు
శరీరమునందలి పృథివ్యాది మహాభూత సముదాయమును, అంతశ్శరీరము
ననుండు అస్మత్పద లక్ష్మ్యార్థమైన పరమాత్మ తత్త్వమును శ్రమపెట్టుచున్నా
రు. ఇటువంటి తపానిశ్చయము గలవారలు ఆనురజనులని తెలిసికొనుము

మూ॥ ఆహార స్తవే సర్వస్య త్రివిధే భవతి ప్రియః

యజ్ఞస్తపస్తథా దానం తేషాం భేదమిమం శృణు॥ 7.

తా॥ వీరికెల్లరకు ప్రియమైన ఆహారముకూడ మూడువిధములై యు
న్నది. అదే ప్రకారముగా యజ్ఞము, తపస్సు, దానము సైతము మూడువిధ
ములుగానే యున్నవి. అట్టి యాహారాదీకములకుగలభేదము ఇదిగోవినుము.

మూ॥ ఆయుస్సత్త్వ బలారోగ్య సుఖప్రీతి వివర్ధనా॥

రస్యాః స్నిగ్ధాః స్థిరా హృద్యా అహారాస్సాత్త్రికప్రియా॥ 8.

తా॥ ఆయుస్సును, సత్త్వమును, బలమును, ఆరోగ్యమును, సుఖమును, సంతోషమును వర్ధిల్లజేయు అహారపదార్థములు సాత్త్విక పురుషులకు ప్రియమైయుండును. అవి నెట్టితో పిల్చుకొన దగిన ద్రవపదార్థములుగ (పాలు, నెయ్యి మొదలైనవి) కొన్నియుండును. చిక్కనైన పదార్థములు (పాయసము మొదలైనవి) కొన్నియుండును శరీరమున చాలకాలము దాఁక బలమును నిలువదగిన ఘనపదార్థములు (పిష్టాదులు) కొన్నియుండును. మనస్సునకింపైన మృదుమధుర పదార్థములు కొన్నియుండును. ఇట్లు నాలుగువిధముల పదార్థములు సాత్త్వికులకు ప్రియమైన దోషనపదార్థము లగును.

మూ॥ కట్వప్లు లవణాత్యుష్ణ తక్ష్ణయాకీ విదాహినః॥

అహారా రాజనస్మిష్టా దుఃఖ సోకామయప్రదాః॥ 9

తా॥ కారము, పులును, ఉప్పు ఎక్కువగా చేయబడిన అహారపదార్థములు రబోగుణ ప్రభావముచేత వానికి ప్రియముగ నుండును. మితముగ వేయబడినవి తినుట కిష్టపడదు. నేరు, చేయి కాలిపోవునంత వేడిపదార్థములు కావలయునని కోరును. సులభముగ జీర్ణింపనట్టియు, కాకప్పట్టింది శరీరాత్మలను హింసించునట్టియు కఠకుపదార్థములను వాంఛించును. కటము లదరిపోవునట్లు పటుక్కున పగుల గొఱకి తినదగిన కఠినపదార్థములు సమ్మతములైయుండును. శరీరమునకు దాహము గలిగించు ఉష్ణకృత్తుల యందు ప్రీతియొక్కవ ఇట్టిసన్నుపులన్నియు సుఖమును జెడగొట్టుచున్నవి. సోకమును కలిగించుచున్నవి. రోగములను పుట్టించుచున్నవి.

మూ॥ యాత్రయామం గతరసం పూతిపక్వమితం చ యత్॥

ఉచ్చిష్టమలదామేధ్యం బోజనం తామసప్రియమ్॥ 10.

తా॥ జాములు దాటిపోవుటచే చలిచిపడిపోయిన పదార్థము, చెమ్మ లేకుండపోయిన శుష్కపదార్థము, (నీరసము,) చెడువాసనగల పదార్థము, మిక్కిలి వేగింపబడిన (మాడిపోయిన) పదార్థము, ఏదీకలదో అది యంతయు తామస జనులకు ప్రియమైయుండును. మానవుల భుక్తిగోఱకు సమ

కూర్పబడిన సొమ్ములో అవసరమునకు మించి మిగులుగ నెంతయుండునో దానికి ఉచ్చిష్టమని పేరు. ఇట్టి పదార్థము (మానవులకొఱకు నిర్దేశింపబడిన దానినుండి మిగులువస్తువుగ భావింపబడినందున) దేవపూజాకార్యముల యందు వినియోగించుటకు అర్హమైయుండదు. అట్టి యపవిత్ర పదార్థము సైతము తామసజనులకు ప్రియమగును.

మూ॥ అఫలాకాంక్షిభిర్యజ్ఞో విధిదృష్టో య ఇజ్యతే।

యష్టవ్యమేవేతి మనస్సమాధాయ స సాత్త్వికః॥

11

తా॥ తీవ్రవైరాగ్యముగల పురుషులు ఇహపరములయందు ఎట్టి ఫలమును గాంక్షింపరు. ఇది చేయదగినకార్యమేకదా యని మనస్సును సమాధానపెట్టుకొని (స్వాత్మనిరీక్షణ రూపమైన) దేవపూజాది కార్యము లొనర్చుచుందురు. ఇట్టి వైరాగ్యపురుషులచే ఏపూజాకార్యము చేయబడుచున్నదో అది సాత్త్విక యజ్ఞమనబడును.

మూ॥ ఆభినంధాయతు ఫలం దంభార్థమపి చైవ యత్

ఇజ్యతే భరతశ్శ్రేష్ఠ! తం యజ్ఞం విధి రాజసమే॥

12.

తా॥ ఓ యర్జునా! తమకెదో ఫలము కలుగవలయునని మనస్సులో గట్టి యుద్దేశము పెట్టుకొన్నవారిచే బడాయికొఱకే చేయబడు పూజాకార్యమేదో అది రాజసయజ్ఞమని తెలిసికొనుము.

మూ॥ విధిహీన మస్మష్టాన్నం మంత్రహీనమదక్షిణమ్।

శ్శ్రద్ధావిరహితం యజ్ఞం తామసం పరిచక్షతే॥

13.

తా॥ (“దైవందిష్టం భాగధేయం భాగ్యం స్త్రీ నియతిర్విధిః” దైవము, దిష్టము, భాగధేయము, భాగ్యము, నియతి, విధి అను నీయాఱు పురాకృత కర్మఫలమునకు నామములు. “అదభక్షితే” అను సూత్యమువలన చతుర్థశేంద్రియములలో దెనిచేత వివిషయము గ్రహింపబడుచున్నదో అవిషయమునకు అన్నమనిపేరు. అన్నమును విడుచుటయనగా విషయత్వస్థ విడుచుట యని అధ్యాత్మికభావము. మననమును కాపాడుట మంత్రమనబడును. కార్యసాధనమునందు గొప్పనేర్పుకలిగియుండుట దక్షిణయనబడును.) పురాకృత కర్మఫలమును ప్రాప్తింపక, విషయత్వస్థను మానుకొనక, చిత్రేషశమము

పాం ద క, కార్యనైపుణ్యములేక, భగవత్తత్వమునందు విశ్వాసములేక శాస్త్రవిరుద్ధముగజేయు పూజాకార్యము తామసయజ్ఞ మనబడును.

మూ॥ దేవ ద్విజ గురు పాజ్ఞ పూజనం శౌచమార్జవమ్।

బ్రహ్మచర్యమహింసాచ శరీరం తప ఉచ్యతే॥ 14.

తా॥ దేవతలను, బ్రాహ్మణులను, గురువులను, జ్ఞానులను పూజించుట; శుచిత్వము కలిగియుండుట, ఋజువర్తనము కలిగియుండుట, దుర్విషయములయందు పరిభ్రమింపకుండుట, హింసచేయకుండుట. ఇట్టిది శరీరసంబంధమైన తపస్సు అని చెప్పబడుచున్నది.

మూ॥ అనుద్వేగకరం వాక్యం సత్యం ప్రియహితంచ యత్।

స్వాధ్యాయాభ్యాసనం చైవ వాఙ్మయం తప ఉచ్యతే॥ 15.

తా॥ భయంకరముకాకుండ సత్యముగను, ప్రియముగను, హితముగను పలుకబడు వాక్యమేదో అవియు, స్వస్వరూపము నెఱుగు చదువు నభ్యాసము చేయుటయు అను నిట్టిదే వాగూపమైన తపస్సు అని చెప్పబడుచున్నది.

మూ॥ మనఃప్రసాదస్సామ్యత్వం మౌనమాత్మవినిగ్రహః।

భావసంశుద్ధిరిత్యేతత్తపో మానసముచ్యతే॥ 16.

తా॥ చిత్తము ప్రసన్నమైయుండుట, మంచితనము కలిగియుండుట, స్వాత్మ నిరీక్షణముతప్ప వేఱొక్క ప్రసంగము లేకుండుట, ప్రత్యాహర సిద్ధాంతియైయుండుట, నిర్మలమైన భావము కలిగియుండుట ఇట్టిది మనస్సుకు సంబంధించిన తపస్సుని చెప్పబడుచున్నది.

మూ॥ శ్రద్ధయా పరయా తప్తం తపస్తత్త్వివిధం నరైః।

అఫలాకాంక్షిభిర్భుక్తైః సాత్త్వికం పరిచక్షతే॥ 17.

తా॥ ఫలాభిలాషలేక అభ్యాసయోగముతో గూడియుండు నియతాత్ములచే మంచి విశ్వాసముతో జేయబడుచుండు అమూఘవిధముల తపస్సు సత్త్వగుణమునకు సంబంధించినదని చెప్పుదురు.

మూ॥ సత్కారమానపూజార్థం తపో దంభేన చైవయత్।

కిర్యతే తదిహ పోక్తం రాజసం చలమధ్రువమ్॥ 18.

లోకులందఱు నన్ను సాధుపురుషుడని కొనియాడవలయును, గౌరవింపవలయును, పూజింపవలయును. అని బడాఱిగుణముచేతనే యేతపస్సు చేయబడుచున్నదో లోకములో నిలుకడలేనిదియు, అశాశ్వతమైనదియు నైన ఆతపస్సు రబోగుణమునకు సంబంధించినదని చెప్పబడుచున్నది.

మూ॥ మూఢగ్రాహణాత్మనో యత్పిడయా క్రియతే తపః॥

పరస్యోత్సాదనార్థం వా తత్రామసముదా హృతమ్॥ 19.

తా॥ శత్రువునకు కిడు కలుగుటకై మూర్ఖపుపట్టుదలతో మనఃక్లేశముతో ఏతపస్సు చేయబడుచున్నదో ఆతపస్సు తమోగుణమునకు సంబంధించినదని చెప్పబడినది.

మూ॥ దాతవ్యమితి యద్దానం దీయతేఽనుపకారిణే॥

దేశే కాలేచ పాత్యేచ తద్దానం సాత్త్వికం స్మృతమ్॥ 20.

తా॥ విష్ఠలములో, వినమయములో, ఎటువంటివానికి దానముచేయుట యుక్తమో తెలిసికొని తన కెప్పుడును ఉపకారముచేయుని వానికైనను పాత్యునకు దానముచేయుట కర్తవ్యమని భావించి యిచ్చినదాన మేది కలదో అది సాత్త్వికదానమని తలపబడినది.

వివ॥ "సాత్త్వికం దానమ్" అనగా సత్పురుషులుచేయు దానమని కొందఱుందురు. సత్పురుషులకు చేయబడినదానమని మఱికొందఱుందురు. సద్యస్తువును దానముచేయుటయని యికగొందఱుందురు. దానము చేయబడినది సద్యస్తువైనప్పుడు దానినిచ్చువాడు శౌలుత సత్పురుషుడుగ నుండియే సంపాదించియుండును పాత్రతను పరీక్షించియే యిచ్చును. కాబట్టి యిచ్చువాడు, తీసికొనువాడు, ఈయబడువస్తువు అన్నియు సాత్త్వికములేయగును. అని వేఱొకకొందఱు చెప్పుదురు. ఇదంతయు నిజమే "షో అంతకర్మణి" అనుసూత్రమువలన సంస్కృతి బంధమును నశింపజేసి జన్మభయమునుబాపు భగవత్తత్త్వము సద్యస్తువని చెప్పబడును. దానిని దానమిచ్చువాడు తత్త్వస్వరూపుడే కావలయును. దానము త్రీసికొనుటకు సాధనచతుష్టయ సంపన్నుడు, గురుసేవాపరుడు, విశ్వసనీయుడునగు ఉత్తమాధికారియే కావలయును. ఈవిధముగ తత్త్వజ్ఞానమును దానముచేయుట సాత్త్వికదానమనబడును. గురువు పరిపూర్ణుడగుటచేత శిష్యునివలన ఎటువంటి ప్రత్యుపకారము నపేక్షింపడు.

మూ॥ యత్తు పృథ్వీపకారార్థం ఫలముద్దిశ్య వా పునః

దీయతేచ పరిక్లిష్టం తద్దానం రాజసం స్మృతమ్॥

21.

తా॥ వీనికేమైన నిచ్చినయెడల నాకు మరల ఉపకారముచేయగలదు ఈదానమువలన ఈవిధమైన పృథ్వీజనము కలుగబోవుచున్నది. అని నిశ్చయించి పృథ్వీపకారముకొఱకు ఉద్దేశించి యిచ్చుదానమేదో అతిప్రయాస పూర్వకమైన ఆదానము రజోగుణముతో గూడినదని తలపబడినది.

విశే॥ శిష్యులవలన డబ్బు లాగవచ్చుననియు, అన్నవస్త్రములు లభించుననియు, గౌరవప్రతిష్ఠలు గలుగుననియు ఉద్దేశించి విశేషమైన ఆరాటముతో జేబడు తత్త్వపదేశము రజోగుణమునకు సంబంధించినది.

మూ॥ ఆదేశకాలే యద్దానమపాత్యేభ్యశ్చ దీయతే

అసత్కృతమవజ్ఞాతం తత్రామసముదాహృతమ్॥

22.

తా॥ అనర్హమైన స్థలములో, అనర్హమైన సమయములో, అనర్హులైన వారికి తిరస్కరించుచు, అవమానించుచు ఇచ్చెడు దానమేదికలదో అది తామసదానమని చెప్పబడినది.

విశే॥ జ్ఞానప్రచారమునకు విరుద్ధమైన దురాకాంక్షస్థలములో, శిష్యులకు పురాకృతఫలము కలిసిరాని సమయములో దుర్గుణావలంబులైన అసూరజనులకు ఇచ్చునట్టియు, జన్మకర్మను క్షిణము జేయజాలనట్టియు, తెలివిని కలిగింపనట్టియు, ఉపదేశమేదికలదో అది తామసమని చెప్పబడినది.

మూ॥ ఓం తత్సదీతి నిర్దేశో బ్రహ్మణస్త్రివిధః స్మృతః॥

బ్రాహ్మణాసైన వేదాశ్చ యజ్ఞాశ్చ విహితాః పురా॥

23:

తా॥ "ఓం, తత్, సద" అని పూర్వము బ్రహ్మయొక్కనిర్దేశము మూడువిధములుగా దలపబడినది. అనిర్దేశముచేత బ్రాహ్మణులు, వేదములు, యజ్ఞములు నియోగింపబడెను.

మూ॥ తస్మాదేమిత్కుదాహృత్య యజ్ఞదాన తపః క్రియాః॥

ప్రవర్తంతే విధాదేక్రాస్పతతం బ్రహ్మవాదిన్వా॥

24.

తా॥ అందువలన పరబ్రహ్మ తత్త్వము నెఱిగి వచించుయతీశ్వరు లొనర్చు యజ్ఞములు, దానములు, తపస్సు ఇట్టివన్నియు నిరంతరము శాస్త్ర

నియమాను సారముగా “ఓమ్” అని యుచ్చరింపబడి ఆచరింపబడుచున్న వి. (“అవరక్షణే” అను సూత్రమువలన “ఓమ్” అనగా జీవరక్షణ ప్రశస్త మైన శబ్దబ్రహ్మ.)

మూ॥ తదిత్యనభినందాయ ఫలం యజ్ఞ తపః క్రియాః

సక్రియాశ్చ వివిధాః క్రియంతే మోక్షకాంక్షిభిః॥ 25

తా॥ మోక్షము పొందగోరిన యతీశ్వరులచే జెయబడు పెక్కువిధము లైన యజ్ఞదాన తపఃక్రియలు ప్రతిఫలాపేక్షలేక “తత్” అని చెయబడు చున్నవి.

వి॥ “తత్” అను పదము సర్వనామము. భగవత్తత్త్వమునకు పర్యా యముగా ఉచ్చరింపబడుచున్నది. పరమాత్మయందు చిత్తమునిల్చి చేయు కర్మలన్నియు ఈశ్వరాప్తితమలగుచున్నవి. అందువలన పురుషుడు కర్మచే బద్ధుడుకాడు. కాబట్టి ముముక్షువులు కర్మచేయునప్పుడు “తత్” అని పర మాత్మ చింతనముచేయుచున్నారు.

మూ॥ సద్భావే సాధుభావేచ సదిత్యేతత్ప్రయుజ్యతే।

ప్రశస్తే కర్మణి తథా సచ్ఛబ్దః పార్థ! యజ్యతే॥ 26.

తా॥ ఓ యచ్ఛనా! దుఃఖభాజనమైన అజ్ఞానమును తుగ్ముట్టించు భగవ త్తత్త్వమునందును, అభగవత్తత్త్వము నాశ్రయించి నిత్యశుభమును (మోక్ష మును) జెందగలిగిన యోగీశ్వరుని స్వభావమునందును “సత్” అనెడు ఆ పదము ప్రయోగింపబడుచున్నది. కొనియాడదగిన ఉత్తమకర్మయందును ఆదేవిధముగా “సత్” అను శబ్దము ప్రయోగింపబడుచున్నది (సత్యేసాదౌ విద్యమానే ప్రశస్తేభ్యర్చితేచ సత్ “అమర, నానార్థ” 84 శ్లోకము).

మూ॥ యజ్ఞే తపసి దానేచ స్థితిస్సదితిచోవ్యతే।

కర్మచైవ తదర్థియం సదిత్యేవాభిధియతే॥

తా॥ (విజ్ఞానమయమైన) యజ్ఞమునందును, దానమునందును, తప స్సునందును ప్రవర్తించువాని నిష్ఠ “సత్” అని చెప్పబడుచున్నది. సత్పద వాచ్యమైన అబ్రహ్మనిష్ఠను అర్థించువాని క్రియాసముదాయముకూడ “సత్” అనియే చెప్పబడుచున్నది.

మూ॥ అశ్రద్ధయా హుతం దత్తం తపస్తప్తం కృతంచ యత్

అసదిత్యుచ్యతే పార్థ! నచ తత్ప్రేత్య నో ఇహ॥

28.

తా॥ ఓ యద్ధునా! అవిశ్వాసముతో జేయబడిన యజ్ఞము, ధానము తపస్సు ఇంక నేమికలదో అదియంతయు "అసత్" అని చెప్పబడుచున్నది. అట్టి యసత్కర్మ యీలోకములోను పరలోకములోను ప్రయోజనకారికాదు.

ఇది శ్రీమహాభారతము. భీష్మపర్వములో శ్రద్ధాత్రయ 'విభాగయోగ మనెను నలువదియొకటవ అధ్యాయము.

ఓం. తత్. సత్.

శ త ప త్ర ము

114

శ్రీ మహాభారతము భీష్మపర్వము 42 అధ్యాయము.

అర్జునుడు చెప్పుచున్నాడు:-

మూ॥ సన్న్యాసస్య మహాబాహో! తత్త్వమిచ్ఛామి వేదితుమ్।

త్యాగస్యచ హృషీకేశ! పృథక్కేశినిషాదనమ్॥

1.

(“బాహుతేష్యయత్నం కరోతియేన యోగేన పురుష శ్శుభప్రాప్త్యై స బుద్ధియోగో బాహుః, బాహ్యవ్యయత్నే” పురుషుడు ఏ యోగముచేత సత్య శుభప్రాప్తికై వ్యయత్నము చేయుచున్నాడో అట్టి బుద్ధియోగము బాహువన బడును “హృషీకేశు” డనగా విషయేంద్రియములకు నియామకుడని ఇది వఱకు తెలుపబడినది. “కై శబ్దే” అను సూత్రమువలన “కమ్” అనగా శబ్దబ్రహ్మకు పేరగును. “శబ్దస్వప్నే” అను సూత్రమువలన శబ్దబ్రహ్మ మునందలి వృత్తి జ్ఞానమును కేశమనవచ్చును. ఇట్టి భావముగల జీవుడు కేశియనబడును. “షాదక్షిరసా” అను సూత్రమువలన ఈ జీవతత్త్వము ను శుభాత్మకమైన పరిశుద్ధ తత్త్వముగ పాకముదీర్చు భగవత్తత్త్వమునకు “కేశినిషాదనః” అని పేరు)

తా॥ మహత్తరమైన బుద్ధియోగము గలిగినట్టియు, విషయేంద్రియ ములకు నియామకుడవైనట్టియు, శబ్దబ్రహ్మమునందు వర్తించు జీవతత్త్వము ను శుభాత్మకముగ దీర్చునట్టియు ఓ శ్శుభా! సన్న్యాసముయొక్కయు, త్యాగముయొక్కయు తత్త్వమును వెలువెలుగ తెలిసికొనుటకు ఇష్టపడు చు న్నాడను.

శ్రీభగవానుడు చెప్పుచున్నాడు: -

మూ॥ కామ్యానాం కర్మణాం న్యాసం సన్న్యాసం కవయో విదుః

సర్వకర్మఫలత్యాగం ప్రామాన్యస్థాగం విచక్షణాః॥ 2.

తా॥ కామప్రేరితములైన కర్మలను చేయక విడిచిపెట్టుట సన్న్యాసమని కవీశ్వరు లెఱుదురు. (ఏకర్మయు జేయకపావుట సన్న్యాసముకాదు) తానొనర్చు కర్మలకు నేనెకర్తనని యహంకరింపక దానివలన గలుగు ప్రతి ఫలము నాదెయని మమకారము బెట్టుకొనక అట్టివాని నపెక్షింపక (ఈశ్వరార్పణ బుద్ధితో వదలివేయుట త్యాగమని జ్ఞానులు చెప్పుదురు.

స్తో॥ సంత్యజేత్కామ్యకర్మాణి సంత్యజేత్కర్మణాం ఫలమ్।

సంత్యజేచ్ఛౌతికం ధర్మం గురోర్వాక్యం న సంత్యజేత్।

కామ్యకర్మలను విడిచిపెట్టవలయును. కర్మలయొక్క ఫలములను విడిచిపెట్టవలయును. భౌతికధర్మమును విడిచిపెట్టవలయును గురుదేవుడు చెప్పిన వాక్యమును విడువరాదు. (విశ్వగీత 77)

మూ॥ త్యాజ్యం దోషవదిత్యేకే కర్మ ప్రాహుర్మనీషిణః।

యజ్ఞవానతపఃకర్మ నత్యాజ్యమితిచాపరే॥ 3.

తా॥ నిత్యశుభ ప్రతిపాదకమైన బ్రహ్మనిష్ఠయందు "చిత్తనిరోధకారణమైన అభ్యాసయోగము కర్మ, స్వస్వరూపానుభవ హేతువైన జ్ఞానయోగము బుద్ధి" అను విషయమిదవఱకు చెలినినదే అందు కర్మయోగము ప్రయాసలబ్ధమైయుండును. ఇందు పారవడినవారు హెరమైన అపాయములకు సైతము గుఱయగుచున్నారు ఇది దోషముకత్తమైనది. దీనినిచేయరాదు వదలివేయవలసినదే యని ఒక్కొక్కరికీ జ్ఞాన యోగులు చెప్పుచున్నారు. (ఆత్మపూజారూపమైన) యజ్ఞము, (శిష్యులకు జ్ఞానధనమును) దానము సేయుట. వాసవాక్షియము కొఱకు దేహేంద్రియములను తపింపజేయుట మొదలైన యిటువంటికర్మ విడువదగినది కాదు. అనియు ఇతరులు చెప్పుదురు.

మూ॥ నిశ్చయం శృణు మే తత్ర త్యాగే భరతసత్తమః।

త్యాగోహి పురుషవ్యాఘ్ర త్యవిధస్యంప్రకీర్తితః॥ 4.

తా॥ ఓయర్జునా! త్యాగము మూడువిధములని లెప్పుగ వర్ణింపబడినది కదా? అత్యాగమునందు నా నిశ్చయము వినుము.

మూ॥ యజ్ఞదానతపఃకర్మ నత్యాజ్యం కార్యమేవ తత్॥

యజ్ఞో దానం తపశ్చైవ పావనాని మనీషిణాం॥

5.

తా॥ జ్ఞానయోగులకు సైతము యజ్ఞము, దానము, తపస్సు పవిత్రమైనవే. అట్టి యజ్ఞ దాన తపః కర్మ విడువదగినవికాదు. చేయదగినదే.

వివ॥ యోగశాస్త్రములో విధింపబడిన పద్ధతుల ననుసరింపక, మనోబుద్ధిండ్రియములను భగవత్తత్వమునందు నిలుపక, రాగాది గుణములను వదలక, అహంకార మమకారములను విడువక అభ్యాసయోగము జేయు బూనినవారు పెక్కుచిక్కులకు గుణియగుదురు. అట్టివారికి కర్మయోగము దోషయుక్తము కావచ్చును కాని అహంకార మమకారములను, ఇచ్చా ద్వేషములను వదలి శాస్త్రానుసారముగా ఆశ్వరార్పణ బుద్ధితో జేయు జ్ఞానయోగులకు సైతప్రబడిన కర్మయోగము సైతము పవిత్రమైనదేయగును.

మూ॥ ఏతాన్యపితు కర్మాణి సంగం త్యక్త్వా ఫలానిచ॥

కర్తవ్యానీతి మే పార్థ! నిశ్చితం మతముత్తమమ్॥

6.

తా॥ ఓ యష్టనా! అట్టి సత్కర్మలైనను అనురాగబద్ధుడుగాక, ఫలాపేక్షలేక చేయవలయునని నానిశ్చయము ఇది యుత్తమమని తలపబడినది (ఈగీతాశాస్త్రములో ఆద్యంతమిదే యభిప్రాయము వచ్చుచున్నది.)

మూ॥ నియతస్యతు సన్న్యాసః కర్మణో నోపపద్యతే॥

మోహతస్య పరిత్యాగస్తామసః పరీకీర్తితః॥

7.

తా॥ నియమబద్ధమైన కర్మకు సన్న్యాసమన్నమాటే పాసగదు. (దాని వలన లాభముండదు) అవివేకమువలన కర్మ వదలినను అట్టిత్యాగము తామసత్యాగ మనబడును.

వివ॥ తౌకికకర్మగాని, వైదికకర్మగాని, ఆధ్యాత్మికకర్మలైన అభ్యాసయోగముగాని అదర్శపురుషులు లోకసంగహృద్ధము చేయవలసినదే. ఇచ్చా ద్వేషములు లేకపోవుటచే ఒద్దులుకారు. ఉచ్చాస్య సన్న్యాసాది శారీరకర్మ జ్ఞానులైనను, అజ్ఞానులైనను మానుకొనుటకే వీలుపడదు. అట్టిదానిని మానుకొనజూచుట తామసపురుషుల లక్షణము.

మూ॥ దుఃఖమిత్యేవ యత్కర్మ కాయశ్లేశభయాత్త్యజేత్॥

స కృత్వా రాజసం త్యాగం నైవ త్యాగఫలం లభేత్॥

8,

తా॥ కర్మయోగము చేయునప్పుడు దుఃఖమున్నది, దేహయాసమున్నది. (ప్రాణాయామములో పారపడుటవలన మోరమైన అపాయమున్నది. ఈపీడమనకెందులకు?) అని భయమువలన ఎవడైతే దానిని వదలి వేయు చున్నాడో వాడు రజోగుణ సంబంధమైన త్యాగముచేసి (అంతమాత్రము చేతనే) త్యాగఫలమును పొందనేరడు.

మూ॥ కార్యమిత్యేవ యత్కర్మ నియతం క్రియతే౭ద్భునః

సంగం త్యక్త్వా ఫలంచైవ స త్యాగస్సాత్త్వికో మతః॥ 9.

తా॥ అర్జునా! విషయాసక్తిని మానుకొని ఫలాపేక్షను వదలివేసి (వైరాగ్యముతో గూడుకొని) ఈ కర్మ శాస్త్రముద్వారా నియమింపబడినది కాబట్టి చేయవలసినదే యని ఏ కర్మ చేయబడుచున్నదో అట్టికర్మఫలముయొక్క త్యాగము సాత్త్వికమేయని తలపబడినది.

మూ॥ నద్వేష్ట్యకుశలం కర్మ కుశలే నానుషజ్జతే

త్యాగీ సత్త్వసమావిష్టో మేధావీ ఛిన్నసంశయః॥ 10.

తా॥ కర్మఫలమును త్యజించి, సంశయములనెల్ల ఖండించి, సత్త్వగుణముతో లెస్సగ నిండిపోయిన జ్ఞానయోగి అశుభప్రదమైన కర్మను ద్వేషింపడు. శుభప్రదమైన కర్మయందు అసక్తుడుకాడు. (శుభాశుభములను సమముగా జూచును.)

శ్లో॥ నాధర్మేణ నధర్మేణ బధ్యంతే ఛిన్నసంశయాః॥

ప్రళయోత్పత్తితత్త్వజ్ఞా సర్వజ్ఞాస్సర్వదర్శినః॥

జననమరణముల మర్మమెఱిగినవారు, సర్వముతెలిసినవారు, సర్వము చూడగలిగినవారు. సంశయములనెల్ల ఖండించినవారునైన జ్ఞానయోగులు అధర్మముచేతను, ధర్మముచేతను బద్ధులుకారు.

(భారతము అనుశాసన 144 అధ్యాయము 6 శ్లోకం.)

“తుల్యద్వేష్టప్రియా దాంతా ముచ్యంతే కర్మబంధనైః”

ఇంద్రియనిగ్రహము కలిగి ప్రియా ప్రియములను సమముగజూచు వారు (జ్ఞానయోగులు) కర్మబంధములచే విడువబడుచున్నారు.

(భారతము అనుశాసన. 144 అధ్యాయము 9 శ్లోకం)

శ్లో॥ నశోచన్నప్రహృష్యంశ్చ తుల్యనిందాత్మసంస్తుతిః॥

నిరాశీర్నిర్మమో భూత్వా నిర్వ్యంద్యో నిష్పరిగ్రహః॥

సుఖదుఃఖాది ద్వంద్వములులేక, పరిగ్రహములేక, ఆశా మమకారములులేక నిందాస్తుతులను సమముగజూచుచు, శోకింపక, సంతోషింపక యుండువాడు. (కర్మబంధములచే విడువబడును. (భారత శాంతి. 9 అ. 14)

శ్లో॥ రాగద్వేషా సుఖదుఃఖం ధర్మాధర్మౌ ఫలాఫలేః

యః కరోత్యనపేక్ష్యైవ స జీవన్ముక్త ఉచ్యతే॥

రాగద్వేషములను, సుఖదుఃఖములను, ధర్మాధర్మములను, ఫలాఫలములను అపేక్షింపకయే యెవడైతే (కర్మయోగము) చేయుచున్నాడో అతడు జీవన్ముక్తుడని చెప్పబడుచున్నాడు. (మ హిమవనిషత్తు 2 అ. 49 శ్లో.)

శ్లో॥ స్వభావప్రేరితాస్సర్వే నివిశంతే గుణా యదాః

శుభాశుభాస్తదా తత్య కస్య కిం మానకారణమ్॥

ప్రకృతిచే ప్రేరేపింపబడిన సమస్తగుణములు (అభ్యాసములు) ఎప్పుడు ప్రవేశించుచున్నవో అప్పుడు శుభాశుభములు కలుగుచున్నవి. అందు గర్వింపదగిన కారణము ఎవనికేమున్నది? (భారత శాంతి. 222 అ. 22 శ్లో)

మూ॥ నహి దేహభృతా శక్యం త్యక్తుం కర్మాణ్యశేతః॥

యస్తు కర్మఫలత్యాగీ స త్యాగీత్యభిధీయతే॥

11..

తా॥ కర్మలను నిశ్శేషముగా వదలివేయుటకు శరీరభారమైన వానికి శక్యముకాదుకదా? కర్మవలన కలుగబోవు ఫలమును మాత్రము అభిమానించుకొనక ఎవడైతే వదలివేయుచున్నాడో వాడు త్యాగియని చెప్పబడుచున్నాడు. (27 అ. 5 శ్లోకములోను ఈభావము సూచింపబడినది.)

వివ॥ స్థూలశరీరము ఇరువదియైదు తత్త్వములలో కరచరణాది కర్మేంద్రియములచే కర్మచేయక బిగబట్టుకొని కూర్చుండుటకు కొంతసేపువఱకు సాధ్యముకావచ్చును. శ్రోత్రాది జ్ఞానేంద్రియములచే కర్మచేయకుండుటకు సామాన్యజనులకు నిడించునప్పుడే సాధ్యము. యోగీశ్వరులకు మెలకువలోనైనను కొంతసేపు సాధ్యము కావచ్చును. అంతఃకరణమును ఒకక్షణము బంధింపవలెనన్నను దుస్సాధ్యమేయని భావించుచున్నారు. శ్వాసకోశము

నందును, రక్తకోశమునందును, అంతఃకోశమునందును పవనములచే ప్రేరేపింపబడి పనిచేయుచుండు స్వతంత్ర నాడుల నాపుట కెట్టి యోగీశ్వరుల కైనను సాధ్యమగునో, లేదో చెప్పలేము. కాబట్టి శరీరముండునంత వఱకు కర్మమానుటకు వీలుండదు, ఫలాసక్తిని మానుకొనుటకే వీలుండును.

మూ॥ అనిష్టమిష్టం మిశ్రం చ త్రివిధం కర్మణః ఫలమ్ |

భవత్యత్యాగినాం ప్రేత్య నతు సన్న్యాసినాం క్వచిత్ ॥ 12.

తా॥ కర్మఫలన గలుగు ఫలము మారపులకు అసమ్మతమైరదికొంత, సమ్మతమైనదికొంత, మిశ్రఫలముకొంత యిట్లు మూడువిధములుగ నుండును. త్యాగులు కానివారికి జన్మాంతరమున సైతము ఈకర్మఫలము అంటుకొనియుండును. దానియందాసక్తి లేనివారికెందును అంటదు.

వివ॥ అధ్యాత్మికకర్మయైన అభ్యాస యోగమువలన కలుగు ఫలములు- దేహయాసము, కృశత్వము, ఇవి యసమ్మతమైనవి. అనిమాద్యష్టసిద్ధులు ఇవి సమ్మతమైనవి. లోకులవలన గలుగు గౌరవ పూజా తిరస్కారములు ఇవి యిష్టానిష్టములు కనుక మిశ్రమమని చెప్పబడినది. వైరాగ్యము లేనివారికివి యంటును. విరాగులకేదియునంటదు.

మూ॥ పంచైతాని మహాబాహో! కారణాని నిబోధయే |

సాంఖ్యే కృతాంతే పోక్తాని సిద్ధయే పర్యవర్తనామ్ ॥ 13.

తా॥ ఓయర్జునా! అభ్యాసయోగముయొక్క పర్యవసానమే సాంఖ్య యోగము (జ్ఞానయోగము) అని యిదివఱకు చెలియును. అట్టిజ్ఞానయోగము నందు లాభము గాంచుటకై చేయబడు సమస్తకర్మలకును ఈయైదు కారణములు చెప్పబడినవి ఇదిగో చెప్పుచున్నాడ. తెలిసికొనుము.

మూ॥ ఆధిష్ఠానం తథా కర్తా కరణంచ పృథగ్విధమ్ |

వివిధాశ్చ పృథగ్నేష్ఠా దైవంచైవాత్య పంచమమ్ ॥ 14.

తా॥ పూర్వశ్లోకములో జెప్పబడిన కారణములు- అందులో (1) కార్యస్థానము (అధ్యాత్మికకర్మలకు కార్యస్థానము శరీరము) (2) చేయువాడు (శరీరాభిమానియైన జీవుడు) (3) వివిధములైన పరికరములు, సామగ్రి (మనోబుద్ధిం ద్రియములు) (4) వివిధములైనక్రియలు (దశవిధవాయువులచే

పేరేపింపబడి డెబ్బదిరెండువేల నాడులుచేయు పగవారము) (5) పురాకృత కర్మఫలము. (ఈశ్లోకము భారత శాంతి 348 అధ్యాయములో కొం చె ము వర్ణభేదముతో జదివినట్లు జ్ఞాపకము.)

మూ॥ శరీరవాఙ్మనోభిర్మత్కర్మ ప్సారభతే నరః

న్యాయ్యంవా విపరీతంవా పంచైతే తస్య హేతవః॥ 15.

తా॥ పురుషుడు మనోవాక్కాయములచేత ఏకర్మ ప్సారంభించుచు న్నాడే ఆకర్మ న్యాయ్యముకాని, అన్యాయ్యముకాని ఏదైననుసరే దా ని కి పూర్వోక్తములైన అదిష్ఠానాదులైదును కారణములగుచున్నవి.

మూ॥ తత్రైవం శతి కర్తార మాత్మానం కేవలం తు యః

పశ్యత్కృతబుద్ధిత్వాన్న స పశ్యతి దుర్మతిః॥ 16.

తా॥ ఈప్రకారము ఆకర్మయందు (ఐదుకారణములు) ఉం డ గా సాంఖ్యయోగమునందు అనుభవము లేకపాపుటవలన కేవలము ఆత్మయొక్కడే చేయుచున్నాడని యెవడు చూచుచున్నాడో ఆట్టిచెడుబుద్ధిగలవాడు (స్వస్వరూపమును) చూడబాలడు.

మూ॥ యస్యనాహంకృతో భావో బుద్ధిర్యస్య నలిప్యతే

హత్వాపి స ఇమాం లోకాం నహంతి ననిబధ్యతే॥ 17.

జడాత్మకమైన శరీరమే నేననియు, దేహేంద్రియాదులతో చేయబడు కర్మకు నేనే కర్తననియు భావించు అజ్ఞాన మెవనికిలేదో, ఎవనిబుద్ధి (కర్మ ఫలముచే) అంటుకొనబడదో ఆట్టిజ్ఞానయోగి దృశ్యములైన యీదేహేంద్రియాదులను పొందియు పొందనివాడేయగును. కేవలము బద్ధుడుకాడు. (ఈశ్లోక ము వేదాంతపంచదశి 14 ప్రకరణములోనున్నది.)

శ్లో॥ యస్య నాహంకృతో భావో బుద్ధిర్యస్య నలిప్యతే

కుర్వతోఽకుర్వతోవాపి స జీవన్ముక్త ఉచ్యతే॥

ఎవనికి అహంకారములేదో, ఎవనిబుద్ధి కర్మఫలాసక్తి జెందదో ఆట్టి వాడు కర్మచేసినను, చేయకపోయినను జీవన్ముక్తుడని చెప్పబడును.

(వరాహోపనిషత్తు 4బ. 25శ్లో.)

విష|| "హనహిసాగత్వో" అనుసూత్యమువలన "హిత్వా" అను పదమునకు "హింసించి" అనియు, "పొంది" అనియు రెండర్థములు పాఠ కులిదివఱకు చదివియున్నారు. "లోకృదర్శనే" అనుసూత్యమువలన "లోకాన్" అనగా కనబడుచుండు మనుష్యులనియు, శరీరతత్త్వములనియు తలపబడును. "ఇమాఁలోకాన్ హిత్వా" అనగా ఈప్రజలను చంపియనియు దృశ్యమానములైన యీశరీరతత్త్వములను పొంది అనియు ఆర్థము వచ్చుచున్నది. మనకిచ్చట శరీరతత్త్వములను పొంది అను భావమును తీసికొనుటయే యుక్తముగా కనబడినందున ఇట్లనువదించితిని.

(37 అధ్యాయము 31-32 స్లోకములలో ఈభావమున్నది.)

శ్లో॥ దేహస్థాఽపి నదేహస్థా విద్వాన్ స్వప్నాద్యధోత్తితః॥

అదేహస్థాఽపి దేహస్థః కుమతిస్స్వప్నదృగ్గృహః॥

స్వప్నమునుండి మేలుకొన్నవాడు స్వప్నదృశ్యమును యెటులపొందడో అటులే జ్ఞానియగువాడు దేహమునందుండియు దేహకర్మచే బద్ధుడుకాడు. కనుక దేహమునందు లేనివాడేయగును. స్వప్నమును గాంచువాడు స్వప్నకర్మచే ఎట్లు పీడింపబడుచున్నాడో అట్లే మూర్ఖుడగువాడు దేహమునందు లేకపోయినను దేహకర్మచే బద్ధుడగుచున్నాడు.

(భాగవతము 11 స్కం. 11 అ. 8 స్లోకము)

శ్లో॥ ఆశరీరశరీరేషు సర్వేషు నివసత్కసాః॥

వసన్తువి శరీరేషు న సలిప్యతి కర్మభిః॥

శరీరత్రయమునకు విలక్షణమైన ఆపరమాత్మ సర్వశరీరములయందు నివసించుచున్నాడు. శరీరములయందు వసించుచుండియు అతడు కర్మలచే ముట్టబడడు. (నారాయణీయము 2-3)

మూ॥ జ్ఞానం జ్ఞేయం పరిజ్ఞాతా త్రివిధా కర్మచోదనాః॥

కరణం కర్మ కరేతి త్రివిధః కర్మసంగ్రహః॥

18.

తా॥ తెలియనియు, తెలియదగినదనియు, తెలిసికొనువాడు అనియు కర్మప్రేరణము మూడువిధములు. పరికర సామగ్రి (ఇంద్రియములు) అనియు, చేయదగిన క్రియ (అభ్యాసయోగాదిసాధనము) అనియు, చేయువాడు అనియు కర్మసంగ్రహము మూడువిధములు.

మూ॥ జ్ఞానం కర్మచ కర్తాచ త్తిభైవ గుణభేదతః॥

ప్రాచ్యతే గుణసంఖ్యానే యథావచ్ఛృణు తాన్యపి॥ 19.

తా॥ గుణములబట్టి చర్చింపగా జ్ఞానమనియు, కర్మయనియు, కర్తయనియు గుణభేదములవలన మూడు విధములుగానే చెప్పబడుచున్నది. వానిని సైతము ఉన్నదున్నట్టు (చెప్పబోవుచున్నాడ) వినుము.

మూ॥ సర్వభూతేషు యేనైకం భావమవ్యయపీక్షితే॥

అవిభక్తం విభక్తేషు తజ్ఞానం విద్ధి సాత్త్వికమ్॥ 20.

తా॥ సమస్తభూతములయందుండు పరమాత్మ ఒక్కడేకాని అంతకెక్కువలేదు శరీరభేదములచేత భూతములు విభజింపబడుచుండగా పరమాత్మ విభజింపబడడు భూతములు క్షీణించుచుండగా ఆపరమాత్మ క్షీణింపడు. అను భావమును పురుషుడు విజ్ఞానముచేత చూచుచున్నాడో ఆ జ్ఞానము సాత్త్వికమని తెలిసికొనుము.

మూ॥ పృథక్త్వేనతు యజ్ఞానం నానాభావాః పృథగ్విధాః॥

వేత్తి సర్వేషు భూతేషు తజ్ఞానం విద్ధి రాజసమ్॥ 21.

తా॥ శరీరభేదములచేత సమస్తభూతములు వేరువేరు విధములుగ, వేరువేరు భావములుగలవిగ నుండ ఆభూతములయందు వ్యాపించిన పరమాత్మ సైతము ఇట్లే వేరువేరుగ నుండునని వేటుభావముచేత తెలిసికొను జ్ఞానమేదికలదో ఆజ్ఞానము రబోగుణమునకుసంబంధించినదనితెలిసికొనుము

మూ॥ యత్తు కృత్స్నవదేకస్మిన్ కార్యే స కమహేతుకమ్॥

అతత్త్వార్థపదల్పంచ శత్రామసముదాహృతమ్॥ 22.

తా॥ (క్రియారూపమైన అభ్యాసయోగము, నిష్క్రియారూపమైన జ్ఞానయోగము ఉరెండుచేరి నిత్యశుభ ప్రతిపాదకమైన బ్రహ్మనిష్ఠ పర్యాప్తమగుచున్నది.) ఒకశరీరక సాధనమునందే అంతయు సంపూర్ణమై పామునట్లుగా విజ్ఞానము సకమైయున్నదో; మూలములేక, తత్త్వప్రాప్తి గాంచబాలక అల్పమైయున్నదో అట్టి జ్ఞానము తమోగుణ సంబంధమని చెప్పబడినది.

మూ॥ నియతం సంగరహితమరాగద్వేషతః కృతమ్

అఫలప్రేష్యునా కర్మ యత్తత్సాత్త్వికమువ్యతే॥ 23.

తా॥ రాగద్వైపములు లేకపాపుటవలన ఫలకాంక్షలేనివానిచే జేయబడినట్టియు, నిత్యమైనట్టియు, విషయాభిలాష లేనట్టియు కర్మ (అభ్యాసయోగము) ఏదికలదో అట్టిది సాత్త్వికకర్మయని చెప్పబడుచున్నది.

మూ॥ యత్తు కామేష్స్సౌ కర్మ సాహంకారేణివా పునః

కియతే బహుళాయాసం తద్యాజసముదాహృతమ్॥ 24.

తా॥ మత్రయు శరీరమే నేననియు, దేహింద్రియములచే జేయబడు కర్మకు నేను కర్తననియు భావించి కామాభిలాష జెందిన పురుషునిచేత ఏ కర్మ (అభ్యాసయోగము) చేయబడుచున్నదో అధికప్రయాసముతోగూడిన ఆ కర్మ రాజసకర్మయని చెప్పబడినది.

మూ॥ అనుబంధం క్షయం హింసామనచేక్ష్యచ పౌరుషమ్।

మోహదారభ్యతే కర్మ తత్రామసముదాహృతమ్॥ 25.

తా॥ తానొనర్చు కర్మవలన గలుగబోవు దోషాత్పాదనమును, నాశమును, క్లేశమును, మత్రయు పురుషునియిందుండదగిన స్వభావమును ఉపలక్షింపక మూఢత్వముతో ప్రారంభింపబడిన ఆ కర్మ (అభ్యాసయోగము) తామసమని చెప్పబడినది.

మూ॥ ముక్తసంగోఽనహంవాదీ ధృత్యుత్సాహసమన్యతః

నిర్వ్యసద్వైర్నిర్వికారః కర్తా సాత్త్విక ఉచ్యతే॥ 26.

తా॥ విషయాసక్తిని మానుకొని దేహమే నేననెడువాదమును విడిచిపెట్టి ధైర్యముతోను, ఉత్సాహముతోను గూడుకొని లాభాలాభములయందు నికారమును జెందక ముందు కర్త (అభ్యాసయోగి) సాత్త్వికపురుషుడని చెప్పబడుచు.

మూ॥ రాగీ కర్మవలపిష్యన్లుబ్ధౌ హింసాత్మకోఽశుచిః

హర్షగోకాన్యతః కర్తా రాజసః పరికీర్తితః॥ 27.

తా॥ విషయాదులయందు అనురాగముగలవాడు. చేసినకర్మకు ఫలము కావలయుననికోరువాడు. పరులసొమ్ము తనకు రావలయుననియు, తనకున్నదిపోగూడదనియు దురూహపెట్టుకొనువాడు. ఇతరజీవులను ఏడించు స్వభావముగలవాడు. శుచిత్వము లేనివాడు. ఇష్టప్రాప్తివలన సంతోషమును, అనిష్టప్రాప్తివలన శోకమును పొందువాడు. ఇట్టి లక్షణములుగలవాడు రాజసకర్తయని చెప్పబడినవాడు.

మూ॥ అయుక్తః పాకృతస్తబ్ధశ్శతో నైష్కృతికోఽలసః

విషాదీ దీర్ఘసూతీచ కర్తా తామస ఉచ్యతే॥

28.

తా॥ అత్మానుసంధానము చేయనివాడు. మాయాజాలమునందు భృమించువాడు. సంకోచము, మోటుతనముగలవాడు. కుత్సితోపాయములచే పరులను వంచించువాడు. తాజేయవలసిన కర్మ ఉచితరీతి జేయనివాడు. మతి ప్రకాశము లేనివాడు. మనోవేదనకు లొంగి పావువాడు. సమయోచితమైన ప్రజ్ఞ లేకపావుటచే కార్యభంగము జేసికొనువాడు ఇట్టివాడు తామస కర్తయని చెప్పబడును.

ఓం. తత్. సత్.

శత పత్రము

115

మూ॥ బుద్ధేర్భేదం ధృతేన్జైవ గుణతస్త్రివిధం శృణు।

[ప్రాచ్యమానమశేషేణ పృథక్త్వేన ధనంజయ॥

29.

తా॥ ఓ యద్భునా! బుద్ధియొక్కయు, ధారణముయొక్కయు భేదము సైతము సత్త్వరజస్తమో గుణములబట్టి మూడువిధములుగానే (చెప్పబడినది.) ప్రత్యేకముగా, సంపూర్ణముగా చెప్పడుచున్న (మూడువిధముల) భేదమును వినుము.

మూ॥ ప్రవృత్తించ నివృత్తించ కార్యకార్యే భయాభయే।

బంధం మోక్షంచ యా వేత్తి బుద్ధిస్సా పార్థ! సాత్త్వికీ॥

30.

తా॥ ఓ యద్భునా! పృవృత్తి నివృత్తి మార్గములను, కార్యకార్యములను, భయాభయములను, బంధమోక్షములను ఏబుద్ధి తెలిసికొనుచున్నదో అట్టిది సత్త్వగుణమునకు సంబంధించిన బుద్ధి.

మూ॥ యయా ధర్మమధర్మంచ కార్యం చాకార్యమేవ చ।

అయథావత్ప్రజానాతి బుద్ధిస్సా పార్థ! రాజసీ॥

31.

తా॥ ఓ యద్భునా! (పురుషుడు) ఏబుద్ధిచేత ధర్మమును, అధర్మమును, చేయదగిన కార్యమును, చేయరాని కార్యమును, యథార్థముగా తెలిసికొనలేదో అట్టిది రజగుణమునకు సంబంధించిన బుద్ధి.

మూ॥ అధర్మం ధర్మమితి యా మన్యతే తమసావృతా

సర్వాధాకా విపరీతాంశ్చ బుద్ధిస్సా పార్థ! తామసీ॥

32.

తా॥ ఓ యద్భునా! ఏబుద్ధియైతే అజ్ఞానముచే నిరోధింపబడి ధర్మమును అధర్మమని తలచుచున్నదో సమస్త విషయములను విపరీతముగా ఏబుద్ధి భావించుచున్నదో అట్టిది తమోగుణమునకు సంబంధించినబుద్ధి.

మూ॥ ధృత్యా యయా ధారయతే మనః ప్రావేంద్రియక్రియాః
యోగేనావ్యభిచారిణ్యా ధృతిస్సా పార్థ సాత్త్వికీ॥ 33.

తా॥ యద్భునా! యోగముచే (అత్మానుసంధానముచే) మానసము యొక్కయు, దశవిధ వాయువులయొక్కయు, దశేంద్రియముల యొక్కయు, కర్మలను పురుషుడు అస్మత్పద లక్ష్యార్థమైన పరమాత్మకంటె వేఱుగ జరింపని యేధారణముతో ధరింపజేయుచున్నాడో అట్టిది సత్త్వగుణమునకు సంబంధించిన ధారణము.

వివ॥ ఇంద్రియములచే బాహ్యకర్మలు చేయబడుచున్నవి. ప్రాణవాయువులచే స్వతంత్రునాడుల ద్వారా అంతరకర్మలు చేయబడుచున్నవి. మనస్సుచే బాహ్యంతర కర్మలన్నియు జేయబడుచున్నవి. వీని నన్నిటిని పరమాత్మయందు అనన్యభావముతో నిలుపుట సాత్త్వికధారణమని చెప్పబడును.

మూ॥ యయాతు ధర్మకార్యాః ధృత్యా ధారయతేఽర్జున!
ప్రసంగేన ఫలాకాంక్షీ ధృతిస్సా పార్థ రాజసీ॥ 34.

తా॥ ఓ పార్థ! అర్జునా! కర్మలకు పశ్చిమఫలము కావలయునని కోరుకొను పురుషుడు ఏధారణముచే (పునర్భవకారణములైన) ధర్మార్థకామములను అసక్తితో ధరింపజేయుచున్నాడో అట్టిది రజోగుణమునకు సంబంధించిన ధారణము.

మూ॥ యయా స్వప్నం భయం శోకం విషాదం మదమేవచ!
నవిముంచతి దుర్మేధా ధృతిస్సా పార్థ! తామసీ॥ 35.

తా॥ ఓ అర్జునా! చెడుబుద్ధిగల మనుష్యుడు ఏధారణముచే స్వప్నమును, భయమును, శోకమును, విషాదమును, మదమును విడువకున్నాడో అట్టిది తమోగుణమునకు సంబంధించిన ధారణము.

మూ॥ సుఖంత్యదానీం తివిధం శృణు మే భరత్పథ!
అభ్యాసాద్యమతే యత్య దుఃఖాంతంచ నిగచ్ఛతి॥ 36.

తా॥ ఓయద్భునా! (పురుషుడు) దేనియందు అభ్యాసమువలన క్రిడించుచున్నాడో, దుఃఖముయొక్క పర్యవసానమును సైతము దేనియందు ప్రాపించు

చున్నాడో అట్టి సుఖము మూడువిధములుగ నున్నది. ఇప్పుడు (దానిని చెప్పబోవుచున్నాను) నా మాట వినుము.

మూ॥ యత్తదగ్రే విషమివ పరిణామేఽమృతేపమమ్ |

తత్సుఖం సాత్త్వికం ప్రాక్తమాత్మబుద్ధిప్రసాదజమ్ || 37.

తా॥ ఏదైతే ఆరంభమున విషమువలె అసహ్యముగనుండి పరిణామ దశయందు అమృతమువలె ప్రియముగ నుండునో, తనబుద్ధి ప్రసన్నమగుటచే కలుగుచున్నదో అట్టిది సాత్త్వికసుఖమని చెప్పబడినది.

వివ॥ “సుష్టు ఖనతి అశుభమితి సుఖం, ఖను అవదారణే” అను సూత్యమువలన సుఖమనగా అశుభమును త్యక్తివేయు సత్కర్మఫలమని యర్థము. “ఆస్తీతినత్ అనభువి” అను సూత్యమువలన ఎన్నడును నశింపక స్థిరముగనుండు భగవత్తత్త్వము “సత్” అనబడును. అట్టితత్త్వమునకు సంబంధించిన సుఖము సాత్త్వికసుఖ మనబడును. బ్రహ్మనిష్ఠయందు తొలుత కర్మ యోగ మారంభింపగా బహుళాయాస సంగతమై విషమువలె గనబడుచుండును. కర్మయోగ పరిణామమనగా బుద్ధియొక్క నిర్మలస్థితి. దీనిని బుద్ధియోగమనియు జెప్పుదురు. దీనియందుగలుగు సుఖము అమృతమువలె ప్రియమైయుండును. ఇట్టిదే సాత్త్విక సుఖమని చెప్పబడును.

మూ॥ విషయేంద్రియ సంయోగాద్యత్తదగ్రేఽమృతేపమమ్

పరిణామే విషమివ తత్సుఖం రాజసం స్మృతమ్ || 38.

తా॥ శబ్దాది విషయములు శృంగారదులైన యింద్రియములతో జేరుట వలన విసుఖము కలుగుచున్నదో అది తొలుత అమృతమువలె ప్రియముగ నుండును. కొంతదూరము అనుభవించినపిమ్మట దేహేంద్రియములు మార్పు జెందుచుండగా అసుఖమే విషమువలె వెగటుగ గనబడును. అట్టిసుఖము రజోగుణమునకు సంబంధించినదని తలపబడినది.

మూ॥ యదగ్రేచానుబంధేచ సుఖం మోహనమాత్మనః

నిద్రాలస్యప్రమాదోత్థం తత్రామసముదాహృతమ్ || 39.

తా॥ విసుఖమైతే ఆద్యంతము తన్ను మోహింపజేయుచున్నదో; నిద్ర, సోమరితనము, విమఱుపాటు అనువానిచే ఉద్భవించుచున్నదో అట్టిది తమోగుణమునకు సంబంధించిన సుఖమని చెప్పబడినది.

మూ॥ న తదస్తి పృథివ్యాంవా దివి దేవేషు వా పునః

సత్త్వం ప్రకృతిజైర్ముక్తం యదేభిః స్యాత్ప్రభిర్గుణైః॥ 40.

తా॥ పరాప్రకృతివలన బుట్టిన యీ త్రిగుణములచే విడువబడినజీవి యేదియుండునో అట్టిది భూమియందుగాని, మఱియు దివమున దేవతల యందుగాని లేదు. (స్వర్గమర్త్యాది లోకములలో జన్మించిన జీవులన్నియు త్రిగుణములతో గూడియున్నవని భావము)

మూ॥ బ్రాహ్మణక్షత్రియవిశాం శూద్రాణాంచ పరంతప

కర్మాణి ప్రవిభక్తాని స్వభావప్రభవైర్గుణైః॥ 41.

తా॥ ఓయర్హువా! బ్రాహ్మణులయొక్కయు, క్షత్రియుల యొక్కయు, వైశ్యులయొక్కయు, శూద్రులయొక్కయు కర్మలు ప్రకృతివలన గలిగిన అభ్యాసములచే లెస్సగ విభజింపబడినవి

వి వ॥ నిర్గుణము, నిరాకారమునైన పరతత్త్వముతో త్రిగుణాత్మికయైన పరాప్రకృతి చేతుటవలన రాగాది గుణసంకలితమై భూతసృష్టికి కారణమగు చున్నది అప్పుడు “బృహవృద్ధై” అనుసూత్రమువలన దానికి బ్రహ్మమని పేరు కలుగుచున్నది. దీనిని బృహత్తత్త్వమనియు జెప్పవచ్చును. ఈబృహత్తత్త్వ ము నాశ్రమించి జ్ఞానాభివృద్ధి గాంచినవారు, దీనితోనే సంబంధము కలిగి యుండువారు బ్రాహ్మణులు. కామక్రోధాదులైన శత్రుగుణములవలన అంతః కరణమునకు క్షతము కలుగ గుండునట్లు, స్వాత్మనిరీక్షణ సామాజ్యమునకు ప్రమాదము రాకుండునట్లు కాపాడగల కర్మవిధులు క్షత్రియులు. శిష్యుల హృదయ తాపములను హరించుటకు, వారికి జ్ఞానసామగ్రి నొసగుటకు శిష్యుల హృదయ రంగమనెడు అపణమున (అంగడిలో) ప్రవేశించువారు, కర్మ బంధముల ద్రెంపుకొనివచ్చు శిష్యులకు దమయందు ప్రవేశము నొసగువారు వైశ్యులు. అప్రగల్భులైన శిష్యుల హృదయ సదనములయందలి మాలిన్య మును తుడిచివేసి శుద్ధిసేయుటకు పరిచారకులై అందు వలనగలుగు పెక్కు క్షేణముల సహించువారు శూద్రులు.

“ బ్రాహ్మణాః క్షత్రియా వైశ్యాస్త్రయో వర్ణ ద్విజాతయః ”

బ్రాహ్మణులు, క్షత్రియులు, వైశ్యులు ఈమూడు వర్ణములవారు ద్విజులు.

(పరాశరగీత 7 అ. 25 .)

శ్లో॥ వక్త్రాద్భుజాభ్యా మూరుభ్యాం పద్భ్యాంచైవాథ జజ్జరే।
 స్పృజతః ప్రజాపతేర్లోకా నితిధర్మవిదో విదుః
 ముఖజా బ్రాహ్మణాస్తాత బాహుజాః క్షత్రియాః స్మృతాః
 ఊరుజా ధనినో రాజకా పాదజాః పరిచారకాః॥

లోకులను స్పృశించుచుండు బ్రహ్మయొక్క ముఖమునుండియు, భుజములనుండియు, ఊరువులనుండియు, పదములనుండియు (ప్రజలు) జన్మించిరని ధర్మజ్ఞు లెఱుఁగుదురు.

నాయనా! ముఖమునుండి పుట్టినవారు బ్రాహ్మణులు. బాహువులనుండి పుట్టినవారు క్షత్రియులు. ఊరువులనుండి పుట్టినవారు వైశ్యులు. ఓరాజా! పాదములనుండి పుట్టినవారు శూద్రులు అని తలపఱచుకొని.

(పరాశరగీత 7 అ. 5-6)

భౌతిక శరీరముల యుత్పత్తి మనము చూచినంత దూరములో ప్రైక్లెశముల రీతిగ ఎచ్చటను కుబడలేదు. మఱియు "ఇంద్రో వై బ్రహ్మః పుత్రః క్షత్రయ కర్మణాభవత్" బ్రహ్మపుత్రుడైన యింద్రుడు కర్మచే క్షత్రియుడాయెను. (శాంతి. 22 అధ్య. 11 శ్లో.)

ఇకను వివస్వత్ప్రముఖులైన బ్రహ్మపుత్రులు కొందఱు క్షత్రియులైరి. చంద్రుడును అట్టివాడే. హిరణ్యకశిపుడు, రావణుడు, మఱి కొందఱు దైత్యదానవులు, కాలకేయులు మున్నగువారందఱు బ్రహ్మపుత్రులే. క్షత్రియకు లోధ్యపులైన విశ్వామిత్రాదులు, ఋషభపుత్రులు, దైత్యక కొందఱు సెమ్మజాతులకు బుట్టినవారు, మృగములకు బుట్టినవారు, కలశములయందు బుట్టినవారు, గడ్డి, గాదములయందు, ఇతర జడపదార్థములయందు బుట్టినవారు పెక్కుమంది బ్రాహ్మణులైన పారావికస్వాములు చెప్పుదురు.

శ్లో॥ వర్ణశ్రమాచారయతా విమూఢాః కర్మానుసారేణ ఫలంలభంతే।
 వర్ణాధిధర్మం హి పరిత్యజంతః స్థాననందత్యప్రాః పురుషా భవంతి॥

వర్ణశ్రమాచారములతో గూడియుండు మూఢులు వారివారి కర్మానుసారముగా ఫలముపొందుచున్నారు వర్ణాధి ధర్మమును వదలిన పురుషులు కదా స్వరూపానందముచే సంతృప్తులగుచున్నారు.

(మైత్రేయ్యుపనిషత్తు 1 అ. 13 శ్లో)

శ్లో॥ యస్య వర్ణాశ్రమాచారో గళితః స్వాత్మదర్శనాత్।

స వర్ణనాశ్రమాన్ సర్వానతిత్య స్వాత్మని స్థితః॥

స్వస్వరూప దర్శనమువలన ఎవని వర్ణాశ్రమాచారము వదలివేయ బడినదో అతడు సర్వవర్ణములను, ఆశ్రమములను అతిక్రమించి పరమాత్మ యందే యున్నవాడగును.

(నారదపరివ్రాజకోపనిషత్తు 6 ఉపదేశము 12 శ్లోకము)

శ్లో॥ న విశేషోఽస్తి వర్ణానాం సర్వం బ్రాహ్మమిదం జగత్।

బ్రాహ్మణ పూర్వసృష్టంహి కర్మభిర్వర్జితాం గతమ్॥

సమస్తమైన యీ జగత్తు పూర్వము బ్రాహ్మచేసృజింపబడినది. బ్రాహ్మ భావము కలిగినది. కర్మలచే వర్ణభావము పొందినది. (అందువలన) వర్ణ ములలో విశేషములేదుకదా? (భారత శాంతి. 188 అ. 10 శ్లో.)

ఇందువలన సృష్టియంతయు బ్రాహ్మమయమే యనియు, గుణకర్మాదుల వలన వర్ణభేదములు కలిగినవనియు నమ్మవలసియుండగా పైపరాశర గీతాశ్లోకముల రీతిగా పృజాపతియను వాడెకడుండెననియు, అతని శరీరము నందు వేఱువేఱు భాగములనుండి వేఱువేఱు వర్ణములవారు పుట్టిరనియు, సర్వభూతేశ్వత్వికీ కారణమైన యోనిద్వారము ఆకాలములో ఉపయోగపడి యుండలేదు కాబోలు ననియు జెప్పిన యెడల ఈకాలములో లౌకికవాదుల దృష్టికి విరోధముగ గనబడవచ్చును. భూతేశ్వత్వికీ కారణమైన బృహత్త్వము భౌతిక వ్యక్తికాదు కావున పైశ్లోకములయందలి వర్ణనమంతయు భౌతికముకాదని నమ్మవలయును.

మూ॥ శమో దమస్తపశ్చౌచం క్షాంతి రార్థవమేవ చ। -

జ్ఞానం విజ్ఞానమాస్తిక్యం బ్రాహ్మకర్మ స్వభావజమ్॥ 42.

తా॥ అంతరింగియ నిగ్రహము, బాహ్యేంగియ నిగ్రహము, తపస్సు, శౌచము, ఓర్పు, ఋజుత్వము, శాస్త్రజ్ఞానము, విశేషజ్ఞానము, భగవద్విశ్వాసము, ఇదంతయు బ్రాహ్మత్వమునకు సంబంధించిన స్వాభావికకర్మ.

శ్లో॥ ధర్మశ్చ సత్యంచ తపో దమశ్చ హ్యమాత్సర్యం హ్రీస్థితినసూయా।

ధ్యానం శ్రుతంచైవ ధృతిః క్షమాచ మహావ్రతా ద్వాదశ బ్రాహ్మణ్యమ్॥

ధర్మము, సత్యము, తపస్సు, దమము, మత్సరము లేకుండుట, బిడియము, తితిషి, అసూయలేకుండుట, తత్త్వచింతనము, వైదికజ్ఞానము, ధైర్యము, ఓర్పు ఈ పండ్రెండు బ్రాహ్మణుని వ్యతములు.

(సనత్సుజాతీయము 4 అ. 5 శ్లోకము)

“ప్రతిగ్రహో యాజనంచ తదైవాధ్యాపనం నృపః విశేషధర్మా విప్రాణామ్”

ఓ రాజా! దానముగ్రహించుట, దేవపూజాదులు చేయించుట, అదే విధముగా చదివించుట ఇవి విప్రులకు విశేషధర్మములు.

(పరాశరగీత 7 అ. 20 శ్లోకము)

శ్లో॥ వాచోవేగం మనసః క్రోధవేగం విధిత్వావేగముదరోపస్థవేగమ్ |

వితాన్ వేగాన్ యో విషహేదుద్ధిరాన్ తం మన్యేఽహం బ్రాహ్మణం వై మునించ

పలుకులయందలి తొట్టుపాటును, మనోవేగమును, క్రోధవేగమును, కార్యములయందు మితమీతనయుక్త్యంబు, కడుపునందు, గుహ్యోద్రియము నందును బుట్టు ఆత్యమును ఇట్టి యతిశయమైన వేగములనెల్ల నివదు సహించుకొనుచున్నాడో వానిని బ్రాహ్మణుడనియు, మునిశ్వరుడనియు దలతును (హంసగీత 14 శ్లోకము)

శ్లో॥ యేన సర్వమిదం ప్రాతం సూత్రే మనిగణా ఇవ

తత్సూత్రం ధారయేద్వేగీ యోగవిద్బ్రాహ్మణో యతిః॥

సూత్రమునందు రత్నములు కూర్చబడినట్లు ఈ సర్వవ్యపంచము దేనిచే కూర్చబడియున్నదో ఆపరమాత్మ సూత్రమును యోగీశ్వరుడు ధరింపవలయును. (ఇట్లుధరించినవాడే) యోగము నెఱిగినవాడు, బ్రాహ్మణుడు, యతి (పరబ్రహ్మోపనిషత్తు 4.)

“సాటిలేనట్టియు, బాతిగుణక్రియలు లేనట్టియు, షడూర్మి షడ్భావ వికారాది సమస్తవైషమములు లేనట్టియు, సత్యజ్ఞానానందములు స్వరూపముగ గలిగినట్టియు, వికల్పములు లేనట్టియు, సమస్తకల్పములకు ఆధారమైనట్టియు సర్వభూతములయందు అంతర్యామి భావమున పర్థించునట్టియు, జాహ్యంతరములయందంతట ఆకాశమువలె కూర్చబడి యుండునట్టియు ఎడతెగని యానందము స్వభావముగ గలిగినట్టియు, అట్టిదిట్టదని చెప్పరానట్టియు అనుభవముచేతనే తెలియదగినట్టియు, ప్రత్యక్షముగా బ్రకాశించు

నట్టియు, పరమాత్మ తత్త్వమును తనంతటతాను హస్తమునందలి ఉసిరిక కాయవలె సాక్షాత్తుగా పృత్యక్షము గావింపుకొని కృతార్థుడనైతి నన్న భావముతో ఎవడైతే శమదమాది సంపద్గుణభాసితుడై, కామరాగాది దోషములు లేక, భావమాత్సర్య తృప్తిశామోహాది గుణములు లేక, దంభాహంకారాదులను చిత్తమునకు అంటినీక వర్తించుచున్నాడో అట్టివాడే బ్రాహ్మణుడు.”
(వజ్రసూచికోపనిషత్తు.)

శ్లో॥ బ్రాహ్మణ్యం కులగోత్రేచ నామసౌందర్య జాతయః॥
స్థూలదేహగతా ఏతే స్థూలాద్భిన్నస్య మే నహి॥

బ్రాహ్మణుడనన్నభావము, కులగోత్రములు, నామము, సౌందర్యము జాతి ఇవియన్నియు స్థూలశరీరమును పొందియుండునవి. స్థూలశరీరమున కంటె వేతైయుండు నాకులేవుకదా? (అత్మప్రబోధోపనిషత్తు 22 శ్లోకము)

ఇట్లు చెప్పుటచే బ్రాహ్మణత్వమనునది గుణకర్మాదులవలన కలిగినదే కాని జాతివల్లను యజ్ఞోపవీతాది లాంఛనములవల్లను, కలిగినదికాదని తెలియుచున్నది.

మూ॥ శౌర్యం తేజో ధృతిర్దాక్షిణ్యం యుద్ధేచాప్యపలాజనమ్॥

దానమీశ్వరభావశ్చ ఖాత్రం కర్మ స్వభావయమ్॥ 43.

తా॥ (అంతఃశత్రువులైన కామకోపాదుల జయించు వఱకు బాహ్య శత్రువుల నెందఱ జయించినను శౌర్యము పర్యాప్తముకాదు. కాబట్టి కామ కోపాదుల జయించినవాడే నిజమైన సూరుడు. సూరుని స్వభావమే శౌర్యము) శౌర్యము, తేజస్సు, ధారణము, నైపుణ్యము, శత్రుప్రహరణ కార్యమున వెనుదియకుండుట. దానము, నియంతృత్వము ఇట్టిదంతయు స్వాభావికమైన క్షత్రియకర్మ.

మూ॥ కృషి గౌరక్ష్య వాణిజ్యం వైశ్యకర్మ స్వభావజమ్॥

పరిచర్యాత్మకం కర్మ శూద్రస్యాపి స్వభావజమ్॥ 44.

తా॥ వ్యవసాయము, గౌరక్షణము, వ్యాపారము ఇట్టిది స్వాభావికమైన వైశ్యకర్మ. పరిచర్యా స్వరూపమైనది స్వాభావికమైన శూద్రకర్మ. (అధ్యాత్మిక గ్రంథములో కర్మయనగా అధ్యాత్మిక కర్మయని తెలియవలయును.

మూ॥ స్వే స్వే కర్మణ్యభిరతస్సంసిద్ధిం లభతే నరః॥

స్వకర్మనిరతస్సిద్ధిం యథా విందతి తచ్ఛృణు॥

45.

తా॥ “హి అంతకర్మణి” అను సూత్యముచేత ఆశుభ దాయకమైన జన్మబంధమును నశింపజేయు ఆభ్యాసయోగరూపమైన ఆధ్యాత్మిక కర్మ స్వకర్మ యనబడును. ఏశిష్యునకు విపద్ధతి కర్మ గురువులచే బోధింపబడి యుండునో ఆశిష్యుడు ఆపద్ధతి కర్మయందు మిక్కిలిగ కీడించుచుండిన యెడల మానసేంద్రియములు, పవనములు అన్నియు వశపడుచున్నవి. “స్మనయే” అను సూత్యమువలన సర్వము వశపఱచుకొన్నవాడు నరుడన బడును. అట్టివానికి బుద్ధి స్థిరపడుచున్నది. అందువలన నిత్యశుభమనెడు మంచితాభము పొందుచున్నాడు. తన కర్మయందు తాను కీడించునరుడు లాభమునెట్లు పొందుచున్నాడో దానిని చెప్పెద వినుము.

మూ॥ యతః ప్యవృత్తిర్భూతానాం యేన సర్వమిదం తతమ్॥

స్వకర్మణా తమభ్యర్చ్య సిద్ధిం విందతి మానవః॥

తా॥ భూతముల యుత్పత్తిస్థితి లయములకు హేతువైన మాయాపరణము దేనివలన గలిగినదో, చరాచరరూపమైన సమస్తప్రపంచము దేనిచే వ్యాపింపబడియున్నదో అట్టి సర్వాంతర్యామియైన భగవత్తత్త్వమును మానవుడు తనకు నియతమైయున్న ఆభ్యాసయోగ పద్ధతిచే అర్పించి శుభప్రాప్తిని పొందుచున్నాడు.

“కరణత్యయసంభూతం బాహ్యం కర్మ పరిత్యజ॥

అంతరం కర్మ కురుతే యత్యారంభస్య ఉచ్యతే”॥

ఎచ్చటనైతే (పు. ౨ ముడు) మనోవాక్కాయములవలన కలుగు బాహ్య కర్మను వదలివేసి (స్వాత్మనిరీక్షణరూపమైన) అంతరంగిక కర్మ చేయుచున్నాడో అది యారంభమని చెప్పబడును (వరాహిహరినిపత్తు ౨౨. 72-73)

శ్లో॥ స్వాత్మనిశార్చనం కర్మ స్వకర్మేతి సమీరితమ్॥

తదన్యదఖిలం కర్మ జరామరణదూషితమ్॥

తనలోపలనే పరమేశ్వర తత్త్వమును పూజించుచుండుట స్వకర్మ యని చెప్పబడినది. దానికంటె వేరైన కర్మయంతయు జరామరణములకు హేతువుగుటవలన దూషింపబడినది. (విశ్వగీత 104)

మూ॥ శ్రేయాః స్వధర్మో విగుణః పరధర్మాత్స్వనుష్ఠితాత్.

స్వభావనియతం కర్మ కుర్వన్నాస్త్వతి కిల్బిషమ్॥ 47.

తా॥ (ఇందు సగముశ్లోకము 27 అ. 35 శ్లోకములో చదువబడినది.)
 కేవలపరిశుద్ధాత్మయైన తనకుజెందని పృవృత్తి ధర్మమును లెస్సగ అనుష్ఠించుటకంటె గుణరహితమైన తన (స్వానుభవరూపమైన) ధర్మము మేలు. (స్వంభావం స్వభావమ్ = తానే తానైయుండుట స్వభావము) అ స్మ త్వ ద లక్ష్మ్యార్థమైన తనభావముతో నియమింపబడిన (స్వాత్మనిరీక్షణరూప) కర్మను చేయుచుండువాడు పాపము పొందడు.

శ్లో॥ స్వాత్మధర్మం పరిత్యజ్య యోన్యధర్మం సమాచరేత్.

మృష్టశాల్మ్యదనం హత్వా తుషంతు భక్షయేన్నరః॥

అంతరాత్మయందు ఆత్మచే ధరింపబడిన భవసంహారకమైన ధర్మమును విడిచిపెట్టి దానికంటె ఇతరమైన పృవృత్తి ధర్మము నెవ్వడు లెస్సగ ఆచరించుచున్నాడో అట్టినరుడు పరిశుద్ధమైన పరియన్నమును విడిచిపెట్టి ధాన్యముమీడిపాట్టును భక్షించువాడగును. (విశ్వగీత 57)

శ్లో॥ స్వాత్మనిరీక్షణో నామ స్వధర్మ ఇతి కథ్యతే.

అన్యో ధర్మాః పృణశ్యంతి స్వధర్మో న విసశ్యతి॥

స్వాత్మనిరీక్షణమని పేరుగాంచినదే స్వధర్మమని చెప్పబడుచున్నది. తక్కిన ధర్మములు నశించుచున్నవి. స్వధర్మము నశింపదు.

(విశ్వగీత 103)

శ్లో॥ పత్సరాద్భ్రష్టా విద్వాః స్యాత్తస్మాన్నిత్యం సమభ్యసేత్.

యోగాభ్యాసరతో నిత్యం స్వధర్మసరతశ్చ యః॥

తా॥ (స్వాత్మనిరీక్షణ రూపమైన) స్వధర్మమును బూని యెవడైతే యోగాభ్యాసము అసక్తితో జేయుచున్నాడో అతడు సంచత్సరమునకు బ్రహ్మ విడుడగును. అందువలన నిరంతరము అభ్యాసముచేయవలసినదే

(జాబాలదర్శనోపనిషత్తు 6 అం. 11 శ్లోకము)

కట్టిగొంధ పృమాణములవలన స్వకర్మయనగా ఆధ్యాత్మిక కర్మ యని యు, స్వధర్మమనగా ఆధ్యాత్మిక ధర్మమనియు ఋజువుగుచున్నది.

మూ॥ సహజం కిర్మ కౌంతేయ! నదోషమపి న త్యజేత్॥

సర్వారంభాహి దోషేణ ధూమేనాగ్నిరివావృతా॥

48.

తా॥ ఓ యధ్ధనా! అగ్ని పాగచే అవరింపబడి యుండినట్లు మన ముప కృమింపబోవు కార్యములన్నియు దోషముచే చుట్టుకొనబడి యున్నవికదా? జన్మముతో గూడి వచ్చిన కర్మ దోషయుక్తమైనను దానిని వదలివేయరాదు.

వివ॥ శిలాకాష్ఠాదులయందగ్ని అవ్యక్తముగ నుండినప్పుడు దానియందు పాగయున్నదో లేదో మనము చూడలేదు. అగ్ని వ్యక్తమైనప్పుడు పాగయు వ్యక్తమగుచున్నది. తొలుత లేనిదేడియు క్రొత్తగ పుట్టిరాదు. కనుక ఆయగ్నికి పాగ సహజమని చెప్పుచున్నాము. అట్లే నిర్గుణము, నిరాకారమునైన ఆత్మ అవ్యక్తముగ నుండినప్పుడెట్టి వైకృత్యము కనబడదు. రాగాది గుణసంకర్యముచే జీవభావమునుపొంది వ్యక్తమగునప్పుడు వైకృత్యము కనబడుచున్నది. జన్మించిన వెంటనే శిశువు మాతృస్తన్యమునకై నెరు మెదల్చుచున్నాడు.

ఇట్లు దేహసంరక్షణాది క్రియలన్నియు తనకు జన్మముతోనే కలుగుచున్నవి. తొలుతదేహము కలుగటలోనే వైకృత్యముండ దేహేంద్రియములచే అరంభింపబడు కర్మలయందు వైకృత్యమున్నదని వేఱుగ జెప్పవలయునా? ఐనను జన్మముతోవచ్చిన కర్మయందు వైకృత్య మున్నదని మా న రా దు. మానవలెననుకొన్నను మానజాలము.

ఆత్మరక్షాసూత్యములోజేరిన జ్ఞాననిష్ఠయందు శరీరకార్యాపి వైకృత్యము కొంతయున్నను దానిని మానరాదు.

మూ॥ అసక్తబుద్ధిస్సర్వత్య జితాత్మా విగతస్పృహః

నైష్కర్మ్యసిద్ధిం పరమాం సన్న్యాసేనాధిగచ్ఛతి॥

49.

తా॥ సమస్తకర్మలయందు తగులాటము జెందని బుద్ధిగలవాడు, చిత్తే పశమముగలవాడు, భౌతిక విషయములయందును, స్వర్గాది భోగములయందును అశమానినవాడు, కర్మ రాహిత్యమువలన గలిగెను ఉత్తమమైన లాభమును (మోక్షమును) సన్న్యాసముచే లేస్సగ పొందుచున్నాడు.

వివ॥ కర్మచేయుచుండియు దానియందు బుద్ధి తగులుకొనక పోయినప్పుడు కర్మచే బద్ధుడుకాదు. అందువల్లనే నైష్కర్మ్యసిద్ధి కలుగుచున్నది.

శ్లో॥ వేదాంతవిజ్ఞాన మనిశ్చితార్థా స్సన్న్యాసయోగా ద్యతయ శ్శుద్ధసత్త్వాః॥
తే బ్రహ్మలోకేషు పరాంతకాలే పరామృతాః పరిముచ్యంతి సర్వే॥

చేదాంతకాస్త్ర విచారణచే గలిగిన విజ్ఞానమువలన లెస్సగ నిశ్చయింపబడిన ప్రయోజనమును పొందినట్టియు, శుద్ధమైన సత్త్వగుణము గలిగినట్టియు, ఉత్తమమైన అమృతమును పొందియుండునట్టియు ఆయతీశ్వరులెల్లరు శ్రేష్ఠమైన అంతకాలమున బ్రహ్మత్వముతో గూడిన దృక్పథములయందు సన్న్యాసయోగమువలన ముక్తులగుచున్నారు. (ఈశ్వరముకైవల్యోపనిషత్తులోను, ముండకోపనిషత్తు 3 ముం. 2 ఖండములోను, కొంచెము వర్ణభేదముతో జదివినట్లు జ్ఞాపకము)

శ్లో॥ అంతస్సంసక్తినిర్మక్తో జీవో మధురవృత్తిమాకా॥

బహిఃకుర్వక్ నకుర్వక్ వా కర్తా బోక్తా నహి క్వచిత్ ॥

అంతర్యమున ఆసక్తిలేక హితమైన ప్రవర్తనముగల పురుషుడు బాహ్యేంద్రియములచే కర్మ చేయుచుండువాడుకాని, చేయకుండువాడుకాని ఎందెనియు కర్తకాదు. బోక్తకాదు (అన్నపూర్ణోపనిషత్తు 1 అ 57)

మూ॥ సిద్ధిం పాప్రా యథా బ్రహ్మ తథాప్రాప్తి నిబోధమే॥

సమాసేనైవ కౌంతేయ! నిష్ఠా జ్ఞానస్య యా పరా॥ 50.

తా॥ ఓయిష్టువా! ఆభ్యాసయోగమువలన గలుగులాభము అనగా వాసనాక్షయము, చిత్తైవశమము ఈలాభమెట్లు కలుగుచున్నదో ఆత్మసాక్షాత్కారముకూడ అట్లే కలుగుచున్నది. (దానికొఱకు వేతొకప్రయత్నము చేయవలసిన నిమిత్తములేదు. ఈగుభిప్రాయము ముక్తికోపనిషత్తు రెండవ ఆధ్యాయములో లెస్సగ నిరూపింపబడినది) ఇందుకై చేయదగిన ఉత్తమమైన ఆజ్ఞాసన్నిధి యేదో దానిని సంక్షేపముగ జెప్పుచున్నాడ. బాగుగ చెల్లింకొనుము.

మూ॥ బుద్ధ్యా విశుద్ధయా యుక్తో ధృత్వాత్మానం నిరూమ్య చ

శబ్దాదీన్ విషయాంస్త్యక్త్వా రాగద్వేషా వ్యుదర్య చ॥ 51.

వివిక్తసేవీ లఘూశీ యతవాక్కాయమానసః॥

ధ్యానయోగపరోనిత్యం వైరాగ్యం సముపాశ్రితః॥ 52.

అహంకారం బలం దర్పం కామం కోభం పరిగ్రహమ్॥

విముచ్య నిర్మమశ్శాంతో బ్రహ్మభూయాయ కల్పతే॥ 53.

తా॥ సుఖదుఃఖములకు కారణమైన శబ్దాదివిషయ సముదాయమును నిషేధించి (అభిలాషజెందక) అట్టి సుఖములయందుగలుగు ఇచ్ఛాద్వేషములను సైతము వదలివేసి ధారణాయోగాభ్యాసముచేత తన్ను తానే నియమించుకొని పరిశుద్ధమైన బుద్ధియోగముతో కూడియుండువాడు; అనుపయోగకరమైన పృజాసముదాయమునుండి వేఱుసేయబడిన పవిత్రస్థలమును దనకు నివాసస్థానముగ ఉపయోగించుకొని మితముగ భుజించుచు (అభ్యాసయోగముచేత) మనోవాక్కాయములను స్వాధీనములో నిలుపుకొని నియతమైన వైరాగ్యము లెస్సగ నాశ్రయించి ధ్యానయోగమును ముఖ్యముగ అవలంబించియుండువాడు; అహంకారమును, బలమును, దర్పమును, కామమును, క్రోధమును, అక్కఱకు మించిన భోగ్యవస్తు సంపాదనమును విడిచి పెట్టి మమకారమును జెందక నిశ్చలాంతఃకరణము కలిగియుండువాడు బ్రహ్మభావమును పొందుటకు సమర్థుడగుచున్నాడు. (ఇందు అభ్యాసయోగము, జ్ఞానయోగము అవసరమని తెలియుచున్నది. కాని భౌతికయుద్ధమవసరమని ఋజువులేదు.)

ఓం. తత్. సత్.

శ త ప త్ర ము

116

మూ॥ బ్రహ్మభూతః ప్రసన్నాత్మా నశోచతి నకాంక్షతి।

సమస్పర్శేషు భూతేషు మద్భక్తిం లభతే పరామ్॥ 54.

తా॥ బ్రహ్మత్వమును పొంది అత్మప్రసన్నత గాంచిన యతీశ్వరుడు అశుభమును గుఱించి శోకింపడు. శుభమును గుఱించి అపేక్షింపడు. సమస్త భూతములయందు సమభావము కలవాడై అస్మత్పదలిఖ్యార్థమైన భగవత్తత్త్వమునందు ఉత్తమమైన భక్తిని ప్రాపించుచున్నాడు.

శ్లో॥ సర్వాతీతపదాలంబీ పరిపూర్ణైకచిన్మయః॥

నోద్వేగీ నచతుష్టాత్మా సంసారే నావసీదతి॥

ప్రాప్తకర్మకరో నిత్యం శత్రుమిత్ర సమానదృక్।

ఈహితానీహితైర్ముక్తో నశోచతి నకాంక్షతి॥

విశ్వాతీతమైన పరమపదము నాశ్రయించి పరిపూర్ణజ్ఞానమే తానై ఒక ఘృడు దిగులుపడక ఒకప్పుడు సంతోషపడక తనకు సంప్రాప్తమైన నియత కర్మ చేయుచు శత్రువులను, మిత్రులను సమదృష్టితో జూచుచు విషయ బోగాదులలో సామాన్య ప్రజాసముదాయమున కిష్టమైనవానిని, ఇష్టముకాని వానిని అన్నిటిని వదలివేసియుండు పురుషుడు (ఎట్టిసందర్భముననైన) శోకింపడు, కాంక్షింపడు. (అట్టివాడు) సంస్కృతియందు పతితుడుకాదు.

(మ హిమనిషత్తు 6 ఆ. 63-64)

మూ॥ భక్త్యా మామభిజానాతి యావాఽయశ్చాస్మి తత్త్వతః

తతో మాం తత్త్వతో జ్ఞాత్వా విశతో తదనంతరమ్॥ 55.

సర్వభూతములయందు “నేను నే”నని పేర్కొనబడునది యేది? ఏ లాటిది? అను రహస్యమును యతీశ్వరుడు పూర్వశ్లోకములో జెప్పబడిన

భక్తిచే ఉన్నదున్నటుల లెస్సగ దెలిసికొనుచున్నాడు. అటుల యథార్థముగ దెలిసికొని అందువల్లనే యటువిమ్మట అస్మత్పద లక్ష్యార్థమైన భగవత్తత్వమును ప్యవేశించుచున్నాడు. (స్వస్వరూపమును జెందుచున్నాడు.)

మూ॥ సర్వకర్మాణ్యపి సదా కుర్వాణో మద్యపాశ్రయః

మత్ప్రసాదాదవాప్నోతి శాశ్వతం పదమవ్యయమ్॥ 56.

తా॥ అస్మత్పద లక్ష్యార్థమైన భగవత్తత్వము నాశ్రయించిన పురుషుడు శ్రౌత స్మార్త లౌకికాది విహితకర్మలను, అధ్యాత్మిక కర్మయైన అభ్యాసయోగమును సమస్తకర్మలను ఎల్లప్పుడుచేయుచుఁడువాడైనను ఆశ్రయభూతమైన ఆభగవత్తత్వముయొక్క ప్రసాదమువలన శాశ్వతము అవ్యయమునైన పదమును పొందుచున్నాడు.

మూ॥ చేతసా సర్వకర్మాణి మయి సన్న్యస్య మత్పరః॥

బుద్ధియోగముపాశ్రిత్య మచ్ఛిత్తస్సతతం భవ॥ 57.

తా॥ సర్వభూతములయందు నేనని పెక్కునబడు పరిశుద్ధాత్మయే శ్రేష్ఠమని భావించి సమస్తకర్మలను ఆపరిశుద్ధాత్మయందు మనస్సుచే సంక్షేపించి జ్ఞానయోగము నాశ్రయించి యెల్లప్పుడును ఆపరిశుద్ధాత్మయందు చిత్తము నిలిపి యుండుము. (ఇందువలన యమ నియమాద్యష్టాంగ యోగములు ముఖ్యమని తెలియుచున్నది)

శ్లో॥ త్వయి దత్తమనోబుద్ధిర్యః సంతుష్టః సదా భవేత్॥

త్వయి సంత్యక్త కర్మా యస్తస్మిన్సై శుభంగృహమ్॥

ఎవడైతే తన మనస్సును, బుద్ధిని నీయందు సమర్పించుచున్నాడో; ఎవడైతే సమస్తకర్మలను నీయందు వదలివేయుచున్నాడో; ఎల్లప్పుడును సంతుష్టుడగుచున్నాడో; అట్టివాని మనస్సు నీకు శుభమైన గృహము.

(అధ్యాయ. అయో. 6-58)

మూ॥ మచ్ఛిత్తస్సర్వదుర్గాణి మత్ప్రసాదాత్తరిష్యసి॥

అథ చేత్సమహంకారాన్నశ్రోష్యసి విసంక్ష్యసి॥ 58.

తా॥ పూర్వశ్లోకరీతిగా పరిశుద్ధాత్మయందు చిత్తమునిల్పినవాడవై దుస్తరములైన భవసాగరములను పరమాత్మ ప్యసన్నతవలన తరింపగలవు. ఇకను అహంకారమువలన నీవు నామాట విసవేని సశింతువు.

మూ॥ యద్యహంకారమాశ్రిత్య నయోత్స్య ఇతి మన్యసే
మిధ్యైష వ్యవసాయస్తే ప్రకృతిస్త్వైం నియోక్యతి॥ 59.

తా॥ అహంకారము నాశ్రయించి యుద్ధముచేయనని తలతువేని ఈ నీ నిశ్చయము వ్యర్థము. ప్రకృతియే నిన్ను (యుద్ధమునకు) నియోగింప గలదు.

వివ॥ శరీరమే నేననుకొనినవాడు శరీరకర్మకు నేను కర్త ననుచున్నాడు. కర్మఫలములకు భోక్త ననుచున్నాడు. విషయసుఖమే పరమసుఖమని తలచుచున్నాడు. ఈసుఖములను సమకూర్చు కామాదిగుణములను చుట్టములని నమ్ముచున్నాడు. ప్రేమించుచున్నాడు అధ్యాత్మికయుద్ధములో జేరిన అభ్యాసయోగముచే కామాదులు పడగొట్టబడగా తనకు ప్రయమైన విషయానందము తప్పిపోవుచున్నది. కనుక నాకు కలహము వలదనుచున్నాడు. అట్టివాడు ప్రకృతిచే నియోగింపబడి రాగాది గుణములచే బద్ధుడై విషయవాగురయందు దగులుకొనుచున్నాడు. అందువల్లనే బాహ్యంతరముల నెక్కడ జూచినను శత్రువులేర్పడుచున్నారు. తుదకు వలదనుకొన్నను కలహములలో దిగక తప్పదు. నేను యుద్ధముచేయసన్న నిశ్చయము వర్ణ్యమగుచున్నది.

“కామము మనోబుద్ధింద్రియముల నాశ్రయించి పురుషుని మోహింపజేసి అతనిచే పాపముచేయించుచున్నది. పాపముచేయరాదని తెలిసియుండియు కామముచే బలవంతముగ నియోగింపబడి చేయుచున్నాడు. కామమనునది జ్ఞానికి నిత్యశత్రువు” అని యిరువదియేడవ అధ్యాయము 36 మొదలు 40 వఱకు శ్లోకములలో జదివియుంటిమి. అందువలన అంతశ్శత్రువుల గెలువని వాని కెఱ్ఱును కలహము తప్పదని నమ్మవలయును.

మూ॥ స్వభావజేన కౌంతేయ! నిబద్ధః స్వేన కర్మణా।
కర్తుం నేచ్ఛసి యన్మోహాత్క్రీష్టస్యవశోఽపి తత్॥ 60.

తా॥ ఓయర్జునా! (నీవు) దేనిని చేయుటకు అవివేకమువలన ఇష్టపడకున్నాడవో దానిని స్వభావజన్యమైన స్వకర్మచే బద్ధుడవై అప్రయత్నముగ నైన జేయగలవు. (పూర్వజన్మములలో జేయబడిన యోగాభ్యాస బలముచే అకర్షింపబడి పురుషుడు అప్రయత్నముగనైన పైదారికేగుచున్నాడని భీష్మ ప. 30అ. 44శ్లోకమువలన వ్యక్తమగుచున్నది.)

మూ॥ ఈశ్వరస్సర్వభూతానాం హృద్వేశేఽర్జున! తిష్ఠతి
భాగమయః సర్వభూతాని యంత్రారూఢాని మాయయా॥ 61.
తమేవ శరణం గచ్ఛ సర్వభావేన భారత!
తత్ప్రసాదాత్పరాం శాంతిం స్థానం పాప్స్వసి శాశ్వతమ్॥ 62.

తా॥ ఓ యర్జునా! జనన మరణములకు హేతువైన సంస్కృతిచక్రము నధిష్ఠించియుండు జీవులనన్నిటిని సక్రీయమైన మాయచే అచక్రమువెంట పరిభ్రమింపజేయుచు సర్వనియామకుడైన ప్రభువు పరిశుద్ధాత్మ సమస్త భూతముల హృదయసీమయందు నిలిచియున్నాడు.

ఓభారతా! సర్వము తానేయన్నభావముతో నీవా పరిశుద్ధాత్మనే శరణొందుము. (ఆశ్రయింపుము) అట్టి యాత్మప్రసాదమువలన ఉత్తమమైన చిత్తైవశమమును, శాశ్వతమైన మోక్షపదమును పొందగలవు.

వివ॥ “నాహృదయమున ఈశ్వరుడున్నాడు. నేనాయనను శరణొందుచున్నాడను ” అనగా ఈశ్వరుడెక్కడు, నేనెక్కడను కావలసివచ్చును. దీనిని అద్వైతు లంగీకరింపరు. “సర్వభావేన” అనుటచేత సర్వమీశ్వరుడే యైనప్పుడు నేను సైతమీశ్వరుడనే యగుదును. దేహేంద్రియములు, సర్వవస్తువులు ఈశ్వరుడేయగును. ఈశ్వరునకింటి వేరువస్తువేదియు కనబడదు. అప్పుడీశ్వరుని శరణొందితినన్నను, నన్నేనేను శరణొందితినన్నను ఒకటే యర్థము. అస్థితికి వచ్చినప్పుడు శరణొందుటయనగా స్వస్వరూపము జెందుటయని యూహింపవలయును. అస్థితియందే మోక్షస్థానము సిద్ధాంతము.

“ఏకాగ్రమనసా యో మాం ధ్యాయతే హరిమవ్యయమ్।
హృత్పంకజేచ స్వాత్మానం స ముక్తో నాత్య సంశయః”

తనహృదయ కమలమునందు అంతరాత్మ స్వరూపమైయుండునట్టియు అస్మత్కదలజ్జ్వలమైయుండునట్టియు, నాశములేనట్టియు శ్రీహరిని ఏకాగ్ర చిత్తముతో ఎవడైతే ధ్యానించుచున్నాడో వాడు ముక్తుడు. ఇందు సంశయము లేదు. (వాసుదేవేపనిషత్తు)

శ్లో॥ పుండరీకంతు తన్మధ్యే ఆకాశో దహరోఽస్తి తతః
స శివస్సచ్చిదానందస్యోఽన్వేష్యవ్యో ముముక్షుభిః ।

(భగవత్తత్త్వనిధానము) హృదయకమలము. దానినడుమ పృథాక మానమైన దహరాకాశమునునది యున్నది. ఆయాకాశమే సత్యజ్ఞానానంద స్వరూపుడైన శివుడు, మోక్షము నభిలషించినవారు వెదకి కనిపెట్టదగినది ఆ యాకాశమే. (పంచ బ్రహ్మోపనిషత్ 35 శ్లో)

శ్లో॥ సుమమ్నాసుషిదే సూక్ష్మే దహరాకాశమండలే।

జ్యోతిరూపధరం సాక్షాద్గురుదేవం సమర్చయేత్॥

సూక్ష్మమైన సుమమ్నానాళమునందు దహరాకాశమండలమున జ్యోతి రూపమును ధరించియుండు సాక్షాద్గురుదేవుని లెస్సగ పూజింపవలయును.

(విశ్వగీత 75)

“అష్టదళములుగల హృదయ కమలమధ్యమున సూర్యమండల మున్నది. సూర్యమండల మధ్యమున చంద్రమండలమున్నది. దానినడుమ మంచిపృథాకమున్నది. అపృథాకములో నానారత్నయుతమైన పసిడివర్ణ మున్నది. అందు రాగాదిగుణవర్జితుడైన పరమాత్మయున్నాడు. ఆమహావిష్ణు వును ధ్యానింపవలయును” (ధ్యానబిందూపనిషత్తు 26 మొ॥)

శ్లో॥ అంగుష్ఠమాత్రః పురుషోఽంతరాత్మా సదా జనానాం హృదయే సన్నివిష్టః
హృదామనీషీ మనసాభిక్తాస్తో య ఏతద్విదురమృతాస్తే భవంతి॥

అంతరాత్మ పరమపురుషుడు అంగుష్ఠమాత్ర స్వరూపుడై హృదయ ముచే ప్రజ్ఞగలవాడై మనస్సుచే సంగ్రహింపబడి యెల్లప్పుడును జనుల హృదయమునందు ప్రవేశించియున్నాడు అపరిశుద్ధాత్మను ఎవరెఱుగుదురో వారు ముక్తులగుచున్నారు. (శ్వేతాశ్వతరోపనిషత్తు 3. అ. 13. శ్లో.)

శ్లో॥ సమస్తసాక్షి సర్వాత్మా సర్వభూత గుహశయః।

సర్వేంద్రియ గుణాభాసః సర్వేంద్రియ విసర్జితః॥

సర్వత్ర “నేను నే” నని పేర్కొనబడు పరిశుద్ధాత్మ సమస్తభూతము ల హృదయములయందున్నాడు. సర్వేంద్రియములను, గుణములను ప్రకాశింపజేయుచున్నాడు. సర్వేంద్రియములకు వెఱైయున్నాడు. సమస్తము చూచుచున్నాడు. (బ్రహ్మవిద్యోపనిషత్తు 107 శ్లో.)

శ్లో॥ హృత్పుండరీకమధ్యేతు భావయేత్పరమేశ్వరమ్।

సాక్షిణం బుద్ధివృత్తస్య పరమ ప్రియమగోచరమ్॥

బుద్ధియొనర్చు కార్యమునకెల్ల సాక్షియైనట్టియు, ఉత్తమమైన ప్రేమతో కనుగొన దగినట్టియు పరమేశ్వరుని హృదయకమలమధ్యమున భావింపవలయును. (మైత్రేయుపనిషత్తు 1-8)

మూ॥ ఇతి తే జ్ఞానమాఖ్యాతం గుహ్యద్గుహ్యతరం మయా।

విమృశ్యైతదశేషేణ యథేచ్ఛసి తథా కురు॥ 63.

తా॥ అనియిట్లు నీకొఱకు కేవలము గోప్యమైన జ్ఞానము నాచే జెప్పబడినది. దీనిని కొఱతలేకుండ విమర్శించి నీయిష్టమెట్లో అటులజేయుము.

మూ॥ సర్వగుహ్యతమం భూయః శృణు మే పరమం వచః।

ఇష్టోఽసి మే దృఢమితి తతో వక్ష్యామి తే హితమ్॥ 64.

తా॥ నాకు నిశ్చయముగ ఇష్టుడవైయున్నాడవని నీకొఱకు మతియు హితమును చెప్పబోవు చున్నాడను. అందువలన అన్నిటికంటె రహస్యమైనట్టియు శ్రేష్ఠమైనట్టియు నామాటవినుము.

మూ॥ మన్మనా భవ మద్భక్తో మద్యాజీ మాం నమన్కురు

మామేవైష్యసి సత్యం తే ప్రతిజానే ప్రియోఽసి మే॥ 65

తా॥ అంతరంగమున "నేనునే"నని పేర్కొనబడు పరీశుద్ధాత్మయందు చిత్తమునిలుపుము. అయంతరాత్మనే సేవింపుము. పూజింపుము. నమస్కరింపుము. అట్టి నన్నే చెందగలవు. నాకుప్రియుడవై యున్నాడవు ఇది సత్యము. నీకు ప్రతిజ్ఞచేయుచున్నాడను. (భీష్మ ప. 33అ. 34 శ్లోకములను ఈభావము వచ్చినది.)

మూ॥ సర్వధర్మాః పరిత్యజ్య మామేకం శరణం వ్రజ

అహం త్వా సర్వపాపేభ్యో మోక్షీయిష్యామి మా శుచః॥ 66.

తా॥ ప్రవృత్తిలోజేరిన సమస్త ధర్మములు బంధహేతువులే. వానినన్నిటిని వదలివేసి అస్మత్పద లక్ష్కార్థమైన భగవత్తత్త్వమును ఒక్కదానినే శరణొందుము. నేననెడు అభగవత్తత్త్వము సమస్త కల్పిషములనుండి నిన్ను విడిపింపగలదు. శోకింపకుము. (ఈశ్వరము శివగీత 14 అధ్యాయములో చూచినట్టు జ్ఞాపకము.)

శ్లో॥ విహాయ ధర్మార్థకామా మహత్మా సమర్పయేత్స్వస్థమీశానమీద్యమ్ ।

తతస్సమస్సర్వ పాపైర్విముక్తః పరం నిధానం సమాప్నోతి దివ్యమ్॥

మహాత్ముడైన యోగీశ్వరుడు (ప్రవృత్తిలోజేరిన) ధర్మార్థకామములను వదిలి తనయందేయుండు స్తోత్రపాత్రుడైన పరమేశ్వరుని లెస్సగ పూజింప వలయును. అందువలన సమదృష్టి గలవాడై సమస్తపాపములచే విడువబడి లోకాతీతమైన మోక్షపదమును పొందుచున్నాడు. (విశ్వగీత 79.)

మూ॥ ఇదం తే నాతపస్కాయ నాభక్తాయ కదాచన

న చాశుశూషవే వాచ్యం నచ మాం యోఽభ్యసూయతి॥ 67.

తా॥ ఇందాక నీకు జెప్పబడిన యీబ్రహ్మజ్ఞానము తపస్సుచేయని వానికిని, భక్తిలేనివానికిని, విననిచ్చలేనివానికిని, అస్మత్పదలక్ష్మ్యార్థమైన అంత రాత్మనుగుఱించి యెవ్వడైతే అసహ్యపడుచున్నాడో అట్టివానికిని ఎప్పుడైనను చెప్పదగినదికాదు.

“తదితం నాప్యశాంతాయ నాదాంతా యాతపస్వినే

నావేదవిదుషే వాచ్యం తథా నానుగతాయ చ

నాసూయాకాయాన్యజవే నచానిర్దిష్టకారివే

న తర్కశాస్త్రదగ్ధాయ తథైవ పిశునాయ చ”

ఈజ్ఞానము ప్యశాంతుడు కానివానికి, ఇంద్రియనిగ్రహము లేనివానికిని తపస్సుచేయనివానికిని, వేదము నెఱుగనివానికిని, అదేవిధముగా గురుధర్మము ననుసరింపనివానికిని, అసూయాపరునకును, ఋజువర్తనములేనివానికిని, శాస్త్రదిష్టములుకానికార్యము లొనర్చువానికిని, తర్కశాస్త్రజ్ఞానముచేగర్వితుడైనవానికిని, లేనిపోని చాడీమాటలతో కలహముల బుట్టించువానికిని చెప్పదగినదికాదు. (భారత శాంతి. 246అ. 16-17-18)

శ్లో॥ ఇదం రహస్యం హృదయం మహత్మనో

మయైవ సాక్షాత్కృతం తవానఘ

మద్భక్తిహీనాయ శరాయ న త్వయా

దాతవ్యమైంద్రాదపి రాజ్యతోఽధికమ్॥

పాపరహితుడైన అంజనేయా! శ్రీరామచంద్రవాచ్య పరమాత్మనైన నాహృదయరహస్యమైనట్టియు, ప్రత్యక్షముగా నాచేతనే నీకు జెప్పబడినట్టియు

స్వర్గసామ్రాజ్యమునకంటె అధికమైనట్టియు ఈ జ్ఞానమును నాయందు భక్తిలేని దుష్టునకు ఉపదేశింపరాదు. (అధ్య. బాల. 1స. 52)

శ్లో॥ అశ్రద్ధధానాయ న నాస్తికాయ న సప్తధర్మాయ న నిర్వృణాయ।
న హేతుదుష్టాయ గురుద్రుహేచ నానాత్మభూతాయ నివేద్యమేతత్॥

(జ్ఞానమునందు) శ్రద్ధలేనివానికిని, భగవద్విశ్వాసము లేనివానికిని, ధర్మముతప్పి వర్తించువానికిని, జీవకారుణ్యము లేనివానికిని, బీబోత్పత్తిచేతనే దుష్టుడైనవానికిని, గురువులను హింసించువానికిని, అత్మప్రాప్తిలేనివానికిని ఈజ్ఞానము తెలుపదగినదికాదు. (భారతము అనుశాసన. 134 అ. 16 శ్లో)

శ్లో॥ శాంకరీయం మహాశాస్త్రం నదేయం యస్యకస్యచిత్।
నాస్తికాయ కృతఘ్నాయ దుర్వృత్తాయ దురాత్మనే॥

ఈశ్వరాధీనమైన యీమహాశాస్త్రము ఏలాటివాడో యొకడు తటస్థించి నంతనే వానికెల్ల ఈయదగినదికాదు. భగవద్విశ్వాసములేని వానికిని, చేయబడన సత్కార్యములను చెడగొట్టువానికిని, చెడుప్రవర్తనము గలవానికిని చెడుమనస్సుగలవానికిని ఈయదగినదికాదు (తేజోబిందూపనిషత్తు6అ 108)

“గుహ్యదపి గుహ్యతరం నాదీక్షితాయోపదిశేత్ నాసూచనాయ నాయజ్ఞశీలాయ నాచైష్ఠవాయ నాయోగినే నబహుభాషినే నాప్రియవాదినే నాసంవత్సరవేదినే నాతుష్టాయ నానధీతవేదాయోపదిశేత్”

రహస్యమునకంటెను అతిరహస్యమైన యీజ్ఞానము దీక్షిలేని వానికుపదేశింపరాదు. గురువులయొద్ద షడంగయుక్తముగ వేదము నేర్చుకొనని వానికిని, దేవపూజాది కార్యములయందు పాల్గొనని వానికిని, విష్ణుభక్తిలేనివానికిని, యోగాభ్యాసము లేనివానికిని, ఆధికప్రసంగము చేయువానికిని, అప్రియముగా వాదించువానికిని, కనీసమొక సంవత్సరకాలమైనను గురువులచే దెలియబడనివానికిని, తృప్తిపడు స్వభావము లేనివానికిని, వేదాధ్యయనము లేనివానికిని, ఉపదేశింపరాదు. (ముద్గలొపనిషత్తు)

శ్లో॥ పైప్రులాద! మహాశాస్త్రం నదేయం యస్యకస్యచిత్।
నాస్తికాయ కృతఘ్నాయ దుర్వృత్తాయ దురాత్మనే॥
దాంభికాయ నృశంసాయ శరాయాన్మతభాషిణే॥

ఓపైప్రులాదమునీందా! గొప్పదైన యీశాస్త్రము ఎవడుతటస్థించినను వానికెల్ల ఈయదగినదికాదు. దెవుడు లేడని నమ్మినవానికిని జెయబడిన

సత్కార్యముల జెఱుచువానికిని, చెడ్డప్రవర్తనముగలవానికిని, చెడ్డమనస్సు గలవానికిని, బడాయిగుణముగలవానికిని, హత్యాప్రచారము జరుపువానికిని, కపటచిత్తునకును, కల్లలాడు స్వభావముగలవానికిని ఈయదగినదికాదు.

(శరభోపనిషత్తు 32-33)

శ్లో॥ ఇదమష్టాత్తరశతం నదేయం యస్యకస్యచిత్॥
నాస్తికాయ కృతఘ్నాయ దురాచారరతాయవై।
మద్భక్తివిముఖా యాసచ్ఛాస్త్రగ రైషుముహ్యతే।
గురుభక్తివిహీనాయ దాతవ్యం న కదాచన॥

నూటయెనిమిది సంఖ్యగల యీవేదాంతగ్రంథము ఏలాటివాడు తట స్థించినను వానికిల్ల ఈయదగినదికాదు. నాస్తికునకు, కృతఘ్నునకు, దురా చార పరునకు, భగద్భక్తి లేనివానికి, బురదగుంటలవంటి దుష్టశాస్త్రముల లోబడి మతిహీనమైపోయిన వానికి, గురుభక్తిలేనివానికి, ఎప్పుడైనను ఈయ దగినదికాదు. (ముక్తికోపనిషత్తు 1. అ 47-48)

మూ॥ య ఇదం పరమం గుహ్యం మద్భక్తేష్వభిధాస్యతి।
భక్తింమయి పరాం కృత్వా మామేవైష్యత్యసంశయః॥ 68.
నచ తస్మాన్మనుష్యేషు కశ్చిన్మే ప్రియకృత్తహః।
భవితా నచ మే తస్మాదన్యః ప్రియతరో భువి॥ 69.

తా॥ శ్రేష్ఠమైనట్టియు, రహస్యమైనట్టియు, ఈజ్ఞానమును అస్మత్ప్రద లక్ష్మ్యార్థసేవా పరాయణులయందు ఎవడైతె లెస్సగ అవగతము చేయుచు న్నాడో ఆట్టివాడు నేననెడు అంతర్యామి తత్త్వమునందు ఉత్తమమైన భక్తి సలిపినవాడై నన్నే చెందగలడు. సంశయములేదు. మనుష్యులయందు నాకు ప్రియముచేయువారిలో అంతకంటె శ్రేష్ఠుడు ఒకానొకడైననులేదు.

నాకు మిగుల ప్రియమైనవాడు అతనికంటె నితరుడు లోకములో ఇక మీదనైనను కలుగబోడు.

మూ॥ అధ్యేష్యతేచ య ఇమం ధర్మ్యం సంవాదమావయోః।
జ్ఞానయజ్ఞేన తేనాహ మిష్టప్యామితి మే మతిః॥ 70.

తా॥ ధర్మమునకు సంబంధించిన యీ మనయిరువుర సంవాదమును ఎవడైతే చదువగలడో వానిచేత నేను జ్ఞానయజ్ఞముచే పూజింపబడినవాడనని నాతలంపు.

మూ॥ శృద్ధావాసనసూయశ్చ శృణుయాదపి యో నరః

సోఽపి ముక్తః శుభాః లోకాః ప్రియైర్పూర్ణకర్మణామ్॥ 71.

తా॥ ఏమానవుడైతే శృద్ధగలిగి అసూయలేక (ఈ జ్ఞానమును) వినుచున్నాడో అతడు సైతము ముక్తుడై పుణ్యకర్మానుష్ఠాన పనులు పొందదగిన శుభలోకములను పొందును.

వివ॥ భగవత్తత్త్వమునందు విశ్వాసము కలిగినమీదట అసూయయుండదు. ఆ విమ్మట పెద్దలవలన జ్ఞానవాక్యములు వినుచురాగా కొంతకాలము నకు దురాచారములు తొలగిపోయి చిత్తేపశమము కలుగుచున్నది అందువలన అభ్యాసయోగులు పొందిన పశ్యయోజనమునే ఇతడు పొందవచ్చును కాని అభ్యాసయోగులు పొందినంత సులభముగ పొందుననిచెప్పరాదు.

మూ॥ కచ్చిదేతచ్ఛృతం పార్థ! త్వయై కాగేశు చేతసాః

కచ్చిదజ్ఞాన సమ్మోహః పశ్యష్టస్థే ధనంజయః॥ 72.

తా॥ ఓ యుద్ధనా! ఇట్లు చెప్పబడిన యోగశాస్త్రమంతయు ఏకాగ్ర చిత్తముతో నీచేత అలంకరింపబడినదా? ధనంజయా! అజ్ఞానమువలన గలిగిన నీమనోవైకల్యము నశించినదా?

అర్జునుడు చెప్పుచున్నాడు:-

మూ॥ సప్తోమోహః స్మృతిర్లబ్ధా త్వత్ప్రసాదాస్మయాచ్యుతః

స్థితోఽస్మి గతసందేహః కరిష్యే వచనంతవ॥ 73.

తా॥ సప్తభ్యంశములేని ఓ భగవంతా! నీయనుగ్రహమువలన నా (ప్రయత్నము) చేత మనోవైకల్యము నశించినది. మంచిపగ్గజ్జకలిగినది. సుస్థిరపడ నైయున్నాడను. సంశయము తీరిపోయినది. నీమాట (ప్రకారము) చేయబోవుచున్నాడను.

వివ॥ పూర్వసుకృతము కలిసివచ్చినప్పుడు గురువుల యనుగ్రహము కలుగుచున్నది. ఐనను పురుషుని ప్రియత్నము చేతనే కార్యము సాగవలయును కనుక నీయనుగ్రహము వలన నాచేతనే మోహము నష్టపఱువబడినది. జ్ఞప్తిపొందబడినది. సుస్థిరుడనైయున్నాడను. అనిచెప్పబడినది. మతీయు

“విను పురుషుడుగావింపనిపనులకు దైవమది యెట్లుఫలమొనరించుక” అనియు “పారుషంబు దైవంబు తోడ్పాటులేక ఫలముపొందంగనేరదు పార్థి వేంద్ర” యనియు ఆంధ్రభారతములో జదివినట్లు జ్ఞాపకము. కాబట్టి శిష్యుడు గురువులవారి యాజ్ఞానుసారము వర్తించుచు, స్వప్రియత్నముతో సాధించి శుభోన్నతుడు కావలయును.

సంజయుడు చెప్పుచున్నాడు:-

మూ॥ ఇత్యహం వాసుదేవస్య పార్థస్యచ మహాత్మనః

సంవాదమిమమశ్రౌషమద్భుతం రోమహర్షణమ్॥

తా॥ అని యిట్లు సర్వభూతాంరస్తుడైన భగవంతునకు, ఆత్మరక్షణార్థియైన మహాత్మునకు జరిగిన యీసంవాదము శరీరమునకు గగుర్పాటొందించునదియు, అద్భుతమునైయుండ నేను వింటిని.

మూ॥ వ్యాసప్రసాదాచ్ఛ్చత్రవానేత ధుహ్యతమం పరమ్॥

యోగం యోగేశ్వరాత్కృష్ణాత్పాక్షాత్కథయత స్వయమ్॥ 75.

తా॥ ప్రత్యక్షముగా వ్యాఖ్యానము చేయుచుండు యోగేశ్వరుడైన శ్రీకృష్ణపరమాత్మవలన కేవలరహస్యము, శ్రేష్ఠమునైన యీయోగమును వేదవ్యాసమునిందుగాని యనుగ్రహమువలన స్వయముగ విన్నాడను.

మూ॥ రాజక సంస్కృత్య సంస్కృత్య సంవాదమిమమద్భుతమ్॥

కేవలార్జునయోః పుణ్యం హృష్ట్యామిచ ముహుర్ముహుః॥ 76.

తా॥ ఓరాజా! శ్రీకృష్ణార్జునులయందు వర్తించిన అద్భుతమైన యీ పుణ్యసంవాదమును తలచితలచి మరలమరల సంతోషించుచున్నాడను.

మూ॥ తచ్చ సంస్కృత్య సంస్కృత్య రూపమత్యద్భుతం హరేః
విస్మయో మే మహా రాజ హృష్యామి చ పునఃపునః॥ 77

తా॥ ఓరాజా! శ్రీహరివలన జూడబడిన అత్యాశ్చర్య కరమైన అవిశ్వ
రూపమును సైతము తలచితలచి మరలమరల సంతోషించుచున్నాడను.
నాకు గొప్ప విస్మయము కలిగినది.

మూ॥ యత్ర మోగేశ్వరః కృష్ణో యత్ర పార్థో ధనుర్ధరః॥
తత్ర శ్రీర్విజయో భూతిర్భువా నీతిర్మతిర్మమ॥ 78.

తా॥ సమస్తయోగములకు నియామకుడైన శ్రీకృష్ణపరమాత్మ యెచ్చట
నుండునో, పుణ్యక్రియాసాధనము (అభ్యాసయోగము) ధరించిన ఆత్మరక్ష
ణార్థి యెచ్చటనుండునో ఆచ్చట సంపద, విజయము, ప్రాప్తి స్థిరమైన నీతి
యుండునని నాయభిప్రాయము.

ఇది శ్రీమహాభారతము భీష్మపర్వములో మోక్షసన్న్యాసయోగమనెడు
నలువదిరెండవ అధ్యాయము.

